ACADEMIA
Accelerating the world's research.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. 1. Kitap. 1. Cilt (2008)

İrada Khalilli

Related papers

Download a PDF Pack of the best related papers

Evliya Çelebi Seyahatnamesi I.Cilt 2. Kitap
İrada Khalilli

EVLÎYÂ ÇELEBİ Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi
Göknur Özdemir

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Epigrafik Ögelere Dair Bilgiler
Faruk Polatcan

Günümüz Türkçesiyle

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul

Hazırlayanlar:
Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı

1. KİTAP - 1. CİLT

YKY

Evliya Çelebi Seyahatnamesi

Giriş

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ: İSTANBUL

1. Cilt

1. Kitap

Evliyâ Çelebi'nin YKY'deki kitapları:

Çeviri yazı:

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (1. Kitap),
haz.: R. Dankoff - S. A. Kahraman - Y. Dağlı (2006)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (2. Kitap),
haz.: Z. Kurşun – S. A. Kahraman – Y. Dağlı (1999)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (3. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (1999)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (4. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2001)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (5. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman – İ. Sezgin (2001)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (6. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2002)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (7. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman – R. Dankoff (2003)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (8. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı –R. Dankoff (2003)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (9. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman – R. Dankoff (2005)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: (10. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı – R. Dankoff (2007)

Günümüz Türkçesiyle

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (1. Cilt, 1. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2003)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul (1. Cilt, 2. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2003)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit (2. Cilt, 1. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2005)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit (2. Cilt, 2. Kitap),
haz.: Y. Dağlı – S. A. Kahraman (2005)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne (3. Cilt, 1. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2006)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne (3. Cilt, 2. Kitap),
haz.: S. A. Kahraman – Y. Dağlı (2006)

EVLİYÂ ÇELEBİ

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul

1. Cilt

1. Kitap

HAZIRLAYANLAR:
SEYİT ALİ KAHRAMAN - YÜCEL DAĞLI

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1807
Edebiyat - 497

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul
Evliyâ Çelebi
1. Cilt - 1. Kitap

"Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat 304 Numaralı Yazmadan"

Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı

Proje yöneticisi: İ. Gündağ Kayaoğlu
Redaksiyon: Orhan Duru
Kitap editörü: M. Sabri Koz

Kapaktaki gravür: Eugène Flandin, *L'Orient*'ten

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Ofset hazırlık: Yücel Dağlı

Baskı: Üç-Er Ofset
Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 15 Bağcılar / İstanbul

1. baskı: İstanbul, Mart 2003
5. baskı: İstanbul, Ocak 2008 (gözden geçirilmiş)
ISBN 978-975-08-0563-1
Takım ISBN 978-975-08-0562-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2006
Sertifika No: 1206-34-003513
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr
http://www.yapikredi.com.tr

Sunuş

1995 başında Orhan Şaik Gökyay'ın ölümünden hemen sonra sevgili Enis Batur bana Hoca'nın Evliyâ Çelebi çalışmasının ne durumda olduğunu sormuştu. Ben de 1. cildin tamamlandığını söylemiştim. "Yazmadan Latin harflerine tam metin neşri olan bu çalışmayı hemen basalım, ayrıca daha küçük boyda herkesin anlayabileceği şekilde günümüz Türkçesiyle yayını için de bir çalışma yapalım" demişti.

Hocanın çalışmasını Enis Batur'un himmetiyle Yapı Kredi Yayınlarında yayımladık ve sonraki ciltleri de yayımlamaya başladık. Şu anda 7. cilt yayıncıya teslim edilmek üzeredir. Tam metin neşri çalışması belli bir raya oturdu ve yürüyor. Ancak bu arada günümüz Türkçesiyle yayın çalışması aynı hızla yürümedi. Daha kolay gibi görünen bu iş aslında ilkeleri doğru tespit edilmeden yapılırsa düzgün bir iş olmayacaktı. Bu sebeple 1. cildin günümüz Türkçesiyle yayını için ellişer sayfalık 2 bölüm hazırlandı. Bunlar üzerinde YKY yöneticileriyle ve uzman hocalarla çalışıldı, tartışıldı. Neyin nasıl yapılması ve nasıl yapılmaması gerektiği konusunda oldukça uzun tartışmalardan sonra 35 maddelik "Günümüz Türkçesiyle Yayın İlkeleri" tespit edildi (bu ilkelerin özet açıklamasını Yücel Dağlı ile Seyit Ali Kahraman'ın giriş yazısında bulacaksınız). Ve bundan sonra kolları sıvadık. Tabiî bütün bunlar oldukça fazla zaman aldı.

Evliyâ Çelebi gibi 17. yüzyıl Türkçesi'nin çok güzel bir örneği olan metni günümüz Türkçesiyle yayımlamak "kelime" çıkarıp yerine "sözcük" koymakla halledilecek bir çalışma değildi. Evliyâ Çelebi'nin üslûbunu korumak da böyle bir çalışmada son derece zordu. Bütün bu zorluklara rağmen Evliyâ'nın (Evliyâ Çelebi ile o kadar haşır neşir olduk ki artık ona samimiyetle yalnızca Evliyâ demeye başladık) çok daha geniş kesimlerce okunması, bilinmesi

için gelecek her türlü tenkidi de göze alarak işe başladık ve çok şükür 1. cilt bitti.

2. ve 3. ciltler üzerinde de aynı ilkeler doğrultusunda çalışılıyor. Evliyâ'nın yaptığımız eksik ve yanlışlar için bizi hoş göreceğini umuyoruz. Tabii ki o dönem Türkçesini bilerek Evliyâ'yı orijinalinden okumak çok daha güzel, çok daha zevkli bir iş olurdu. Ama bu zevki yalnızca iki elin parmaklarını zor geçecek sayıda uzmana bırakmaya da gönlümüz razı olmadı. Ama günümüz Türkçesiyle yapılan bu yayından alınacak tadın da olsa olsa "diyet baklava" tadında olacağını biliyoruz.

Kaygısı bizim, kıvancı sizin olsun.

İ. Gündağ KAYAOĞLU

Giriş

Türk büyükleri arasında mümtaz bir yere sahip ve dünyanın iyi tanıdığı şahsiyetlerden biri olan Evliyâ Çelebi, seyyahların başında gelir. Yarım asır boyunca gezip dolaştığı yerleri titiz bir şekilde anlattığı ve âdeta oya gibi işlediği on ciltlik *Seyahatnâme*'si dünyanın saygın eserleri arasında yerini almıştır. Çok değişik dillere çevrilen bu *Seyahatnâme*'nin, günümüz Türkçesinde yapılmış tam bir yayımı yoktur. Osmanlı döneminde sansür kurulları tarafından sakıncalı görülüp çıkarılarak eski harflerle yayımlanmış, daha sonra yayıncılar tarafından lüzumsuz görülerek eserden çıkarılmış bölümleri bulunan yayınlar, *Seyahatnâme*'yi tam olarak yansıtmamaktadır.

Hakkında fazlaca yazı yazılan ve çok geniş bir bibliyografyaya sahip olan Evliyâ Çelebi için enstitüler kurulmuş, ulusal ve uluslararası sempozyumlar düzenlenmiştir. Pek çoğu yabancı araştırmacılar tarafından hazırlanan birçok yayın, kültür tarihi içinde yerini almıştır. Ülkemizde oluşturulan yanlış kanaat ve eksik bilgi sonucu *Seyahatnâme* hak ettiği ciddiyette ilgi görmemiştir. Yabancı araştırma ve yayınlar çoğaldıkça ülkemizde de ilgi artmaya başlamıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar "Ben Evliyâ Çelebi'yi tenkit etmek için değil, ona inanmak için okurum ve bu yüzden de daima kârlı çıkarım" [*Beş Şehir*, İstanbul, 1989. s. 16] demektedir. Son zamanlarda yapılan ilmî araştırmalar Tanpınar'ı haklı çıkarmıştır.

1896 yılında resmî bir komisyon tarafından Arap harfleri ile yayımlanan *Seyahatnâme*'nin birinci cildi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde, Bağdat Köşkü 304 numarada kayıtlı yazma kullanılarak Orhan Şaik Gökyay tarafından Latin harflerine aktarılmış ve bu çalışma 1996'da yayımlanmıştır. Aradan geçen zaman ve diğer ciltlerin de yayımlanması üzerine halkın ilgisi giderek artmıştır. Bu istek ve ısrar karşısında *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin günümüz Türkçesine aktarılması işlemine başlanmıştır. XVII. yüzyılın tarihî dilinin günümüze aktarılması, anlamın bozulmadan, dildeki akıcılığın kaybolmadan, Evliyâ Çelebi'nin havasının yitirilmeden verilebilmesi takdir edileceği üzere zor bir iştir. Bu aktarma işlemine başlamadan önce birçok kuralın ortaya konması gerekiyordu. Bunlar zamanla ortaya kondu.

Giyecek, değerli taş, para birimleri, ağırlık ve uzunluk ölçüleri, savaş araç ve gereçleri, sivil ve Askerî kurum, makam, rütbe, ünvan, lakap, meslek, esnaf, vb. isimlerin birçoğunun bugün bire bir kelime karşılıklarını bulmak imkânsızdı. Bunlar ya dipnotlar ile ya da eser sonuna konacak bir sözlük ile açıklanabilirdi. Bu tür kelime sayısı, tahminlerin çok ötesinde çıktı. Böylelikle eserin arkasında sanki ayrı bir tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü oluştu. Dipnotlarla metin içine bu sözlüğü yedirmek ise metnin akıcılığını kaybettirdi. Bunun yerine, gerek duyulan yerlerde parantez içinde kısaca kelime karşılığı verildi; ancak bugün yaygın kullanış şekli varsa o tercih edildi.

Elinizdeki eser bugün herkesin anlayacağı günümüz Türkçesi ile yazılmaya çalışıldı. Türk alfabesinde yer almayan harfler metinde kullanılmadı. Deyim ve terimlerle eserin özelliği gereği bazı kelimeler korundu. Evliyâ Çelebi'nin üslûbuna mümkün olduğu kadar sadık kalındı, çok zorda kalınmadıkça cümle içinde kelimelerin yerleri bile değiştirilmedi. Metin içinde geçen başkasının ağzından verilen konuşmalar ile Evliyâ tarafından şive özellikleri korunarak nakledilen bölümler aynen korundu. Sadeleştirilmiş metin içinde hemen her kelimenin bire bir karşılıkları verildi. Metnin akıcılığı için bazen cümlede tasarruflar yapıldı, ancak kesinlikle bilgi dışlanmasına gidilmedi.

Âyet, hadis, Arapça ve Farsça metinlerin orijinal metinleri veya transkripsiyonları verilmedi Türkçe karşılıkları tercih edildi. Âyet ve hadislerin kaynakları ibarenin yanında köşeli parantez içinde gösterildi. Evliyâ Çelebi'nin orijinal yazmada bırakmış olduğu kelime, satır, sayfa boşlukları metinde de gösterildi. Çıkma ve derkenarlar metnin içinde işaret edilen yerlere yerleştirildi. Yazma eserin varak numaraları araştırmacılara kolaylık olması amacıyla metin içinde italik şekilde verildi.

Bölgesel isimler, bugünkü bilinen adlarıyla yazıldı. Yerli yer isimlerinde tanımlamalar ve doğuş nedenlerinin izah edildiği kısımlar dışında yer isimleri bugün Türkçe'mizde kullandığımız şekliyle kullanıldı. Ancak yer isminin ilk geçtiği yerde bir defaya mahsus olmak üzere parantez içinde isminin orijinal şekli yazıldı. "İslâmbol" kelimesi İstanbul şeklinde değiştirilmesine rağmen İstanbul anlamında kullanılan diğer isimler orijinal şekliyle bırakılmıştır. Yabancı yer ve ülke isimleri bugün Türkiye'de bilinen şekliyle kullanıldı. Yaygın olmayan yer isimleri ise orijinal şekliyle bırakıldı.

Türk şahıs adları bugün kullanılan şekliyle yazıldı. Ancak Ahmed, Mehmed gibi isimlerdeki son harfler aslına uygun şekilde bıra-

kıldı ve "t"ye dönüştürülmedi. Mehemmed gibi isimler "Mehmed" şeklinde yazıldı. Evliyâ Çelebi'nin kendisi için kullandığı "Hakîr" sıfatı, bir tevazu sıfatı olarak kullanıldığından "değersiz" şeklinde çevrilmedi olduğu gibi korundu. Yabancı şahıs isimleri ise Türkiye'de bilinen imlâ ile yazıldı. Yaygın olmayan isimlerde orijinal şekli korundu. Arap isimlerinde bulunan terkipler gösterilmedi.

Dua ve övgü cümleleri sadeleştirildi ve metin içinde italik olarak verildi. Çok uzun dua cümleleri metin içinde dua olma özelliği dışında bir anlam taşımıyorsa sadeleştirme yapılmadı italik olarak yazıldı.

Şiirlerin diline dokunulmadan olduğu gibi verildi. Tarih düşürme beyit ve mısraları yanında tarih bulunuyorsa Miladî tarihe çevrildi; bunun dışında ayrıca bir hesaplama, hesap kontrolü veya tarih düzeltmesi yapılmadı. Atasözleri ve deyimler, yabancı dilde ise Türkçeye çevrildi, Türkçe ise orijinali ile birlikte parantez içinde karşılıkları verildi

Hicrî tarihler köşeli parantez içinde Milâdi tarihe çevrildi. Bu çevirim sırasında Tarih Kurumu tarafından hazırlanan *Tarih Çevirme Kılavuzu* (Yücel Dağlı, Cumhure Üçer, Ankara 1997) kullanıldı. Orijinal metinde yer alan fihrist, eserin başında yeniden verilmedi bunun yerine çok genişletilmiş olarak içindekiler ilâve edildi. Ayrıca eserin sonunda, eserden kolay yararlanmayı sağlayacak detaylı karma bir indeks hazırlandı.

Orijinal metinde boş bırakılan bir kelimelik yerler için (- - -) işareti ile, boş satır miktarı ise noktalar arasında parantez içinde, bizim tarafımızdan ilave edilen yerler de köşeli parentez [ ] içinde gösterilmiştir.

Bu yayını hazırlarken elimizden düşürmediğimiz kıymetli eserini bize bırakan hocamız Orhan Şaik Gökyay'ı rahmetle anıyoruz. Çalışmanın anlaşılır olması için birçok esere ve konunun uzmanlarına ulaşıldı. Bu hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Böylesi zor bir işi yaparken gözümüzden kaçan hatalarımızı hoş gören okurlarımızın affına sığınıyoruz.

Eserin titiz bir biçimde redaksiyonunu yapan ve fikirleriyle yardımcı olan Orhan Duru'ya, yayımlanması için hiçbir fedâkarlıktan kaçınmayan Yapı Kredi Yayınları yöneticilerinden R. Ömer Kükner, Enis Batur, Hikmet Konuralp, Aslıhan Dinç ve Ayfer Tunç'a; editörlerinden M. Sabri Koz ve Ekrem Işın'a teşekkürlerimizi sunarız

Seyit Ali KAHRAMAN - Dr. Yücel DAĞLI

*İçindekiler**

Seyahatnâme'nin Birinci Cildi 1
Seyahatin ve vilâyetleri gezip tozmamın sebebi 2
Rüyanın özeti 4
[Birinci bölüm] 6
İkinci bölüm
Âdem Peygamber'den sonra [İstanbul'un] ilk kurucusunu bildirir 6
Üçüncü bölüm
Karadeniz'in açılmasını bildirir 9
Akdeniz ile Karadeniz'in arasını bidirir 12
Büyük Ayasofya 15
Kral Yanevan'ın Tuna Nehri'nin [İstanbul'a] akıtılması na çalışması 16
Dördüncü bölüm
Dokuzuncu kurucu olan Kostantin'in İstanbul surunu yapışını ve kalenin şeklini bildirir 20
Kudüs'teki Kumâme Kilisesi'nin yapılış sebebini bildirir 23
Haç'ın ilk çıkışı 23
Kostantin, dünya durdukça bir eser kalsın diye geçmiş krallarının yapıları üzerine İstanbul suruna neler ekledi, kârgîr ve şeddâdî ne yapılar yaptı, bunları bildirir 24
Her dilde İstanbul isimlerini bildirir 25
Beşinci bölüm
Kostantiniyye Kalesi'nin fırdolayı büyüklüğü ne kadar adımdır onu bildirir 27
O asırda hakîr İstanbul Kalesi'ni fırdolayı adımladığımızı bildirir 28
İstanbul'un 27 adet kapılarının araları ne kadar adımdır onu bildirir 30

* Bölüm numaraları yazma nüshada düzensiz bir şekilde devam etmektedir. Eserin aslına sadık kalınarak bölüm numaraları arasında bir düzeltmeye gidilmemiştir.

Altıncı bölüm
İstanbul'un içinde ve dışında olan acayip ve garip tılsımları bildirir ... 32
Denizle ilgili olan acayip tılsımları bildirir ... 36
Yedinci bölüm
İstanbul'un içinde ve dışında Tanrı eseri madenleri bildirir ... 37
Sekizinci bölüm
Muâviye saltanatında ilk Kostantiniyye gazası ... 41
[İstanbul'un birinci kuşatılması] ... 41
Kostantiniyye Kalesi'nin ikinci kuşatılması ... 42
Kostantiniyye Kalesi'nin üçüncü kuşatılması ... 43
Kostantiniyye'nin dördüncü kuşatılması ... 44
Kostantiniyye Kalesi'nin beşinci kuşatılması ... 44
Kostantiniyye'nin altıncı kuşatılması ... 45
Kostantiniyye'nin yedinci kuşatılması ... 46
Kostantiniyye'nin sekizinci kuşatılması ... 46
Büyük olayları ve acı verici şiddetli elemleri bildirir ... 46
Kostantiniyye Makedonyası'nın [İstanbul'un] dokuzuncu kuşatılması ... 49
Dokuzuncu bölüm ... 51
Kostantiniyye şehrinin onuncu kuşatılması ... 53
Fatih Sultan Mehmed'in tahta çıkışının anlatılması ... 56
Onuncu bölüm
Osmanoğullarından Fatih Sultan Mehmed Han'ın Kostantiniyye şehrini on birinci kerede kuşattığını bildirir ... 57
On birinci bölüm
Garip, acayip ve benzeri olmayan hikâye ... 64
Osmanoğlu'na Fransa kralının yakınlığını bildirir ... 66
Fatih Sultan Mehmed oğlu Cem Şah'ın macerasının anlatılması ... 67
Yâvedûd Sultan hikâyesi ... 71
Okmeydanı fethinin anlatılması ... 73
Ganimet mallarının bölüşülmesinin anlatılması ... 74
On ikinci bölüm
Mutluluk evi, demir kale benzeri Yeni Saray'ın vasıfları ... 77
On üçüncü bölüm
Eski Saray'ı yaptığını bildirir ... 78
Eski Saray'ın hayat suyunun anlatılması ... 79
On dördüncü bölüm
Fetih sırasında İstanbul'a hâkim atananları bildirir ... 80

On beşinci bölüm
İstanbul şehri içinde olan selâtin camilerini bildirir ... 83
Büyük Ayasofya Camii ... 83
Eski mabet Büyük Ayasofya'nın şeklini, tarz ve biçimini, sanatlı yapılarını, uzunluk ve genişliğini bildirir ... 87
Dört minarenin vasıfları ... 89
Ayasofya hizmetçilerini bildirir ... 91
Ayasofya makamları ve ziyaretlerini bildirir ... 92
On sekizinci bölüm
Gülâbî Ağa'nın başından geçenler ... 93
Ayasofya makamlarını bildirir ... 97
Küçük Ayasofya Camii'nin özellikleri ... 100
Zeyrekbaşı Camii'nin özellikleri ... 100
Fatih Sultan Mehmed Han Camii'nin vasıfları ... 101
Mimarbaşı ile Fatih'in mahkemede yüzleştiklerini bildirir ... 103
Fatih Gazi'nin saltanatları zamanındaki fetihlerini bildirir ... 105
Sultan Bayezid Han-ı Veli Camii'nin vasıfları ... 106
Mutlu zamanlarında olan fetihleri bildirir ... 108
Sultan I. Selim Han'ın Camii'nin vasıfları ... 110
Sultan Süleyman Camii'nin vasıfları ... 111
Süleymaniye Camii'nin tarzı ve şekli ... 112
Mekke ve Medine'de olan hayrat ve hasenâtları bildirir ... 120
Şehzâde Sultan Mehmed Camii'nin vasıfları ... 121
Sultan Şehzâde Cihangir Camii ... 123
Haseki Sultan Camii özellikleri ... 123
Mihrimâh Sultan Selâtin Camii ... 123
Kutlu zamanlarında sadrazamlık makamına atadıkları veziriazamları bildirir ... 124
Veziriazamlık nasip olmayan kubbe vezirlerini bildirir ... 124
Süleyman Han'ın beylerbeyilerini bildirir ... 125
Süleyman Han'ın kaptanlarını bildirir ... 127
Süleyman Han devrindeki defterdarları ve nişancıları bildirir ... 128
Süleyman Han zamanlarında olan beyleri bildirir ... 128
Süleyman Han'ın bilginlerinin meşhurlarından bazılarını bildirir ... 129
Sultan Süleyman'ı, Kanunnâmesi'nin tertip ve kurallarını bildiren bölüm ... 130
Birinci bölüm ... 130
[İkinci bölüm]
Anadolu tarafında olan eyaletleri, sancakları, zeamet ve timarları, muaf ve müsellemleri bildirir ... 131

Hâs ile zabt olan eyaletleri bildirir 132
Üçüncü bölüm
Her beylerbeyinin ne miktar hâssı vardır onu bildirir 132
Dördüncü bölüm
Her eyalette ne kadar sancak var ise onları isimleri ile bildirir 134
Rumeli eyaleti 134
Anadolu eyaleti sancaklarını bildirir 134
Karaman eyaleti 134
Sivas eyaleti 134
Bosna eyaleti 134
Kaptan Paşa eyaleti 135
Mora eyaleti 135
Budin, Eğri ve Kanije eyaletleri 135
Eğri eyaleti 135
Kanije eyaleti 135
Uyvar eyaleti 136
Tımışvar eyaleti 136
Varat eyaleti 136
Macar yurdu Erdelistan eyaleti 136
Eflâk ve Boğdan eyaleti 137
Özü yani Silistre eyaleti 137
Kırım yarımadası eyaleti 137
Kefe eyaleti, ... 137
Kıbrıs eyaleti 137
Girit adası eyaleti 138
Şam eyaleti 138
Trablusşam eyaleti 138
Halep eyaleti 138
Adana eyaleti 139
Diyarbakır eyaleti 139
Kars eyaleti 140
Çıldır yani Ahıçka eyaleti 140
Gürcistan eyaleti 140
Trabzon eyaleti 140
Rakka eyaleti 140
Cennet benzeri Bağdad eyaleti 140
İmâdiye eyaleti 141
Basra eyaleti 141
Lahsa eyaleti 141
Yemen eyaleti 141
Habeş eyaleti 141

Mekke eyaleti 141
Mısır eyaleti 141
Mağrib Trablusu, Tunus ve Cezayir eyaletleri 142
Musul eyaleti 142
İman seddi Van eyaleti 142
Erzurum eyaleti 142
Şehrizol eyaleti 142
Dördüncü bölüm
Süleyman Han kanunnâmesi üzere her sancakbeyinin kanunlarını bildirir 143
Beşinci bölüm
Her sancakbeyinin, defter kethüdalarının ve timar defterdarlarının ne denli hâsları olduğunu bildirir 144
Rumeli eyaleti 144
Bosna eyaleti beylerinin hâsları 145
Adalar (Cezayir) eyaleti beyleri hâssı 145
Budin eyaleti beyleri hâssı 145
Tımışvar eyaleti [beyleri hâssı] 146
Anadolu eyaleti [beyleri hâssı] 146
Karaman eyaleti sancakbeyleri hâssı 147
Kıbrıs eyaleti [sancakbeyleri hâssı] 147
Trablusşam eyaleti 147
Şam-ı Şerif eyaleti 147
Halep eyaleti beyleri hâssı 148
Zülkadriyye yani Maraş eyaleti 148
Rum yani Sivas eyaleti 148
Erzurum eyaletindeki beylerin hâssı 148
Kars eyaletinde beylerin hâssı 149
Çıldır yani Ahıçka eyaletinde sancakbeylerinin hâssı 149
Trabzon eyaleti 149
Diyarbakır eyaletinde sancakbeyleri hâssı 149
Rakka eyaletinde sancakbeyleri hâssı 150
Bağdad eyaletinde beylerin hâssı 150
Van eyaletinde sancakbeylerinin hâssı 151
Musul eyaletinde sancakbeyleri hâssı 151
Altıncı bölüm
Süleyman Han kanunu üzere her beylerbeyilik kaç kılıçtır, bütün askeri ne kadar olur, her sancakta ve eyalette ne denli timar ve zeamet vardır onları bildirir 152
Yedinci bölüm
Rumeli ve Anadolu eyaletinde her sancağın timar ve zeametlerinin ne miktar olduğunu bildirir 152

Sekizinci bölüm 153
Her sancağın zeamet ve timarını bildirir 154
Her sancakta ne denlü çiftlik kaldırılıp zeamet ve timar verildiği anlatılır 154
Kaptan Paşa yani Cezayir [Adalar] eyaleti 155
Karaman eyaleti 155
Rum yani Sivas eyaleti 155
Maraş eyaleti 156
Halep eyaleti 156
Şam eyaleti 156
Kıbrıs eyaleti 157
Trablusşam eyaleti 157
Rakka eyaleti 157
Trabzon eyaleti 157
Diyarbakır eyaleti 157
Erzurum eyaleti 158
Çıldır eyaleti 158
Van eyaleti 159
Onuncu bölüm
Süleyman Han'ın divan tertibi hakkındaki kanunları 160
On birinci bölüm
Süleyman Han'ın saltanatı zamanlarında yapılan güzel fetih ve gazaları bildirir 161
Süleyman Han oğlu II. Selim Han'ın saltanat yıllarının özeti 164
Mutlu zamanlarındaki beylerbeyileri bildirir 165
Defterdar ve nişancıları [bildirir] 165
Zamanlarındaki bilginleri bildirir 165
Kutlu zamanlarındaki hekimleri [bildirir] 165
Asırlarında olan büyük şeyhleri bildirir 165
Devletli zamanında olan fetihleri bildirir 166
Sultan II. Selim oğlu Sultan III. Murad'ın saltanat yıllarının özeti 166
III. Murad Han'ın çocukları 167
Mutlu doğumları 167
Kutlu tahta çıkışları 167
Mutlu zamanlarında olan fetihleri bildirir 167
[Murad Han] oğlu Sultan Mehmed Han saltanatı 168
Mutlu zamanlarında olan fetihleri bildirir 169
Sultan Mehmed Han'ın vefatı 169
Sultan Ahmed Han saltanatına toplu bakış 170
Rum hakanı Ahmed Han'ın doğum tarihi 170

Padişah Ahmed Han'ın şehzâdeleri üzerine 170
Sultan Ahmed Han'ın veziriazamlarını bildirir 171
Sadrazam olmayan vezirleri bildirir 171
Ahmed Han zamanındaki ünlü âlimleri bildirir 171
Ahmed Han zamanındaki büyük şeyhleri bildirir 171
Sultan Ahmed Han'ın çağında olan fetihleri bildirir 171
Sultan Ahmed Han'ın selâtin camiinin vasıfları 173
Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Mustafa'nın tahta çıkışının kısaca anlatımı 177
Ahmed Han oğlu Şehit Sultan Osman'ın saltanat yıllarının özeti 177
Osman Han'ın şehit edilmesinde bulunan âlimler 177
Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Mustafa'nın ikinci kez tahta çıkışı 179
Osman Han'ın şehit olduğu gün öldürülenler 179
Sultan Ahmed Han oğlu Sultan IV. Murad Han'ın saltanat yıllarının anlatılması 180
Sultan Murad Han'ın dış görünüşü 180
Revan'ın fethi tarihi 181
Sultan IV. Murad Han'ın camii olan Gül Camii'nin özellikleri 184
Sultan Murad Han'ın tahta çıkışından saltanatının sonu na kadar günlük olayları, karışıklıkları, vezirlerin hükûmetlerini, görevden alınmalarını ve atanmalarını bildirir 185
[Abaza Paşa'nın savunması] 191
Sultan Murad Han'ın cevabı 193
Abaza Paşa'nın cevabı 194
Tuhaf durumlar 196
Koca Solakbaşı'nın anlattıkları 201
Evliya'nın başından geçenler. Bu hakîrin Harem-i Hâssa (saraya) girip Gazi Murad Han'a kapılanmamızı ve huzurlarında ettiğimizi şaka yollu sözler ile bildirir 202
Murad Han'ın vasıfları 211
Murad Han'ın alışkanlıkları 215
Merhum Sultan IV. Murad Han efendimiz zamanında olan vezir kaptan paşaları bildirir 216
Murad Han'ın zamanında olan şeyhülislâmları ve diğer büyük âlimleri bildirir 219
[Murad Han'ın zamanında olan kazaskerleri bildirir] 219
Murad Han'ın defterdarlarını bildirir 221

Sultan IV. Murad Han'ın adaletli zamanında olan İstanbul mollalarını bildirir 221
Sultan Murad Han'ın zamanındaki yeniçeri ağalarını bildirir 222
Gazi Sultan Murad Han'ın cennete benzeyen Bağdad'ı fethettikten sonra İstanbul'a gelip Akdeniz'de Malta adasının fethi için bizzat kendileri Mora'da Avarin'e, oradan Donanma-yı hümâyûna binip Malta gazasına gittiklerini imkânımız elverdiği ölçüde beyan ederiz 222
Sultan IV. Murad Han'ın geçici dünyaya veda edip sonsuz saltanat ülkesine göçtüklerini mersiyeler ile bildirir 224
Sultan Ahmed Han oğlu şehit Sultan İbrahim Han'ın tahta çıkışı 226
Sultan İbrahim devrindeki vezirleri bildirir 226
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan şeyhülislâmları bildirir 226
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan kazaskerleri bildirir 227
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan İstanbul mollalarını bildirir 227
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan hekimbaşı ve müneccimbaşıları bildirir 227
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan vezâret ile defterdarları bildirir 227
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan nişancı paşaları bildirir 227
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan yedikubbe vezirlerin bildirir 227
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan eyalet vezirlerini bildirir 227
İbrahim Han zamanında isyan eden vezirleri bildirir 227
İbrahim Han fermanı ile Yeni Saray'da yapılan kasırların tarihlerini bildirir 227
Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan kumandanların fetihlerini bildirir 228
İkinci fetih
İbrahim Han zamanında , Akkirman askerlerinin yardımı ve Tatar Han eliyle Eflâk ve Boğdan vilâyeti 229
Üçüncü fetih
İbrahim Han zamanında ve Serdâr Silahdar Yusuf Paşa eliyle Girit adasında Hanya Kalesi 229

Dördüncü fetih
Hain İpşir Paşa eliyle mazlum Varvar Ali Paşa'nın bozguna uğraması 230
Serdâr Tekeli Mustafa Paşa'nın bozguna uğraması 231
Sultan Ahmed Han oğlu şehit Sultan İbrahim Han'ın saltanat yıllarının sonları 232
Sultan İbrahim Han oğlu şanı yüce Sultan IV. Mehmed Han'ın saltanat yılları 234
Sultan IV. Mehmed Han'ın dış görünüşü 235
Zamanında olan veziriazamları bildirir 236
Melek Ahmed Paşa'nın azlinin sebebi 237
Sultan Mehmed Han'ın zamanında olan eyalet vezirlerini bildirir 243
Sultan Mehmed Han'ın zamanında olan kubbe vezirlerini bildirir 243
Devrinde olan vezir kaptan paşaları bildirir 243
Zamanında olan defterdarları bildirir 244
Saltanatı zamanında olan vezir nişancı paşaları bildirir 244
Meşhur beylerbeyileri bildirir 244
Adaletli devrinde olan sancakbeylerini bildirir 244
Saygın çocukları olan şehzâdeleri bildirir 244
Mutlu zamanlarında olan şeyhülislâmları bildirir 244
Devirlerinde olan Rumeli kadıaskerlerini bildirir 244
Halifeliklerinde olan Anadolu efendilerini bildirir 244
Adaletli hükümlerinde olan İstanbul mollalarını bildirir 244
Devirlerinde olan sultan imamlarını bildirir 244
Eflâtun-ı İlâhî ilmiyle işgören hekimbaşıları bildirir 244
Yıldızlar ilminde rasad sahibi müneccimbaşıları bildirir 244
Sultan Mehmed Han devletinde şeyhleri bildirir 244
Adaletli zamanlarında yaptırdıkları imaretleri açıklar 244
Cem mertebeli padişahın bizzat kendilerinin bulunarak yaptıkları savaşları ve serdârları tarafından yapılan fetihleri ve savaşları mümkün olduğu kadarıyla bildirir 245
Cezayir vilâyetinde Emir Paşa eliyle yapılan fetihler 246
Gürci Nebî ve Katırcıoğlu'nun vezir Kara Murad Paşa eliyle bozguna uğratılması 246
Şam'da iyi ün sahibi Kara Murtazâ Paşa eliyle Dürzîlerin bozguna uğraması 246
Daşnık Emirza ve Celâlî Hanefî Halife'nin (---) tarihi nde bozguna uğratılmaları 246
Mehmed Giray Han eliyle (---) tarihinde Kazak-ı Ak vilâyetine çapkun ve İlvov sahrasına baskın 247

Kalgay Sultan Mehmed Giray Han eliyle Boğdan vilâyetinin yağmalanması 247
Melek Ahmed Paşa eliyle 1061 [1651] tarihinde Varna Kalesi'nde Kazak gemilerinin yenilmesi 247
Melek Ahmed Paşa eliyle 1065 [1655] tarihinde Bitlis Hanı Abdal Han'ın yenilmesi 248
Melek Ahmed Paşa eliyle (---) tarihinde Özü Kalesi'nin kurtulması 248
Köprülü Mehmed Paşa eliyle (---) tarihinde Bozcaada'nın kurtarılması 248
Yine bu senede Köprülü Mehmed Paşa eliyle (---) adasının kurtarılması 248
Mehmed Giray Han ve Melek Ahmed Paşa eliyle (---) tarihinde Leh vilâyetinde Erdel Kralı Rakofçı Kral taburunun bozguna uğratılması 248
Budin Veziri Serdâr Sofu Kenan Paşa'nın yenilgisi 249
Seydî Ahmed Paşa'nın (---) tarihinde ikinci kumandanlığı 250
Kumandan Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa eliyle (---) tarihinde Yanova Kalesi, Şebeş Kalesi ve Logoş Kalesi'nin fethi 251
Bu yılın (---) günü Ilgın sahrasında Kumandan Murtazâ Paşa'nın Celâlî Hasan Paşa tarafından bozguna uğratılması 252
Padişahın celâlî katline Bursa'ya yönelmelerini bildirir 252
Padişahın Kilidülbahreyn yani Boğazhisarlar'a gitmesi 252
Ali Paşa Varat'ı fethedip tamir ederken (---) tarihinde Mehne Bey'in Eflâk vilâyetinde isyanı 252
Boğdan isyanı 252
Ali Paşa'nın 1072 [1661-62] tarihinde Erdel ülkesinde KemenYanoş üzerine kumandan olduğunu bildirir 254
Köprülü Mehmed Paşa'nın ölümü ve oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'nın veziriazam olduğu 254
Keçkıvar Kalesi fethinden sonra Raba Nehri kıyısında Sadrazam, İsmail Paşa ve Gürci Mehmed Paşa'nın tedbirsizliği sonunda İslâm askerinin bozulması 256
Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa eliyle Kandiye Kalesi'nin fethi 257
Serdâr Kaptan Köse Ali Paşa (---) tarihinde eliyle Manya vilâyetinin fethi ve Zaranta Kalesi'nin yapımı 257
Sadrazam Ahmed Paşa, Serdâr Ahmed Paşa ve Yeniçer i Ağası Abdurrahmân Paşa'nın görüş ve tedbirleriyle

padişahın sefere çıkması ve Leh vilâyetinde olan Kamaniçe Kalesi'nin fethedilmesi 257
Padişahın (---) tarihinde Omaniçse gazası seferi 258
Veziriazam Mustafa Paşa eliyle (---) tarihinde Çehrili çse kalesinin fethedilmesi 258
Sultan IV. Mehmed Han'ın annesinin camiini bildirir 259
Şeyh Hz. Ebülvefa Selâtin Camii 261
Şeyh Emir Buharî Selâtin Camii 261
Fethiye Selâtin Camii 261
Fatih Sultan Mehmed Han'ın Orta Camii 261
İki yüz beşinci bölüm
İstanbul içinde ilk defa yapılan vezir, devlet adamı ve ileri gelenlerin camileri 262
[İki yüz altıncı bölüm]
İstanbul içinde olan eski mescitleri açık seçik bildirir 268
Sultan Süleyman ve II. Selim Han zamanında Koca Mimar Sinan Abdülmennân Ağa'nın hendese ilmi ile yaptığı güzel mescitler zikrolunur 268
İki yüz yedinci bölüm
İstanbul şehrinde ne kadar sultan, vezir, âlim, ileri gelenler beylerbeyi medreseleri var ise mümkün olduğu kadarıyla tarihleri ve payeleri ile bildirir 270
İki yüz sekizinci bölüm
İstanbul içinde ne kadar eski sultanların dârülkurrâları varsa onu bildirir 273
İki yüz dokuzuncu bölüm
İstanbul'da ne kadar bin dârültalim, ebced okuyan sıbyan mektebi var ise onu bildirir 273
İki yüz onuncu bölüm
İstanbul'da ne kadar dârülhadis dershaneleri varsa onu bildirir 274
İki yüz on birinci bölüm
İstanbul'da ne kadar tarikat ehli tekkeleri var ise onu bildirir 275
İki yüz on ikinci bölüm
İstanbul'da ne kadar imaret (aşevi) var ise onu bildirir 275
İki yüz on üçüncü bölüm
İstanbul şehrinde olan hastahaneleri ve tımarhaneleri bildirir 276
İki yüz on dördüncü bölüm
İstanbul içindeki vezir, âlim, ileri gelen sarayları ve çeşitli evlerin bazıları, tarihleri ile anlatılır 277

Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim zamanında Mimar Sinan Ağa eliyle yapılan büyük sarayları bildirir 277
İki yüz on beşinci bölüm
Yüce saltanat merkezinde olan hâcegân hanlarını bildirir 279
İki yüz on altıncı bölüm
İstanbul içinde gelen-giden yolculara ait ne kadar misafirhane kervansaray varsa onları anlatır 280
İki yüz on yedinci bölüm
İstanbul içinde bulunan mücerred yani bekâr odalarını bildirir 281
İki yüz on sekizinci bölüm
Eski Makedonya şehrinde (İstanbul'da) sultanlar, vezirler, devlet adamları ve ileri gelenler hayır eserlerinden sanatlı, tarihli ne kadar hayat pınarı çeşme varsa onu bildirir 282
İki yüz on dokuzuncu bölüm
İstanbul şehri içinde Kerbelâ şehitleri mübarek ruhları için yapılan nakışlı ve süslü sebilleri, sanatlı tarihleri ile bildirir 284
İki yüz yirminci bölüm
İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar'da bulunan ve güzel şehrin yüz akı olan eski sultanların hamamlarını, suyuyla, havasıyla ve sanatlı tarihleri ile bildirir 286
Hamamların dağıtılmasının anlatılması 286
İstanbul Kalesi dışında olan hamamları bildirir 288
Osmanlı padişahları hamamı 291
Yukarıda yazılan hamamların sanatlı tarihlerini bildirir 291
İki yüz yirmi birinci bölüm
İstanbul'da gömülü Osmanoğullarının geçmiş sultanlarından, Fatih Sultan Mehmed'den günümüze kadar defnedilen padişahların nur dolu kabirlerinin sanatlı tarihleri ile ziyaret yerlerini bildirir 292
Fatih'in kutlu zamanlarındaki şairleri bildirir 293
Fatih'in kutlu zamanlarında olan şeyhleri bildirir 294
Fatih Sultan Mehmed oğlu Sultan Bayezid-i Veli ziyaretleri 296
Sultan Bayezid-i Veli zamanında olan veziriazamları bildirir 297
Bayezid Han nişancıları zikreder 298
Sultan Bayezid-i Veli zamanında olan şeyhülislâm ve diğer bilginleri bildirir 298

Bayezid Han devrinde olan şeyhleri bildirir 298
Bayezid Han zamanındaki şairleri bildirir 299
İki yüz yirmi üçüncü bölüm
Sultan Bayezid Han oğlu Sultan I. Selim Han ziyaret yeri 301
Sultan Selim zamanındaki vezirleri bildirir 302
Selim Han zamanında olan defterdarları bildirir 303
Sultan Selim Han zamanında olan bilginleri bildirir 303
Selim Han zamanında olan şairleri bildirir 305
İki yüz yirmi dördüncü bölüm
Merhum Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman hazretlerinin nur dolu kabirlerini ve ölüm tarihlerini bildirir 306
Süleyman Han şehzâdeleri 307
Süleyman Han oğlu Şehzâde Bayezid 307
Şehzâde Sultan Mustafa'nın şehit edilmesi 308
Süleyman Han oğlu Şehzâde Sultan Mehmed ziyaret yeri 308
Şehzâde Sultan Cihangir'in ziyaret yeri 309
İki yüz yirmi beşinci bölüm
Sultan Süleyman Han oğlu Sultan II. Selim'in yaptığı eserleri, saltanatını ve ömrünün müddetini bildirir 309
Sultanların bedduasının tahkiki beyanındadır 310
II. Selim Han şehzâdelerinin ziyaret yeri 310
İki yüz yirmi altıncı bölüm
Selim Han oğlu Sultan III. Murad'ın nur dolu türbesi, şehzâdeleri, tahta çıkışları, ömürleri ve ölüm tarihlerini bildirir 311
[III. Murad'ın] Çocukları zikrolunur 311
İki yüz yirmi yedinci bölüm
Sultan III. Murad oğlu Sultan III. Mehmed Han'ın ziyaretlerini bildirir 312
Merhum Sultan Mehmed'in şehzâdeleri 312
Mehmed Han oğlu merhum Sultan Ahmed Han'ın nurlu türbesi, saltanatı terkedişi ve ölümü tarihini bildirir 313
Sultan Ahmed Han şehzâdelerinin ziyaret yerleri 313
Murad Han zamanında olan şairleri bildirir 314
İki yüz yirmi dokuzuncu bölüm
Sultan Mehmed Han'ın oğlu, Sultan Ahmed Han'ın kardeşi, Osman Han, Murad Han ve İbrahim Han'ın amcası Sultan Mustafa'nın ziyaret yeri 314
Ahmed Han oğlu Sultan İbrahim Han ziyaret yeri 315
İki yüz otuzuncu bölüm
İstanbul içinde gömülü olan vezirlerin türbeleri ve tarihleri ile ziyaret yerlerini bildirir 318

İki yüz otuz birinci bölüm
İstanbul'un içinde ve dışında gömülü olan büyük evliyalar, zamanın bilginleri olan şeyhülislâmlar, bilginler, ünlü mollalar ve hal sahibi şeyhlerin ziyaret yerleri, tarihleri ve gömülü oldukları semtleriyle bildirir 319
Fetihten sonra Fatih zamanındaki evliyaullahları ve diğer kabir sahiplerini bildirir 319
Hakîrin çocukluk hâlleri 323
Sultan Ahmed Han zamanında vefat eden büyük bilginleri bildirir 326
Pir Merkez Efendi menkıbeleri 334
Nalıncı Dede menkıbeleri 335
Kapanî Mehmed Efendi'nin menkıbelerinden 342
Bu hakîr Evliya'nın zamanında hayatta olup kutlu ellerini öperek hayır dualarını aldığımız büdelâ (abdallar), melâmîler ve meczuplardan olan ermiş kimseleri bildirir 344
[Sultan IV. Murad döneminde vefat eden ulemâ ve şeyhler] 350
İbretler ve eser sayfalarını seyreden görüş sahiplerine gizli değildir ki şeyhlerin silsilesi (zinciri) meşrep yönünden birkaç dala ayrılır 351
İki yüz otuz beşinci bölüm
İstanbul dışında üç mevleviyet yerde, Karadeniz Boğazı'na kadar mamur ve İrem bağı gibi şehirleri, imaretleri, camileri ve diğer hayır yapıları ile ziyaret yerlerini tarihleri ile bildirir 352
İki yüz otuz altıncı bölüm
Yenikapı Kasabası'nın imaretlerini bildirir 353
İki yüz otuz yedinci bölüm
İstanbul surlarının dışında havadar ve lâle bahçesi olan Topçular Mahallesi 354
İki yüz otuz sekizinci bölüm
Sur dışındaki mahallelerden mamur Otakçılar 354
İki yüz otuz dokuzuncu bölüm
Nişancı Paşa Kasabası 355
İki yüz kırkıncı bölüm
Kûzeciler Kasabası yani Çömlekciler Mahallesi 355
Zalpaşa Kasabası'nın ziyaret yerleri 357
İki yüz kırk birinci bölüm
Büyük şehir [Eyüp]'ün cami, mescit, medrese, han,

hamamları ve diğer imaretleri ile ziyaret yerlerini tarihleri ile bildirir 358
Büyük Eyüp şehrinin içinde olan camileri bildirir 358
Hz. Ebû Eyyûb-ı Ensârî ve diğer büyük evliyaların ziyaret yerleri, âlimlerin, salihlerin, şeyhlerin, vezirlerin, devlet adamlarının ve diğer ileri gelenlerin mezarlarını tarihleri ile tek tek bildirir 362
İki yüz kırk ikinci bölüm
Sütlüce Kasabası'nın cami, mescit, medrese, han, hamam, tekke ve köşkleri ile ziyaret yerlerini tarihleri ile bildirir 371
İki yüz kırk üçüncü bölüm
Kara Pirî Paşa Kasabası'nın imaretleri, bağ ve bahçeleri, haneleri ve mesire yerlerini bildirir 373
İki yüz kırk dördüncü bölüm
Hasköy Kasabası'nda olan cami, mescit, tekke, han, hamam, dükkân, evler ve diğer imaretleri bildirir 374
İki yüz kırk beşinci bölüm
Kasımpaşa şehrinin bütün imaretlerini, hanelerini, İrem bağlarını, tersane ve ziyaret yerlerini bildirir 376
[Hamamları] 380
Dinlenme ve mesire yeri olan tekkeler 381
Kasımpaşa mahallerinin adları 383
Kasımpaşa şehrinin içinde ve dışında yatmakta olan büyük zatların ve ileri gelenlerin nur dolu mezarlarını ve ziyaret yerlerini bildirir 384

[6a] Seyahatnâme'nin Birinci Cildi

Lâ ilâhe illâllâh Muhammedü'r-Resûlullâh sâdıku'l-va'di'l-emîn

[6b] Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm ve bihi'l-avni nesta'în

Elhamdü lillâhi'l-lezî şerrefe'l-müşerrifîne, bi-teşrîfi't-tâ'âti ve's-seyâhati ve yessere lî arda'l-mukaddeseti el-bilâdâti ve'z-ziyârâti ve's-salâtü alâ men essese bünyâne kılâ'ı'ş-şerî'ati ve *küllühâ bi-esâsi'n-nübüvveti ve't-tarîkati ve alâ âlihi't-tayyibîne't-tâhirîne hayri'l-beriyyeti ve nüthifü tahiyyât zâkiyât ve salâtin salavât nâmiyât, nessâr-ı zât âlî-sıfât, eşref-i kâinat ve ekmel-i mevcûdât, pişvâ-yı mihrab, sallû kemâ re'eytumûnî, rehnümâ-yı bî-irtiyâb,* o Muhammed efdali men nataka bi'd-dât üzerine olsun ki anun rû-yi âbında o Hz. ulûhiyyet Malikü'l-mülk ve Hâliku'l-eflâk edîm-i arzı benî âdem için mesken [ü] me'vâ-yı lâtîf edip âdemoğlunu bütün varlıkların ve yaratılmışların en şereflisi etti. Şiir,

Tebâreke men ecre'l-umûre bi-hükmihî
Kemâ şâ'e lâ-zulmen erâdû velâ hazmee.

Sonra dua ve güzel övgüler, o Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, dünyanın nizam ve intizamı olan Fatih Sultan Mehmed oğlu Sultan II. Bayezid Han oğlu Yavuz Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman Han oğlu Sultan II. Selim oğlu Sultan III. Murad Han oğlu Sultan III. Mehmed Han oğlu Sultan Ahmed Han oğlu Sultan IV. Murad Han *Allah'ın rahmeti hepsinin üzerine olsun,* bu karalamamıza başladığımız mahalde hizmetiyle şereflendiğimiz Cem mertebeli padişah, cennet benzeri Bağdad'ın fatihi Sultan Murad Han Gazi *toprağı temiz olup rahmet denizine gark olsun,* onların saltanatı zamanlarında Hicret'in 1041 [1631-32] tarihinde yaya olarak Belde-i Tayyibe yani İstanbul'un çevresinde olan köy ve kasabaları, nice bin bahçe, güllük gülistanlık irem bağlarını gezip görünce hatırıma büyük seyahat arzuları geldi.

"Aya anne, baba, üstad ve kardeş kahırlarından nice kurtulup dünyayı dolaşırım" diye her an Cenâb-ı Bârî'den,

"Dünyada beden sağlığı, tam seyahat ve son nefeste iman" ricasında idim.

Daima gönlü yaralı dervişlerle görüşüp sohbet şerefleriyle şereflenir, yedi iklimin ve yeryüzünün dört köşesinin vasıflarını işittikçe can u gönülden seyahat isteyip,

"Aya âlemi seyredip Arz-ı Mukaddese'ye, Mısır ve Şam'a, Mekke ve Medine'ye varıp o Varlıkların Övüncü'nün Ravza-i Mutahhara'sına (Peygamber Efendimizin mübarek mezarlarına) yüz sürmek müyesser ola mı?" diye ağlayıp inler, sızlanır ve serseri olurdum.

Seyahatin ve vilâyetleri gezip tozmamın sebebi: Önce saf hakîr, fakir ve çok kusurlu duacı, âlem seyyahı, âdem nedimi, Derviş Mehmed Zıllî oğlu gösterişsiz Evliya daima etkili dualara devam, şerefli övgülere râğıb ve mülâzim olup Rabb'ın hikmeti, Yezdân'ın hidayeti, Kur'an-ı Kerim sure ve âyetlerinin bereketiyle illetli dil Cenâb-ı Hak tarafından yardım isteyip doğum yerimiz olan İstanbul'da evimizin köşesinde değirmi yastık üzerinde murad uykusuna yasdanıp 1040 Muharrem'inin Aşure gecesi [10.M.1040/ 19.08.1630] idi ki bu hakîr uyku ile uyanıklık arasında iken görürüm ki Yemiş İskelesi yakınında Ahî Çelebi Camii adlı cami ki helâl ve temiz mal ile yapılmış dua kabul olunur eski bir camidir.

Rüyamda kendimi o camide gördüm. Derhâl camiin kapısı açılıp pür-silah asker ile nurlu camiin içi nurlu kalabalık cemaatle doldu ve sabah namazının sünnetini kılıp salavât-ı şerifeye meşgul oldular.

Meğer hakîr minber dibinde oturup bu nurlu güzel yüzlü cemaati seyretmede hayran oldum. Hemen yanımda olan cana bakıp,

"Benim Sultanım, mübarek zâtınız kimdir?, mübarek isminizi bize ihsan buyurunuz" dedim. *[7a]*

O zât "Aşere-i Mübeşşere'den kemankeşlerin piri Ebî Vakkas oğlu Sa'd'ım" deyince mübarek elini öptüm.

"Ya Sultanım, bu sağ tarafta nura gark olmuş güzel kalabalık kimlerdir?" dedim,

"Onların hepsi peygamberlerin ruhlarıdır, geri safda bütün evliya ve asfiyâ ruhlarıdır. Bunlar sahâbe-i kirâm, Muhâcirîn, Ensâr, Erbab-ı Suffe, Kerbelâ şehitleri ve sadıklardır. Bu mihrabın sağındaki Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'dir. Mihrabın solunda Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. Mihrap önündeki külâhlıca zât Hz. Risâlet'in dünya ve âhiret kardeşi Hz. Veysel Karanî'dir. Camiin solunda duvar dibinde siyah-çehre zât senin pirin, Hazret'in müezzini Bilâl-i Habeşî'dir. Bu ayak üzere cemaati saf saf bozan ve düzen kısa boylu adam Amr-ı Ayyâr Damirî'dir. İşte bu alem ile gelen asker ki kızıl kanlı esbâba gark olmuşlar, Hz. Hamza ve bütün şehitlerin ruhlarıdır" diye cami içindeki bütün cemaati birer birer bu hakîre gösterip her hangisine bakışım isabet ettiyse elimi göğsüme koyup göz âşinâlığı edip taze can buldum.

"Ya sultanım bu cemaatin bu camide toplanmalarının aslı nedir?" dedim.

"Azak taraflarında Müslüman askerlerden sabâ gidişli Tatar askeri sıkıntıda olduğundan Hazret'in himayesinde olan bu İstanbul'a gelip ondan Tatar Han'a yardıma gideriz.

Şimdi Hz. Risâlet de İmam Hasan, İmam Hüseyin ve On İki İmamlar ile ve bizden başka Aşere-i Mübeşşere ile gelip sabah namazının sünnetini kılıp sana kamet eyle diye işaret buyururlar, sen de yüksek sesle kamet getir, selâmdan sonra *Âyetelkürsî*'yi oku. Hz. Bilâl *Sübhânallâh* desin, sen *Elhamdülillâh*, Bilâl *Allahu ekber* desin, sen *âmin âmin* de. Bütün cemaat umumiyetle tevhid ederiz. Sonra sen *"Ve salli alâ cemi'i'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn"* deyip kalk, hemen mihrabda Hz. Risâlet otururken mübarek elini öpüp 'Şefaat yâ Resûlallah' deyip rica eyle" diye Ebî Vakkas oğlu Sa'd yanımda oturup hepsini ögretti.

Onu gördüm, cami kapısından açık bir nur şakıyıp cami içi nur iken nur üzere nur olunca bütün Sahâbe-i Kirâm, peygamberler ve evliyaların ruhları ayak üzere hazır durdular.

Hz. Risâlet saadetle yeşil sancağı dibinde, yüzünde örtüsü, elinde asası, belinde kılıcıyla, sağında İmam Hasan ve solunda İmam Hüseyin ile belirince mübarek sağ ayaklarını nurlu cami içine *bismilâh* ile koyup mübarek yüzlerinden örtüsünü açarak,

"Esselâmü aleyke ey ümmetim" buyurdular. Mecliste hazır olanların hepsi,

"Ve aleyküm selâm ey Allah'ın Resûlü ve ey insanların efendisi" diye selâm aldılar.

Hemen Hazret mihraba geçip iki rek'at sabah sünnetini kıldı, beni bir dehşet kapladı ve vücuduma bir titreme geldi.

Fakat Hazret'in bütün eşkâline baktım. Hilye-i Hakanî'de yazıldığı gibi idi. Yüzünde örtüsü al şal idi. Mübarek sarığı on iki kolanlı beyaz şaş idi. Mübarek sarıya yakın deve yününden idi. Boynunda sarı renkli yün şalı var idi. Mübarek ayaklarında sarı çizmeleri var idi. Kutlu başlarında sarığı üzere bir misvak sokulmuş idi.

Selâmdan sonra sağ tarafında hakîre bakıp mübarek sağ elleriyle dizlerine vurup hakîre hitaben "kamet eyle" dediler,

Hemen hakîr Ebî Vakkas oğlu Sa'd'ın öğrettiği gibi derhâl segâh makamında *"Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed ve sellim aleyh"* diye kâmet edip tekbir ettim.

Hazret de segâh makamında yanık sesle *Fâtiha-i şerifi* okuyup zamm-ı sureyi Sâd suresinden *"Biz Davud'a ve oğlu Süleyman'a ihsan ettik, Süleyman ne güzel kuldu, çünkü o daima Allah'a dönen bir zât idi."* [Sad, 30] âyetlerini okudum, bütün cemaat dinledi ve Hazret imamet etti.

Selâmdan sonra hakîr *Âyetelkürsî*, Bilâl *Sübhânallâh*, hakîr *Elhamdülillâh* ve Bilâl *Allahu ekber* deyip Bilâl-i Habeşî ile müselsel müezzinlik hizmetinde olup duadan sonra bir tevhid-i Sultanî olmuştur ki İlahî aşk ile *[7b]* sarhoş olup sanki uykudan uyandım.

Rüyanın özeti: Ebî Vakkas oğlu Sa'd öğretmesiyle hizmetimi tamam ettim. Hz. Risâlet mihrabda yakıcı sesle uzzâl makamında bir *Yâsîn-i şerif*, üç kere *İzâcâ'e* ve *Mu'avvezeteyn* surelerini tamam okudu ve Bilâl Fâtiha dedi.

Hazret mihrabda ayak üzere dururken hemen Ebî Vakkas oğlu Sa'd hazretleri elimden yapışarak Hazret'in huzuruna götürüp,

"Sadık âşığın ve müştak ümmetin Evliya kulun şefaatin rica eder" deyip Hazret'e götürdü.,

"Mübarek ellerini öp" deyince ağlamaklı olup mübarek ellerine küstahane dudaklarımı vurup mehâbetinden,

"Şefaat yâ Resûlallah" diyecek yerde,

"Seyahat yâ Resûlallah" demişim.

Hemen Hazret tebessüm edip,

"Allah'ım, şefaati, seyahati ve ziyareti sağlık ve esenlikle kolaylaştır." deyip "Fâtiha" dediler.

Bütün sahâbe-i kirâm *Fâtiha* okuyup toplantıdaki herkesin mübarek ellerini öperdim, her birinin hayır duasını alıp giderdim. Kiminin mübarek eli misk gibi, kimi amber, kimi sümbül, kimi gül, kimi reyhan ve kimi zımrân (safran), kimi menekşe, kimi karanfil gibi kokardı.

Bizzat Hz. Resûl'ün kokusu safran açılmış gül gibi kokardı. Mübarek sağ elini öptügümde sanki pamuk gibi kemiksiz mübarek bir el idi.

Fakat diğer peygamberlerin elleri ayva kokusu gibi kokardı.

Hz. Ebûbekir'in mübarek elleri kavun gibi kokardı.

Hz. Ömer amber kokusu gibi idi.

Hz. Osman'ın menekşe gibi kokusu vardı.

Hz. Ali'nin kokusu yasemen gibi idi.

İmam Hasan karanfil gibi İmam Hüseyin beyaz gül yaprağı gibi kokardı. *Allah onların hepsinden razı olsun.*

Bu hâl üzere toplantıda bulunanların hepsinin mübarek ellerini öptüm. Yine Hz. Peygamber Fâtiha deyince bütün sahâbe-i kirâm yüksek sesle Fâtiha'yı okudular. Hemen Hz. Risâlet-penâh mihrabdan,

"Esselâmü aleyküm ey kardeşlerim" deyip camiden dışarı çıkınca bütün sahâbe-i kirâm hakîre türlü türlü hayır dualar ettiler ve camiden çıkıp gittiler.

Hemen Ebî Vakkas oğlu Sa'd hazretleri belinden sadağını çıkarıp hakîrin beline kuşatıp tekbir edip,

"Yürü ok ve yay ile gazâ eyle, Allah'ın koruması ve emniyetinde ol, müjde olsun sana bu mecliste ne kadar ruhlar ile görüşüp mübarek ellerini öptünse hepsini ziyaret etmek nasip olup dünya seyyahı ve insanların seçkini olursun, ama gezip dolaştığın memleketleri, kaleleri, acayip ve garip eserleri, her beldenin övüleceklerini, sanatlarını, yiyecek ve içeceklerini, arz ve tûllarını (paralel ve meridyenlerini) yazıp bir eser eyle ve benim silahımla amel edip dünya ve âhiret oğlum ol. Hak yolu elden koma, hile ve kötülüklerden uzak dur, ekmek ve tuz hakkın gözet, sadık dost ol, yaramazlarla dost olma, iyilerden iyilik öğren" diye öğütler verip alnımdan öperek Ahî Çelebi Camii'nden dışarı çıkıp gittiler.

Hakîr şaşırıp uykudan uyandım.

"Aya bu benim rüyam mıdır? Yoksa gerçek hâlim midir? Yoksa doğru rüyam mıdır?" diye türlü düşünceler ile iç rahatlığına ve gönül zevkine ulaştım.

Daha sonra sabahleyin pâk abdest alıp sabah namazını kıldım, İstanbul'dan Kasımpaşa'ya geçip yorumcu İbrahim Efendi'ye rüyamızı yorumlatıp,

"Cihanı süsleyen ve dünyayı gezip dolaşan seyyah olup güzel sonla işin tamam olup Hazret'in şefaati ile cennete girersin" diye müjdeleyip *el-Fâtiha* dedi.

Oradan Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Abdullah Dede'ye varıp mübarek ellerini öpüp rüyamı onlara da yorumlattırdım.

"On İki İmamın elini öpmüşsün, dünyada himmetli olursun, Aşere-i Mübeşşere ellerini öpmüşsün, cennete girersin, Çâr-yâr-ı güzînin mübarek ellerini öpmüşsün, dünyada bütün padişahlarla sohbet etme şerefine erip has nedimleri olursun. Ola ki Hz. Risâlet'in cemalin görüp mübarek ellerini öpüp hayr duasını almışsın iki dünya mutluluğuna ulaşırsın. Ebî Vakkas oğlu Sa'd'ın öğüdü üzerine önce bizim İstanbulcığazımızı *[8a]* yazmaya gayret edip elinden geleni sarf eyle, 'Takdir edilen olur' fehvâsınca sana da takdir olan nasibin elbette gelir" diye yedi cilt değerli nefis tarih kitapları hediye edip "Yürü işin rast gele, *el-Fâtiha"* deyip hayır dualarıyla nasiplendik. Daha sonra hakîr fakirâne teklifsiz evimiz olan sığınağımız köşesinde kitap hazinesine sahip olup bazı tarihler okuyarak doğum yerimiz olan kralların hasret çektiği yer ve felekler denizinin limanı olan Makedon vilâyetinin sağlam kalesi ve güçlü seddi olan İstanbul'un yazımına başladık.

[Birinci bölüm]

Sınırsız ve sayısız hamd, sayısız ve kıyassız övgü o evrenin yaratıcısına olsun ki *"kün (Ol)"* hitabı ile bu yeri, gökleri ve renkli evreni yoktan var etti. Ve sınırsız dua, Allah'ın istediği ve sevgilisi o Muhammed Mustafa üzerine olsun ki, kalelerin hayırlı fatihi, mücahit ashâbın sahibi, din-i şer'-i mübin mülkünün vârisidir ki fatihi Mekke, Bedr, Huneyn ve Fahleteyn Kalesi kapısının açıcısıdır. Bu fetihlerden sonra Yemen, Mısır, Şam ve Kostantiniyye hakkında ümmetlerini teşvik etmek için nice hadîs-i şerîfler buyurmuşlardır.

Resûlullah buyurdu ki: *"Kostantiniyye mutlaka fetholunacaktır, onu fetheden kumandan ne güzel kumandan, onu fetheden asker ne güzel askerdir."* Ve bu yeryüzünde İstanbul'dan büyük mamur belde olmadığına binlerce delil vardır, ama Ebû Hureyre hazretleri rivayetiyle bu hadîs-i şerîf delildir. Resûlullah buyurdular ki:

"Bir tarafı karada, diğer tarafı denize bakan bir şehir işittiniz mi?" Dediler ki:

"Evet ey Allah'ın Resûlü". Buyurdular ki:

"İshak oğullarından yetmiş kişi gelip geçmedikçe kıyamet kopmayacaktır".

..... (1.5 satırlık yer boş).....

Benî İshak'tan murad olan Ays'dır ki Rum taifesi Ays evlatlarındandır ki Kostantiniyye'ye malik olduklarına işarettir. Kelâm-ı kibardan bu beyitler de İstanbul hakkındadır.

"Biz öyle kimseleriz ki, Muhammed'e sağ kaldıkça cihad için bîat etmişiz" nice Hadîs-i şerîfleri, Muâviye, Velid oğlu Hâlid, Ebû Eyyûb-ı Ensârî ve Abdülaziz hazretleri, ashâbdan duyup,

"Ah Kostantiniyye fatihi biz olaydık" diye Rum fatihi olmaya çalışmışlardır.

Sahâbelerin defalarca Kostantiniyye'yi kuşattıkları inşaallah ayrıntılarıyla mümkün olduğu kadar yazılır.

İkinci bölüm
Âdem Peygamber'den sonra [İstanbul'un] ilk kurucusunu bildirir

Güzel belde, eski şehir, yüce saltanat yurdu, Makedon tahtı yani Kostantiniyye, kralların hasreti İslâm diyarı ve Hz. **Süleyman** *aleyhisselâm* yapısı olan İstanbul hakkında nice bin tarihçi vasıflarını ve övgülerini yazıp Kur'an-ı azimde fethin tarihini *"Beldetün Tayyibe"* bulmuşlar. *"Elif, lâm, mîm, Rum(lar) mağlub oldu, yakın bir yerde..."* [Rum, 1-3] den kasıt Kostantiniyye'dir demişlerdir.

Bazı tefsirciler *"Ki o, şehirlerde bir benzeri yaratılmayandır."* [Fecr, 8] nassından kasıt bu Makedonya Kalesi'dir demişler.

Sözün özü gulgule-i Rum ve tantana-i Rum ve velvele-i Rum ve debdebe-i Rum ve Gulibetü'r-Rum bir diyardır ki yeryüzünde benzeri yoktur.

Yunan tarihçisi Yanevan ve diğer tarihçiler İstanbul'un yapılışı hakkında şu konuda birleşmişlerdir ki, İshak'ın görüşüne göre Peygamber Efendimizin doğumundan 1600 sene önce Davud peygamber oğlu Hz. Süleyman Kâf'dan Kâf'a, insanlar ve cinler, vahşi hayvanlar ve kuşlara hükmetti, ama Batı tarafında Okyanus içinde Ferenduz adında bir ada içinde Saydûn adında şanı büyük bir padişah var idi. Gayet gururlu ve budala olup Hz. Süleyman'a baş eğmeyerek serkeşlik etti.

Ondan Hz. Süleyman yer götürmez büyük bir ordu ile ve her türlü canlı ile Saydûn padişahın üzerine varıp bütün yerini yurdunu harap, halkını esir *[8b]* edip sonunda Kral Saydûn'u avlayarak yakalayıp Süleyman otağı önünde ateş saçan kılıç ile katledip namsız ve nişansız etti, ama bu öldürülen Saydûn melikinin felekte benzeri yok bir peri yüzlü, melek-görünüşlü, parlak yıldız, bakire, taze bir kızı var idi. Hz. Süleyman o kızı ganimet malından alıp onu nikâhları altına aldılar.

O sırada Hz. Süleyman bekâr idi ki Yemen diyarında Seba şehri padişahının kızı Belkıs Havva, Bursa nahiyelerinden Edincik adlı yerde vefat etmiş ve Süleyman Peygamber bekâr kalmıştı.

Bu Saydûn padişahın kızı Aline'yi yatağıyla şereflendirip Rum ellerine getirdiğinde o kız şeytanın aldatması ile daima ağlardı. Hz. Süleyman bu yıldızı kötü kızın üzüntülü hâlinin sebebini sorunca kız:

"Ey Allah'ın emini, dilerim benim için bu mahalde büyük bir saray yaparsın, ben de kalan ömrümü orada ibadet ile geçiririm ve babamın resmini yaptırıp ona baktıkça ağlamaktan kurtulurum." diye türlü türlü ricalar etti.

Derhâl ricası kabul olup Hz. Süleyman bütün insanlara, cinlere ve perilere emredip Makedon diyarında yani Erzurum, Filibe, Edirne, İstanbul ve İzmit'te suyu ve havası tatlı yerleri dolaşarak yedi günde Hz. Süleyman'a gelip haber verdiler. Ondan Hz. Süleyman Atina'ya gelip orada Temâşâlık adlı cihannümâ bir köşk yapmıştır ki hâlâ yapısının eserleri açık seçik Havernak köşküdür ki hâlen görülmeye değer büyük yapılardır ki insanın aklı durur.

Oradan İstanbul toprağına gelip hâlâ Hünkâr Bahçesi olan Sarayburnu adlı yere gelip orada Süleyman otağını kurup konakladı.

Bir gece uyuyup suyu ve havasından hoşlanınca o yerde büyük bir saray ve türlü türlü dinlenme yerleri yaptı ki dillerde destan olup

dünya durdukça mamur ve bakımlı ola diye İstanbul toprağı için hayr dua etti.

Meğer o yıldızı kötü olan kız, babasının resmine gizlice putperestelik eder. Hz. Süleyman gerçeği öğrenince bu kızı babası gibi katletti.

Sonra Süleyman Peygamber Sarayburnu'nda o büyük eserleri olduğu gibi bırakıp Arz-ı Mukaddese'ye gidip orada Hz. Davud'un yapımına başladığı Mescid-i Aksâ'yı Süleyman Peygamber tamamlarken vefat etti. Babası yanında Kudüs-i Şerif'in kalesi dışında büyük bir türbede yatmaktadırlar.

İkinci kurucu: Hz. Süleyman oğlu **Melik Rac'im,** Yunanlılara padişah olup İstanbul'da babası Hz. Süleyman'ın yapıları üzere nice yapılar daha ekleyerek imar etti. Burayı taht merkezi edinip Hz. Süleyman dini üzere 240 yıl meliklik etti. İshak oğlu Muhammed'e göre bu Hz. Süleyman oğlu Melik Rac'im'den Peygamber Efendimizin doğumuna kadar 1600 sene geçmiştir. Sonunda bu da âhirete göçünce Kudüs-i Şerif yakınında Hz. İsa'nın doğum yeri olan Beytüllahm yanında büyük bir mağara içine defnedildi.

Üçüncü kurucu: Madyan oğlu Yanko oldu ki Âdem Safî'nin yeryüzüne inişinden sonra 4600 yılında padişah olup İstanbul'u kurdu.. Bunun krallığı, Büyük İskender'in doğumundan 430 sene öncedir. Büyük İskender'den Hz. Risâlet'in doğumuna kadar 882 senedir.

Madyan oğlu Yanko, Amalak oğullarmdandır. İshak oğlu Ays Nebî'ye ulaşır. Bir rivayette Yanko, kısraktan doğduğu için Madyan oğlu Yanko derler. Yunan Batlamyuslarının ilkidir.

Yeryüzünü baştan başa ele geçiren dört cihangir melik vardır. İkisi İslâm'da, ikisi başka sapık dinlerdedir. Biri Hz. Süleyman Peygamber, biri İskender-i Zülkarneyn'dir. Buna da peygamber demişlerdir.

Müslüman olmayanlardan yeryüzüne baştan başa sahip olanın biri Kürt Buhtunnasr, biri de Madyan oğlu Yanko'dur. 600 yıl yaşamıştır.

Yeryüzünde güzel yapılar yapmaya hevesli idi. Kardeşi Yunan tarihi sahibi Yanevan, Kudüs-i Şerif'in kralı (kayser) idi.

Kayserlerin ilki bu Yanevan'dır ki bu da 520 sene kayser olup gâh Arz-ı Mukaddes'de ve gâh Makedon toprağı ki Rumeli'dir, orada padişah olurdu.

Hudâ'nın hikmeti, bir gün bu Madyan oğlu Yanko içip eğlenip mest ve sarhoş naz uykusuna dalıp yatarken *[9a]* sabahleyin kendini tahtı ile Sarayburnu adlı yerde bulup nice günler orada kalır.

Bütün vezir ve beyleri ve bütün işbaşında olan hizmetçileri başına toplayıp İstanbul'un Sarayburnu adlı yerin suyu ve ha-

vasından hoşlanıp bir kale yapmaya başladı, zira bu Madyan oğlu Yanko, büyük şanlı cihangir bir padişah idi. Bütün Yunanlılar buna II. Süleyman derler.

Bunun zamanında Kürd diyarından Buhtunnasr Yahya dini üzere ayaklanıp Yahya Peygamber'in kanını istemek için Arz-ı Mukaddes, Halep, Şam, Taberistan, Filistin, Askalan, arz-ı Hasan ve Mısır'da 70 adet şehri yakıp yıkıp 700.000 Benî İsrailli katleder, Hz. Ermiya'yı ve Hz. Danyal'ı Safet şehrinde esir edip hesapsız mal toplar. Madyan oğlu Yanko, kendine isyan etmek kasdmda olduğunu duyunca kardeşi Yanevan'ı Buhtunnasr üzerine deniz gibi asker ile gönderip kendinin baş veziri olan Kantur veziri 200.000 asker ile ordu öncüsü edip Buhtunnasr üzere gider.

Karaman Ovası'nda iki kalabalık asker birbirleriyle tokuşur. Allah'ın hikmeti Buhtunnasr yardımsız kalıp bedbahtça yenilir. Bu kadar bol malı menali Yanko'ya gelip o ganimet malı ile Madyan oğlu Yanko, Hz. Süleyman'ın yapısı ve makamıdır diye İstanbul surlarının yapımına başlar. Kardeşi Yanevan, Tuna Nehri'ni İstanbul içinden akıtmayı taahhüt edip Yanko veziri Kantur, Yedikule'yi yapmaya başladı.

Silivrice Veziri Silivri Kalesi'ni, Burgazice Vezir Burgaz Kalesi'ni, Bugados Vezir Bugados Kalesi'ni, Erakliye Vezir Ereğli Kalesi'ni, iki kardeş iki vezir idi, Çekmece kalelerini, Terkozice Vezir Karadeniz Boğazı yakınında Terkoz Kalesi'ni ve Karadeniz'in son bulduğu yerde Yoroz adlı patrik Yoroz Kalesi'ni -ki hâlâ Kavak adlı kasabanın ensesinde Yoroz adıyla meşhur mamur kaledir- yaptı.

Kısaca bütün yedi iklimde 700 veziri var idi, hepsine haber olup İstanbul'a temel bırakıp yaptıkları inşaallah yerinde yazılır.

Üçüncü bölüm
Karadeniz'in açılmasını bildirir

Hey'et ilmini bilen tarihçilerin doğru sözlerine göre "Karadeniz, Nuh tufanı karanlık suyundan kalmış derin bir denizdir" ki derinliği 80 kulaç büyük çukur bir kara denizdir ki Tufan'dan önce Akdeniz'e karışmaz, İstanbul yakınında hâlâ Karadeniz Boğazı olan yerde son bulmuş idi.

O asırda Macaristan'da Salanta, Dobraçin, Keçkemet, Kinkos ve Peşte sahraları ve Sirem Semendire vadileri baştan başa Karadeniz olup Venedik Körfezi kıyısında Doduşka vilâyetinde anılan Karadeniz'in Venedik körfezine karıştığı yerler hâlâ bellidir. Hatta Silistre Eyaleti'nde Pravadi Kalesi göklere baş kaldırmış yüksek bir kaledir.

O asırda bu kale deniz kıyısında imiş. Hâlâ gemileri bağlamak için demir halkalar vardır, durur ve eski zamanda gemi küpeşteleri ve bodostomaları kayalara dokunmaktan yaraladıkları yerler açık seçiktir. Karadeniz'in bir alâmeti de Kırım'da Bahçesaray'a bir merhale yakın Menkub Kalesi derler mavi bulutlara baş çekmiş yüksek bir kaledir, onda da gemiler için yatacak limanlar ve kayalar üzere gemi bağlamak için büyük sütunlar vardır.

Kırım adası, Heyhât sahrası, Kıpçak bozkırı ve bütün Sakâlibe (Slav) diyarı baştan başa Karadeniz imiş ki bir parçası da Hazar Denizi'ne yani Gilân ve Demirkapı denizine katılır imiş.

Hatta bu hakîr İslâm Giray Han asrında, (---) tarihinde Moskov seferine giderken düşman avlayan Tatar askeri ile Heyhât sahrasında Kertmeli ve Biyim ve Eşim adlı yurtlarda koşun verip konakladıkta on kere yüz bin rüzgâr hızındaki atlara su vermek için eşmeler kazarken toprak içinde deniz mahlûklarının alâmetleri çıkardı. Mesela yengeç, kerevit, midye ve istiridye gibi haşerâtların kabukları çıkardı. Ondan anlanır ki Heyhât vadisi de Karadeniz imiş. Âyet, *"Şüphe yok ki Allah herşeye kadirdir."* [Bakara, 20] *[9b]*

Daha sonra Mülklerin Maliki Allah yeryüzünü bir surete de komak için İskender-i Zülkarneyn'i yarattı, zira *"Allah bir şeyin olmasını murad ettiğinde, onun sebeplerini hazırlar."* mazmunu üzere Âdem'in yeryüzüne inişinden 5075 sene sonra yeryüzünde Büyük İskender cihangir kral olup bütün krallar kendine itaat ettiler, ama Yunanlılardan Makedonya ve İzmirne sahibi Kaydefa, İskender'e baş eğmeyip koyu düşman oldu.

İskender bu Kaydefa mülküne bir şekilde sahip olamadı. Sonunda İskender kılık değiştirerek seyahat ile Kaydefa'nın ülkesine ayak bastı.

Kaydefa Ana'nın divanına katılıp tarzını, tavrını, düşünce ve görüşlerini, hareketini incelerken, Allah'ın hikmeti Kaydefa askeri İskender'i tanıyıp bağlayarak Kaydefa'nın huzuruna getirdiler.

Kaydefa daha önce İskender'in resmini yaptırmış idi. O resimle İskender'i karşılaştırınca bildiler ki İskender'dir. Kaydefa aman vermeyip İskender'i hapsetti. Nice zaman İskender hapiste kaldı.

Kaydefa sonunda kendi ile cenk etmeyeceğine ve kılıç çekmeyeceğine yemin verip İskender'i hapisten bıraktı.

Oradan İskender Elburz Dağı *[9b]* eteğinde taht merkezi olan Irak-ı Dadyân'a gelip bütün hükemâları ile danıştı. İskender'in vezirleri:

"Padişahım Kaydefa adlı avradın ne değeri ola, deniz gibi asker ile üzerine varıp ilini, vilâyetini yakıp yıkalım, halkını kılıçtan geçirip ciğerlerini kebap edelim" dediklerinde İskender:

"Erdemli verdiği sözde durur. Kaydefa beni hapisten bıraktığında üzerine asker ve kılıç çekmemek üzere söz verdim. Buna bir çare bulun ki Kaydefa'dan intikam alam" dedikte hemen Hz. Hızır baş kaldırıp,

"Ey İskender, eğer Kaydefa'dan intikam alam dersen ceng ü cidâl ve harb ü kıtâl da olmaya, hemen Karadeniz'i Makedonya şehri yakınından kesip Akdeniz'e akıt. Kaydefa'nın bütün memleketi suya gömülür, sen de intikam alırsın ve verdiğin sözde de durmuş olursun" deyince İskender'in bütün bilgeleri,

"Bârekallah Rabbin ilhamı ile doğru ve güzel görüş bu ola" dediler.

Bütün eski bilginler ve mühendisler Karadeniz ile Akdeniz'in yüksekliğini alıp Karadeniz'i yüksek bulup 700.000 dağ delici ve işçiler toplayıp Karadeniz'in kesilmesine başlandı. Hz. Hızır kazı gözcüsü idi.

Zira Hz. Hızır İskender-i Zülkarneyn'in askerinden idi. Peygamberliğinde görüş ayrılığı vardır ama peygamber diyenler çoktur. İskender ile *karanlığa* varmıştır, âb-ı hayat Hızır'a nasip olduğundan hâlâ hayattadır. Hz. Musa ile arkadaş olduğu Kur'an-ı azim ile sabittir ki *"İşte dedi, bu benimle senin ayrılışımızdır. Sana üzerinde asla sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim."* [Kehf, 78] âyeti kesin delildir. Hâlâ deniz hizmetine me'murdur.

Karadeniz'i Akdeniz'e karıştırmaya sebep Hızır Peygamber olmuştur ki Cenâb-ı İzzet onları sebep yaratmıştır. Sözün kısası, denizler gibi işçilerle Karadeniz'i keserken bitmesi yakın olunca Hızır'ın görüşüyle İslâmlara zulmedip ücretlerini keserlerdi. Keferelere yakın davranıp ücretlerini peşin verirlerdi.

Tâ ki bu hâl üzere üç sene bitince Karadeniz yol bulup bütün kefereleri suya batırdı ve İslâmlardan bir ferde zarar vermedi.

Kaydefa'nın şehirlerinden Makedonya'yı, Eski İstanbuliye'yi, Liryoz şehrini, Yoroz Kalesi'ni kısaca 1.700 parça şehri suya batırıp Kaydefa askerinden bir can kurtulmayarak suda boğuldular. Beyt:

Fursatında düşmene veren amân
Kaydefa gibi olıser bî-gümân.

Ama o asırda Karadeniz ile Akdeniz arasında binlerce köyler, kasabalar ve büyük şehirler var idi. İstanbul'un Sarayburnu ile Üsküdar arasında Makedonya şehri var idi. 700 ılıcalı büyük bir şehir idi, suya gömüldü. Büyük İskender bu yolla Kaydefa'dan intikam aldıktan sonra Sarayburnu'nda Makedonya şehrini tamir etmeye başladı. O zamandan beri Macar diyarları, Sirem ve Semendire sahraları, Leh, Çeh, Kırım, Kıpçak bozkırı ve Heyhât

vadileri denizden açılıp yerleşim merkezi ve İrem bağları gibi gönül açan yerler olup âdemoğlu ve başka hayvan için otlak ve ekin yerleri oldu.

Dördüncü kurucu: Büyük İskender Makedonya'yı taht edinip İrem bağı etmişti. Sonra yine Hudâ'nın emriyle Akdeniz'in Sebte Boğazı olan mahallini de kesip Akdeniz'i Okyanus'a akıttı. *[10a]* Yunan dilinde Okyonûs denizi derler. Arap dilince Bahr-i Muhit derler, zira bu dünyayı kuşatmıştır. Bazıları da Bahr-i Umman derler ki ilerisine yaratılmışların aklı ermeyip Allah'ın ilminde kalmış bir okyanustur.

Akdeniz ile Karadeniz'in arasını bidirir

Hudâ'nın hikmeti gemicilerin, denizcilerin ve ziyaretçilerin doğru sözlerine göre Azak'tan İstanbul Boğazı'na kadar Karadeniz ola.

İstanbul'dan Gelibolu Boğazı'na kadar o aralık Rum denizi ola.

Kilidülbahreyn ki Fatih Sultan Mehmed yapısı iki kaledir, o boğazdan aşağısı Akdeniz ola.

Ama bu hakîr Akdeniz ile Karadeniz'in arasını nice gönül ehli dostlardan, fen bilgilerini ve ibret verici seyahatlerini tamamlamış dostlar ile uygun havada deniz dalgası olmadan kayıklara binip İstanbul'un Yedikule burnundan Üsküdar tarafında Kadıköy adlı kasabanın Kalamış adlı burnuna dek deniz yüzeyinde giderek ve seyrederek Allah'ın emriyle Yedikule burnundan bu Kalamış adlı buruna kadar deniz yüzeyinde kırmızı bir hat çekilmiştir ki sanki Kudret eli hattıdır.

Bu hattın kuzey tarafı İstanbul'a doğru siyah denizdir ki Karadeniz derler. Yine bu hattın güney tarafına aşağı Kızıladalar'a ve başka adalara doğru mavi-beyaz deniz olmak ile Akdeniz derler. Hudâ'nın emri bu iki renkteki iki deniz arasında kırmızı bir çizgi çekilmiştir ki aceb Lem-yezel işidir.

Burada yine denizin sekiz zorlu rüzgârın dalgasından değişmek ihtimali yoktur. Ancak lodos rüzgârı Marmara adalarından beri coşup dalgalanarak geldiğinde bu hattın rengi ve diğerlerinin araları değişir. Sakin havada nice gemicilere hakîr bu yeri gösterdiğinde hepsi hayret edip takdir ettiler.

Âlemin Yaradıcısı'nın hikmeti bu hattın Karadeniz tarafı az acıdır. Akdeniz tarafı acıdır. Boğazhisar'dan dışarısı daha acıdır. Okyanus ise daha fazla acıdır, ama Kızıldeniz ki Süveyş denizidir, Allah korusun yılan zehiridir. Fakat Karadeniz'in balıkları kadar bir denizin balığı lezzetli değildir. Özellikle İstanbul boğazlarında olan lezzetli balıklar sanki Musa sofrasıdır.

İstanbul Boğazı'nda Akdeniz ile Karadeniz birbirine karıştığı için bazı tarihçiler o boğaza merece'l-bahreyn derler. İskender, İstanbul'u tamir edip İrem'e benzettikten sonra ömrü vefa etmeyip Resûl-i Kibriyâ'nın doğumundan 882 sene önce vefat etti.

Daha sonra Peygamberimizden 700 yıl önce büyük bir deprem olup İstanbul'un baştan başa duvarları, tapınakları ve bütün yapıları yıkıldı ve içindeki yüz binlerce inançsızlar öldü. Böylece Makedon şehri kırk yıl harap ve toprak içinde kaldı.

Beşinci kurucu: Madyan oğlu Yanko oğlu **Pozantin** adlı kral Macar ülkesinden inançsız askerlerle İstanbul'a gelip "Babamın yapısı ve tahtıdır" diye Makedon şehrini yeniden tamir edip taht edindi. Yüz sene yaşayıp İstanbul'u öyle imar etti ki 600.000 patrik ve kıssis var idi. Onun için İstanbul'un bir ismi de Pozanta'dır.

Pozantin de Tuna Nehri buzu üzere at ile geçerken buz kırılıp Pozantin'in ömrü buz gibi kırılıp vücudu buz gibi eridi. O sene yine büyük bir depremle İstanbul yıkıldı. Ancak Hz. Süleyman'ın yaptığı köşk ve Ayasofya Camii yerindeki Hz. Süleyman mabedi kalıp 70 sene harap ve yıkık olarak yılan, çıyan, baykuş ve yarasa mekânı oldu.

Altıncı kurucu: Rum Kayseri'dir ki İstanbul'u tamire başladığından Fatih Sultan Mehmed'e gelinceye kadar 2288 sene olmuştu. Bu kayser, Hz. Ömer hilâfetinde olan Antakya, Halep, Şam ve Kudüs'e malik olan Herakl, kayser değildir. Onlar nice kayserlerdir, çoğuluna kayasıra derler. 21 adet kayserlerdir, ama İstanbul'u tamir eden Rum kayseridir ki Kayseri, Niğde ve Konya'yı yapmıştır. Yunanlıların ulu krallarından idi. İstanbul'da Fethiye Camii yakınında süslü bir kilise yapmıştır. Orada tarihi yazılıdır.

[Yedinci kurucu]: Makedon (İstanbul) şehrinin yedinci kurucusunu, İstanbul surunun ve Ayasofya binasının yapılışını bütün eski tarihçiler bu şekilde yazarlar ki; *[10b]* insanlığın babası Hz. Âdem Safî yeryüzüne indikten sonra 5052 yıl geçtiğinde Madyan oğlu Yanko'nun torunlarından **Vezendon** adlı şanlı bir kral ortaya çıkarak cihana ün salıp bütün Rumeli, Frengistan, Kızılelma, Almanya, Karaman, Yunanistan'a ve Rum denizi içindeki ve okyanusta olan bütün adalar ile deniz kıyılarında olan bütün kalelere hükmü yürüdü.

Bütün krallar buyruğuna boyun eğdikten sonra Makedon şehrine gelip gördü ki dedesi Yanko'nun yaptığı o eski şehir harap olmuş. Hemen o an Makedon'da konaklayıp bütün bilgeleri, kâhinleri ve danışmanları ile danışıp bütün ülkeleri zaptetmek için İstanbul'u tahtgâh edinmek için yapımına başladığında yeryüzünde buyruk sahibi olan krallara haber gönderip her memleketin mimar, mühendis, yapı ustası ve işçilerinden bir milyon adam toplandı. Yapım burcu seretân (yengeç) olsun diye tenbih etti.

Edirnekapı tarafında bir rasad yapıp bir minare mili üzerine bir çan yapıp hazırladı. Uğurlu saat olunca o çanı çalıp bütün işçiler ellerinde olan taş ve kireçleri yere bırakıp temel atmaya hazırlardı.

Hudâ'nın hikmeti bir leylek bir yılanı avlayıp havadan yuvasına getirirken o yılan leyleğin gagasından kurtulup anılan rasad çanının üzerine düşünce çan çalınıp bütün işçiler ellerinde olan taşları ve kireçleri yere bıraktılar.

Göz açıp kapayıncaya kadar surun temeli yerden bir arşın kadar yükseldi. Bütün yıldız bilimcileri ve kâhinler,

"Bre uğurlu saat olmadı, sabredin" diye bağırdılar.

Mümkün olmadı ve yapıya uğursuz saatte başlamış oldular. Bu kale içinden veba, ateş ve askerlerin ayaklanmaları eksik olmaz. Üçgen şeklinde temel kuruldu "Uğursuzluktan kurtulmaz, bu diyar yine harap olur" diye üzülüp feryat ettiler.

İşin sonunda bütün işlerini takdire bırakıp bu beyt ile amel ettiler:

Edemez def sakınmağla kazâyı kimse
Bin sakınsan yine ön son olacak olsa gerek.

deyip bu beyt anlamıyla teselli bulup kuzey ve güney tarafının denizleri kıyısında İstanbul hisarının yapımına başlayıp yedi tepe üzere kurulan şehri bu sur ile çevirmeye başladı.

Bütün yönetimi altında olan krallar denizler gibi askerleri ve yapı işçileri ile gelip yapıya yardım ettiler. Her kralı biner arşın yeri imar etmeye me'mur eyleyip her kral hissesine düşen yeri türlü sanatlar ile yaptılar.

İstanbul Kalesi o zaman Sarayburnu'ndan tâ Silivri Kalesi'ne, Silivri'den kuzeye Karadeniz sahilinden Terkoz Kalesi'ne kadar dokuz saatlik yerdir. Aralarında yedi kat germe kale duvarı yaptılar. Her duvar arasında yüzer arşın hendekler yaptılar.

Hâlâ Silivri'den Terkoz'a kadar kale duvarlarının burçları, temelleri ve hendekleri açık ve seçiktir. O tarafta olan köyler ki hâlâ mamurdur. Mesela Feteköy, Sazlıköy, Arnavutköy, Kovukdere, İzzeddinli, Kiteli, Baklalı ve Türk-eşeli adlı köylerin bütün han, cami, mescit ve imaretleri anılan kale duvarlarının katı taşları ile yapılıp yer yer kuleleri ve yedi kat hendekleri kalmıştır ki Akdeniz'den Karadeniz'e uzanmış sağlam bir kale, dayanıklı bir sur imiş.

Bu arada Çatalca Kasabası adlı yer hâlâ bakımlı bir kasabadır. O zamanlar buranın da İstanbul Kalesi'ne bitişik işlek bir kale Calender geçidi, büyük bir yerleşim yeri olduğunun kalıntıları hâlâ bellidir.

Anılan Terkoz Kalesi'nden İstanbul Boğazı'nda Madyan oğlu Yanko patrigâhı yaptığı Yoroz Kalesi'ne, oradan içeri Tarabya Kalesi'ne, Rumeli Hisarı yerinde Fıranda Kalesi'ne, Ortaköy yerinde Ayanta Kalesi'ne, Fındıklı Kasabası'nda Fındıkça Kalesi'ne, Galata burnunda Kurşunlu Mahzen yerinde Ayaniko Ayazması Kalesi'ne, oradan Azebkapısı yerinde Galya Kalesi, oradan Eski Tersane yerinde Petrine Kalesi'ne, oradan Tersane Bahçesi yurdunda Aline Kalesi'ne, *[11a]* oradan Galemikra Kalesi ki hâlâ Sütlüce Kasabası'nda Caferâbâd Tekkesi yerinde anılan kalenin yapı temelleri bellidir.

Bu yukarıda yazılan kaleler deniz kıyısındadır. İstanbul Boğazı iki tarafında olan ve birbirlerine bitişik baştan başa kale duvarları ile kuşatılmış büyük bir kale idi ki İstanbul'un çevresi yedi günde devrolunurdu.

Bu Vezendon adlı kral İstanbul'u bu tertip üzere tamamladı. Hâlâ İstanbul Kalesi olan o devirde iç kale idi. Bütün krallar hizmet edip İstanbul içre yedi yüksek dağ üzere birer büyük tapınaklar yaptılar ve yetmiş yüksek tepe üzere yetmiş adet büyük manastır inşa ettiler.

Büyük Ayasofya: Bu Vezendon kralın yıldız gibi temiz bir kızı Makedonya şehrinden Sofya şehrinde doğdu. Babasının İstanbul'u yaptığını duyup iki bin milyon hazine mallarını Sirem ve Semendire arabalarına yükleyip İstanbul'da Ayasofya Kilisesi'ne başladığında Hz. Hızır gelip "Mühimmat ve levazımâtlarını benden alın ve şu sanatlı resim üzerine temel koyun" diye Hz. Hızır öğretmesiyle Ayasofya'nın yapımına başladılar.

Önce yere büyük çukur temel açıp tam bir ay temeline has kurşunu eritip büyük nehir gibi akıtıp önce yere kurşun temel bıraktılar.

Onun üzerine bin bir yüksek sütunlar üzere kemerler ve toloz kubbeler inşa ettiler ki altı su sarnıcı olup rahmet suyu ile dopdolu ola ve İstanbul'da büyük depremler olduğundan bütün binaların temelini boş edip depremden emin olmak düşüncesiyle Ayasofya'nın en alt katını sarnıç ettiler. Hâlâ Kırkçeşme suyu ile doludur.

Bazı yerlerini tamir ve yaralanan yerlerini gözetmek için Ayasofya altında kayıklar vardır.

Camiin tâ ortasında bakır kapaklı bir su kuyusu vardır. Ondan kovalar ile su çekip bazı kimseler su içerek susuzluklarını giderirler.

Sonra dört tarafının duvarlarının yapımına başlayıp somaki, zenburî, ruhamî ve sarı ve beyaz cilâlı yüksek mermer direkler üzere dört kat kemerler üzerinde bir kubbe, mavi kurşun ile örtülü mamur bir kubbe yaptılar. Kıble tarafında yarım kubbe içre yine yarım kubbede mihrap konulmuştur. Kıble kapısı üzerine de yarım kubbeler yapılmıştır. İnşaallah camiler anlatılırken ayrıntılarıyla yazılır.

Bu İstanbul'un yedinci yapıcısı Vezendon kralın amcası Yanevan kral ki, Yunan Tarihi sahibidir, o asırda Erdel Macaristanı'nda Yanova adlı şehirde yerleşip tahtgâh edinmiş idi. Çünkü kardeşinin oğlu Vezendon kral babasının tahtgâhı olan Makedonya şehrini tamir edip her padişahın İstanbul içinde birer hayır eserleri yaptıklarını duyunca Yanevan kral da "Böyle büyük şehre su lâzımdır" diye İstanbul'a su getirmeye gayret gösterip elinden geleni sarf eyledi.

Kral Yanevan'ın Tuna Nehri'nin [İstanbul'a] akıtılmasına çalışması: Yanevan Kral deniz gibi kâfir işçileriyle Tuna Nehri'nin Temmuz ayında az aktığı yere gelip İstanbul ile Tuna'nın hendese ilmi üzere yüksekliğini alıp Tuna kıyısında Feth-i İslâm Kalesi yakınında Severin ve Siverin kalelerine yakın yerin yer seviyesini yüksek bulup o yerde Tuna kıyısını kazdı.

Yüz binlerce ırgat ve ustalar ile Tuna'nın akış yönüne yararak ve binlerce arklar kazarak ferhadî külünkler ile yüksek dağları kırarak derelere kantaralar yaparak İstanbul yakınında Azatlı adlı yere Tuna'yı getirdiler.

Sonra Tuna Nehri içre büyük sert taşlar ile bir taş rıhtım yapıp o yere bir demir kapı inşa ettiler, hâlâ Tuna Nehri az akarken anılan demir kapı görünür.

Hakîr o semtlerde hizmette iken bu demir kapıyı üç defa görmek nasip olmuştur. Hâlâ o yere Tuna Demirkapısı derler.

Tuna gemicileri o sağlam sedde geldikte korkarlar, bazı gemilerin yüklerini çıkarıp gemilerin yükleri hafifleyince çekinmeden ve korkmadan o demir kapı mahallinden geçerler.

Tuna Nehri içine bir sed daha inşa edip ona Tahtalı seddi derler. Her sene nice gemiler bu sedde *[11b]* parçalanıp helâk olurlar.

Daha sonra Yanevan Kral asrında Tuna Nehri ilkbaharda coşup bu Demirkapı seddine ve Tahtalı seddine Tuna Nehri bükünüp arklar içre Demirkapı'dan girip tâ İstanbul içre Yenibahçe'den Aksaray Mahallesi'nden akıp İstiridyekapısı ki hâlâ Langakapısı'dır, o yerde Tuna Nehri Akdeniz'e katıştı. O sırada İstanbul'u tamir eden Vezendon Kral, Kudüs-i Şerif ziyaretinden geldikte amcası Koca Yanevan, Vezendon Kralı karşılamaya Üsküdar tarafına geçince Vezendon Kral ile buluştu. Vezendon,

"Ey amcam, iddia ettiğin Tuna Nehri'ni nice eyledin" diye sorar. Derhâl Yanevan,

"Kralım devletinde Tuna Nehri'ni avrat gibi saçından sürükleyerek çekip Makedonya içinden hâlâ akmadadır" diye gururlu ve böbürlenerek cevap verince Allah'ın emriyle Tuna Nehri hemen dönüp aktığı yolları harap eder.

Önce Varna ile Pravadi yakınında Duna değirmenleri adlı yerden teper, büyük bir pınar çıkarak büyük su değirmenlerini döndürür.

Bütün Dobruca halkı ondan buğday öğütürler, Duna Değirmenleri diye meşhurdur.

Sonra Tuna'nın bir gözü de Kırkkilise şehrine yakın Yene Kasabası'nda ve Pınarhisar adlı kalenin kayalarından çıktı. Tuna'mn bir kolu da Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece göllerinden doğup Marmara Denizi'ne karıştı.

Bu anlattığımız yerlerden akan tatlı kaynakların Tuna Nehri'nden olduğuna ispatımız odur ki Tuna Nehri'nde bulunan morina balığı, mersin balığı, uştuka ve çıka balığı hepsi Tuna Nehri'ne mahsus iken anılan kaynaklardan ve Çekmece göllerinden çıkıp avcıların avına düştüğü, birkaç kere Çekmece gölünde hakîr tarafından görülmüştür.

Yıldırım Han, Nigebolu'yu ve Feth-i İslâmı fethedip Tuna Nehri'nin İstanbul'a aktığı konuşma sırasında anılınca Demirkapı'dan saman ve kömür döküp Duna değirmenlerinden, Pınarhisar'dan ve Çekmece göllerinden saman ve kömür çıktığı *Tuhfe* adlı tarihte yazılıdır.

Hatta Sultan Ahmed Han kızı Fâtıma Sultan oğlu Süleyman Bey ile İstanbul ile Çatalca arasında Azatlı adlı köyde göklere baş çekmiş kayaları dağcılar delip Tuna Nehri'nin nice günler aktığı yerlerde belirtileri açıktır. Meş'aleler yakıp atlarımız ile o mağaralar içinde bir saat kuzeye gidip gördük ama güvercin kadar yarasaların çokluğundan ve kötü kokusundan geri dönüp dışarı çıktık. Eğer Osmanlı sultanları himmet etse azıcık çalışma ile yine Tuna Nehri'ni Yenibahçe ve Aksaray içinden akıtmak mümkün idi *vesselâm.*

Sonra bu Tuna'dan yardım olmayınca yine Vezendon Kral, İstanbul'a su getirmek için su kemerleri tarafından tatlı bir suyu usta mühendislere bol mal harcayarak Kırkçeşme kemerleri ile İstanbul'a bir hayat suyu getirdi. Kırkçeşme'den başka 3.000 hayat çeşmesi akıttırıp İstanbul'u öyle mamur etti ki Yanko veziri Kantura'nın yaptığı Yedikule Kalesi'nden tâ Sarayburnu Kalesi köşesine kadar caddenin iki tarafına mineli, süslü iskemleler üzere altına gömülmüş kat kat kemer kuşaklı atlı kulları selâma durup el bağlarlardı. 100.000 yaya süslü taçlı ve kemer bağlamış kullar da önü sıra saf saf olup bölük bölük alay ile geçerlerdi. 200.000 at binen asker de alay ederlerdi. Tâ bu derece kerr ü fer sahibi şanlı kral idi.

[Sekizinci Kurucu]: Onun da devri son bulup yerine oğlu **Yağfur** adlı kral geçince sekizinci yapıcı oldu. Karun hazineleri sarf edip veziri Rüvende adlı akıllı danışmanın görüşüyle ve bilge mimar ve mühendislerin akıllı teklifleriyle Sarayburnu adlı yere denize dair 366 tılsımlar inşa ettiler ki her gün bir tılsım işleyip deniz dibinde

olan balıklar kıyıya vurur, bütün insanlar çeşit çeşit balıkları avlayıp geçinirlerdi.

366 tılsımlar de karaya dair inşa edip her birini bir tepe üzere yaptılar. Mesela Avratpazarı'ndaki *[12a]* Dikilitaş'ta Madyan oğlu Yanko'nun Hindistan'a gittiği askerinin benzersiz alayını timsal edip açık seçik gösterdi. O direğin içini boşaltıp minare gibi rahipler çıkıp İstanbul'a bir asi asker gelse çan çalarlardı. Hemen o an bütün askerler hazır olurlardı. Nice bin acayip ve garip eserler ve tılsımlar yaptığı inşaallah yerinde yazılır. Sözün kısası bu Yağfur Kral İstanbul'u o derece mamur etti ki sanki cennet bahçesinden bir köşe yaptı.

Bu da sapıklık içinde ölünce yerine Tekfur adlı inatçı kral oldu. Tâ 5750 seneye gelinceye kadar nice kayserler, batlamyuslar, patrik, kıssislerin taht merkezi ve karargâhları olup günden güne Makedon şehrini imar ettiler ve nice yüz sene hükûmet sürüp gittiler.

Sonra anılan tarihte İspanya'da Rim Papa adıyla meşhur olan memleketin kötü işli sapık kralı, kötü renkli Frenk hâkimidir, imaretinin genişliğinde yedi taht hisarı örneğidir, ülkesine büyük mezene derler, o inançsızlar diyarından Kostantin adlı kötü ünlü bir padişah çıkıp doğu, batı, güney, kuzey ülkelerini, kısacası yedi iklim krallarını egemenliği altına alıp "Makedon şehri kaldı" diye kralların hasret çektiği yer olan İstanbul'u fethetmeye niyetlenir.

O büyük sur üzerine Afrika'dan ve Makedonya'dan bir milyon kefere ve fecere asker toplayıp karadan ve denizden denizler gibi asker ile Makedonya'ya gelip Kostantin'i karada, Silivri tarafından kuşattı. Denizden 1.000 parça gemi ile Ceneviz kralı yardımıyla deniz tarafından kuşattı.

Yedi ayda İstanbul'u cebren ve kahren alıp Terkoz Kalesi'ne kadar yedi kat germe kale duvarlarını, burçlarını ve hendeklerini harap edip hâlâ iç kale olan İstanbul'u işgal edip tahtgâh edindi. Ceneviz kralı da Galata taraflarından tâ Karadeniz Boğazı'na kadar deniz kıyısında olan kaleleri harap edip Frenkler Galata'yı tahtgâh edindi.

[Dokuzuncu Kurucu]: Sonra Kostantin İstanbul'u gayrı tarz üzere yapmaya başlayıp dokuzuncu yapıcı **Kostantin** oldu. Bütün ganimet mallarını sarf edip şehrini güzelleştirdi. Surunu ve duvarlarını tamir edip bu gönül alan şehri taht merkezi ettiği tarih Hz. İsa ile Hz. Risâlet arasında idi. Frenk memleketinden tâ Acem diyarının sınır boylarına dek buyruk sahibi olup İsa dini ve milletini güçlendirmek için binlerce kilise yaptı.

Bunlardan biri bir büyük eser yaptı ki dillerde destan olan ibret verici bir kilise idi ki ismine Erzâyil derler idi. İstanbul'un tâ or-

tasında iki Karaman arasında benzeri az bulunur bir kilise idi. İçinde 12.000 papaz, kıssis ve patrikle dopdolu idi.

Nice yüz sene mamûr durup Hz. Risâlet saadetle doğdukları gece Nemrud ateşi, Urfa şehri içinde daima yanardı, söndü. Kisra kemerleri, Kızılelma Kilisesi kubbesi, Ayasofya kubbesi ve bu Kostantin'in yaptığı Erzâyil Kilisesi de temelinden yıkıldı.

Gazi Mehmed Han'ın uğurlu gelişiyle Belde-i Tayyibe yani Kostantiniyye şehri (İstanbul) fethedilince anılan kilisenin temeli üzerine Sultan Mehmed Han bir cami yapmıştır ki hâlâ Müslümanların ibadetgâhıdır. İnşaallah yerinde anlatılır.

Kostantin'in büyük bir kilisesi de İstanbul'da Zeyrekbaşı adlı yüksek bir tepe üzerinde Hz. Yahya adına 360 kubbeli bir manastır yapıp dört tarafına kale duvarı gibi sağlam bir yapı inşa edip içine 3.000 ruhban ve hizmetçiler koyup Mesih âyini ederlerdi.

Bu kiliseye bitişik bir sarnıç yapıp içine Kırkçeşme suyunu akıtıp üzerine bir incilhane medresesi yaptı.

Günümüzde Zeyrekbaşı yakınında mamur, Pirî Paşa Medresesi derler ve anılan su mahzenine Sovuksu derler. 700 yüksek sütunlar üzerine kurulmuş göl gibi kar parçası güzel suyu vardır. Temmuz ayında *[12b]* Unkapanı gemicileri ve başka canlar ondan susuzluklarını giderirler.

Sultanselim'de, Sivasî Tekkesi altında, Edirnekapı dahilinde, Macuncu Mahallesi yakınında, Gedikpaşa ve Peykhane yakınında büyük su sarnıçları yapıp rahmet suyu ile doldurup caddeleri çer çöpten, toz topraktan pâk ettirirdi.

Atmeydanı'nı insanların toplantı yeri edip orada zamanın acayip ve garipliklerinden tuhaf tılsımlar ve garip binalar yapıp orayı Hıristiyan adalet yeri yapmıştı.

Bütün vezir ve vekillerine ferman edip İstanbul içinde nice bin imaretler, garip eserler ve acayip resimler yaptılar.

Kostantin'in annesi Hellena adlı kâfire, Rum diyarına yakın Nemrud'un taht merkezi olan Urfa şehrinden kral kızı idi, Küçük Ayasofya Kilisesi'ni inşa edip Hz. Zekeriyyâ adına tarihini yazdı.

Bu senede yine Kostantin ayaklanıp Ayasofya Kilisesi'nin dört tarafına bin bir büyük kubbeler yapıp herbirinde İryâziliye milleti dini âyini olurdu ki Hz. Mesih dinidir. Önce yapılan büyük kubbenin biri hâlâ Arslanhane ve Nakkaşhane olan kubbedir. Biri de Bâb-ı Hümâyûn içinde hâlâ cephane olan eski kubbedir ki hâlâ Osmanlı cephanesi ile doludur. Hesap ve kitaptan hariç Efrâsyâb mezarı gibi bir silahhanedir.

Bu gibi büyük kubbeler, şifa yurtları, okullar, misafirhaneler, hastahaneler ile Ayasofya etrafını donatıp ve Makedonya şehrini

bezeyip anılan Binbir kubbelerin tâ ortasında Tavukpazarı adlı yerde göklere baş çekmiş zımpara taşından yüksek bir sütun yapıp en yüksek tepesine beyaz ham mermer üzerine bir kuş heykeli yaptırdı. Her sene o kuş vefk etkisiyle bağırıp kanatlarını açınca Hudâ'nın büyüklüğü yedi iklimde ne kadar zeyrek kuş ve sığırcık kuşları varsa bütün dünya bahçelerine yayılıp gagalarına birer zeytin, pençelerine ikişer zeytin alırlar, her kuş üçer hediye zeytin tanesi ile İstanbul'a gelip anılan direğin altında olan kiler kubbesinin zirvesindeki delikten zeytinleri bırakıp hizmeti yerine getirip giderlerdi. Aceb tılsım etkisidir. Bu zeytinleri bütün ruhbanlar yiyip açlıklarını giderirlerdi.

Bu gibi nice bin acayip tılsımlar olduğu yerinde yazılacaktır. Kostantin'in annesi İstanbul Kalesi'nin tamiri için pâk olmayan atasından intikal eden kirli miras malından bin milyon mal Kostantin'e verip kendi dünyayı terk edip Hz. Meryem yolunda keşişe oldu. Sayısız Karun malı ile 100 parça gemi ile denizden Filistin'de Akka Kalesi'ne vardı. Önce onu yapıp sağlam bir sur ve büyük bir liman inşa etti.

Sonra Arz-ı Mukaddese'de Kudüs-i Şerif içre Kumâme adlı ünlü bir kilise yaptı. Bu, yeryüzünde benzeri olmayan bir kilisedir. Hâlâ bütün kâfirlerin benzetmek olmasın kıblegâhlarıdır ki her sene nice bin Hıristiyan varıp Kumâmeyi ziyaret edip hâşâ hac etmiş olalar, ama haç edip haç-perestlik ettikleri mukarrerdir.

Bu kilisenin vasıfları *Seyahatnâme*'mizin cild (---) mizde yazılmıştır. Sonra bu Aline adlı rahibe Arz-ı Mukaddes'e melike olup nice hayır eserleri yaptı. Sonunda devri son bulup Kudüs'te Tûr-ı Zeytâ eteğinde Hz. Meryem yanında gömülüdür. Sonra bütün Karun mallarını oğlu Kostantin alıp İstanbul'un surunu yeniden yapmaya başladı.

Dördüncü bölüm
Dokuzuncu kurucu olan Kostantin'in İstanbul surunu yapışını ve kalenin şeklini bildirir

Dünya tarihçileri ve insanoğlu hadisçilerinin sözlerine göre,
İstanbul'a ilk temel atan Hz. Süleyman'dır.
Sonra oğlu Melik Rac'im'dir.
Sonra Madyan oğlu Yanko'dur.
Sonra İskender-i Zülkarneyn'dir.
Sonra Madyan oğlu Yanko oğlu Pozantin Kraldır.
Sonra Kayser-i Rum'dur.
Sonra Yanko torunu Vezendon Kral'dır.
Sonra Vezendon oğlu Kral Yağfur'dur.

Sonra anılan Kostantin'dir.

Bu yazılan kralların aralarında nice bin kral, kraliçe, melikeler, kayserler ve tekfurlar *[13a]* gelmiştir ama "Bu Kostantin'den evvel cihangir kral olayım" diyen İskender'in 595 tarihinde Kral Donkolad Yanoş yani Takyanus Kral az kaldı ki cihangir olayazıp Acem ülkesinde Şapur Şahı ve bütün askerin kılıçtan geçirip Acem ülkesini haraca kesip gayet zorba olup Hıristiyan milletine ihanet etmeye başlayıp Halep, Şam, Irak ve Mısır'da ne kadar Mesih dininden Hıristiyanlar var ise hepsini kırıp bütün mallarıyla asker toplayıp İskenderiye'de kendine isyan eden Acile adlı veziri üzerine varıp asla aman ve zaman vermeyip İskenderiye'yi fethettikte Acile adlı veziri ve bütün tabilerini katledip İskenderiye'nin sâhibi oldu.

İşin sonunda yirmi sene Takyanus kral olup Ashâb-ı Kehf yedisekiz kişi bunun zamanında mağaralara kaçtılar ki haklarında Kehf suresinde âyet vardır. *"Onlar Ashâb-ı Kehf beş kişidir, altıncıları da köpekleridir, derler. Bu iki söz gayba taş atmaktır. Diğerleri ise yedi kişidir, sekizincileri köpekleridir, derler."* [Kehf, 22]

Böyle zalim ve zorba olup haksız kan döktüğü için bedeninin ve dişlerinin etleri dökülüp öldüğü sene bu Kostantin onun korkusundan Roma şehrine kaçmıştı. Sonra Takyanus yerine oğlu Ferenyal kral olup iki yıldan önce o da ölüp yerine bu Büyük Kostantin kral olup İsa ayini üzere hayatta olan havarîlerin meşveretleriyle Nûşirevân-ı Kisrâ gibi bir adaletli kral olup ilk defa İsa dini üzere nasrânî yani yardımcı olup bütün putları kırmıştır ve bütün heykelleri yıkmıştır. Yerlerine İsa âyini olacak kiliseler yapmıştır, ama bu Kostantin önce Mecusî idi. Kostantin kral olup gayet yürekli, yiğit ve tedbirli asker sevkedici olup Acem ülkesini bütün haraca kesip İstanbul Kalesi'ni imar etmeye başladı. Hendese ilmi üzere suru sağlamca yaptı, zira çeşitli ilimlerin hepsini Roma şehrinde tahsil eyledi.

Hikâye: Mecusî mezhebinden çıkıp Mesih mezhebine girmesinin sebebini, Yunan Tarihlerinde öyle yazmışlar ki Kostantin çok cimâ edici idi. Roma şehrinde cüzzam hastalığına tutulup kaş, kirpik, saç ve sakal hepsi dökülüp burnunun orta direği düşeyazıp Şam cinine döneyazdı.

Bütün Frengistan ve Alman vilâyetini, Sırp, Bulgar, Arap ve Acem hekimleri hepsi bir yere gelip asla birisi derdine bir çare bulamadı. Sonunda Kostantin hepinizi kırarım deyince bir hekim olmayan mel'un Mecusî, İsa dinine hiyaneten:

"Ey kralım, eğer sağlık istersen bu senin derdine bundan başka ilaç yoktur. Önce büyük bir sarnıç havuz eyle o havuzun içini anasının memesini henüz emen masumların kanıyla ağzına kadar doldurup

içine girip bir saat dur, sonra çıkıp hamama gir, kırk gün bu hâl üzere masumların kanıyla her gün havuzu doldurup girersen bu cüzzam hastalığından kurtulursun" deyince derhâl Kostantin emredip 3.000 adet ermemiş, süt çocuğu masumları toplayıp cellatlar havuz kenarında o an boğazlamak üzere iken üç bin masumun üç bin adet babaları ve üç bin adet anaları ki her biri ciğer-pârelerinden ayrılıyor.

Ve on bin adet akraba ve yakınları ile hepsi 20.000 ciğeri yanmış âdemoğlu baş açıp yüreğinin derinliklerinden ve can u gönülden,

Yunanca *"Ey İnpiretore Kostantin ipol"* yani "Ey padişahlar padişahı Kostantin Kral".

Ve *"Ey megalo Hıristoş"* yani "Ey büyük Allah".

Ve Latin kavmi olanlar *"Buğ çârna Kostantin"* yani "Allah Kralı Kostantin".

Ve Rum olanlar *"Va pedakemü vandirfa bidemuva mavra matyamu va psiçemu va psihulemu"* yani "Vay oğul vay canımdan sevgilim vay iki gözlerim vay" (---) diye feryatları göklere yükselip her biri birer türlü ağlayıp, dövünüp sızlandıklarını Kostantin işitip *"Enpiretor ipol"* dedikleri yani "Şanı büyük padişahlar padişahı" dediklerini kendine sanıp ve yirmi otuz bin insanın feryat ve inlemeleri Kostantin'e hoş gelmeyip,

"Ben cüzzam hastalığından ölürsem bana yeğdir. Nitekim bu kadar Hıristiyanların yani İsa ümmetinin feryat ve inlemelerini işitmeyem ve bu kadar bin ermemiş masumun kanı benim sağlığım için yere dökülmeye, tiz bu kadar masumları ana ve babalarına verin, Allah için azâd eyledim, ana-babaları bundan böyle bana hayır dua etsinler" diye bütün masumları ebeveynlerine teslim ettiklerinde nicesi ruhunu teslim edip sevinçten öldü.

Bütün masumların ana babaları ve bütün akraba ve yakınları baş açıp yüzlerini yere sürüp sevinçlerinden ağlamaklı olup "İlahî padişahımızı bu cüzzam hastalığından kurtar" diye dua ve yakarışlar edip gittiklerinde derhâl Kostantin'e bir uyku çöküp *[13b]* uykuya vardığında hemen rüyasına Hz. İsa girip:

"Ey Kostantin, sen o masumlara merhamet edip bu cüzzam derdini çekmek bana yeğ gelir diye kan dökmeyi işlemeyip hasta olmayı seçtin. İmdi Allahu Taalâ da sana acıyıp bu hastalıktan kurtuldun" deyip Hz. İsa, Kostantin'in bütün vücudunu mübarek eliyle sığayıp:

"Ey Kostantin sana bu masumları katleyle diyen Mecusî hekimleri katleyle" deyip Hz. İsa elindeki asasıyla Kostantin'e bir asa vurunca derhâl Kostantin uykudan uyanıp görse ki bütün vücudunda hastalıktan bir belirti kalmayıp sağlığına kavuşup inci gibi olmuş. Hemen parmak kaldırıp *"Lâ ilâhe İllallâh İsâ Rûhullâh"* deyip

Mecusî mezhebinden İsa dinine girmesinin aslı budur. *Yanevan Tarihi*'nde de ayrıntılı yazmıştır. Daha sonra masumları katleyle ve sıcak kanlarına gir, diye öğreten bütün hekimleri huzuruna çağırtıp nicesini katlederken fasih ve zarif bir tabip,

"Padişahım hele beni bir kere söylet, sonra katleyle" deyince hemen hekime izin verilir ve hekim şöyle der:

"Padişahım, bütün ülkelerin Bukrat, Sokrat, Ristotalis, Calinus ve Eflâtun mertebesinde olan hekimleri kralıma nice yüz bin çeşit ilaçlar tedavi uyguladık asla çare olmadı. Sonunda bildik ki sana içten ve can u gönülden dua lâzımdır, sonunda bunu tedbir eyledik ki masumların kanına giresin, masumları toplayıp cellatlar öldüreceği sırada bütün masumların ana-babalarına gizlice haber verdik, onlar da hazır olup ağladıkları ve yavruları için sızlandıklarında kralım acıyıp bütün masumları serbest bıraktığınızda duaları kabul olup onlara acıdığından Hıristoş da sana acıyıp şifa verdi" diye usta hekim cevap verince Kostantin o söz sahibi hekimi affedip azâd etti.

Sonra Kostantin günden güne cihan süsü Cem yapılı padişah olup Kostantiniyye Kalesi'ni öyle tamire başladı ki her gün 300.000 ırgat ve 100.000 mimar işlerdi.

Kudüs'teki Kumâme Kilisesi'nin yapılış sebebini bildirir: Bu sırada Kostantin yine rüyasında Hz. İsa'yı görüp,

"Ey Kostantin annen Hellena kraliçeyi Kudüs'e gönderip benim doğduğum Beytüllahm'e bir mabedhane inşa etsin ve Kudüs-i Şerif içre bir kumâme yapsın" dedikte hemen Kostantin uykudan uyanıp annesi Hellena'yı huzuruna çağırıp gördüğü rüyayı bir bir sıralayıp,

"Tiz ey annem, hazır ol" diye sabahleyin annesine kırk milyon mal ve 40.000 asker verip karadan yolları keserek ve merhaleleri uçarak Kudüs-i Şerif'e varır.

Beri taraftan Kostantin 3.000 parça gemiyle Kudüs'e bu kadar bin asker ve bu kadar kere yüz bin tür mühimmat ve levazımatlar gönderip o da Akdeniz içre uygun hava ile üç gün üç gece Kudüs-i Şerif'in Yafa adlı iskelesine yanaşır. Hellena hatun da Kudüs'te Hz. İsa'nın bazı eserlerini bulup hayır eserleri yapıp Nablus şehrinde de büyük bir kilise yapıp yine Kudüs'e gelir.

Haç'ın ilk çıkışı: Bir gün Magaryos adında tâ Hz. İsa'dan beri yaşamış çok yaşlı bir papaz bulur. Meğer Yahudiler Hz. İsa'yı bu papaz üzere asmışlardı. Asılan ağaç haçı bu patrik bilirdi.

Sonunda Magaryos papaz Hellena avrata o haç ağacın yerini gösterdi. Hellena emriyle o ağacın dibini kazıp içinden bir kabir ile haçlar çıkar. Yani haç gibi üç parça ağaçlar çıkar. Hatta Hıristiyanlar inancınca o ağaçları bir bir o kabir içindeki ölü üzere bıraktılar, o an o ölü yeniden hayat bulup dirildi.

O gün ki Eylül'ün on dördüncü günü idi. Hıristiyanlar o günü bayram edindiler. Bu macera İsa Peygamber'in doğumundan 328 sene sonra idi ki hâlâ Rum'un haç bayramı olur. Haçlarına saygıları bundan kalmıştır. O ölü üzerine o haçları bırakıp ölünün dirildiği Yunan tarihlerinde yazılıdır.

Daha sonra bu Hellena o haçları altın sanduka içine koyup başı üzere saklardı. Kumâme adlı kiliseyi Hellena karı yaptı. Hıristiyanların inancınca Kumâme Kilisesi o dirilen ölü üzerindedir derler. O ölü ise *hâşâ ve kellâ* Hz. İsa ola. Daha sonra göklere çıktı, derler ama bir kısım Hıristiyanlar,

"Yok hayatta olup yine halkı dine davet edip yine vefat etti" derler.

Ancak *Rûhullah* diyen Hıristiyanlar Mesih kavmidir, göklerde İdris Peygamber ile hayattadır derler.

Sonra Hellena avrat nice bin hazine harcayıp Mescid-i Aksâ'yı tamir etti, genişletti ve Sahratullahı süsledi, Beytüllahm'i yeniden yapıp nice bin hayratlar da edip Yahudileri kıra kıra İstanbul'da oğlu Kostantin'e gelip altın sanduka içindeki haçları İsa'nın yadigârıdır ve Allah ismidir diye hediye verir. Kostantin haçları yüzüne gözüne sürüp anası Hellena ve İsa Peygamber haçlarını büyük törenle Zeyrekbaşı Kilisesi'ne götürüp Kostantiniyye şehrini fazlasıyla imara başladı. Büyük gösterişli kral oldu.

Gerçi nice krallar *[14a]* gelmiştir ama Kostantin de cihangir olmak iddiasında bir büyük şan, ün ve gösteriş sahibi kral olduğundan "Arslan yatağından, şahin durağından" bellidir diye var kuvvetini pazusuna getirip,

Kostantin, dünya durdukça bir eser kalsın diye geçmiş krallarının yapıları üzerine İstanbul suruna neler ekledi, kârgîr ve şeddâdî ne yapılar yaptı, bunları bildirir

Önce İstanbul'un kara kısmının batı tarafında Yedikule'den tâ Ebû Ensârî köşesine kadar iki kat sağlam kale, dayanıklı sed ve sağlam sur duvarı yaptı ki evvelki kat duvarının yüksekliği 21 arşın ve genişliği 10 arşındır. İç kat duvarının boyu 70 arşındır ve genişliği 20 arşındır.

Sur dışının yüksekliği hendek dibinden tâ bedenlere kadar 42 arşın edip temelinden saf sular doğup iki duvar arasını horasanî dolma rıhtım ile sağlamlık verdi. Bu rıhtım olmuş temelin genişliği 80 arşındır ve dış sur ile iç surun arası 60 arşın aralık İrem bağı gibi bir yerdir. Hâlâ Topkapı ile Edirnekapı arasındaki İrem bağı içinde Osmanoğullarının yeniçeri zağarlarının yaylağıdır.

Dış surdan dışarı bir kat alçak küçük hisar duvarı da yapıp hendeğin dibinden yüksekliği 25 arşındır ve genişliği 6 arşındır. Bu iki duvarın arası 40 arşın aralık duvardır. Bu hesap üzere İstanbul Kalesi'nin kara tarafı üç kattır. Bu duvarların önündeki bir kat çok derin hendeğin genişliği 100 arşındır. Bu hendek içre Yedikule'den tâ Silivrikapı'ya kadar deniz girerdi. Eyüpkapısı'ndan tâ Eğrikapı'ya kadar yine deniz girip İstanbul Kalesi ada gibi olmaya az kalmıştı. Hâlâ kara tarafı bu derece üç kat sağlam temellere oturtulmuş olup üç katta 1.225 büyük burç kuleler vardır. Her kuleye onar ruhban gözcü tayin edip gece gündüz bekçilik ederlerdi.

İstanbul Kalesi üçgen şekilli olup batısı kara tarafı, doğu ve kuzeyi denizle çevrili üçgen şekilli olduğundan içinde fitne, isyan, ayaklanma ve veba ateşi eksik değildir, ama bu iki deniz tarafları yalın kat Yecüc seddi gibi sağlam ve dayanıklı duvar ve burçları binlerce beden dişleri ile bezenmiş sağlam kaledir. Kostantin'in bu kaleye özen göstermekten maksadı o idi ki yıldızlar ilminde zamanın biriciği idi. İlim kuvveti ile Hz. Peygamber'in geleceği zamandan haberdar olup cihan süsü bir peygamberler padişahı gelecektir diye korkusundan bu kaleye uğurlu saattir diye yengeç burcunda yapımına başlayıp yapım tâlii yengeç olduğu için İstanbul içre asker topluluğunun fitnesi eksik değildir.

İstanbul Kalesi fırdolayı tam 18 mil kuşatır üçgen benzersiz bir kaledir. Bir köşesi kıble tarafına ölçülü Yedikule'dir, bir köşesi kuzey tarafa bakar Sarayburnu'dur. Bir köşesi batı ile yıldız rüzgârı arasına bakar Eyüp kapısı köşesidir.

Kostantin Ceneviz kralından kız alıp yakınlık kurarak krala izin verip İstanbul halicinin kuzey tarafında Galata adlı kaleyi Ceneviz kralı dört oğluna dört kale, birbirine bitişik büyük hisarlar yaptı ki her biri birer sağlam kaledir. Yunan dilinde "Galasude" derler. Daha önceleri Kostantin'in süthanesi olup bütün sağmal hayvanları orada durduğu için Galata derler.

Her dilde İstanbul isimlerini bildirir

İstanbul Kalesi'nin ilk ismi Latin dilinde **Makedonya**'dır.

Sonra Yanko yaptığı için Süryânî dilinde **Yankoviçe** dediler.

Sonra İskender yaptığı için İbrî dilinde **Aleksandıra** dediler.

Bir zaman Sırpça **Pozanta** dediler.

Bir zaman Yahudi dilinde **Vejendoniya** dediler.

Frenk dilinde **Yağfuriye** dediler.

Dokuzuncu kerede Kostantin yaptığı için Yunan dilinde **Poznatyam** ve **Kostantiniyye** dediler.

Nemse dilinde **Kostantinopol** derler.

Moskov dilinde **Tekuriye** derler.
Afrika dilinde **Grandorya** derler.
Macarcada **Vezendonvar** derler.
Leh dilinde **Kanatorya** derler.
Çek dilinde **Aliyana** derler.
İsveç dilinde **Herakliyan** derler.
Felemenk dilinde **İstifanya** derler.
Fransızca'da **İgrandona**,
Portekiz dilinde **Kostiyya**, *[14b]*
Arapça'da **Kostantiniyye-i Kübrâ**,
Acem dilinde **Kayser-zemin**,
Hind dilinde **Taht-ı Rum**,
Moğol dilinde **Çakdurkan**,
Tatar dilinde **Sakâlib**,
Osmanlılarda **İslâmbol** (**İstanbul**) derler.
Gulgule-i Rum adıyla meşhur olmuştur. *Allah korusun.*

Daha sonra zamanın geçmesi ile bu İstanbul, Kostantin devrinde o kadar mamur ve bakımlı olduğundan başka bir Kızıl yumurta yortuları gününde bütün kiliselere Mesih âyini etmeye giren Hıristiyanları bütün ruhbanlar hesaplamışlar, kırk kere yüz bin âyin yapan olduğu defteri Kostantin'e arz eylediler.

Bir kefere hanesi bir milyon hazineye alınır satılırdı. İki deniz kıyısında 40.000 balık dalyanı var idi. Yedikule'den tâ Sarayburnu'na kadar balık avcıları ığrıb, şebeke, tûr, ağ, serpme, kafes ve düzenleri denize döküp türlü türlü balıklar ve deniz hayvanları avlayıp geçinirlerdi.

O dönemde Sarayburnu'ndan Yedikule'ye kadar kale dibi cadde idi. Şimdiki gibi kale duvarını lodos rüzgârı döğüp yıkmazdı, ama yine tâ ilk yapılışından beri bu İstanbul Kalesi'nin iki denizi tarafında hendeği yoktur, zira deniz kıyısı olduğundan hendek ve çukura tahammülü yoktur, hemen su çıkar.

İstanbul Kalesi'nin deniz tarafından korkusu olmadığından bir kat kale duvarıdır. Fakat Akdeniz ve Karadeniz boğazlarında Fatih Sultan Mehmed deniz kilidi kaleler yapıp İstanbul Kalesi güvenlikte olup da sağlamlık buldu.

Sözün kısası yapılış biçimini geçmişin bilgeleri çıkarmışlardır. Temel yapısını son dönem mühendisleri sağlamlaştırmıştır ki önce ve sonra benzeri yapılmamıştır. O kadar geniş, büyük bir kaledir ki Kostantin yaptığında 366 kapı etti. Fatih fethedince 27 kapısını alıkoyup diğerlerini kapattı. Hâlâ kapanan kapı yerleri üç tarafında bellidir.

Sözün sonu Kostantin'in ömrü bu İstanbul Kalesi'nin imarıyla son bulup gönül kuşu ecel doğanından kurtulmayıp ten kafesinden uçtu.

Adil bir hakîm ve İsa dininde bir kâmil olduğundan "Cennet ehlidir", derler.

Toplam saltanatı (---) sene olup yerine oğlu Mikra Kostantin kral oldu. O da İsa dini üzere şan, şöhret ve şevket verip Ayasofya onun zamanında yapılıp *Hudâ'ya hamdolsun* Müslüman mabedi olup ezan okunur.

Daha sonra Mikra Kostantin de ölüp yerine Şiliştir adlı bir kibirli kefere kral olup o da ölünce onun yerine Niron adlı bir kefere kral oldu, Havarîlerden birini katledip sonra Roma şehrine kral olup Hıristiyanları kırmaya başladı. Daha sonra Kostantin'in anası Hellena bu Niron Kral'ı el altından katletti.

Beşinci bölüm
Kostantiniyye Kalesi'nin fırdolayı büyüklüğü ne kadar adımdır onu bildirir

Önce bu kusurlu Evliya, gençliğinde dostlarıyla İstanbul'u dolaştığımız sırada 1044 tarihinde Sultan IV. Murad Han Revan seferine gittiğinde Koca Bayram Paşa yüce saltanat evi olan Kostantiniyye'de kaymakam olup merhum babam ile Bayram Paşa sohbet ederken söz sırasında İstanbul'un ilk yapıcısı kim ola diye nice soru ve konuşmalar olunduktan sonra hemen merhum babam söze gelip:

"Sultanım İstanbul dokuz kere imar ve dokuz kere harap olmuştur ama Osmanoğlu elindeki gibi bu ana kadar bir zamanda böyle harap olmamıştır ki her ne tarafından olursa dost ve düşman duvarlarının yıkılan yerlerinden arabalar ile girip çıkar. Yedi iklim padişahları arasında meliklerin hasreti bir İstanbul ola ve Osmanoğlu taht merkezi ola, layık değildir ki sizin hükûmetiniz zamanında bu kale böyle harap ola. Bu kadar bin yıldan beri bütün duvarları kara yüzlü kala. Yüce din gayretine ve Osmanoğlu büyüklüğüne şunun tamir edilmesine gayret sarfedin. Tanrının gölgesi olan padişah inşaallah Revan'dan galiyibet ve zaferle geldikte yuvası olan güzel beldeyi beyaz inci gibi gördükte dünyalar kadar sevinip inşaallah hizmetiniz karşılığında büyük lütfa mazhar olup dünya durdukça adınız hayır ile anılır" dediğinde mecliste hazır olanların hepsi taraf taraf makul deyip derhâl babam bu niyete *el-Fâtiha* deyip Fâtiha okununca derhâl İstanbul mollası ve Eyüp, Galata ve Üsküdar mollalarının dördünü de bir araya getirip şehreminini, dört mimarbaşı, sekbânbaşı, kısacası bütün işbaşında olan iş erlerine ferman olunup İstanbul'un toplam 4.700 mahallesinin imamlarına tenbih olup İstanbul Kalesi'nin onarımı için yardım teklif olunup denizler gibi usta ve işçiler ile nice bin insan toplanıp Sultan Murad Han Revan fethine gidip fethedip gelinceye kadar bir senede Koca

Bayram Paşa İstanbul'u ve Galata kalelerini, bütün selâtin camilerini onarıp İstanbul henüz yetim iken beyaz bir dürr-i yetim (inci) olup İstanbul halkından sıkıntı gidip rahatladılar. Kaymakam Bayram Paşa eliyle İstanbul Kalesi'nin tamirinin tarihi:

Dua edip dedim ey .Dânişî tarihini anın
Zemin durdukça dursun bu binâ-yı âsumân-âsâ. Sene (---).

O sırada 1044 [1634-1635] yılı (---) ayının (---) günü Revan fethinin müjdesi gelip bütün *[15a]* halkın geceleri İsrâ gecesi, gündüzleri kurban bayramı olup yedi gün yedi gece Hüseyin Baykara fasılları oldu. O sırada Sarayburnu'ndan tâ Yedikule'ye kadar deniz kıyısında kalenin temeli önüne 20 arşın derin bir sed yapıp kaleden taşra büyük bir cadde oldu. Bütün gemiciler o yerden gemilerini ısbarçana âlet ipler ile sürükleyerek çekip Sarayburnu'ndan içeri girerlerdi. İstanbul kalesinin içinde ve dışında kale üzere ve kaleye bitişik ne kadar âyan ve eşraf evleri var ise hepsini yıkıp sahiplerine hazineden ücretlerini verip ana yollar ile kale fırdolayı donandı.

O asırda hakîr İstanbul Kalesi'ni fırdolayı adımladığımızı bildirir

Önce, *Bismillâh* ile Yedikule'den taşra hendek kenarınca tâ Ebû Eyyûb-ı Ensârî kapısına kadar 8.810 adım ve 6 kapıdır.

Küçük Ayvansaraykapısı'ndan tâ Bahçekapısı yani Şehitkapısı'yla 14 kapı arası 6.500 adımdır.

Yenisaray ki padişahın oturduğu yerdir, Arpa ambarı dibinde Kireççibaşıkapısı'ndan Yenisaray fırdolayı 16 kapıdır. On adet kapısı açıktır, altısı kapalı kapılardır. Gerektiğinde açılır özel kapılardır, genel kapı değildir. Bu Yenisaray Kalesi Fatih Mehmed Han'ındır ki fırdolayı çevresi 6.500 adımdır.

Ve Ahırkapı'dan dışarı yeni yapılan cadde üzerinde tâ Yedikule köşesine kadar 10.000 adımdır ve yedi kapıdır.

Bu yazılan hesap üzere İstanbul içinin büyüklüğü Yedikule'den Ayvansaraykapısı'na, oradan Sarayburnu'na ve Yenisaray ile Sarayburnu'ndan yine tâ Yedikule'ye kadar fırdolayı İstanbul Kalesi tam 30.000 adımdır ve 1.000 adımda 10 kule yapılmıştır.

Bu hesap üzere toplam 400 kuledir, ama kara tarafı üç kat kale duvarı olduğundan onların kuleleri ile bütün burçlarıyla İstanbul 1.225 büyük kulelerdir ki kimi dört köşe, kimi yuvarlak ve kimi altıgen ibret verici kulelerdir. İki kule arası (---) bedendir.

Bu hesap üzere fırdolayı İstanbul Kalesi'nin etrafında (---) bedendir. Vezendon Kral yaptığında iç kale olmak iddiasıyla yapmıştır, ama Bayram Paşa merhum tamir etmeye başladığında

İstanbul'un ve Eyüp, Galata ve Üsküdar'ın âyan, eşraf ve halkına ve sanat ehline mahalle mahalle İstanbul hisarının tamirini ferman ettikte mimar arşını hesabı üzere ferman edip duvarın dışından kulelerini devrederek hesap olundukta İstanbul usta arşını ile tam 87.000 arşınla kuşatmıştır.

Kostantin asrında Kurşunlu Mahzen yakınındaki Tophane'de 500 top hazır idi. Hâlâ demir kapıları bellidir. Sarayburnu'nda yine 500 parça top mevcut idi. Kızkulesi'nden dışarı deniz kıyısında dört tarafa bakan ateş saçan ejder gibi 100 parça balyemez kale döven topları vardı ki deniz yüzeyinde bu üç kovan toplarından kuş uçmak imkânsız idi. O yüzden deniz tarafı korkusundan İstanbul emin idi ve o asırda Galata'dan Yemiş İskelesi'ne üç kat zincir çekilip üzerinde büyük köprü yapılıp gelen-geçen geçerlerdi. Gerektiği zaman gemilerin geçmesi için gemiler üzere olan köprü açılıp gemiler geçtikten sonra yine köprüyü kurarlardı. Deniz üzere zincir ile bir köprü de Balatkapısı'ndan karşı Tersane Bahçesi'ne kurulmuş idi. Bir köprü de Eyüp'ten karşı Sütlüce'ye zincir üzere kurulmuştu.

Madyan oğlu Yanko devrinde Karadeniz Boğazı'nda Yoroz adlı kale eteğinde deniz yüzüne üçer kat demir zincirler çekilip düşman gemileri geçmezdi. Hâlâ bu köprülerin zincir parçaları İstanbul'da tersane mahzenlerinde durur. Hakîrin manzûru olup her halkası adam beli kalınlığı vardır. Toprağa bulanmış yatır.

O devirde İstanbul Kalesi o kadar mamur ve bakımlı imiş ki kaleden taşra Silivri'ye ve Karadeniz sahilinde *[15b]* Terkoz Kalesi'ne kadar 1.200 parça bağ ve bahçeli, gül ve gülistanlı köy ve kasabalar birbirlerine bitişmişti.

Bin hâkim Yoroz şehri dışında hükmederdi. Bin hâkim kale içinde hükmedip günlük işlerini Kostantin'e arz ederlerdi. Kırk veziri, kırk patriği, kırk koloyorozu, kırk postaniki, kırk vamoşu, kırk loğofeti, kırk bistiyar ihtiyarı ve kırk koparı var idi ki hepsi hükûmet sahipleri olup ellerinde altın ve gümüş mücevherli asalar ile Atmeydanı'ndaki divanhanede Kostantin huzurunda el bağlayıp divan sürüp hizmet ederlerdi.

Bu Kostantin de bütün kralları kendine bağlayıp İran, Turan ve Hindistan padişahları kendine vergi verip yedi iklimi egemenliği altına alıp cihangir olmaya az kalmıştı, ama ömrünün çoğu İstanbul'u imar etmeyle geçti. Hayatında Kızıl yumurta günleri, Meryem Ana günleri, İsvet Nikola, Kasım, Hızır-İlyas, Avusdos, haçlarını suya bıraktıkları günler, Kara Koncoloz günleri ve bu gibi çeşitli isimli Hıristiyan bayram günleri ve her Pazar günleri İstanbul Kalesi duvarlarını kırmızı prankona çuka ile kapattırıp bizzat kendisi büyük törenle çirkin yüzündeki gibi sakalına inci dizip başına İskender tacını giyip İstanbul'u seyredip dolaşırdı.

366 kapının bekçi, kapıcı ve gözcülerine bahşişler verip geçerdi. Anılan günler olunca kalenin bütün burç ve bedenleri üzere nice kere yüz bin haçlı sancak, bayrak ve alemler ile ve flândıra suretli putlar ile kaleyi bezeyip 367 yerde turompete, luturyani borular, büyük davullar ve Yunan çanları taraf taraf çalınıp şenlikler olup kalenin bedenleri renkli ipek alemler ile lâle bahçesi olurdu. Bütün Hıristiyanlardan ve diğer dinlerden adamlar gelip İstanbul'un süsünü ve bezeğini görüp seyredip giderlerdi. Bu şekil ve büyüklükte mamur olan,

İstanbul'un 27 adet kapılarının araları ne kadar adımdır onu bildirir

Önce, Yedikule köşkü deniz kıyısındadır. Ondan hendek kenarınca Yedikule kapısına kadar 1.000 adımdır.

Sonra Silivrikapısı 2.010 adımdır.

Sonra Yenikapı 1.000 adımdır.

Sonra Topkapı 2.900 adımdır.

Sonra Edirnekapı 1.000 adımdır.

Sonra Eğrikapı 900 adımdır.

Bu altı adet kapılar hepsi batıya Edirne tarafına bakar.

Sonra Ayvansaray kapısına 1.000 adımdır.

Sonra Balatkapı 700 adımdır.

Sonra Fenerkapısı 900 adımdır.

Sonra Petrekapısı 600 adımdır.

Sonra Yenikapı 100 adımdır.

Sonra Ayakapı 300 adımdır.

Sonra Cibalikapısı 400 adımdır.

Sonra Unkapanıkapısı 400 adımdır.

Sonra Ayazmakapısı 400 adımdır.

Sonra Odunkapısı 400 adımdır.

Sonra Zindankapısı 300 adımdır.

Sonra Balıkpazarıkapısı 400 adımdır.

Sonra Yeni Cami kapısı 300 adımdır.

Bu kapı (---) tarihinde cami yapıldığında yeniden açılmış yeni bir kapıdır. İki tarafında taş merdivenler ile kalabalık cemaat camie çıkarlar, Vâlidekapısı derler, kalabalık cemaate mahsus özel bir kapıdır, genel değildir.

Sonra Şehitkapısına kadar 300 adımdır.

Ayvansarayı kapısından bu Şehitkapısına kadar sayılan 14 adet kapıları deniz kıyısında olup hepsi kuzey tarafa açıktır.

Saray-ı Hümâyûn'un dört tarafında olan özel kapıların ilki Kireççibaşı, Yalıkapısı, Topkapısı ve Uğrunkapı sarayda suç işleyenleri öldürüp bu kapıdan denize atarlar.

Balıkçılarkapısı ve İçahırkapısı güneye bakar. Bayezid Han kapısı güneye bakar ama daima açık değildir.

Sonra Bâb-ı Hümâyûn güneye açılır yüksek bir kapıdır.

Sonra içeri üç kat kapılar daha vardır.

Sonra Servikapısı, padişahlar kıyafet değiştirip Ayasofya Camii'ne yahut şehri dolaşmaya çıktığında bu kapıdan çıkar, güney tarafına açılır büyük bir kapıdır.

Sonra Sultan İbrahim Han kapısı, (---) tarihinde açılmıştır. Soğukçeşme dibinde büyük bir kapıdır ki güney tarafına bakar.

Sonra Sokullu Mehmed Paşa kapısı, Alayköşkü dibinde bir küçük kapıdır ki batı tarafına bakar. *[16a]*

Sonra Süleyman Han kapısı, bir gecede açıldı. Makbul iken Maktul İbrahim Paşa bu kapıdan gizlice girerdi. Batıya bakar bir küçük kapıdır. Hâlâ kapalı durur.

Sonra Demirkapı bostancılara ve musahiblere mahsus büyük kapıdır ki batıya bakar.

Ahırkapı'dan bu Demirkapı'ya kadar yazılan sekiz adet özel kapılar bütün İstanbul şehri içine açılır, ama Sarayburnu tarafında olan beş adet özel kapılar deniz kıyısında olduğundan kuzeye bakar hepsi demir ve sanatlı yüksek kapılardır.

Bu anılan kapıların arasını ve büyük ve küçük saray kalesinin 16 kapı arası fırdolayı 6.500 adım başka bir sağlam kaledir.

İçahırkapısı'ndan taşra özel ve genel Ahırkapısı'na kadar 200 adımdır.

Sonra Çatladıkapı'ya kadar 1.300 adımdır.

Sonra Kumkapı'ya kadar 1.200 adımdır.

Sonra Langakapısına kadar 1.400 adımdır.

Sonra Langa'nın dört bölük kalesini geçip Davudpaşakapısı'na kadar 1.600 adımdır.

Sonra Samatyakapısı'na kadar 800 adımdır.

Sonra Narlıkapısı'na kadar 1.600 adımdır.

Sonra Yedikule'nin iç yüzünde İçkalekapısına kadar tam 2.000 adımdır. Bu Yedikule başka bir Kantura Vezir yapısı kaledir, kapısı kuzey tarafına açık iki kat demir yüksek kapılardır.

Bu kapılardan başka tâ Ahırkapı'ya kadar hesap olunan kapıların yedisi de deniz kıyısında olduğundan hepsi doğu tarafına bakar. Bu tarafa lodos rüzgârı çok fazla şiddetli estiğinden Bayram Paşa merhumun kale dışında deniz kıyısında yaptığı rıhtımlar deniz dalgalarından harap olmuştur.

Bu saydığımız adımları İbrahim Han asrında (---) tarihinde Ahırkapı'dan içeri adımlayıp Yedikule'ye varılıp hesap olunmuştur ki bu hesap üzere fırdolayı İstanbul Kalesi 29.810 adımdır, ama

Bayram Paşa asrında Ahırkapı'dan taşra adımladığımızda tam 30.000 adım idi. Sözün sağlamı *vesselâm*.

Mimar arşınıyla İstanbul Kalesi 87.000 arşındır.

Altıncı bölüm
İstanbul'un içinde ve dışında olan acayip ve garip tılsımları bildirir

Önce Madyan oğlu Yanko devrinde ve Vezendon Kral devrinde Kostantin devletinde İstanbul o kadar şen ve bakımlı olup insan deryası oldukta yedi iklimden usta mimar ve mühendisler, cereskal ilminde yetkin ustalar, öğretici kâhinler, yıldızlar ilminde kâmiller, kaf ilminde üstadlar her ülkeden İstanbul'a toplanıp bilgi ve becerilerini göstermek için Kostantin'e intisap edip Kostantin ve Pozantin halkının gök ve yer afetlerinden korunmaları için her yetkin usta İstanbul'un yirmi yedi yüksek dağı üzere yirmi yedi rasad tılsım kurdular.

[Birinci tılsım]: Önce üstad Yağfur Avratpazarı adlı yerde bin parça beyaz ham mermerden minare gibi içi boş merdivenli bir yüksek sütun yapıp Madyan oğlu Yanko'nun Hindistan'ı, Luristân ve Moltan'ı deniz gibi asker ile fethe gittiği askerlerinin şekilleri ile anılan sütunun dört tarafına baştan başa bukalemun nakşı resimler yapmıştır ki bütün resimler birer şekilde hazır durup canlı sanılır. Bu sütunun en tepesinde tek parça beyaz mermer üzere bir maksûrecik üzere bir peri yüzlü zamane güzeli ve nice dünya güzeli heykelini yine beyaz mermerden yapıp yılda bir kere bir sayha vurup yeryüzünde ne kadar kuş var ise o heykel üzere dönerken nice kere yüz bin cins kuş yere düşüp İstanbul halkı alıp yerlerdi. Daha sonra Kostantin asrında bu minare mili üzere ruhbanlar çıkıp İstanbul üzere bir isyancı asker gelse, ruhbanlar çanlara vurunca bütün askerler hazır olurlardı. Daha sonra bu minare mili Hz. Risâlet doğduğu sırada büyük bir deprem olup tepesindeki peri sureti ve bütün çanlar düşüp minare mili depremin etkisiyle parça parça olmuştur ki hâlâ açık seçik bellidir. *[16b]* Ama tılsım olmasından dolayı yıkılmayıp bugün hâlâ ayakta büyük bir seyirliktir ki anlatılmaz.

İkinci tılsım: Kostantin'in Tavukpazarı'ndaki bin parça sütunudur ki kırmızı renkli zımpara taşından yapılmış yuvarlak bir direktir ki boyu 100 arşındır. Bu da Peygamber Efendimizin doğduğu Pazartesi gecesi depreminden zarar görmüştür. Ustalar eski İstanbul demiriyle adam uyluğu kalınlıkta demir kemerler ile bu tılsımlı direği kırk adet yerinden sarmışlar, hâlâ ayakta ve sabit durur. Bu sütun İskender-i Rumî tarihinden 130 sene önce yapılmıştır ki ve Hicret'in 970 [1562] tarihine kadar bu şehrin başlangıcından beri

2.390 yıl olduğu bilinmektedir. Daha sonra Kostantin bu yüksek sütun üzere bir sığırcık kuşu timsâli tılsım edip yılda bir kere o kuş kanat kakıp sayha vurdukta bütün kuşlar gaga ve tırnakları ile üçer tane zeytin getirdikleri yukarıda yazılmıştır.

Üçüncü garip tılsım: Saraçhanebaşı'nda göğe baş çekmiş tek parça bir direk üzere beyaz bir sanduka ham mermer üzere Pozantin Kral'ın şanssız kızı gömülüdür ki karınca ve yılandan korunması için tılsımlı büyük bir sütundur.

Dördüncü tılsım: Altımermer adlı yerde altı adet uzun sütun vardır ki her birini eski bilge üstadlar kurmuşlardır ki birini Kavala Kalesi sahibi Filikos Hakîm inşa etmiştir. O sütun üzere tunçtan bir kara sinek sureti yapmıştı. Daima o sinekten eşekarısı sesi gibi bir ses çıkıp İstanbul içre asla sinek gezmezdi.

Beşinci ibret verici tılsım: Yine Altımermer'in birinde Eflâtun-ı İlâhî bir sivrisinek resmi yapıp İstanbul içre asla sivrisineğin girmesi ihtimali yoktur. Hâlâ o tılsımın etkisi devam etmektedir.

Altıncı tılsım: Yine Altımermer'de bir yüksek sütun üzere Bukrat Hakîm bir leylek resmi yapmıştı. Yılda bir kere bu leylek ses verince İstanbul içre yuva kuran leylekler helak olurdu. Hâlen İstanbul şehri içinde leylek girip yuva yapmak ihtimali yoktur, ama Eyüp şehrinde çoktur.

Yedinci tılsım: Yine Altımermer'de bir sütunun tepesinde Sokrat Hakîm tunçtan bir horoz yapmıştı. Gece gündüz yirmi dört saatte birer kere kanat kakıp ötünce İstanbul'un bütün horozları öterlerdi. Hâlen İstanbul horozları diğer yerlerin horozlarından önce gece yarısı "kukırıkû" diye ötüp hâl dili ile "Seher vaktidir, es-salâ" diye gafilleri ve uyuyanları uyandırır.

Sekizinci tılsım: Yine Altımermer'de bir sütun üzere Süleyman Peygamber asrında Fisagores-i Tevhidî tunçtan bir kurt yapmıştı. İstanbul halkının bütün koyunları çobansız sahralarda gezip vahşi kurt ile koyun birlikte gezerlerdi.

Dokuzuncu gülünç tılsım: Yine Altımermer'de bir sütun üzere tunçtan bir genç ve bir güzel birbirleriyle göğüs göğüse sarılıp dururlardı. Ne zaman ki er ve avrat evlerinde birbirleriyle kavga edip soğuduklarında er kişi veya avrat kişi o sütunu kucakladığında elbette o gece aralarına sevgi çivisi girip bu tılsımı yapan Aristatalis'in ruhu şâd ve muhabbet edenlerin gamlı gönülleri âbâd olurdu.

Onuncu acayip tılsım: Yine Altımermer'de bir sütun üzere Calinus Hakîm beyaz kurşundan yani kalaydan iki suret yapmış, biri yaşlı, beli bükülmüş, yüz suyu dökülmüş durur. Onun karşısında bir zamane bunağı, deve dudaklı, çirkin suratlı bir yaşlı kadın, beli bükük durur. Er ile avradın birbirleriyle geçimleri olmasa ya er kişi ya avrat kişi

o sütunu kucaklasa elbette birbirlerinden ayrılırlar. Acayip ve garip tılsımlardır ki hâlen bazısının hükmü yürür. Onun için Altımermer derler. Peygamberimiz zamanında yıkılıp yere gömülmüş *[17a]* süslü sütunlardır.

On birinci tılsım: Sultan Bayezid-i Veli Hamamı'nın yerinde dört köşe tek parça yüksek bir sütun var idi boyu 80 arşın idi. Gezbazya adlı eski bir kâhin o sütunu veba için tılsımlamıştı. Nitekim o sütun daim idi. Kostantin şehrinde vebadan eser yok idi. Sonra Bayezid-i Veli yıkıp yerinde gönül açıcı bir hamam yaptı. Bu sütun yıkıldığı gün Bayezid Han'ın bir oğlu vebadan Edirnekapı dışında Davudpaşa Bahçesi'nde öldü. Yine Edirnekapı içinde bir suffe üzere gömüldü. Ondan sonra İstanbul'u veba istilâ eyledi.

On ikinci tılsım: Eğrikapı yakınında Tekfur Sarayı'nda Mahayilaki adlı bir hakîm, bir siyah renkli bir sütun üzere tunçdan bir ifrit sureti yapıp yılda bir kere o ifrit nara atıp ağzından ateşler yere saçılıp herkes o ateşten bir kıvılcım alıp evinde mutfağına koysa o adam hayatta oldukça o ateş sönmezdi.

On üçüncü ibret verici tılsım: Zeyrekbaşı adlı yerdeki Hz. Yahya adıyla yapılan kilisenin altında büyük bir mağara var idi. Her sene zemherîr ayları kışı geceleri oldukta o mağaradan nice kara koncoloz adlı cadılar çıkıp arabalar üzere dönüp dolaşırlardı. Seher vakti yakın olunca binip yine bütün koncolozlar o mağaraya girip kaybolurlardı.

On dördüncü acayip tılsım: Ayasofya Kilisesi'nin güneyinde dört adet beyaz mermerden yüksek sütunlar üzere bilâ-teşbih Cebrail, İsrafil, Mikâil ve Azrail meleklerinin heykelleri var idi. Biri doğuya, biri batıya, biri kuzeye, biri güneye yönelmiş dururlardı. Yılda bir kere Cebrail sureti kanat kakup sayha ursa doğu tarafı bolluk olur derlerdi. İsrafil sureti kanat ursa batıda kıtlık olur derlerdi. Mikâil sayha ursa kuzey tarafında bir isyancı çıkar derlerdi. Azrail sayha ursa bütün dünyada veba olur diye korkarlardı. Bu suretler Peygamber Efendimiz dünyaya geldiğinde yıkılmıştır. Hâlâ anılan direkler Ayasofya Çukurçeşmeleri yakınında dört adet mermer sütunlar görülmektedir.

On beşinci tılsım: Atmeydanı'nda Milyonpar adlı yapma yüksek bir sütundur ki usta zirâi ile boyu 150 arşındır. Kostantin zamanında yönetimi altında olan padişahların ellerindeki kalelerin ve büyük şehirlerin sayısınca her padişahtan o kadar değerli ve muteber renk renk değerli taşlar isteyip geldiğinde Atmeydanı alanında dağlar gibi yığılıp tamam oldukta hesap ettiler üç kere yüz bin çeşit çeşit taş gelmiş. Ondan bildiler ki Kostantin üçer kere yüz bin kale ve şehre malik kral imiş. Daha sonra bir yetkin usta bu taşların dünya

durdukça durması için Atmeydanı'nda bu taşlardan kale ve şehirlerin düzeni için bir minare mili tılsım edip milin tâ ortasında bir kalın demir mil dikip dört tarafına anılan taşları hendese üzere inşa edip milin tâ en tepesine hamam kubbesi kadar bir mıknatıs taşı koyup o milin ortasına konan demir mili mıknatıs çekip bütün renk renk taşlar da birbiri üzere metanet buldu. O milin bütün taşları yedi iklim şehirlerinin her birinden gelip yapıldığı için milyonpar derler. Hâlâ sabit bir ibret verici bin parça bir alâmettir. Mimarbaşı milin dibinde gömülüdür ki Uryarin adlı bir ustadır. Ayasofya'yı yapan Ağnados Mimar'm oğludur.

On altıncı tılsım: Yine Atmeydanı'nda tek parça ve dört köşe kırmızı renkli zenburî taş, bukalemun nakşı bir mildir ki Madyan oğlu Yanko zamanında yetkin bir usta kâhin, bir bilgin İstanbul içre dünya devam ettikçe ne gibi olaylar olacağını ve her padişah asrında ne belirtiler ortaya çıkacağını yıldızlar ilmi gücüyle anılan sert taşın dört köşesine işaretlerle *[17b]* bütün yaratıkların resimlerini çizip bir adam başına çizme giymiş yazılmıştır, ona işarettir ki bir devlet gele, ayakta olan pespaye adamlara söz değip baş ola ve sarıklı adamlar sureti var ve bostancı külâhlı ve yeniçeri keçeli adamlar var, bunlar mutasarrıf olalar işaretini etmiş. Baykuşlar suretini edip harap ola alâmetini göstermiş. Nice bin acayip alâmetler daha vardır ki diller ile anlatılmaz.

Madyan oğlu Yanko'yu taht üzere yapıp elinde bir yuvarlak halka ile göstermiş ki mesela cihangir olup dünyayı fethedip halka gibi elime aldım işaretini etmiş ve yüzünü doğuya çevirmiş, ardını batıya çevirmiş, elinde kaskaları ile nice dilenci suretinde padişahlar etmiş ki kullarından, vezir ve halkından rüşvet isteyen hâkimler işaretini etmiş. Bu milin bir tarafında da bu boy bosta 100 arşın yüksek taşı caraskal ilmiyle 300 nefer adam ile diktiğinin âlet resimleri, buci ırgatları ve felenkleri resmini yapmış, hâlâ göklere baş kaldırmış on adam kucaklayamaz dört köşe bir yüksek sütundur ki dört köşesinde birer tunç kürsü üzere sabittir ki mimarlık ilminden haberli olan gördüğünde insanın ağzı kapanır. Hâlâ cihan halkının seyir yeridir.

On yedinci ibret verici tılsım: Yine Atmeydanı'nda Pozantin Kral'ın zamanında Surende adlı filozof şehrin yılan, çıyan ve akrep haşeratları gibi zehirli hayvanların helaki için tunçtan üç başlı bir ejderha heykeli yaptı ki Makedonya içinde asla zehirli ve ürkütücü hayvanlar yok idi. Hâlâ boyu 10 arşın burma bir ejder suretidir. 10 arşınlık kısmı yerde, Sultan Ahmed Camii yapıldığında toprak içinde kalmıştır. Hatta II. Selim at üzere geçerken eğer bölümünden bozdoğan mücevher topuz ile anılan ejder suretine bir topuz vurunca

ejderin batı tarafına bakan kellesinin alt çenesine isabet edip "O an İstanbul'un batı tarafında yılan ortaya çıkıp o tarihten beri yılan İstanbul içinde yayıldı", derler. Allah korusun ejderin eğer öbür kellesine bir zarar olursa İstanbul'u yılan çıyan berbat eder. Kısacası tılsımı hâlâ etkili bir seyir yeridir.

.....(15 satırlık yer boş).....

Bu sayılan tılsımların benzeri kara tarafına ait 366 ibret verici tılsımları var idi. Hâlâ tesirleri *[18a]* devam edip ayakta olan tılsımlar bunlardır, *vesselâm.*

Denizle ilgili olan acayip tılsımları bildirir

Birinci tılsım: Çatladıkapı'da gün görmez padişahının kendi sarayı yanında yine kendi yapımı bir tılsımlı dört köşe bir sütun üzere bir dev sureti var idi. Ne zaman ki İstanbul'a Akdeniz tarafından düşman gemileri belirse anılan tunç dev suretinden bir ateş çıkıp bütün gemiler ateşte yanardı.

İkinci tılsım: Kadırga Limanı'nda bakırdan bir gemi var idi. Kaçan ki yılda bir kere zemherîr geceleri olup İstanbul'un bütün sihirbaz avratları o bakır gemi ile sabaha dek deniz yüzünde dolaşıp Akdeniz'i koruyup beklerlerdi. Hatta Fatih fethinde anılan bakır gemi ganimet olundu, derler.

Üçüncü tılsım: Bu bakır geminin benzeri Tophane tarafında hazır imiş. Yine zemherîr gecesinde bütün sihirbaz ve kâhinler bu bakır gemiye binip Karadeniz tarafında sihir ile gezip muhafaza edermiş. Muâviye oğlu Yezid Galata'yı fethedince bu gemiyi parça parça etti derler.

Dördüncü tılsım: Sarayburnu'nda tunçtan üç başlı bir ejderha var idi. Akdeniz'den, Karadeniz'den ve Üsküdar'dan gelen düşman gemilerine anılan ejder ateş saçıp bütün gemileri askeriyle yakarmış.

Beşinci tılsım: Yine Sarayburnu'nda 300 yüksek direkler üzerine 360 tür deniz yaratığının şekilleri var idi. Mesela hamsîn günlerinde hamsi balığı sureti ses verse Karadeniz'de asla hamsi balığı kalmayıp bütün İstanbul'a gelip kıyıya vurup bütün Makedon halkı hamsi balığı ile elli gün geçinirlerdi.

Altıncı tılsım: Erbainde kırk gün türlü türlü balık, deniz dalgası olmadan tılsımların etkisi ile bütün balıklar kıyıya vurup İstanbul halkı bolluğa kavuşurdu. Daha sonra bu tılsımlar Hz. Risâlet'in doğum gecesi büyük depremden yıkılıp günümüzde, Sarayburnu'nda Selimiye köşkünden tâ Sinan Paşa kasrına kadar deniz kıyısında anılan sütunları kaldırım gibi döşemişlerdir. Denizden kayıklar ile geçenlere açık sütunlardır. Gerçi sütunlar yıkılıp deniz içinde yatar ama tılsımlı olan suretleri denize dair olup yine denize düşmek ile

hâlâ tesirli olup her sene nice bin tür balık kıyıya çıkınca avlarlar. İstanbul Kalesi'ni 24 mil kuşatmış denizdir. Her mil başında da birer şeye etki için tılsımlar var idi. Bu yirmi dört mil denizi bir adam bir günde dolaşır ama o gün uzun gün olup on beş saat ola. Hâlâ İstanbul'un doğuştan batışa uzun günü on beş buçuk saattir. Enlemi (---) ve beşinci iklimin ortasında bulunmuştur. Onun için suyu ve havası latiftir.

.....(12 satırlık yer boş).....*[18b]*

Yedinci bölüm
İstanbul'un içinde ve dışında
Tanrı eseri madenleri bildirir

Birincisi Hudâ'nın emriyle İstanbul içinde Sultan Ahmed Camii'nin imareti altında büyük bir mağara var idi. Ondan Yaratıcı'nın hikmeti ile siyah barut, güherçile ve sarı kükürt çıkıp ihtiyaç anında ondan alıp ihtiyaç giderirlerdi. Rabbin hikmeti gök kazasından o mağaraya yıldırım isabet edip Kostantin devrinde Kostantin şehrinin nice yerleri o barudun yanmasından harap oldu. Bir rivayette "Fatih'in fethedeceği günler oldu" derler. Sözün özü bu barut mağarası üzerinde ne kadar eski yapı büyük binalar var ise gökyüzüne ebabil kuşu gibi uçup İstanbul'dan yapı parçaları Üsküdar tarafında Salacak Burnuna ve Kadıköy'üne düştüğü parçalar hâlâ bellidir. Büyük bir parça da Tophane tarafında Fındıklı'nın kuzeyinde Çizmeciler Tekkesi önünde Kabataş adlı bir taş parçası deniz içinde yatar İstanbul'dan havalanıp oraya düştüğü muhakkaktır. Böyle büyük bir mağara idi. Hâlâ yine melikler istese ortaya çıkar, ama şehir harap olup geliri giderini karşılamaz, derler.

İkinci maden: İstanbul'un güney tarafında Yedikule'den yarım merhale Kumburgaz adlı kale yakınında bir tür beyaz saat kumu çıkar. Onun için "kum burgazı" derler. Öyle beyaz ve incedir ki göz fark edemez. İstanbul'un ve Frengistan'ın kum saatçileri ve altıncıları ondan kum alıp kullanırlar.

Üçüncü maden: Edirnekapı dışında Davud Paşa hasbahçesi yakınında yedi yerde taş madeni vardır ki böyle bir Yaratıcı yapısı bir diyarda yoktur. Bu kadar bin yıldan beri bugüne kadar her gün nice bin eşek ve katır yükü taş taşındığı halde denizde damla ve güneşte zerre kadar eksilmemiştir, zira Yaratıcı'nın emriyle havalanmaktan her gün yetişmektedir. Hızır Madeni derler bir sengin taşdır. Ayasofya yapısı için Hızır gösterdiği için Hızır Madeni derler. Hepsinden yumuşak ve kesilmesi kolay makbul bir taştır.

Dördüncü maden: Eyüpsultan Kasabası yakınında Ensârî çamuru derler macun gibi yumuşak bir çamurdur. Ondan türlü türlü testiler

yaparlar. Sanki Limni adasındaki çamur gibi güzel kokusu vardır. Ondan bir kere su içen sanki hayat suyu içmiş gibi olur.

Beşinci maden: Eyüpsultan Kasabası ile Hasköy Kasabası arasında olan deniz içinden dalgıçlar bir tür siyah çamur çıkarırlar. Bundan da türlü türlü testiler, kâseler, çanaklar ve tabaklar yaparlar, bir garip çamurdur.

Altıncı maden: Kâğıthane Mesiresi adlı yerde baruthane çarhlarını döndüren Cendereci suyu adlı hayat suyu, Hind, Sind, Arap ve Acem seyyahları içinde meşhurdur. Onda bir tür eğir kökü biter ki Azak eğirinden, Gerede şehri ve Kanije Kalesi körfezi eğirinden faydalı bir eğirdir. Yiyeni bin kere geğirtir, acayip özelliği vardır ama nadirdir. Çoğunlukla su kaplumbağası o eğiri yiyip besili olurlar. Galata'dan Frenkler gelip anılan kaplumbağaları avlayıp çeşitli hastalıklara ilaç olması için yerler. Gerçekten bin kere yararı görülmüştür ki bütün zamanlarda o kaplumbağaların yiyecekleri eğir köküdür.

Yedinci maden: Kâğıthane'nin kuzeyinde Sarıyer adında bir tür mayalanmış kokulu çamur çıkar. Ondan da testi ve kâseler yapıp seçkinlere hediye götürürler, gayet makbuldür.

Sekizinci maden: Karadeniz boğazları içinde Sarıyer Kasabası'nda sarı renkli yüksek bir dağ vardır. Tâ tepesine varınca baştan aşağı bağ ve bahçedir. O yüksek dağın doğu tarafa deniz kıyısına yakın bir mağarada saf altın madeni vardır, ama Macar ve Bundukânı ayarından halis altını vardır. Kefere devrinden tâ Sultan Ahmed Han devrine kadar bin yük akçe iltizam ile eminlik has bir maden idi. Defterdar Ekmekçizâde Ahmed Paşa, cevheri ince olup faydası azaldı diye kapattı. Hâlâ kapalıdır ama yine sultan tarafından buyruk olsa iyi bir madendir, işletilmesi mümkündür.

Dokuzuncu maden: Göksu adlı Hisar Mesiresi'ndeki dağlarda bir tür taşlardan kireç elde edilir ki kardan, pamuk ve sütten beyaz bir *[19a]* tür kireçtir ki yeryüzünde benzeri yoktur.

Onuncu maden: Yine Göksu adlı mesirede kızıl renkli bir tür toprak çıkar. Ondan da çeşit çeşit bardaklar, çanaklar ve kaplar yaparlar, ama hekimler sözünce bu toprağın testisinden su içen basur sıkıntısından kurtulur ki, defalarca denenmiştir.

On birinci maden: Üsküdar şehrinin dağlarında bir tür küfeği kayağan taşı çıkar, büyük parçalar halinde kopar bir acep sert taştır. Çoğunlukla mezarlar için kullanırlar.

On ikinci maden: Tophane Kasabası ensesinde Galatasarayı adıyla anılan ve bilinen padişah sarayının altında Eski İstanbul adıyla muttasıf demir madeni odur ki bütün dünyada Eski İstanbul demiri diye meşhur olmuştur, ama yerinden bir ferdin haberi yoktur.

Tâ Vezendon adlı kralın zamanında Hz. Hızır Ayasofya mutemedi iken onun işaretiyle bulunup Ayasofya'nın bütün demir araç ve gereçleri, Tavukpazarı'ndaki Dikilitaş'ın bendleri bütün anılan Eski İstanbul demirindendir. Tâ ki Sultan Bayezid-i Veli asrına dek ayakta olup hizmetçileri saf demir çıkarırlardı. Sultan Bayezid-i Veli bir derviş huylu Selim'in babası padişah olduğundan bu madene her zaman gelip suyu ve havasından hazz edip birkaç kere çadırlar ile o belli yerde yatıp birkaç defa o hoş mahalde Hz. Risâlet'i rüyasında görüp Hz. Risâlet öğretimiyle orada bir şifa yurdu ve bir ilim öğrenimi için bir medrese inşa edip her kim ki onda bir kere *Bismillâh* dedi ise müfessir ve muhaddislerden ulu kimse olup işin sonunda has saray olması için ulemâ hizmetçileri hâssa ekmeği koyup hâlâ bir saadet yuvası olaldan beri bu ana kadar Eski İstanbul madeninin işlemez halde olmasının sebebi odur. Bu hakîr çocukluğumuzda şehit Sultan Osman asrında Kurşunlu Mahzen ile Topkapı arasında dımışkîhanede işliği var idi. Fatih Mehmed yapısı idi. Sultan Mehmed anılan madenden demir cevheri çıkarttırıp bu dımışkîhanede kılıç ustalarına şeyhanî, maarrâvî ve zivzikî tarzı kılıçlar yaptırırdı. Hatta benim gördüğümde Sultan IV. Murad'ın kılıççıbaşısı Sağır Usta Davud, Üstad Mustafa anılan dımışkîhanede işlerdi. Kale dışında deniz kıyısında büyük bir işlik idi. Daha sonra Sultan İbrahim'in tahta çıkışında Kara Mustafa Paşa'yı şehit ettikleri sene Devlet-i Aliyye karıştığından Gümrük Emini Ali Ağa anılan dımışkîhaneyi mirîden alıp kat kat Yahudi evler yapıp dımışkîhanenin ve madeninin de adı ve izi yok oldu.

On üçüncü maden: İnsan yurdu Belde-i Tayyibe yani Kostantiniyye (İstanbul) Kalesi'dir ki bunda olan adam deryası ve âdemoğullarının güzel ve seçkini bir diyarda yoktur ancak İstanbul'da çoktur hatta meşhurdur. "Yeryüzünde bin adam ölür ve bin bir adam doğup bir adamdan çoğalır" derler. Öyle bir geniş ülke büyük şehirdir ki İstanbul şehri içre bin adam ölse yine adam denizinden omuz omuzu sökmez, böyle bir gulgule-i Rum'dur. Onun için İstanbul'a insan madeni yurdu derler. Eğer bütün yapıları ve imaretlerini birer birer anıp yazsak bir ciltli kitap olur, ama yeri ve münasebeti gelince Osmanoğlu Devleti'nde imaretlerini bildiririz, ama Kostantin asrındaki bakımlılığı diğer kayserler ve krallar zamanında mamur olmamıştır.

Kostantin İspanya'da rimpapa iken yüz sene kral olup İstanbul'u istila ettikten sonra Kostantin tantanasının zuhuru otuz seneye ulaşıp daha sonra tahtı ve bahtı, bahtsız vücudundan boşalıp (---) mahalde mezarlığına gömdüler.

Yerine İlyanoş adlı bir yaramaz çocuğu tahtına oturdu. Bu İlyanoş halkını sevmeyip içki, eğlence ve kötülüklere düşkün ol-

duğundan bütün halk kendinden yüz çevirip bunun zamanında nice krallar açgözlülüğe düşüp İstanbul üzere asker çekip kimi işgal edip kimi fetihsiz geri döndü.

300 sene bu hâl üzere İstanbul için savaşlar *[19b]* ve çatışmalar olup sonunda İskender'in ölümü tarihinden 882 sene sonra Hz. Risâlet dünyaya gelip yeryüzüne velvele salıp kırk yaşında peygamber olunca Hicretten 17 sene sonra Mekke'yi Kureyşler elinden fethedip kutlu zamanlarında Şam da fethedildi.

Velid oğlu Hâlid, Mikdâd oğlu Esved ve 70.000 savaşçı sahâbe Şam'ın fethinde hazırlar idi. Şam sahibi Herakl Kayser'e Arz-ı Mukaddese'de bir sığınacak yer kalmayıp sonunda kararı kaçmaya dönüp denizler gibi asker ile İstanbul üzere varıp ister istemez devletleri ters yüz olmuş Yunanlılar elinden Herakl Kayser Kostantin şehrini alıp bağımsız kral olup bu da imar etmeye başladı.

Ama beri Mekke ve Medine taraflarında Hz. Risâlet günden güne Hudâ emri ile Allah yolunda mücahit olup bizzat kendileri 28 gazâ edip 9 gazâda kâfirler ile savaşmışlardır. Mesela Bedir, Uhud, Hendek, Benûferit, Beni'l-Mustalık, Hayber, Mekke, Huneyn, Tâif gazaları ve 19 gazâda Hazret bile gazâ ettiler, ama savaş ve çatışma olmadan düşman itaat edip haraç kabul ettiler.

Mesela Vüddân, Ebevâh, Nevât, el-Asîr, Benî Selim, el-Süveyk, Gatafân, Bahran, Benî Kaynuka, Hamrü'l-eşed, el-Nasîr, Zâtü'r-Rikâ, Bedrü'l-ahîr, Havkatü'l-cedel, Benî Lahyân, Zîkard, Hudeybe, Tebük ve el-Kazâ gazâlarında sefer olup barışla bitirilen gazâlar bunlardır.

Seriyye seferleri odur ki mücahit Ensârdan biri kumandan olup 39 kere ve daha fazla sefer olmuştur derler. Siyer kitaplarında yazılıdır.

Bu tarz üzere bütün sahâbeler gaza malı ile ganimetlenip Resûlullah'ın ümmeti günden güne zafer kazandılar. Hz. Risâlet'e 40 yaşında peygamberlik gelip peygamberlik süreleri 23 sene oldu ve mübarek ömürlerinin süresi 63 senedir.

Peygamberlik geldikten sonra Mekke inkârcıları ile geçinmesi mümkün olmayıp Allah emri ile Medine-i Münevvere'ye göçüp on sene Medine'de yaşadı. İkinci senede oruç farz olup ve kıble Kudüs'ten Mekke'ye *"(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."* [Bakara, 144] âyeti ile çevrilip peygamberlik günlerinde otuz bin kere açık mucizeleri zâhir olmuştur.

Cebrail Hakk izni ile yere otuz bin kere inip Hazret'in şeref-i sohbetleri ile müşerref olmuştur. Yirmi yedi bin kere bizzat Hazret'le aracısız buluşup üç bin kere diğer peygamberlere inmiştir, *Allah bilir.*

Bizzat Hz. Risâlet velvele veren son peygamber oldu ki yeryüzünde olan papalara, krallara, kayserlere ve batlislere mektuplar ile elçiler gönderip Dağıstan kavmi İslâm'ı kabul ettiler. Acem, Belh, Buhara ve Horasan kavmi, Moskov'da Heşdek kavmi, Leh'de Libka kavmi, İspanya'da Mübtecil kavmi bütün Hz. Risâlet'in kutlu buyruklarına itaat edip İslâm'ı kabul ettiler.

Bugün onlar kâfiristan ülkelerinde mümin ve muvahhid Müslümanlardır, ama Mısır kavmi ile Kostantiniyye halkı İslâm'ı kabul etmeyip Hz. Risâlet Mısır ve İstanbul fethi için ümmetlerini teşvik için nice hadisler buyurmuşlardır ki yukarıda münasebetle yazılan sağlam hadisin biri *Müslim* ve *Buhâri*'den ve *Câmiü's-sağîr* kitabından yazılmıştır.

Hadis, *"Kostantiniyye mutlaka fetholunacaktır, onu fetheden kumandan ne güzel kumandan, onu fetheden asker ne güzel askerdir."* Bu sahih hadis *Hâkim*'de de yazılıdır. Kostantiniyye hakkında nice hadisler daha vardır.

Bu Hadîs-i şerîfleri bütün sahâbeler Hazret'den işitince "Âh Kostantiniyye fatihi ben olaydım" diye sahâbenin bütün büyükleri tama'a düşüp hazır olurlardı. *"Kul tedbir alır, Allah da takdir eder."* Tâ ki Kostantin vasıfları ile bütün sahâbelerin kulakları doldu.

Sonunda *[20a]* Hudâ'nın Elçisi 63 yaşında Rebiülevvel ayının on ikinci gecesi Salı gecesi ebediyet dünyasma göç etti ve Medine-i Münevvere'de defnedildi. Sonra halifelik makamına Hz. Ebûbekir, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman, sonra Hz. Ali, geldi. sonra Hz. İmam Hasan hüsn-i rızaları ile halifelikten vazgeçtiler. Sonra Muâviye oğlu Yezid eliyle İmam Hüseyin şehit oldu. Sonra halifelik Emevîlerden Muâviye'ye geçti.

Sekizinci bölüm
Muâviye halifeliğinde ilk Kostantiniyye gazası

[İstanbul'un birinci kuşatılması]: Hicret'in 43. senesinde Muâviye müminlerin emiri iken yeryüzüne velvele veren bir padişah olup hükûmeti zamanında Abdülmelik oğlu Mesleme'yi başkumandan edip cennet benzeri Şam askerinden 100.000 asker verip 200 parça kadırga gemiler ve 200.000 parça diğer mühimmat, levazımat, yiyecek ve içecek gemileri içine, Müslüman askerlerini bu gemiler ağzına kadar doldurup Şam Trablusu Limanı'ndan Allah'a güvenerek bütün fellâh ve mellâh gemicilerin rey ve tedbirleri ile Malta adası ki o zamanda Rodos idi, derhâl kara tarafına asker döküp aman vermeyip fethedip içine asker koyup fethin müjdesini Muâviye'ye bir gemi

ile gönderdiler. Sonra İstanköy, Sakız, Midilli, Limni ve Bozca adalarını bir günde fethedip müjde haberleri yine halifeye gidip Kostantiniyye fethine yönelip Boğaz'dan içeri 400 parça gemi ile girip Kostantin Kalesi altında demir atıp kaleyi kuşatmaya başlayıp denizden bütün gemiler, Akdeniz ve Karadeniz taraflarından gemiler ile gelen zahireleri alıp İslâm askeri ganimetle zengin, kuşatılmış kâfirler kıtlık ile vücutları yok olup kaleden küffar "aman, el-aman" deyip her sene birer kadırga yükü haraç malı vermek üzere barış yapıp Herakl kralın temiz olmayan oğlunu temiz etmek için başarılı komutan rehin alıp nice kere 100.000 kuruşluk malları alıp sevinçli ve mutlu Arabistan ellerine dönüp selâmetle ve ganimetle Şam'a girdiler.

Kostantiniyye Kalesi'nin ikinci kuşatılması: Fahr-ı âlem'in hicretinin elli ikinci senesinde Resûlullah'ın alemdârı olan Ebû Eyyûb-ı Ensârî, Hz. Abbas oğlu Abdullah, Zeyd oğlu Abdullah hazretleri ve nice bin sahâbe-i kirâm ile 50.000 yiğit ve cesur İslâm askeri 200 parça gemiye binip Mesleme hazretleri de askerin ardından yardıma gelip bütün asker uygun hava ile yine Rodos'a varıp orada muhafazada olan İslâm askerine zahire ve yardım koyup İstanbul'un Yedikule tarafında gemileri limana koyup kara tarafından kaleyi kuşatmaya başlayıp yine gemiler dört tarafı yağmalayarak harap edip İslâm askerini ganimete doyururlardı.

Altı ay bu şekilde sabah akşam cennet benzeri Şam askeri, kötü işli ve murdâr kâfirler ile sağlam cenk edip Hudâ'nın hikmeti bütün İslâm askeri gülbang-ı Muhammedî'ye yol buldurup yürüyüş ederken muzaffer komutan olan Ebû Eyyûb-ı Ensârî hazretleri zemberek oku kazasına uğrayıp şehit oldu, ama sağlam haber ishal hastalığından vefat etti.

Başka bir söylenti, çünkü altı ay kuşatmada kale fetholmayıp kış şiddeti de gelip Akdeniz'in dalgalarını bütün denizciler ve gemiciler bilip askere haber ettiler. Asker içre bir dedikodu olup "Kale fethinden vazgeçelim, geçmiş sene üzere fazlasıyla haraç alalım" diye İslâm askeri danışıp bu görüş üzere Herakl krala elçi gönderip onlar da haracı kabul ettiler.

Ondan bazı sahâbe-i kirâm "Bari gelmiş iken kaleye girip Ayasofya'da iki rek'at namaz kılalım" diye kraldan izin alıp ve haraçların alıp cenkten vazgeçtiler. Mesleme ve Ebû Eyyûb-ı Ensârî bin kadar silahlı adamları ile kale altına gelip kâfirden rehin almadan kaleye çekinmeden girip doğru *[20b]* Ayasofya Kilisesi'ne varıp ikişer rek'at hâcet namazı kılıp "İlâhî İslâm mabedgâhı eyle" diye hayr dualar edip büyük kilisenin dört tarafını seyrederken papaz ve kıssislerin kışkırtmasıyla,

"Fırsat ganimettir, bunlar İslâm komutanıdır, hemen aman vermeyip bunları kıralım" diye bütün kâfirler gönül birliği edip İslâm askerine tavşan uykusu verip ziyafetler ederek "Kostantiniyye şehrimizi gezip görün" diyerek askeri Ahırkapı'ya yanaşmış kadırgalardan uzak Edirnekapı tarafına götürürken dört taraftan nice bin toprak olası kâfirler ümmet-i Muhammed üzere saldırdıklarında derhâl bütün Arap askeri kılıç çekip Kostantin şehri içinde büyük bir cenk edip göz açmcaya kadar nursuz tekfurun murdâr askerini kılıçtan geçirdiler, ama İslâm askeri denizde damla gibi azıcık asker, yine böyle iken üç saat bin kadar inananlar şehir içinde savaşırken damlardan, çatılardan, baca, pencere ve balkonlardan çocuk ve kadınlar İslâm askerini perişan edip sonunda ateşli çatışmalar ile Eğrikapı adlı yere gelip kapıyı kırıp, kapıcı ve bekçileri tamamen katledip Ebû Eyyûb, Eğrikapı'dan çıkarken orada taş ile yaralanıp o sırada zahîr ağrısına da tutulmuş idi, o bahane ile günden güne ishali artıp şehit olduğunu kalede kuşatılmış olan kâfirler Ebû Eyyûb'un şehadetini duyup,

"Ey garib müslim Abdullahlar hemen hepiniz sağ iken kalkın yohsa sizi İsa uğruna cümle kırıp ölen komutanınızı bulup ateşe yakarız" diye haber gönderdiler.

İslâm askeri de "Siz komutanımızın ölüsünü ateşe yakarsanız biz sizin esirlerinizden yüz bin esiri ve geçmiş senede halifemiz yanında rehin olan kralınızın oğlunu ateşe göyündürürüz" diye haber gönderdiler.

Onlara bu haber ulaşınca sözleri üzere mallarını, halifeye ve komutanlara bolca hediyelerini verip İslâm askeri Ebû Eyyûb-ı Ensârî hazretlerini Eğrikapı yakınında bir meşelik içinde sert bir taş üzere yazılı tarihiyle gömdüler.

Sonra bütün gaziler fetihsiz mal ve hazineleri ile Yedikule'den gemilere binip uygun havalarla Kızıladalar'a demir atıp o gece İslâm ordusu rahat uykusunda yatarken İstanbul tekfurunun bir oğlu 200 parça gemi ile seher vaktinde ansızın gece baskını yapıp bütün savaş içinde Hayy ve Kadir olan Allah'ın emriyle bütün kâfirler yenilip 70 parça gemileri ile 10.000 kâfiri esir edip bizzat kumandan olan kralın pis yaramaz oğlu esir olup 8.000 kâfiri de cehenneme salıp bütün gaziler galip, muzaffer, neşeli ve sevinçli Arabistan yolu deyip yelkenlerini açıp giderken İstanbul Silivrisini, Florunya ve Kumburgaz Kalesi'ni ve nice köy ve kasabaları yağmalayarak Şam Trablusu'na, oradan Şam'a girdiler.

Kostantiniyye Kalesi'nin üçüncü kuşatılması: Hicret'in doksan ikinci senesinde yine Benî Ümeyye halifelerinden Abdülmelik oğlu Süleyman buyruğuyla kız kardeşinin oğlu Abdülaziz oğlu Ömer haz-

retleri karadan 87.000 asker ile İstanbul'u kuşatıp kara taraflarını ve Galata taraflarını yakıp yıkıp bu kadar ganimet malları alıp fetihsiz dönüp Boğazhisar'dan yine karşı Anadolu taraflarına geçip Sinop Kalesi'ni kuşatıp sonra barış ile bol mal alıp sonra Kastamonu'yu kuşatıp Allah indinde onun da fethi nasip olmayıp Şam'a geldiler.

Kostantiniyye'nin dördüncü kuşatılması: Yine Emevîlerden anılan Abdülmelik oğlu Süleyman yine kız kardeşinin oğlu Ömer oğlu Abdülaziz hazretlerini başkomutan edip Hicret'in 97 [715] yılında 120.000 askerle karadan 80.000 asker ile 300 parça gemi denizden İstanbul üzere sefer edip o sene Bursa nahiyelerinden Edincik adında Belkıs Ana şehrinde kışlayıp ilkbaharda İstanbul'u kuşatıp iki tarafta büyük kıtlık olup *[21a]* kale içinde olan kâfirler içlerinden çıkan pisliklerini yedi. Dışarda Müslüman gaziler ot otlayıp Kâğıthane Çayırını kuru bayır edip sonunda fetihsiz Şam'a geldiler.

Kostantiniyye Kalesi'nin beşinci kuşatılması: Hicretten sonra bizzat Abdülaziz oğlu Ömer hazretleri 100 [718-19] tarihinde Şam halifesi iken 100.000 asker ile karadan ve denizden İstanbul'a gelip Karadeniz Boğazı'ndan Galata tarafına geçip Galata Kalesi'ni aman vermeyip fethedip Galata Burnu'nda **Kurşunlu Mahzen** adlı camii yaptı.

Galata içinde **Arab Camii** adıyla bilinen camii yaptığı için Arab camii derler, kıblesi gayet dürüsttür.

Galata Kalesi'nin ensesinde göklere baş kaldırmış yüksek bir kule yapıp adını **Medinetü'l-kahr** kodu.

İstanbul tekfuruyla sonra o anlaşma üzere barış yapti ki İstanbul'un Eğrikapısı, Edirnekapı ve Sultan Selim Dağı'ndan Zeyrekbaşı Dağı'na, oradan Unkapanı'na, oradan tâ Ebû Eyyûb-ı Ensârîkapısı'na kadar Müslümanlar girip oturalar ve Aşağı Mustafa Paşa Çarşısı'nda **Gül Camii** yapıp Sirkeci Tekkesi'ni şer'-i mübin mahkemesi edip bir mahalle de Yedikule yakınında Kocamustafapaşa Yaylası'na koyup bu anlaşma üzere nursuz tekfur barışı kabul edip her sene 50.000 altın haraç vermeyi taahhüt edip bu şart üzere barış anlaşması yapıp üç yıllık haracı peşin alıp Abdülaziz oğlu Ömer bir sene Galata'da kışlayıp muhafazada kalan Müslümanların bütün ihtiyaçlarını görüp Abdülmelik oğlu Süleyman'ı Galata Kalesi'nde komutan bırakıp Mesleme'yi kendine başvezir edip tekfurdan 300 parça gemi yardım alıp kendi gemileri ile toplam 500 parça gemi ile Arabistan tarafına giderken Boğaz'dan taşra Akdeniz kıyısında Kazdağı adlı yere vardıkta meğer İspanya kâfirinden İstanbul tekfuruna 300 parça gemi yardıma giderken bunlara Kazdağı adlı

yerde rastgelip büyük savaş edip kâfirler mağlup olacak yerde geri İstanbul tekfurundan da 100 parça gemi yardım gelip İslâm askeri iki kat çok dinç kâfirlerin ortasında kalıp bir büyük savaş olup gökte bütün melekler kıskandılar.

İşin sonunda kâfirler yine mağlup olmak üzere iken aykırı günler olup bütün İslâm ve bütün putperest kâfirleri gemileri ile karaya düşünce Allah'ın azameti Arab'ın büyük ustalığı karada olduğundan o gece köy ve kasabaları yağmalayıp 3.000 kadar at, katır ve eşek bulup gerçek sabah oldukta gemilerden karaya düşmüş, toza toprağa bulanmış aç ve zâç olup şaşmış, toprağa gelesi kâfirler içre aç kurt gibi Arap atlıları girip yedi saatte 23.000 kâfiri ellerini ayaklarını bağlayıp esir ettiler.

Batan gemilerinden o kadar mallar aldılar ki hesabını Allah bilir. Kılıçtan geçen toprağa gelesi kâfirlerin kemikleri hâlâ öbek öbek olup yatarlar. Hâlâ Ömer Kırdığı Yurdu derler. Meşhur bir vadidir.

O yerde tam üç gün üç gece sultan cengi olup yine İstanbul tekfurunun amcası oğlu mel'un Mihayil, yetmiş kaptan boybeyleri, kâfir segleri ve İspanya'dan yardıma gelen Firendize adlı kralzâde 300 parça geminin 300 kaptanıyla esir olup kılıç artıkları deniz kıyısına kadar kova kıra esir edip 200 parça gemileri sağ bulunup iki yüzü parça parça olup suya batıp İslâm askeri gemilerinden de 150 adet gemiler parçalanarak batıp yirmi gün deniz kıyısında İslâm askeri gemileri onarıp kendi gemileri ile ganimet alınan kâfir gemileri ile toplam 700 parça gemiye sahip olup ve 23.000 esir aldılar.

Diğer parçalanan gemilerin bütün mühimmat ve levazımatlarını sağ gemilere doldurup esenlikle ve ganimet almış olarak Sayda Kalesi'ne bu kadar mallarla ulaşıp bütün Şam askeri ihtiyaçtan kurtuldular. Bu büyük gazâ bir tarihte olmamıştır.

Daha sonra Abdülaziz oğlu Ömer Şam'a geldikte üç yıldan sonra İstanbul'da komutan atadığı Abdülmelik oğlu Süleyman'ı Şam'a getirip yerine Ebü'l-Âl komutan olup Galata'da Herakl ile geçinemeyip kâfirler ile aralarında hayli karışıklık oldu. Ömer oğlu Abdülaziz'e arz eylediler. İşin sonunda, *[21b]*

Kostantiniyye'nin altıncı kuşatılması: Hudâ'nın sevgilisinin hicretinin 160 [777] senesinde Hakem oğlu Mervan 150.000 Müsüman askeriyle ve 1.000 parça gemi ile İstanbul'u kuşatıp altı ayda pazu kuvveti ile Herakl oğlu Sundura adlı kralın elinden barış ile fethedip önceden korumada kalan Müslümanlara takviye için Cibalikapısı'ndan içeri üç mahalle adam ve bir cami inşa ve bir kadı koyup her sene kâfirler 500.000 Takyanusî altın vermeye taahhüt edip Hakem oğlu Mervan Şam'a döndü.

Kostantiniyye'nin yedinci kuşatılması: Mervan'ın sulhundan yetmiş dört sene sonra, Hicret'in 239'unda [854] Abbasî halifelerinden Ali oğlu Yahya halife iken 50.000 adam ile Malatya'yı fethedip ondan İstanbul'a gelip kalesine asla bakmayıp dört tarafını yağmalayıp 20.000 kâfiri kılıçtan geçirdikten sonra Harran vilâyetine geldi.

Kostantiniyye'nin sekizinci kuşatılması: Ali oğlu Yahya kuşatmasından on altı sene geçince Yahya öldü. Hicret'in 255'inde [869] İstanbul Tekfuru Herakl ölüp İlyana adlı oğlu İstanbul kralı iken Bağdad'dan Harun Reşid 150.000 asker ile İstanbul'u kuşattı. Sonunda "Fethetmeden dönmek zordur" diye barışa yönelip İstanbul içinde kraldan bir sığır derisi yer istedi. İlyana Kral ricasını kabul etti. Harun Reşid sığır derisini incecik dildirip önceden Abdülaziz oğlu Ömer asrında Kocamustafapaşa semtinde kalan bir mahalle sahâbe-i kirâmın dört tarafına anılan sığır derisi dilimi cirminde sağlamca bir kale yapıp içine asker, yiyecek ve içeceklerini koyup her sene 50.000 filori haraç ve on yıllık peşin haraç alıp bu şekilde anlaşma yapıp Harun Reşid Bağdad'a yöneldi.

Büyük olayları ve acı verici şiddetli elemleri bildirir: O zaman ki Abdülaziz oğlu Ömer asrında Galata Kalesi ve İstanbul'un yarısı barışla fetholup Sahâbe-i güzînden, Suffe erbâbı, Muhacir ve Ensâr'dan ve Tabiiler'in bilginlerinden Mesleme hazretleri ile 20.000 kadar adam kalıp Allah'ın emriyle çocukları ve onların çocukları o kadar çoğalıp yaşadılar ki Kostantin keferesine galip gelir oldular. Harun Reşid kuşatmasına kadar bu ashâb-ı güzînin İstanbul içinde devletleri 155 sene oldu.

Sonunda Harun Reşid kuşatma sonrası Bağdad'a varıp oturunca beri tarafta İstanbul'un sapık kralı bütün patrik ve kıssis ruhbanlarını bir yere toplayıp "Şehrimiz içre kırk, elli bin Arap askeri üreyip günden güne artıp hadlerinden hariç davranışlara başladılar. Onların burada oturmaları sebebiyle birkaç kere kuşatmalar çekip,

"Bu kadar mal mülkten ayrıldığımızdan başka her an bir alay arsız, zorba kavmin zulüm ve düşmanlıklarından bu şehir içinde huzur bulamaz olduk, bunlara bir tedarik görmek gereksiniz" diye İlyana Kral buyruk edince bazı kendinden geçmiş ve içkinin etkisiyle sarhoş olmuş kâfir ve sapıklar arsız şarabın etkisiyle,

"Hemen bütün Arapları bir gecede kırıp ellerinden kurtulup şehrimiz emniyette olur" dediler.

Bazı sonu düşünen insaflı keferecikler "Gerçi biz bunları burada kırarız ama onlar da Halep ve Şam'da rehin olan kralzâdelerimiz ve bu kadar yüz bin esirlerimizi kırarlar" diye cevap verince yine bazı mel'unlar,

"Bre Arap kavmi içre ayrılık düşüp Halife Osman'ı şehit ettiler. Ali ile Ayşe anaları Fırat Nehri kenarında Ca'ber Kalesi dibinde büyük cenk edip iki taraftan 20.000 adamları şehit oldu. Yakın zamanda Muhammed'in kızının oğlu İmam Hüseyin'i Kerbelâ'da Beriyye'de Yezid kırk, elli bin adam ile susuzluktan ve açlıktan bazısın kılıç ile kırıp şehit ettiler. Hâlâ onların içine tefrika düşüp bu gibi ayrılıklar olup onların bu günde başlarını kaşımaya dermanları yoktur. Hemen fırsat ganimettir, Kostantiniyye'miz içinde olan Arab'ı kırıp rahat halde olalım" diye bir alay inançsızlar bu kötü tedbiri iyi tedbir görüp Hicret'in 256'sında [870] nice kere yüz bin yere gelesi kâfirler ansızın ayaklanıp herkes evinde ibadetinde iken İstanbul ve Galata'da olan ümmet-i Muhammed *[22a]* içinde bir "Allah Allah" feryadı kopup herkes mahalle halkıyla bir yere toplanıp büyük cenk edip kâfirleri kırıp şehit olurlardı.

Sonunda "Ayaklanmaya karşı çıkmak büyük hatadır", diye herkes İstanbul içinde akraba ve yakınları ile bölük bölük cenk ederek perakende ve perişan oldu.

Bir kısmı da Eminönü'ne gelip Arz-ı Mukaddes toprağına düşüp Üsküdar'a geçmek niyetinde iken bir alay yeri cehennem olası kâfirler bu Allah'ın kullarını şehit edip yerde toz toprak içinde bıraktılar. Hâlâ o şehitler yerine Şehitkapısı derler. Nice bin ibâdullahı Cibalikapısı yakınında kırıp şehit edip güzel cesetleri toprağa bulanıp yattılar.

Bir bölüğü de Yedikule yakınında Kocamustafapaşa mahallinde Harun Reşid'in bir sığır postu dilimi büyüklüğünde yaptığı kale içre ümmet-i Muhammed kuşatılıp üç gün üç gece büyük savaşlar edip sonunda bunlar da bütün şehit oldular.

Allah'ın kullarının nice bini İstanbul içinde bazı sığınacak yer sandıkları yere giderken kötü işli kâfirler bunları buldukları yerde şehit ettiler. Hâlâ İstanbul içre Saraçhane yakınında, Kesegendede yakınında, Kahriyye ve Fethiyye yolları üzre, Şehzâde Camii avlusu içinde, Zeyrekbaşı semtinde, Unkapanı yanında ve çoğunlukla yeniçeri odaları içinde bazı mezarlar vardır ki her köşede parmaklık çevrilmiş merkadler vardır. Bazı köşelerde sedler üzere mezarlar vardır. Hepsi o asırda şehit olan sahâbe-i kirâm, çocukları ve aileleridir ki onlardan bir can kurtulmamıştır, ama Galata'da olan ümmet-i Muhammed hepsi 23.000 ünlü yiğit asker idi. Var kuvveti pazuya getirip yedi gün yedi gece cenk edip yedi kere kâfirlere galip gelip gece baskınları ettiler.

Sonunda kumandanları olan Muhammed Zülhayal yiğit ve ünlü bir kumandan iken şehit olup bütün gazilerin kolları kanatları kırıldı. Bir yerden de yardım gelmemekle yedi gün daha cenge da-

yanıp sekizinci gün kâfirler Galata Kalesi'nin yer yer yıkılan yerlerinden yürüyüşler edip bütün ibâdullahı şehit ettiler.

Bu büyük savaşta gerçi 23.000 adam şehitlik şerbetini içtiler, ama yedi gün yedi gecede yüz binden fazla yeri cehennem olası kâfirler kılıç dişlerinden ve kargı uçlarından geçtiğinden başka Galata cenginde bizzat kralları olan İlyana adlı mel'un kırk veziriyle, anası Alinya ile ve 700 davul ve çan beyleri ve cehennem segleri ile bütün katlolup Kostantin şehri kralsız kalıp her taraftan birer kral çıkıp İstanbul içinde krallık için bir karışıklık ve ayaklanma olup bütün kâfirler birbirlerine öyle kılıç urdular ki yedi günde 170.000 kâfirin cehenneme gittikleri kendi tarihlerinde yazılıdır ki "Arapların ruhu bizi kırdı" derler, diye meşhurdur ve yazılıdır.

Bu cenk sırasında Kayser Herakl'in kızı çocuklarından Grando Mihal Frengistan'dan gelmiş idi, onu kral ettikleri gün Allah'ın hikmeti İmam Hüseyin evlatlarmdan Seyyid Baba Cafer Sultan ve Veysel Karanî hazretlerinin halifelerinden Şeyh Maksud hazretleri 300 dervişiyle ve 300 yandaşıyla Baba Cafer Sultan, Harun Reşid tarafından elçilik ile İstanbul'a girip yeni kral olan Grando Mihal'le buluşup mektuplarını verip cevabını kral bilince Baba Cafer Sultan'a ve Şeyh Maksud Sultan'a hadden fazla izzet ikram edip büyük bir saray temizletir ve orada otururlar.

Şeyh Maksud görse ki İstanbul içre nice bin şehit yedi günden beri tap taze toprağa karışmış yatarlar. Savaşın doğru haberini alınca derhâl krala gelerek bir hayli söz eder.

Kral, Şeyh Maksud'un maksat ve meramını anlayıp "Bütün şehitlerinizi âyininiz üzere gömün" diye izin verip Şeyh Maksud maksat muradına erer.

Derhâl kendinin 300 dervişi ve 300 Baba Cafer Sultan yandaşıyla kazma ve çapalarla İstanbul içinde ne kadar bin şehit var ise hepsini şehit oldukları yerlerde gömer.

Kocamustafapaşa mahallinde 3.000 sahâbeyi defneder. Nice bin ölüleri kayıklar ile İstanbul'un kuzey tarafında *[22b]* eski mezarlık olan Tersane ardı demek ile bilinen Eski Mezarlık'ta büyük mezarlar ve kemerler içine Abdülaziz oğlu Ömer zamanından beri nice bin sahâbe-i kirâm İstanbul ve Galata'dan bütün o mezaristanda gömülüler idi. Şeyh Maksud da kayıklarla bütün şehitleri bu eski mezarlıkta defnedip Şeyh Maksud bütün ölüleri istediklerine ulaştırır. Şeyh Maksud bu mezarlığın içinde büyük bir sert taş üzere iri hat ile mübarek elyazıları olmak üzere hâlâ duran ve bilinen bir manzum hattır ki böyle yazılmıştır. Beyt:

Bunlar anlardır ki gelip gitdiler gelüben işbu fenâda nittiler
Geldiler ve gitdiler ve yetdiler âkıbet dâr-ı bekâya gitdiler.

Bu gibi dünyaca meşhur garip bir hattır ki Rum, Arap ve Acem'den nice bin seyyah gelip bu eski mezarlığı ziyaret eder. Bu hat için bazı ârifler cifrdir derler. Bazıları rumuz ve işarettir diye o yerde olan taş yapılara ferhadî külünkler vurup define çıkarmak kaydında olup yok olanlar da orada gömülüdür, ama bazı dindar kişiler Cuma gecesi yalınayak Tekâsür suresini okuyarak gelip ziyaret ederler, zira bu yerde sahâbe-i kirâmdan ve büyük şehitlerden Ensârdan ve Muhacirlerden binlerce kişi gömülüdür.

Halk arasında yayılmıştır ki "Bu İstanbul'un kuzey tarafında Haliç aşırı olan mezarlıkta bir deliğinden bin bir Muhammed isimli kafatası çıka" diye dünyaca meşhurdur, zira bu mezarlık üzerine binlerce Kadir gecelerinde nur yağdığını ümmetin dindar kimseleri görmüşlerdir ki o yeri ziyaret etmek gerekir.

Sözün sonu; Şeyh Maksud hazretleri yedi günde İstanbul içinde bütün şehitleri gömdü. Allah'ın hikmeti Harun Reşid tarafından elçilik ile gelen Seyyid Baba Cafer Sultan kızgın ve sert er olduğundan Kral Grando Mihal ile iyi geçinmeyip zehirlenerek şehit oldu.

Baba Cafer krala sövdüğü için kralın gönlü kırıldığından Şeyh Maksud'a ferman edip Baba Cafer'i kâfirlerin mahpushanesi olan yere gömdürdü ki bütün suçlu, mahpus, katil, borçlu kâfirler Baba Cafer'e söverler. Hâlen Zindan kulesi içinde Seyyid Baba Cafer Sultan gömülüdür, ama Allah'a hamdolsun İstanbul'un fethi nasip olup yine borçlular zindanı olup ziyaret yeri olmuştur. Zindan hapsinden kurtulanlar sadaka adaklar verip kâfirlerin kötü dualarına karşılık bütün kurtulanlar hayr dua ederler, bir ziyaret yeridir. Daha sonra Şeyh Maksud'un güzel ahlâkından, tatlı dilinden ve dinleri uğruna şehitlerini gömdü diye kral şeyhden hoşlanıp Baba Cafer ile gelen mektupların cevabını kendi mektuplarına yazıp nice bin Takyanusî eşrefi ile ağırlayıp Şeyh Maksud'u Bağdad'da Harun Reşid'e gönderdi.

Kostantiniyye Makedonyasının [İstanbul'un] dokuzuncu kuşatılması: Yukarıda yazılan büyük olaydan bir sene geçip üçüncü senesinde yine Harun Reşid sahâbelerin kanını Rum kâfirlerinden istemek için yer götürmez denizler gibi asker ile Bağdad'dan çıkıp yolları katlayarak Malatya Kalesi'ne gelip Cafer Gazi ki Seyyid Battal'dır, Harun Reşid onu 170.000 Müslüman askerleriyle Kostantiniyye üzere asker öncüsü edip Battal Gazi Rum'a gitmededir. Harun Reşid de ordunun artçılarına önder olup menzilleri katlayarak İstanbul'un boğazını alıp gelen gemileri ele geçirir. Bütün asker ile karşı İstanbul tarafına geçip dört tarafı yağmalayarak İstanbul'u kuşatır. Kuşatma altında olan kâfirlere yiyecek gelmeyince hepsi açlıktan aman ile dışarı çıkarlar. Harun Reşid dışarı çıkan kâfirlere

asla aman vermez. Seyyid Battal Gazi bunlara bir kılıç vurur ki yine kâfirlerin tarihleri üzere üç kere yüz bin kâfir ateş saçan kılıçtan geçti ve 70.000 esir alınıp Müslüman gaziler o kadar mal ile ganimetlenip götürmede âciz olup sonunda 1.000 parça gemiye bu kadar malları doldurup Halep İskenderununa gönderdiler.

O mahalde nursuz Tekfur, Yağfur kral idi. Bu mel'un da esir olup hemen müminlerin önüne götürüp o an halife aman vermeyip kralı Ayasofya Çanlığı'na astılar. *[23a]*

Bütün İslâm askeri ganimet mallarıyla Bağdad diyarına gittiler. Daha sonra Kostantin şehri yedi sene âtıl yatıp sonunda asılan Yağfur kralın bir küçük pâk olmayan çocuğu Frenklerle eşitlik üzere Kostantin şehrini zaptedip ismine Kanator Kral derlerdi, kendisi İstanbul'u işgal etti.

Ceneviz Frengi Galata'nın yarısına sahip oldu. İspanya yarısına kral olup devletleri günden güne düzene girip Ceneviz kâfirleri Karadeniz kıyılarından tâ Kırım'a ve Azak Kalesi'ne kadar 1.700 parça kaleye sahip olup Galata'yı taht edindi.

Bu Yağfur oğlu Kanator yetmiş sene yaşayıp İstanbul'u o kadar mamur etti ki Yunanlılar bu Kanator'a İkinci Kostantin dediler. Daha sonra ömrü defteri dürülüp ateşe yandı. Çocuksuz öldüğünden kayserlerin devleti bunda son bulup hepsinin devletleri (---) sene olup (---) nefer kayserlerdir.

Yunanlıların *Yanevan Tarihi*'nde bütün kayserlerin nesepleri böyle yazılıdır. Birincisi Kanator Kral, İlyana, Herakl veled-i İstifan veled-i Sanhayil veled-i Kostantin veled-i Yorgi veled-i Herakl Migal veled-i Elyanin veled-i Kostantin veled-i Kiriş Mihal veled-i Tiryandafil veled-i İlyan veled-i İstifan veled-i Mihayil veled-i Kanator Migal veled-i Pozantin veled-i Amalak veled-i İlyangur veled-i Filorin veled-i Pozantin veled-i Yanko veled-i Madyan veled-i Amalak veled-i İrem veled-i Ayz b. Sam b. Nuh *aleyhisselâm*'dır. *Kurtubî* rivayeti böyle yazmış ve *Yanevan Tarihi*'ne uygun gelmiştir.

Bu hakîrin dükkânlarında kuyumculuk eder kefere Simyon, *Yanevan Tarihi*'ni okudukça duymuştum ve hatırımda kalmış idi, zira onlar ile çocukluğumuzdan beri görüşmemiz sebebiyle ve yetişkin olmamız cihetiyle fasih ve beliğ Yunan ve Latin dilini anlardım.

Hakîr Simyon'a *Şahidî Lügatını* okuturdum. O bize *Aleksandıra* yani *İskender-i Zülkarneyn Tarihi*'ni okuturdu. *İskender Tarihi*'nde de Rum kayserlerinin ataları Amalak'a, Sam'a ve Hz. Nuh'a ulaşır *vesselâm*.

Sözün kısası; Kanator Kral'da kayserler bittikten sonra devletleri darmadağın kendileri felç hastalığı ile dert ve sıkıntı çekerek

Kostantin Kalesi'ne nice tür batlamyus, tekfur, papa ve ladikalar gelip tâ Hicret'in 699 [1299] tarihinde *"Evvelen Osman"* lafzı tarih olup Osmanoğlu ortaya çıkınca (---) sene kâfirlerin elinde mamur ve bakımlı olup Osmanoğlu da İstanbul'un fethedilmesine gayret sarfedip Selçuklu Sultanı Alâeddin talimiyle ilk başta İstanbul'un dört tarafını fethetmeye çaba harcadılar.

Dokuzuncu bölüm

Öncelikle bu kitabın müsveddelerinin yazımının ve güzelce tasnifinin sebebi olan mücevher topu kalem bu yüzden ve şekilde yazdı ki sınıfların ve geçmişlerin olayların yazılarının sebebi sayılan gönül açıcı mecmuayı bu yolla yazdı ki Rum tarihçileri ve nüktedan anlayışlı kimseler ki, âyet: *"Bizden, kimse müstesnâ olmamak üzere her biri için malûm birer makam vardır."* [Sâffât: 164].

İlk defa yeryüzünde makam edinen Âdem Saff'dir. Ondan çocukları yayılıp yeryüzünü âdemoğulları istila etti, ama ulusların sınıfları için bütün çeşitli dillerin tarihçileri büyük ayrılığa düşmüşlerdir, ama Rum kavminin oturanları, Hay ve Kayyum Allah'ın fermanıyla aslında Rum kavmi, Ays oğlu İshak evlatlarındandır, ama doğru söz Yâfes'e ulaşır. Ays'ın atasıdır ki bütün Rum ülkesindeki uluslar ondan yayılıp temiz inançlı, asalet ve yiğitlik sahibi olmuşlardır ki, Rum ülkesine ilk defa ayak basan Selçukoğulları'dır ki 476 [1083-84] tarihinde Dânişmend beyleri ile gönül ve yol birliği edip Malatya, Kayseri, Alâiye, Antakya, Karaman ve Konya diyarlarını Rum Kayseri Yunanlılar elinden alıp müstakil padişah oldular, ama ilk defa çıkışları Mâvirâünnehir'dendir.

Sonra Hicret'in 600 [1203-04] tarihinde Selçukluların soyları son bulup Turan ülkesinden Mâhan şehri beylerinden Süleyman Şah ve Ertuğrul Bey Rum ülkesine *[23b]* Selçuklulardan Sultan Alâeddin'e Ertuğrul doğrulup gelip bey iken Alâeddin beylerinden olup çevrede nice fetihler edip Sultan Alâeddin ölünce vilâyetin bütün ileri gelenlerinin görüş ve oylarıyla Ertuğrul müstakil bey oldu. Hutbe sahibi olup sikke sahibi olmadan Söğütçük adlı şehirde vefat edince oğlu Osman, *"Evvelen Osman"* [699/1299] lafzı tarihinde müstakilen sikke ve hutbe sahibi müstakil padişah olup ilk defa hutbeyi Tursun Fakih adlı imam, Osman Bey adına okudu.

Daha sonra Osmancık Anadolu vilâyeti denen Germiyan ve Karaman diyarına ümmet-i Muhammed velvele vererek yayılıp ün saldılar.

Sonra oğlu Orhan Gazi müstakil bey oldu. Bunların mutlu zamanlarında yetmiş yedi büyük veli Peygamberimizin sancağı altında hazır olup himmetleri ile nice bin fetihler ettiler.

Yine bunların padişahlığı zamanında büyük dedemiz Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî hazretleri Horasan'dan halifesi olan Hacı Bektaş-ı Veli'yi 300 dervişiyle post sahibi edip def, kudüm, sancak ve çırağ verip

"Var Orhan Beğ ile Rum fatihi ol ey Bektaş" diye nefes edip Hacı Bektaş-ı Veli 300 er ile Horasan'dan Orhan Gazi'ye gelip konuştuğu gibi Bursa üstüne gelip fethettiler.

Sonra Kostantiniyye fethine başlayıp (---) tarihinde Orhan Gazi oğlu Gazi Süleyman Bey'i yetmiş büyük velinin ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin izni ve görüşüyle Süleyman Bey, Kara Mürsel, Kara Koca, Kara Foça, Kara Yalva, Kara Biga ve Kara Sığla adlı kırk kara adlı yiğitler ile gönül ve yol birliği edip Kara Ece Yakub, Kapudağı adlı yerde deniz kıyısında nice gemiler elde edip ve bazı sığır derisinden tulum sallar yapıp toplam kırk kişi sallar ile denizi geçip Rum toprağına ayak basıp *Bismillâh* ile gülbang-ı Muhammedî çekip gemilerden atlarını çıkarıp dört tarafı yağmalayarak Cuma günü İpsala Kalesi'ni fethedip cuma namazını orada kıldıkları için ibtidâ salâdan (ilk namaz) bozma İpsala derler.

Oradan ılgar ile Gelibolu Kalesi'nin demir kapısına Süleyman Şah *Bismillâh* deyip el vurup Allah'ın emriyle Gelibolu Kalesi'nin fethi *Bismillâhi'r-rahmani'r-rahim*'dir.

Oradan ılgar ile Tekirdağı ve İstanbul yakınında tâ Silivri Kalesi'ne kadar anılan kırk kişi gece baskınları yapıp bu kadar ganimet malları ve esirler aldılar.

Nice yolların durumlarını öğrenip zaferle ve galibiyetle yedi gün sonra yine kelekler ile karşı Kapudağı adlı yere geçip bu kadar ganimet mallarıyla Bursa şehrine girip bütün İslâm askerlerinin dimâğına tadı değince nice kere gemilerle Rum tarafına geçip nice yüz köy, kasaba ve kaleler fethedip her an İstanbul'un dört tarafını vurup yağmalayarak kâfirlerini ağlatıp esir ederlerdi ve onlara bir düşmanın karşı koyması mümkün değildi. Avladıkları taze ve bakire kızları nikâhları altına alıp nesilleri çoğaldı.

Gazi Hudâvendigâr (---) tarihinde padişah olup müstakil Rum ülkesine deniz gibi asker çekip önceden Alâeddin Sultan'ın ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğütleriyle Kostantiniyye'yi fethetmek için önce dört tarafını fethetmeye Gazi I. Murad İslâm askeriyle (---) tarihinde bizzat Gazi Hudâvendigâr I. Murad'dır. Edirne Kalesi'ni İdrivne Tekfuru elinden fethedip tasarrufu altına alıp bütün Anadolu'da ümmet-i Muhammed Edirne taraflarına dolup kâfirler İstanbul'dan dışarı çıkamaz oldu, ama Allah'ın takdiri Gazi Hudâvendigâr 700.000 kâfirler ile Rumeli toprağında ve Vuçitrin Kalesi eteklerinde Kosova adlı ovada kâfirler ile cenk edip 700.000 kâfir bozguna uğrayıp hepsi ateş saçan kılıcın dişlerinden geçip Gazi

Hudâvendigâr Hudâ'ya ḥamdederek cehennemlik kâfirlerin leşlerini seyr ederken leşler içinden Viloş Koblaki adlı kâfir elinde Dahhâk'ın kılıcına benzer bir bıçak ile Gazi Hudâvendigâr'ı vurup şehit eyleyip o mel'ûnu da orada parça parça ettiler.

Müslüman gaziler hesapsız ganimet mallarıyla galip ve zaferle Edirne'ye gelip Yıldırım Bayezid Han tahta *[24a]* çıkarak müstakil padişah olup kâfiristan etrafına Yıldırım Han yıldırım gibi şakıyıp babasının intikamını almak için kâfiristan ülkesine kılıç vurup (---) tarihinde,

Kostantiniyye şehrinin onuncu kuşatılması: Tedbir için Yıldırım Han ikinci taht şehri Edirne'den, Yıldırım Bayezid Han 100.000 deniz gibi pâyânsız asker ile İstanbul'u yedi ay kuşatıp sonunda kötü işli kâfirler "Aman ey Yıldırım Han muradınız üzere barış edelim" diye gönülden mel'un tekfur barışa rağbet edip her sene 200.000 altın haraç vermeyi kabul ettiler. Yıldırım Han bu barışı kabul etmeyip eski günlerde Abdülaziz oğlu Ömer fethinde ve Harun Reşid asrındaki gibi "Galata ve İstanbul Kalesi'nin yarısında eskisi gibi Müslümanlar oturup cami ve imaretler yapalar. Kale dışında olan bağ ve bahçelerin mahsulatları öşrü bütün Müslümanların olmak üzere" Yıldırım Han barış istedi.

Tekfur kral zorunlu olarak bu barışı kabul edip İstanbul içine 20.000 adam koyup Edirnekapı, Eğrikapı ve Ebû Ensârî kapılarından tâ Unkapanı'ndan Zeyrekbaşı ve Karaman'dan yine Edirnekapı'ya kadar sınır kesilip İstanbul içre Müslüman dolup Cibalikapısı içre yine Gül Camii, gül suyu ile kâfirlerin pisliklerinden temizlendiği için Gül Camii derler, ona yakın Sirkeci Tekkesi'ni yine şeriat mahkemesi edip Galata Kalesi'ne de 6.000 asker koyup Galata'nın yarısını tâ kuleye kadar Müslümanlar zaptedip İstanbul'un da yarısında Ayasofya taraflarında kâfirler oturup Müslümanlar ile bütün kâfirler iyi geçinirlerdi. Yıldırım Bayezid Han bu yüzden İstanbul'un yarısını fethedip zaferle yine Edirne'ye yöneldi.

Sonra (---) tarihinde İran'dan Timurlenk çıktı. Otuz yedi kralı önünde yaya yürütüp hepsini emrine boyun eğdirdi. Ancak Yıldırım Han cesur ve yiğit padişah olduğundan nursuz Timur'a boyun eğmeyince Timur, Yıldırım Han üzere gelip Çubukova'da iki büyük ordu saf bağlayıp savaşa başlayacak sırada Yıldırım Han'a güçenen eşkinci Tatar topluluğundan hemen 12.000 Tatar askeri, Timur tarafına kaçtılar. Sonra nice bin ulûfesiz derme çatma asker de Yıldırım vezirinin kötü tedbiriyle Timur'a tabi olup Yıldırım Han o an az asker ile kalıp gayretinden bir taze tay üzere binip dal-kılıç Timur askeri içine girip öyle kılıç ustalığı etti ki Tatar'ı demet demet yığın yığın ederdi.

Sonunda Allah'ın emriyle altında iş görmemiş at kalıp Yıldırım Han atından tekerlenip ayağa kalkmadan Tatar askeri Yıldırım Han'ın başına üşüşüp Timur huzuruna getirirler.

Timur ayağa kalkıp ikisi bir seccade üzere oturup bal ve yoğurt yediler. Söz sırasında Timur, Yıldırım Han'dan sorar ki,

"Cenâb-ı Bârî yârî kılıp fırsatı bana verip seni ele getirip yine seninle diz dize konuşup ta'zim ederim ama ben senin eline girsem nice ederdin?" deyince hemen saf-dil Yıldırım Han söze gelip,

"Vallahi sen benim elime girsen seni bir demir kafes içine koyup tâ ölene dek çıkarmazdım" deyince Timur:

"Gönlünde âşık gönlündeki gibi" deyip tez bir demir kafes getirip Yıldırım Han'ı kendi isteği üzere demir kafes içine koyup yola çıkıp giderken beride padişahlık Yıldırım Han oğlu Çelebi Sultan Mehmed'e nasip olup derhâl 70.000 silahlı asker ile Timur'un ardından gidip (---) adlı yerde Timur'a yetişip bir satûr-ı Muhammedî urdu ki hâlâ dillerde destan olup ganimet malları ile İslâm askeri ganimetlenip bazı Müslüman gazileri Yıldırım Han yenilgisinde mallarından ayrıldıkları acısından Timur askerinin kılıçtan geçenlerinin derilerini yüzüp şiddetli sıcakta o uçsuz bucaksız ova içinde üzerlerine adam derisinden gölgelikler edip gölgesinde gölgelendiler, onun için o ova hâlâ Taşak Ovası diye bir yâvece ismiyle lakaplı bir ovadır ama Allah'ın takdiri o gece Yıldırım Han kafes içinde gayretinden yakıcı hummadan ölmüş idi.

Çelebi Sultan Mehmed babasının öcünü Timur'dan alıp kıra kıra tâ Tokat Kalesi'ne *[24b]* kadar Timur'u kırıp Timur Tokat Kalesi'ne girip sığındı. Çelebi Sultan Mehmed zaferle dönerek babasının cenazesini Bursa'ya getirip camii sahasındaki büyük kubbe içine gömüp müstakil padişah oldu, ama İsa Çelebi ve Musa Çelebi adlı kardeşleri padişahlık hevesinde idi. (---) Çelebi Edirne'de padişah olup Rumeli halkı ona itaat etti. Babası Yıldırım Han'ın eksik kalan Edirne'de Ulu Camii'ni tamam etti. (---) Çelebi de Eflâk ve Boğdan yardımıyla büyük ordu toplayıp padişahlık arzusunda oldu.

Bu mahalde bunların arasında ayrılık çıktığını İstanbul tekfuru işitip dans etti. Derhâl dellâllar çağırıp,

"Tez Kostantin şehri içre bir Müslüman kalmasın, yohsa hepsini kırarım" diye Müslümanlara bir gün mehil verip kimi kara ve kimi deniz yoluyla İstanbul'dan çıkıp Edirne ve Tekirdağı taraflarına gelirken artlarınca tuzaklar içinde kâfirler hazır olup hayli Müslümanı şehit ettiler.

Bu olaylar da Osmanoğullarının içine bir iç yarası oldu. Sonunda Çelebi Mehmed Han vefat edince padişahlık II. Murad'a ve sonra Fatih Sultan Mehmed'e geçti. Fakat Mehmed Han çocuk yaşta

olduğundan dört taraftan kâfirler baş kaldırdı. Onlara karşı koymaya tedbir sahibi olmadığından yine Fatih'in babasını tekrar padişah edip Fatih'e Manisa valiliğini verdiler.

Orada ilimle meşgul olup geniş bilgi sahibi olup nice tarihler okuyup gece gündüz Akşemseddin ve Sivasî Kara Şemseddin hazretlerinin sohbetiyle şereflenip onlardan ilim öğrenip tefsirci ve hadisçi bir şehzâde oldu.

Ancak Allah'ın hikmeti Mehmed Han Manisa'da iken Mısır'da Sultan Kalavan Mısır padişahı idi, ama sikke ve hutbe Bağdad'da Abbasîoğulları adına idi.

Hikmet; bir gün Fransa kâfirleri habersiz 600 parça gemi ile, Mısır'ın kuzey tarafında on merhale yakın Akdeniz kıyısında Kudüs'ün iskelesi olan Akka Kalesi'ni, Askalan şehrini, Filistin ve Taberistan'ı işgal edip bu kadar ganimet malları alıp ve nice bin Müslümanı çoluk çocuklarıyla esir edip gemilerine doldurup yine Fransa diyarına gittiği haberi Manisa'da Sultan Mehmed'in kulağına gelince bilginler arasında bu olayları söyleşip Fatih gayet üzülüp Müslümanlar için ağlayıp gözyaşı döktü. Hemen Akşemseddin hazretleri toplantıda hazır olanların huzurunda,

"Ağlama padişahım kâfirlerin bu Akka Kalesi'nden alduğu ganimet akidelerinden ve pişmiş helvalarından İstanbul'u fethedeceğin günler pişmiş helva yersiz, ama o gün gazi olup bütün Müslüman gazilere adalet eyleyip kadı ve gazi razı ol" diye Akşemseddin hazretleri mübarek başlarından sarığını çıkarıp Fatih'in başına koyup İstanbul fethini müjdelediler. Yukarıda yazılan Hadîs-i şerîfleri okuyup Kara Şemseddin-i Sivasî hazretleri "Padişahım senin hakkına yüce söz ile bu beyitler gelmiştir" diye bu beyti okudu.

Beyt: "Biz öyle kimseleriz ki Muhammed'e sağ kaldıkça cihad üzerine bîat etmişiz" diye bu güzel şiiri okuyunca bütün hazır olanlar hayr dua edip Fâtiha'yı okudular.

Fatih orada mübarek başına Şemseddin'in sarığını giyip parlak güneş gibi belirip "Her şey zamanında olur" deyip bütün işini Cenâb-ı Bârî'ye ısmarlayıp yine ilimle uğraştı.

Allahın hikmeti babası vefat edince tekrar Sultan Mehmed Han 855 [1451] tarihinde müstakil padişah olup bütün kullar kendine tabi olup çevredeki krallara mektuplar gitti ve bütün krallardan elçiler ile kutlu olsun mektupları ve hediyeler geldi.

Ancak Kara Koyunlu neslinden Azerbaycan Şahı Uzun Hasan itaat etmeyince Sultan Mehmed'in ilk gazâsı Uzun Hasan olup Tercan sahrasında iki deniz gibi asker birbiriyle karşılaşınca bir gün bir gece sultanî ve hakanî bir savaş olup Sultan Uzun Hasan yenilerek kaçtığına tarih:

Butlân-ı keydü'l-hâ'inîn. *Sene 878 [1473-74].*

lafzı tarih olmuştur.

Uzun Hasan yenilgisine diğer tarih:

"Ve yensurekallâhu nasran azîzâ. *Sene 878 [1473-74]*

[Fetih Suresi, 3] [25a]

Uzun Hasan'ın vefat tarihi:

Behr-i û târîh-i vefâteş heme kes
Şeh-i dîn server-i âdil güftend . *Sene 883 [1478-79].*

Fatih Sultan Mehmed'in tahta çıkışının anlatılması: 834 [1430-31] tarihinde Manisa'da Emir İsfendiyar kızından doğmuştur. 13 yaşına ulaşmış iken 847 [1443-44] tarihinde tahta çıktı. İki sene padişahlık edip askerin karışıklığından ve kâfirlerin çokluğundan tahttan indirildi.

Babası yine padişah olup kendileri Manisa'ya gitti. Beş sene geçtikten sonra 855 tarihinin Muharrem ayının 16. günü [18.02.1451] ki Perşembe günüdür, yine taht sahibi Cem-cenâb padişah olduğu sene yaşı yirmi imişler. *"Rahmetü Rabbihî"* sözleri ikinci defa tahta çıkışlarına tarih olmuştur, Sene 855 [1451].

O asırda büyük dedemiz Yavuzer Bey Fatih'in sancakbeyliği hizmetinde olup İstanbul fethinde dedemiz birlikte bulunup Unkapanı'nın iç yüzünde Sağrıcılar Camii zemininde olan yapıları dedemiz ganimet malları ile alıp fetihten sonra bir cami ve 100 dükkân yaptırıp camiine vakfetmiştir. Bu hakîrin İstanbul içinde doğduğu evimizi gazâ malından dedemiz yapıp otururlar. Yaptığı camiin, dükkân ve evlerin beratları Fatih'in tuğrasıyla ve hüccet-i şeriyelerin imzaları Emir Buharî hazretleri imzasıyla imzalanmış olup hâlâ soyundan olmamız cihetiyle anılan mütevellilik elimizde olup istediğimiz gibi mutasarrıfız.

O yüzden daima vakıfnâmelerimize bakıp Fatih'in padişahlık tarihlerini ve ortaya çıkışlarını iyi biliriz, ama bir kızgın, kan dökücü ve isteğine ulaşmış bir padişah imiş.

İkinci taht yeri Edirne'de tahta çıktıklarında ana bir küçük kardeşi olan Şehzâde Hasan'ı boğdurarak şehit edip pâk cenazesini Bursa'ya gönderip babasının yanında defnettirdiler.

Ondan müstakil padişah olup Bosna serhatlerinde Yayiçse Kalesi'ni ve nice sağlam kaleleri fethedip Akdeniz tarafındaki Boğazhisarlarda Kilidülbahreynleri ve Karadeniz Boğazı'nda yine iki sağlam kale yapınca İstanbul Kalesi'ne asla zahîre gelmeyip kâfirler "Aman ey Osmanoğlunun güzidesi" deyip haraç verir olup barışı kabul eylediler, ama Yıldırım Han barışı üzere bütün bağların

ürünü Osmanlı öşrü olup kâfirler bir salkım üzüm koparmaya. O şart üzere barış anlaşması yapılıp üç sene geçince Rumeli Hisarı bağlarından kâfirler üzüm koparıp bağcılar ile cenk edip iki taraftan birkaç adam düşüp barışa aykırı iş olduğu Edirne'de Sultan Mehmed'e arz olunup onların da bu anlaşma bozuculuk canlarına minnet olup Fatih Sultan Mehmed Han yer götürmez denizler gibi asker ile İstanbul'u kuşattığını bildirir.

Onuncu bölüm
Osmanoğullarından Fatih Sultan Mehmed Han'ın Kostantiniyye şehrini on birinci kerede kuşattığını bildirir

Önce bütün Rum tarihçilerinin yazdıkları üzere Hicret'in 857'nci [1453] senesidir ki *"...Bunlar tam on gün eder..."* [Bakara, 196] lafzı ile II. Mehmed fethi ile kemâlini bulmuştur ki dünya durdukça ebedî ola.

Anılan tarihte Fatih Meğâzî Edirne'den deniz gibi asker ile menzilleri katlayıp merhaleleri uçarak İstanbul'un Edirnekapısı dışında bütün Müslüman askerleri çadırları ve ağırlıkları ile konakladılar. Anadolu taraflarından da nice bin asker Gelibolu Boğazı'ndan geçip İslâm ordusuna katılıp Yedikule taraflarında konakladılar.

Daha önce Uzun Hasan elinden fetholunan Tokat, Sivas, Kemah, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt ve Trabzon tarafı askerleri de İstanbul denizine gelip karadan bütün asker yine Karadeniz Boğazı'ndan geçip Okmeydanı adlı yerde kâfirlere karşılık o sayısız asker çadırlarla o sahrayı lâle bahçesi edip konakladılar.

Bütün İslâm ordusu İstanbul'un ancak kara tarafını kuşatmaya başlayıp metrisler, lağım mühimmatları ve top siperleri hazırlığına ağırlık verip kalenin ancak deniz tarafı kaldı.

İslâm ordusu bir yere toplandığında yetmiş yedi *[25b]* adet mazmne-i kirâme büyük velilerden ulu sultanlar var idi. Bunlardan biri Akşemseddin, Sivasî Kara Şemseddin, Molla Güranî, Hz. Emir Buharî, Molla Fenârî, Cübbe Ali, Ensârî Dede, Molla Polad, Aya Dede, Horosî Dede, Hatablı Dede ve Şeyh Zindanî (---) (---) (---).

Bu gibi sultanlardan himmet rica edip Fatih ahd etti ki "İstanbul devletinin yarısı sizin, yarısı Müslüman gazilerin ve dörtte biri hakîrin olup ganimet mallarıyla her birinize birer zâviye, türbe, imaret, mektep, medrese, dârülhadis medreseler yapayım" diye güzel vaatlerde bulundu.

Sonra bütün bilginler ve salihler bir yere toplanıp İslâm ordusu içinde çağırıcılar çağırıp bütün Müslüman askerler abdest tazeleyip ikişer rek'at hâcet namazı kılıp hayr duasından sonra üç nöbet

gülbang-ı Muhammedî çekip kaleyi kuşattıkları saat Resûlullah'ın sünneti üzere tekfuru Kostantin'e mektup ile Mahmud Paşa'yı gönderdiler.

Mektup okunup içerdiği şey anlaşılınca kalelerinin sağlamlığına ve askerlerinin çokluğuna güvenerek böbürlenip ne haraç, ne İslâm ve ne kaleyi teslim etmeyi kabul etmeyip elçiyi redd ettiler.

Beri taraftan gayretli İslâm askeri gayrete gelip savaşa başlayıp kale üzere hücum edip her taraftan mümkün olduğu mertebe sarıca arı gibi kale duvarına sarılıp *Bismillâh* ile metrise girip sabah akşam cenge çalıştılar ve gayret ettiler.

Kale içinde kuşatılmış olan hileci kâfirler 200.000 bozguncu inançsızları toplayıp bütün burç ve bedenler üzere nice bin hileler ve şeytanlıklar kurup fırdolayı kale semender gibi Nemrud ateşi içinde kalıp ellerinden geleni kara tarafına sarf edip deniz tarafından korkuları olmadığından ecelleri fikirlerine gelmezdi, zira Saraybur-nu'nda 500 parça top, Kurşunlu Mahzen tarafında 500 parça top ve Kız Kulesi'nin içinde ve dışında kirpi gibi 200 parça top ile hazır olup bu üç yerin toplarından deniz yüzünde kuş uçmak ihtimali yoktur diye deniz tarafına mukayyet olmadılar.

Bütün papaz, kıssis ve patrikler o cünüp askerlerini cenge teşvik edip her kefereye birer saçma sapan vaatler ederlerdi. Yıldız ilmi ile kalenin tâlii kuvvetini bu yüzden buldular ki,

"Son zamanda bir Muhammed gele, nice bin kiliseler yıka. Onun ümmetleri Antakya, Kudüs, Mısır ve Kostantiniyye'yi ala ve karadan nice bin parça yelkenleri açılmış gemiler ile gele ve başında kadı sarığı ola ve katıra binip ayağında mavi çizme ola. O Muhammedse gelip kiliseler yıkılalı, Mısır, Antakya ve Kudüs'ü ümmetleri fethedeli 850 sene oldu. Karadan gemi yürüyüp bu kale fetholmak imkânsızdır. Bu Mehmed o Muhammed değildir. Büyük Muhammedlerinden beri bu Kostantin şehri on bir kere kuşatma görüp fethi Arap'a nasip olmayıp bu Türk'e mi nasip ola?" diye kısa akılları üzere nice boş lâflar edip Kostantin'e teselli verip yine cenge başladılar, ama taşrada İslâm askeri kalenin temellerine girip yer yer kaleyi yaralamaya başladılar.

Yine gece gündüz dört taraftan İslâm askerine yardım ile zahîre gelmede, ama kâfirlere bir hardal tanesi gelmemede, zira erken tarih ile Akdeniz ve Karadeniz boğazlarına kaleler yapılıp kapatılmıştı.

Yine böyle iken kale içinde kâfirler güçlerini sarf edip cenk ederlerdi, zira kale içinde meczuplardan Yâvedûd Sultan adlı bir zât, kaleyi birkaç günden sonra fetholmasını Cenâb-ı Bârî'den isteyip duası kabul olunca günden güne kalenin fethi zorlaştı. Tâ ki on gün oldu. Fatih bütün sadık şeyhleri toplayıp,

"Aya hâl neye müncer olur. Kale günden güne sağlamlaşıp fetih zorlaştı." deyince hemen Akşemseddin hazretleri,

"Beğim sen elem çekme, bu kalenin fatihi sen olasın diye şehzâdeliğin sırasında sana müjdelemiştik, lâkin Cenâb-ı İzzet'in bu gazâda gizli işleri vardır. Kale içinde Şeyh Maksud halifelerinden Yâvedûd ismine mazhar *[26a]* düşmüş meczuplardan bir can vardır. Tâ o ölmeyince bu kalenin fethedilme ihtimali yoktur, ama elli günden ölür" diye kalenin fethini saat, derece ve dakikasıyla vakit belirledi.

Sonra sırrı açıklayıp hemen "Beyim sen yine bütün gayretini göster. Bu İlâhî sırlar burada kalsın. İslâm askerine ihsanlar edip güler yüz göster" dedi. Hemen Fatih, Timurtaş Paşa'ya 2.000 askerle Kâğıthane tarafındaki ağaçlık içinde 50 parça kadırga yapmasını buyurup bazı köyleri yağmalayıp levha ve ağaçlarının mümkün olanlarını gemiler yapmaya sarf eyledi.

Koca Mustafa Paşa'yı bütün Arabistan askeriyle Okmeydanı ensesinde Levend Çiftliği adlı yerde önceden 50 parça kadırga ve 50 parça at kayıkları ağaçlık içinde hazır idi.

Onuncu günde Kâğıthane'deki kadırgalar da hazır olup karada ve denizde gemiler İslâm askeri ile hazır idi. O gün Sultan Mehmed nice bin seçkin ve güçlü asker ile Okmeydanı'na varıp anılan gemilerin altlarına darı döküp ve yağlı kızakları üzere vucı ırgatlar ile cereskal ilmi ile nice bin namlı genç yiğitler zorla çekerek Okmeydanı'nın o yeşillik ovasına geldikte Hudâ'nın emriyle bir uygun gün güzel rüzgâr esip bütün gemilerin yelkenlerini açıp bütün Müslümanlar Allah Allah sesine yol buldurup top ve tüfek şenlikleri ederek 150 parça gemiler ile Okmeydanı deniz yüzü gibi oldu.

Kâfirler İstanbul'dan bu ziynetler ile bu gemileri görüp "Aya bu ne ola?" diye perişan olup kale içinde kâfirler arasında bir dedikodu oldu.

Sonra bütün Müslüman gaziler 150 parça gemileri Tersane Bahçesi dibinde Şahkulu adlı iskelede denize indirdikleri yerler hâlâ Okmeydanı içinde bellidir. O asırda altına saçılan darılar hâlen o yerde kendi bitip kendi yiter.

Daha sonra bütün Müslüman gazileri silahları ile gemilere binip hazır durdular. Tâ ki Kâğıthane'de Timurtaş Paşa'nın yaptığı 50 parça büyük kadırgalar da Eyüp'ten tarafa belirip uygun rüzgâr ile yelkenlerini açıp içinde olan mücahitler top ve tüfeklerini atarak gülbang-ı Muhammedî ile Tersane bahçesinin yanında olan Okmeydanı donanmasına kavuşup bir hây-hû bir Allah Allah sesi belirince kaleyi kuşatan gaziler de gayrete gelip büyük cenk ve çarpışmalar sırasında bütün Donanma-yı hümâyûna İslâm askeri dolup karşı

tarafa geçtiklerini kâfir görünce akılları başlarından gidip âcizliklerini göstermeye başladılar.

O günün saldırısında kalenin taraf taraf yaralı yerlerini görüp, âyet *"Ölüm korkusu ile yıldırımlardan parmaklarını kulaklarına tıkarlar..."* [Bakara, 19] durumlarının tarifi olduğunu bilip tekfura sızlanmaya başladılar. Yirminci günde "Kaleyi teslim edelim" demeye başladılar.

Sözün özü, kale içindeki inkârcılar ve kalenin sağlamlığına bel bağlayan gururlu kâfirler, hüsrana uğrayanlar, kötü işlerine pişman olanlar, âyet: *"Artık orada yenildiler, zelil ve makhûr geri döndüler."* [Araf, 119] diye nursuz tekfur üzere saldırıp dediler:

"Bir yanından kıtlık ve yokluk, bir yanından gökten belâ yağmuru, bir yanından Türk'ün gelişi ve yürüyüşü bizi helâk etti" diye her biri birer tedarik ile gizlice kalenin yaralanan yerlerinden İslâm ordusu tarafına aman diye kaçmaya başladılar.

İslâm ordusu bunları bu hâlde görüp daha fazla kuvvet bulup içerden dışarı kacan kâfirlere yakınlık gösterdiler. O gün Karamanoğlu, Germiyanoğlu, Tekebayoğlu, Aydınbay ve Saruhanbayoğulları 77.000 silahlı asker ile yardıma gelip Müslüman askerleri henüz taze can buldular. Derhâl kadırgalar ile karşıya geçtiler. Timurtaş Paşa deniz kıyısına asker döküp ilk başta Eyüpkapısından Eyüpsultan'a sarıldı.

Molla Polad, Sultan Polad kapısından*[26b]* sarıldı. Suran bilginlerinden idi. Kelâmullah hafızı bir keramet sahibi kimse idi.

Molla Fenârî, Fenerkapısı'ndan sarıldı. Kâfirler o tarafta bir gecede bir hisarcık yapıp kaleye sağlamlık kazandırdılar ki hâlâ zamanımız kralları o kaleyi bir senede tamam edemezler. Hâlâ bir mamur kaledir.

Petro adlı bir ruhban 300 keşiş ile yeni yapı kaleden kaçıp Müslüman olup Mehmed Petro adını aldı. O yerden sarıldığı için Petrokapısı yani Taskapısı derler. Allah'ın emriyle o gece yeni yapılan kaleyi Mehmed Petro ilk başta fethedip kendine sancak ihsan olundu.

Aya Dede 300 Nakşibendî dervişi ile Ayakapısı'ndan sarıldı ve şehit olup kale kapısı içinde eski mahkememiz olan Sirkeci Tekkesi'nde defnolundu.

Cübbe Ali hazretleri Cibalikapısı'ndan sarıldığı hatırı için Cübbe Ali'den bozma Cibalikapısı derler, Mısır'da Sultan Kalavan'ın şeyhi idi. İstanbul fethinde bulunmak için Bursa'ya gelip Zeynüddin Hâfî tarikatında post sahibi olup at çulundan bir cübbe giydiği için Cübbe Ali derler. Daha sonra Fatih İstanbul fethine yöneldiğinde Ekmekçibaşı olup bütün İslâm askerine ekmek yetiştirir-

di. Bir tek fert sırlarına vâkıf olmayıp bir fırın ekmek ile nice kere yüz bin Allah kulu pamuk gülüne benzer has ve beyaz ekmek yerlerdi. Bu Cübbe Ali hazretleri Okmeydanı'na inen gemilere binmeyip hemen Tersane Bahçesi önünde 300 Zeynüddin Hâfî dervişleri ile deniz üzere postlarını döşeyip tevhîd-i erreye başlayıp def ve kudümlerini çalarak ve gizli sancaklarını açarak güneşten daha açık deniz üzerinden yaya ve post üzerinde geçtiğini kaleden kâfirler görünce korkudan akılları gitti. Cübbe Ali hazretleri postlarını denizden alıp Cibalikapısı'ndan sarıldılar. Fetihten sonra kerametlerini açıkladıkları için kendileri şehit olup Gül Camii sahasında defnolunup bütün dervişleri o yuvada yalnızlığa çekildiler.

Horosî Dede, Unkapanı'ndan sarıldı. Unkapanı'na onun için Horozkapısı derler. Kapının dış eşiğinden içeri girerken sol tarafında tâ üst eşiği üzerinde bir horoz resmi vardır. Onun için Horozlukapı da derler. Horosî Dede atamız Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin dervişlerinden olup Hacı Bektaş-ı Veli ile Horasan'dan geldi. Yaşlı bir zât olup Fatih ile İstanbul'a gelirken İslâm ordusu içinde gece gündüz yirmi dört saatte yirmi dört kere horoz sesi çıkarıp "Kalkın ey gafiller" diye gazileri uyandırdığı için Horoz Dede derlermiş. Merhum dedemiz Yavuzer, gayet inandığı için bunların şerefiyyetine Unkapanı'nın iç yüzünde bir cami yapmıştır ki hâlâ Sağrıcılar Çarşısı içinde Yavuzer Camii ve mahallesi derler. Daha sonra Horosî Dede Horozkapısı dibinde ölünce merhum dedemiz Unkapanıkapısı dışında cadde üzerinde bir soffada gömüp yanında bir abdesthane muslukları yaptı, hâlâ halkın ziyaret yeridir.

Ayazmend Beyi Aliyar Bey, Karakoyunlu'dan Uzun Hasan'ın amcalarından idi. Ayazmakapısı'ndan bütün askeriyle sarıldı ve abdest tazelemek için bir ayazma kazdı. Onun için Ayazmakapısı derler, deniz kıyısında tatlı sulu bir kaynaktır.

Hatablı Sultan Aksaray'da Oduncuzâde denilen ve böyle tanınan meczup şekilli kâmil mürşit bir kimse idi. 2.000 dervişiyle Odunkapısı'ndan sarıldı. İsimlendirilmesinin sebebi odur ki hâlâ Odunkapısı derler.

Şeyh Zindanî Abdürrauf Samedânî hazretleri, seyyidlerden ulu sultandır. Harun Reşid asrında elçilik ile gelip zehirlenerek kralın şehit ettiği Baba Cafer Sultan, Şeyh Zindanî hazretlerinin atasıdır. Zindankapısı içinde gömülü olduğunu Şeyh Zindanî bilip Fatih ile Edirne'den gelip 3.000 seyyid ile aman vermeyip Zindankapısı'nı koparıp kale içinde büyük dedesine varıp ziyaret ettikte kendi yeşil sarığını dedesi Baba Cafer Sultan'ın mübarek başları yerine koyup fetihten sonra yetmiş sene türbedâr olup bir tekke yaptı. Fetihten

sonra Fatih o yeri yine zindan ettiği için ve Şeyh Zindanî fethettiği Zindankapısı derler.

Daha sonra Şeyh Zindanî hazretleri yerine yine temiz soydan Seyyid Mehmed'i Baba Cafer üzere türbedâr tayin edip kendileri Sultan *[27a]* Bayezid-i Veli ile *"Fetahnâ"* 889 [1484] tarihinde Kili ve Akkirman kaleleri ki Salsâl tahtıdır, onların fethini Şeyh Zindanî ve Kara Şems ile müjdeleyip fetihten sonra Bayezid-i Veli ile Edirne'ye geldikte Şeyh Zindanî yokluk yurdundan ebedî yurda göçtü. Bayezid-i Veli ruhu için bütün zindanda olanları salıverip zindan kulesinin karşısında anayol aşırı bir nurlu türbe yaptı. Bizzat Bayezid-i Veli cenazesinde hazır olup o nur dolu türbede gömdüler. Türbesinde Tîğî Bey güftesiyle tarihi vardır. Hâlâ büyük tekkedir. Bütün çocukları ile orada gömülüdürler ki Abdürrauf Samedânî ziyaret yeridir. Hâlâ İstanbul'da Baba Cafer Zindanî Tekkesini bekleyenler onların soyundandır ki şecerelerinde böyle yazılmıştır:

Taceddin oğlu Şerefeddin oğlu Emir Sultan kızı oğlu Şeyh Cemaleddin oğlu Abdürrauf Samedânî. Onlar da kız evlâdından oğulsuzdur. Onlar Seyyid Bıçakçı Dede kızı ki Akşemseddin yakınında Türbeli Göynük'te gömülüdür. Onlar İstanbul zindanında gömülü Baba Cafer oğludur. Onlar Muhammed Hanefî evlâdıdır ki bizim atamız Ahmed Yesevî'ye ulaştığı şecerelerimizde böyle yazıldığından soy soplarıyla bilmekteyiz.

Kâmkâr Bey, Kütahya'da Germiyanoğulları'ndan idi. 3.000 yiğit ile Şehitkapısı'ndan sarılıp Ayasofya'ya yakın olduğundan Hıristiyan topluluğu kalabalıkça gelip kapıyı açıp büyük bir cenk edip bütün İslâm gazileri orada şehit olduğu için ve Harun Reşid asrında Ensâr'dan nice sahâbe şehitlik şerbetini o yerde içtikleri için Şehitkapısı derler. Ancak halkın dilinde Çufutkapısı derler, ancak galattır. Lâkin bütün Yahudi ulusları o semtte oturduklarından Çufutkapısı derler ama doğrusu Şuhudkapısı'dır. Hâlâ Hünkâr Sarayı etrafında olan kapılar da asla kuşatılmamıştı, ama Yedikulekapısı'na yeni yardıma gelen Karamanoğlu Yedikule'den sarıldı. Tekebayoğlu Silivrikapısı'na tayin olundu.

Aydınbayoğlu Yenikapı'dan sarıldı.

Saruhanbayoğlu Topkapı'dan sarılıp o an Topyolu'nda şehit olup yerine Menteşbayoğlu tayin olundu. Edirnekapısına İsfendiyaroğlu ferman olundu. Gerçekten İsfendiyar cengi etti derler.

Eğrikapı'dan Hamidbayoğlu tayin olundu. İstanbul'un iki tarafı kuşatıldı, ancak Yedikule'den tâ Sarayburnu'na kadar Kumkapı tarafları deniz kıyısı olduğundan kuşatılmadı, ama Yedikule tarafından Serdâr Şair Ahmed Paşa gayret edip kâfirlerin top ve tüfeğine bakmayıp kalenin nice yerlerini harap etti. Silivrikapı ku-

mandan Cem Şah Haydar Paşası göz açtırmayıp kâfirlere top ve tüfek attırmaz oldu.

Adnî Paşa ki Mahmud Paşa'dır, Yenikapı kumandanı idi. Kaleyi yıkıp üç defa yürüyüş etti ancak fethi nasip olmadı.

Topkapı kumandanı Nişancı Paşa'dır ki Celâleddin-i Rumî soyundan Karamanî Mehmed Paşa derler. Uzun Hasan cenginde hayli cesurluğu görülmüş yiğit bir vezir idi. Topkapı'dan kâfirlere bir top attırmaz oldu.

Edirnekapı'dan Cem Şah Sadî Paşası, cengâver bir kumandan olup Cem Şah ile Frengistan'da çok oturup nice bin savaş fenleri hâsıl edip Edirnekapı'da İsfendiyaroğlu Şeci ile gönül ve yön birliği edip Hadîs-i şerîfler uyarınca *"Kostantiniyye fatihi biz olaydık"* diye iki yerden iki yiğit namlılar ikişer yerden gayret kemerlerini kuşanıp yedi yerden Edirnekapı taraflarını yıktıkları alâmetleri açıktır. Hersekoğlu Ahmed Paşa Eğrikapı kumandanı idi. Eğrikapı'yı top ile döve döve doğrultup kâfirin belini eğriltip büktü.

Bu anlatılan şekilde Kostantiniyye Kalesi yirmi gün kuşatılıp asla fetihten bir eser belirmeyip bütün Müslüman gazileri, yetmiş evliyaullah, üç binden fazla dört mezhepten fetva sahibi bilginler ve bu kadar şeyhler kalenin yirmi günden beri fetholmadığına üzülüp hepsi birden Cenâb-ı Bârî'ye gönül derinliklerinden tam yönelip fethini diledikleri hâlde hemen Allah'ın emriyle İstanbul üzere bir karanlık çöküp bir gürültü ve şimşek çakıp o an *[27b]* Atmeydanı tarafında bir ateş belirip gökyüzüne yükselince taş yapıları havaya atıp kimi karaya ve kimi deniz tarafına düştü.

O gün kale içinden 3.000 kâfir korkularından kaleden dışarı kaçıp kimi İslâm ile şereflenip padişah hizmetinde oldu, kimi bir diyara kaçtı. Yine kâfirler Hıristiyanlık gayretini elden komayıp kalenin yaralanan yerlerini tamir edip ceng ederdi, ama kale içinde olan kâfirlerin kıtlıktan ve yokluktan hâlleri perişan idi.

Kuşatmanın otuzuncu günü ki oldu Sultan Mehmed mübarek başına sarığını ve ayağına mavi çizmesini giyip Düldül gibi bir katıra binip âlim kıyafetiyle İstanbul Kalesi çevresini seyrederek dolaşıp İslâm askerlerine ihsanlar güzel vaatlerde bulunup Müslüman askerlerini cenge teşvik eder gezerdi.

O taraftan geçip nice bin asker ile Eyüp'ten Kâğıthane tarafına varıp Bey Nehri'ni ve Kâğıthane Nehri'ni geçip Levend Çiftliği adlı yerde 40 parça firkate de yapılmış idi. Onları alıp yine kızaklar ile çekerek Okmeydanı'ndan aşırıp denizler gibi askerler gemileri Şahkulu İskelesinde denize kodular. İçine nice bin silahlı kırmızı fes arâkıyyeli denizci şehbâzlarından asker doldurup yine İstanbul'a geçmek sadedinde iken,

On birinci bölüm
Garip, acayip ve benzeri olmayan hikâye

Sarayburnu tarafından 10 parça patrona mükellef ve mükemmel silahlarla mürettep kalyonlar orsa haçlı sancaklarını açıp Sarayburnu'nda demir atıp davul ve erganonlarını çalıp bir yaylım top ve tüfek şenlikleri ederler ki diller ile anlatılmaz. Hemen beriden 200 parça firkate ve kayıklar içre Okmeydanı'ndan gelen Müslüman gazileri gemilere girip salpa demir, avanta kürek, ribaçe kemin edip bir baş on parça kalyonlara ve on parça balkırmata kadırgalara bütün gaziler balarısı kovana üşer gibi üşüp kıçdan ve başdan örümcek gibi ip cambazlığı edip kâfir gemilerine doluşurlar.

Kâfirler ise emniyetteyiz, bunlar bizi karşılamaya geldi sanıp asla el uzatmayıp sessiz dururlar. Görseler ki bunların dilinde "Allah Allah" sesi duyulup gemi içinde olan kâfirleri kafa kol bağlamaya başlayıp bütün mal ve erzaklarını yağmalamaya başlarlar.

Hemen kâfirler dillerince *"ki parladi?"* der. Yani "nişleyip ne söylersiz?" der. Gaziler de "Paralamazız bütün alırız" derler.

Kâfir gördü ki bunlar Türk askeri, bir vebadır ki gemileri içre girmişler, silaha el kaldırmaya iktidarları yoktur.

Limana girdikte şenlik için bütün top ve tüfeklerini atmış bulundular. Sonunda "Zanece Türko" deyip bütün esir oldular.

Kale içinde olan kötü işli bütün kâfirler bu hâli görüp yardıma gelenler de bu yüzden öldü diye saç ve sakallarını yolup Sarayburnu'nda, Kurşunlu Mahzen'de ve Kız Kulesi'ndeki toplara ateş edip semender gibi ateş saçtılar, ama karadan limanın iç yüzüne inmiş gemilere ne fayda, kâfirler ise deniz boğazlarından gelen gemiler için anılan üç boğazı toplar ile donatmıştı.

Kâfirlerin gözleri önünde on parça kalyonu ve on parça kadırganın sütunları üzere Haçlı bayraklarını baş aşağı edip İslâm gemileri kâfir barçalarını "Allah Allah" ile yedeğe alıp top ve tüfek şenlikleri ederek Galata ve İstanbul halici üzere geçirerek Tersane Bahçesi önünde demir atıp birkaç kere top ve tüfek şenlikleri edip kâfirin ödü patladı, Müslüman gazilerinin tamamı şenlik edip taze can buldular.

Derhâl serdengeçtiler gemilerden çıkıp Tersane Bahçesi'nde Fatih'e ve Akşemseddin'e müjde edip hemen o saat Akşemseddin hazretleri buyururlar ki,

"Beğim cenâb-ı şerifiniz Manisa'da şehzâde iken Mısır nahiyelerinde Akka, Sayda ve Beyrut kalelerini kâfirler işgal ettiğinde zâtınız duyup 'Bu kadar ibâdullah ve bu kadar çocuk ve *[28a]* kadın esir ve giryân oldu' diye ağladığınızda, 'Elem çekme beğim, İstanbul'u fethedeceğiz günde yağmalanan Akka'dan gelmiş akide ve

pişmiş helva yersiz' diye size teselli verip İstanbul'un fethini müjdelemiştik ve o günler gazâ ile Müslüman gazilere kadı ol ve her şey'e kanaat edip razı ol demiş idin. İşte o pişmiş helvanın meyvesi geldi, ortaya çıktı. İnşaallah ellinci günde kalenin de fethi Allah'ın emriyle gerçekleşir" diye yiğitlik davası edip bütün gaziler gemilerde olan ganimet mallarını, 3.000 kese Takyanusî filoriyi, 1.000 sebüke (hafif) saf altını, 2.000 sebüke beyaz gümüşü, 20 gemide 8.000 esiri, 20 kaptanları, bir kralzâde, bir Fransa kralının bakire kızını, 1.000 adet güneş parçası dünya güzeli Müslüman kızları ki, kimi şerife ve kimi gayr-ı şerife-i müslime cihan banuları ki her biri dünyayı aydınlatan güneş gibi güzel, edep sahibi kızlar idi. Nice bin kere yüz bin silahlar ve levazım cinsi eşyaları deftere kayd edip Fatih'e bütün ganimet mallarını Allah emaneti verip yine cenge döndüler.

Fâtih de bu ganimet mallarını, Fransa kralı kızını ve gayr-i müslime bakireleri Akşemseddin'e teslim edip kendileri kalenin fethedilmesi için çalıştılar.

Hikâye: Meğer önceden İstanbul Kostantini, Fransa kralının kızına nişanlı imiş. Fransa kralı da kızının baht u şansına büyük bir donanma edip 600 parça gemi ile Arabistan yakalarını yağmalayarak o uğursuz yılda Akka, Sayda, Beyrut, Şam Trablusu, Gazze, Remle ve tâ arz-ı Hasan'a kadar yayılıp iki binden fazla Arabistan ve Havran'ın huri gibi gözlü bakirelerini esire edip sonra bu kadar milyon ganimet malı ile ve bu kadar müslime cariyeler ile kral ahid ve sözüne sanki uyup Fransa kralı kızını İstanbul tekfuruna on parça kalyon ve on parça kadırgayı Karun malıyla doldurup gönderdikte Akdeniz Boğazı'na gelip gördüler ki Türk tarafından kaleler yapılmış. Hemen mel'unlar hile edip hepsi giyeceklerini değiştirip bir keskin firişka kıyamet lodos rüzgârında beş parça boş gemiyi ileri yelkenleyip boğazdan içeri girerken hemen boğazın iki tarafında olan kalelerin bütün toplarına ateş edip beş parça boş gemiler suya batınca ardı sıra yirmi parça silahlı gemiler göz açıncaya kadar girerler. Kale halkı bir daha top doldurup kerteye alıncaya kadar iki saatte gemiler yirmi mil yol aldılar.

Bu hile ile İstanbul'a gelip yazıldığı üzere Allah'a hamdolsun hepsi esir olup o kral kızından Sultan Bayezid-i Veli doğmuştur. Bu hususta nice tarihçiler türlü türlü şeyler yazmışlardır. Ayn-ı Ali bu kızı Fatih'in babası alıp Fatih o kızdan doğdu, der, ama doğrusu Fatih, İsfendiyar oğlunun kızı Alime Hatun'dan doğmuştur. Bu Fransa kralının kızı Fatih'in hatunudur ki Sultan Bayezid-i Veli'nin annesidir.

Hikâyenin doğruluğunu bildirir: Bu hakîrin babası Sultan Süleyman Han ile Belgrad, Rodos, Budin ve Üstolni-Belgrad fetihlerinde bulundu. Hatta Sigetvar gazasında Süleyman Han öldüğünde yine babam o gazâda bulunup Osmanoğlu devletine hizmeti geçmiş bir yaşlı zât idi. Daima yaşlı adamlarla sohbet edip geçmiş maceralardan söyleşirlerdi. Yakın dostlarından yine bir yaşlı zât var idi, ama dil açıklığında, güzel ve akıcı konuşmada ona İmrülkays ve Ebülmeâlî denk olamazdı. O ihtiyar, yeniçeriler dergâh-ı âlîsinin baş kâtibi idi. İsmine Sukemerli Koca Mustafa Çelebi derlerdi. Onlar anılan Fransa kralı kızının akrabalarından olduğu muhakkak idi ki her an onlara Fransa kralından hediye gelip çocukluğumuzda hakîre bazı garip şekilli resimler bağışlardı. Onlar bir pir-i fânî olmuşlar *[28b]* idi. Hatta bir danışma toplantısı olsa padişah huzuruna bütün vekiller ve vezirler vardıkta "Kocalar (ihtiyarlar) gelsin" diye ilk başta Sigetvar altında Süleyman Han merhum olup İslâm askerinin haberi yok iken veziriazam olan Sokullu Mehmed Paşa'nın görüşüyle Süleyman Han'ın cenazesini taht üzere koyup bol hil'ati ardından ellerini hareket ettiren Silahdar Kuzu Ali Ağa'yı toplantıya davet ederlerdi.

Sonra Rikabdâr Gülâbî Ağa'yı, sonra Zeyrekbaşı'nda oturan Matbah Emini Abdi Efendi'yi, sonra babamı, sonra anılan Sukemerli Koca Mustafa Çelebi'yi getirtip tam danışma toplantısı yaparlardı. Ne tarafa sefer olsa bunlar tahtırevanlar ile gazâya giderlerdi, zira bu Kemerli Mustafa Çelebi hepsinden yaşlı idi. Hatta Müftissakaleyn Kemal Paşazâde'nin öğrencilerinden öğrenimini tamamlamış bir bilgin tefsirci, hadisçi ve tarihçi bir kimse idi. Hatta Kemal Paşa hizmetçisi olduğundan dolayı,

"Sultan I. Selim ile Mısır fethinde 25 yaşına basmış bir yiğit idim" diye Selim Şah'ın Sultan Gavrî ile Mercidabık'ta olan büyük cengini, Kakun sahrasında olan büyük savaşı ve o cenkte Gavrî Sultan ecel şerbetini içip lezzetinin gavrine erip cenkte Gavrî'nin kaybolduğunu, Mısır'da oğlu Sultan Mehmed padişah olup çocuktur diye kul yine indirip yerine Sultan Tomanbay Mısır'da padişah olup tâ Mısır fetholunca Sultan Tomanbay Selim Han ile yirmi üç yerde ceng edip Mısır nice fetholduğunu, Kemerli Mustafa Çelebi hikâye ettikte hakîr hayretler içinde kalırdım.

Gayet inançlı, dindar ve güvenilir adam idi. Anılan Fransa kralı kızının başından geçenleri onların sağlıklı bilgilerinden duyup yazmışızdır.

Osmanoğlu'na Fransa kralının yakınlığını bildirir: Onlar hikâye eder ki bizim pederimiz Fransa kralı (---) adlı kralın oğlu idi. O zaman ki Fransa kralı babamızın kız kardeşini İstanbul tekfu-

runa vermeyi taahhüt edip çeyizini temin etmek için 600 parça gemiyle Akka Kalesi taraflarını yağmalayıp bu kadar ganimet mallarıyla ve bu kadar esir ve esire ile vilâyetimiz olan eski taht yeri Paris'e gelip şenlikler ederler. O gelen ganimet esirelerden kral babama bir seyyide cariye verir. Hakîr o seyyideden doğup üç yaşında iken babamı kral dedemizin kız kardeşiyle İstanbul'a girerken bu kadar bol mal ile Sarayburnu'nda bizi Osmanlı alıp Tersane Bahçesi'nde Sultan Mehmed'e teslim edip fetihten sonra babam Sultan Mehmed huzurunda Akşemseddin hazretleri etkisiyle İslâm ile şereflenip babamın kız kardeşini bütün Müslüman gaziler Sultan Mehmed'e bağışlarlar. Ona da Akşemseddin İslâm telkin ettikte tereddüt edip İslâm'ı kabul etmeyince Sultan Mehmed Han "Biz onu iyi terbiyeye koruz" diye ısrar etmediler, ama hakîr o sırada beş yaşında idim.

Akşemseddin, hakîre İslâm teklif edince tereddüt etmeden Allah'a hamdolsun İslâm ile şereflenip babamızı dergâh-ı âlî kapıcıbaşıları zümresine katıp hakîr Saray-ı Hâs'da babamızın kız kardeşi halamızın yanında olurdum diye naklederdi.

Daha sonra Mehmed Han, halamız ile güzel geçinip "Sultan Bayezid-i Veli ondan doğdu, Cem Şah da ve Şehzâde Nureddin Şah da hepsi halamızdan doğdu" diye Fransa kralı kızının hâlini ve Fransa kralıyla Osmanoğlunun yakınlığını böyle anlatırdı.

Ama sonradan İslâm'ı kabul etmeyip ölünce Sultan Mehmed Han kendine yaptığı türbe yanında küçük bir kubbe içinde defnolundu, der idi. Hakîr nice kere seher vaktinde görmüştür ki eczâhânlar türbesinde cüzler okuduklarında diğer kubbelerde gömülü olanlara yönelip Kur'an okurlar, ama bunun İslâm ile göçtüğüne şüphe olduğundan bütün eczâhânlar sandukasına arkalarını *[29a]* çevirip Kur'an okurlar.

Hakîr nice kere gördü ki Fransa Frenk taifesi gizlice gelip türbedârlara birkaç akçe verip ziyaret ederler, zira daima kapısı kapalıdır. Hakîr de bu şekilde vâkıf oldum. Gerçek ise Sukemerli Mustafa Çelebi'nin nakli üzere Fransa kralının kızı Fatih'in hatunu ve Bayezid-i Veli'nin şefkatli annesidir.

Fatih Sultan Mehmed oğlu Cem Şah'ın macerasının anlatılması

Adaletli bir tanıktır ki Bayezid-i Veli padişah iken kardeşi Cem Şah ile Karaman ovasında iki şehzâde birbirleriyle dünya çirkefi için büyük bir savaş ederler. Sonunda Şehzâde Cem yenilip Mısır'da Sultan Kalavan'a kaçıp oradan gemi ile hacca giderken deniz fırtınası ile Yemen ve Aden'e düşüp oradan Veysel Karanî haz-

retlerini ziyaret edip oradan Yemen hacılarıyla hacc edip oradan yine Mısır'a gelip sonra gemi ile Rodos'ta Malta'ya gelir.

Sonra Fransa diyarında büyük annesine gelip vaktin saygın padişahı olup 300 Müslüman tabileriyle içki ve eğlencede ve avda henüz şehzâde oldu. Has hizmetçilerinden Sivrihisarlı Cem Şah Sadîsi defterdarı ve gam ortağı dostu idi. Âşık Haydar da has hizmetçisi idi. On yedi ban oğlu ban karşısında el bağlayp hizmetinde idiler. Daima bütün kâfiristanda tabileriyle dolaşırdı. Nice bin penç-beyti, beşli ve altılı ve kasideleri vardır ki divanı şairler arasında beğenilir. Cem Şah kıtası:

Iztırâbı ko gel ey murg-ı revân sabr eyle
Eskiyüp işte harâb olmada bu ten kafesi
Kârbân-ı reh-i iklîm-i adem menzilinin
Tokınur oldu katî sem'ime bâng-i çeresi

Kaside üslûbunda eşsiz beliğ şiiri vardır.

Sonunda Osmanoğullarından kardeşi Sultan Bayezid Fransa kralına elçi gönderip Cem Şah'ı istediğinde kötü renkli Frenk hile edip Cem Şah'a benzer bir sarışın adamı zehirli ustura ile tıraş edip yüzünün rengi değişip boğarak katlettiler.

Cem Şah Sadîsi muhallefâtından dünyaca meşhur olan Cem câmı bâdesini içip sâkî eline boş kadehi verince yine ağzına kadar dolar bir tılsımlı kadeh idi. Onu, beyaz tûtîyi, satranç oynayan maymunu, binlerce değerli şeyleri ve nice bin ciltli değerli kitapları Cem'in cenazesi ile Sadî Çelebi ve Haydar Çelebi'ye teslim edip Sultan Bayezid'e gönderdiler.

Cem Sadîsi bir ârif nükteci, anlayış sahibi kimse idi. Beyaz tûtîyi siyaha boyayıp *"Biz Allah'ın kullarıyız ve biz ancak ona dönücüleriz."* [Bakara, 156] padişah sağ olsun kelimelerini öğretip Cem Şah padişah huzuruna Cem'in cenazesi ile vardıkta bütün bıraktıklarını arz edip hazineye koydular, ama Bayezid-i Veli,

"Kanı beyaz tûtî?" diye sorunca hemen konuşan papağan, padişah sağ olsun*"Biz Allah'ın kullarıyız ve biz ancak ona dönücüleriz."* [Bakara, 156] âyetini düzgünce söyleyip,

"Efendim Cem Şah merhum olup beyaz melek suretinden çıkıp siyah matem donları giydim" dediğinde Bayezid Han'a bir ağlama gelip,

"Ya Sadî, bu karındaşım Cem'i nice katlettiler" dedikte Cem Sadîsi,

"Vallahi padişahım gerçi içki içer idi, ama bu tılsımlı kadehten başkasından içmezdi ve kâfirler ile karışmayıp bir yere git-

mezdi. Daima şiir ve ilimle meşgul idi. Allah'ın hikmeti bir banoğlu berberi var idi. O zehirli ústura ile Cem Şah'ı tıraş edip yüzü ve gözü şişip boğdular, hakîr ile na'şı ve muhallefâtların padişahıma getirdim, gerçek budur" diye söyledi. Padişah Cem'in cenazesini Bursa'da II. Murad ki Fatih'in babası, Bayezid-i Veli'nin dedesidir, orada gömülmesini emredip Cem'in cenazesini Bursa'ya getirip II. Murad yanında gömmeye mezar kazarken nur dolu kubbede bir şimşek ve bir kıyamet koptu ki bütün hizmetçiler kaçıp üç gün o türbeye bir ferdin girmesi imkânsız oldu. İşin sonunda yine II. Murad Türbesi yakınında Sultan Şehinşah Türbesi'ne Cem Şah naaşı diye defnedip bu olayları Âsitâne'ye arz ettiler. Şehzâde Cem'in ölüm tarihi:

Bahâr-ı devleti Cem Şah çün hazânî yâft pîş ez-sayf
Resîd ez-gayb târîheş zi-dünya reft Cem vâ hayf.

Sene 800 [1397-98]

"On bir sene Mekke, Medine, Yemen, Aden, Mısır, Şam, Irak ve Frengistan'ın İspanya ve Fransa sınırlarında seyahat *[29b]* edip kardeşinin kılıcından kurtulup Cem bâdesi içerken sonunda ecel bâdesini içip gerçekten kendinden geçti, ama Fransa zannınca zehirli ustura ile başka adam tıraş edip yüz rengi bozulup katlettik ve Cem'dir diye Rum'a gönderdik ama hâlâ krallarımız Cem neslindendir ki I. Selim zamanında Cem Şah Fransa kralı oldu" derler.

Hakikat böyle şeytanlıkları olmasa Bayezid Han tarafından ferman çıkınca Sadî Çelebi'nin ve Haydar Çelebi'nin huzurunda niçin şehit etmeyip zehirli ustura ile hile ettiler.

Bundan bir hile olmak anlaşılır ki başka kâfir katletmiş olalar ve bir adaletli tanık da odur ki Bursa'da Gazi Murad Han Türbesi'ne "Cem cesedi"dir diye defnedelim derken o Gazi padişah Allah'ın emriyle kabul etmeyip sonunda başka yere gömdüler. Bu da bir alâmettir.

Hatta hakîr [10]73 tarihinde [1662-63] Uyvar Kalesi fethinde bulunup [10]74'te [1663-64] barış için elçi Mehmed Paşa ile Alman ülkesinde Nemse çâsârına varıp onun papinte hattıyla kâfiristanın yedi krallık yerini üç yılda dolaşırken Dış Fransa dedikleri ki yeni dünyanın doğu tarafında Okyanus denizi kıyısında Donkarkız vilâyetine ayak basıp yetmiş beş Ramazanı orucunu orada tutarken bazı söz anlar tanrı bilir papazlar ile ülfet ederken söz sırasında Osmanlı devletini söyleşerek Fransa Cem Şah'ın hâllerini sordum, onlar,

"Kaçan ki Osmanlı'dan Cem Şah'ın katline ferman geldikte Osmanlı'nın mahkûmu olmamak için Osmanlı'ya nispeten ve Cem Şah

kendi kızları evladı olduğu ecilden Cem Şah'a merhamet edip Cem'e benzer başka adamı zehirleyip Cem cenazesidir diye İstanbul'a gönderdiler. Sonra Cem Şah Dış Fransa vilâyetine müstakil padişah olup sizin Sultan Selim Mısır'ı fethettikte beri taraftan Cem Kral, Sultan Selim'e "Gazan mübarek ola", diye mektuplar ile hediyeler gönderdi. Hâlâ Fransa kralları Cem Kral neslindendir. Fransa'nın Osmanoğlu ile yakınlığı Bayezid Han'ın annesi ve Cem Kral zürriyeti olması ciheti iledir diye bu sözleri ettiler. Hâlâ Cem Kral, Paris şehrinin dışında bir irem bağı gibi mesirede zeberced ve mina bir kubbe içinde gömülüdür. Bütün Müslüman tabileri ve başka esirleri oraya gömerler" diye anlattılar.

Gerçekten Fransa'nın Osmanoğlu'na yakınlığı Fatih'in hatunu dolayısıyladır ki Osmanlı divanında bütün elçiler toplanınca Hind, Sind, Habeş, Yemen, Irak, Özbek, Dağıstan, Tatar Han, Fas ve Merankuş padişahlarının elçileri altına oturur, zira onlar İslâm padişahlarıdır.

Hatta Fransa elçisi Acem elçisine üstünlük kazanıp alt yanına Acem, dahi alt yanına Nemse elçisi oturup Acem elçisi iki kefere arasında kalırdı. Bağdad fatihi IV. Murad Han bu sıraya razı olmayıp bütün elçiye karşılık Fransa elçisini oturttu.

Bu kere Moskov elçisi şahlar şahı elçisi iddiasında olup Nemse elçisinin alt yanında oturmayı kabul etmeyip zorunlu olarak Acem elçisinin alt yanında oturdu. Hâlâ Fransa kralının saygın ve seçkin olması Bayezid-i Veli'nin annesi dolayısıyladır, *vesselâm.*

Beri taraftan yine Kostantin Kalesi'nin sadedine gelelim, çünkü Sultan Mehmed Han Fransa kralının kızını ganimet malından alıp bütün gazilerin görüşüyle Akşemseddin hazretlerine emanet koyup kendileri o ganimet mallarından İslâm askerlerine dağıtarak kalenin dört tarafını gezip Müslüman gazilere cesaret verirdi.

İşin sonunda ellinci gün ki oldu, o an kale içinden bir feryat belirip kıyamet koptu. Hemen o an nice bin dinsiz kâfirler değerli eşyaları ile burçlar ve bedenler üzere beyaz vere bayrakları dikip,

"El-emân ey Osmanoğlu seçkini" deyip kaleyi vere ile teslim edip bütün kâfirler bir gün mehil alıp karadan ve denizden her biri birer diyara, deyre ve gayra gittiler.

Meğer kale içinde Melâmîlerden Yâvedûd Sultan ölünce kâfirlerin başına kıyamet kopup kaleyi aman ile verip denizler gibi İslâm askeri Allah Allah sesleri ile İstanbul şehrinin üç tarafından sayısız asker yürüyüş edip ganimet malı almaya başladıklarında Koca Fatih'i *[30a]* sarığıyla, ayağında mavi çizmesiyle katıra binip elinde kılıcını kaldırıp,

"Koma gaziler, Allah'a hamdolsun Kostantiniyye fatihi oldunuz" diye silahlı yetmiş seksen bin seçkin asker ile Kostantin sarayına varıp el koyacak sırada saraya nice bin kâfirler toplanıp büyük çarpışmalar ile saray fetholup o arbede sırasında Kostantin Kral katledilip ölüsünü diğer imansız kâfirler Sulu Manastır'da gömdüler.

Kral sarayında o kadar hazine bulundu ki hesabını Hudâ-yı Müte'âl bilir, zira bu Kostantin tüccar ve zengin idi.

Dokuzuncu kerede İstanbul'u yapan Kostantin'dir. Sonunda Osmanlılara verip tamam eden yine Tekfur Kostantin'dir.

Sonra Fatih iki rek'at hâcet namazı kılmaya Ayasofya Kilisesi'ne girmeye çalışınca içinde ve dört tarafında bulunan 12.000 ruhban Ayasofya'ya kapanıp dam, çatı ve çan kulelerinden İslâm askerine zemberek, neft ve katran yağdırıp alarka ettiler.

Hemen Fatih İslâm ordusu ile Ayasofya Kilisesi'ne sarıca arı gibi sarılıp üç gün üç gece büyük cenk olup 53. günde Büyük Ayasofya fetholup ilk defa Sultan Mehmed Ayasofya içine girip nice ruhbanı katledip elindeki Resûlullahın sancağını mihrap mahalline dikip ilk defa ezanı Sultan Mehmed okuyup diğer gaziler ruhbanlara kılıç çalıp Ayasofya içi inançsızların kanı ile dopdolu oldu.

Hemen Fatih Gazi okunu eline alıp alâmetim olsun için bir dört kanatlı oku Ayasofya kubbesinin tâ ortasına attı. Hâlâ Mehmed Han'ın ok alâmeti bellidir. Bir hünkâr solağı sol eliyle bir kâfiri katledip sağ elini kâfirin kanına bulayıp Sultan Mehmed'in huzurunda zıplayıp elinin kızıl kanını bir beyaz mermere sürerek pençe nakşı edip alâmet etti. Hâlâ o kanlı solak pençesi türbe kapısından içre girdikte karşı köşede beş adam boyu yukarıda büyük bir pençe açık seçik bellidir.

Yâvedûd Sultan hikâyesi

Sultan Mehmed Ayasofya'yı seyredip dolaşırken Terlerdirek adlı bir yerde İlâhî bir nurun parladığını görüp üzerine vardılar, gördüler ki İlâhî bir nur beyaz mübarek vücut kıbleye yönelip yatar. Gördüler ki nurlu göğsünde kırmızı et ile Yâvedûd ismi yazılmış, hemen Akşemseddin, Sivasî Kara Şemseddin ve yetmiş adet büyük veli buyurdular ki,

"İşte padişahım İstanbul'un elli günde fetholmasına sebep bu idi ki Allahın hikmeti ile İstanbul'un fethini ellinci günde rica edip o gün ruhunu teslim eden bu meczuptur ki daha önce padişahımı haberdar etmiştik" dediler.

Hemen bütün bilgin, salih ve erdemliler mübarek cesedini yıkamak istedikleri sırada Ayasofya'nın Terlerdirek köşesinden

"Merhum yıkanmıştır, hemen defnedin", diye ses duyulunca bütün hazır olanlar susup hayran oldular.

Sonra bütün şeyhler Yâvedûd Sultan'ın mübarek cesedini tabuta koyup Şehitkapısı'nda defnetmek isteyip zorunlu olarak tabutu götürenler kendilerini Eminönü İskelesi'nde bulup oradan bir kayığa binip şimşek gibi kayık kürek çekmeden ve yelken açmadan Ebû Eyyûb-ı Ensârî hazrétleri yakınında karar edip hemen tabut kayıktan Allah'ın emriyle çıkıp o yerde kazılmış bir mezarda tabut durup ardı sıra bütün gazi ve bilginler varıp duydular ki anılan kabirden "Yâvedûd" ismi duyulurdu. Bütün bilginler ve salihler mübarek cesedi o kabir içine gömüp gittiler. Onun için o kabristana hâlâ Yâvedûd İskelesi Türbesi derler *vesselâm. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.*

Sınırsız ve sayısız hamd cihanın yaratıcısı Allah'a olsun ki her işin oluşunda ezelî bir hükmü vardır ki Osmanlı sultanı sultan oğlu Sultan Fatih Gazi Mehmed Han *toprağı güzel olsun ve mekânı Firdevs cenneti olsun* hazretleri İstanbul'u fethedince *"Belde-i tayyibe"* sıfatının harfleri fetih tarihine uygun olan yüce saltanat yurdu *[30b]* Kostantiniyye *Allah kötülüklerden korusun* Fatih Sultan Mehmed Akşemseddin hazretlerinin önceden fethini, vakit, saat ve derecesiyle tayin ettiği günlerde Allah'ın emriyle fetholdu ki Hicret'in 857 [1453] tarihi Cemâziyelâhir ayının 20. günü ki Temmuz'un 12. günü idi. Fethine nice şair ve bilginler tarihler bulmuşlardır, ama Kur'an'da bulunan Tarih: *"Beldetü'n-Tayyibe" (İşte hoş bir şehir)* [Sebe, 15] ve *"âhırûn" lafzı* tarih olmuştur. Diğer tarih:

Ehl-i İslâm etdi İslâmbol'u feth.

Sanatlı tarih:

Fetholduğu İslâmbol yârâna alâmetdir.
Târîhini yazmışlar, küffâra kıyâmetdir. *Sene 857 [1453].*

Yazılan tarihleri sa'd saatinde Mehmed Han İstanbul'a ayak bastığı için halkın dilinde İstanbul içre o güne *"Yevm-i kudûm"* derlerdi. Allah'a hamdolsun birinci taht merkezi Bursa, ikincisi Edirne, üçüncüsü Kostantiniyye olup bu gönül açan şehir ve geniş belde güzel eserlerle günden güne bir cennet ve büyük yapılarla dünya seçkini olmuştur, ama Fatih Gazi, Ayasofya ismiyle adlanan kiliseyi seyrettikte gördü ki bu makam büyük bir yapı ve eski sağlam bir eserdir ki usta mühendis ve Mimar Ağnados adlı temiz huylu, anlayış sahibi, bu binanın sağlamlığına hayran ve bu yapının temel kurulmasını ve kubbesinin oturtulmasını gören hayran olur ve kendinden geçer.

Hemen Gazi Mehmed Han bu eski mabedi pisliklerden, keşişlerin kanı lekelerinden, heykel ve resimlerden kilisenin içini temizleyip nice bin yerde amberlikler ve micmerdânlar ile ûd ve amberler yakıp cami içre Müslüman gazilerin dimağları kokulanıp az saatte bu mabet, muhtazar mihrap, minber, mahfil ve minare ile o cennet benzeri makamı ibret verici eserlerle bir Müslüman camii edip ilk defa Cuma gününde bütün Müslüman gaziler hazır olup salâlar okunup müezzinler *"Şüphesiz ki Allah ve melekleri..."* [Ahzab, 56] âyetini yanık sesle okuyunca hemen Akşemseddin ve Kara Şemseddin kalkıp Sultan Mehmed'in koltuğuna girip Akşemseddin imamesini Fatih'in mübarek başına giydirip imamesi üzere bir ablak turna teli sokup ve eline bir çıplak kılıç verip sağ tarafında Akşemseddin ve sol tarafında Kara Şemseddin ta'zim ve tekrim ile Mehmed Han'ı minbere çıkarıp davudî yüksek ses ile *"Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn"* deyince bütün Müslüman gazilere bir hâl el verip bir sevinç çığlığı attılar ve ağladılar.

Hatibin üslûbu üzere hutbeyi okuyup inince uğur için Akşemseddin hazretleri Sultan Mehmed Han'dan izin alıp imamlık etti. O cuma Ayasofya'nın yeraltında gizlenen patrik ve kıssisden 3.000 rahip İslâm şerefi ile şereflenip 300 yaşında bir papazın ismini Baba Mehmed kodular. Mihrabın sağındaki karanlık köşe Hz. Süleyman'ın ilk defa yaptığı eski mabettir diye Baba Mehmed gösterip Fatih ilk defa onda iki rek'at hâcet namazı kılıp "Dünya durdukça mamur ve bakımlı ola" diye dua edip o mahallin yer altından bir hafta binlerce deve yükü Takyanus malı çıkarıp kral hazinesine ve Tersane Bahçesi'ne taşıdılar.

Okmeydanı fethinin anlatılması

Mehmed Han bütün Müslüman gazilere bütün ganimet mallarını yükleyip Ayasofya içre mücevher putlardan Vüdd, Yağûs, Ya'ûk, Süvvâ' ve Nesir gibi putlarla Tersane Bahçesi'ne varıp ondan putları Okmeydanı'nda nişangâh edip bütün Müslüman gaziler putlara oklar attılar. Hâlâ kemankeşler arasında putaoku dedikleri ok o hadengdir ki hâlâ Puta Oku derler. Hatta o putun parçalarının Sultan Ahmed Han asrına kadar durduğu muhakkaktır.

Bir putun ismine Azmayiş dediler ki lodos yönüne koyup yıldız rüzgârıyla ona ok atarlardı. Hâlâ o yere Tozkoparan Ayağı derler.

Bir puta Heki dediler. Hasköy tarafına koyup kuzeyden ok attılar. Hâlâ o oka Heki derler.

Bir puta Peşrev dediler, yıldız tarafına koyup kıbleden ok atarlardı. Hâlâ o puta Peşrev derler. Beş dirhemi 800 gez menzil seğirdir.

Bir puta Pelenk dediler, batı tarafına konulup doğu tarafından Moğol sufârı atılırdı. Hâlâ bütün ok atıcıların arasında o oka Pelenk derler.

Sözün özü Okmeydanı'nın dört tarafında on iki tür *[31a]* putları koyup on iki tür zenbur oku ile anılan putlara ok atıp bütün dost geziler atıcılar piri Hz. Sa'd oğlu Vakkas ruhunu şâd eylediler. Hâlen tatil günleri İstanbul halkı o töreni üzere Okmeydanı'na giderler.

Sonra Sultan Mehmed Han Tersane Bahçesi'ne gelip üç gün üç gece bütün Müslüman gazilere ziyafetler verip bizzat kendileri hizmet edip çeşnicibaşı gibi kemerinde peştemal ile bütün gazilere ekmek, tuz, yemek gerek dahi ne gerek diye beyaz ekmek dağıtıp yemekten sonra işbaşında olan bilginlerin ellerine ibrik ile su döktü. Tâ bu derece nefsini kırıp üç gün üç gece hizmet eyledi.

Ganimet mallarının bölüşülmesinin anlatılması

Üç gün üç gece ziyafetlerden sonra bütün askerlerin ağaları, kâtipleri ve üç padişah defterdarı bir araya gelip daha önce denizden alınan Fransa kralının yirmi gemi dolusu hesapsız mallarını Tersane Bahçesi'nde dağlar gibi küme küme yığdılar.

İslâm ile şereflenen Baba Mehmed'in Ayasofya'da Hz. Süleyman'ın gösterdiği hazinenin malını dağlar gibi küme küme, öbek öbek yığdılar. İstanbul içre 7.000 manastır ve saraylardan alınan ganimet mallarını Tersane Bağı'nın yüksek ağaçlarının tepesine kadar yığıp defter ile ilk defa İslâm ordusu içinde hizmet eden hekim, gözcü, cerrah, ölü yıkayıcısı ve mezar kazanlara verdiler.

Sonra şeriflere, ondan âlim ve salihlere, ondan imam, hatip ve şeyhlere, sonra molla ve kadılara, sonra serdengeçti gazilere sonra kırda gemi çeken azaplara Levend Çiftliği adlı bölgeyi verdi. Onun için Levend Çiftliği adıyla adlanmıştır.

Sonra yeniçerilere, sonra sipaha, zaimlere, topçu, cebeci, lağımcı ve eşkinci topluluğuna, sonra at kuluna, orducuyâna kısaca 170.000 adama birer külâh mal ve diğer şeylerden gayrı 63.000 hane bağışladığı defter olunmuştur ki hiçbir güç sahibi padişah zamanında olmamıştır.

Bütün Müslüman gaziler de ele geçirdikleri gazâ malından Allah'ın farz ettiği öşrü (onda bir) padişaha verip bütün esirlerden de onda bir padişah hissesi, 3.800 esir padişahın hissesine düştü. 20.000 kese Takyanus ve Madyan oğlu Yanko altını düştü. 3.000 saray, iki bedesten ve 7.000 dükkân dahi düşdü. Ayasofya Camii ile 7 büyük kiliseyi de Sultan Mehmed'e verdiler. Sultan Mehmed üzere bütün gaziler yeni saray için günlük biner akçe icâre yazdılar. Bir Yahudi bin bir akçe deyip katlolundu.

Karaman semtinde 300 sarayı bilginlere, 162 saray yeniçerilere, 70 saray 70 vezire ve yedi saray yedikubbe vezirine, kısaca bu tertip üzere İstanbul içinde olan yapıları bütün gazâda hazır olanlara dağıttı. Gaziler de Fransa kralının daha önce zikri dolayısıyla geçen kralın kızını padişaha verip hak düşürdüler. Padişaha ve din-i mübine hayr dua ettiler. Hemen Akşemseddin hazretleri ayak üzere kalkıp,

"Ey Müslüman gazileri bilin, uyanın ki hepinizin hakkında o son zaman peygamberi o Server-i Kâinat ve o varlıkların övüncü buyururlar, *Kostantiniyye mutlaka fetholunacaktır, onu fetheden kumandan ne güzel kumandan, onu fetheden asker ne güzel askerdir.* İmdi İnşaallah hepiniz ve hepimizin günahları affedilmiştir, ama bu gazâ malını israf etmeyip İstanbul içre hayır eserleri yapıp padişahınıza itaat eyleyiniz.

Osmancık'tan bu ana kadar padişahlarınıza bey derdiniz, şimdengerü sultan deyin. Etek toplayıp ziyafette size hizmet edip ekmek dağıttığı için hûn.ekmektir" diye padişahın başına iki çatal ablak sorgucu takıp "Padişahım henüz Osmanoğullarının yüz suyu oldun, hemen Allah yolunda mücahit ol" diye gülbang-ı Muhammedî çekip bütün Müslüman gaziler İstanbul içre yayılıp imaristan etmeye başladılar.

Akşemseddin ve başka büyük velilerin izinleri ile Osmanoğlu sikkesinde *"Es-sultan ibnü's-sultan es-sultan Mehmed Han b. Murad Han âzze nasrahu duribe Kostantiniyye,* sene 857 [1453]" tarihi yazıldı.

Ertesi gün sabahleyin Sultan Mehmed haremden çıkıp Akşemseddin ile Tersane Bağı'nda müşerref oldukta Akşemseddin buyurdular ki,

"Padişahım bu gece pişmiş helva yediniz mi?" deyince Fatih,

"Hayır yemedik" dedi. Akşemseddin buyurdular ki,

"Ya biz size *[31b]* Manisa şehrinde Akka Kalesi'ni kâfirlerin aldığına gam yemen. İstanbul'u fethettiğiniz günler pişmiş helva yersiz dediğim işte bu gece Fransa kralı kızının bekâretin giderip helvasını yediniz" der.

"Ve o duhterin ismi Akide Hanım olsun ve o açılmamış kızın bekâretini giderdiğiniz için size biz dahi hünkâr dedik" diye bû gibi lâtife sözler eder ve,

"Fetih günleri o asırda size adalet eylen buyurduk idi. Şimdi gerektir ki şimdi bu size haseki olan Akide Hanım ile cariyeliğe gelen 3.000 ümmet-i Muhammed kızlarına bir ferde el koydurmayıp Akka, Gazze, Remle ve Havran ülkelerine bu bakirelerin isim ve resimleri ile deftere kaydedip o defterleri vilâyetleriyle gönderip hepsinin

baba ve annelerini İstanbul'a getirip ana-baba rızalarıyla her birini birer gaziye nikâhlayıp İstanbul şehrini imar edesin" dedikte Akşemseddin'in bu görüşüyle her diyara adamlar gidip bir anda bütün bakirelerin 10.000 kadarının baba, anne, akraba ve yakınları gelip 3.000 bakire 3.000 yiğitlere şeriat izniyle verip büyük düğünler yapıp İstanbul imar oldu.

Sonra Anadolu ve Rumeli'de bütün eyalet sahibi vezirlere fermanlar gönderilip vilâyet vilâyet İstanbul'a insan sürdüler.

Önce Rumeli'den Üsküp halkını Üsküplü Mahallesi'ne,
Yenişehir halkını Yeni Mahalle'ye,
Sofya halkını Ayasofya'ya,
Mora Rumlarını Fenerkapısı'na ve
Selânik Yahudilerinin elli cemaatini Tekfur Sarayı'na ve Şuhudkapısı tarafına kodular. Onun için Çufutkapısı derler.
Anadolu tarafından Aksaray ili Aksaray Mahallesi'ne,
Akka, Gazze ve Remle'den gelen Arabistan kavmi Tahtakale'ye,
Acem'den gelenleri Mahmudpaşa yakınında Hoca Hanı'na,
Balat şehrinden gelen Çingeneleri Balat Mahallesi'ne,
Aklbend'den gelen Uluç adamlarını Aklbend Mahallesi'ne,
Arnavut kavmini Silivrikapısı'na,
Safet Yahudilerini Hasköy'e,
Anadolu Türklerini Üsküdar'a,
Tokat Ermenileri ve Sivas Ermenilerini Sulu Manastır'a,
Manisalıları Macuncu Mahallesi'ne,
Eğirdir ve İğdirlileri Eğrikapı'ya,
Bursalıları Eyüpsultan'a,
Karamanlıları Büyük Karaman'a,
Konyalıları Küçük Karaman'a,
Tirelileri Vefa'ya,
Çarşamba Ovası halkı Çarşambapazarı'na,
Kastamonu kavmini Kazancılar Mahallesi'ne,
Trabzonlu Lâzları Bayezid Han Camii yerine,
Gelibolu kavmini Tersane'ye,
İzmir kavmini Büyük Galata'ya,
Frenk kavmini Küçük Galata'ya,
Sinop ve Samsun kavmini Tophane'ye,

Kısaca o devirde Osmanlı elinde ne kadar büyük şehirler var ise hepsinden Müslümanları aileleriyle İstanbul'a getirip izzet ikram edip mamur ettiler. Onun için "İslâm'ı bol" ismiyle isimlenip hâlen "Gulgule-i Rum", "Velvele-i Rum", "Tantana-i Rum" oldu.

Hudâ'nın hikmeti İstanbul fetholduğu günler Temmuz ayı idi. O günler ki denize nice bin şehitlerin kanı dökülüp kırmızı oldu. Hâlâ o

fetih günleri Temmuz ayı olunca denizin rengi değişip her yıl kırk gün Ebû Ensârîkapısı'ndan tâ Şehitkapısı'na kadar denizin yüzü kırmızı kan gibi olur. Acayip ve garip Hudâ sırrıdır. *Allah her şeye kadirdir.*

On ikinci bölüm
Mutluluk evi, demir kale benzeri Yeni Saray'ın vasıfları

Çünkü Fatih Gazi bu kadar ganimet malına sahip olup öncelikle padişahlara gerekli olan bir oturacak yerdir diye 3.000 kese mal harcayıp Yeni Saray yaptığına tarih düşmüştür. Şair Ahmed Paşa güftesiyle:

Bünyâd-ı sarayı ki budur ahsen târîh
Ki ede mübârek tapuna hattâ tüvâna. *Sene 838 [1434-35]*

Diğer tarih:

İbtidâ binâ ekkedallâhu bünyânehâ. *Sene (---) yanlış*

İmaretin bitişine tarih:

Şeyyede şeyyedallâhu erkânehâ. Sene 872 [1467-68] yanlış

Bu tarihler Bâb-ı Hümâyûn üzere yazılmıştır. Kapının takı altında ham mermer üzere altınlı celî hat ile tarihtir:

Halledallâhu azze sahibehu. *Sene 872 [1467-68]*

yazılmıştır.

Ferhad gibi usta öyle yeni bir saray yapmıştır ki Âdem devrinden beri dünyanın mimar ve mühendisleri öyle gönül açıcı bir saray yapmamışlardır. Dünya seyyahları bu dünya yüzünde benzerini görmemiştir, zira deniz kıyısında olup iki tarafı deniz, kuzey tarafı Karadeniz, doğu yönü Akdeniz ve güney tarafı *[32a]* Ayasofya Camii'dir ki iki deniz arasında kurulmuş bir şehirdir.

İlk yapıcısı Hz. Süleyman, ikincisi İskender-i Zülkarneyn'dir, ama bu hoş havalı sarayı Fatih yaptığında eski kralların büyük yapılarından sonra 70 adet maksûre, çeşitli divanhane, helvahane, matbahhane, ekmek fırını, hastahane, cephane, hasırhane, odun ambarı, yulaf ambarı, iç has ahır, dış has ahır ve Vefa Meydanı ahırı gibi büyük ahırlar yaptı ki sanki her biri kısrak ahırıdır. İç hâssa kilârı, dış hâssa kilârı ve iç terekciyân kilârı.

Bu yazılan çeşitli eserlerin dört tarafına direkli İrem bağları gibi bir İrem bağı yapıp 20.000 servi, çınar. Bir salkımsöğüt, ardıç, çam fıstığı ve şimşir gibi yeni fidanları tertip üzere dikip aralarına nice kere yüz bin meyve ağaçlarının her çeşidini dikip bir lâlezâr ve kuşluk iç açıcı bahçe oldu ki hâlen cennet bahçesinden nişan verir.

Bu süslü bahçesinin tâ ortasında bir güzel tepe ve bir yüksek hoş havalı yer üzere kendilerine mahsus kırk adet kâşî çini ile has odalar yaptı. Bâb-ı Saadet'in iç yüzünde bir arz odası yaptı ki sanki Havernak köşküdür. Bir Atmeydanı büyüklüğünde geniş bir avlunun doğu tarafında hoş bir hamam, ona bitişik hâs hazine, ona bitişik kuşhane, ona bitişik kiler odası, hazine odası, hasoda, hünkâr camii, doğancılar odası, küçük oda, büyük oda, seferliler, külhan odası, büyük oda mescidi, meşkhane, yine hamama gelinceye kadar bu meydanın etrafında anılan hâs odalar ile mamur edip bütün odalarda 3.000 altına boğulmuş altınlı taçlı gül pirehenli Yusuf çehre hâssa köleleri ile doldurup her biri padişahın devletinin devamına dua edip padişah hizmeti ile nasiplenmekte ve hisselenmekte idiler, ama bu sarayda harem yapılmamıştır.

Daha sonra Süleyman Han asrında harem yapıldı. Bir oda hadım ağalar, bir oda hâssa baltacıları, bir adalet köşkü, bir divanhane yapılıp yedi vezir haftada dört gün divan olmak, padişah kanunu oldu.

Bu anılan büyük sarayın dört tarafındaki sağlam ve dayanıklı kale 366 burç ile 12.000 beden ile tamamlanıp sağlam kale olmuştur ki hiçbir memlekette benzeri yapılmamıştır.

Fırdolayı dörtgen şekilli Yeni Saray'ın cirmi 6.500 adımdır. Toplam 16 küçük ve büyük hâs kapılardır. Bu yazılan padişah sarayı içinde askeri, kölelerden, hâssa baltacıları, aşçılar, helvacılar, ekmekçiler, hasırcılar, beyaz hadım ağaları, siyah hadım ağaları, kapıcılar, muallimler, cellatlar, hâssa ahırları hizmetçileri, 12.000 hâssa bostancıları ile toplam bu Yeni Saray içinde 40.000 insan hesap olunmuştur ki hâlâ yazılması ve anlatılmasında dilin kısa kaldığı cennet bahçesi bir saraydır.

On üçüncü bölüm
Eski sarayı yaptığını bildirir

Yine Sultan Mehmed Han Gazi harem olması için İstanbul'un Karadeniz tarafına ve Galata halicine bakan yüksek havalı bir yerde Pozantin Kral yapısı eski bir kilise var idi ki dört tarafı sûr gibi beden beden sağlam bir duvar idi. Bu kilisenin dört tarafı öyle yeşillik ve ağaçlık gölgelik idi ki Cenâb-ı İzzet havada uçan ve yerde dolaşan çeşit çeşit kuş ve hayvanların her türlüsünü o ağaçlık içinde mevcut etmişti. O kilise içinde Pozantin ve Kostantin asrında 12.000 kıssis, rahip ve rahibe perhiz sahibi sapık törenli kâfirler var idi.

Yapılış sebebi o idi ki Hz. İsa bağlılarından Havarî Şemun İstanbul'a gelip o iç açıcı yerde ibadet edip bütün vahşi hayvanlar

ile güzel geçinip o yaratıklara su vermek için yeri kazdı. O kazdığı yerden bir hayat suyu çıktı ki gerçekten *[32b]* hayat suyu olup bütün canlılar susuzluğunu giderdi. Sonra Şemun Halife o yerde küçük bir mabet, bir ibadethane yaptı.

Zaman geçtikten sonra Pozantin Kral o akar su üzere anılan büyük kiliseyi yaptı. Daha sonra Fatih o kiliseyi yıkıp yerine Eski Saray'ı 858 [1454] senesinde başlayıp 862 [1458] senesinde tamamladı. Burçsuz, bedensiz ve etrafı hendeksiz bir sûrdur, ama gayet sağlam yapılmıştır.

Bütün duvarları kurşun ile kaplıdır. O asırda fırdolayı büyüklüğü 12.000 arşın idi.

Dörtgen şekilli taş yapı binadır. Bir köşesi Sultan Bayezid Kazancıları köşesinden tâ Miski Sabunu kapısına ulaşırdı. Oradan bir köşesi tâ Dellâk Mustafa Paşa Sarayı'nda son bulurdu. Oradan bir köşesi Küçükpazar seddi ve sarnıcı üzere karar bulmuş idi. Hâlâ Yeniçeri Ağası Sarayı ve Siyavuş Paşa Sarayı yeri anılan Eski Saray yerinde idi.

Oradan bir köşesi tâ Tahtakale üstündeki sedden geçip yine Kazancı tacirleri köşesine kadar büyük bir saray inşa edip içinde çeşit çeşit sofalar, harem hücreleri ve türlü türlü maksûreler, havuz ve şadırvanlar inşa edip Keykâvus mutfağı, hâssa kileri ve 3.000 zülüfsüz baltacı hizmetçilerine pek çok odalar yapıldı. Bir ak ağa odası ve bir kara ağa odası yapıp hepsinin üzerine Dârüssaâde ağasını hâkim edip bütün hasekiler ile Fransa kralının kızını da bu Eski Saray'a koyup haftada iki kere Yeni Saray'dan Eski Saray'a gelip o gece adalet ederdi.

Eski Saray'ın hayat suyunun anlatılması: Fatih Sultan Mehmed zevk sahibi şanlı bir padişah olduğundan,

"Aya İstanbul'un kangı suyu lâtifdir" diye bütün hekimlerini toplayıp sordular.

Onlar da Eski Saray içinde olan Şemun suyunu hepsinden hafif ve mutedil hazmı kolay bir hayat suyu buldular.

Bundan başka pınarların saf sularını beşer miskal olmak üzere pamuklar ile beraber tartıp ölçülü pamuklara tartılmış hafif su koyup anılan pamuklar beşer miskal suları çeker.

Daha sonra pamukları ateş saçan güneşte kurutup bütün pamuğu tartıp bu Şemun pınarında ıslanan pamuk bütün pamuklardan hafif geldiğinden hekimlerin sözüyle gayet hafif su olduğundan Fatih Sultan Mehmed daima o güzel sudan içerdi.

Hâlen bütün padişahlar ondan içerler ki kilârcıbaşı tarafından ve dış sakabaşı tarafından üçer adam her gün 6 kişi üçer seyishane yükü yirmişer okka (1 okka 1283 gr) gelir gümüş güğümlere o tatlı su-

dan ağzına kadar doldurup su nâzırı huzurunda kilârcıbaşının güvenilir adamlarının mühürüyle kırmızı balmumları ile güğümlerin ağızlarını mühürleyip padişaha her an götürürler.

Hâlâ o hayat çeşmesi Eski Saray'ın doğuya bakan kapısı önündedir ki Fatih Sultan Mehmed Han, Eski Saray'dan dışarı akıttırıp bu hayat pınarını yapmıştır.

Hâlâ Şemun pınarı adıyla meşhur olmuş bir kevser suyudur. Daha sonra (---) tarihinde Sultan Süleyman Han bu Eski Sarayı bulup üç mil kuşatır bir saray edip üç kapı eyledi. Divan kapısı doğuya bakar. Sultan Bayezid kapısı güneye bakar, Süleymaniye Camii kapısı batı tarafına bakar.

Bu büyüklükte saraydan dışarı Süleyman Han Belgrad, Malta ve Rodos kaleleri fethi malından Süleymaniye Camii'ni yaptı. Medrese, dârülhadis, dârülkurrâ, sıbyan mektebi, bir çarşı, bir aşevi, bir güçsüzler yurdu, bir kervansaray, bir şifa yurdu, kendilerine bir türbe, bir hamam, bir kavaflar çarşısı ve bir düğmeci ve kuyumcu çarşısı yaptı. Makbul Siyavuş Paşa'ya büyük bir saray, yeniçeri ağalarına mahsus eski bir saray, Lala Mustafa Paşa için bir saray, Karamanî Pir Mehmed Paşa için bir saray, Gebze'de cami sahibi Mustafa Paşa'ya bir saray ve kızı İsmihan Sultan'a bir saray yaptı. Cami hizmetçileri için bin adet mürtezika odaları inşa edip Eski Saray'ın dört tarafını ana yollar ile bezedi. Hâlen bir haneye ilişiği olmayan büyük bir saraydır.

Yukarıda yazılan vezir sarayları *[33a]* ve imaretler bütün Eski Saray yerine yapılmıştır, ama Eski Saray, Sultan Mehmed Han'ın yapısıdır. Sonra dergâh-ı âlî yeniçerilerine 160 (---) bölüğe, cemaate ve sekbânlara 160 adet odalar yaptı.

Kendine bir cami, cebecilere (---) bölük odaları, Peykhane, Kalenderhane, Tersane, Tophane ve Kâğıthane'de baruthane ve nice bunun gibi büyük yapılar ile İstanbul'un içini ve dışını gazâ malıyla yaptığı eserlerin inşaallah her birini mahalliyle yazar anlatırız.

On dördüncü bölüm
Fetih sırasında İstanbul'a hâkim atananları bildirir

Birinci [hâkim]: İstanbul şehri üç senenin içinde o kadar mamur ve bakımlı olup o kadar adam deryası oldu ki zabt u rabtları müşkül oldu, zira yedi iklimden Cemapûr askeri gibi insan toplanmış idi. İlk başta Musahip Veziriazam Mehmed Paşa'ya beş cellat ve bir oda yeniçeri ile muhzır ağa, sipah kethüda yerleri, cebeci, topçu ve azebistan çavuşları, bir bostancı odabaşısı, yeniçeriden bir tüfekçi, bir mataracı ve şehirli halkını cezalandırmak için falaka deynek verip çarşamba günü kol edip İstanbul içinde dolaşarak Unkapanı'nda

yapılan sanat erbâbı divanhanesine gelip divan etti. Ondan Yemiş İskelesi çardağında bütün esnaf ile divan edip meyveye narh verdi. Sonra sebzehane divanhanesine gelip sebzeye narh verdi. Sonra Eminönü'nde salhaneye gelip koyun etine narh verip sarayına gitti.

İkinci hâkim: Sekbânbaşıdır. Ona falaka deynek verilip cellat verilmedi.

Üçüncü hâkim: Şeriat hâkimi İstanbul mollasıdır. Falaka deynek ve borçlu hapsi ferman olundu.

Dördüncü hâkim: Eyüp mollası, yine azarlama ve haps sahibi hâkimdir.

Beşinci hâkim: Galata mollasıdır. İdaresi altında olan vilâyet halkına hükmü geçerlidir.

Altıncı hâkim: Üsküdar mollasıdır. Bunun da hapis cezası ile hükmü yürür.

Yedinci hâkim: Ayak nâibidir. Şeriat tarafından sanat ehline terazi narhı için azar sahibi hâkimdir.

Sekizinci hâkim: Muhtesib ağasıdır ki bütün sanat ehline hükmü geçerli olup azarlama ve cezalandırmada bulunur. Alış verişinde hile edenin boynuna tahta kule, başına işkembe koymak, burnundan ve kulağından mıhlamak için me'mur bilinen bir hâkimdir.

Dokuzuncu hâkim: Asesbaşı ve dahi.

Onuncu hâkim: Subaşıdır. Gerçi bunlarda cellatlar, kırbaçlar vardır ama falaka deynekleri yoktur. Lâkin zanlıları tutup bağlamaya ve mahkeme nâibiyle bazı evleri basmaya me'murlardır. Her katlettiklerini şeriat izni ile asarlar. Münasip mısra:

Hükm-i Sultân olmasa hatâ gelmez cellâddan.

demişler.

On birinci hâkim: İstanbul ağasıdır.

On ikinci hâkim: Bostancıbaşıdır. Her gece deniz üzere sabaha dek bütün deniz kıyısında olan köy ve kasabaları dolaşıp suçlu bulunursa cezalandırıp katle müstahak ise öldürüp denize atar. Tâ bu derece mutlak hâkimdir.

On üçüncü hâkim: Çorbacılardır. Her gece sabaha dek on iki yeniçeri çorbacıları beşer altışar yüz tabileriyle kol dolaşıp sanık adamları yakalayıp bağlarlar ve kapılarına gönderip haklarından gelinir.

On dördüncü hâkim: Erbain'dir (kırklar). Bunlar Resûlullah'ın şeriatı tarafından İstanbul'un dört mevleviyet yerinde kırk mahkeme vardır, onlar kırk hâkimlerdir. Bunlar da azarlama ve hapishane sahipleridir.

On beşinci hâkim: Yine Resûlullah'ın şeriatı tarafından şeyhülislâmdır, ama *"El-cevâb, Allahu a'lem olur, olmaz"* demekten başka bir hükme me'mur değildir, ama gerçeğine bakılsa Kitabullah hükmü ile hâkim şeyhülislâmdır.

On altıncı hâkim: Anadolu kadıaskeridir, ama azar sahibi değildir. Dört divanda dava dinleyip bütün Anadolu'da olan (---) kadılara hükmeder, kanundur.

On yedinci hâkim: Rumeli kadıaskeridir. Bu da azar sahibi olmayıp divanda dava dinleyip düşmanlıkları giderip bütün Rumeli vilâyetlerinde olan (---) kadılara hükmü yürüyüp padişah beratı yazmaya Fatih Mehmed Han kanunu üzere me'murdur.

On sekizinci hâkim: *[33b]* Yedikule dizdârıdır. Kanun üzere arz sahibidir.

On dokuzuncu hâkim: Mimarbaşıdır. İstanbul içre bir bina yapılsa bundan izin alınmadıysa yıkılır, yapanı cezalandırır, kanundur.

Yirminci hâkim: Tersanede kaptan paşadır. Bütün denize gece gündüz hükmeder.

Yirmi birinci hâkim: Tersane kethüdasıdır ki gece gündüz Kasımpaşa şehrinde bir eşkıya bulsa suçuna göre cezalandırıp cezanın en şiddetlisini verir, hatta öldürmeye bile yetkilidir.

Yirmi ikinci hâkim: Okmeydanı'nda Yeniçeri Ocağı'ndan talimhanecibaşı ve korucular Okmeydanı sınırında kol dolaşıp bir sanık haramzâde tutsalar atçıbaşıya götürüp suçuna göre hakkından gelip veya yayların çilesiyle bir ağaca asıp ok yağdırırlar. Ellerinde Fatih Gazi'den mükerrer ve her padişahtan yenilenmiş fermanlar vardır ki eğer askerîden olup suçlu ise aman vermeyip bir ağaca asarlar. Sözün özü; İstanbul'un dört mevleviyet yerinde tâ Karadeniz Boğazı'nın iki tarafında olan kasabalarda olan toplam 33 hâkimdir ve 35 nahiye kadısıdır, ama Beykoz Kasabası kadısı başka kadıdır ki müneccimbaşıların meşrutasıdır.

İnşaallah bu kaza ve hükûmetler mahallerinde bir bir yazılıp bu kazalardan başka dört mevleviyetin bütün idareleri altında 176 nahiye kazaları, 360 subaşılıkları, 87 yeniçeri kollukları ve yeniçeri serdârları vardır. Kırk yerde serbest evkaf subaşılıkları vardır.

Sözün kısası İstanbul eyaletinin dört mevleviyetinde kadı ve subaşılar hepsi ferman ile 1.200 hâkimdir ki Fatih kanunudur. Onlardan başka dört mevleviyet yerde 150 esnafın da zabit ve hâkimleri vardır ama hâkim emri ile ve şeriat izni ile asma ve cezalandırma hâkimleri değildir. Ancak yol hâkimleridir. Bunlar da ayrıntılı olarak yazılır.

On beşinci bölüm

İstanbul şehri içinde olan selâtin camilerini bildirir

Birincisi, eski yapı, büyük bina, Hayy ve Kadir Allah'ın kullarının mabedi,

Büyük Ayasofya Camii: Geçmiş Yunan tarihçilerinden *Yanevan Tarihi*'ne göre ilk defa Hz. Süleyman dünyayı gezip dolaşarak emrine râm olan sabâ rüzgârı Süleyman tahtını İstanbul zemininde Sarayburnu'nda karar edip orada bir mabedhane yaptı.

Daha sonra, Hz. Âdem'in yeryüzüne inişinden 5052 sene geçip Madyan oğlu Yanko'nun soyundan Vezendon adlı bir kral zuhur edip İstanbul'u yedinci keresinde onlar da imar etmiştir ki cihan süsü şanlı bir padişah olduğu yukarıda yedinci bölümde anlatılmıştır.

O Vezendon'un bir kız kardeşi Makedonya'nın Sofya şehrinden doğduğundan ismine Aya Sofya derlerdi. Babasının İstanbul Kalesi'nin dört tarafını yeniden yaptığını duyunca iki bin milyon hazine ile babası Vezendon'a gelip Hz. Süleyman'ın ibadethanesini genişletmeye başlayıp mal sarf ederken Hz. Hızır gelip,

"Bu camiin bütün ihtiyaçlarının masraflarını benden alın ve bu biçimde bir cami yapın" diye Ayasofya'nın kuruluş temelini öğretti.

Öncelikle yeri derinleşinceye kadar kazıp tâ Ahırkapı beraberliği olunca yeraltından sular belirdi. Tam bir ay bu temel içinde Nemrud ateşleri yakıp kurşun akıtarak sanki mavi kurşun denizi oldu. Bu kurşun denizi temelde yedi yıl durdu. Daha sonra Ağnados adlı bir hendese ilmi bilir ünlü bir mimar ortaya çıkıp Hz. Hızır temeline vekilharc ve nâzır olup 40.000 işçi, 7.000 hamal ve 3.000 yapı ustası toplandı.

Ayasofya'nın kurşun temeli üzere 3.000 yüksek sütun üzere taklar ve toloz kubbeler inşa ettiler ki altı su sarnıcı olup depremden etkilenmeyip korunmalı olması düşüncesiyle ilk *[34a]* temelini bu şekilde tamamladılar.

Sarnıcını kırk çeşmenin suyuyla doldurdular. Sarnıcın bazı yerlerini tamir için kayıklar peyda ettiler. Hâlâ anılan kayıklar durur ve Ayşe Sultan Sarayı'na, Hasan Paşazâdeler, Kudde Mehmed Kethüda, Arslanhane, Saray Meydanı, Enderun Cephanesi ve Soğukçeşmelere varınca anılan sarayların altı baştan başa boş olup tatlı su ile dopdoludur.

Ayasofya'nın tâ ortasında bir bakır kapaklı kuyu ağzı vardır. Ondan kovalar ile su çekip cemaat içerek susuzluğunu giderirler.

Daha sonra usta mühendis ve akıl ve anlayış sahibi mimar Ayasofya'nın dört tarafı duvarlarının yapımına başladılar ki bu binanın ölçü esaslarını seyreden hayran, yapılışını ve yüksekliğini gören şaşkın olur.

Bu Ayasofya'nın yüksek yapısının durumu böyle anlatılır ki yedi iklimde olan sütunsuz dağların değerli taşları gâh zemin arkasına yüklemek ve gâh cereskal ilmi ile çok ağır olanları iyi çalışma ve çok gayretle taşları zorla çekerek temelini yükseltip renkli mermer ve taş sütunlar ile tamamlandı. Yedi iklimden çeşit çeşit ibret verici bukalemun nakşı mavi mermerler gemilerle taşındı. Ferhad ustası taş yontucuların külünkleri aşındı. O kadar özen ve gayret gösterip camiin yarısını yedi yılda tamam ettiler. Taşların çoğu Belkıs tahtı olan Ayasluk şehrinden ve Edincik tahtından gelmiştir. Gönül alan ve renkli mermerler Karaman, Şam ve Kıbrıs adasından naklolunmuştur. Nice bin somaki, zenburî, zeytunî, ruhamî ve yerekânî parlak yüksek sütunlar Atina şehri yakınında Hz. Süleyman'ın yaptığı Temâşâlık adlı büyük yapılardan gelmiştir.

Çoğu ham gümüş gibi ham mermerler Marmara Adası'ndan gelmiştir. Nice yüz mimar ve mühendis tarz u tarhında ustalığa başlayıp her biri yüzlerce beğenilecek hünerler gösterip bahşiş alırlardı, ama bütün mimarlara önder Ağnados mimar idi. Nefis plan üzere inşa ederdi. Tâ ki bu büyük bina kisra kemeri gibi dört kemer ayakları yerine dek tamam olup bir gecede mimarbaşı olan Ağnados kayboldu. Hz. Hızır da görünmedi. Meğer Ağnados mimar kıyafet değiştirip Kızılelma diyarına varıp orada da Rim Papa'nın izniyle başka bir kiliseye başlayıp onu da yarısına dek yedi yılda tamam edip bir gece ondan da kaçıp yine İstanbul'daki Vezendon Kralına gelip onun kızı Ayasofya yapıcısı Ay Sofya kıza gelip konuşunca,

"Niçin benim kilisemi eksik bırakıp beni diğer krallar arasında kötü isimli ettin" diye Ağnados mimarı bir hayli azarlar. Ağnados da,

"Vallahi bu gibi ağır büyük bina temelinde sağlam olması için kırk yıl sabredip sonra kubbeye başlamak gerek, ama ben yedi yıl kaybolup Kızılelma'da büyük bir kilise yedi yılda onu yarısında bırakıp yine bunu tamam etmeye geldim" deyince hemen Hz. Hızır,

"İşte ben de geldim" diye ortaya çıkıp mühimmat hazinesini açarak yine Ayasofya'ya başlayıp (---) yüz somaki sütunlar üzere iki kat daha yüksek sütunlar üzere Havernak kemerleri üzere gökkubbe gibi ters dönmüş bir kâse ve mavi renkli saf kurşun ile örtülü büyük bir kubbe yaptılar ki bukalemun renkli gökyüzü altında böyle ibret verici kubbe ne önce ve ne sonra yapılmamıştır.

Bu yüksek kubbenin tâ en tepesinde yüz kantar İskenderî altınından bir haç alem edip âlemi aydınlatan güneş yeryüzüne ışık saldıkta Bursa'da Ruhban Dağı'nda (Uludağ), Alemdağında ve Istıranca dağında olan ruhbanların gözbebekleri kamaşırdı. Daima

ruhbanlar Bursa'da Keşiş Dağı'ndan uçup Ayasofya'da dururlardı. Tâ bu derece perhiz-kâr keşişler idi.

Kısacası Ayasofya tam kırk senede *[34b]* tamam edip içinde ve dışında 12.000 ruhban hizmetçileri var idi. Hatta Peygamber Efendimizin doğumundan 882 sene önce Büyük İskender asrında Yunanlılar Nabta Kıbtîleri elinden Mısır'ı istila edip bu Ayasofya'ya Mısır'ı vakfettiler. Tâ bu mertebe mamur oldu ki Hıristiyanların bilâ-teşbih Kâbeleri idi. İskender vefatından 880 sene sonra peygamberlerin sonuncusu Muhammed Mustafa Rebiülevvel ayının 12. Pazartesi gecesi doğup dünyaya ayak basıp âlemi aydınlattığı Nisan'ın 20'si idi.

Hudâ'nın hikmeti o mübarek gecede bütün kâfiristan içinde büyük bir deprem olup Bağdad'da Kisra kemeri, Kızılelma kubbesi ve Ayasofya kubbesi yıkılıp bütün Nemrud ateş-perestlerinin ateşleri sönüp nice belirtiler çıktığında bildiler ki "Hz. Muhammed dünyaya geldi", dediler.

Ondan yedi sene sonra Enûşirvan ve Hatem-i Tay öldü. Hz. Risâlet'i amcaları Ebû Tâlib yanma alıp büyüttüler.

Hazret on ikisine varmışken Ebû Tâlib ile Şam yakınında Busra şehrine ticarete gittiler. Busra şehrinde bir ulu rahip var idi. O rahip,

"Ey Ebû Tâlib bu yanındaki oğlanın alnında nur, başında saadet tacı var. Bu âhir zaman peygamberi olup cihan duta. Sen bu oğlanı Şam'a götürme" dedi. Hemen Ebû Tâlib bütün mallarını Busra şehrinde satmaya başladı, ama beri İstanbul tarafında Ayasofya kubbesinin kıble tarafında yarısı yıkıldı. Nice kere yaptılar, asla mümkün olup tamire bir çare olmayıp yıkılırdı.

Sonunda Hz. Hızır yaşlı bir şeyh suretinde bütün rahiplere görünüp,

"Eğer bu camiin kubbesini tamir edelim derseniz, şimdi zuhur eden âhir zaman Muhammed'ine varın ağzı suyundan su alıp zemzem suyu ile karıştırıp burada kirece ağzı suyunu karıştırın, sonra kubbeyi tamir edin. Yoksa başka çare yoktur" diye söyleyip kayboldu.

Rahipler bildiler ki Hz. Hızır'dır. Hemen 300 patrik ve rahip menzilleri katederek Şam'a, oradan Busra'da Bahire Papaza varıp Muhammed'i sordular. O da,

"Amcasıyla Mekke'ye gitti. Hemen fırsat ganimettir, bir eli nişanesini alın" diye bu rahiplere nasihatlar etti.

Onlar da Mekke'de Ebû Tâlib'e varıp isteklerini arz ettiler. Ebû Tâlib fincan içine mürekkep koyup,

"Ya Muhammed sağ elin mürekkebe batırıp bu ceylan derisi kâğıt üzere bas ki dünya durdukça senin ümmetlerin bu Hıristiyan

rahiplerden vergi ve bâc almayıp muaf ve müsellem olalar" deyince hemen Hazret sağ ellerini mürekkebe batırmak üzere iken Ruhban Erzail erzellik edip Hazret'in mübarek eli yapışıp mürekkebe fazlaca basınca hemen Hazret gazâplanıp,

"Sen bütün ruhbana patirgâh ol ve sizi bütün ümmetlerim bu elimin nakşıyla zabt u rabt edip bununla hükm ü hükûmet etsinler" diye mübarek eliyle kâğıda basıp Resûl-i Mübin pençesini belli etti.

Hâlen bütün Osmanlı ülkesinde pençe, buyurdu-yı şerif dedikleri Hazret Risâlet'in mübarek elleri nakşıdır ki bütün İslâm diyarı onun ile zaptedilir, yönetilir.

Hâlen o mübarek elin resmi İstanbul'da Fenerkapısı'nda oturan Patirgâh adlı keşişin tasarrufu altındadır ki yedi kat mücevher sandık içinde korunmaktadır.

Bu mübarek elin resmi üzere Ebû Tâlib'in yedi satır Hâşimî hatları yazılıdır ki ahitnâmedir.

Sonra yine bütün rahipler "Ey Muhammed, sen dünyaya geldiğin gece bizim Kostantiniyye'de Ayasofya adlı bir kilisemizin kıblesi tarafı yıkıldı. Birkaç kere yaptık, temel tutmadı. Mübarek ağzın suyundan bu mücevher hokka içre biraz koy, kirece karıştırıp mabedhanemizi tamir edelim, ola ki yerinde dura" diye rica ettiler.

Derhâl ricaları kabul edilip Hz. Risâlet hokka içre mübarek ağzının suyundan bıraktı. Onunla ayakta durup *[35a]* ümmetlerime *âhirûn* (son) zamanlarda *Beldetün tayyibe* olup Müslüman ibadethanesi ola diye işaretlerle hayr dua etti. Hudâ'nın hikmeti *âhirûn* kelimesinde *Beldetün tayyibe* İstanbul fethine tarih gerçekleşmiştir.

Sonra ruhbanlar bu mübarek ağız suyu ile sevinip hokka içine zemzem suyu doldurup, yetmiş deve yükü Mekke-i Mükerreme toprağından yükleyip ve yetmiş deve yükü de zemzem suyundan tulumlara ağzına kadar doldurup ılgar ile İstanbul'a geldiler.

Acelece Ayasofya kubbesini tamire başlayıp kireç ile ağız suyunu, yetmiş deve yükü zemzem suyunu ve Mekke toprağını karıştırıp yaptıklarında Allah'ın emriyle sağlamlık üzere tamam ettiler. Hâlâ Resûlullah'ın ağız suyu ile yapılan yer, kubbenin kıble tarafında otuz iki nakışlı yeni terek bellidir. Bilen canlar baktığında *"Allâhümme salli alâ Muhammedin"* derler, zira kubbenin diğer yerinde Resûlullah'ın ağız suyu ile yapılan yer günden ayân ve aydınlıktır.

Fetihten sonra Fatih, "Bu kubbe Hz. Risâletin ağzı suyuyla ayakta durmaktadır" diye tâ yüksek kubbenin ortasına bir zincir ile teberrüken bir altın top asmıştır ki 50 Rumî kile buğday alır bir küçük altınlı toptur, tâ camiin ortasında bir adam eli erer yüksekliktedir.

Hz. Hızır bu topun altında ibadet eder. Ümmetin salihlerinden bazı adamlar Hızır ile o yerde buluşmuşlardır. Bazı ihtiyaç sahibi kimseler kırk gün sabah namazını kılıp dünya ve âhiret ile ilgili hayırlı isteklerinin yerine geldiği nice kere denenmiştir, ama bu top altında kırk gün ibadet etmeyi isteyen gayet çok olduğundan bir an boşluk yoktur. Kısacası ihtiyaç sahipleri arasında büyük makamdır.

Eski mabet Büyük Ayasofya'nın şeklini, tarz ve biçimini, sanatlı yapılarını, uzunluk ve genişliğini bildirir

Önce Ayasofya, İstanbul Kalesi'nin doğu tarafı bitiminde Ahırkapı tarafı denizine 1.000 adım ve kuzey tarafına Sarayburnu denizine 1.000 adım uzak yüksek bir tepe üzere göklere baş çekmiş yüksek bir kubbedir ki bu günde öyle büyük bir kubbe yapılmamıştır.

Bu kubbeden başka kıble tarafında bir yarım kubbe içinde ondan da alçak bir küçük yarım kubbe içinde mihrap ve sağ tarafında beyaz ham mermerden minber yapılmıştır. Kıble kapısı üzere de yüksek yarım bir kubbe vardır. Bu kubbelerden başka Ayasofya'nın dört tarafında üç kat yapısında 360 tolos kemer güzel kubbeler vardır, ama ortadaki asaleten büyük kubbedir. Bu kubbenin dört tarafı fırdolayı (---) adet billûr, necef ve moran camlarıyla süslüdür. Bu kubbe camlarından başka içinde ve dışında olan camların hepsi 1.070 adettir ki ondan cami içi aydınlık olur.

Anılan kubbelerin hepsinin içinde üstad nakkaş Erjenk Frenk Mânî Manastır adlı yaldızlı, altınlı, mina resimler, garip şekiller, acayip sihirli melek ve insan resimleri yapmışlar ki hâlâ insafla bakan hayretler içinde kalıp bütün şekilleri canlı sanırlar.

Bu şekillerden başka büyük kubbenin büyük ayaklarının yukarı tabakasının bitiminde dört köşede birer melek resmi vardır. Bilâteşbih biri Cebrail, biri Mikâil, biri İsrafil ve biri Azrail suretleridir ki hâlâ kanatlarını açıp dururlar ki boyları ve kanatları ile ellişer arşın acayip resimlerdir ki tâ Hz. Risâlet dünyaya gelince bu melek resimleri göbeğinde olan ağızlarından konuşup,

Cebrail resmi Doğu'da olup olacak belirtileri ve olayları bildirirmiş.

Mikâil resmi Batı'da düşman ortaya çıkar ve kıtlık ve yokluk olur diye haber verirmiş.

İsrafil resmi Kuzey'de olacak olaylardan haber verirmiş.

Azrail resmi bütün dünyada çeşitli padişahların ölüm haberini verirmiş. Hâlâ o zikrolunan dört heybetli resim ayaktadır, ama Hz. Peygamber'den beri tılsımları geçersiz olmuştur.

Bu büyük kubbeyi yapı ustası dört sağlam ayak ve dört kisra kemeri üzere yapmıştır ki her bir kemeri, Havernak kemerlerinden,

[35b] Kaydefa, Kâf ve Şeddâd kemerlerinden nişan verip dördü de kudret kemeri olan samanyolu gibi semâya baş çekip en yüksek tepeye kemend salmışlardır.

Anılan kemerlerin bir ayaktan bir ayağa genişliği hakîrin orta ayak mestiyle (---) ayaktır.

Camiin uzunluğu, kıble kapılarının tarafında üç kat taşra dehliz vardır. En gerideki medrese dehlizinin kıble kapısından tâ mihraba kadar Ayasofya Camii'nin uzunluğu (---) adımdır ve genişliği bir yandan bir yanına (---) adımdır. Camiin içi ve dışında büyük küçük toplam (---) adet yüksek sütunlardır ki sanki her biri birer yüksek kürsü ayaklarıdır. Kırmızı renkli somaki cilâlı sütunlar var ki değerli mücevherden dünyada az bulunur kimyab cinsinden büyük sütunlardır ki her birisinin boy bosları kırkar arşındır.

Ondan yüksek olan ikinci kattaki sütunlar da benzersizdir ama boy bosları otuzar arşındır. Bu camiin üç tarafında ikişer kat cemaat ibadet edecek katları vardır ki iki tarafta merdivenlerinden at ile çıkmak mümkündür. Dolamaç bir yoldur ki beyaz ham mermer döşelidir. Cami içre tâ kubbeye varınca üç kat kandiller aydınlatacak dehlizler vardır ki cami içini kuşatmıştır.

Bu camiin dışında ve içinde toplam 361 kapıdır ama 101 kapısı büyük kapılardır ki onlardan kalabalık cemaat girip çıkmadadır. Bu anılan 101 kapının hepsi tılsımlıdır. Defalarca saysan bir kapı daha belirir. Ona da bellek koyup saysan belleksiz sanıp görmediğin bir kapı daha ortaya çıkar, tuhaf hikmettir.

Bütün kapıların boyu 20 arşındır ki hepsinin kanatları kuyumculuk işiyle bezenmiş gümüş ile mînâ olmuş sanatlı ibret verici pirinç yüksek kapılardır ama kıblenin orta kapısı hepsinden yüksek boyu 50 arşın bir büyük kapıdır. Bu kutlu kapının levhalarının tamamı Hz. Nuh'un kendi eliyle yaptığı geminin tahtalarındandır ki, Hz. Nuh kırk gün Tufan denizi üzere yüzüp kırkıncı gün Aşure gününde :

Be deryâ der-menâfi' bî-şumârest
Eger hâhî selâmet der-kenârest.

deyip Musul yakınında Cudi Dağı adlı yerde Nuh'un gemisi kenara düştü. Âyet: *"Cudi Dağına istivâ etti..."* [Hûd, 44] mazmunu üzere Nuh peygamberin gemisi o Cudi Dağı üzere karar edip Nûh ümmeti Tufan'dan kurtuldukları için Nuh Necî dediler.

Günlerin geçmesi ile Nuh'un gemisinin levhaları Cudi Dağı üzere kalıp tâ Vezendon kral asrında kızı Ay Sofya, Ayasofya'yı yaparken Hz. Hızır'ın öğretmesiyle Nuh Peygamber gemisinin tahtalarını getirip bu camiin bütün kapılarını o levhalardan yapmışlardır. Hâlâ gemi çivileri olan yerleri bellidir. Bu orta kıble kapısı üzere sarı renkli pirinç tabut gibi uzun bir sanduka Ayasofya'yı yapan Ay

Sofya'nın cesedi iksir içre mumya olup gömülmüştür. Nice aç gözlü padişahlar o sandukaya el koymak istediklerinde cami içre bir zelzele ve velvele ve şimşek belirip cami yıkılır korkusuyla vazgeçerler ki büyük bir tılsım da budur.

Onun üstünde küçük sütunların kemerleri üzere bir mermer kitabe içre Kudüs'ün eski kıble olduğu anlatılmıştır. İçi türlü türlü mücevherler ile doludur. Bu da tılsımlıdır. Kimse el koymaya cesaret edemez.

Burada ibret verici bir yeşil sütun vardır. O sütun üzere Meryem Ana heykeli var idi. Elinde bir kandil var idi ki üveyik yumurtası kadar var idi. Her gece, bu kandilin ışığı camii aydınlatırdı. Bu da Hz. Risâlet'in doğumu gecesi başaşağı oldu.

Hâlâ o kandil Kızılelma'dadır. Onun için Kızılelma derler ki Ayasofya'dan gitmiştir, zira İspanya kâfirleri bir iki kere İstanbul'u istila etmiştir. Onun için o yumurta İspanya elinde kalmıştır.

Bu camiin duvarının iç yüzünde baştan başa beşer altışar arşın dört köşe parlak ebrî taşlar ile kaplı bir camidir. Her bir taşta Allah'ın emriyle türlü türlü tuhaf şekiller ve çiçekler yazılmıştır. Kenarlarında renkli çiçekler kazılmıştır. *[36a]*

Her direklerin yüksek kürsülerinde ve kemerleri etrafındaki çizgi girişmelerinde o kadar mermer ustası sanat göstermiştir ki hâlâ cihan ustaları ona bir külünk urmağa kadir değildir, ama mihrabı ve minberi beyaz mermerden sade güzelidir, ama sanatlıdır.

Dört minarenin vasıfları: Fatih Mehmed Han Edirne'de padişah iken İstanbul'da büyük bir deprem olup Ayasofya Kilisesi kuzey tarafa doğru eğrilip yıkılır diye bütün kâfirler korkuya düştüler.

O sırada Bursa'da Ulu Camii ve Edirne'de Eski Camii Yıldırım Han için yapan Mimar Ali Neccâr hayatta olduğundan Fatih, Kostantin'e dostluğa binaen muhabbet sureti gösterip Ayasofya'nın tamiri için Koca Mimar Ali'yi tekfura gönderir.

Kral gayet hoşlanıp Ayasofya'nın dört tarafına büyük ayaklar yapar ki her biri birer Kahkaha ve Yecüc seddi gibi sütunsuz sedlerdir. Hâlâ Ayasofya Camii'nin etrafında o ayaklar açık ve seçik olup Ayasofya onlar ile sağlamlaşmıştır, ama Ayasofya'nın sağ tarafındaki Sarıkçılar dükkânları arasında olan ayağın içini Mimar Ali 200 ayak minare yolu gibi yol eylediğinde sapık kral,

"Bu merdiven nedir?" diye sorar. Mimar Ali,

"İhtiyaç zamanında kurşun üzere çıkmak için ettim" diye cevap verir.

Tamam olduktan sonra Mimar Ali, kraldan bol bahşişler alıp Edirne'de Sultan Mehmed'e geldiğinde,

"Padişahım sağlamlık üzere öyle ayaklar yaptım ki son zamanda Hallac-ı Mansûr yayı çillesi önünde Ayasofya kubbesi top ve çevgân yuvarlanıp yok olmaya. Tamir etmek benden fethetmek senden ola ve sana bir minare yeri inşa edip onda dua ettim. Hemen fethine gayret göster" deyince bütün mecliste hazır olanlar *Fâtiha*'yı okudular.

Allah'ın emriyle üç yıldan fethi nasip olup o anılan minare ayağı üzere Fatih göklere baş çekmiş bir şerefeli eski tarz bir tuğla altı yivli düzgün bir minare yaptırmıştır ki hâlâ boyu (---) ayak yüksek minaredir.

Daha sonra 981 [1573-74] tarihinde Bâb-ı Hümâyûn köşesinde Sultan II. Selim bir şerefeli bir beyaz taş ile yiv yiv bir minare yapmıştır ki ibret vericidir. Bunda olan mukarnaz, medine ve yivler bir minarede yoktur, ama Fatih minaresinden alçaktır. Toplam (---) basamaktır.

Sonra 986 [1578] tarihinde Şirvan, Şamakı ve Bakü Demirkapısı fatihi olan Sultan III. Murad bu cennet benzeri camiin kuzey ve batı duvarlarında bir tarh ve bir resim üzere iki adet nazik ölçülü birer şerefeli minareler yaptı. Hâlâ nur dolu bu cami dört minarelidir. Her minarelerin alemleri yirmişer arşın parlak yaldızlı alemlerdir ki benzeri âlemi aydınlatan güneştir. Yüksek kubbe üzere olan büyük alemi tahdit edip kubbesine göre alemin boyunu 50 arşın uzun edip 50.000 mümessek saf altın ile parlatıp iki fersah yerden ve yüz mil denizden belli bir dinler alâmeti alemdir. Yine Sultan III. Murad Cami içre Marmara Adası'ndan gelmiş iki adet beyaz ham mermerden büyük küpler getirtmiştir ki böyle bir küplere ne Cem, ne Cemşid ve ne Dârâ sahip olmuştur.

Her biri birer tek parça hamam kubbesi kadar vardır. Allah bilir tahminen her biri biner kile buğday almak ihtimali vardır. Camiin içinde, biri sağda biri solda hayat suyu ile dopdolu durup bütün cemaat musluklarından abdest tazeleyip tatlı suyundan içerek susuzluklarını giderirler.

Murad Han bu camiin duvarını toz topraktan temizleyip bütün kapı kanatları ve bütün duvar yüzlerini cilâlayıp parlattı ve kandillerini çoğalttı. Hafızların Kur'an okumaları için *[36b]* dört mahalle mermer mahfiller yaptı. Müezzinlere bir (---) ince sütun üzere mahfil eylemiştir ki anlatılmaz.

Bağdad fatihi Sultan IV. Murad Han dört mermer sütun üzere tek parça bir mermer kürsü yapmıştır ki felekte benzeri yoktur. Her gün bir vâizin öğüt vermek için 8 adet şeyh tayin eyledi. Biri Kadızâde, biri Üsküdarî Mahmud Efendi, biri Cerrahpaşa Şeyhi İbrahim Efendi, biri Sivasî Abdülmecid Efendi, biri Kudsî Efendi, Tercüman

Şeyhi Ömer Efendi ve Büyük Şeyh Emir İştibî hazretleri dinî meselelerde zorlukları halleden âlim ve fâzıl kimse idi.

Hudâ'ya hamdolsun bu anılan şeyhlerin sohbet şerefleriyle şereflenip hayır dualarından nasiplendik. Sayılan hayır eserlerinden başka Osmanoğulları padişahlarının her biri birer hayrat eklemişlerdir. Sultan Ahmed Han padişahlara mahsus mihrabın sol tarafında padişahlar için bir maksûre-i secdegâh yapmıştır.

Sanat ve güzelliklerin her türüyle süslü ve dolu bir cami olup dokuz ayaklı kubbenin benzeri olmuştur. Her an seyredilmesinde akıllar hayran kalmıştır. Her tarafını renkli avizelerle donatmışlardır. Görüş, akıl, zevk ve basiret sahibi olanlar, Hudâ'nın nuru olan bu camii görünce hayran, mest ve şaşkın olurlar. Hâlen Adn cennetinden nişan verir şanlı bir camidir.

Sultan IV. Murad gönül açan bu camiden hoşlanıp geri kıble kapısı içinde bir tahta maksûrecik inşa edip her Cuma namazını kılmaya geldiğinde nice kafes bülbül getirir, türlü türlü kuşların yanık sesleri insanın ruhuna gıda verip o gün nur dolu cami Rıdvan bahçesinden ve cennet bağından nişan verirdi.

Her gece 12.000 türlü türlü kandiller ile ve şamdan üzere balmumları ile aydınlatıp nur üzre nur olur.

Yüksek kubbenin tâ ortasında Hz. Risâlet'in mübarek ağzı suyuyla ayakta duran kubbenin ortasında yuvarlak bir daire içinde Yakut-ı Mustasımî yazısı gibi eski bir yazı ile âyet: *"Allah göklerin ve yerin nûrudur"* [Nur, 35] âyeti yazılmıştır.

Dört tarafında nice bin güzel yazı eserler vardır. Hatta Sultan IV. Murad Han'ın fermanıyla Hattat Teknecizâde Mustafa Çelebi Allah'ın ismini, peygamberimizin ve dört halifenin isimlerini Karahisarî tarzı yazılarla yazmıştır ki insanın yapacağı şey değildir, zira eliflerinin boyu onar arşındır. Ona göre diğer harflerine bir güzellik vermiştir ki anlatılmaz. Büyük bir camidir ki bütün fakirlerin Kâbesidir. İstanbul içinde ondan büyük cami yoktur ve onda olan ruhaniyet meğer Kudüs'te Mescid-i Aksâ yahut Şam'da Cami-i Emeviyye veya Mısır'da Cami-i Ezher'de ola, ama bu Ayasofya'nın her karanlık köşesinde zenginlik hazinesi sahibi ümmetin dindarlarından nice yüz kimseler itikâfa girip gündüz oruçlu ve gece ayakta ibadetle meşgul tarikat ehli kimselerle doludur. Her gün yetmiş yerde ders hocaları Allah rızası için ders verir, bilim öğrenme yeri bir mekândır. Her gün kalabalık cemaatten hâlî değildir.

Ayasofya hizmetçilerini bildirir: Önce imamları, hatipleri, şeyhleri, devirhânları, ders-i âmları, talebeleri, müezzinleri, eczâhânları, muarrif, tesbihçileri, naathân, kapıcı ve kayyımları

ile toplam 2.000 hizmetçileri vardır, zira büyük vakıftır. Her ay bütün görevliler mütevelli kapısına toplanıp ücretlerini alır. Her sene (---) kese geliri ve (---) kese gideri vardır.

Ayasofya makamları ve ziyaretlerini bildirir

Birincisi **Ayasofya Camii:** Kendisi Allah'ın evidir.

Sonra **Hz. Süleyman ve Hz. Hızır makamı.** *[37a]*

Hz. Mesleme makamı: Muâviye zamanında Mesleme hazretleri kumandan olup İstanbul'da Ayasofya içine girip Üçbucak adlı yerde ibadet etmiştir ki hâlâ Mesleme makamı derler.

Ebû Eyyûb-ı Ensârî makamı: Hicret'in elli ikinci [672] senesinde kumandan olup barışla Ayasofya içre iki rek'at namaz kıldığı yere Eyüpsultan makamı derler. Terlerdirek'in kıblesindeki mihraptır. Hâlâ beş vakitte orası da cemaatten hâlî değildir. Ümmetin dindarlarından çok kimseler mübarek gecelerde orada i'tikâfa girerler.

Abdülaziz oğlu Ömer makamı: Hicret'in doksan yedi [715-16] yılında kumandan olup barış ile Ayasofya'nın batı tarafında yeşil mihrap dibinde ibadet etmiştir. Hâlâ Abdülaziz oğlu Ömer makamı derler.

Harun Reşid makamı: Hicret'in 258'inde [872] Harun Reşid Kostantiniyye içre ikinci gelişinde Yağfur Kral'ı Ayasofya çanlığına asıp Ayasofya içre kıble tarafında Meyyitkapısı içinde Süleyman Peygamber kıblesinde ibadet etmiştir. Hâlâ Harun makamı derler.

Seyyid Battal Gazi makamı: Göklere baş çekmiş çanlığa çıkıp ibadet etmiştir.

Baba Cafer Sultan makamı: Harun Reşid halifeliğinde elçilik ile gelmiştir.

Şeyh Maksud makamı: Sultan Baba Cafer'in arkadaşı olup ikisi kral izniyle Ayasofya'nın doğu tarafında Türbekapısı içindeki köşede ibadet etmişler. Hâlâ Baba Cafer ve Baba Maksud makamı derler.

Hz. Süleyman makamı: Minberin sağ tarafındaki yeşil mihrap Süleyman makamıdır ki ilk defa Ayasofya yerinde eski ibadetgâh olan o yerdir. Hâlâ nice kimseler teheccüd, işrâk, ebvâbîn namazını orada kılarlar.

İskender-i Zülkarneyn makamı: Hâlâ yüksek minber İskender makamı üzere İskender seddi gibi yapılmıştır.

Hz. Hızır makamı: Tâ kubbenin ortasındaki altın top altında Hızır makamıdır, zira o nurlu kubbe Hz. Risâlet'in mübarek ağzı suyuyla nizâm ve intizâm bulmuştur. Nice bin aziz kimselerin Hızır ile bu mübarek makamda müşerref oldukları defalarca tespit edilmiştir.

Kırklar makamı: Müezzinler mahfilinin güney tarafına yakın yeşim, somaki, yerakânî ve türlü türlü mermer ile yeri kırk adet yu-

varlak taşlar ile döşenmiş bir makamdır ki nice kimseler kırkları orada bulmuşlardır. Hatta;

On sekizinci bölüm
Gülâbî Ağa'nın başından geçenler

Merhum Sultan Süleyman Han'ın rikâbdârlığı (üzengiciliği) hizmetinde yetişmiş 151 yaşında ölmüş imanlı, derviş yaşlı bir kimse idi.

O **Gülâbî Ağa anlatır:** Bir gün Sultan II. Selim devrinde büyük veba salgını olup İstanbul şehri içinde öyle salgın olur ki İstanbul'un yirmi yedi kapısından dışarı her gün üçer bin adamın cenazesinin çıktığını Selim Han duyunca istiska' duası için üç gün dellâllar çağırıp,

"Kadir gecesinde Ayasofya Camii'nde ihya olup toplanalar ve Ayasofya Camii ne kadar âdem alır sayılsın" diye ferman çıkınca Allah'ın azameti Büyük Ayasofya içinde insan deryası toplanıp omuz omuzu sökmeyip insanlar diz-dize çıtâ-çıt oturup Şeyh Beşiktaşî Yahya Efendi'nin öğüt ve uyarılarını beklemeye başlamışlardı.

Bu Yahya Efendi Trabzon'da yetişmiş, Sultan Süleyman Han'ın süt kardeşi olup II. Selim asrında kutupluğa ayak basıp öğüt ve uyarılarını değil, bir kere o nurlu mübarek yüzünü görmeye bütün İstanbul halkı üç gün önceden Ayasofya'da kat kat olup öğütlerden sonra veba duasına hazır olurlar.

Hudâ'nın hikmeti Yahya Efendi hazretleri kürsüye çıkıp konuya uygun öğütlere başladı. Bütün halk can kulağıyla dinleyip duyarlarken beri tarafta anılan yaşlı Gülâbî Ağa'ya zorlayıcı kaza gibi büyük abdesti gelince koca karnı Bağdad davulu gibi gürlemeye başlar.

"Bre hay medet hâlim nice olur" diye hayrete düşüp utancından bütün vücudu fıska fıska şişince iki üç kere ayağa kalkıp dört tarafa bakar. *[37b]* Görse ki bir insan denizi içine gömülmüş, bir tarafa bir ayak atmak mümkün değil, zira sıkışıklık o derecede ki bir ayak atsa kazıyye belli.

Hemen Gülâbî Ağa, Şeyh Yahya Efendi'ye yönelerek bakıp gönülden bir yardım ister. Yine merkezinde oturduğu yer Kırklar makamı idi ki hatırına gelip,

"İlahî bu Yahya Efendi azizin yüzü suyu için olsun ve bu Kırklar makamı sahipleri için olsun beni bu cami içinde bu kalabalık cemaat arasında beni halka rezil etme" deyip can u gönülden yardım isteyince hemen yanında bir sipahi görünüşünde bir muhteşem adam,

"Bre adam senin derdin nedir ki yüzün gözün şişip bu yerde rahatın yoktur. Senin derdine çare bulayım, ama ilahî sır burada kala" diye yemin teklif eder.

Hemen Gülâbî Ağa yemin edince o sipahi havranî cübbesinin sağ yenini Gülâbî Ağa'nın başına örter. Derhâl Gülâbî Ağa kendini Kâğıthane Nehri kenarında bir yeşillik yerde görüp "Bre meded" diye ihtiyacını giderip abdest yenileyerek kırk kere şükür secdesi edip,

"Aya bu benim rüyam mı yohsa gerçek hâlim mi? Hudâ'ya hamdolsun, Ayasofya içinde Hz. Hızır'a rastgeldim bre meded eteğini elimden komayım" deyip hamdederken kendini bir karanlık basıp gözünü açınca kendini yine Ayasofya içinde anılan sipahinin yanında bulup sipahiye büyük saygı gösterir.

Henüz o yerde Beşiktaşî Yahya Efendi kürsü üzere durup duaya başladı. Bütün müminler içten "âmin" deyip dua ve senâdan sonra bütün ibâdullah Ayasofya'dan dışarı çıkmaya çalışınca camiin 101 adet kapısını kapattılar. Ancak büyük kıble kapısını açık bırakıp Defterdar Derviş Çelebi ki Şeyh Baba Nakkaş hazretlerinin oğludur, onlar Ayasofya kapısında durup bütün tabileriyle Ayasofya Camii içinden ve üç kat tabakasından dışarı çıkan kalabalık cemaati saydılar.

57.000 adamın Ayasofya Camii'nden dışarı çıktığı sicille yazılıp Selim Han'a arz olundu. Gerçekten büyük camidir.

Sonra Gülâbî Ağa Ayasofya içinde kendine Hızır gibi yetişen sipahinin eteğine pek yapışıp,

"Sultanım ben senin eteğini elden komuyıp şimdengerü kulun kurbanınım, lütf eyle beni ber-murad eyle" diye rica etti. Hemen anılan sipahi dile gelip,

"Bre var âdem, bizi kendi halimize ko. Biz senin dediğin âdem değiliz" diye nice boş sözler ve nice kere incitici küfürler eder.

Yine Gülâbî Ağa sipahinin eteğini elden komayınca sipahi Gülâbî Ağa'ya bir pergâr çevirip birkaç yerde başını yaralayıp samur kürkünü parça parça eder. Kalabalık cemaatin bir haylisi bunların aralarını ayırıp giderler, ama yine Gülâbî Ağa sipahinin yanından bir adım ayrılmayıp rica ve minnet etmede.

Bunlar ikisi uğraşıp kavga ederek Ayasofya'nın hâcethanelerine gelince sipahi bir helaya girerken Gülâbî Ağa'ya ertele deyip sipahi helaya girince Gülâbî Ağa kapıyı alıp bekler.

Bir zaman sonra bir siyah meşinli, çuka dolamalı, beli bıçaklı, gümüş zincirli ve burma sarıklı bir yeniçeri maryolu giyimli bir yeniçeri aşçısı çıkar. Hemen Gülâbî Ağa yine yeniçeri aşçısının yakasına yapışıp yine yalvarmaya başlar.

"Bre var adam, sen bunamışsın, ben senin dediğin adam değilim var benden şerrini def eyle" deyip bilâhare Gülâbî Ağa'ya bir kötek çeker ki fakir ihtiyarı diğer seyredenler yeniçerinin elinden kurtarırlar.

Sonra yeniçeri Ayasofya Çarşısı'nda bir bozahaneye girince Gülâbî Ağa birlikte girip kebap ve ekmek yiyip boza içer ve Gülâbî Ağa'ya asla bakmayıp bir parça ekmek bile vermez.

Sonra yeniçeri açlığını giderip bozahaneden dışarı çıkınca yine Gülâbî Ağa peşine düşer. Ayasofya'nın Sovukçeşme ensesinde bir daracık sokaklı bir tenha mahalle vardır, hemen o yerde Gülâbî Ağa yeniçerinin ayağına düşüp,

"Aman Hz. Risâlet aşkına olsun beni isteğime ulaştır" dedikte hemen yeniçeri,

"Ey tâlib, gerçi sadık âşıksın ama dahi feleğin sıcağını ve soğuğunu çekmemiş ve pişmemişsin. Seni birkaç kere deneme için azarlayıp dövüp kalbine *[38a]* dokundum, ama yine benden yüz çevirmeyip tam inançla eteğimden ayrılmadın, ama seni bir şeyhe götürürüm, içeri girip selâm verip sana dediğim köşede 40 gün çille-i merdân çekip otur, ama orada olan kimesnelerin bir işine karışmayıp sus-pus durup asla dünya sözü etme, görelim âyîne-i devrân ne suret gösterir" diye o tenha yerde bir karanlık köşede bir pis sidikli kapıya gelip yeniçeri kapıyı çalınca kapı açılıp içeriden bir zenci suratlı, deve dudaklı çirkin suratlı bir Arap belirir.

Bunlar kapıdan içeri girince hemen zenci Arap Gülâbî Ağa'yı pazusundan berk yapışıp evin içine yarım elma gibi atar.

Hemen Gülâbî Ağa'nın aklı başına gelip bütün hazırlara "Esselâmü aleyküm" deyince bütün hazır olanlar "Ve aleyküm selâm" der.

Anılan yeniçeri Gülâbî Ağa'ya yer gösterir. Orada bir toprak yer üzere oturur. Hemen aşçı görünüşlü kendine kıyafet değiştirip yüksek yerde oturan tarikat önderi ihtiyarın mübarek elini öpünce Gülâbî Ağa ile geçen olayları ayrıntılarıyla bir bir anlatır.

Şeyh der: Dünya tadlarından ve bütün boş şeylerden ilgisini kesti ise bu Kırklar dergâhında muradına erer ve kendini Nüceba Ali'nin postuna koruz. "Safa geldin kişi" diye Gülâbî Ağa'ya saygı gösterip üç gün üç gece Gülâbî Ağa orada aç susuz dermansız ve mecalsiz kalıp Unkapanı'ndaki evi ve çoluk çocuğu hatırına gelip,

"Aya bunun sonu neye vara?" diye Hakk'a güvenip oturur durur.

Dördüncü gün hemen köşeden Şeyh,

"Hak emri ile görevlendiğiniz işlerinizi görün" diye buyurunca hemen anılan sipahiden yeniçeri suretine giren adam ayağa kalkıp bir odayı açıp içerden otuz sekiz tür silah çıkarıp otuz sekiz adamın önüne bir silah koyup kendi önüne yeniçeri bir leğen içre su koyup yerinde herkes karar eder.

Hemen Gülâbî Ağa "Şu sudan biraz su içsem?" dedikte,

"Sabr eyle bu gün görelim sana bundan nimet nasip olur mu?" der.

Biraz zaman geçince hemen karşı tarafta bir adam önündeki kılıcı alıp bir küçük âdem oğlanı belirince o adam kılıç ile beliren şahsın başını keser. Hemen Gülâbî Ağa "Canım o adamı niçin öldürdü?" diye sorunca yeniçeri, "Yoldaş, aldırma demedim mi?" diye cevap verir.

Hemen yine karşı taraftan iki adam belirir, bunları bir arslan kovarak meydana getirir, adamın biri şeyhin ardında saklanıp kurtulur. Birisini arslan paralayıp yer. Yine Gülâbî Ağa sorar.

Sonra yine bir adam önünden bir oğlancık belirir, ardı sıra kurt çocuğu kovarken postta oturan adamın biri önündeki oku yayı alıp kurda bir ok vurup öldürür. Sonra çocuk bir köşede kaybolur. Gülâbî Ağa şükreder.

Hemen karşı taraftan üç adam belirir, ikisini şeyhin izniyle asıp birini dahi asarken hemen Gülâbî Ağa'nın kararı kalmayıp şeyhin huzuruna varıp herifin affedilmesini isteyince affederler.

Hemen yeniçeri Gülâbî Ağa'nın yakasından yapışıp yerinde oturtup,

"Bre ben sana demedim mi kırk gün sabr eyle" diye tenbih eder.

Hemen yeniçerinin önündeki leğen içinde olan su coşar. İçinde iki küçük gemi belirip boğulacak iken yeniçeri, geminin birini direğinden yapışıp yelkenine "üf" deyip ölüm dalgasından kurtulup giderler.

Öbür gemi suyun dalgasından batmak üzere iken içinde olan insanların "Ya Allah" diye bağırıp çağrışmaları göklere yükselir.

Hemen yeniçeri şeyhin izniyle geminin direğinden basıp gemiyi batırınca içinde olan bu kadar Hudâ yaratığının kimi boğulup kimi kurtulurken yeniçeri kimisini batırır.

Hemen bir oğlancık ve bir kızcağız leğenin kenarına çıkarken yeniçeri, erkek çocuğu kenardan su içine batırıp kızı leğenden dışarı çıkarır.

Hemen Gülâbî Ağa bu hâli de görünce "Ya o suçsuz masumun kanına girip niçin boğdun ve o gemilerin niçin batırıp bu kadar insanın kanına girdin" diye feryat edince hemen yukardan Şeyh,

"Buna bir ekmek parçası verelim getirin, *[38b]* şu Kırklar huzurunda bir dua edelim" diye Gülâbî Ağa'yı meydana getirip bütün toplantıda hazır olanların huzurunda Gülâbî Ağa'ya bir ekmek, bir akçe, bir altın, bir salkım üzüm, bir hurma ve bir zeytin verip,

"Yazılan eceline dek yaşasın ve sağlıklı olup bütün ihtiyaçlarını gaip hazinesinden Cenâb-ı Bârî ihsan edip melikler arasında saygın ve keremli olup gök ve yer afetlerinden korunmuş ve saklanmış olup dünyanın sonuna kadar soyuna son gelmeyip günden güne soyları çoğalıp son nefeste hüsn-i hâtime (güzel son) ile Allah Elçisinin sancağı altında gölgelene" diye hayr dua edip bütün hazır olanlar

"Âmin" deyip duadan yeniçeri ve zenci Arap kapıcı Gülâbî Ağa'nın yakasını alıp "Yum gözünü" derler.

Gülâbî garip de uyur gibi göz yumup açıncaya kadar kendini Galata meyhaneleri içre görüp,

"Bre hay medet, devleti aldırdım elden" diye iç sızısından köşe köşe gezip sonunda bir meyhaneye girince görse ki bir alay yeniçeri sarhoşları,

"Gel pîrim bir dolucağımız iç" diye meclise davet eder.

Fakir Gülâbî Ağa önceden Ayasofya Çarşısı'nda arkadaşı olan sipahiden dönme yeniçeri ile bozahaneye girmişlerdi. Fakir Gülâbî bunları da ona kıyas edip üç günden beri aç adam meyhane yemeğine girip açlığını giderir, ama yine bu harâbâtî erenlerine hüsn-i zannedip bunlardan yardım ister.

Sonunda akşam vakti yakın olup Galata'dan bir kayığa binerek Unkapanı tarafına geçip Gülâbî Ağa'ya bir testi şarap verip yükletirler.

"Bu beni imtihandır" diye inanarak bir testi şarap ile akşam vaktinden sonra bir tenha sokakta Gülâbî Ağa'nın başından sarığını, eyninden samur kürkünü alıp,

"Seni öldürürüz, elbette bu şaraptan içersin" diye zorlayarak dayanılmaz tekliflerde bulunurlar. İster istemez o inançlı ihtiyar bir kadeh şarap içince "Yâ Allah" diye o an çıplak olup evine gelir.

Artık evinden taşra çıkmayıp dünya ilgilerinden el çekip halktan uzaklaşmış bir câzibe sahibi büyük adam idi, ama Unkapanı'nın iç yüzünde kuyumcular içinde oturup sarayında gelen ve gidenlere nimeti öyle bol idi ki bu kadar büyük nimet ve bu kadar harcanan malın nereden hâsıl olduğuna bir kimsenin aklı ermemiş idi.

Merhum Gülâbî Ağa'nın Ayasofya Camii içinde Kırklar makamı adlı yerde başından geçenleri bizzat kendilerinden dinleyip münasebet düştüğü için buraya kaydettim.

Hadis *"Yalancı, her işittiğini söyleyen kimsedir."*

Ayasofya makamlarını bildirir

Havarîler makamı: Yukarı katın doğu tarafında.

Hz. Akşemseddin makamı: Terlerdirek yakınındadır.

Terlerdirek ziyaret yeri: Bu terleyen direk hakkında niçe dedikodu vardır ki yaz ve kışta gece gündüz terleyip durmadadır.

Ayasofya Camii'nin geride kıble kapılarının batı tarafı bitimindeki kapının iç yüzündeki bucakta dört köşe tek parça bir beyaz mermer uzun sütundur ki boyu 11 arşındır. Aşağısında bir adam boyu bakır kaplıdır. Yine böyle iken daima terler durur. Bir söylentide "Temelinde tılsımlı define var" derler. Başka bir söylentide "Ka-

lede kuşatılmış olan Yâvedûd Sultan'ın yakıcı âhının sıcaklığından hâlen terler" derler. Bir söylentide "Hz. Risâlet'in ağzı suyuyla bütün kireç bu sütun altında karıldığı için hâlâ onun rutubeti etkisinden terler"derler. Garip seyirliktir.

Terlerdirek'in hâssaları: Bir adam baş ağrısına tutulsa, bu direğin terinden başına sürse Allah'ın izniyle şifa bulur.

Diğer hâssası: Bir adam zahîr hastalığına tutulup yüreğinden kan gitse Terlerdirek terinden yalasa Allah'ın emriyle kurtulur.

Üçüncü hâssası: Bir adamı sıtma tutsa Terlerdirek dibinde kaplı olan bakırın ara ara yerlerinde delikler vardır, oradan birkaç parmak toprak yalasa Allah'ın emriyle kusup kurtulur, gayet denenmiştir..

Kıblekapısı makamı: Bu kutlu kapının kanatları Hz. Nuh'un gemisi tahtası olmak ile bütün deniz tüccarları o kapı dibinde iki rek'at hâcet namazı kılıp ellerini kapı tahtasına sürüp Nuh Necî ruhuna *[39a]* bir *Fâtiha* okuyup sefere çıkarlar.

Ayasofya kuyusunun hassası: Bir adam yüreği oynamasına ve hafakan hastalığına tutulsa üç cumartesi Ayasofya içindeki kuyunun suyundan seher vakti aç karnına üç kere içse Allah'ın izniyle kurtulur.

Altın topun hâssası: Bir kimse unutkanlığa uğrayıp işittiği hatırında kalmaya. Gerektir ki Ayasofya kubbesinin ortasında asılı olan altın top altında yedi kere sabah namazını kılıp üç kere *"Allâhümme yâ kâşife'l-müşkilât ve ya alime's-sırrı ve'l-hafiyyât"* deyip her vakitte yedişer siyah üzüm yese Allah'ın emriyle zeki, necip ve ergin ola ki duyduğu sözler içinde taşa işlenmiş nakış gibi ola, zira bu kubbe Hz. Risâlet'in ağzı suyuyla tamir olunmuştur. Altında bir kere ibadet edenin dünya ve âhiretle ilgili hayır istekleri Allah'ın izniyle yerine gelir. Hatta Akşemseddin oğlu Hamdi Çelebi'ye Göynük Kasabası'nda o kadar bunaklık gelir ki bir adam kendine selâm verse, kâğıda bir selâm lâfzı yazmış, ona bakıp "Aleyküm selâm" der imiş. Bütün hekimler çare bulmada âciz kalmışlar. Tâ bu derece unutkanlığa tutulmuştur. Sonunda Akşemseddin hazretlerinin öğretmesiyle Hamdi Çelebi Ayasofya'ya gelip yedi kere anılan top altında sabah namazını kılıp yazılan duayı her sabahın üç kere okuyup yedişer tane siyah üzüm yiyince Allah'ın emriyle unutkanlık hastalığından kurtulmuş ve *Yusuf u Züleyhâ* telifine başlayıp yedi ayda tamamlamak nasip olmuştur. Sonra kıyafetnâme yazdı ki hâlâ *Hamdi Çelebi Kıyafetnâmesi* dünyaca ünlü bir eserdir. İnsanoğlunun yaratılması hakkındaki manzum eseri de çok değerlidir.

Soğukpencere makamı: Ayasofya'nın kıble tarafında Hünkârkapısı'nın iç yüzünde kuzeye açık can rahatı bir penceredir ki daima

orada hafif rüzgâr eşip insana hayat verir. Dışındaki İrem bağının hoş sesli bülbülü nağmelerinden insana ruh gıdası hâsıl olur. Gönül açan bu yerde fethin ilk günlerinde Hz. Akşemseddin Cerîrî Tefsiri dersini hayrına öğrencilerine öğretti. Burada Kur'an okuyan ve diğer ilimlerle uğraşanların öğrenimini tamamlaları için hayr dua etti. Hâlen burada bir kere *Bismillâh* diyen mahrum kalmamıştır. Böyle bir güzel makamdır. Hatta üstadımız kurrâ sahibi Evliya Efendi bu Soğukpencere'de Kur'an'da aşere ve takribi öğrencilerine okutup nice bin insan bu yerde kurrâ sahibi olmuştur.

Hz. İsa beşiği makamı: Yukarı katın doğu tarafında bir köşede kırmızı renkli bir mermer tekne gibi bir beşiktir. İsyankâr kadınların çocukları sakat ve hasta olsa, çocukları bir an bu beşikte kosalar inançları sebebiyle Allah'ın izniyle Mesih makamında şifa bulurlar.

Hz. İsa'nın yıkandığı yer: Yine İsa beşiğine yakın dört köşe bir taş teknedir. İsa Peygamber Meryem Ana'dan doğunca Meryem Ana Hz. Mesih'i bu teknede yıkamıştır. Eski Kostantin bu beşiği ve yıkanma teknesini Kudüs'ün güney tarafında Beytüllahm'den getirdiği muhakkaktır, ama hakîr Beytüllahm'de İsa'nın yıkandığı tekneyi gördüm, ama bu Ayasofya'daki İsa'nın yıkandığı tekne içinde sakat olan çocukları bir kere yıkasalar sakatlığı ve hastalığı gidip sanki İsa demine mazhar olup hayat bulur, dünyaca meşhur bir taş teknedir.

Yedilerkapısı makamı: Yine yukarı katın doğu tarafında büyük bir kapıdır, ama kanatları tahta değildir. Nakışlı ibret verici beyaz mermer kapı kanatlarıdır, yeryüzünde benzeri yoktur. Dünya seyyahları ve âdemoğlu mimarlar içinde meşhur olmuş bir ibret verici kapıdır. Daima Yediler orada ibadet eder.

Nurlu taşlar seyirliği: Yine yukarı katın doğu tarafında beş altı parça ince türlü türlü tahta biçilmiş taşlar vardır. Dünyayı aydınlatan güneş felek burcundan doğduğunda ışığı bu renk renk taşlara vurunca her bir taştan bir tür güneş ışık verip insanoğlunun gözü bakmaya takat getiremez. *[39b]* Sözün özü fakirler Kâbesi olan Büyük Ayasofya'nın dışında ve içinde binlerce ziyaret yeri yüce makamlar var ama bildiğim bu yazılan güzel makamlar olduğu için yazıldı. Ayasofya'nın bütün imaretlerinin üzerleri baştan başa saf mavi kurşun ile örtülüdür. Bu kadar bin yıldan beri kurşunu bozulmamıştır, zira Ayasofya kurşunu içre nice bin kantar altın vardır, onun için bozulmaz. Sonuç; bu Ayasofya'nın kuruluşunda bütün incelikleri bilen usta mühendisler hayran olup diller anlatımında ve kalemler yazımında (---) beyt:

Re'eynâ câmiü'd-dünya cemî'an
Velâkin mâ-re'eynâ misle hâzâ

Daha sonra Fatih Sultan Mehmed bu Ayasofya'yı tamir edip cennet benzeri bir beytullah (Allah evi) ettikten sonra Kadırga Limanı yakınında,

Küçük Ayasofya Camii'nin özellikleri: Kostantin'in anası Aline (---) tarihinde yapmıştır ki sanki aynen Ayasofya tarzında bir cami olduğu için Küçük Ayasofya derler. Kıble kapısından mihraba kadar uzunluğu (---) ayaktır ve genişliği (---) ayaktır. Toplam (---) adet çeşit çeşit sütun üzere kurulu kurşun örtülü yüksek bir kubbedir ve (---) kapısı, bir tabaka bir minaresi ve avlusu çevresinde odaları ile süslenmiş eski bir mabettir ki Fatih'in hayratıdır.

Zeyrekbaşı Camii'nin özellikleri: Kostantin'in (---) yapısıdır. Hz. Yahya ruhu için yapılmış büyük bir camidir ki Hıristiyanlar zamanında adına Sen Covaniye Manastırı derlerdi. Hâlâ Hz. Yahya'nın mübarek cesedi Malta elinde olduğundan Malta'ya Sen Covaniye derler.

Malta kâfirleri Mısır İskenderiyesi'nden çıkıp İspanya keferesi elinde Kudüs kalmıştı. O devirde Malta Arapları İskenderiye'den Akka Kalesi'ni kuşatıp ardından Kudüs yakınında Beyt-i Sabastiyye adlı köyün kilisesinde Hz. Yahya'nın mübarek cesedi o kilisede tap-taze dururdu. Mübarek başları Şam'da Ümeyye Camii'nin tâ ortasındaki mağarada altın sini içinde durur. Daha sonra Malta kâfirleri Sabastiye'den Yahya'nın cesedini alıp Akka'ya getirip orada mücevher sanduka içine koyup onu kendilerine rical-i gayb (aziz) edinip onun adıyla her diyarı yağmalayıp yardım görürler. Onun için Malta kâfirine bütün Hıristiyan ulusları saygı gösterip itibar ederler. Hâlâ Haçlı sancaklarında Yahya Peygamber'in Sen Covan adıyla suretini yazıp sancak taşırlar.

Hz. Yahya, Hz. İsa'nın annesi tarafından yakın akrabası olması dolayısıyla Kostantin'in annesi bu Zeyrekbaşı'ndaki camii inşa edip Hz. Yahya ruhuna bağışladığı için San Covani Manastırı derlerdi. Dört tarafına başka kale duvarı, bir su sarnıcı ve 3.000 patrike odalar yapıp mamur etmişti.

Fetihten sonra Sultan Mehmed cami yapmıştır. Küçük ve büyük toplam 46 kubbedir ve (---) adet değerli sütunlardır. Kıblekapısından tâ mihraba kadar uzunluğu (---) ayaktır ve genişliği (---) ayaktır.

Bir düzgün minaresi ve (---) kapısı vardır, ama bu camiin kubbeleri toloz kemerleri içre altın yaldızlı çeşit çeşit resimler var ki görenler hayran olur. Bir tepe üzere yapılmış cihan gören yüce bir

camidir. Kısacası, Fatih'in saltanatı zamanlarında İstanbul içre kendileri, vezirleri ve diğer makam sahipleri 6.670 büyük kiliselerin mihraplarını çevirip Müslüman secdegâhı etmişlerdir ki hâlen bakımlı ve ibadet edilen camilerdir.

Bizzat kendileri için Anadolu tarzı güzel bir cami yapmaya başladığında ilk önce Karaman Çarşısı içinde Irgat Hamamı'nı 40 günde yaptı ki bütün usta ve ameleler her gün yıkanıp sonra hizmet edeler, diye bu hamamı yaptı. Hâlâ Irgat Hamamı adıyla meşhur tatlı bir hamamdır.

Fatih Sultan Mehmed Han Camii'nin vasıfları

Bütün Osmanoğlu ülkesinde ne kadar hendese ilminde yetişkin mimar, usta ve taş ustası var ise İstanbul'a toplayıp *[40a]* nice bin büyük velilerin duasıyla temeline başlandı, sene 862 [1458]. Tamamlanmasına tarih sene 875 [1472-73]. İmaretin bitimine bu mısra tarihtir:

Şeyyede şeyyedullâhü erkânehâ

Bu yüksek cami ve benzersiz mabet İstanbul şehrinin tâ ortasında iki Karaman arasında bir yüksek yerde yapılmıştır. Eski zamanda bu güzel camiin yerinde (---) adlı kralın garip bir kilisesi var idi ki Kayser ülkesinde Ayasofya'dan sonra öyle bir sanatlı yapı yapılmamış idi. Depremden yıkılıp Sultan Mehmed Gazi'nin ayağının uğuruyla yapının temelini yeraltına kadar adını sanını kaldırıp Mehmed Han Camii yapıldı.

Fatih Camii'nin şekli: Bu camiin sağ ve solundan (---) basamak taş merdiven ile çıkılır. Yerden tâ çatısına kadar usta arşını ile 87 arşındır. Yeryüzünden kapısına kadar dörder arşın boyu yüksektir. Dört büyük ayak üzere göklere ulaşmış yüksek bir kubbedir ve mihrap tarafında da yarım kubbe vardır. Sağında ve solunda iki somaki direkler var ki ibret vericidir. Mihrabı, minberi, hünkâr mahfili ve müezzinler mahfili beyaz mermerden sade güzeli eski tarz sanattadır.

Nurlu kubbesi içinde iki tabaka kandiller ile süsleyecek katları vardır. Mihrabın sol tarafında Cübbe Ali hazretlerinin külâh gibi dilim dilim bir sancağı vardır. Kıble kapısından tâ mihraba kadar bu camiin uzunluğu (---) ayaktır ve genişliği (---) ayaktır.

Cami içinde kandillerden başka asılmış avizeler yoktur, ama dua kabul olacak ruhaniyetli camidir, zira yapıldığında yapı ustası ve amelelerden başka millet hizmet etmemişlerdir. Bütün hizmetçileri Müslümanlar idi. Hâlen kutlu kapısından içeri Yahudi ve Hıristiyan girmemiştir. Bütün hizmetçileri yıkanıp hizmet ederlerdi.

Gazâ malından yapıldığı için ruhaniyet vardır. Hâlâ hâl sahibi kimselerden boş değil bir nazargâhdır. Kıble kapısından dışarı çıkarken sağ tarafta dört köşe beyaz mermer üzere altınlı ve lâcivert ile Hattat Demirci kulunun celî yazısıyla yazılan hadistir: *"Kostantiniyye mutlaka fetholunacaktır, onu fetheden kumandan ne güzel kumandan, onu fetheden asker ne güzel askerdir."*

Dört köşe avlusunun uzunluğu ve genişliği (---) ayaktır. Sağında, solunda ve bir de kıblesi kapısında (---) basamak taş merdiven ile çıkılır. Avlunun dört tarafında yan sofaları üzerinde çeşit çeşit ibret verici bukalemun renkli sütunlar var ki insan hayran olur. Hatta avlunun kıble kapısının iç yüzündeki ebrî sütun üzerinde Allah'ın izniyle taşın dalgalarında yün hırkalı Mevlevî külâhlı ve eli yelpazeli bir derviş sureti vardır sanki canlıdır. İnsanların seyirliğidir ki Yaradıcı öyle yaratmıştır.

Bu avlunun tâ ortasında bir abdesthane havuzu vardır. Dört tarafında sekiz direk üzere bir ölçülü levhalı kurşun ile örtülü yüksek bir kubbedir. Bu havuzun dört tarafında göklere baş çekmiş minarelere denk uzun yeşil serviler var ki sanki her biri yeşil melektir. Camiin sağında ve solunda birer tabakalı taş ile yapılmış yüksek minareleri var ki seyre değer. Her biri (---) basamak yüksektir.

Avlunun dört tarafında (---) yüksek kubbedir. Avlunun zemini öyle renk renk mermerler ile döşenmiştir ki sanki mînâ mermeridir. Avlunun dört tarafındaki pencerelerin dış eşikleri üzere olan kitabeler içre yeşil somaki üzere ham beyaz mermer ile Yakut-ı Mustasımî tarzı hattıyla Fâtiha suresi yazılmıştır ki İslâm diyarında bu şekilde mermer üzere Yakut hattı görülmemiştir.

Anılan güzel havuz üzere yetkin usta, hünerini göstermek için sarı pirinçten bir tür şebeke kafes örmüştür ki bu da insan becerisi değildir. Büyük havuz içinde sanatlı bir mermer kadehten türlü türlü fıskiyelerden su akıp gece gündüz adam boynu gibi fışkırıp akmadadır.

Yuvarlak havuzun dört tarafındaki pınarlardan *[40b]* bütün kalabalık cemaat abdest yenileyip hayat suyundan içip susuzluklarını giderirler.

Sözün özü o yüksek sütunlu yapının tamamlanmasına çok çalıştılar. Lâcivert büyük kubbenin yükselmesini, Hayyâm-ı Mînâ adlı Şeddâd yapısı gibi yüksek ve hoş gönül alan bina ettiler ki anlatımında dil kısa kalır. Bu camiin mihrabı önünde cennet bağından nişan verir bir İrem bağı içinde Fatih Gazi'nin ve ehlinin nur dolu türbeleri vardır. Ondan başka camiin üç tarafında büyük bir ova gibi bir avlusu vardır ki sekiz yerde kapıları vardır.

Avlunun iki tarafında bahçeler vardır, ondan hariç camiin iki tarafında Semâniye medreseleri vardır. Toplam (---) odalardır ki öğrencilerle doludur.

Onlardan dışarı anayol aşırı medreselerin iki tarafında suhte tetimmeleri vardır. Onlar da öğrencilerle doludur.

Bir aşevi, bir şifa evi, büyük bir misafirhane, eski bir hamam ve bir sıbyan mektebi ile bezenmiş bir camidir ki yüksek bir yerden bu lâtif camiin dört tarafında olan imaretlere ibret bakışıyla baksan halis saf kurşundan göm gök bir imaristândır ki parlayıp durur.

Bu eserlerden başka koca Fatih nice bin imaret ile İstanbul şehrinin içinde ve dışında nice büyük eserler edip İstanbul'u mamur etti.

Mimarbaşı ile Fatih'in mahkemede yüzleştiklerini bildirir

Fatih, bir kızgın Cem-cenâb padişah olduğundan camii yapan mimarbaşıyı azarlayıp,

"Benim camimi niçin Ayasofya kadar yüksek etmeyip benim birer Rum haracı değer sütunlarımı kesip camimi alçak ettin" dedikte mimar,

"Padişahım İstanbul'da deprem çok olup metanet üzere dünyanın sonuna kadar dursun, diye iki sütunu üçer arşın kesip Ayasofya Camiinden biraz alçak ettim" diye özür buldu.

"Özrü kabahatinden büyüktür" diye Fatih aman vermeyip mimarbaşının iki elini bileklerinden kesti.

Ertesi gün Mimarbaşı ehl ü iyâliyle İstanbul mollası olan (---) hazretlerinin huzuruna varıp Fatih Gazi'den şikâyet edip,

"Kanun önünde yüzleşmeyi isterim" dedikte derhâl (---) hazretleri kethüdasını Fatih'e gönderip mahkemeye davet eder.

Hemen Fatih "Emir Resûl-i mübinin şeriatinindir" deyip kaftanını giyip kemerine bir bozdağan topuz alıp şeriat kapısına yüz sürerek gelip selâm alıp verilip yüksek yerde oturmak isteyince (---) hazretleri,

"Oturma beyim, hasmınla yüzleşip ayak beraber durun" dedikte mimarbaşı davaya başlayıp der:

"Sultanım ben bir yetkin usta mimar ve mühendis idim. Bu âdem, 'Benim camimi niçin alçak edip iki direğim kesdin' diye benim iki ellerimi kesip beni işimden gücümden ve kazancımdan alıkoyup ehl ü iyâlim beslemeye gücüm kalmadı. Emir şer-i şerifin" deyip susup durdu.

"Beyim ne dersin, bu adamın ellerini siz mi kestiniz?" deyince hemen Fatih,

"Vallahi sultanım, bu adam benim bir Mısır haracı değer sütunlarımı kesip, camim şöhretsiz olup, alçak olduğu için ellerini kestim. Emir şer-i şerifindir" dedikte hemen (---) hazretleri,

"Beyim şöhret afettir. Cami sahrada ve açık olsa ve alçak olsa ibadete engel değildir. Senin taşın mücevher dahi olsa kıymeti yine bir taştır, ama bir adam melekten üstün, kırk yılda hâsıl olur ve kanuna aykırı elini kesip öfkelenmişsiniz. Bu adam kazançtan kalıp şimden gerü işi cimâ etmek olsa gerektir. Çoluk çocuğu çok olup geçimleri şer'an senin üstüne lâzımdır. Ne dersin beyim?" deyince hemen Sultan Mehmed,

"Emir şer'in [kanunun]" dedikte (---) hazretleri,

"Kanunun emri budur ki mimar dava etse şer'an sizin de elleriniz kesilir, zira şer-i şerifden izin almadan kanunsuz iş edenin şeriatin emri ile hakkından gelinir" dedikte Fatih,

"Sultanım Müslümanların beytülmalından yetecek kadar maaş verelim" deyince hemen molla,

"Hayır beytülmale gadr etmen. Bu iş kanunsuz olmuştur, kabahat sizindir. Siz kendi *[41a]* maaşınızdan bu yaralıya her gün onar akçe verirsiniz" diye hükmedince Fatih,

"Yirmişer akçe olsun, ama elini kestiğimi bana helâl etsin" dedikte Mimarbaşı teselli olup,

"Dünyada ve âhirette helâl olsun" diye günlük yirmişer akçenin berat hüccetini alıp gitti.

Sultan Mehmed de davanın bittiğine dair hüccetleri alıp dava ve kavgadan kurtulunca hemen (---) hazretleri,

"Padişahım mahkemeye hoşgeldin, o mahalde davacın var idi, şeriatın gerektirdiği o idi ki şeriat önünde davacın ile beraber olaydın. Onun için sana tazim etmedik, şimdi sana tazim farz mesabesindedir" diye posta oturmasını teklif ettiler.

Hemen kızgın Sultan Mehmed "Efendi, eğer bu sultandır diye beni koruyup mimara gadr edeydin şu topuz ile seni ezerdim" diye eteği altından topuzu sapıyla gösterdi. Hemen (---) hazretleri,

"Eğer beyim sen dahi benim şer'ile hükmettiğime razı olmayıp zerre kadar şeriattan ayrılsaydın şu post altındaki ejdere seni helâk ettirirdim" diye postu açınca Allah'ın emriyle post altından bir ejderha fışkırıp ağzından ateş saçarken Molla hazretleri ejdere "Epsem ol" diye hitap edip postu yine örtünce hemen Sultan Mehmed, (---) hazretlerinin mübarek elini öpüp hayr dualarıyla şereflenip sarayına gitti.

Böyle şanı büyük bir padişah iken şeriat kaısına gelip itaat etti. Sonra mimarın baş yardımcısı Abdal Sinan mimarbaşı olup bu camie nice ek binalar yaptı.

Daha sonra Ali Kuşçu adlı yıldızlar ilminde ünlü bilgin gelip bu Fatih'in camii avlusunun içinde Boyacılarkapısı yanında Müslüman çocukları için Kur'an eğitimi yapılan bina önünde anılan Ali Kuşçu *"Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin?"* [Furkân, 45] âyeti üzere dört köşe bir beyaz mermer içre bir mîkat [güneş saati] yapmıştır ki yeryüzünde benzeri yoktur.

Bu gönül açan camii, Fatih bu yazıldığı üzere tamamlayıp cihan süsü bir padişah olup padişahlıkları zamanında Osmanoğulları ülkesi mamur oldu.

Fatih Gazi'nin saltanatları zamanındaki fetihlerini bildirir

İlk başta Tuna Belgradı'nı kuşatıp fetihsiz döndü.

Mora'da Gördös, Misistre, Kostantiniyye, Atina ve Eğriboz 875 [1470-71].

Avrathisarı, Alacahisarı, Belgrad yakınında Havale Kalesi, Semendire Kalesi, Silifke, Mut, Varsak Karahisarı Kalesi, Germiyan vilâyetinde Kütahya Kalesi, Karaman'da Ermenak Kalesi, Kalonhisarı ve Kefe Kalesi sene 880 [1475-76].

Germiyanoğlu Kalesi, Sudak Kalesi, Kerç Kalesi, Balıklağa Kalesi ve Menkub Kalesi. Bu Kefe'den beri amlan kaleler Kırım adası çevresindedir. Karaboğdan vilâyetinin fethi sene 881 [1476-77].

Ayameki ve Pulya adası ve bazı kaleler sene 880 [1475-76].

Karaman vilâyetinin fethi sene 882 [1477-78].

Samsun, Sinop ve Trabzon kaleleri 865 [1461] senesinde fetholdular.

Rumeli'de Arnavut İskenderiyesi fethi sene 883 [1478-79].

Uzun Hasan cengi sene 878 [1473-74].

İlbasan Kalesi sene 871 [1466-67].

Kısacası padişahlığı zamanlarında yetmiş yedi sancak yerler fetholup sonunda Hicret'in 886. senesinde [1481] Maltepe yakınında vefat etti.

Mübarek cenazesini Üsküdar'dan İstanbul'a geçirip camiin mihrabı önündeki cennet-mekân yuvasında gömdüler. Saltanat müddeti [Hicrî olarak] 31 ve ömürleri 51 senedir.

Sonra taht Sultan Bayezid'e nasip olup İstanbul'u tamir ederken Hudâ'nın hikmeti gök kazası olup İstanbul içinde yedi gün altı gece büyük bir deprem olup Galata Kalesi'nin nice yerleri yıkıldı, sonra tamir olunup Yağkapanı'nın kapısı üzere Mimar Murad dört köşe bir mermer üzere celî yazıyla yazmıştır, ama gerçekten sikkeyi mermerde kazmıştır. Tarih:

În-hisâr refi' kez-segîn
Hasmrâ ber-teneş rasîd sal'a

Ve zâmân-ı Şehî rivayet-i o
Ez kamer mihterest. der tali'a

Çün meremmet şüd o be vakt-i şerîf [41b]
Şüd müverrih imaret-i kal'a. *Sene (---).*

Bu depremden yıkılan yerler padişah fermanı ile altmış günde tamir olundu. "Madyan oğlu Yanko zamanından beri böyle büyük bir deprem olmamıştır" diye yazmışlar.

Sonra Bayezid-i Veli İzmit sancağında Geyve adlı kasabada Sakarya Nehri üzere 14 göz büyük bir köprü inşa ettirmiştir ki her bir kemeri samanyolundan nişan verir bir sağlam köprüdür.

Sonra Osmancık şehrinde Kızılırmak üzere 19 kemer bir köprü yaptı.

Saruhan diyarında nehri Gediz Nehri üzere 19 kemerli bir köprü yapmıştır ki dünyaca meşhur ebem kuşağından [gökkuşağı] nişan verir bir köprüdür.

Sonra İstanbul içinde camiinin yapımına başladı. Sekizinci selâtin camii,

Sultan Bayezid Han-ı Veli Camii'nin vasıfları

İstanbul içinde Eski Saray yakınında temelini attığı güzel camiin yapımına 903 [1497-98] senesinde başlandı ve 911 [1505-06] senesinde tamamlandı. Bu cami-i şerifin vasıfları hemen bu padişahın yüce babası İstanbul fatihi Sultan Mehmed Han-ı Gazi'nin anlatılan camii vasıflarına yakındır, ama bu camiin iki düzgün minaresi birer şerefeli olup camie bitişik değildir. Camie bitişik sağ ve solunda yolcular için iki adet misafirhane yapılmış, minareler onlara bitişiktir. Daha sonra o misafirhaneleri camie katılarak cami iki taraftan da genişledi. Kıble kapısından tâ mihraba kadar zergerdân ayak ile (---) ayaktır ve eni sağ ve solundan (--) ayaktır. Eni boyundan uzun olmuş olur, zira anılan bu haneleri katmışlardır.

II. Bayezid yani Bayezid-i Veli Camii'nin şekli: Öncelikle dört yüksek ayak üzere göklere baş uzatmış yüksek, yuvarlak bir kubbesi vardır. Kıble tarafında mihrap üzere ve kıble kapısı üzere yarım kubbeler de büyük kubbeye eklenmiştir.

Camiin sağ ve solunda iki hünnap renginde (kırmızı) somaki sütunları var ki benzerleri meğer Mısır'da Sultan Kalavan Camii'nde ola. Bu sütunlar üzere cami içinde iki kat kandil takacak çemberler ile bezenilmiş süslü bir camidir.

Bu camiin sağında Osmanoğlu padişahlarının cuma namazı kılacakları yüksek bir makam yapmışlar ki benzersizdir.

Daha sonra Sultan İbrahim Han (---) tarihinde bu mahallin üç tarafına altınlı ve yaldızlı şebeke kafesler yapmış, sanki cennet bahçesi kafesi oldu, ama mihrabı, minberi ve müezzinler mahfili ham mermerden sade güzelidir.

Mihrap üzere Hattat Şeyh yazısıyla (---) (---) (---) yazılmıştır.

Beş kapısı vardır. Dış avlusunun dört tarafında yan sofalarında çeşit çeşit (---) adet sütunlar üzere (---) adet ters dönmüş tas gibi kubbeler vardır. Avlunun ortasında büyük bir havuzu vardır. Bütün cemaat orada abdest tazelerler.

Bu havuz üzere Bağdad fatihi Sultan Murad sekiz beyaz mermer sütun üzere bir yüksek düzgün kubbe yapmıştır. Bu havuzun etrafında dört adet upuzun servileri var ki her bir tûbâ ağacına benzer.

Bu camiin temeline başlandığında mimarbaşı,

"Padişahım mihrabı nice koyalım?" diye sorunca Sultan Bayezid-i Veli mimara hitap edip,

"Ayağım üzere bas" derler.

Mimar ayağı üzere basınca Kâbe-i şerifi görüp hemen mimar Bayezid Han'ın ayağına yüz sürüp mihrabı önce yaptı. Sonra yine mihrapta iki rek'at hâcet namazını Bayezid-i Veli kılıp hayır ile tamamlanması için hayr dua ederler.

Tamamlandıktan sonra ilk cumada nice yüz bin cemaat içinde Bayezid-i Veli buyururlar ki,

"Her kim ikindi ve akşam namazının sünnetini ömründe terk etmemiş ise o imamlık etsin" buyurduklarında deniz gibi cemaat içinde ikindi ve akşam namazı sünnetini tertip üzere kılmış bir adam bulunmadı. Meğer kendileri tertip sahibi imişler.

"Elhamdülillâh seferde ve hazarda uzun müddet ömrümüzde biz bütün sünnetleri terk etmedik" diye imamlık ederler.

Gayet helâl ve temiz mal ile yapıldığından gayet *[42a]* ruhaniyetli camidir. İstanbul'un çarşı ve pazarı içinde bulunduğundan gece gündüz binlerce cemaati olur. Defalarca meydana gelmiştir ki bir cemaat ikindi namazını kılıp selâm verdikten sonra bir cemaat de kamete başlayıp evvelki cemaate Âyetelkürsî okumaya engel olup başka cemaat dutar. Tâ bu derece büyük kalabalık olur.

Gece gündüz büyük havuzun muslukları kapanmayıp daima akmadadır, zira cemaatten bir an dinlenme yoktur. Bu cami üzere daima nur iner. Mihrabı pencereleri önünde bir ok menzili bir İrem bağı var ki türlü türlü meyveler ile bezenmiş bir bağdır.

Mihrap tarafında anılan cennet-mekân Sultanın yattığı yuvası ve nurlu mezarı safi ham mermer ve saf kurşun ile örtülüdür. Nur dolu mezarının çevresi Rıdvan cenneti bahçesinden nişan verir bir cennet bahçesidir.

Bu camiin iç avlusu dışında olan ova gibi büyük avlunun üç tarafında dükkânlar yapıp sanat erbâbı ve esnaf ile bezenmiştir. Bir mutfak, bir aşevi ile süslenmiş ve misafirhaneleri ile bezeli bir avludur. Bir fakir ve zengin çocukları mektebi, Kur'an sıbyan mektebi ve dârülkurrâsı vardır. Avlunun dört tarafında altı kapısı vardır. Bu avludan dışarısı baştan başa türlü yüksek ağaçlarla süslenmiştir, ama çoğunluğu çeşit çeşit dut ağacıdır.

Bu ağaçların gölgelerinde binlerce insan gölgelenip geçimlerini sağlamak için çeşitli şeyler satarlar. Bu avludan dışarı büyük bir vadi vardır, Sultan Bayezid Meydanı derler, dört tarafı çeşitli dükkânlar ile süslenmiştir. Bir tarafında Bayezid Han'ın yetmiş kubbeli bir medresesi vardır.

Bu camiin nâzırı şeyhülislâmlar olmasından dolayı bu medresenin dersiâmı şeyhülislâmlardır. Haftada bir kere ders okutur. Talebelerine et ve aydınlatma için ayrılan paraları her ay gelir, zira gayet sağlam vakıftır. Toplam 2.040 hizmetçileri vardır. Hepsinden muvakkıtın aylığı vakfedenin şartı üzere fazladır, zira İslâm memleketlerinde ne kadar gemici ve denizci var ise hepsi Sultan Bayezid Han muvakkıtına muhtaçlardır, zira cami-i şerifin kıblesi keramet keşfi ile doğru olduğundan bütün reislerin kıble-gösterir âletleri ve saat kufleleri bu cami mihrabında düzeltildiği için muvakkıta muhtaçlardır.

Bütün Frengistan'da yıldızlar ilmine sahip olan üstad kefereler, mîkâtlarını ve kıble göstericilerini Bayezid Han Camii'nde düzeltirler. Dünyaca meşhur bir sağlam mihraptır. Bu mihraptan başka Sultan Bayezid-i Veli'nin fethettiği ülkelerde ve başka yerlerde toplam (---) altmış hutbe ve mihraba sahiptir. Emir Buharî Tekkesi ve camii, Galatasarayı ve camii Bayezid Han yapısıdır.

Mutlu zamanlarında olan fetihleri bildirir: İlk başta Moton ve Koron Kalesi fethi, Arkadya, Kalamata, Kalavrata, Hulumiç, Traboliçe, Ballıbadra ve Anavarin kaleleri 906 [1500-01] senesinde fetholdu.

Bu sayılan kalelerin hepsi Mora Adası'nın güney ve batısı tarafındaki kalelerdir. Yerinde birer birer anlatılır.

Sonra İnebahtı Kalesi'nin fethi sene 905 [1499-1500].

Kili ve Akkirman Kalesi fethi sene 889 [1484].

Tarsus ve Adana fethi ve Arnavutluk'ta Drac Kalesi ve Avlonya Kanyası Kalesi fethi ve Kara Boğdan isyan edip haraca kesildi. Sene 918 [1512].

.....(1 satırlık yer boş).....

Nice kaleler fethinden sonra oğlu Sultan I. Selim ile ikinci defada Çorlu ovasında cenk edip yenilirken bütün kul kendinden yüz çevirince Bayezid Han İstanbul'a gitti.

Ardınca Selim Han İstanbul içre girip Yenibahçe adlı yerde çadır ve ağırlıklarıyla kondu.

Bütün kul *[42b]* Selim Han'a tabi olunca Selim Şah müstakil şanlı bir padişah oldu. Babası Bayezid Han'ı Edirne yakınında Dimetoka Kalesi'ne ferman edip Edirne'ye bir merhale yakın Havsa Kasabası'na varınca Allah'ın emri ile Bayezid Han sene (---) vefat etti.

Ölüm sebebinde dedikodu çok olup "Âh Cem Şah" diye ruhunu teslim etti derler.

Bazıları zehirlenerek ölürken "Selim ömrün az olup gazân çok olsun" diye ruhu cennete gitmiştir, derler.

Mübarek cenazesi anılan camii avlusunda gömülüdür. Saltanat müddeti 33 sene, ömrü (---) sene.

Sonra oğlu I. Selim Şah müstakil padişah olup ilk gazâsı İran ülkesi Şahı Şah İsmail'i Ahıska Kalesi altında Çıldır ovasında bozguna uğratıp 200.000 Kızılbaşı kılıçtan geçirdi. Bizzat Şah yedi atlı ile can kurtarıp Taclı Hanım Hatunu 300 cariyesiyle esire olup Defterdar Taczâde Cafer Çelebi'ye emanet kondu ve Âsitâne-i Saadet'e (İstanbul'a) getirildi.

Bu zaferle sonuçlanan seferde Kars, Ahıçka, Ardahan Kalesi ve çevresi, Hasan Kalesi, Erzurum, Bayburt, Gümüşhane ve Kemah Kalesi, yine Kara Hamid, Diyarbakır ve kırk parça tabi kaleleri, Maraş sahibi Zülkadiroğlu Sultan Alâüddevle katlolunup yetmiş adet boybeyleri kelleleri ile Mısır Sultanı Gavrî'ye gönderildi.

Sonra Gavrî'ye Mısır üzere sefer olup Halep Kalesi 20 kalesiyle sene (---).

Şam Kalesi 42 parça kaleleri ile sene (---) fetholundu.

Trablusşam Kalesi 70 parça kalesinin bütün Dürûzî ve Rûzî kaleleri fetholdu.

Beytü'l-mukaddes, Gazzetü'l-Hâşim Gazze ve Remle 17 parça kaleleri ile fetholup bir sene Şam'da kışlanıp sonra sene (---) ayında Kakun sahrasında Sultan Gavrî ile büyük cenk edip Gavrî Han bu gazâda âhiret gerçeğine erip şehit olup bütün nekes Çerkez askeri kılıçtan geçip kılıç artıklarının ardlarınca Selim Han Mısır'ı kuşatıp tam (---) ay büyük cenk olup 922 [1516] tarihinde Sultan Selim *"şivey şivey"* sözü tarih olup 300 parça şehriyle ve 7.000 parça köyüyle Mısır eyaletini fethedip Hayre Beği, Mısır hâkîmi ve Kemal Paşazâde Ahmed Efendi'yi kadıasker edip Mekke ve Medine zaptolunup Selim Han Hâdimü'l-Haremeynü'ş-şerifeyn (Harem-i Şerif'in hizmetçisi) olup kılıcı arşa astı.

Daha sonra İstanbul'a gelip 926 [1520] tarihinde ömür yayını yasdı.

Temeli atılıp eksik kalan camiin mihrabı önündeki nur dolu kubbe içinde gömülüdür.

Trabzon'da doğmuş ve orada şehzâde hâkim olmuştu. Saltanat müddeti 9 ve ömrü (---) sene.

Tahta çıkışına tarih: *"Feyz-i ilâh"* ve diğer tarih *"Dayf-ı İlâh"* lafızları düşmüştür, sene 926 [1520].

Dokuz senede bin bir hutbesi okunup hâlâ mamur camilerdir. Sonra yerine oğlu iman sahiplerinin yardımcısı ve koruyucusu, isyan edenlerin kafalarını kıran Osmanoğullarının onuncu sultanı, sultan oğlu sultan, İran ve Turan ülkerini aşan Sultan I. Selim Han oğlu Sultan Gazi Süleyman Han müstakil padişah olunca Süleyman Han saygıdeğer babasının temelden eksik kalan camiin tamamlanmasına gayret sarf etti.

Sultan I. Selim Han'ın Camii'nin vasıfları

Aziz babasının nur dolu mezarının yakınında babasının adıyla 927 [1521] senesinde başladı ve 933 [1527] yılında tamamladı.

Bu cami İstanbul içinde Haliç'e bakan yüksek bir tepe üzerinde ibret verici yüksek bir camidir. Ancak diğer camiler gibi cami içinde yüksek sütunlardan bir eser yoktur.

Hemen dört duvar üzere yüksek kubbelerdir ki hendese ilmine sahip olan ustalar gelip seyredip "Koca Mimar Sinan maharetini göstermiş" diye dudaklarını ısırıp hayran olurlar.

Gerçekten dört duvar üzere göklerin altında böyle bir seyre değer kubbe yapılmamıştır. Bütün mühendisler bakıp hayran olurlar. Yapı ustası arşını ile ölçüp *[43a]* Ayasofya kubbesinin yuvarlak çevresinden birer karış geniş yapılmıştır diye anlatır ve tanımlarlar.

Gerçekten gök kubbeye denk eşsiz mavi bir kubbedir. Lâkin Ayasofya kubbesi bu kadar yüksek değildir. Boyu 58 arşın yüksektir. Daha yüksek yapılmamasının aslı, zemini gayet yüksek dağın üzerine yapılmıştır ve avlusunun sağ tarafında kefere zamanı su sarnıcı çok derin bir sarnıç vardır ve yine avlunun kuzeyi tarafında kırk merdiven adıyla bilinen elli dört basamak bir merdiven ile inilir bir uçurum yerdir.

Bu iki uçurum ortasındaki tepe üzere bu cami yapıldığından depremden emin ve korunması için sonunu düşünen sanatkâr Mimar Sinan camii alçak edip dört duvar üzere inşa etti.

Bu camiin uzunluğu ve genişliği (---) ayaktır. Müezzin mahfili sağ taraf duvarına bitişik (---) sütun mermer üzeredir ve minberi ve mihrabı beyaz mermerden sade-kâr mihraptır. Üzerinde (---) olunmuştur ve camiin solunda (---) sütun üzere bir hünkâr mabedhanesi vardır. Bunda da İbrahim Han altınlı kafesler inşa etmiştir.

Kubbe etrafında mübarek gecelerde kandiller asacak bir kat tabaka vardır ve nice bin asılacak avizeler ile süslenmiş bir camidir. Bunlardan başka cami içinde bir alâmet yoktur. Mihrap tarafındaki pencerelerin önünde Selim Han'ın nurlu türbesi bir İrem bağı içinde bülbüllerin feryadının yanık sesleri duyulur bir altıgen kubbedir. Bu camiin üç kapısı vardır ama kıble kapısı daima açıktır.

Bu camiin sağında ve solunda camie bitişik yolcu misafirhaneleri vardır. Sağ ve solunda birer şerefeli iki adet minareleri de diğer minareler gibi yüksek değillerdir. Boyları (---) basamak merdivendir. Avlusu beyaz ham mermer ile döşeli üç kapılı ve dört tarafında yan sofaları üzere (---) çeşit çeşit sütun üzere hurde (---) adet kanatlardır, (---) adet pencerelerdir ve (---) adet camlardır.

Avlunun ortasında bir abdest havuzu ve fıskiyeleri daima havalanıp Müslüman cemaat abdest yenilerler. Hayat suyundan nişan verir bir tatlı suyu vardır. Bu havuz üzerine de IV. Murad Han sekiz sütun üzere bir sivri kubbe yapmıştır. Havuz çevresinde dört servi ağacı vardır. Bu avlunun dışındaki büyük bir avlu türlü türlü ağaçlarla süslenmiştir.

Üç kapısı vardır. Kıblesinde Türbekapısı, batıda Çarşıkapısı, kuzeyinde Kırkmerdivenkapısı.

Çarşıkapısı dibinde Çukurbostan'a bakan büyük bir kubbe sıbyan mektebi, bir imareti, âlim ve suhtelere aşevi ve bir misafirhane vardır. Ancak hamam bu daireden 300 adım uzaktır *vesselâm.*

Başka medrese ve hastahane gibi yapılar yoktur. Beşinci selâtin camii,

Sultan Süleyman Camii'nin vasıfları

951 [1544-45] tarihinde başlanıp 963 [1556] tarihinde tamamlanmıştır ki tarif edilmeye ve anlatılmaya ihtiyacı olmayan ibret verici bir camidir. Tarih:

Kâle abdi âbid târihahu
Ma'bedullâhı vescüd vakterib. *(Sene 963) [1556].*

Yazar bilginlerden tarih yazan ve o vech ile sikkeyi mermerde kazan fâzıl tarihçiler övgü yazmada âcizliklerini ve eksikliklerini itiraf ederler, ama bu hakîr Evliya cüret edip elden geldiği kadar bu benzersiz camiin övülmesine cesaret edeyim.

Önce zemini daha önce Fatih'in yaptığı Eski Saray'ın yarısını bölüp Süleyman Han bu camii denize bakan yüksek bir tepe üzere benzersiz bir cami yaptı. Bütün Osmanoğulları ülkesinde ne kadar bin becerikli usta mimar, yapı ustası, işçi, taş yontucu ve mermer ustası var ise toplayıp üç sene tam üçer bin ayağı bağlı forsa temelini yerin

dibine indirip dağ delicilerin kazma vuruş sesleri yerin dibindeki dünya taşıyıcısı olan öküz duyardı. Tâ bu mertebe yerin dibine kadar kazıp sonra temeline rıhtım yaparak üç senede binanın temeli yeryüzüne çıkıp belli oldu.

Sonra bir sene hâli üzere durup başka temellere ve çeşitli taşları tıraş etmeye başladılar. *[43b]* Bir seneden sonra Sultan Bayezid-i Veli'nin mihrabı peresesine (hizası) göre mihrap konup dört tarafındaki duvarların kubbe kemerlerine kadar üç senede bitirdiler. Sonra dört sağlam ayak üzere yüksek kubbeyi yaptılar.

Süleymaniye Camii'nin tarzı ve şekli: Bu büyük camiin mavi kubbesinin en tepesi Ayasofya kubbesinden yuvarlak ve 7 arşın yüksek cihanı seyreden bir kubbedir. Bu benzersiz kubbenin dört ayağından başka camiin sağında ve solunda dört adet somaki mermer sütunlar var ki her biri onar Mısır hazinesi kıymet eder. Yine Mısır diyarında (---) şehrinden Nil ile İskenderiye'ye oradan Karınca Kaptan sal gemilere yükleyip uygun havayla İstanbul'da Unkapanı'na getirip oradan Vefa Meydanı'na, oradan Süleymaniye Camii'nde Karınca Kaptan dört adet sütunları Süleyman Han'a teslim ettiğinde Beyt:

Karıncalar budun çekmiş çekirgenin Süleymân'a
Size layık nemiz vardır kabul eylen fakîrâne

dediğinde Süleyman Han hoşlanıp hizmeti karşılığında Karınca Kaptan'a kadrince Yılanlı Adası ve Rodos Adası sancağı ihsan olunur, ama Hudâ bilir öyle dört somaki kırmızı renklidir, cihanın dört köşesinde benzeri yok ellişer arşın yüksek güzel direklerdir.

Büyük kubbenin mihrap üzere yarım kubbe ve kıble kapısı üzere yine yarım kubbe ile yapılmıştır, ama anılan sütunlar üzerinde yarım kubbeler yoktur. Sütunlara ağır yük olmaması için üstad Mimar Sinan billûr, necef ve moran camlar etmiştir ki hepsi (---) moran camlardır. Mihrap ve minber üzere olan renk renk camlar Sarhoş İbrahim'in işidir ki bunun da övülmesinde zayıf insan âciz kalır. Ne zaman ki öğle vaktinde bu camlara âlemi aydınlatan güneşin ışığı vurunca camiin içi aydınlanıp bütün cemaatin gözbebekleri kamaşır. Her parça cam nice kere yüz bin parça çeşit çeşit küçük camlar ile çiçekler ve Esmâü'l-hüsnâ (Allah'ın güzel isimleri) yazıları ile süslenmiş, kara ve deniz seyyahları içinde övülmüştür ki felekte benzeri görülmemiştir. Gerçi mihrabı, minberi ve müezzin mahfili beyaz ham mermerdendir, ama usta mermerci (---) ince sütun üzere bir müezzin mahfili yapmıştır ki sanki cennet mahfilidir. Yüksek ham mermerden bir minberi ve sürahi tacı var ki benzeri sanki Sinop Camii minberi ola.

Mihrabı sanki Hz. Süleyman mihrabıdır ki üzerinde Karahisarî hattıyla *"Zekeriyyâ mabedde onun yanına her girişinde"* [Âl-i İmrân, 37] âyeti lâcivert altın ile yazılmıştır.

Mihrabın sağında ve solunda burma çizgi çizgi yapma sütunlar var ki mucizeli sihirdir. Yine orada birer insan boyu saf bakır ve saf altın ile kaplanmış şamdanlar üzerinde yirmişer kantar beyaz balmumları var ki her birine on beşer basamak ağaç merdiven ile çıkılır. Her gecelerde yakılıp cami içi aydınlık içinde aydınlık olur.

Bu camiin sol köşesinde (---) sütun üzere bir yüksek makam, hünkâr mahfili vardır. Bunun başka mihrabı vardır. Bu mahfilden başka dört sütun ayaklar köşelerinde dört adet aşır okuyanlar için maksûrecikleri var.

Onlardan başka camiin iki tarafında yan sofaları üzere (---) adet küçük çeşitli sütunlar üzerinde cami içinde cemaat sofaları vardır. Camiin dışında yine bu sofalara denk ince sütunlar üzere denize bakan ve sağ tarafı çarşıya bakan katlar vardır. Cemaat çok olduğunda bu sofalarda ibadet ederler.

Cami içre kubbede ve direkler üzere iki kat tabakalar daha vardır ki onlarda mübarek gecelerde kandiller yakarlar. Toplam 22.000 kandil ve nice bin askı avizeler vardır. Camiin dört tarafında toplam (---) pencere vardır. Her birinden birer tür hafif rüzgâr girip cemaat yeni hayat bulup cennete girmiş olurlar.

Bu camide Allah'ın emriyle güzel bir koku var ki insanın dimâğı kokulanır, ama dünyanın çiçek ve gülleri kokusuna benzerliği yoktur. Bu cami içinde geride kıble kapısı tarafındaki iki ayaklarda bir çeşme vardır. Bütün cemaat tatlı suyundan içip susuzluklarını giderirler. Bazı kemerler altında üst hazine maksûreleri var ki şehrin ileri gelenlerinin ve binlerce yolcuların Allah emaneti *[44a]* malları var ki hesabını Allah bilir.

Karahisarî hattının (yazısının) övülmesi: Bu camiin içinde ve dışında olan Ahmed Karahisarî hattı bu günde ne yazılmıştır ve ne yazılması gerektir. Bu yolda Cenâb-ı Bârî onu başarılı etmiş. Önce büyük kubbenin tâ ortasında: *"Allah göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûru içinde lamba bulunan, penceresiz oyuğa benzer. Lamba cam içerisindedir"* [Nur, 35] âyeti yazılmıştır ki gerçekten Nur âyeti yazmada ustalığını belli etmiştir.

Mihrap üzere yarım kubbe içre (---) yazılmıştır. Kıble kapısı üzere yarım kubbe içre: *"Ben yüzümü tamamen, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim"* [En'âm, 79] âyeti yazılmıştır.

Dört ayakların köşesinde "Allah", "Muhammed" birinde de "Ebûbekir" birinde "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin" yazılmıştır.

Minberin sağındaki pencere üzere: *"Mescidler Allah'a mahsustur, Allah ile beraber bir başkasına dua etmeyin"* [Cin, 18]. Bunlardan başka üst pencereler üzere hep Allah'ın güzel isimleri yazılıdır, ama kalem-i şikâfîdir (yırtık yazı). Lâkin kubbedeki yüksek yazılar güzâfî hattır ki her bir elifi, lâmı ve yırtık kâfı onar arşındır, zira kubbenin boyu posuna göre yazılmıştır ki aşağıdan rahatça okuna.

Bu camiin beş kapısı vardır. Sağ tarafında imam kapısı, sol tarafta hünkâr mahfili altında vezirler kapısı ve iki yan kapıları var, sol yan kapı üzere *"Sabretmenize karşılık size selâm olsun; burası dünyanın ne güzel bir sonucudur."* [Ra'd 24, 18]. yazılmıştır. Sağ yan kapı üzere (---) yazılıdır ve kıble kapısı üzere

.....(2 satırlık yer boş).....

Sol taraftaki kitabe içinde *"Ketebehu Ahmedü'l-Karahisarî. Sene (---)"* diye yazılmıştır.

Beyaz avlunun vasıfları: Camiin anılan kapısına ve güzel avlunun üçer adet yüksek kapısına (---) basamak taş merdiven ile çıkılır ve inilir, ama bu has avlu, beyaz mermer ile döşenmiş bir ak yayladır ki her bir parça mermeri birer haliçe büyüklüğünde parlak, yaldızlı ve düzgün döşenmiş billûr gibi boşluktur. Uzunluğuna ve enlemesine dört köşe olup yan sofalar ile bile (---) ayaktır, ama cami içi bu avludan büyüktür.

Kıble kapısından tâ mihraba kadar (---) ayaktır. Eni (---) ayaktır, ama bu avlunun dört tarafında kırk ayak enli yan sofaları üzere hepsi rengârenk büyük direkler üzerinde (---) adet değerli direkler ve her sütun üzerinde çeşit çeşit taşlardan kemerler var ki her biri gökkuşağından nişan verir. Daha üstünde fırdolayı (---) adet kubbeler vardır.

Bu avlunun dört tarafına bakan toplam (---) pencere vardır ki her bir demir şebekesi pazu kalınlığı demir pencerelerdir. Demir ustası Davud sanatını edip öyle törpü urmuş ki hâlen cilâsına bir toz zerresi etki etmeyip Nahçıvan demiri gibi cilâlı pencerelerdir. Bu pencerelerde (---) camlar vardır.

Bu beyaz avlunun tâ ortasında ibret verici bir havuz vardır. Bu da seyre değer sihirli dört köşe bir havuzdur. Ancak abdest havuzu değildir. Dört tarafı mermer kafeslerdir. Cemaat hayat suyundan içerler.

Üstü yassı kurşun örtülü alçak kubbedir, ama gariplik bu ki bütün havuzun şadırvanları atıldığı için şadırvan derler, ama bunun hayat suyu kubbesinden aşağı sebil gibi akar. Garip seyirliktir ki insafla bakan hayran olur. Bu avlunun kıble tarafı sofası pencereleri üzere kâşî çini lâcivert üzere (---) (---) (---) yazılıdır.

Avlunun sol yan kapısı üzere (---) (---) (---) âyeti yazılıdır.

Avlunun sağ kapısı eşiği üzere (---) (---) (---) (---) (---) âyeti yazılmıştır.

Avlunun kıble kapısı üzere (---) (---) (---) (---) âyeti yazılmıştır, ama bu avlunun kıblesi bütün kapılardan yüksek bir sanatlı kapıdır ki yeryüzünde bu güzel kapıya denk beyaz ham mermer eşikli, kat kat girişme yivli, külüplü ve medineli bir kapı *[44b]* görülmüş değildir. Hepsi beyaz ham mermerdir. Üstad mermer-tıraş bütün taşları birbirlerine öyle kaynaştırmıştır ki her taşın aralarını değme adam fark edemez.

Bu kapının yüksek eşiği üzere mihrap gibi mermerden oyma mukarnas mebrumlar içre başaşağı mermerden ibret verici lâleler ve çeşit çeşit sanatlar, yine yine mermerden zincir ile sanatlı avizeler var, Cemşid ilminden haberdar olan bilir.

Bu kapının iki tarafında tâ kubbe bitinceye kadar dörder kat odalarda muvakkıt, salâcılar, kapıcılar ve kayyımlar oturmaktadır. Bu kapıdan içeri bir büyük kırmızı yuvarlak somaki döşelidir ki bu da benzersiz cilâlı ve parlak taştır, ama büyüklüğü bir sofra kadar vardır. Bir tarafı biraz yaralanmıştır.

Avlunun sağ tarafındaki kapının iç yüzünde dört köşesinde düzgün bir somaki üzere bir haç yazılmıştır. Üstad onu kazımış, ancak yine haç izi bellidir. Kâfirler bu taşa bir milyon vermişler, ancak vermemişlerdir. İşin sonunda bir deniz şenliğinde Galata'da yatan kâfir kalyonlarının direği üzerinde bir şahî top güllesini kasten atıp tâ Süleymaniye Camii'nin sol avlu kapısının aşağı eşiğini kırıp top güllesi gelip anılan haçlı somaki üzere karar etmiştir, ama yerde olduğundan bir zarar isabet etmemiştir.

Sözün anlamı odur ki mel'un kötü renkli Frenk ne düşmanlıktır ve ne derece usta topçusu vardır ki Galata'dan isteyip Süleymaniye kapı eşiğini vurup kıra. Hâlâ vuruş izleri bellidir ki insanların seyirliğidir. Bu avlunun dört tarafında olan sütunların aşağı kısımlarında tunç bilezikler vardır. Evkaf tarafından hakkâk (oymacı) tarihçi vardır. Bütün büyük olayları, mesela yangın, tahta çıkış, deprem ve halk ayaklanması gibi şeyler yazılmıştır ki acayip tarihli sütun ayaklarıdır.

Bu camiin dört adet minareleri var ki her biri birer ezan makamıdır. Sultan Süleyman Han, Osmanoğullarının onuncu padişahı olduğundan ona alâmeten dört minare on şerefe yapmışlardır. Camie bitişik iki minare üç şerefeli göklere baş çekmiş (---) yüz basamak benzersiz minarelerdir.

Avlunun geri köşelerindeki iki minare onlardan daha alçacık ikişer şerefeli düzgün minarelerdir, ama sol tarafındaki üç şerefeli

minareye cevahir minare derler, adının sebebi odur ki Süleyman Han bu camii yaparken biraz sağlamlaşması için bir sene feragat edip başka hayratlar yaparlardı.

Acem Şahlarından Şah Tahmasb, Süleyman Han'ın camiden feragat ettiğini duyup tez bir büyük elçi tedarik edip bin kese mal ve bir kutu kıymetli çeşit çeşit mücevher ile mektubunda eyle yazmış ki,

"Duyduk ki camii tamamlamaya kudretiniz kalmayıp feragat etmişsiz. Size dostluğa binaen şu kadar hazine mal ve bu kadar mücevherler gönderdik. Bu mücevherleri satıp bu malı sarf edip camii tamamlamaya çalışın, bizim dahi hayratınızda hissemiz ola" diye bu gibi hakaret edici mektuplar ile alelacele elçi Süleyman Han'a geldiği sırada cami denizler gibi işçi ve ustalar ile yapılırken gelip Süleyman Han mektubun içeriğinden ateş gibi olup bin kese malı bütün İstanbul Yahudilerine elçi önünde dağıtıp bir parça kalmadı.

Elçiye hitap edip buyurdular ki beyt:

Râfızî rûz-i kıyâmet har büved zîr-i Yehûd

"Böyle olacak size binecek Yahudi topluluğu efendilerinize malınız nasip ola ki Kıyamet gününde size bindiklerinde mahmuz ve kamçı vurmayalar. Yohsa sizcileyin namaz kılmayan insanların cami hayrında ilgileri ne ola".

Bir kutu mücevheri yine elçi önünde Mimar Sinan'a verip,

"Bu değerli diye gönderdiği taşları benim camimin taşları yanında değersizdir. Tez bunları diğer taşlar içre koyup harcın içine kat" dedi.

Elçi bu hâli görünce akıl dairesinden çıkıp sustu ve hayrette kaldı. Mektubuna karşılık nice boş sözler ile mektuplar yazılıp elçi Revan tarafına yola çıkmada. Beri tarafta usta Mimar Sinan bu mücevherleri birer tür sanat ile minarenin her altıgen *[45a]* süsleri içine kitabelerin ortasına türlü türlü yapma mermer güller içine bu cevahirleri süslemiştir. Onun için o minareye hâlâ Cevahir Minare derler. Güneşin ışığı bazı taşlara yansıyınca ışık verir, ama bazı taşlar sıcağın şiddetinden, kar ve yağmurdan bozulup ışığı yok olmuş ama camiin kıble kapısı sofa kemeri ortasında bir Nişabur firuzesi vardır ki bir yuvarlak kâse kadar vardır. Hâlâ parıltısından insanın gözü kamaşır. Bu camiin iki tarafında kırkar adet abdest yenileyecek muslukları vardır.

Nurlu türbe bahçesinin vasıfları: Mihrap önünde bir ok atımı mesafede bir güllük gülistanlık ve dünya yarısı ağaçlık içinde Süleyman Han meşhedi *toprağı güzel olsun* yüksek bir kubbe içinde gömülüdür ki bu kubbenin benzeri bu gökkubbe altında yoktur, zira

şirin işli usta küçük bir kubbe üzere bir kat yüksek kubbe daha yapmış, biri biri içinde böyle sanatlı kubbe bir diyarda yapılmamıştır. Bu acayip ve garip tarz görülmemiştir. Bunda olan kafesli ve kat kat mermer sanatları bir yapıda yoktur.

Dış avlunun özellikleri: Bu camiin üç tarafında bir kat dış avlu daha var ki iki tarafı birer at menzili toprak boşluktur. Çeşit çeşit uzun çınarlar, salkımsöğütler, servi, ıhlamur ve kuşdili ağaçları ile bezenmiş büyük avludur ki üç tarafı toplam (---) adet pencereli duvarlardır.

On adet kapıları vardır. Kıble tarafına iki kapısı var. Biri Mera kapısı, biri Eski Saray kapısı, güneyde Mektep kapısı ve yine güneye Çarşı kapısı, güneye Sağmedrese kapısı, yine güneye Hekimbaşı kapısı, batıya İmaret kapısı, Tavhane kapısı ve yine garba Ağa kapısı (---) basamak merdiven ile çıkılır. Ondan kuzeye Binbir Çivili Kubbe kapısı yirmi ayak taş merdiven ile çıkılır bir kapıdır. Kubbesi içinde bin bir çivi mıhlı olduğu için böyle isimlenmiştir. Doğu tarafına bakan Hamam kapısı, bundan (---) ayak merdiven ile hamama inilir, ama bu tarafta avlunun duvarı olmayıp İstanbul şehrini seyr için bir kenarına alçak duvar çekilmiştir.

Bütün cemaat orada durup Hünkâr Sarayı, Üsküdar, Boğazhisar, Beşiktaş, Tophane, Galata, Kasımpaşa ve Okmeydanı baştan ayağa görünür. İstanbul halici ve Boğaz içinde nice bin pereme, kayık ve diğer gemilerin yelkenlerini açıp yüzdükleri birer birer görünür cihan seyri bir avludur.

Bu avlunun dört tarafından Süleymaniye Camii fırdolayı (---) 1.000 adımdır ve bir küçük avlu da Süleymaniye ile Eski Saray duvarı arasında ser-çeşme-i küşte-girân Pehlivan Demir Meydanı adıyla meşhur bir alandır. Hâlâ ikindiden sonra tekke pehlivanları o güzel yerde güreşirler. Türkçesinin doğrusu güraşdır.

Bu camiin sağ ve solunda dört mezhep müftüleri için dört adet büyük medreseler var ki hâlâ âmil ve kâmil âlimler ile mükemmel dopdoludur.

Bir dârülhadis, bir dârülkurrâ, başka tıp medresesi, bir sıbyan mektebi, bir şifa yurdu, bir mutfak, bir aşevi, bir yolcu misafirhanesi, gelen-gidenler için bir kervansaray, bir yeniçeri ağası sarayı, bir kuyumcular, düğmeciler ve kavaflar sokağı, bir cihanın yarısı aydınlık hamam, medrese tetimmeleri ve 1.000 adet hizmetçi evleri yapmıştır ki bu cami etrafında bin bir kubbe sayılmıştır.

Galata tarafından bu Süleymaniye İmareti'ne bakan sanki gömgök kurşun ile döşenmiş bir büyük bir şehir görür.

Toplam 3.000 hizmetçisi var, vakfı çok güçlüdür. Akdeniz'deki bütün adalar, Sönbeki, İstanköy, Sakız, Rodos ve diğer adalar bütün Süleyman Han evkafıdır ki mütevellisi 500 adam ile yönetir.

Bu camiden başka Süleyman Han yedi iklimde fethi olması sebebiyle toplam (---) hutbesi okunur, ama İslâm ülkelerinde bu Süleymaniye Camii'nden sağlam ve dayanıklı imaret yapılmamıştır. Bütün mühendislerin sözbirliği ettikleri budur ki,

"Bu yeryüzünde Süleymaniye *[45b]* yapısı gibi sağlam yapı yapılmamıştır ve bu yuvarlak kubbe gibi parlak bir kubbe görülmemiştir" derler.

Temel kuruluşunda olan sağlamlık, köşesinde olan zarif eserler ve her sihirli sanatın en olgun şekli bu camiin içi ve dışında mevcuttur. Hatta bina tamamlanınca Koca Mimar Sinan,

"Padişahım sana bir cami inşa ettim ki kıyamet gününde Hallac-ı Mansûr gelip yeryüzünde olan dünyanın kazığı olan yüce dağları hallaç yayından pamuk gibi attıkta camiin kubbesi Manşûr'un yayı çillesi önünde çevgân topu gibi yuvarlana" diye camiin bu mertebe sağlamlığını över. Gerçekten bu cami yüksek bir tepe üzere kurulmuş olduğundan temelini başta tâ Tahtakale üstündeki sedden, Siyavuş Paşa Sarayı seddinden, Yeniçeri Ağası seddinden, Küçükpazar sarnıcı seddinden, Ağa Mektebi'nden, tavhane, imaret, kurşunhane ve bimarhane tarafları sedlerinden bütün Süleymaniye Camii temelleridir ki bu şekilde bu büyük cami sağlamlık bulmuştur.

Hatta bu hakîr bir kere gördü ki on adet Frenk keferelerinin hendese ve mimarî ilminde yetkin ve söz sahipleri gelip kapıcılar ile bu nurlu camii seyrederken kapıcı kayyımlar bu kâfirlerin ayaklarına başka mest giydirip seyrine başlayıp her ne tarafa baktılarsa ağızları açık kalıp şaşkınlıklarından birer parmaklarını ısırıp hayran olurlardı.

Yapıların Hind sedefkârîsi kanatlarını gördükçe başlarını salıp ikişer parmaklarını ısırırlardı. Başaşağı dönmüş kubbeyi gördüklerinde bütün başlarında manlifke şapkalarını çıkarıp "Merye Merye" diye hayran oldular. Kubbenin eteğinde olan Kisra kemerinden nişan verir dört adet kemerleri gördüler ki beyt:

Kehkeşân-âsâ semâya ser çeküp
Zirve-i a'lâya salmışdır kemend

mazmununca bir gökkuşağı gibi kemerler var ki sanki her biri birer Kudret eli kemeridir.

Gerçekten anılan kemerlerin tarihi: *"Kudret kemeridir."* Sene 944 [1537-38].

Tam bir saat dikkat üzere bu kemerleri ve cami içini dudaklarını ısırarak seyredip dış avluya çıkıp dört minare, dört rükün, altı yüksek kapıları, lâtif avluyu ve etrafında hazır kemerler üzere kubbeleri, bütün sütunları, kat kat düzgün kubbeler üzerinde bütün

yaldızlı alemleri gördüklerinde parıltısından gözleri kamaşıp yine başlarından şapkalarını çıkarıp başı açık cami-i şerifin dört tarafını seyredip aşırı şaşkınlıklarından hepsi onar parmaklarını ısırdılar ki onların arasında şaşkınlığın en sonu on parmağını ağzına komaktır.

Hakîr bunların tercümanına,

"Bu binayı nice gördünüz?" dedim. Hemen biri konuşulacak biri imiş, dedi:

"Her mahlûkât ve varlıkların, bina ve yapıların ya içi veya dışı güzel olup iki güzellik bir yerde olmaz, ama bu camiin içi ve dışı öyle şirinkârlık üzere yapılmıştır. Bütün Frengistan'da dahi böyle bir ibret verici hendese ilmi üzere yetkin ve mükemmel bina görmedik" diye binlerce takdirlerini bildirdiler.

Hakîr "Ya Ayasofya ile bu cami nicedir?" dedim.

Onlar "Evet, bundan büyük tuğla yapı eski bir eserdir. O zamanın sağlamlığı üzere sanatlı büyük bir yapıdır, ama zariflik, hoşluk, incelik ve şirinlikte bu ondan daha sanatlı, ibret verici bir yapıdır. Harcanan mal yönünden de bu camie Ayasofya'dan fazla mal gitmiştir" diye nice sözler söyleyip gittiler.

Gerçekten bu camiin on miskal taşı bir altına mal oldu, derler.

Süleymaniye Camiinin masrafı: Cami tamamlanınca bina emini, nâzırı ve mutemedi muhasebeleri üzere 890.383 yük filori olmak üzere cami muhasebesi görülmüştür.

Süleyman Han'ın İstanbul içre bir büyük hayratı daha yürürlüktedir ki **Kırkçeşme Kemerleri suyu**dur.

Bir kat kemeri Yanko asrında yapılmış İstanbul içre kırk adet çeşme idi, ama günlerin geçmesiyle yer yer yıkılıp Süleyman Han zamanına gelince İstanbul halkı, bir içim suya muhtaç olup bütün tuzlu-acı (şorlu) su kuyularından içerek susuzluklarını giderip çok sıkıntı ve darlık çekermiş. Süleyman Han İstanbul'un batısında bir menzil uzak yerde tatlı sular bulup hendese ilmiyle İstanbul'a getirmeyi isteyince Mimar Sinan,

"Padişahım eğer bu büyük hayrat sana nasip olursa tâ bu yerden İstanbul'a on bir saat menzildir. Keseleri uç uca *[46a]* dizip bu kadar bol mal sarf ederseniz bu hayrat size nasip olur ve yoksa bu hayrata bu mülk kadir değildir, doğru haber budur Padişahım" deyince hemen Süleyman Han,

"Ey Mimar Sinan hele şu tatlı su İstanbul'a hendese üzere gitmek mümkün müdür?",

"Evet Padişahım, mümkündür. Büyük nehir gibi akar. Eyi imdi sen keseleri uç uca eğer dizersen bu su İstanbul'a varır, dedik.

İnşaallah hakîr keseleri yan yana ve kese kese bitişik iki konak yer dizeyim."

Hemen *"Bismillâh"* ile bir kese altını anılan pınarın başına saçıp temeline başlayıp yedi yılda 3.700 göz kemerlerdir ki bazı yerleri göklere başçekmiş ikişer üçer kat kemerlerdir.

İstanbul içre girip Atpazarı yakınında Yanko'nun Kırkçeşme Kemerleri üzere geçirmek gerekip İstanbul şehri içre anılan tatlı suyu dağıtıp Kerbelâ şehitleri ruhlarını şâd eyledi.

Büyük Çekmece köprüsüne başladı, tamamlaması II. Selim'e nasip oldu. **Şehzâde Camii hayratı**, Süleyman Han'ındır.

Cihangir Camii, Haseki Camii İmareti, Yeni Tersane ve Halıcılar köşkünde **Selim Han Medresesi** Süleyman yapısıdır ki babası ruhuna sevabını bağışlamıştır.

Üsküdar İskelesi Camii hayratı: Yüce kızları Mihribân (Mihrimâh) Sultan için bir cami, iki han ve bir imaret inşa etti.

Rumeli'deki hayratları hesapsızdır, ama **Avlonya Kalesi**, Selânik'te **Kelemerye kulesi**, Eğri sınırboyunda **Segedin Kalesi**, Sigetvar'da **Turba Kalesi** ve Özü sınırboyunda **Bender Kalesi**'ni yaptı ve Edirne'de bir tatlı su akıttı. Edirne yakınında Mustafa Paşa Cisri ve Kasabası'nda bir cami ve imarethane yapmıştır.

Anadolu tarafındaki hayratlarını bildirir: Önce Konya'da Celâleddin nur dolu türbeleri yakınında iki minareli yüce bir cami, bir medrese, bir mescit, semâhane, bir imaret, bir aşevi, gönlü yaralı dervişler için çok sayıda odalar, Şam'da büyük bir cami, bir medrese yaptılar.

Sonra Kefe ve İznik şehrinde bir kiliseyi cami ettiler. Her fetholan kalelerde ve palankalarda olan kiliseleri cami ve olmayanlarda yeniden camiler yapılıp İslâm'ın ihtiyaçlarını tamamlardı.

Kudüs Kalesi, Sahratullah Mescidi kubbesi ve Kudüs suyu üzerine büyük bir kale Süleyman Han'ındır.

Sahra-i Şerif kubbesinin içi dışı yani ahşapaları ve taşı nakışlı ve sanatlı kâşî ile süslü ve nakış türleri ile çini galerisi olmuştur ki sanki Firdevs cenneti köşküdür.

Cennet benzeri Bağdad'ı fethettiğinde, Hz. Sabit oğlu Numan ki İmam-ı A'zam'dır, mübarek kabri üzere bir kale, bir cami, imaret ve aşevi yaptılar. Şeyh Abdülkadir Cîlânî hazretleri üzere büyük bir kubbe, bir cami, tekke, imaret ve diğer hayratlar yenilenip vakıfları belirlendi.

Mekke ve Medine'de olan hayrat ve hasenâtları bildirir

Hâlâ **Rum surresi**, 62.000 altın surre emini eliyle Mekke ve Medine halkına yıldan yıla ulaşır.

Biri de **cübbe sadakası**dır. Selim Han vakfından ziyade Mekke, Medine halkına nice kere yüz bin hırka, cübbe, don ve gömlek gider.

Biri de **cevâlî sadakası**dır yani gayr-ı müslim haracıdır. Devletlerinde çoğu Harameyn sakinlerine tayin olunmuştur. Hâlen devam eden sadakadır.

Biri de (**sadaka-i câriye**)dir ki Arafat Dağı'nda akardı. Bu hayratın ilk sahibi Harun Reşid'in hatunu Zübeyde Hatun idi. Arap ve Bedevîler akacak yerlerini harap etmişti. Süleyman Han iki fersah yerde dört adet kaynak ekleyip ırmak gibi Arafat Dağı'na akıttırıp orada büyük havuzlar yaptırdı.

Mekke'de dört medrese hayratı: Mekke, Anadolu kuralı tertibi üzere dört mezhebe medreseler yapıp talebelerine yetecek kadar maaşlarını tayin eyledi. Mekke'de müminlerin annesi Hadice Ana evini bir kubbe ile imar etti. Hadice Ana'nın nur dolu türbesini de yaptı. *[46b]* Bu hayratlardan başka sayısız ve hesapsız yapıları vardır, ama inşaallah seyahat ettiğimiz yerlerde münasebetiyle tek tek yazılır, zira hemen bu müsveddelerimizde maksat İstanbul'un vasıflarının yazılmasıdır.

Bu yukarıda yazılan hayrat ve hasenâtlar bütün Malta, Rodos, Budin Kızılelması, Tuna Belgradı ve cennet benzeri Bağdad gibi kalelerin hepsi helâl ve temiz gazâ malıyla yapılmış hayratlardır. Bina emini muhasebesiyle sayılan hayratlarla 896.383 filori hazineden çıkmıştır. O asrın hesabınca 500 yük ve 37 yük ve 82.009 akçe olur. Bu zamanımız hesabı üzere 2.241 yük akçe olur, ama Süleyman Han asrında bir akçe bir danık [dang] olur, dördü bir dirhem gelir saf ayar gümüş râyici idi ve 100 altın 118 dirhem gelirdi. Bu incelik üzere hayratın masraflarını Hudâ bilir. Mübarek cami ve güzel yapı,

Şehzâde Sultan Mehmed Camii'nin vasıfları

Bütün mühendisler, üçgen şekilli olan İstanbul'un ortası; saat, adım ve uzunluk hesabınca bu Şehzâde Camii yeridir ki bu düz geniş vadiye yapılmıştır, tepe üzere değildir. Altıncı selâtin camidir, ama bu da Süleyman Han'ın yapısıdır ki ciğer-köşesi olan bahtlı genç şehzâdesi Şehzâde Mehmed'i çok sevdiğinden bütün seferlerde bir an yanlarından ayırmazdı. Sonunda Manisa'da ecel yol kesicisi yakasını toplayınca *"Dön Rabbine..."* [Fecr, 28] emrine uyarak sonsuzluk ülkesine göçtü. Mübarek naaşını cami olacak ağaçlık ve yeşillik içine defnedip üzerine bu gönül açan camii inşa ettiler ki bu da yeryüzünde benzersiz ve bedelsiz bir camidir.

Şehzâde Camii'nin şekli: Orta yüksek kubbesi göklere boy uzatmış mavi kâse bir kubbedir. Süleymaniye kubbesinden biraz

küçüktür ve dört ayak altıgen yapma ayaklar üzere oturmuş düzgün kubbedir. Bu kubbenin dört tarafında yarım kubbeler vardır. Süleymaniye ve Ayasofya gibi ikişer yarım kubbe değildir. Dört yarım kubbe ortasında bir yüksek kubbedir. Mihraptan kıble kapısına kadar boyuna ve enine hakîrin zergerdân ayak messiyle (---) ayaktır. Mihrabı ve minberi gayet sanatlı ve şebekeli ham mermer mihrap ve minberdir. Mihrap üzere (---) yazılmıştır. Sekiz sütun üzere müezzinler mahfili gayet sanatlıdır. Camiin sol tarafında (---) sütun üzere hünkâr mahfili var ve camiin üç tarafı cemaat mahfilleri ile bezenmiştir.

Bu cami içre büyük sütunlar yoktur. İki kat kandilleri vardır. Cami içinde her gece 8.000 kandil yanar. Aydınlatıcı camlar ile donatılmış süslü bir camidir. Dört tarafında (---) pencere vardır. Üç adet yüksek kapısı, sağında, solunda ve kıblesindeki büyük kapısı üzere tarihi:

Ma'bed-i ümmet-i Resûl-i Mübîn. *Sene 950 [1543].*

950 yılının Rebiülevvel ayının birinci günü [14.06.1543] temeline başlanıp 955 senesi Recebinde [16.08-14.09.1548] tamam oldu. İnşasına 150 yük akçe gitmiştir. Camiin dış tarafından da yan maksûreleri vardır. Orada ince ve cilâlı kıymetli çeşit çeşit sütunlar vardır.

Her kapısından (---) basamak merdivenler ile camie çıkılır. Bütün yüksek kapıların ve bütün pencerelerin kanatları baştan ayağa Hind püsüskârîsi gibi sedef işi kanatlardır. Nice bin ibretle bakılacak sanatlı avizelerle süslenmiş nur dolu bir camidir.

Mihrap önünde cennet bahçesinden nişan verir bir bağ içinde yüksek bir türbede Şehzâde Mehmed gömülüdür. Bir türbede de kardeşi Şehzâde Cihangir gömülüdür. Süleyman Han ile (---) yılında Halep kışlağında bulunurken ölünce pak cesedini bu kubbe içine gömdüler. Bu camiin avlusu gayet sanatlıdır. Dört tarafındaki sofalar üzere (---) adet çeşit çeşit sütunlar vardır. Renkli taşlar ile bezenmiş Havernak kemerleri üzerinde (---) adet kubbeler vardır. Dört tarafı dış avluya bakar. Toplam (---) adet pencereleri vardır. Avlu ortasında yuvarlak bir havuzu tatlı su ile dopdolu olup çevresindeki musluklarından abdest tazelerler.

Sekiz sütun üzere yüksek kubbesi *[47a]* vardır ki Bağdad Fatihi IV. Murad Han yapmıştır. Bu camiin sağı ve solunda iki düzgün minaresi ikişer şerefeli yüksek ezan makamıdır ki İstanbul, Bursa ve Edirne'de benzeri yapılmamış öyle nakışlı ibret verici minarelerdir ki Koca Mimar Sinan bu minarelerde ve camide mimarlıktaki ustalığını göstermiştir. Her minare on sekizer köşeli olarak yapılmıştır. Her köşe kesiminde baştan ayağa kat kat şeritler içre çeşit çeşit

kitabe mutahhil türünçe ve islimî nakışları ve her katta ibret verici girişme mukarnas ve medineler icat etmiştir ki görenin aklı şaşar, zira bu cami altıncı camidir. Her bir camiden birer incelik ve ustalık çalınarak yapılmıştır.

Camiin duvarları kenarında o kadar sanatlı mermer şeritler, külüpler, beden beden dîvâreler var ki benzeri bir camide yoktur.

Bütün kubbelerine yine kurşun ustası bir tür mavi saf kurşun örtmüştür. Şerit şerit cetvel gibi çekilmiş kurşun örtüp bu da ustalık göstermiş. Bu camiin üç tarafında bir at menzili geniş avlusu, çeşit çeşit yüksek ağaçlarla süslenmiş bir avludur. Sol tarafında büyük bir çınarın gölgesinde Şeyh Ali Tablî hazretleri gömülüdür. Sahâbenin seçkinlerindendir ki Hz. Ebû Eyyûb ile gelip o savaşta davul çalarken şehit olup buraya defnolunmuştur. Bu büyük avlunun etrafında imaret, medresesi, mutfak, aşevi ve diğer hayrat ve hasenâtları vardır, ama şifa evi, hamamı yoktur. Bu da şanı büyük bir camidir ki diğer selâtin camilerine giden masraftan fazla buna da çok mal harcanmıştır.

Sultan Şehzâde Cihangir Camii: Fındıklı Kasabası'nda Şehzâde Cihangir ruhu için bunu da Süleyman Han yapmıştır, vasıfları yazılır.

Şehzâdeler annesi **Haseki Sultan Camii özellikleri:** Avratpazarı'nda kıymetli bir camidir ki benzersizdir, ama başka camiler gibi gibi büyük değildir. Bir minareli ve bir katlı aydınlık camidir. Bir imareti, aşevi, akıl hastalarının tedavi edildiği tımarhanesi, bir medresesi ve bir sıbyan mektebi ile mamur bir nurlu camidir. Padişah Süleyman Han'ın incelik ve zariflik tabiatlarındandır ki Haseki Sultan hayratını Avratpazarı'nda yaptırmışlardır.

Süleyman Han kızı **Mihrimâh Sultan Selâtin Camii:** Edirnekapısı'nın iç yüzünde bir yüksek zemin üzre yüce bir camidir. Diğer selâtin camilerinin direkli İrem köşküdür. Süleyman Han (---) tarihinde temiz kızı adına yaptırıp bütün masrafı padişah hazinesinden harcanmıştır. Boyu ve eni (---) ayaktır. Mihrabı minberi ve mahfili gayet sanatlıdır, ama hünkâr mahfili yoktur. Dış avlusu baştan ayağa yüksek çınarlar ile gölgelenmiş bir avludur. Dört tarafı medrese odalarıdır. Bir hamamı ve bir çarşısı vardır, ama aşevi ve hastahanesi yoktur. Minaresi bir şerefeli on iki hane yüksek minaredir.

Kısaca günahları bağışlanmış padişah 48 sene saltanatında cihanda adalet edip Osmanlı ülkesini mutlu, mamur ve şen edip gazâ ve cihat etmede Allah yolunda mücahit, yedi iklim padişahı idi. Allah'ın emriyle ne tarafa yönelse zaferle, sâlim ve ganimetle tahtına dönerdi, zira *"İş hususunda onlarla müşâvere et."* [Âl-i

İmrân, 159] âyetine uyarak bütün iş görmüş yaşlı bilginler, dindarlar ve vezirlerle danışıp sonra bir işe başlardı.

Kutlu zamanlarında sadrazamlık makamına atadıkları veziriazamları bildirir

Birincisi **Veziriazam Karamanî Pirî Mehmed Paşa**: Tahta çıktıkları sırada veziriázam bulunup yine sadrazamlığı verdiler.

Veziriazam Makbul ve Maktül İbrahim Paşa: Harem-i Hâs'da yetişip sadâret ile Mısır'a varıp Hain Ahmed Paşa'yı astı. Mısır Kalesi'ne yedi kule yapıp Mısır'ı imar edip İstanbul'a geldi.

Veziriazam Ayas Paşa: Arnavut asıllı idi. Harem-i Hümâyûn'da yetişmiş idi. Sonra yeniçeri ağası ve Rumeli eyaletine mutasarrıf olup vezir oldu.

Veziriazam Lütfî Paşa: Bu da inatçı Arnavut kabilesinden *[47b]* idi. Harem-i Hümâyûn'dan çıkıp nice sancaklara mutasarrıf vezirlik ile şereflendiğinde padişah divanında bir fahişenin fercini oyup siyaset etmişti. Süleyman Han'ın kız kardeşi Lütfî Paşa'nın nikâhlısı olduğundan Sultan gücenip vezirlikten azline sebep oldu. Ondan,

Veziriazam Süleyman Paşa: Beyaz hadım olup Harem'den Şam, oradan Mısır, oradan donanma ile Hindistan'da Bender-i Devâbâd, Ahmedâbâd ve nice kaleleri Portekizlilerden alıp Hind râyine hibe edip bu kadar ganimet malıyla Yemen'den Aden'i, Özdemir Bey ile Habeş'i fethedip İstanbul'da veziriazam oldu.

Veziriazam Rüstem Paşa: Kul cinsinden Hırvat asıllı ve Arişto akıllı idi.

Veziriazam Ahmed Paşa: Arnavut kavminden idareci, cesur ve yiğit bir vezir idi. Harem'den kapıcıbaşılıkla çıkıp yeniçeri ağası ve Rumeli valisi vezir olup Acem Şahı Şah Tahmasb'a gece baskını edip sonra Tımışvar'ı fetheyledi.

Veziriazam Kalın Ali Paşa: Hersek sancağında Perece Kasabası'ndandır. Saray-ı Âmire'den kapıcıbaşılık ile çıkıp yeniçeri ağası ve Mısır valisi oldu. Sonra veziriazam oldu. Çok iri bir adam imiş.

Veziriazam Sokullu Tavil Koca Mehmed Paşa: Bosna sancağında Sokul yani Şahin Kasabası'ndandır. Harem-i Hâs'dan kapıcıbaşı ve nice sancak ve Rumeli eyaleti netice üç padişaha kırk sene veziriazam oldu. Bir mahlûl getiren serhadli fedayî kendini Kubbealtı'nda kurtele bıçak ile birkaç yerden yaralayıp şehit etmiştir. Ondan, o gazâ eden gazi, gazâdan sonra kurtulmuştur.

Veziriazamlık nasip olmayan kubbe vezirlerini bildirir

Gebze'de imaret ve cami yapan **Vezir Mustafa Paşa**'dır ki Bosnalıdır.

Vezir Ferhad Paşa: Arnavut asıllıdır.

Vezir Koca Kasım Paşa: Süleyman Han'ın şehzâdeliği sırasında defterdarı ve sonra lalası idi. Yaşlı olduğundan dördüncü vezir olup Selânik'te emekli iken bir cami yaptı, orada öldü.

Vezir Hain Ahmed Paşa: İnatçı Arnavut kavmindendir. Harem'den çıkıp yeniçeri ağası, sonra Belgrad fethinde Rumeli valisi oldu. Sonra Mısır'da asi olup Mısır'da Bâb-ı Züveyle'de asıldı.

Vezir Güzelce Kasım Paşa: Harem'den çıkıp vezir oldu. Mora Adası'nda Anabolu Kalesi'ni üç sene kuşatıp fethetti ve sonra İstanbul'da Kasımpaşa Kasabası ve camiini yaptı. Kasımpaşa ismiyle anılır.

Vezir Hacı Mehmed Paşa: Budin veziri iken bir hekim Yahudi zehirli şerbet verip öldürdüğünde "Kırk Mehmed isimli âdem zehirledim" diye Yahudi itiraf ettiğinde Yahudi katlolundu. Mehmed Paşa Budin'de gömülüdür.

Yiğit Vezir Deli Hüsrev Paşa: Koca Lala Mustafa Paşa'nın büyük kardeşidir. İlk defa çaşnigîrbaşı, kapıcılar kethüdası, Rumeli ve Mısır veziri oldu.

Vezir Hadım İbrahim Paşa: Hayâ, edep ve vakar sahibi ihtiyar yiğit bir vezir idi. Silivrikapı'nın iç yüzündeki aydınlık cami onun hayratındandır.

Vezir Hadım Haydar Paşa: Harem-i Hâs'da kapıağası iken taşra çıkıp Şehzâde Mustafa katlinde, yakınlıkla itham edilerek görevden alınıp Hersek sancağında emekli oldu. Maarif sahiplerinden, söz ve kelâm sahibi, fakirleri seven himmetli bir vezir idi.

Vezir Palak Mustafa Paşa: Boşnak asıllı olup Arnavut dilinde "Palak" koca demektir. O isim ile lâkaplanmış kızgın ve cesur bir vezir idi. Mısır veziri olup kaptan olup Eyüp'te gömülüdür.

Vezir Damad Ferhad Paşa: Şehzâde Mehmed Han'a damat olup Eski Saray'dan bir köşesini bulup Sultan Bayezid yakınında bunlara yeni bir saray yapıldı. Hattat olduğundan mushaf-ı şerif yazıp onunla geçinirdi. Bir mushafı Bayezid Han Türbesi'ndedir.

Vezir Lala Mustafa Paşa: Velid oğlu Hâlid neslindendir. Şemsi Paşa'nın kardeşidir ki ondan büyüktür. Haremde yetişip çakırcıbaşı olup Rumeli eyaleti ile Malta üzere kumandan olup fethedemeden gelince *[48a]* hacca gidip orada öldü. Bu hakîrin babası defnetti.

Süleyman Han'ın beylerbeyilerini bildirir

Behram Paşa: İç oğlanları taş ile vurup şehit edince onların hepsi katledildi.

Davud Paşa: Mısır valisi iken öldü.

Üveys Paşa: Şam valisi iken öldü.

Dukaginzâde Gazi Mehmed Paşa: Mısır valisi oldu.

Diğer Üveys Paşa: Yemen serdârı iken Aden Nehri'nden yokluk ülkesine gitti. Eşkıya Pehlivan Hasan eliyle şehitlik şerbetini içti, gitti.

Özdemir Paşa: Mısır Sultanı Gavrî'nin akrabalarından Çerkez asıllı cesur ve yiğit idi ki Habeş fatihidir.

Yahyalı Mehmed Paşa: Belgrad'da cami, imaret ve nice hayratı vardır.

Gazi Kasım Paşa: Süleyman Han Viyana Kalesi'ni kuşatıp kışın sertliğinden fethedemeden dönünce bu Gazi Kasım Paşa 12.000 serdengeçti ünlü, cesur, yarar yiğitler ile Alman şehirlerini üç ay yağmalayıp kâfire zarar verirken bir tarafta Süleyman Han Cankurtaran Kalesi'ne düşüp can kurtardı. Daha sonra Gazi Kasım Paşa üç adam ile Venedik diyarından Ösek Kalesi'ne gelip bütün askeri Alman diyarında şehit olur. Bu hakîr o şehitleri Alman diyarında nice yerde ziyaret etmişimdir.

Güzelce Rüstem Paşa: Harem-i muhteremden yeniçeri ağası daha sonra Budin valisi olmuştur.

Süleyman Paşa: Haremden çıktı. Üstolni-Belgrad Gölbaşı muhafazasında vefat etti. Kale kapısı önünde gömülüdür.

Osman Paşa: Has Saraydan yetişti. Çerkez asıllı yarar adam olduğundan Nahçıvan seferinde Şah ordusuna gece baskını etti ve Erzurum eyaleti verildi.

Gazi Hasan Paşa: Yemen ve Habeş'e varıp oradan Tımışvar'da vali oldu.

Solak Ferhad Paşa: Bağdad valisi iken orada vefat etti.

Baltacı Mehmed Paşa: Bosnalıdır. Bağdad'dan azledildi ve İstanbul'da vefat etti.

Hurrem Paşa: Bosnalıdır. Pirî Paşa, Ramazanoğulları'ndandır.

Kubad Paşa: Ramazanoğullarından adı geçen Pirî Paşa'nın baba bir kardeşidir.

Musa Paşa: İsfendiyar oğullarındandır. Erzurum valisi iken Gürci keferesi cenginde şehit oldu.

Hadım Ali Paşa: Mısır valisi iken öldü.

Arslan Paşa: Zikri geçen Yahyalı Mehmed Paşa'nın oğludur. Budin baruthanesi bunun yapısıdır. Tat Kalesi ve Papa Kalesi'ni kefere işgal etmesi sebebiyle suçlanıp Süleyman Han'ın çadırı önünde katlolunup şehitler zümresine katıldı.

Ayas Paşa: Veziriazam Koca Sinan Paşa'nın kardeşidir. Harem'de yetişti, sonra katledildi.

Eski Behram Paşa: Bağdad valisi iken rüşvet almakla meşhur olmuştu.

Cenâbî Ahmed Paşa: Harem'de yetişti. Yirmi yıl Anadolu'da hâkim olup Ankara'da bir hamam ve bir mevlevîhane yapmıştır.

Ulama Paşa: Teke vilâyetinden Acem'e esir olup daha sonra han (sancakbeyi) oldu. Sonra Anadolu'ya kaçtı ve kendine Lipova sancağı verildi. Kırk gün muhasara çekince zorunlu olarak kaleyi kâfirlere verip aman ile dışarı çıkarken "Kırk gün niçin cenk ettin?" diye şehit ettiler. Lipova'da gömülüdür.

Yularkısdı Paşa: Haremden çıkmıştır.

Şemsi Ahmed Paşa: Vezir Mustafa Paşa'nın kardeşidir. Üç padişaha has nedim olmuştur.

Hacı Ahmed Paşa: Bu da Kızıl Ahmedlü'dendir.

Damad Hasan Paşa: Süleyman Han'a damat olup İran'a kaçan Şehzâde Bayezid için İran'a elçilik ile gidip Şehzâde Bayezid'i evlâtları ile alıp Sivas Kalesi'nde boğarak şehit edip Paşa Kalesi yakınında gömdüler, ziyaret etmişim.

İskender Paşa: Bostancıbaşılıkan Anadolu [valisi] oldu.

Çerkez İskender Paşa: Diyarbakır'a 15 sene mutasarrıf olup orada öldü.

Temerrüd Ali Paşa: Bosnalıdır.

Kara Mustafa Paşa: Hasodadan çıkmıştır.

Hızır Paşa: Hızır gibi Şam ve Bağdadı yemiş ve Harem-i muhteremden çıkmış vakar sahibi kanaatkâr, bekâr-ı bî-kâr adam idi.

Kara Murad Paşa: Sonra Sofu Ali Paşa Harem'de yetişip Mısır valisi iken Kâhire derdinden kahrile Kâhire'de öldü.

Hüsrev Paşa: (---)

Muzaffer Paşa: (---)

Gazanfer Paşa: (---) *[48b]*

Gülâbî Paşa: Derviş huylu adam olduğundan emekliliği seçmişti. Daima babamla sohbet ederlerdi. Ayasofya Camii vasfında yazılan hikâye bu zâtındır. Ermiş mertebesinde bir yumuşak huylu ve tatlı dilli yardımsever bir yaşlı zât idi.

Mehmed Han Paşa: Zülkadir oğullarındandır. Şah İsmail'e gitti. Sonra yine pişman olup yine Osmanlılara'a gelip Rumeli'de ve Anadolu'da büyük sancaklara vali oldu. Lâkabında "Cenâb" yazılıp yükseltilirdi.

Süleyman Han'ın kaptanlarını bildirir

Birincisi **Kaptan Sinan Paşa:** Harem'den çıktı. Çok zorba idi.

Kaptan Hayreddin Paşa: Vardar Yenicesi'ndendir, bütün ataları, ama kendisi Midilli Adası içinde dünyaya gelmiş, velvele veren bir levend ve yiğit olup adalarda nice sancaklara vali oldu. 940 [1533-34] senesinde kendisine kaptanlık verildi. Akdeniz'de 3.000

yelken söndürüp nice kere esir olup ve nice kere kaleler fethettiği ayrıntılı başka bir tarihtir, *Fütûhât-ı Hayreddin Paşa* derler. İşin sonunda İstanbul'da vefat etti. Beşiktaş'ta deniz kıyısında iken kara kaptanı olup mezar limanında tekrar dirilme gününe kadar demir atıp yatar. Ölümüne bu mısra tarih düşmüştür:

Daldı rahmet denizine kapudan. *Sene 970 [1562-63].*

Sonra **Salih Paşa**: Kazdağlıdır. Bu da Cezayir paşası olup Hayreddin Paşa gibi Akdeniz'de bir kâfiri gezdirmezdi.

Yahya Paşa: Kaptan olup Cezayir paşası oldu.

Turgud Paşa: Cezayir paşası iken Malta Kalesi muhasarasında top atarken top parçalanıp şehit olunca Malta'nın fethi nasip olmayıp fethedemeden dönüldü.

Hayreddin Paşa oğlu Mehmed Paşa: Cezayir paşası olup Okyanusa velvele verdi. İngiltere adalarını yakıp yıkardı.

Süleyman Han devrindeki defterdarları ve nişancıları bildirir

Birincisi **Defterdar İskender Çelebi.**

Haydar Çelebi: Gelibolu'dandır.

Lütfî Bey: Harem'den çıkmıştır.

Ebülfazl Efendi: Molla İdris Bitlisî'nin oğludur.

Abdi Çelebi: Çivizâde'nin oğludur.

Mustafa Çelebi: Felçli olup yine divana gelirdi, zira kaleminde zamanının biriciği idi.

Mehmed Çelebi: Eğri Abdizâde derlerdi.

İbrahim Çelebi: Başdefterdar idi.

Hasan Çelebi: Defterdarlık görevinden alınıp çaşnigîrbaşılık verildi.

Murad Çelebi: Kilidülbahr hisarındandır.

Cemâlîzâde Mustafa Çelebi: Şiirlerinde ve diğer yazdıklarında bunlar "Nişancı" mahlasını kullanır. Tosya'da Celâl adlı bir Kadı'nın oğludur. Tarih konusunda *Tabakâtü'l-Memâlik* ve *Kanunnâme*, bunlarındır.

Ramazanzâde Mehmed Çelebi: Nişancı idi. Bir kısa tarihi vardır.

Süleyman Han zamanlarında olan beyleri bildirir

Birincisi **Küçük Balı Bey**: Veziriazam Yahya Paşa oğludur.

Hüsrev Bey: Sultan Bayezid'in kızının oğludur. Otuz üç sene Bosna hâkimi olup Saray şehri içre bir cami, han, hamam, aşevi, medrese ve sıbyan mektebi yapıp nice bin fetihler etmiştir.

Kara Osman Şah Bey: Kara Mustafa Paşa oğludur. Süleyman Han'ın kız kardeşinden doğmuştur. Tırhala'da bir acayip câmi ve bir medrese ve imaretleri vardır.

Malkoç Bey oğlu Ali Bey: Pojega beyi iken Hırvatistan'a velvele vermiştir. Nevbaharzâde, Celâlzâde öğrencilerinden olduğundan daha sonra defterdar oldu.

Çerkez Kasım Bey: Defterdar iken Kefe eyaleti olmak bunlardan kalıp Heyhât sahrasından Ejderhan Seferi'ne gitmiştir.

Hacı Bey: Harem'den çıkıp Nablus hâkimi olup çölde çöl Arapları silah ile gezinmez oldu.

Kurd Bey: İkinci vezir Deli Hüsrev Paşa'nın oğludur.

Canpolad Bey: Kürt kabilesi beylerinden ünlü bir bey idi.

Hüseyin Bey: Ekrâd ceziresi Beyi iken bunların lâkabında cenâb yazılır idi. (---)

Süleyman Han'ın bilginlerinin meşhurlarından bazılarını bildirir

Molla Hayreddin Efendi: Önce hocaları idi.

Mevlânâ Seydî Çelebi: Kastamonu'dandır. Bilginler arasında ünlü ve müftü olmuştur.

Mevlânâ Kadirî Çelebi: Mevlânâ Şeyh Mehmed Efendi Çivizâde demekle meşhur bilgindir.

Kutbeddin oğlu Mevlânâ Şeyh Mehmed: Anadolu kadıaskeri idi. Adil Paşa oğlu Ahmed oğlu Mevlânâ Mehmed tarih ilminde usta ve Farsça şiirleri bol idi. *[49a]*

Ahmed Adil Paşa oğlu Mevlânâ Abdülfettah: Sohbeti tatlı ve konuşmaları güzel bir adam idi. Acem'de Berda adlı şehirden çıkmıştır.

Şeyh Mehmed Tunusî: Hafız-ı Kur'an olup kıraat-ı aşere sahibi idi. Dünyaca meşhurdur.

Mevlânâ Zahirüddin Erdebilî: Tebriz'den Anadolu'ya gelip Mısır'da Hain Ahmed Paşa ile asıldı.

Mevlânâ Mehmed: Kemal Paşazâde öğrencilerinden idi.

Mevlânâ Yakub: 929 [1523] tarihinde Manisa'da müderris iken vefat eyledi. Ece Halife demek ile meşhur ve fâzıl kimse idi.

Şeyhülislâm Alâeddin Cemâlî: Selim Han zamanında da şeyhülislâm idi. Âmil, âlim, kâmil ve fâzıl bir aziz idi. Elli akçe terakkî ile emekliliği seçti.

Şeyhülislâm Kemal Paşazâde Ahmed Efendi: Selim Han zamanında ilk Mısır fethinde kadıasker kaldı. Yazdığı eserlerin sayısı ve haddi olmadığından gayrı Müftissakaleyn olup zamanının yegânesi idi. Cifir ilminde devrinin seçkini idi.

Şeyhülislâm Ebûssuûd Efendi: Bu azizin anlatılması ve övülmesi bir ciltli kitap olur. Bin ciltli yazdığı kitapları vardır. Bir tefsiri vardır ki bilginler arasında çok itibarlı nefis bir tefsirdir.

Mevlânâ Muhyiddin Arabzâde: Ebûssuûd Efendi'nin azatlığıdır ki Mısır'a giderken Akdeniz'de boğulmuştur.

Salih oğlu Mevlânâ Ali: *Hümâyûnnâme* müellifidir. Bursa'da gömülüdür.

Sultan Süleyman'ı, Kanunnâmesi'nin tertip ve kurallarını bildiren bölüm

Önce yukarıda yazılan Aristo akıllı, tedbirli, Âsaf görüşlü, içi aydınlık vezir, işin sonunu düşünen, ülkeler alan beylerbeyileri, defterdarlar, nişancılar, bilginler, salihler, işgörmüş şeyhler ile Süleyman Han kırk sekiz sene saltanatında her gün işbaşında olan anılan vezirler ile danışıp din-i mübîn gayretine daima Osmanoğlu'nun tarz ve tavrını bütün askerî sınıflarına nizâm ve düzen versin diye bu yüzden bir kanunnâme-i hümâyûn etmiştir ki onu bildirir.

Gerçi Fatih Sultan Kostantiniyye'yi fethetti, ama Süleyman Han imar edip kanun üzere Rumeli'de ve Anadolu'da ne kadar vezirlik, ne kadar beylerbeyilik, ne kadar sancakbeylik ve her eyalet ve sancaklarda ne kadar padişah hâssı, ne kadar beylerbeyi ve sancakbeyleri hâsları vardır onu bildirir.

Her eyalette ne kadar serbest zeamet, her sancakta ne kadar timar ve zeamet vardır ve Süleyman Han kanunu üzere cebelüleri ile nice kere yüz bin asker olur onu bildirir:

Birinci bölüm

Rumeli eyaleti, sancak 24, kılıç zeamet 1227 ve kılıç timar 12378

Kızılelma tahtı Budin eyaleti, sancak 17, kılıç zeamet 278, kılıç timar 2391

Özü eyaleti, sancak 6, zeamet 188 ve timar 1186

Bosna eyaleti, sancak 7, zeamet 150 ve timar 1792

Tımışvar eyaleti, sancak 6, zeamet 59 ve timar 1090

Cezayir eyaleti, sancak 15, zeamet 73 ve timar 8804

Eğre eyaleti, sancak 9, zeamet 108 ve timar 4000

Kanije eyaleti, sancak 7, zeamet 77 ve timar 3007 andan,

Kefe eyaleti, sancak 9, zeamet ve timar yoktur.

Mora eyaleti, sancak 5, zeamet (---) ve timar (---)

Varat eyaleti, sancak 5, zeamet (---) ve timar (---)

Erdel eyaleti krallık olup senevî 3.000 kese verir.

Eflâk eyaleti kefere beyliği olup senevî 3.000 kese verirler.

Boğdan eyaleti kefere beyliği olup 3.000 kese verir.

Kırım eyaleti, zeamet ve timar yoktur. Kanun üzere hanlıktır.
Rodos eyaleti, sancak 5, zeamet (---) ve timar (---)
Kıbrıs eyaleti, sancak 7, zeamet (---) ve timar (---)
Girit eyaleti, sancak 13, zeamet (---) ve timar (---)

Yukarıda yazılan yirmi adet Rumeli eyaletlerinde Süleyman Han kanunu üzere toplam sancak 167 ve toplam kılıç zeamet 3309, toplam kılıç timarları 37379, toplam kılıç zeamet timar adet 40685, Mahmud Paşa'nın muaf ve müsellem zeameti toplam 30399. *[49b]*

[İkinci bölüm]
Anadolu tarafında olan eyaletleri, sancakları, zeamet ve timarları, muaf ve müsellemleri bildirir

Anadolu eyaleti, sancak 14, zeamet 294 ve timar 5589
Karaman eyaleti, sancak 7, zeamet 68 ve timar 2211
Sivas eyaleti, sancak 7, zeamet 108 ve timar 2699
Maraş eyaleti, sancak 4, zeamet 29 ve timar 215
Şam eyaleti, sancak 7, zeamet 128 ve timar 1868
Trablusşam eyaleti, sancak 6, zeamet 63 ve timar 571
Cedîd Sayda eyaleti, sancak 4, zeamet 94 ve timar 985
Halep eyaleti, sancak 5, zeamet 99 ve timar 833
Adana eyaleti, sancak 5, zeamet 43 ve timar 1059
Ruha eyaleti, sancak 4, zeamet 37 ve timar 6026
Diyarbakır eyaleti, sancak 12, zeamet 52 ve timar 926
Erzurum eyaleti, sancak 9, zeamet 123 ve timar 5159
Trabzon eyaleti, sancak 2, zeamet 56 ve timar 398
Gürcistan eyaleti, sancak, zeamet, timar yoktur.
Kars eyaleti, sancak 6, zeamet 100 ve timar 1263
Çıldır eyaleti, sancak 13, zeamet 49 ve timar 689
Van eyaleti, sancak 24, zeamet 46 ve timar 2695
Musul eyaleti, sancak 3, zeamet 66 ve timar 1004
Şehrizol eyaleti, sancak 21, zeamet 85 ve timar 806
Bağdad eyaleti, timar, zeamet yoktur senevî iltizamdır.
Basra eyaleti, bu dahi sâlyâne ile zaptolunur.
Lahsa eyaleti, bu dahi senevî sâlyâne ile iltizamdır.
Yemen eyaleti, IV. Murad zamanından beri imamlar elinde kaldı.
Mekke eyaleti, bütün İslâm diyarının malı oraya gider.
Habeş eyaleti, sultanlıktır, sâlyâne ile zaptolunur.
Mısır eyaleti, zeamet, timar yoktur, iltizam ile zapt olunur.
Circe eyaleti Mısır'ın gılâline maktû eyalettir.
Trablus eyaleti, sâlyâne ile zaptolunur.
Tunus eyaleti, bu da senelik iltizam ile zaptolunur.
Cezayir eyaleti, bu da iltizam ile zaptolunur.

Yukarıda yazılan 300 adet vezirlik ile zaptoluna gelmiş eyaletlerin bütün sancakları 151, toplam kılıç zeametleri 1.571, toplam timarları 41.286, kanun üzere cebelüleriyle bütün askeri (---) ve yukarıda sâlyâne (yıllık) ile zaptolan eyaletlerin vezirlerine ve askerî sınıfına elde edilen maldan hâs bahâlârı ve maaşları verilip geri kalanı başkente irsaliye gidip Mısır, Habeş ve Bağdad hazinesi bağlanır. Trablusşam ve Sayda eyaletleri de böyledir. Lâkin,

Hâs ile zaptolan eyaletleri bildirir: Birincisi bütün Osmanlı ülkesi üç kısım olup bir kısmı padişah hâslarıdır. Bir kısmı vezir, beylerbeyi ve sancakbeyleri hâssıdır. Bir kısmı da zeamet ve timar olarak ayrılmıştır.

Üçüncü bölüm
Her beylerbeyinin ne miktar hâssı vardır onu bildirir

Birincisi **Rumeli beylerbeyisi** hâssı, on bir kere yüz bin akçe olur kâmil.

Anadolu hâssı on kere yüz bin akçedir.

Karaman hâssı altı yüz altmış bin yetmiş bir akçedir.

Şam hâssı on kere yüz bin akçedir.

Sivas hâssı dokuz kere yüz bin akçedir.

Erzurum hâssı on iki kere yüz bin on dört bin altı yüz akçedir kâmil.

Diyarbakır hâssı on iki kere yüz bin altı yüz altmış akçedir.

Van hâssı on bir kere yüz bin otuz iki bin iki yüz akçedir.

Budin sekiz kere yüz bin ve seksen bin akçedir.

Cezayir hâssı sekiz yüz seksen beş bin akçedir.

Halep hâssı sekiz yüz on yedi bin yedi yüz altmış akçedir.

Maraş hâssı altı yüz yirmi sekiz bin dört yüz elli akçedir.

Bosna hâssı altı yüz elli bin akçedir.

Tımışvar hâssı sekiz yüz altı bin yedi yüz doksan akçedir.

Kars hâssı sekiz yüz yirmi bin yedi yüz yetmiş akçedir.

Çıldır hâssı dokuz kere yüz bin yirmi beş bin akçedir.

Trabzon hâssı yedi yüz otuz dört bin sekiz yüz elli akçedir.

Rakka hâssı altı yüz seksen bir bin elli altı akçedir. *[50a]*

Musul hâssı altı yüz seksen iki bin akçedir.

Şehrizol hâssı on bir kere yüz bin akçedir.

Trablusşam hâssı yedi yüz seksen altı bin akçedir.

Özü hâssı dokuz bin seksen sekiz bin akçedir.

Kırım-ı Sultanî hâssı on iki kere yüz bin akçedir. Hâssını Kefe iskelesi gümrüğünden alır.

Kefe Paşası hâssı altı yüz yetmiş dokuz bin akçe.

Eğre hâssı sekiz yüz bin seksen akçedir.

Kanije hâssı yedi yüz kırk altı bin altmış akçedir.

Mora hâssı altı yüz elli altı bin akçedir.

Bağdad hâssı on iki kere yüz bin iki yüz akçedir.

Basra hâssı vezâret olalı on kere yüz bin akçedir.

Lahsa hâssı vezâret değildir ama hükûmet olduğundan sekiz yüz seksen sekiz bin akçedir.

Mekke-i Mükerreme hâssı Mısır surresinden (---) altın alır.

Habeş hâssı on bir kere yüz bin seksen akçedir.

Mısır vezirleri hâssı dört yüz seksen yedi Mısır kesesi küşûfiyesi vardır.

Trablus hâssı (---).

Tunus hâssı (---).

Cezayir hâssı (---).

Kıbrıs hâssı (---).

Rodos serdârı hâssı (---).

Vezir Kaptan Paşa hâssı on iki kere yüz bin yedi yüz akçedir.

Bundan tâ **Trablus Paşası** hâssına kadar yüzer akçe birbirinden eksiktir, ama Süleyman Han asrındaki serdâra kâfirlerden intikam almak için izin verilip bütün derya beyleri ve kaptan paşa da onun uygun görmesiyle sefer etmişti ve bütün deniz paşalarından önce gelirdi. Oradan yoluyla gelip Hayreddin Paşa gibi kaptan olurdu.

Yeni fethedilen **Varat paşasının** hâssı 790.000 akçedir.

Yeni fethedilen **Girit Adası** serdârı hâssı 11.990 akçedir. Hepsinden sonra fetholdu ama padişah fermanı ile yazım sırasında böyle has ihsan olunmamıştır ve Süleyman Han kanunu böyledir ki her hangi memleket önce fetholduysa onun veziri ve paşasının hâssı fazla olup sonra fetholunan vilâyet hâkiminin üzerine takaddüm ede (ondan önce gele), ama bazı yaşlı vezirlere arpalık şeklinde sancaklar verilip Adana gibi eyalet olmuştur ki Suhte Mahmud Paşa'ya verildiğinde Adana hâssı 11.601 akçe ile verildi. Kanundur ki Mısır sultanı iki sorguç taşır ve Habeş veziri iki otâğa taşır. Bağdad veziri yine sorguç taşır. Padişah, Anadolu gazâlarında bulunsa Divan'da ve iki bayramda Padişah huzurunda önce Mısır, sonra Bağdad, sonra Habeş, sonra Budin, sonra Anadolu, sonra Maraş, sonra kaptan paşa durur; ama Rumeli'de olsa önce veziriazam, sonra Budin veziri, sonra Mısır, Habeş, Bağdad ve Rumeli daha sonra eyaleti daha önce fetholmuşlar birbirleri üzere takaddüm ederlerdi.

Süleyman Han kanunu budur ki her hangi beylerbeyi ne miktar hâssa mutasarrıf ise 5.000 akçede bir mükemmel cebelüleri ile sefer etmek kanundur.

Dördüncü bölüm
Her eyalette ne kadar sancak var ise onu isimleri ile bildirir

Rumeli eyaleti

Yirmi dört sancaktır. Öncelikle mal defterdarı, çavuşlar kethüdası, defter emini, defter kethüdası, timar defterdarı, alaybeyisi, çeribaşısı, voynok ağası ve zeamet ile yedi yörük beyleri vardır.

Sancakları bunlardır ki zikrolunur: Sofya sancağı, paşanın tahtıdır. Köstendil, İskenderiye, Tırhala, Ohri, Avlonya, Delvine, Yanya, İlbasan, Çirmen, Şelânik, Üsküp, Dukagin, Vidin, Alacahisar, Prizrin, Vuçitrin, Sağ kol, Sol kol sancakları. Silistre, Niğbolu, Kırkkilise, Bender, Akkirman, Özü ve Kılburun sancakları Rumeli'den ayrılıp Karadeniz sahilindeki köy ve kasabaları korumak için Silistre eyalet olup başka vezirlik olmuştur.*[50b]*

Anadolu eyaleti sancaklarını bildirir

Hepsi on dört sancaktır. Defter kethüdası, defter emini, defter muhasibi, timar defterdarı, çavuşlar kethüdası, çavuşlar emini, çeribaşıları ve alaybeyisi vardır. Zeamet ile dört müsellem beyi vardır ve on bir yaya beyi vardır. Kütahya şehri paşa sancağıdır.

Sancakları bunlardır ki zikrolunur: Saruhan, Aydın, Kastamonu, Hudâvendigâr, Bolu, Menteşe, Ankara, Karahisar-ı Sahib, Tekeili, Kengırı, Hamid, Sultanönü, Karesi.

Karaman eyaleti

Yedi sancaktır. Hazine defterdarı, defter kethüdası, defter emini, timar defterdarı, çavuşlar kethüdası, emini, alaybeyisi ve çeribaşısı vardır. Konya şehri paşa sancağıdır.

[Sancakları bunlardır]: Kayseri, Niğde, Beyşehri, Kırşehri, Akşehir ve Aksaray sancağı.

Sivas eyaleti

Yedi sancaktır. Defter kethüdası, defter emini, defterdar, timar ve çavuşlar kethüdası ve emini, alaybeyisi ve çeribaşıları vardır. Sivas şehri paşa sancağıdır.

Sancakları bunlardır: Divriği, Çorum, Keskin, Bozok, Amasya, Tokat, Zile, Canik ve Arabgir. Daha sonra Zile vâlide hâssı olmuştur.

Bosna eyaleti

Sekiz sancaktır. Hazine defterdarı, defter kethüdası, defter emini, çavuşlar kethüdası, çavuşlar emini, alaybeyisi ve çeribaşıları vardır. Saray şehri paşa tahtıdır.

Diğer sancakları bunlardır: Hersek, Kilis, İzvornik, Pojega, Zaçne, Kırka, Rahoviçe ve Banaluka sancağı.

Kaptan Paşa eyaleti

On bir sancaktır, üç sancağı sâlyâne (yıllık) iledir. Defter kethüdası, defter emini, timar defterdarı, çavuşlar kethüdası ve emini, azebistan ağaları, kethüdaları ve yüzbaşı dayıları vardır. Gelibolu şehri paşa sancağıdır.

[Sancakları bunlardır]: Ağrıboz, Karlıili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Kocaeli, Biga, Sığla, İzmit ve İzmir sancaklarıdır.

Mora eyaleti

Defter emini ve defter kethüdası yoktur. Rumeli'den ayrılma vezirlik ile eyalet olup 300 yük akçe padişah malı tahsil eder. Beş sancaktır. Mora'da Gördes paşa sancağıdır. Mesistre, Manya, Koron sancağı beyi bir parça kadırgaya sahiptir. Ayamavra sancağı beyi bir parça kadırgaya sahiptir. Anabolu sancağıyla beyi iki parça kadırga ile sefer eşerler. Bazı adalarda köylüleri vardır. Süleyman Han kanunudur ama Sakız Adası sancağı ve Nakşa sancağı ve Mehdiyye sancağı bu üç sancak sâlyâne (yıllık) ile zaptolup kaptan paşa hükmeder.

Budin, Eğri ve Kanije eyaletleri

Toplam (---) sancaktır. Budin'de hazine defterdarı, defter kethüdası, defter emini, timar defterdarı, çavuşlar kethüdası ve emini, alaybeyisi ve çeribaşıları vardır ki büyük divandır. Budin Kalesi paşa sancağıdır. Belgrad kaymakamlıktır.

[Sancakları bunlardır]: Semendire, Peçoy, İstolni-Belgrad, Estergon, Şamaturna, Seksar, Sirem, Mihaç ve Ösek.

Eğri eyaleti

Sonradan eyalet olduğundan yedi sancaktır ama mal defterdarı yoktur, ama defter kethüdası, defter emini, çavuşlar kethüdası, alaybeyisi ve çeribaşıları vardır. Segedin, Solnok, Hatvan, Seçan, Germat ve Filek sancağı. Eğri, paşa sancağıdır.

Kanije eyaleti

Bu da Budin eyaletinden ayrılma olup (---) sancaktır. Mal defterdarı ve timar defterdarı yoktur, ama çavuşlar kethüdası, çavuşlar emini, alaybeyisi ve çeribaşıları vardır. Kanije, paşa sancağıdır.

[Sancakları bunlardır]: Sigetvar, Kopan, Valpova, Şaklofça, Nadaj ve Balatın sancağı.

Uyvar eyaleti

Yetmiş üçte [1662-63] Sultan IV. Mehmed asrında Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa fethedip eyalet olmuştur, ama mamûr eyalettir. Mal defterdarı, defter emini, defter kethüdası, çavuşlar kethüdası, alaybeyisi, çeribaşısı, 20 oda ile yeniçeri ağası, cebecibaşı, topçubaşısı ve bir vezir hâkimi vardır. Eyaletinde toplam (---) sancak vardır. Uyvar paşa tahtı sancağıdır.

Sancakları bunlardır ki zikrolunur: *[51a]* Litre, Leve, Novigrad, Hollok, Buyak ve Tuna Vişgradı livası.

Tımışvar eyaleti

Altı sancaktır. Hazine defterdarı, defter kethüdası, timar defterdarı, padişah malı defterdarı, çavuşlar kethüdası, çavuşlar emini, 22 tuğ sahibi kale ağaları, dizdârı, çeribaşıları ve alaybeyisi vardır. Hâlâ Sultan IV. Mehmed Han devrinde 1069 [1649] tarihinde Köprülü Mehmed Paşa eli ile Yanova Kalesi fetholup Tımışvar paşasına taht merkezi oldu.

Diğer sancakları bunlardır ki zikrolunur: Tımışvar, Lipve, Çanat, Göle, Modava, yeni fethedilen Şebeş, yeni fethedilen Lugoş, Façat, Arat ve Peşkelek sancakları.

Daha sonra Sokollu Mehmed Paşa evkafı olmuştur ama büyük vakıftır.

Varat eyaleti

Sultan IV. Mehmed Han zamanında Serdâr Köse Ali Paşa fethedip eyalet olmuştur. Mal defterdarı, defter emini, defter kethüdası, timar defterdarı, çavuşlar kethüdası, emini ve on oda yeniçeri ağası, dizdârı, bir hâkim veziri, alaybeyisi ve çeribaşıları vardır. Paşa tahtı Varat Kalesi'dir.

Eyaletinde sancakları bunlardır: Önce Salanta, Dobraçin, Halmaş, Senknoy ve Payemo sancakları.

Bu sancaklar kâfiristan olduğundan hâkimleri yine kendileri arasında Macar birovları mal toplayıp beylerine irsaliyelerini gönderirler. Bir acayip tarz barış olup eyalet olmuştur.

Macar yurdu Erdelistan eyaleti

Bu diyarı da Sultan IV. Mehmed'in ateş saçan kılıcıyla serdâr, gazi şehit efendimiz Seydî Ahmed Paşa fethetmiştir. Senelik bin kese mal ve bin kese hediye vermek üzere *Allah'ın bağışlaması üzerine olsun* efendimiz Melek Ahmed Paşa görüşüyle Apofi Mihal namsız ve kötü adlı adam kral tayin olunup Osmanlıya Erdel eyaleti erzel iken tabi olup rezillikten kurtuldular.

Bu Erdel eyaleti dört sancaktır. Bir kavmi Hayduşak'tır, bir kavmi Erdel'dir, bir kavmi Seykel'dir ve bir kavmi Saz Macarı'dır.

Bütün zamanda Saz kavmi Osmanlılara isyan etmemişlerdir. Bu Erdel diyarına yapılan dört seferde elimize bol bol ganimet malları ve esirler girmiştir.

Eflâk ve Boğdan eyaleti

Kâfiristan olup beyleri Osmanlılar tarafından azl ve nasb olup kâfirce hükûmet edip her sene Osmanoğlu devletine ikişer bin kese hizmet edip Silistre eyaletine tabilerdir.

Özü yani Silistre eyaleti

Mal defterdarı, divan çavuşları, timar defterdarı ve defter emini gibi bir şey yoktur. Ancak Rumeli eyaletinden ayrılma eyalet olup vezirlik olmuştur.

Eyaleti on bir sancaktır. Nigebolu, Çirmen, Vize, Kırkkilise, Bucak Tatarı, Bender, Akkirman, Özü, Kılburun ve Yeni Doğan sancağı. Silistre sancağı paşa sancağıdır.

Kırım yarımadası eyaleti

Hanlıktır, ama yedi sancak sayılır. Başka sikke ve hutbe sahibi padişahtır ama azl ü nasbı Osmanoğlu elindedir. Hutbesinde ilk önce Osmanoğlu anılıp daha sonra han ismi anılır.

Eyaletinde boybeyleri sancağı bunlardır ki zikrolunur: Hanların tahtı Bahçesaray'dır. Kalga sultan tahtı Akmescid'dir. Nureddin sultan tahtı, (---) Şirin beyleri Nakşevân elindedir. Mansûr beyleri Mankıt ellerindedir. Karaçi halkı Çiğişke ellerindedir. Olanlar ki Haniler neslinden Arbat ellerindedir. Sicit kavmi Çorgana ellerindedir. Badrak Orağzı ellerinde, Dayir kavmi Gözleve ellerindedir. Bu anılan ellerin hepsi birer sancak yerlerdir *vesselâm.*

Kefe eyaleti,

Yine Kırım yarımadasının yarısı Osmanoğlu hükmünde olup sancaktır ama bazı sancaklarını voyvodalar zapteder. Balıklağa, Kerç, Taman adası, Çerkez Şagake ve Balısıra Rus harap etmiştir ve Azak sancağı. Kefe paşası Azak'ta oturur. Kefe defterdarı vardır, ama gayrı divan hizmetçilerinden mertebe sahipleri yoktur. *[51b]*

Kıbrıs eyaleti

Yedi sancaktır, dördü hâs ile üçü sâlyâne (yıllık) ile zaptolunur. Hazine defterdarı, timar defterdarı, defter kethüdası, defter emini, çavuşlar kethüdası ve emini, alaybeyisi ve çeribaşıları vardır.

Hâs ile zaptolunan sancaklar: İç-il, Tarsus, Alâiye ve Sis.

Sâlyâne ile zaptolunan sancaklar bunlardır: Girne, Baf, Mağosa. Lefkoşa paşa sancağıdır. Kıbrıs adası 770 mil kuşatır büyük bir adadır. 30.000 İslâm askeri 150.000 keferesi var geniş bir adadır.

Girit adası eyaleti

Sultan İbrahim asrında (---) tarihinde Yusuf Paşa eliyle Hanya fetholup 26 yıldan sonra (---) tarihinde Sultan IV. Mehmed'in kılıcıyla Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa eliyle cebren ve kahren üç sene bitiminde Kandiye Kalesi'ni ve 777 mil adayı 70 adet kalesiyle fethedip tahriri [yazımı] sırasında sancak yazıldı.

Sancakları bildirir: Önce Hanya, Retme ve Selne sancağı. (---) Büyük eyalet olduğundan 40.000 kul, bir yeniçeri ağası, bir vezir, bir mal defterdarı, timar defterdarı, defter emini, çavuşlar kethüdası, çavuşlar emini, çavuşlar kâtibi, ruznâmçeçi, alaybeyleri ve çeribaşıları vardır ve hâlâ yedi vezir ve 40.000 asker muhafazasına me'murdur.

Şam eyaleti

Hazine defterdarı ve diğer bütün divan hademeleri mukarrerdir. Alaybeyisi ve çeribaşıları vardır ve toplam on sancaktır. Yedisi hâs ile zaptolunur ve üçü sâlyâne iledir. Sâlyâne ile olan sancaklarda timar ve zeamet yoktur.

Hâs ile zaptolunan sancaklar bunlardır ki zikrolunur: Kudüs-i Şerif, Gazze, Kerk, Safet, Nablus, Aclûn, Leccûn ve Buka, Şam paşa sancağıdır.

Sâlyâne ile zaptolan sancaklar bunlardır: Tedmur, Sayda, Beyrut ve Kerk-i Nuh. Bu sancaklardan başka Şam eyaletinde tâ Mekke ve Medine'ye kadar yetmiş Çöl Arabı beyleri ve şeyhleri vardır.

Trablusşam eyaleti

Beş sancaktır. Hazine defterdarı, defter kethüdası, timar defterdarı, çavuşlar kethüdası, alaybeyi ve çeribaşısı vardır. Trablusşam paşa sancağıdır.

[Sancakları bunlardır]: Hama, Humus, Selmiye, Cebeliye, Latkiye ve Hasanâbâd sancağı.

Dağlar içre kırk adet gayr-ı müslim Dürzî beyleri vardır ki her biri birer mezheplere hizmet eder sapık kavimlerdir.

Halep eyaleti

Zeamet ve timarları yedi sancaktır. İki sancağı sâlyâne (yıllık) ile olduğundan mültezime verilmiştir: Onlarda timar ve zeamet yoktur. Hazine defterdarı, başka Halep muhassılı, defter kethüdası,

defter emini, çavuşlar kethüdası, emini ve kâtibi, alaybeyi ve çeribaşıları vardır.

Sancakları bunlardır: Ekrâd-i Kilis, Birecik, Maarra, Azez, Belis ve Antakya.

Sâlyâne ile olanlar: Madîk ve Ulu-Türkman sancağı. Halep paşa sancağıdır.

Adana eyaleti

Divan hizmetçilerinden bir kimse yoktur, zira Halep'ten ayrılıp eyalet olmuştur. (---) sancaktır.

[Sancakları bunlardır]: Sis, Tarsus, Karataş, Silifke ve yedi boy Varsak beyleri asi eyaleti çoktur, zira taşlık ülkedir.

Diyarbakır eyaleti

On dokuz sancaktır ve beş hükûmettir. Anılan on dokuz sancağın on biri Osmanlı sancaklarıdır ki diğer Osmanlı topraklarındaki gibi zaptolunur. Sekizini Kürt beyleri zapteder ki I. Selim Han fetih sırasında kendilerine sancak verilip yurdluk ve ocaklık ihsan olunup azl u nasb kabul etmezler, öyle kanundur. Öldüklerinde vilâyetin valisinin arzıyla sancakları çocuklarına verilip başkasına verilmez. Yakınları olmazsa başkasına verilir. Lâkin diğer sancaklar gibi gelirleri deftere yazılır, topraklarında timar ve zeamet vardır. *[52a]* Padişah seferi olsa timarları sahipleri diğerleri gibi alaybeyisi bayrağı altında hizmet ederler. Hizmeti terk ederse zeameti ve sancağı oğluna yahut yakınlarına verilir, ama hükûmet yazılan sancaklar içre Selim Han kanunnâmesinde timar ve zeamet yoktur. Hâkimleri mülkiyet üzere zaptedip yazılmaz ve gezilmez olup gelirleri her ne ise hâkimleri mutasarrıflardır.

Osmanlı sancakları bunlardır: Harput, Ergani, Siverek, Nusaybin, Hasankeyf, Meyyafârıkîn, Akçakale, Habur ve Sincar sancakları.

Yurdluk ve ocaklık yoluyla tasarruf olunan bu sancaklardır ki yazılır: Sağman, Kulp, Mehrasi, Tercil, Atak, Pertek, Çapakçur, Çermik'tir.

Yazılmayan ve gezilmeyen sancak hâkimlerine İstanbul tarafından bir emir yazılsa onların lâkaplarında cenâb yazılır.

Hükûmetleri bunlardır: Cezire, Eğil, Genç, Palu ve Hazzo hükûmeti. Bu anılan sancaklar büyük eyalet kadar Kürdler içre hükûmetlerdir, *vesselâm*.

Bu Diyarbakır divanının da ruznâmecisi, mal defterdarı, timar defterdarı, defter emini, çavuşlar kethüdası, emini ve kâtibi, alaybeyisi ve çeribaşıları vardır.

Kars eyaleti

(---) sancaktır. Daha önce fetih sırasında Erzurum'a tabi idi. Sonra Pasin sancakları katılıp eyalet olmuştur. Erbâb-ı divan hizmetçilerinden mal defterdarı yoktur ama alaybeyi ve çeribaşısı vardır.

Sancakları bunlardır: Ardahan-ı Küçük, Hucucan, Zarreşad, Küceran, Kagızman. Kars paşa sancağıdır.

Çıldır yani Ahıçka eyaleti

Divan erkânı hizmetçilerinden mal defterdarı ve başkası yoktur ama alaybeyi ve çeribaşı vardır.

On üç sancaktır: Oltı, Harbus, Ardanuç, Hacrek, Ardahan-ı Büzürg, Posthu, Mahçıl ve Açara Penk.

Bunlardan başka dört sancağı yurdluk, ocaklık ve mülkiyet yoluyla tasarruf olunur. Portekrek Livâne, Nısf-ı Livân ve Şavşad, ama Sultan IV. Mehmed asrında Kara Murtazâ Paşa eliyle Kütatis Kalesi

.....(1 satırlık yer boş).....

fetholup sancaklar katıldı. Genellikle Tomris Han oğulları itaat edip sancak oldu.

Gürcistan eyaleti

Açıkbaş, Şavşad, Dadyân, Küril ve Migrilistan beyleri bütün keferelerdir ama IV. Murad zamanında hepsi itaat edip vezirlik ile Sefer Paşa hâkim olup Ahıçka Kalesi'ni taht merkezi edinmişti. Hâlen her sene hediyeleri gelmededir.

Trabzon eyaleti

Tarabefzun da derler, Batum sancakları ki Gümüşhane, Canha, Rize ve Gönye, bu dört sancak bir yere toplanıp Trabzon eyalet olmuştur. Lâkin defter kethüdası, timar defterdarı, alaybeyi ve çeribaşısı vardır

Rakka eyaleti

Yedi sancaktır. Rakka ve Ruha sancakları bir araya gelip eyalet olmuştur.

Sancakları bunlardır: Cemmâse, Habur, Deyr-i Ruhbe, Benî Rebî, Suruç, Harran ve Rakka. İkisini Çöl Arapları harap etmiştir. Ruha yani Urfa paşa sancağıdır. Divan erbâbından hizmetçileri yoktur

Cennet benzeri Bağdad eyaleti

On sekiz sancaktır. Hazine defterdarı, defter kethüdası ve timar defterdarı vardır. Yedi sancağında diğer eyaletler gibi zeamet ve timar olup arz-ı memleket diye zikrolunur.

Sancakları bunlardır: Hille, Zeng-âbâd, Cevazi, Rumahiye, Cenkûle ve Karadağ sancağı.

Bu sancaklardan başka 11 sancağa arz-ı Irak derler. Zeamet ve timar yoktur, ancak sancakbeyleri hâssı vardır. Bazı köy ve mezraa yerleri tahmin üzere verilmiştir. *[52b]*

O Sancaklar bunlardır: Dertenk, Semâvât, Bayat, Derne, Debâlâ, Vâsıt, Kerend, Demirkapı, Karaniye, Gilân ve Alsâc sancağı. Bu eyalete tabi,

İmâdiye eyaleti

Timar ve zeamet yoktur, mülkiyet üzere mutasarrıflardır ama sefere gelmek kanundur.

Basra eyaleti

Önceden mülkiyet üzere zaptolunurdu. Sultan IV. Mehmed Han asrında (---) tarihinde (---) Paşa eliyle fetholup eyalet olmuştur. Hâlâ mal defterdarı ve çavuşlar kethüdası vardır. Timar ve zeamet olmadığından alaybeyi ve çeribaşı olmayıp bütün arazisi valisine iltizamdır.

Lahsa eyaleti

Mülkiyet üzere mutasarrıflardır. Timar ve zeamet yoktur, lâkin her ayda bir Bağdad valisine hediyeleri gelmek üzere mutasarrıflardır. Önceden Osmanlı tarafından beylerbeyi giderdi, hâlâ zorla zaptettiler.

Yemen eyaleti

IV. Murad Han devrinde zorla imamlar zaptettiler.

Habeş eyaleti

Burada da timar ve zeamet yoktur ancak üç senede bir Âsitâne-i Saadet'den valisi gidip cümleden mülk zapteder, iltizam değildir.

Mekke eyaleti

Cidde paşası ile Mekke şerifi eşit ortaklık üzere zaptedip iskelelerden elde edilen gelirlere ortak olurlar, başka kârları yoktur, bir alay duacılardır.

Mısır eyaleti

Timar ve zeamet yoktur, bütün köy ve kasabaları üç tür olarak yazılmıştır. Bir sınıfı mirî köyleridir. Bir türü vakıflardır. Bir türü ise küşûfiyye köyleridir ve bir sınıfı iltizam köylerdir. Mal defterdarı, ruznâmecisi, yedi mukataacısı, paşa tarafından mukabelecisi, küçük ruznâmecisi, kırk adet beyleri ve yedi bölük ağaları vardır.

Eyaletinde olan sancakları bunlardır: Sancakbeyleri yönetirler. Önce Said Ali Circe, İbrim, Elvâhat, Meneflut, Şarkiye, Garbiye, Menûfiye, Mansûriye, Kulûbiye, Bahire ve Emanet-i Dimyat.

Bu gibi kâşifliklere bütün beyler mutasarrıflardır, ama hepsinden üstün mansıp hac emirliğidir ki bütün Arap ve urbân arasında Mısır hac emirine sultanu'l-ber derler. Kethüdası bile sorguç taşır, *vesselâm.*

Magrib Trablusu, Tunus ve Cezayir eyaletleri

Seyahat kısmet olmadığından dolayı bilgi sahibi olamadığımız için yazılamadı, ama üçünün de büyük eyalet oldukları muhakkaktır.

Musul eyaleti

Altı sancaktır. Erbâb-ı divan hizmetçileri yoktur, ama alaybeyisi ve çeribaşısı vardır.

Sancakları bunlardır ki zikrolunur: Bacvanlar, Tikrit, Eski Musul ve Hovron sancağı.

İman seddi Van eyaleti

On üç sancaktır. Defterdarı, defter kethüdası, defter emini, çavuşlar kethüdası, çavuşlar emini, çavuşlar kâtibi, alaybeyisi, çeribaşısı ve timar defterdarı vardır.

Sancakları bunlardır: Adilcevaz, Erciş, Muş, Bargiri, Kârkâr, Kesânî, Ziriki, Esbaird, Agaki, Ekrâd, Beni Kotur, Bayezid Kalesi, Berduğ ve Ahlat. Bu eyalette Abbasîoğulları tabilerinden Bitlis Hanı, Hakkâri hâkimi, Mahmudî hâkimi ve Pinyanişi hâkimi eyaletlerinde timar ve zeamet vardır ve haraçları tamamen Van kuluna aklâm bağlanmışlardır. Diğer gelirlerini kendileri zaptedip eyaletlerine mülkiyet üzere mutasarrıflardır. Azl u nasb kabul etmeyip öldüklerinde eyaletleri oğullarına ve yakınlarına verilir.

Erzurum eyaleti

On iki sancaktır. Hazine defterdarı, timar defterdarı, defter emini, defter kethüdası, çavuşlar kethüdası, emini ve kâtibi vardır.

Sancakları bunlardır: Önce Karahisar-ı Şarkî, Kiğı, Pasin, İspir, Hınıs, Malazgird, Tekman, Kuzuçan, Tortum, Micingird ve Mamrovan sancağı. Erzurum paşa sancağıdır.

Şehrizol eyaleti

Yirmi sancaktır. Bütün erbâb-ı divan hizmetçileri, alaybeyi ve çeribaşısı *[53a]* vardır.

Sancakları bunlardır: Sürücek, Erbil, Keşan, Şehr-i Bazar, Cenkûle, Cebel-i Cemri, Hezârmerd, Dolhuran, Mergâve, Harir, Rudin, Tiltarı, Siyehzencir, Acur, Ebrumân, Davdan, Pak, Perenli, Belkas, Üşti, Gazi Kalesi ve Şehrizol paşa sancağıdır.

Bu Şehrizol eyaletinde bazı aşiret beyleri vardır. Sancakbeyi hükmünde olmayıp davul ve sancak sahibleri değillerdir. Yüzden fazla aşiret beyleridir ki zeamet sahibi mertebesi gibi hükûmet edip sancağı beyleri ile sefer eşerler. Öldüklerinde mutasarrıf oldukları timarı ve aşiret beyliği oğluna verilir, evlâdı yok ise yakınlarına verilir. Eğer soyu kesilirse harice timar ve zeamet gibi verilir, *vesselâm*.

Dördüncü bölüm
Süleyman Han kanunnâmesi üzere her sancakbeyinin kanunlarını bildirir

Önce hangi sancakbeyinin hâssı fazla ise o bey altındakine takaddüm ve tasaddur (üstün olmak) eder. Eğer veziriazamlıktan azledilmiş ise onun üzerine kimse tasaddur etmez. Yine buna da eski veziriazamlar tasaddur edebilir. İlk defa bir sancakbeyi kanun üzere 200.000 akçe ile bey olur.

Sonra gazâlarda padişah uğurunda, hizmeti görülünce terakkî (ilerleme) verilir, hak ettiğine göre binde yüz akçe fazla terakkî verilir, ne kadar hizmet ederse o kadar fazla terakkî verilip tâ beylerbeyi olur.

Ancak padişahın eşiğinde olan ağalar sancağa çıktıklarında ilk başta 200.000 akçe ile verilmez fazla ile verilir. Her birinin kanunları değişiktir. Mesela yeniçeri ağası 500.000 akçe ile, nişancı paşa, sancakbeyi, kapıcıbaşılar ve büyük mîrâhûr 400.000 akçe ile çıkar.

Çaşnigîrbaşı, müteferrikabaşı, çakırcıbaşı, küçük mîrâhûr, sipah oğlanı, silahdar ağası, sağ ulûfeci ve sol gurebâ ağaları hepsi 300.000 akçe ile sancakbeyi olurlar. Sekbânbaşı, defter kethüdası, timar defterdarı, yaya beğleri ve zeametleri elli binden fazla olanlar sancağa çıktıklarında 100.000 akçe ile çıkarlar, kanundur.

Bir sancak boşalsa hak eden beye terakkî ile verilir. Yeniçerilikten ve bölükten timara çıkanlara, beyler mahlûlünden (boşalmasından) fazla kalan hâsları timar yoluyla anılanlara verilir. Lâkin hak eden sancakbeyi oldukta düşen mahlûl timardan hâs verilir.

Sancakbeyleri sefer-i hümâyûnda ne denli askerile sancak tasarruf ederse hâssına göre her 5.000 akçede bir mükemmel cebelü verirler. 200.000 akçe ile sancak tasarruf eden aşağı pâyelidir, 1.040 cebelü asker ile sefer eşer. 500.000 akçe ile sancak tasarruf eden yüz cebelü verir. Keza ve keza her beş binde bir, paşa, sancakbeyi, zeamet ve timar sahibi birer cebelü verip sefer eşerler.

Beşinci bölüm
Her sancakbeyinin, defter kethüdalarının ve timar defterdarlarının ne denli hâsları olduğunu bildirir

Rumeli eyaleti

Mora beyinin hâssı 507.760
İskender hâssı 459.200
Avlonya hâssı 229.000
Silistre hâssı 4.489.665
Niğbolu 400.000
Ohri 335.299
Yanya 60.260
Tırhala 450.885
Köstendil 442.400
İlbasan 201.963
Çirmen 240.000
Vize 224.465
Delvine 57.133
Selânik 280.832
Üsküp 240.000
Kırkkilise 200.000
Dukagin 207.500
Vidin 230.000
Alacahisar 200.399
Vuçitrin 205.000
Prizrin 28.246
Rumeli defter kethüdasının zeameti 81.426
Rumeli timar defterdarının zeameti 2.000
Vize yürükân beyinin zeameti 52.000
Tekirdağı yürükân beyinin zeameti 600.000
Yanbolu yürükân beyinin zeameti ..... 53.470 *[53b]*
Ofçabolu yürükân beyinin zeameti 33.494
Foça yürükân beyinin zeameti 4.000
Selânik yürükân beyinin zeameti 91.397
Naldöken yürükân beyinin zeameti 3.500
Kavala kaptanının zeameti 40.414
Voynuk beyinin zeameti 50.052

Bosna eyaleti beylerinin hâsları

Kilis sancağı hâssı 42.500
Hersek hâssı 410.515
İzvornik 245.793
Pojega 61.623
Zaçne 170.000
Karka 200.000
Rahoviçe 70.000
Bosna defter kethüdası hâssı 46.000
Bosna defterdarı hâssı 85.530

Adalar (Cezayir) eyaleti beyleri hâssı

Ağrıboz sancağı 440.000
Karlıili 30.000
İnebahtı 300.000
Rodos 277.004
Midilli 40.000
Kocaeli 236.526
Biga 213.088
Sugla 300.000
Misistre hâssı 219.000
Cezayir defter kethüdası zeameti meblağ 88.390
Cezayir timar defterdarı zeameti meblağ 62.077

Budin eyaleti beyleri hâssı

Semendire sancağı hâssı 540.260
Peçoy 400.000
İstolni-Belgrad 36.000
Estergon 210.000
Segedin 340.000
Sirem 425.675
Ösek 330.000,
Şamaturna 240.000
Kuban 230.000
Filek 300.000
Segsar 234.000
Novigrad 233.940

Solnok 400.000
Mihaç 292.000
Sigetvar 6.230
Seçan 240.270
Budin defterdarı hâssı 105.520
Budin defterdarı kethüdası zeameti 103.240
Budin timar defterdarı kethüdası zeameti 8.904

Tımışvar eyaleti [beyleri hâssı]

Lipve sancağı beyi hâssı 210.000
Çanat 207.92
Göle 298.945
Medova 260.080
Yanova 192.420
Şebeş 61.945
Tımışvar defterdarı hâssı 110.000
Tımışvar defter kethüdası zeameti 64.880
Tımışvar timar defterdarı zeameti 60.000

Anadolu eyaleti [beyleri hâssı]

Saruhan sancakbeyi hâssı 240.000
Aydın 613.460
Karahisar-ı Afyon 240.299
Engürü 264.300
Bursa 618.079
Bolu 300.122
Kastamonu 500.000
Menteşe 400.800
Teke 328.000
Hamid [sancağı] 204.000
Kengırı 258.081
Karesi 300.000
Sultanönü 250.000
Anadolu kethüdası zeameti 100.912
Anadolu timar defterdarı zeameti 90.596

Kütahya eyaletinde ne kadar sancaklar var ise hepsinde birer müsellemân bey zeametleri olmak kanundur ama Kütahya piyade-

leri ve Alâiye zeametleri bütün müsellemân piyadelerden çoktur, yine kanunları üzere sefer eşerler.

Karaman eyaleti sancakbeyleri hâssı

Kayseri hâssı 250.000
Niğde 350.000
Beğşehri 390.000
Aksaray 350.000
Akşehir 310.000
Kırşehir 267.540
Karaman defterdarı hâssı 65.000
Karaman defter kethüdası hâssı 35.000
Timar defterdarı hâssı 65.000

Kıbrıs eyaleti [sancakbeyleri hâssı]

İç-ili sancakbeyi hâssı 270.000
Alâiye 250.000
Tarsus 245.260
Sis 60.299
Kıbrıs hazine defterdarı 120.000
Timar defterdarı zeameti 70.000
Kıbrıs kethüdası zeameti 82.000

Trablusşam eyaleti

Humus sancağı hâssı 220.290
Cebeliye 234.180
Selmiye 29.000
Hama hâssı 294.030
Trablusşam defterdarı hâssı 13.000
Trablus defter kethüdası zeameti ..... 64.800 akçedir
Trablus timar defterdarı zeameti ..... 61.000 akçedir

Şam-ı Şerif eyaleti

Kudüs-i Şerif sancağı beyi hâssı 252.485
Gazze hâssı 82.258
Safet hâssı 273.800
Nablus 296.450
Aclûn 29.000

Leccûn hâssı 200.000
Şam defterdarı hâssı 140.235
Şam defter kethüdası zeameti 130.000
Şam timar defterdarı zeameti 740.000

Halep eyaleti beyleri hâssı

Kilis hâssı 522.867
Adana hâssı 1.095.000
Birecik hâssı 295.220
Maarra 230.000
Azez ..... 220.000 *[54a]*
Belis 220.000
Halep Hazinesi defterdarı hâssı 127.826
Halep kethüdası zeameti 26.930
Halep timar defterdarı zeameti 81.146

Zülkadriyye yani Maraş eyaleti

Malatya hâssı 500.000
Ayintâb (Antep) 145.130
Kars-ı Maraş 205.300
Samsad 200.000
Maraş defter kethüdası hâssı 870.073
Maraş defterdarı timar zeameti 20.200

Rum Sivas eyaleti

Amasya sancakbeyinin hâssı 300.000
Çorum 300.000
Bozok 200.275
Divriği 250.360
Canik 207.124
Arabgir 310.000
Rum defter kethüdası zeameti 80.200
Rum timar defterdarı zeameti 62.550

Erzurum eyaletindeki beylerin hâssı

Karahisar-ı Şarkî 12.000
Kiğı 30.000
Pasin 29.400

İspir 300.000
Hınıs 580.440
Malazgird 500.000
Tekman 164.929
Kuzuçan 200.702
Tortum 297.000
Micingird 240.000
Mamrovan 203.000
Erzurum hazine defterdarı hâssı 142.900
Erzurum defter kethüdası zeameti 150.000
Erzurum timar defterdarı zeameti 20.200

Kars eyaletinde beylerin hâssı

Ardahan-ı Küçük 2.903
Hucucan 153.500
Zaruşad 240.000
Kağızman 200.000
Keciran 200.000

Çıldır yani Ahıçka eyaletinde sancakbeylerinin hâssı

Oltı 200.017
Pertek 146.219
Ardanuç 280.000
Ardahan-ı Büzürg 300.000
Şavşad, ocaklık şeklinde 656.000
Livâne ocaklık iki sancaktır 365.000
Harpus 200.500
Hacrek 365.000
Postoh 206.000
Mahçıl 203.229
Penbek 400.000

Trabzon eyaleti

Batum defter kethüdasının zeameti ..... 300.000 akçedir
Batum timar defterdarının zeameti ..... 40.290 akçedir

Diyarbakır eyaletinde sancakbeyleri hâssı

Harput 219.999

Ergani 200.515
Siverek 303.043
Atak 447.200
Nusaybin 200.000
Tercil 445.200
Çermik 22.140
Hasankeyf 203.955
Eğil ocaklık 89.675
Çapakçur 370.000
Çemişgezek 334.223
Samsad 269.057
Siirt 223.772
Akçakale 200.000
Sincar 191.517
Meyyafârıkîn 200.000
Pesyan ve Pozban 100.000
Kulp hâssı ocaklık 66.668
Hançuk 428.900
Pertek 380.000
Genç 278.340
Diyarbakır hazine defterdarı hâssı 140.395
Diyarbakır defter kethüdası zeameti 100.924
Diyarbakır timar defterdarı zeameti 80.000

Rakka eyaletinde sancakbeyleri hâssı

Cemmâse 255.222
Ruhbe deyri 280.000
Habur 100.000
Benî Rebia 400.000
Suruc 200.000
Ane 282.215

Bağdad eyaletinde beylerin hâssı

Zeng-âbâd 270.000
Hille ber-vech-i eyalet olmuştur 9.510.000
Cevazir 220.000
Rum nahiye 445.000

Cenkûle 200.000
Karadağ, hükûmettir 804.287
Dertenk 420.000
Semâvât 255.000
Derne 406.931
Debâlâ 260.000
Vâsıt 220.000
Kerend 239.260
Tapur 200.000
Karaniye 200.000
Gilân 200.000
Âl-i Sağ 200.000
Bağdad defter kethüdası zeameti 100.000
Bağdad timar defterdarı zeameti 80.000

Van eyaletinde sancakbeylerinin hâssı

Adilcevaz 1.450.346
Erciş 300.000
Muş 410.000
Bargiri 200.000
Karkar 200.000
Keşan 250.000
İspaird 200.000
Ağakis 250.000
Ekrâd 250.000
Beni Kotur Vadisi 270.000
Bayezid Kalesi 10.044
Berduğ 200.000
Ovacık 385.000
Van defter kethüdası zeameti 60.999
Van timar defterdarı zeameti 53.870

Musul eyaletinde sancakbeyleri hâssı

Bacvanlı 215.000
Tikrit ..... 217.284 *[54b]*
Haron 200.000
Yana ..... 300.000.

Burada bütün sancakbeylerinin hâsları tamam oldu.

Altıncı bölüm

Süleyman Han kanunu üzere her beylerbeyilik kaç kılıçtır, bütün askeri ne kadar olur, her sancakta ve eyalette ne denli timar ve zeamet vardır onları bildirir

Önce Rumeli eyaletinin bütün sancaklarında olan zeamet ve timarları 9.274 kılıçtır.

914'ü zeamettir geri kalanı tezkireli timar ve tezkiresiz timardır. Zeamet sahiplerine beş binde bir cebelü ve timar sahiplerine 3.000 akçede bir cebelü vermek kanundur.

10.000 akçesi olanlar on binden zeamete kadar mutasarrıf olanlar üç cebelü verir.

Bu anlatılan şekil üzere Rumeli eyaletinde olan zeamet ve timar sahiplerinin kanun üzere cebelüleri ile 20.200 asker olur.

Beylerbeyileri, sancakbeyleri, defter kethüdası ve timar defterdarı hepsi 5.000 akçede bir cebelü verirler. Bunların cebelüleri de 2.500 asker olur. Bu takdirce Rumeli askeri kanun üzere cebelüleri ile 33.000 seçkin silahlı asker olur, diğer hizmetçileri ile 40.000 asker olur.

Yedinci bölüm

Rumeli ve Anadolu eyaletinde her sancağın timar ve zeametlerinin ne miktar olduğunu bildirir

Sofya Paşası sancağı	zeamet		timar	17.821
Köstendil sancağı	zeamet	48	timar	1.017
Tırhala	zeamet	36	timar	528
Yanya	zeamet	62	timar	345
Üsküp	zeamet	57	timar	345
Ohri	zeamet	60	timar	342
Avlonya	zeamet	28	timar	489
Mora	zeamet	100	timar	600
İskenderiye	zeamet	75	timar	422
Niğbolu	zeamet	60	timar	344
Çirmen	zeamet	20	timar	230
İlbasan	zeamet	18	timar	138
Vize	zeamet	30	timar	79
Delvine	zeamet	24	timar	155
Selânik	zeamet	36	timar	262
Kırkkilise	zeamet	10	timar	18
Dukagin	zeamet	10	timar	52

Vidin	zeamet	12	timar 65
Alacahisar	zeamet	27	timar 509
Vuçitrin	zeamet	10	timar 317
Prizrin	zeamet	17	timar 225
Ofçabolu yürükân ocakları zeameti		188	
Tekirdağı ocağı zeameti		314	
Selânik ocağı		168	
Kocacık ocağı		400	
Na'ldöken ocağı		314	
Rumeli müsellemânı		400	
Kızılca ocak müsellemânı		300	
Çirmen müsellemânı		301	
Çingene ocağı		198	
Vize ocağı müsellemânı		178	
Toplam ocaklar		**1019**	

Padişah defterinde yürük ve müsellem kaydolanların 30 neferi bir ocaktır.

Beş neferleri nöbet ile eşkinci, yirmi beş neferi yamak olup padişah seferi yapıldığında nöbetleri eşkinci yamaklarından "avârız-ı divaniye" karşılığında elli beşer akçe harçlık alıp sefer eşerler.

Sefer olmadığı zaman yamaklardan bir nesne almazlar. Nöbetle sefer eşer eşkinciler sefer eşdikleri sene âdet-i ağnâm vermezler.

Bu topluluk şöyledir ki seferde sipahi dahi olursa yürüklükten kurtulmaz ve müsellemlere vilâyetlerinden birer çiftlik miktarı yerler verilmiştir.

Çiftliklerinden hâsıl olan kendi terekelerinin öşürleri olmayıp kendilerine timar geliri kaydolunmuştur. Nöbetleri geldiğinde o timarın ürününü alıp sefere giderler. Padişah seferinde bir askerin hizmetleri top çekmek, yolları temizlemek ve askere yiyecek getirmektir. Bu gibi hizmetlerde bunlar çalışıp diğer zeamet ve timar sahipleri ve cebeliler ancak cenk etmeye ve savaşmaya çalışırlar.

Sekizinci bölüm

Anadolu eyaleti 7.313 kılıçtır. 195'i zeamettir gerisi tezkireli ve tezkiresiz timardır. 9.700 nefer cebelüleri ile toplam 17.000 kadar askerdir.

Bu anılan *[55a]* topluluk her sancağın alaybeyi bayrağının altında sefer eşerler. Zeamet ve timar sahiplerinin kanun üzere senelik gelirleri üç yüz yetmiş üç kere yüz bin ve on bin yedi yüz otuz akçe eder.

Her sancağın zeamet ve timarını bildirir

Kütahya sancağı	zeamet	29	timar	939
Saruhan	zeamet	41	timar	674
Aydın	zeamet	19	timar	572
Karahisar	zeamet	15	timar	616
Engürü	zeamet	10	timar	257
Bursa	zeamet	30	timar	1005
Bolu	zeamet	14	timar	551
Kastamonu	zeamet	24	timar	587
Menteşe	zeamet	52	timar	381
Teke	zeamet	7	timar	392
Hamid	zeamet	9	timar	585
Karesi	zeamet	7	timar	381
Sultanönü	zeamet	7	timar	182
Kangırı	zeamet;	7	timar	182

Anadolu sancağında piyade ve müsellem taifesi vardır, nöbetlileri ile sefer eşerler, toplam 6.900 asker olur. Yamakları ile 26.500 asker olur. Bu anılan piyade ve müsellem topluluğunun beyleri yürüklerini nevbetleri ile sefere gönderip top çekmek ve belirlenen yolları temizleyip İslâm askerine yiyecek getirirler.

Rumeli'de olduğu gibi bunların da müsellem ocağının çiftlikleri olup hâsıl olan kendi öşürleri resmi alınmayıp kendilerine timar geliri kaydolunup onun altında sefer eşerler idi. Şimdiki hâlde piyade ve müsellem topluluğu kaldırılıp hepsi reâyâ, çiftlikleri timar ve zeamet kaydolunup zeamet ve timar sahipleri kaptan paşa ile deniz seferine me'murlardır. Bunlardan başka 1.280 asker cambaz ve azebistan topluluğu da vardır. On neferde bir neferi sefer nöbeti hizmetini edâ edip 128 nefer sefer eşerler idi. Onlar da eski vergilerden affedilip zeamet ve timar kaydolunmuştur, *vesselâm.*

Her sancakta ne denlü çiftlik kaldırılıp zeamet ve timar verildiği anlatılır

Bursa sancağı	zeamet	42	timar	44.

Sözün sonu Anadolu eyaletinin bütün sancaklarında kaldırılmış timar ve zeametler vardır, tekrar yazılmasında fayda yoktur, zira yukarıda yazılan gibidir.

Kaptan Paşa yani Cezayir [Adalar] eyaleti

1.618 kılıçtır ama Sultan IV. Murad asrında bostancıbaşılıktan çıkmış Kaptan Cafer Paşa 1043 tarihinde [1633-34] kaptan iken derya kaleminde toplam 9.900 kılıç olup denizde küffar gezmez oldu. 706'sı zeamet idi, gerisi timar idi, kanun üzere cebelüleri ile 12.067 asker olurdu. Tersane-i azebistan, gönüllüler, kaptan paşa ve 60 parça kadırga sahibi derya beyleri askerleri de 10.000 asker derya seferine me'murlar idi ama zeamet ve timar sahiplerinin senelik gelirleri yüz seksen kere yüz bin akçe olur. Adalar sancaklarından,

Eğriboz sancağında	zeamet	13	timar	188
İnebahtı	zeamet	13	timar	287
Midilli	zeamet	4	timar	83
Kocaeli	zeamet	25	timar	187
Sığla	zeamet	32	timar	235
Karlıili	zeamet	11	timar	119
Gelibolu	zeamet	14	timar	132
Rodos	zeamet	5	timar	785
Biga	zeamet	6	timar	146
Sistre	zeamet	15	timar	91

Karaman eyaleti

1.620 kılıçtır, 110'u zeamettir gerisi tezkireli timardır. Beyleri, zeamet ve timar sahipleri kanun üzere cebelüleri ile 4.600 asker olur. Bu askerlerin senelik gelirleri yüz beş kere yüz bin yüz yetmiş beş akçe eder. Zeamet ve timarları *[55b]* ne vechile olduğunu bildirir

Konya sancağı	zeamet	13	timar	512
Kayseri	zeamet	12	timar	200
Niğde	zeamet	14	timar	255
Beyşehri	zeamet	12	timar	244
Akşehir	zeamet	9	timar	22
Kırşehri	zeamet	4	timar	130
Aksaray	zeamet	13	timar	228

Rum yani Sivas eyaleti

3.133 kılıçtır, 109'u zeamettir, gerisi tezkireli timarlardır. Beyleri, zeamet ve timar sahipleri kanun üzere cebelüleri ile 9.000 asker olur. Bunların senelik gelirleri yüz otuz bir kere yüz bin ve seksen yedi bin üç yüz yirmi yedi akçe olur.

Sivas, Amasya, Çorum, Bozok, Divriği, Canik ve Arabgir sancağı. Bu anılan sancakların timar ve zeametlerinin hepsi birlikte yazılmıştır. Fazla ve eksik yoktur.

Sivas sancağı ..... zeamet ..... 48 timar..... 928.

Bütün sancakların timar ve zeametleri bu minvâl üzeredir.

Maraş eyaleti

2.269 kılıçtır ve 29 zeamettir gerisi tezkireli tezkiresiz timarlardır. Beyleri, zeamet ve timar sahipleri kanun üzere cebelüleri ile toplam 5.500 kadar asker olur. Bu askerlerin senelik gelirleri doksan dört kere yüz bin ve yirmi üç bin on yedi akçe olur.

Maraş sancağı ..... zeamet .....3 timar..... 1120
Kars ..... zeamet .....3 timar..... 656
Antep ..... zeamet .....2 timar..... 656
Malatya ..... zeamet .....8 timar..... 276
mamur sancaktır.

Halep eyaleti

933 kılıçtır, 104'ü zeamettir 799'u tezkireli timardır. Bu asker kanun üzere cebelüleri ile 2.500 askerdir.

Halep sancağında ..... zeamet ..... 18 timar..... 1295
Adana..... zeamet ..... 11 timar..... 190
Kilis..... zeamet ..... 17 timar..... 295
Maarra ..... zeamet .....9 timar..... 890
Azez livası ..... zeamet .....2 timar..... 190
Bâlis..... zeamet .....6 timar..... 57

Şam eyaleti

996 kılıçtır yirmi sekizi zeamettir, 868'i timardır, Kanun üzere cebelüleri ile 1.600 askerdir

Kudüs-i Şerif sancağında zeamet .....9 timar..... 16
Aclûn ..... zeamet .....4 timar..... 61
Leccûn ..... zeamet .....9 timar..... 26
Safet..... zeamet .....5 timar..... 123
Gazze..... zeamet .....7 timar..... 107
Nablus..... zeamet .....7 timar..... 124

Kıbrıs eyaleti

1.667 kılıçtır, 40 zeamettir, 1627'si tezkireli timarlardır. Eski kanun üzere beyleri, zeamet ve timar sahipleri cebelüleri ile 4.500 asker olur.

Kıbrıs sancağında	zeamet	9	timar	38
Alâiye	zeamet	9	timar	152
Tarsus	zeamet	13	timar	418
Sis livası	zeamet	2	timar	56
İç-ili	zeamet	16	timar	620

Trablusşam eyaleti

614 kılıçtır, cebelüleri ile 1.400 asker olur.

Trablus sancağı	zeamet	12	timar	87
Humus	zeamet	9	timar	169
Cebeliye	zeamet	9	timar	91
Selmiyye	zeamet	9	timar	52
Hama	zeamet	22	timar	171

Rakka eyaleti

650 kılıçtır, cebelüleri ile 1.400 asker olur.

Rakka sancağı	zeamet	3	timar	132
Ruha	zeamet	9	timar	292
Birecik	zeamet	15	timar	109
Ane sancağı	zeamet	6	timar	129

Trabzon eyaleti

454 kılıçtır, cebelüsü ile 1.850 asker olur.

Trabzon sancağı	zeamet	43	timar	326
Batum	zeamet	5	timar	72

Diyarbakır eyaleti

730 kılıçtır, cebelüleri ile 1.800 asker olur, ama IV. Murâd Han zamanında 9.000 kılıç idi.

Diyarbakır sancağı	zeamet	9	timar	169
Harput	zeamet	7	timar	163
Ergane	zeamet	9	timar	123
Siverek	zeamet	4	timar	163

Nusaybin	zeamet	4	timar. 15 *[56a]*
Perçik [Tercil]	zeamet	4	timar..... 163
Çermik	zeamet	6	timar..... 13
Hasankeyf	zeamet	3	timar..... 45
Çapakçur	zeamet	5	timar..... 30
Çemişgezek	zeamet	2	timar..... 7
Kulp livası	zeamet	2	timar..... 24
Sincar	zeamet	6	timar..... 21

Erzurum eyaleti

5.279 kılıçtır. Cebelüleri ile 8.000 asker olur.

Erzurum sancağı	zeamet	56	timar..... 2215
Tortum	zeamet	5	timar..... 49
Mamrovan	zeamet	4	timar..... 92
Kiğı	zeamet	8	timar..... 229
Hınıs	zeamet	2	timar..... 425
Malazgird	zeamet	9	timar..... 282
Tekman	zeamet	1	timar..... 253
Karahisar-ı Şarkî	zeamet	4	timar..... 940

Çıldır eyaleti

656 kılıçtır, cebelüleri ile 800 asker eder.

Oltu sancağı	zeamet	3	timar..... 123
Ardahan	zeamet	8	timar..... 45
Azerbuc	zeamet	4	timar..... 49
Hacrek	zeamet	2	timar..... 12
Hırtos	zeamet	13	timar..... 35
Posto	zeamet	10	timar..... 18
Petek	zeamet	8	timar..... 54
Pasin	zeamet	9	timar..... 14
Lori	zeamet	9	timar..... 10
Ostha	zeamet	8	timar..... 17
Çanlık	zeamet	4	timar..... 32
Çatla	zeamet	13	timar..... 14
İspir	zeamet	1	timar..... 4
Penk	zeamet	4	timar..... 98

Van eyaleti

Kılıç asker ile cebelü 1300 askerdir, ama defalarca şaha sağ kol ve sol kol askeriyle karşı komuşlardır.

Van sancağı	zeamet	48	timar	45
Şureger	zeamet	47	timar	33
Çobanlu	zeamet	2	timar	26
Dalagird	zeamet	7	timar	61
Bayezid Kalesi	zeamet	4	timar	125
Erciş	zeamet	14	timar	86
Adilcevaz	zeamet	19	timar	101
Gürladik	zeamet	7	timar	67

vesselâm.

Burada Sultan Süleyman'ın *Allah'ın rahmeti üzerine olsun* Rumeli ve Anadolu zeamet ve timar sahiplerinin gelirleri ile zeamet ve timarları tahriri (yazılması) hayr ile tamamlandı, ama mutlu zamanlarında Rumeli denilen büyük eyaletlerde bütün zeamet ve timar sahipleri ile birlikte cebelüleri ile 74.600 asker idi.

Anadolu denilen toplam (---) eyalette bütün zeamet ve timar sahipleri ile birlikte cebelüleri ile 91.600 askerdir.

Allah'ın emriyle Osmanoğulları devletine o derece dirlik düzenlik vermiş idi ki Rumeli'ne sefer etse Anadolu'dan değme hâl ile asker almak gerekmezdi.

Anadolu tarafına sefer etse Rumeli'nden asker almazdı. Ancak kapukuluyla Irak'a ve Alman'a gidip zaferle gelirdi.

Zamanında hazır olan birden bine, binden yüz bine varınca Osmanoğlu'nun tasarrufu altında olan eli beratlı mevâcib (maaş) alır asker topluluğun hesap etmişler, 500.000 maaş alan eşkinci İslâm asker yazılmıştır.

Kırk bin meydanını, altını ve üstünü bilir yeniçeri ve dört bölükte 20.000 silahlı sipahi hizmetçileri ile 40.000 sayılmıştır, ama Hudâ'ya hamdolsun Sultan IV. Mehmed zamanında:

Yanova eyaleti fetholup zeamet (---) ve timar (---) katılıp 3.000 asker arttı.

Varat eyaleti fetholup (---) sancak yerinde zeamet (---) ve timar (---) olup 8.000 asker arttı.

Uyvar eyaleti fetholup zeamet (---) ve timar (---) olup 8.000 asker arttı.

Büyük eyalet Girit adası fetholup (---) sancaklık yerde toplam zeamet (---) olup ve timar (---) olup 20.000 asker ve 100.000 reâyâ fazla oldu. *Cenâb-ı Bârî daha fazla etsin.*

Hatta efendimiz Melek Ahmed Paşa 1060 [1650] tarihinde IV. Mehmed Han zamanında veziriazam idi. Padişah fermanı ile yedi iklimde *[56b]* hardal tanesi ve bir akçe ulûfe yiyen padişah kulları yazılıp toplam 566.000 hesap olundu.

Birden bine, binden yüz bine kadar bütün maaş yiyenlerin senelik maaşları 43.700 Rumî kese etti ve Mısır kulunun başka hazine ve terakkîleri ile senelik maaşları 9.040 kese olduğu Melek Ahmed Paşa'nın yazısıyla özetlenip sunuldu. *Dünyanın sonuna kadar ebedî ola, âmin, yâ Mu'în,*

Süleyman Han deyrinde bu derece masraf ve bu kadar deniz gibi asker yok idi. Hepsi hazır bekler mücahit İslâm askerleri idi. Hâlâ bütün dünya halkı Süleyman Han ruhunu hayr ile yâd ederler.

Onuncu bölüm
Süleyman Han'ın divan tertibi hakkındaki kanunları

Akıl sahibi kardeşler bilsin ki Süleyman Han'dan önce divan tertibi yok idi, ama Süleyman Han dört gün büyük divan edip Yedikubbe vezirleri, iki kadıaskeri, yeniçeri ağası, altı bölük ağaları, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası gümüş asa ile divanda hizmet etmeyi kanun etti. Orada veziriazam hepsinden sonra gelip Kubbealtı'nda durup dava ve kavga dinlenirdi.

Kaptan Paşa da Yedikubbe'den dışarda bir yerde oturup Tersane-i Âmire'ye dair davaları dinlerdi.

Çarşamba günü Dârüssaâde ağası Mekke ve Medine'ye dair davaları hallederdi. Bütün divan erbâbının giyeceklerini özel bir tarza komak Süleyman Han'dan kaldı.

Önce Yedikubbe veziri, kaptan paşa ve sadrazam selimî sarık ile ve vezirlik ile yeniçeri ağası da selimî sarık ile orta kapının sağ tarafında yeniçerilerin divan durduğu yerde durur.

Çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, sancakbeyi, çakırcıbaşı, mîrâhûr ağa, çaşnigîrbaşı ve müteferrikabaşısıyla bunlar başlarına mücevvezeler (kavuk) ve üst muvahhidî atlas elbise giyip her biri merkezlerinde karar ederlerdi.

Dört bölük ağaları, silahdar ve sipah ağaları, bütün divan çavuşları ve yetmiş kalem reisleri bütün kavuklar ile üst elbiseleri giyip herkes merkezlerinde karar edip görevlendiği işlerine bakarlardı.

Anılan dört divanda sabahleyin yeniçeri çorbası çıkıp 3.000 tas buğday çorbasını yeniçeri topluluğu yağma ettiğinde tas gürültüsünden felek kubbesi güm güm ses verir. Eğer yeniçeriler padişaha gücenmiş olsalar çorba içmeyip sessiz durdukları padişaha arz olunup yeniçerilerin istekleri üzere hareket olunur.

Sonra padişah Adalet Köşkü'ne çıkıp bazı büyük davaları dinlerler. Sonra kuşluk vaktinde bütün divan erbabına sofra sofra nefis nimetler ile binlerce sahan yemek dağıtılıp bütün zülüflü baltacılar vezirlere ve çadır mehterleri hizmetçileri diğer divan erbâbına hizmet ederler.

Yemekten sonra yedi vezir, kaptan paşa, yeniçeri ağası ve iki kadıasker saadetli padişaha, Akağakapısı'ndan içeri Arz Odası'na girip her divanda ne yapıldıysa ve hak yerini bulduysa arz olunup dışarı çıkarlar.

Yine Kubbealtı'na gelip çavuşbaşı sadrazamdan mührü alıp taşra hazine ve bütün defterhaneyi mühürleyip mührü yine sadrazama teslim eder, dua ve övgü ile bütün divan erbâbı alayları ile evlerine giderler.

Galebe divan odur ki üç ay başında bütün kula mevâcib (maaşlar) çıka yahut bir kraldan elçi gele, o gün mahşer gününden belirti verir bir büyük divan olur ki 200 mücevhere gömülmüş küheylân atlar ve bütün divan mensupları altına gömülmüş, bütün yemek takımları mücevher kâseler ve altınlı haliçe ve mihaddeler ile cem-cenâb padişahın mekânını öyle süslerler ki elçiler gördüğünde şaşırır ve hayran olurlar. İki bayram divanlarında, ilk başta Tatar hanlardan biri, sonra şeyhülislâm ve diğer bilginler, sonra sadrazam ve diğer vezirler el öpüp davul, nefir, zurna, nakkare sesinden insan dehşete kapılır.

Deniz yüzünde olan binlerce gemilerin top ve tüfek şenliklerinden İstanbul *[57a]* içinde büyük bir ses ve gürültü olur.

Sözün özü Osmanoğlu'nun bu divan kanun ve kaidesinin büyüklük, gösteriş, ihtişam ve şöhretini Süleyman Han töreni üzere yazsak ciltli bir divan olur. Ancak bu kadar ile yetinildi.

On birinci bölüm
Süleyman Han'ın saltanatı zamanlarında yapılan güzel fetih ve gazâları bildirir

İlk gazâları Şam valisi Çerkez Canberdî Gazâlî hain üzerinedir. Bu isyankâr, azgın ve asi olduğundan Vezir Ferhad Paşa serdâr olup 927 senesi Saferinin yedinci günü [27.01.1521] Canberdî Gazâlî yenilip zavallı kellesi yuvarlanıp İstanbul'a geldi.

Yemen fethi ve İskender Şakî'nin katli sene 927 [1521].

Belgrad ve Böğürdelen fethi sene 927 [1521].

İslankamin ve Kopnik Kalesi fethi sene 927 [1521].

Rodos Adası fethi, 20 Recep sene 928 [28.06.1522].

İskaradin Kalesi fethi, Şehsuvarzâde Ali Bey'in öldürülmesi. Heleke Kalesi ve İliki Kalesi fethi, İncirli adası, Tahtalu Kalesi,

İstanköy Kalesi, Bodrum Kalesi ve diğer kalelerin fethi 928 [1522] senesinde fetholdular.

Mohaç gazası, Varadin Kalesi, İllok Kalesi, Kopnik Kalesi, Dimurçe Kalesi, Eyrek, Gargofça, Logan, Soten, Vulkovar, Vardod, Raça ve Ösek, anılan kaleler ve Macar tahtı Budin ve Peşte Kalesi ve Segedin Kalesi ve arasında nice kaleler ve hesapsız fetihler ile Budin Kalesi 932 [1526] tarihinde fetholdu.

Soysuz Kalender'in bozguna uğratılması sene 933 [1527].

Yayiçse Kalesi fethi sene 934 [1528].

Kızılelma Alman-Beç gazası sene 935 [1529].

Budin Kalesi fethi sene 936 [1530].

Kral Yanoş, Budin Kralı oldu. Yanoş Kral Budin içinde kuşatılıp Yahya Paşazâde gelip kurtardığı sene 937 [1531].

İrşek, Şaklofça, Kapulna, Şile, Bobofça, Berezesne, Belvara, Vetoş, Zakan, Kanije, Kapornak, Yeleşke, Çobaniçse, Şarvar, Ni'met-Uğvar, Kemendvar, Eğirvar, Eğirsek, Mişter, Hedvik, Sünbüthil, Meşti, Kösek Kalesi adlı kalelerin hepsi 939 [1532-33] tarihinde fetholdular.

Koron Kalesi fethi sene 940 [1533-34].

Irakeyn, Gazvin, Karakan, Bağdad ve Revan fethi, Sultaniyye, Tebriz Kalesi ve Hemedan tahribi sene 941 [1534-35].

Van, Adilcevaz, Erciş, Ahlat, Bargiri, Amik, Hoşâb, Vastân, Sebadan, Cerem, Bidkar, Rusni, Hal Kalesi, Tennûr Kalesi ve diğer kaleler sene 941 [1534-35] fetholdular.

Yine bu senede Tebriz Kalesi ve ona bağlı olanlar sene 941 [1534-35].

Gürcistan vilâyetinde Akın Kalesi, Polye vilâyetinde Fesliye Kalesi, Bosna Kilis'i Kalesi fethi sene 944 [1537].

Eyvarniye, Nadin, Sin, Pakriçse, Karin, Upurça Kalesi fethi ve Körfos adasına sefer-i hümâyûn sene 943 [1536].

Pojega Kalesi fethi ve Ösek Kalesi yakınında Sorguçyan İvan'ın hezimeti sene 944 [1537].

Boğdan vilâyetine sefer-i hümâyûn Yaş şehrinin fethi, Basra vilâyeti ve Bosna vilâyetinde Tîn Kalesi fethi, bu anılan kalelerin hepsi 952 [1545] tarihinde fetholdular.

Hersek sancağında Nova'nın kurtarılması, Yemen ve Aden vilâyetinin fethi, Hind ve Bender-i Div tarafına donanma-yı hümâyûnun gitmesi, Habeş ve anılan kalelerin fethi hepsi 940 [1533] tarihinde Tavaşî Süleyman Paşa eliyle fetholdu.

Budin Kalesi fethi, önce iki kere fetholup içine Erdel Kralı Yanoş nasb olunup sonunda 948 [1541] senesinde fetholup içine Gazi Süleyman Paşa'yı vezir nasb edip Hayreddin Efendi kadı oldu.

Üstolni-Belgrad, Valpova, Estergon, Tata [1537], Papa [1537], Pesperim [1537], *[57b]* Polata [1537] ve Çavaga [1537] kalesi adlı kaleler Üstolni-Belgrad yakınında olduğundan anılan kalelerin hepsi 950 [1543] tarihinde fetholdular.

Şehzâde Mehmed Han'ın vefatı 8 Şaban sene 950 [19.11.1543].

Estergon yakınında Vişgrad fethi, Novigrad Kalesi, Hatvan ve Şamaturna Kalesi, Bosna sancağında Velika Kalesi fethi, Çuka Kalesi ve Girit Adası yakınında Andrik Kalesi, yukarıda yazılan kaleler 951 [1544] tarihinde fetholdular.

Şah Tahmas'ın kardeşi Elkas Mirza Şirvan hâkimi iken devlet kapısına yüz sürdü, sene 954 [1547].

Elkas Mirza'nın geliş tarihi:

Mutî' oldu, Süleymân-ı zamâna Mirza Elkas. Sene 954 [1547].

Elkas Mirza'nın İsfehan tarafına seferi tarihi:

Şâh-ı şâhân eyledi Tahmasb'a azm. Sene 956 [1549].

Şirvan Kalesi, Şamakı Kalesi, ikinci defa Van Kalesi ve Tebriz Kalesi fethi, Şah kardeşi Elkas Mirza Şah Kum, Kaşan ve cihan yarısı İsfehan'ı yağmalayarak yakıp yıkıp ganimet mallarıyla devlet kapısına geldi sene 955 [1548].

Peçoy, Beçkerek, Arat, Çanat, Tımışvar Kalesi fethi ve Segedin ovasında Ali Paşa muharebesi, bütün bu kaleler 957 [1550] senesinde fetholdular, ama Tımışvar Vezir-i sânî Ahmed Paşa eliyle elli dokuzda [1552] fetholdu.

Sonluk Kalesi ve Eğri Kalesi'nin kuşatılması ve alınmadan dönülmesi sene 959 [1552].

Nahçıvan seferi, Halep kışlağında Şehzâde Cihangir vefatı ve Şehzâde Selim'in Halep kışlağına gelmesi Halep sene 960 [1553].

Şehrizol Kalesi ve tabileriyle Zalim Kalesi fethi sene 962 [1555].

Kapuşvar Kalesi ve Karutene Kalesi fethi, Kırım'a Devlet Giray Han gazâsı ve Kilis sancakbeyi Malkoç Bey gazâsı sene 961 [1554].

Şehzâde Selim Han'ın kardeşi Bayezid Han ile Konya ovasında savaşıp Bayezid Han yenilip İran şahına kaçması, İran'dan eli ayağı bağlanarak Sivas'a getirilip orada çocuklarıyla boğularak şehit edilip Paşa Kalesi'nin kapısı dışında gömüldüğü sene 966 [1559].

Kanunî'nin Sigetvar seferine gitmesi sene 973 [1565-66].

Kuşatılıp büyük savaş edilirken Erdel tarafında kumandan Pertev Paşa, Göle ve Yanova ve Vilagoş Kalesi'ni fethettiler sene 974 [1566-67].

Bu fetihten on gün önce padişah geçici dünyaya veda ederek ebedî saltanata göçmeleri sene 974 [1566-67] tarihinde olup yedinci gün geçince Sigetvar Kalesi de kılıç zoruyla âsaf tedbirli vezirin güzel tedbiriyle yetmiş gün padişahın hastalığını ve öldüğünü hasodalılar bile bilmeyip "Sigetvar, Göle ve Komar kalesini Süleyman Han'ın ölüsü aldı" derler.

Çünkü mutlaka benî âdem nefsi işin sonunda ecel kabzasına düşüp Kâf'dan Kâf'a hükmeden cihangir padişahlara ve bütün peygamberlere bâkî kalmayıp *"Dön"* emrine boyun eğip cenneti makam ettiler.

Pes rahmetli padişah dahi gurur dünyasında 48 yıl padişah olup İstanbul'u imar edip nice bin hayrat u hasenâtlar edip bütün fethettiği kale ve şehirlerde 2.060 hutbesi okunup yedi iklimde fethleri hâssası olup evvel gazâsı Şam'da Çerkez Canberdî Gazâlî fethidir. Sonu ise Sigetvar Kalesi fethidir ki yedi gün önce Safer ayının 22. Perşembe [18.09.1566] gecesi saat dokuzda *"Her nefis ölümü tadıcıdır."* [Âl-i İmrân, 185] hükmü gereğince Süleyman tacı ve tahtına veda edip mübarek naaşı yine gizleyip Manisa'dan II. Selim gelip bütün gaziler bîat ettiler. Sonra Padişah Süleyman Han'ın naaşını İstanbul'da camileri mihrabı önüne defnedip Selim Han müstakil padişah oldu, sene (---).

Süleyman Han oğlu II. Selim Han'ın saltanat yıllarının özeti

Mutlu doğumları 929 [1523] tarihinde olup II. Selim'in tahta çıkış tarihi:

Şeh Selim oldu emîrü'l-mü'minîn. *Sene 974 [1566-67],*

Diğer tarih,

Sultân Selim-i adîl sahib-kırân-ı kâmil. *Sene 974 [1566-67],*

Diğer tarih, Abdurrahmân Efendi güftesi; Çekmece köprüsünün bitirilmesine tarih olmuştur,

Temme emrü'l-cisr. *Sene 975 [1567-68],*

Diğer sanatlı ve süslü tarih:

Hâkim-i kişver-küşâ. *Sene 974 [1566-67],*

Tahta çıkışlarına tarih,

Adl-i bî-gâyetest ve ayn-ı nizâm. *Sene 974 [1566-67],*

Diğer tarih,

Hâmî-i din Sânî Sultân Selim. *Sene 974 [1566-67],*

Saltanat müddetleri (---) sene olup sene 974 Rebiülevvel'inin 9. gününde [04.10.1566] öldü. İçkiye ve eğlenceye düşkün Cem meşrepli

ve cem huylu idi. *[58a]* Ama II. Selim Han yumuşak huylu ve nazik bir padişah idi ki âyet *"Meğer ki Allah'a (küfür ve nifaktan) tamamen arınmış bir kalb ile gelenler ola"* [Şuarâ, 89] âyeti sanki onun hakkında inmişti.

Bütün bilginler, salihler, şeyhler ve şairlerle sohbet edip Berhıyâ akıllı yiğit vezirlerin görüş ve fikirleriyle dört tarafında olan düşmanlardan intikam alıp yine kendi zevkine dalardı.

II. Selim Han livası tarihi:

Livâ-i adl-i şehzâde verüp nûr,
Karaman ellerini kıldı Aydın. *Sene (---).*

Konya ovasında II. Selim'in, kardeşi Bayezid Han ile cengine tarihtir:

Eyledi Sultân Selim ile kıtâli Bâyezîd. *Sene 966 [1559].*

Veziriazamı Sokullu Mehmed Paşa, vezirisânî Tımışvar fatihi Ahmed Paşa, Vezir Piyale Kaptan Paşa, Zal Mahmud Paşa, Lala Mustafa Paşa ve Tütünsüz Hüseyin Paşa'dır. Bu vezirlerin her biri Aristo akıllı, tedbirli, yiğit ve benzersiz vezirler idi.

Mutlu zamanlarındaki beylerbeyileri bildirir: Kaptan Ali Paşa, Sofu Ali Paşa, Potur Hüseyin Paşa, Mahmud Paşa, Lala Kara Mustafa Paşa oğlu Mehmed Paşa, Abdurrahmân Paşa, Davud Paşa, Rus Hasan Paşa, Murad Paşa, Hadım Cafer Paşa, Derviş Ali Paşa, Arap Ahmed Paşa ve Mustafa Paşa.

Defterdar ve nişancıları [bildirir]: Defterdar Murad Çelebi, Şeyh Baba Nakkaş oğlu Derviş Çelebi, Lalazâde Mehmed Çelebi, Oğlan Memi Çelebi, Abdülgafûr Çelebi, Muharrem Çelebi, Nişancı Firuz Bey, Mehmed Çelebi, merhum Nişancı Celâlzâde Bey'in kız kardeşinin oğludur.

Zamanlarındaki bilginleri bildirir: Beşiktaşî Yahya Efendi, Abdülkerim oğlu Abdülvehhab oğlu Mevlânâ Mehmed, Mevlânâ Muslihiddin, Mevlânâ Cafer Efendi, Mevlânâ Atâullah Efendi, Mevlânâ Mehmed Çelebi, Ahmed Çelebi, Ahaveyn Çelebi, derlerdi. Şeyhülislâm Ebûssuûd Efendi oğlu Mehmed oğlu Mevlânâ Abdülkerim.

Kutlu zamanlarındaki hekimleri [bildirir]: Mevlânâ Hekim Sinan, Hekim Osman Efendi, Mevlânâ Hekim İsa, Hekim İshak, Hekim Bedreddin Mehmed oğlu Mehmed (Kaysûnî diye bilinir) ve Tabib Ahmed Çelebi,

Asırlarında olan büyük şeyhleri bildirir: Şeyh Alâeddin, Karaman'da Aksaray adlı vilâyettendir. Cifir ilminde manalar denizinin gerçekleri idi. Şeyh Abdülkerim, Şeyh Ârif-i billah Mahmud

Çelebi, Şeyh Ebûsaid, Şeyh Hekim Çelebi, Şeyh Yakub Kirmanî, timar sahiplerinden iken Halvetiye şeyhlerinden Sümbül Sinan Efendi hizmetine yetti. Şeyh Sarhoş Balı Efendi, Şeyh Ramazan Efendi, Behiştî mahlaslı Şeyh Mehmed Birgili, sene 981 [1573-74] vefat edip Birgi'de defnedildi.

Devletli zamanlarında olan fetihleri bildirir: Basra'da Ulyânoğlu isyan edip yenilince itaat etti sene 975 [1567-68].

Ejderhan seferi sene 976 [1568-69].

Irak-ı Dadyân ve Deşt-i Kıpçak fethi sene 976 [1568-69].

Yemen'de Aden vilâyetinin Sinan Paşa eliyle tekrar fethi sene (---).

İspanya'dan Ehl-i İslâm müttehil kavmini İstanbul'a istedikleri sene 978 [1570-71].

Kıbrıs adası ve içindeki kalelerin Lala Kara Mustafa Paşa eliyle fethi sene 978 [1570-71],

Lefkoşa Kalesi, Mağosa Kalesi, Girniye Kalesi ve Baf Kalesi hepsi üç senede Kıbrıs adası fetholundu. Kıbrıs'ın fethinin tarihi:

İki fâtih Kıbrıs'ı fethetdiler.
Aldı Kıbrıs adasın Şeh Selim. *Sene 978 [1570-71].*

Tunus Kalesi ve Afrika ikliminin Kılıç Ali Paşa eliyle fethi sene 977 [1569-70].

Donanma-yı hümâyûnun büyük bozgunu sene 979 [1571].

Mekke-i Mükerreme sathının tamiri sene 979 [1571-72].

Tatar Han'ın Moskov vilâyetine baskını sene 979 [1571-72].

Ayasofya Camii'ne ayaklar ve iki minareleri yapıldı sene 981 [1573].

Küffar Bosna'yı işgal edip Kumandan Sinan Paşa fethetti sene 982 [1574].

Allah'ın rahmetine uğrasın Selim Han'ın ölümü, 18 Şaban sene 982 [13.12.1574].

İstanbul'da, Mekke ve Medine'de hayratı sayısızdır, ama Edirne'deki camii bu günde yoktur. İnşaallah yerinde anlatılır, ama İstanbul içinde öyle büyük bir camii yoktur.

Sonra yerine II. Selim Han oğlu Sultan III. Murad müstakil padişah oldu.

Sultan II. Selim oğlu Sultan III. Murad'ın saltanat yıllarının özeti

Cülûs tarihidir,

Ey Türâbî oldu târîhi anın,
Oldu şah-ı müslimîn Sultân Murad. *Sene 982 [1574].*

Diğer tarih,

Murâd Hân ebbedallâhu. *Sene 982 [1574].*

III. Murad Han'ın çocukları: Şehzâde Mustafa, Osman, Bayezid, Selim, Cihangir, Abdullah, Abdurrahmân, Hasan, Ahmed, Yakub, Alemşah, Yusuf, Hüseyin Han, Korkud, Ali, İshak, Ömer Alâeddin, Davud Han ve yirmi dört kızları kendilerinden sonra evli kaldılar.

Toplam 127 evlâdı oldu. Kendilerden sonra hepsini boğarak şehit edip Ayasofya avlusunda Murad Han yanında gömdüler. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Mutlu doğumları: 953 senesi Cemaziyelevvel'inin 5. gününde gerçekleşmiştir [04.07.1546] ki doğum tarihi, *"küllü sâbit"* sözüdür, sene 953.

Diğer tarih,

"Küllî beşâret hayrü'n-neseb". *Sene 953 [1546].*

Kutlu tahta çıkışları: 982 yılı Ramazan'ının 8. *[58b]* günü [12.11.1546] Çarşamba günü gerçekleşmiştir.

Murad Han Gazi'nin tahta çıkış tarihi:

Pâdişâh-ı âlem oldu gül gibi Sultân Murad. *Sene (---)*

Sinan Paşa köşkünün tarihi:

Kıldı kasrı binâ Sultân Murâd. *Sene 990 [1582].*

Kaptan Sinan Paşa tarihi Sağır Riyâzî Efendi güftesiyle:

Bâ-i bismillâh ile Hâtif dedi târîhini,
Kapudan oldu Sinan Paşa, deryâ diline. *Sene (---).*

Mutlu zamanlarında olan fetihleri bildirir: Lala Kara Mustafa Paşa'nın Acem'e serdârlığı sene 985 [1577].

Çıldır ovasında büyük savaş sene 983 [1575].

Çıldır Kalesi, Tümek Kalesi, Hırtız Kalesi, Dâhil Kalesi, Tiflis Kalesi, Şeki Kalesi ve Arış Kalesi fethi, Bâbü'l-ebvâb Demirkapı Kalesi ve Şirvan eyaleti fethi. Şirvan eyaletinin tarihi,

Aldı Sultân Murâd Şirvân'ı. *Sene 986 [1578],*

Özdemirzâde Osman Paşa'ya verildi. Bu fetihlerin hepsi 986 [1578] tarihinde gerçekleşmiştir.

İlk sûr-ı hümâyûn sene 990 [1582].

İmamkulu Han'ın yenilgisi, sene 991 [1583].

Revan Kalesi yapımı, sene 991 [1583].

Göri ve Lori Kalesi fethi, sene 992 [1584].

Şehzâde Mehmed Han'ın Manisa sancağına gittikleri, sene 991 [1583].

Semiz Mehmed Giray Han'ın varlığının ortadan kaldırılması, sene 992 [1584].

Tebriz Kalesi yapımı, sene 993 [1585].

Gence Kalesi fethi, Cıgalazâde'nin Bağdad üzere serdârlığı, Despol Kalesi fethi ve Nihâvend Kalesi fethi ve Kehredân Kalesi fethi. Hepsi 995 [1587] tarihinde fetholmuştur.

Tebriz yakınlarında Hadım Cafer Paşa'nın yaptığı büyük savaş, sene 997 [1589].

İran Şahı ile barış olup Şahzâde rehine geldiği, sene 1000 [1592].

Bihke Kalesi fethi ve Sava Nehri kıyısında Yenihisar'ın yapımı, sene 1000 [1592].

Bosna büyük taburunun bozguna uğraması, sene 1000 [1592].

Pesperim Kalesi ve Polata Kalesi fethi, İstolni-Belgrad ovasında İslâm askerinin bozguna uğraması, Tata Kalesi ve Senmartin Kalesi fetholup ilk defa Yanık Kalesi'nin kuşatıldığı ve yukarıdaki kalelerin fethi 1002 [1594] tarihinde olmuştur, ama Yanık 1003 [1594-95] senesinde fetholdu.

Sinan Paşa eliyle Yanık Kalesi'nin fethi tarihi:

Adüvv-i dîn sınup fetholdu Yanık. *Sene 1003 [1594-95].*

Yanık fethinin diğer tarihi:

Kala-i Yanık'a top atdı Sinân Paşa çün,
Dest-gîr oldu ana nusret [u] avn-i Hâlık

Çâr rüknü yoğ olup fethine düşdü târîh
Nâr-ı kahr ile adû yanup alındı Yanık. Sene 1003 [1594-95].

Bu fetihlerden başka nice yüz gazâları olup Osmanoğlunun yüz suyu olup gittiler. Bizzat bir yere hareket buyurmadan bu kadar fetihlere muvaffak olup sonunda *Allah'ın bağışlaması ve rahmeti üzerine olsun* Sultan III. Murad geçici saltanatı terk ettiği 1003 yılının Cemaziyelevvel [23.01-21.02.1594] ayında rahmete kavuştular.

[Murad Han] oğlu Sultan Mehmed Han saltanatı

Manisa'da doğmuştur, sene 976. Tahta çıkışı 1003 Cemaziyelevveli'nin 16. cuma [08.02.1594] günü idi.

III. Mehmed Han'ın tahta çıkış tarihi:

Cülûs etdi bu gün Sultân Mehemmed adl ü dâd ile.
Sene 998 [1590].

Sünnet düğününün tarihidir.

Muhammed sünnetine eylen ikrâm
Şeri'at kesdiği parmak ağırmaz. *Sene 990 [1582].*

III. Mehmed Han'ın tahta çıkış tarihi:

Şeh-i şâhân-ı âlem devleti târîhidir mülhem
Culûs etdi gelip Sultân Mehemmed adlile halâ. Sene 998 [1590].

Sultan Murad Han vefat edince Bostancıbaşı Ferhad Ağa ılgar ile Manisa'ya varıp tahta çıkış müjdesini verince kendisine Mısır eyaleti verildi.

Mutlu zamanlarında olan fetihleri bildirir: Tatar Han Boğdan'a gelip halk itaat etti, sene 1004 [1595-96].

Cafer Paşa Tımışvar Kalesi'ni kâfirlerden kurtardı, sene 1004 [1595-96].

Eğri Kalesi fethi tarihi:

Âzim-i râh-ı gazâ şod yaft dil târîh-i o,
Şeh Mehmed kerd lütf-i likâ azm-i cihâd. Sene 1004 [1595-96].

Eğri yakınındaki Hırıştoş ovasında kahrolası taburun fethi, sene 1005 [1596-97]. Yanık Kalesi'nin istilâsı, sene 1006 [1597-98].

Saturcu Hasan Paşa eliyle Varat Kalesi'nin kuşatılması, sene 1007 [1598-99].

Defterdar Ekmekçizâde Ahmed Paşa ve Saturcu Hasan Paşa'nın katledilmesi, sene 1008 [1599-600].

Kanije Kalesi fethi ve Tabur savaşı. Tarih:

Fetholup kale bozuldu tabur. *Sene 1005 [1596-97].*

Hisar fethi, Tarih:

Kaçırdın kâfiri aldın Hisârı. *Sene 1009 [1600-01].*

Celâlî Karayazıcı ve kardeşi Deli Hasan'ın ortaya çıkması, sene 1007 [1598-99].

Yemişçi Paşa'nın azli ve daha sonra katli, Kızılbaş'ın Tebriz'e zafer bulduğu ve Kızılbaş'ın Nahçıvan'ı işgal ettiği, Revan Kalesi'ni Kızılbaş aldığı ve Serdâr Cıgalazâde'nin ölümü, sene 1012 [1603-04].

Gence ve Şirvan'ı Kızılbaş'ın işgali, sene 1012 [1603-04].

Sultan Mehmed Han'ın vefatı: 18 Recep 1012 [22.12.1603], saltanat müddeti 9, ömrü sene (---) zamanında İstanbul içinde kendisine bir türbe yapmıştır. Diğer hayratları Eğri'de, diğer diyarda, Mekke ve Medine'de sayısızdır. Hatta Mısır'dan Mekke ve Medine'ye her sene iki gemi yiyecek gider. Mehmediyye evkafı derler büyük evkaftır. Sonra saltanat tahtı Ahmed Han'a değdi.

Sultan Ahmed Han saltanatına toplu bakış

Ahmed Han 998 [1580] tarihinde Manisa kentinde doğup tahta çıktığında 14 yaşında masum ve temiz yüzlü bir genç idi. Tahta çıkışları 18 Recep 1012 [22.12.1603] tarihinde olmuştur.

Rum hakanı Ahmed Han'ın doğum tarihi: 998 [1580] senesidir.

Başka bir doğum tarihi: *"Hafızahullâh"* kelimesidir.

Tahta çıkış tarihi:

Edecek taht-ı sa'âdetde karâr.
Oldu târîh-i cülûs-ı Bahtî. *Sene 1012 [1603].*

Diğer tarih: *"Hayru's-selâtin"*dir. *[59a]*

Tevkii Feridun Bey güftesiyle, Ahmed Han'ın tahta çıkış tarihi:

Bu bir âdil şehinşehdir ki tâ haşre,
Tefâhur edinür ahd ile eyyâm.

Kuşanup tîğ-ı zer geçdikte tahta
Sipaha genc-i bî-had kıldı in'âm

Atâ-bahş oldu ihsanını târîh
Cülûs-ı sâline şemşîr-i İslâm. *Sene 1012 [1603].*

Bu hakîr, kusurlu ve iki yüzlü olmayan Derviş Mehmed Zıllî oğlu Evliya, ana rahminden doğup yeryüzüne ayak bastığımız bu Sultan Ahmed Han'ın saltanatı dönemidir. 1020 Muharreminin onuncu günü [25.03.1611], Aşure günü dünyaya gelmişiz.

1026 tarihinde [1617] arı, namusu ayırt edip Sultan Ahmed Han'ın Edirne seferini ve Yeni Camii'n yapımına başlandığını pek iyi bilirim. *Allah'a hamdolsun ki* böyle görkemli yüce bir padişah döneminde dünyaya gelmişiz.

Padişah Ahmed Han'ın şehzâdeleri üzerine: Önce Şehzâde Osman, Şehzâde Mehmed Han, Sultan Osman'ın küçük kardeşidir. Osman Han, Hotin Seferine giderken Mehmed Han'ı şehit edip Hotin'den başarısız dönüp sonunda "Eden bulur" sözü uyarınca Osman Han'ı da kul şehit etti. Şehzâde Murad Han, Bağdad fatihidir. Şehzâde Bayezid Han ve Şehzâde Süleyman Han, Şehzâde Bayezid'in annesi başka idi. Bayezid Han, Murad Han'dan üç ay küçüktü. Murad Han Şirvan seferinde iken Beşir Ağa ile Kapıcılar kethüdası İstanbul'a gelip iki şehzâdeyi boğarak şehit etti. O gün Mehmed Han oğlu Sultan Mustafa'nın ölmüş olduğu konusunda söylenti var. Şehzâde İbrahim Han, yaş olarak hepsinden küçük idi. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Sultan Ahmed Han'ın bilginlere ve seyyidlere ulûfe armağan ettiklerinin tarihidir. Kâfzâde Fâizî Çelebi'nin güftesi:

Anla nâm-ı şerîfi ile târîh ola bu
Pâdişâh eyledi evlâd-ı Resûle ikrâm *sene 1026 [1617].*

Sultan Ahmed Han'ın veziriazamlarını bildirir: Veziriazam Yavuz Ali Paşa, Mısır valisi iken sadrazam oldu. Veziriazam Mehmed Paşa, Bosna'da Şahinoğlu adıyla ünlüdür. Vezir Derviş Paşa, Gazi Koca Murad Paşa, Anadolu'daki Celâlîlerin çoğunu yok etmiştir. Vezir Nasuh Paşa, Vezir Damad Mehmed Paşa, iki kere veziriazam olmuştur. Vezir Halil Paşa da iki kez sadrazam olmuştur.

Sadrazam olmayan vezirleri bildirir: Kaymakam Kasım Paşa, Hadım Hafız Ahmed Paşa, ve Sarıkçı Mustafa Paşa, Sofu Sinan Paşa, Vezir Hızır Paşa ve Gürci Hadım Mehmed Paşa, birkaç defa kaymakam olup Mustafa Han zamanında veziriazam idi. Vezir Ekmekçizâde Ahmed Paşa, Kurd Paşa, Güzelce Mahmud Paşa, Cıgalazâde Sinan Paşa, ikinci vezir Cıgalazâde Mahmud Paşa, Sinan Paşa ve Sofu Mahmud Paşa.

Ahmed Han zamanındaki ünlü âlimleri bildirir: Mustafa Efendi, padişahın tahta çıkışında şeyhülislâm idi. Sunullah Efendi, Hoca Sadeddin oğlu Mehmed Efendi, Şeyhülislâm Esad Efendi, Sultanın öğretmeni Mustafa Efendi, Mevlânâ Kâfzâde, Mevlânâ Yahya Efendi, Mevlânâ Damad Efendi, Mevlânâ Kemal Efendi, Taşköprüzâde, Mevlânâ Kethüda Mustafa Efendi, Mevlânâ Bostanzâde Mehmed Efendi, Mevlânâ Ahîzâde Hüseyin Efendi, Mevlânâ Ganîzâde Mehmed Efendi.

Ahmed Han zamanındaki büyük şeyhleri bildirir: Şeyh Üsküdarlı Mahmud Efendi, kutbiyete ayak bastı. Sultan Ahmed, önünde yaya yürümüştür. Şeyh Sivasî Abdülmecid Efendi, Şeyh Ömer Efendi, Tercüman şeyhi diye tanınan Şeyh Emir İştibî, Şeyh İbrahim Efendi, Cerrah Paşa diye meşhur, Emir İştibî hazretlerinin halifesi âşık-meşrep ve geniş mezhep vaaz öğütlerinde etkili bir veli idi. Bütün bilginler dersinde hazır olurlardı. Şeyh Muslihiddin Nakşibendî, Cerrahpaşa'da vâiz iken hafız olduğu için Ahmed Han'a önder oldu.

Sultan Ahmed Han'ın çağında olan fetihleri bildirir: Veziriazam Yavuz Ali Paşa, veziriazam serdârlığı ve Belgrad'da vefatı ve Estergon'u kâfirler kuşattığı ve Erdel Kralı Boçkay İştvan'ın ortaya çıktığı yıl 1013 [1603-04].

Estergon Kalesi'nin örnek biçimde fethi *[59b]* ve Erdel Kralı Boçkay ile Serhoş İbrahim Paşa ile Nemse çâsârının tahtı olan Beç Kalesi taraflarını yağmaladıkları ve yine Boçkay ile Osmanlı as-

keri Uyvar Kalesi taraflarını yağmalayıp talan ettikleri, sene 1014 [1604-05].

Celâlî Tavil ile Nasuh Paşa çatışması ve Kaymakam Mustafa Paşa'nın öldürülmesi, Sofu Sinan Paşa'nın sadrazam olduğu, Ahmed Han'ın Bursa'ya gitmesi, Sofu Sinan Paşa'nın sadâret görevinden alınması, yıl 1013 [1603-04].

Cıgalazâde'nin ölümü ve Nasuh Paşa'nın Halep üzerine kumandan atandığı, yıl 1014 [1604-05].

Koca Mehmed Paşa'nın Acem'e kumandanlığı, daha sonra Vezir Murad Paşa'nın kumandan olduğu, sonra Derviş Paşa'nın veziriazam olduğu, sonra Bostancıbaşı Ferhad Paşa'nın kumandanlığı, Celâlîlere karşı zafer kazanılması üzerine Murad Paşa'nın veziriazam olduğu. Sonra Derviş Paşa'nın öldürüldüğü, bunların hepsi 1015 [1605-06] tarihinde meydana gelmiştir.

Kuyucu Murad Paşa'nın Halep toprağında Canpoladzâde üzerine kumandanlığı, Kalenderoğlu adlı celâlînin Bursa'yı yağmaladığı ve Murad Paşa'nın Halep Kalesi'ni ele geçirdiği, yıl 1018 [1609].

Kalenderoğlu'nun yenilgisi, Vezir Murad Paşa'nın Celâlî Tavil'i bastığı ve güç ve kudret yayını yasduğu, sene 1017 [1608].

Tarih:

Dedi târîhini ol dem Mevcî
Bin on altıda kırıldı sekbân.

İsyancılardan Yusuf Paşa'nın Üsküdar'da öldürüldüğü, yıl 1018 [1609-10].

Tedbir sahibi vezir İran üzerine sefere gidip Tebriz'i ve yetmiş parça büyük şehirleri yakıp yıktı, sene 1019 [1610-11].

Sonra Murad Paşa Diyarbakır yakınında Çölek adlı yerde dünyadan göçtü, sene 1021 [1612-13].

Nasuh Paşa, kumandan olduğu sonra veziriazam olup İran ile barış yaptığı, Nasuh Paşa'nın padişah damadı olduğu, Betlen Gabor Erdel'e kral olup bundan dolayı İslâm askeri Erdel'i yağmalayıp 200.000 esir ve hesapsız ganimet malları alınıp galip ve zaferle gelindiği. Sonra mutlu padişahın Edirne'ye yöneldikleri.

Edirne seferinin tarihi, Ganîzâde güftesiyle:

Cennet-âbâd oldu Sultân Ahmed ile Edirne.

Sene 1021 [1612-13].

Diğer tarih, Mahmud Efendi güftesiyle:

Edirne tahtına bu yıl ferah geldi ve gam gitdi.
Sene 1021 [1612-13]

Bunların tamamı 1021 [1612-13] tarihinde meydana gelmiştir.

Karadeniz'de Kazaklar Sinop Kalesi'ni yakınca Nasuh Paşa suçlanıp öldürüldü, sene 1023 [1614].

Mehmed Paşa veziriazam olup Revan'dan başarısız döndüğü, yıl 1024 [1615].

İskender Paşa Kırı taburunu perişan ettiği 1025 [1616] tarihindedir.

Veziriazam Halil Paşa'nın kumandan olduğu, yıl 1026 [1617].

Sultan Ahmed Han'ın bu geçici saltanat yerinden cennete gittiği tarih, Zilkâde 1026 [31.10-29.11.1617].

Yumuşak huylu, ancak aceleci, hayır işlerine tutkun, şanlı bir padişah idi. İstanbul onun adaletli dönemlerinde o kadar güvenli, huzurlu, bakımlı ve bayındır oldu ki diller ile anlatılmaz. Bu büyük hayırlardan biri Atmeydanı'nda yaptırdığı Yeni Cami'dir. Yukarıda on beşinci bölümde camiler anlatıldığından yine konuya dönelim.

Sultan Ahmed Han'ın selâtin camiinin vasıfları

İstanbul kenti içinde selâtin camilerinden biridir. Ayasofya yakınında Atmeydanı adlı bölgede yüksek bir yerde, kıblesi Çatladıkapı tarafında denize bakan geniş yerde yeni bir camidir ki sanki delinmemiş eşsiz bir incidir.

Merhum Sultan Ahmed bu camiin yapıldığı arsa üzerinde beş adet vezir sarayını malıyla alıp hepsini temelinden yıkınca sahra gibi geniş bir alan açılmıştır. Bütün mühendis ve mimarların en ustaları toplanmış ve temel kazımına Üsküdarî Mahmud Efendi'nin ve üstadımız Evliya'nın duaları ile başlanmıştır. İlk Sultan Ahmed Han eteğine toprak doldurup,

"Yâ Rabbî Ahmed kulunun hizmetidir kabul-ı dergâh eyle" diye ırgatlar ile beraber temelden toprak taşımıştır.

Evliya Efendi temel imamı, Mahmud Efendi temel şeyhi, Kara Sümbül Ali Efendi temel kadısı, Kalender Paşa temel mutemedi ve Kemankeş Ali Paşa temel nâzırı oldu. Üçüncü senede kubbeye başlandı.

Ahmed Han Camii'nin özellikleri: Dört ayak mermer üzere gökyüzüne *[60a]* yetmiş arşın uzanmış yüksek, yuvarlak bir kubbedir. Bu kubbenin dört bir tarafında yarım kubbeler ile süslenmiş aydınlık bir camidir. Ayasofya ve Süleymaniye gibi içinde büyük sütunlar yoktur. Büyük kubbe dört adet el yapımı çizgi çizgi süslü ayaklar üzere oturmuş bukalemun nakşı bir kubbedir. Bu camiin üç tarafı çevresinde incecik sütunlar üzerinde fır dolayı cemaat tabakalarıdır. Ondan yukarısı tâ kubbeye kadar üç kat kandillerle donatılacak demir kafes kenarlı tabakalardır.

İnce bir sütun üzerinde bir müezzin mahfili ve süslü bir sütun üzerinde bir hünkâr mahfili vardır ki sanki bu iki mahfil cennet mahfilleridir. Bu mahfillerin ve yan sofa maksûrelerinin altında çeşitli direkler ile süslenmiş gönül açan bir cami ve bir mermerden örülü bir minberi var ki sanki yüksek bir kürsüdür.

Mermer ustası minbere öyle tarak vurup nakş etmiş ki sanki Mânî nakşıdır. Peygamberin makamı olan minber üzerine tacı altınlı ve yaldızlı bir Kiyâniyân tacıdır. Zirvesinde altın alemi, mînâ alemidir. Ahmed Han minberinin tarihi:

Kultü t temme temme bi'l-hayrât fî târîhihi.

Sene 1026 [1617]

Minberü's-Sultân Ahmed Rabbi ekmil birrehu.

Mihrabının övülmesinde dil sessiz kalır. Mihrap üzerine (---) (---) yazılmıştır. İki tarafında birer adam boyu kadar şamdanlar üzerinde yirmişer kantar beyaz kâfurlu mumlar ve çırağdan buhurdanlar ile süslenmiş bir camidir.

Mihrabın sol tarafındaki pencere arasında dört köşe renkli bir kaya parçası var ki Allah kudret eliyle yaratıp kudretini göstermiş seyre değer bir kayadır. Bütün pencereler öyle süslenmiştir ki bütün kanatları sedef işi murakka kapaklardır. Kat kat, rengârenk billûr, necef ve moran camlardır, gerideki iki adet ayaklarda Süleymaniye'deki gibi çeşmeler vardır. Cemaat burada abdestini tazeleyip, suyunu içerler.

Bu camiin beş kapısı vardır. Sağ taraftaki köşede hatib kapısı, sol tarafta hünkâr mahfili altında imam kapısı ve iki yan kapıları da hepsi sedef işlemeli büyük kapılardır. Bu dört adet kapılardan camie (---) basamak taş merdiven ile çıkılır. Ancak beşinci büyük kapı kıble kapısıdır ki hepsinden yüksek ve süslü, bukalemun gibi renk renk ibret verici bir kapıdır.

Bu cami içinde olan çeşit çeşit süslü avizeler başka bir camide yoktur. İşten anlayan mücevherciler, "Bu camiin avizeleri yüz Mısır hazinesi değer" diye değer biçmişlerdir, çünkü merhum Ahmed Han, şanı yüce bir padişah, anlayış sahibi ve değerbilir bir çelebi olduğundan yüce atalarından bu yana ne kadar kıymetli görkemli mücevher cinsinden hediyeler varsa camie avize yaptırdı. Bütün devletlerden armağan gelip ve bütün bölgelerin kadirbilir insanları güzel eşyalar satın alıp getirdiklerinde bu camii süslemişlerdir. Hatta hünkâr mahfili üzere Habeş veziri Cafer Paşa, altı adet zümrüt kandili hediye göndermiştir. Bir mühr-i Süleyman üzere altısını da

mücevher altın zincirler ile süslemişlerdir. Her bir kandil altışar okka (1 okka 1283 gr) gelir birer yuvarlak kâse kadar vardır ve her birinde mücevher altın ayaklar ile kuyumcu işi ile minelenmiş yeşil renkli kandildir. İşten anlayanlar, her biri birer Rum vergisi değer diye tahmin etmişlerdir.

Buna benzer nice değerli eşsiz askılar ile süslenip bezenmiş cennet maksûrelerine güzel biçimli, değer biçilmez bir camidir ki övgüsünde bütün iltifatlar âciz kalır.

Bu camiin mihrap tarafında olan altın süslemeli ve sedef işi rahleler üzerinde olan yüzlerce Kur'an-ı Kerimlere İslâm ülkelerinde hiçbir padişah sahip olmamış ve başka bir camide yoktur ki her biri birer ülkenin padişahlarından ve vezirlerinden armağan gelip bu camie konmuştur.

Padişah tuğrasıyla mühürlenmiş ve mütevelliye teslim edilmiş 9.000 adet ciltli kitaplar var ki her biri birer kralda ve şeyhülislâmlarda yoktur.

Bu camiin mihrabı önünde cennet bahçelerine benzer bir bahçesi var ki içinde olan bülbüllerin güzel seslerini dostlar duyunca *[60b]* ölü canlar canlanıp ruha gıda olur. Bütün meyve ağaçları, çiçekler ve güzel kokulu otlar burada yetiştiğinden cami içinde olan cemaatin dimağları hoş kokularla kokulanır. Başka bahçıvanı ve bakıcıları vardır.

Bu camiin uzunluğu ve genişliği (---) ayaktır. Hemen Şehzâde Camii büyüklüğünde ve onun planında hazırlanıp temeli atılmıştır. Ancak bunda olan şirin işçilik bir ülkenin camilerinde yoktur.

Bu camiin kıble kapısı üzere tarihi:

Göricek bu camii dedim anın târîhini
Eyledin bu dehr içinde Hak bu kim âlî-nişân

Hangi kapı üzerinde olduğunu bilmiyorum.

Avlusu da dört köşe beyaz ham mermer ile döşenmiş bir alandır. Dört tarafındaki yan sofaları üzerinde çeşitli direkler üstünde rengârenk odalar ile süslenmiş kemerler vardır. Bunların üstünde ise lâcivert kubbeler vardır. Harem etrafında hepsi tunç kafesli pencereler vardır. Bunların üstünde ise camlar vardır.

Bu avlunun tâ ortasında büyük bir köşk gibi bir havuzlu şadırvanı var. Fıskiyelerinden tatlı suları akar, isteyen içip yangınlıklarını giderirler. Dört tarafı kafesli olduğundan bu havuzdan abdest alınmaz. Üstü bir kubbe ile örtülüdür.

Bu haremin uzunluğu ve genişliği (---) ayaktır.

Üç adet büyük kapısı vardır. Sol kapısı üzerinde tarihi (---).

Sağ yan kapı üzerinde tarihi (---).

Harem kıble kapısı üzerinde tarihi (---).

Bu haremin kıble kapısının benzeri, yüce Tanrı hakkıyçün bir ülkede yok, altın gibi bir pirinç kapıdır, boyu 12 arşındır.

Kuyumcu ustası, ustalığını ve hünerini göstermek için öyle bir mutluluk kapısı yapmış ki sanki parlak Kâbe kapısıdır. Buna imanla bakanlar şaşkınlık içinde kalırlar. Pirinç madeninden levhalar üzerine ince ince kalemkâr nakışlarıyla kuyumcu nakışları içine, turunca ve yazıt ve mutahheller içine saf gümüş ile güller ortasında savatkârî mînâlar ile ve bazı değerli taşlar ile süslenmiş ve gümüş halka ve gümüş menteşeler ve gümüş kilitler ile süslenmiş bir eşsiz kapıdır.

Bazı kimseler bu kapı için "Estergon'da Kızılelma Kilisesi'nden gelmiştir" derler ancak yanlıştır.

O kapı hatırı için Avusturyalılar Estergon'u 1013 [1604-05] tarihinde alıp, bu kapıyı yerinden kopartıp şimdi Beç Kalesi içinde kalan İstifani Kilisesi'ne Meryem Ana kapısı yapmıştır. Ancak bu Ahmed Han Camii'nin anılan harem kapısı *merhum ve Allah'ın affına eresi* babam Derviş Mehmed Zıllî kuyumcubaşı iken bu kutlu kapıyı yapmıştır. Yukarısındaki iki parça yazıt içinde bulunan hatlarda ketebesiyle yazılıdır, *vesselâm*

Bu avlunun üç kapısından da dışarıdaki büyük avluya mermer merdiven ile inilir. Bu avlunun pencerelerinden dışarı üç tarafta yan dehlizleri vardır. İki tarafında ince direkcikler üzerinde sütuhlar (duvarlar) vardır. Camiin cemaati kalabalık olduğunda bu yan dehlizlerinde de ibadet olunur. Gece gündüz Hind ve Özbek fukaraları ile dolu yerlerdir. Bu sofaların altında çeşmeler vardır ki bütün cemaat onlardan abdest alırlar.

Bu camiin minarelerinin tanımı: Altı adet göklere baş uzatmış yüce minareleri vardır. Ahmed Han, sultanların on altıncısı olduğundan ve on altıncı padişah tarafından yaptırıldığından ona belirti olması için altı minaresi on altı şerefelidir. Mihrap duvarının sağ ve sol köşesinde iki minare ve harem kapısının kuzey ve güneyindeki iki minare de üçer şerefeli minarelerdir ki, dördü on iki şerefe eder.

Külâhları ve yirmişer arşın uzun alemleri tamamen saf altın ile kaplanmış yüksek minarelerdir ki, külâhlarının ve alemlerinin parıltısından insanın gözleri kamaşır. Haremin gerisindeki *[61a]* köşelerindeki iki minare alçaktır Bu minareler ikişer şerefeli olup külâhları saf kurşun ile kaplanmıştır. Bu hesaba göre altı minare on altı şerefedir. Kutsal gecelerde 12.000 kandil ile bu minareler donatılınca güya her biri nurdan birer servi gibi ışıldar ve ışık verir.

Bu camiin bütün kubbeleri baştan aşağı saf kurşun ile kaplıdır ve 750 adet hademeleri vardır, çünkü vakıfları güçlüdür. Galata bölgesinin bütün haracı ve vakıfları da Sultan Ahmed Han'ındır.

Bu camiin dış avlusu da beyaz kum ile döşenmiş ve çeşit çeşit meyve ağaçlarıyla süslenmiş geniş bir avludur. Dört tarafında sekiz kapısı vardır. Kuzey tarafında medrese kapısı, o tarafta Sultan Ahmed Han'ın nurlu türbesi vardır ve Atmeydanı tarafında üç kapısı vardır. O tarafı Ateydanı'na bakan pencereler ile donatılmıştır. Bütün kapılar baştan başa kale kapısı gibi demirdendir.

Dışarısı Atmeydanı'dır ki bir başından bir başına geniş hipodromdur. Bu meydanın güney tarafında imaret, aşevi, hastahane ve sebil vardır. Ancak Sultan Ahmed Han bu camiin dış avlusunu ve türbe ve medresesini tamamlayamadan vefat etmiş ve yerine Mustafa Han tahta çıkmıştır.

Tarih:

Kaldı Ahmed'in yerinde Sultân Mustafa. Sene 1026 [1617]

Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Mustafa'nın tahta çıkışının kısaca anlatımı

23 Zilkâde 1026 [22.11.1617]. Ahmed Han'ın şehzâdeleri henüz küçük olduğundan kardeşi Sultan Mustafa padişah oldu. Ancak aklında biraz hafiflik olup Müslümanların hazinesini yok yere harcadığından bütün devlet adamları toplanıp Mustafa Han'ı tahttan indirdiler. Yerine Sultan Osman'ı göreve getirdiler.

Ahmed Han oğlu Şehit Sultan Osman'ın saltanat yıllarının özeti

1 Rebiülevvel 1027 [26.02.1618]. Sultan Ahmed'in büyük oğlu idi. Tahta çıkış tarihi:

Şeh-i Osmâniyân. Sene 1027 [1618].

Tahta çıkış gününün karışıklığında Yedikule'de mahpus Mehmed Giray firar etti. Rumeli'nde, Pravadi adlı kasaba yakınında yakalanarak yine Yedikule'de hapsettiklerinde "İlahî Osman, yakın zamanda sen de benim yanıma gelip haps olasın" dediği kesindir. Tanrının hikmeti dört yıl sonra Yedikule'de haps oldu ve orada şehit ettiler.

Osman Han'ın şehit edilmesinde bulunan âlimler: Başta Şeyhülislâm Esad Efendi, Nakib Gubarî Efendi, Zekeriyyâzâde Yahya Efendi, Azmîzâde Hâletî Efendi, Kâfzâde Fâizî Efendi; şeyhlerden Ömer Efendi, Sivasî Efendi, Cerrah Şeyhi İbrahim Efendi, Derviş Efendi ve Kadızâde Efendi.

Osman Han zamanında Tatar Han'ın Kızılbaş'a çapkun saldığı, sene 1027 [1618].

İslâm askerinin İran'ın Revan kentine gittiği ve Erdebil'e vardığı, sene 1027 [1618].

İslâm askerinin tâ Şirvan sahrasına varıp İranlılar ile barış yaptıkları, sene 1027 [1618].

Sofu Mehmed Paşa Damadı Mehmed Paşa'nın veziriazam olduğu, sene 1027 [1618].

Kaptan Ali Paşa'nın veziriazam olduğu, sene 1029 [1620].

İskender Paşa'nın Boğdan'da Gasardayot taburunu bozduğu ve İstanbul Boğazı'nın kışın sertliğinden dolayı donduğuna tarih:

Lafzen ve ma'nen ana dedi Neşâtî târîh
Be-meded dondu sovuktan bin otuzda deryâ.

Sultan Osman küçük kardeşini şehit ettiği, mazlumun adı Mehmed Han idi, sene 1029 [1620].

Veziriazam Ali Paşa vefat edip Hüseyin Paşa veziriazam olduğu sene 1030 [1621].

Padişahın Hotin tarafına sefere çıkması, 7 Cemaziyelâhir sene 1030 [30.03.1621].

Hotin Kalesi'ni ele geçiremeyip 1031 [1622] tarihinde büyük alay ile İstanbul'a girmiştir.

"Sonuç olarak Hotin gibi saraya benzer bir kaleyi bana fethettirmediniz" diye Osman Han gücenip İstanbul'dan Şam'a ve Mısır'a gidüp orada kalmak niyetiyle tuğlar Üsküdar'a çıkmışken kul ayaklandı ve Osman Han Ağakapısı'na sığındı, onlar da kabul etmediler. Oradan Yeniodalar içinde Orta camie sığındı, orada da kabul etmediler.

Binyaz adlı soysuz bir pehlivan muştayla vura vura Osman Han'ı arabaya koyup Yedikule'de hayalarından sıkıp şehit ettiler. Cebecibaşı adlı bir kâfir kutsal kulağını kesip Davud Paşa'ya müjde getirdi. Kutlu naaşını Atmeydanı'nda Sultan Ahmed Türbesi'nde gömdüler.

Sultan Osman'ın doğum tarihi:

Ede Bârî güzîn-i Âl-i Osman. *Sene (---)*

Saltanatı 4 yıl ve ömrü 18 senedir. Şehit edilmesinin tarihi:

Kafasıyla bu gün şehit oldu Osman *Sene 1031 [1622].*

İslâmbol içre bir eser komadan âhirete gitti.

Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Mustafa ikinci kez tahta çıkışı: 8 Recep 1031 [19.05.1622].

İkinci kez tahta çıkışının tarihidir:

İki def'a Rum'a sultân oldu Sultân Mustafa. Sene 1031 [1622].

Tahta çıkış sırasında Yeniçeri Ocağı'ndan Kara Mezak orada orta çavuşu iken o anda başçavuş oldu.

Osman Han'ın şehit olduğu gün öldürülenler: İlk başta Hoca Ömer Efendi, fitnenin kaynağı budur. Dârüssaâde Ağası Süleyman Ağa'yı parça parça ve Vezir Dilâver Paşa, Kaymakam Ahmed Paşa, Defterdar Bakî Paşa, Sekbânbaşı Nasuh Ağa, Yeniçeri Ağası Ali Ağa'yı parça parça ettiler.

Sultan Mustafa, Davud Paşa'yı veziriazam yaptı. Mustafa Han'ın kız kardeşinin kocası idi. Daha sonra Murad Han öldürttü. Yine Osman Han olayında o gece içağaları kapıağasını parçaladı, sabahleyin ölüsünü ayaklarından tunç ejdere astılar. Abaza Mehmed Paşa Erzurum'da ayaklandı. Sultan Mustafa ferman yazdı ve *[61b]* Sadrazamlık Davud Paşa'da kaldı. O gün eşkıya ve zorbalar binlerce evi yağma ettiler.

Birkaç gün sonra vezirlik Mısır'dan alınmış Merre Hüseyin Paşa'ya verildi. Merre Hüseyin Paşa Arnavut asıllı Saturcu Mehmed Paşa'nın aşçıbaşısı, sipah çavuşu, koyun emini, çavuşbaşı, kapıcıbaşı, kapıcılar kethüdası, büyük mîrâhûr, Mısır valisi ve Davud Paşa yerine sadrazam olup ikinci kez sadrazamlığında öldürüldü.

Yerine Lefkeli Mustafa Paşa veziriazam oldu. Vezirlik süresi iki ay on sekiz gündür. [1] Zilkâde 1031 [07.09.1622].

Daha sonra gâh Kastamonu ve gâh İzmit verilirdi. Yumuşak huylu adam olduğundan cesaret sahibi değildi. O dönemde ise eşkıyanın isyanını ve ayaklanmalarını ancak Tanrı bilirdi.

Mustafa Han zamanında silahdarlıktan ilk başta Mısır ile çıkıp Mısır veziri oldu. Mısır görevinden alınıp Yedikule hapsinde rezil ve kepaze oldu, sene 1031 [1622]. Sonra vezir oldu.

Hüseyin Paşa bir mollayı Divan'da azarlayınca bütün bilginler Fatih Camii'nde toplandı. Toplantıda bulunanları, hamallar, ayak takımı ve acemi oğlanları kırıp şehit ettiler ve âlimlerin cesetlerini Fatih Camii'nin avlusundaki su kuyularına attılar. Günden güne İstanbul içinde eşkıyanın isyanı ve ayaklanması yaygınlaşıp yasa kural dinlenilmez oldu.

Abaza Paşa, Erzurum'da celâlî olup Vezir Mahmud Paşa, Abaza'ya karşı komutan olduğu ve Bağdad'a Kızılbaş'ın Çopur Bekir adlı eşkıyanın eliyle zafer bulduğu, sene 1033 [1624].

Kızılbaş'ın Musul'u işgal ettiği, Hafız Ahmed Paşa'nın Bağdad'dan başarısız geri döndüğü, Tay kabilesinin Kızılbaş ordusunu yağmaladığı, Merre Hüseyin Paşa'nın görevden alınıp Kemankeş Ali Paşa'nın veziriazam olduğu, sene 1032 [1623].

Ancak Osmanoğulları devletinde çeşit çeşit karışıklıklar ortaya çıktı ve yine Sultan Mustafa'yı tahttan indirdiler. Saltanat süresi 1 sene 4 aydır.

Sultan Ahmed Han oğlu Sultan IV. Murad Han'ın saltanat yıllarının anlatılması

14 Zilkâde, sene 1032 [09.09.1623]. Tahta çıkışının tarihi, Şeyhülislâm Yahya Efendi güftesiyle:

Hân Muradu'l-adil.

Diğer güzel tarih,

Dediler Sultân Murad-ı Râbi' oldu pâdişâh.

Sene 1032 [1623].

Sultan Murad Han'ın dış görünüşü: Uzun boylu, iri ve şişman vücutlu, yuvarlak güzel yüzlü, siyah sakallı, açık kaşlı, beyazı çok elâ gözlü, geniş omuzlu, ince belli, pazuları kalın ve kutlu elleri aslan pençesi gibi idi. Osmanlı devletinde böyle bir güçlü yönetici, adaletli, isyancıların kanını içen, eşkıyayı kıran, asker sürücü, Rüstem gibi güçlü ve yiğit bir padişah gelmemiştir.

Tahta çıkar çıkmaz Kemankeş Ali Paşa'yı 1033 [1624] senesinde zorbalar ile işbirliği yaptığı için aman vermeyip öldürttü. Ispartalıdır. Haremden vezirlik ile çıkıp Bağdad ve Diyarbakır valisi olduktan sonra Merre Hüseyin Paşa yerine veziriazam olup aç gözlülüğü belâsından öldürüldü.

Bundan sonra Çerkez Mehmed Paşa veziriazam olup Abaza Paşa üzerine komutan oldu, sene 1034 [1625]. Vezirliği 7 ay 10 gündür. Silahdarlıktan Şam valisi olup mühür ile Abaza'yı yendi ve Tokat'ta öldü.

Daha sonra Hafız Ahmed Paşa veziriazam oldu. Bakî Paşa ve Çerkez Mehmed Paşa vefat etti. Gürcistan beylerinden Mavro Bey, Kızılbaş Hanlarından Karçgay Han'ı katledip bütün Gürcistan'ı boyun eğdirdi, sene 1034 [1625].

Hafız Ahmed Paşa Bağdad'ı kuşattı, ancak alamadan geri döndü, sene 1035 [1626].

Hafız Ahmed Paşa'nın görevden alınması, Halil Paşa'nın ikinci kez vezirliği ve Abaza üzerine komutanlığı, Abaza'nın; Dişlek

Hüseyin Paşa'yı Acem elinden Kars Kalesi'ni kurtarmaya Erzurum'a varınca bütün askeriyle şehit ettiği, sene 1036 [1626-27].

Hüsrev Paşa veziriazam olup Abaza'dan Erzurum'u ve Acem'den Ahıçka'yı fetheylediği (---).

Hüsrev Paşa, Abaza Paşa'yı aman ile Murad Han'a getirip affını istediği, sene 1038 [1627-28].

Hüsrev Paşa'nın Bağdad'a gitmesi ve Şehrizol sınırında Erkek Ahmed Kalesi'ni yaptığı, Mihribân Kalesi'nin fethi, Zeynel Han'ın yenilmesi, Acem diyarının yağmalanıp talan edildiği, Bağ-ı Cinân Kalesi'nin çevresinde 20 parça kalelerin harap olduğu. Ve bu anda Hamedan kenti ve Dergüzin Kalesi tarafları yağmalanıp halkı perişan edildi ve malları yağma olup çıplak kaldılar. Bunların hepsi 1039 [1628-29] tarihinde oldu.

1040 yılının 27 Safer [05.10.1630] günü Bağdad'ı kuşatıp yiğitçe metrise girdiler. 40 gün kuşatmadan sonra fethedemeden kış korkusuyla bütün cephane ve topları zar zor çekerek Hille Kalesi'ne muhafazacı asker konulup Musul Kalesi'ne gelip bina olundu ve Hüsrev Paşa Mardin'de kışladı, sene 1040 [1629-30].

Hüsrev Paşa'nın görevden alınması, Hafız Ahmed Paşa'nın tekrar vezirliği ve Hüsrev Paşa'nın Tokat'ta katledilmesi. *[62a]* Recep Paşa vezir oldu. Defterdar Mustafa Paşa'yı Atmeydanı'nda sinirinden çınara astılar ve Hafız Ahmed Paşa'yı Murad Han'ın huzurunda hançer üşürerek parça parça ettiler, 3 Recep sene 1041 [25.01.1632].

Yeniçeri Ağası Hasan Halife'yi katlettiler ve Musa Çelebi'yi, padişahın musahibi iken Atmeydanı'ndaki Recep Paşa Sarayı'nda katledip cesedini aşağı Atmeydanı'na attılar. Recep Paşa'nın katli ve Tabanıyassı Mehmed Paşa'nın veziriazam olduğu, sene 1041 [1630-31].

O sene Tabanıyassı Mısır'dan görevden alınarak gelip kubbe veziri olmuştu. Daha sonra padişah düşünde Hz. Ömer'in elinden kılıç alıp ertesi günü Şeyhülislâm Hüseyin Efendi'yi, katledip, bundan sonra *Bismillâh* ile bütün zorbaları ve eşkıyaları temizleyip ülkeyi düzene soktu, sene 1042 [1631-32].

Sultan Murad Han'ın Revan seferine gitmesi ve fetihten sonra Tebriz ve Hoy vilâyetlerini harap ettiği, sene 1044 [1633-34].

Revan'ın fethi tarihi (---): Revan Kalesi'ni yedi günde pazu kuvvetiyle fethedip Murtazâ Paşa'yı içine 40.000 askeriyle eyalet valisi olarak koyup kendileri İstanbul'a yöneldi. Tabanıyassı Mehmed Paşa'yı mühür ile Erzurum'da alıkoyup kendileri İstanbul'a gelince yedi gün yedi gece şenlikler oldu, 9 Recep 1045 [19.12.1635].

Ancak o yıl İran şahı aniden Revan'ı kuşattı. Beri tarafta Mehmed Paşa, Erzurum'un kışından yardım etmeye gücü olmayıp ve kuşatma altındaki Murtazâ Paşa'ya düşmanlığından dolayı yardım etmeyince Sultan Murad'ın yedi günde fethettiği Revan'ı, İran şahı

yedi ayda güç ile aldı. İçerde Murtazâ Paşa zehir içti. İslâm askeri aman ile kaleyi teslim edip silahsız dışarı çıktılar. Artlarından Kızılbaş yetişerek hepsini kılıçtan geçirdi, kimi şehit ve kimi atıyla kaçıp dağlara düştü.

Bu dehşet verici haberi Sultan Murad Han duyunca Tabanıyassı Mehmed Paşa'yı sadrazamlıktan alarak Silistre eyaletine atadı. Kaymakam Bayram Paşa'ya sadrazamlık mührünü verip Bağdad üzerine kumandan atadı, sene 1045 [1634-35].

Peşinden Sultan IV. Murad derya gibi asker ile Bağdad tarafına yöneldiğinde Bayram Paşa vefat etti. Tayyar Mehmed Paşa veziriazam oldu ve Bağdad seferinin araç ve gereçlerini sağladı. Sultan Murad Han Bağdad'ı kırk gün kuşatıp cebren ve kahren fethettiğine tarih oldu. Tarih:

Şah Safî'nin nâlesi,
Der imiş kim vâ hey Bağdad hay.

Tarih Cevrî'nin güftesiyle:

Asker-i şâhı düşünce fethine târîh olur,
Aldı Bağdad'ı adûdan ceng ile Sultân Murad.

Bağdad fetholduğu sırada Tayyar Mehmed Paşa şehit olup Kaptan Kara Mustafa Paşa veziriazam oldu. Melek Ahmed Paşa silahdarlıktan çıkıp Diyarbakır eyaletine vezirlikle vali oldu.

Bağdad onarım ve bakım ile bayındır hâle geldi. Küçük Hasan Paşa Bağdad veziri olup muhafaza için Bağdad'a 40.000 asker kondu. Tanrı'nın hikmeti karanlık kuyuda bir hayli Kızılbaş kapanıp tekrar savaşa başladıkları sırada iç kaleden siyah barut tutuştu. O anda bütün Müslüman gazileri Bağdad içinde aman diyen Kızılbaş'ı tamamen kılıçtan geçirince kanlar sel gibi aktı ve Bağdad bu şekilde fetholup Revan'da şehit olan Müslüman gazilerinin kanlarının intikamı böylece alındı.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa ve efendimiz Melek Ahmed Paşa, Acem sınırında Derne ve Dertenk taraflarına vardılar, sınırlar belirlenerek anlaşmalar ve barışlar kesildi. Murad Han Diyarbakır'a geldiğinde Kimyacı Maanoğlu kızını ve Rumiyye şeyhi Aziz hazretlerini bir günde şehit edip İstanbul'a 1048 [1637-38] tarihinde girdi ve yedi gün yedi gece şenlikler oldu. *[62b]*

Sultan Murad içki içmeye tövbe edip Malta gazâsına niyetlenerek 500 parça kadırga yapılmasını ferman edince iki adet kara mavunalar ve büyük bir başdarda da yapılmıştır. Usta denizciler, [böyle bir donanmayı] gemici Hz. Nuh'dan beri görmemişler idi.

Veziriazam Kara Mustafa Paşa da aynı sene içinde İstanbul'a girdi. O sırada Murad Han içki içmemeye tövbe ettiğini unutarak tekrar içmeye başlayınca günden güne sağlığı bozularak 17 gün yatakta yattı. Sonunda *"Rabbine dön"* [Fecr, 28] emrine uyarak âhirete göç etti. *Allah rahmet eylesin.*

Atmeydanı'nda babası Ahmed Han'ın ulu türbesine gömdüler. Beyt:

Ah elinden ey adâletsiz felek feryâd ü dâd
Sen murâdın aldın ancak oldu hep halk nâ-Murâd.

Doğum tarihi: (---), tahta çıkış tarihi: (---), saltanat müddeti 17 [sene], yaşı: (---) ve ölüm tarihi: (---). Toplam 32 evlâdı oldu.

Murad Han'ın şehzâdelerinin tarihi:

Oldu târîh-i vilâdetleri Cevrî bu dua.
Ya İlahî ola şehzâdelerin ömr-i tavîl.

Kendilerinden sonra ancak İsmihan Kaya Sultan adında bir kızı kalıp Melek Ahmed Paşa'nın nikâhı altında öldü.

Sultan İbrahim ile Sultan Mustafa'nın Ayasofya'daki türbesine gömdüler. Ancak merhum Sultan Murad Han eşkıya zorbalarından hiç rahat bulmadı. Bir zaman Bursa, Edirne, Revan ve Karadeniz donanmasıyla ve Bağdad seferleriyle uğraştığından rahat ve fırsat bulamayıp İstanbul içinde büyük bir eser yapamadı. Ancak kendileri Revan'da iken padişah fermanı ile Kaymakam Bayram Paşa İstanbul Kalesi'ni tamir edip adeta beyaz iri inci gibi oldu. Musul Kalesi, Şehrizol'da Çiğ Ahmed Kalesi, Kuşada Kalesi, Karadeniz Boğazı kaleleri ve İstanbul'da Gül Camii [Murad Han'ın eseridir].

Sultan IV. Murad Han'ın camii olan Gül Camii'nin özellikleri

(---) tarihinde, Abdülaziz oğlu Ömer ve Mesleme, Harun Reşid, Yıldırım Bayezid Han ve Fatih Sultan Mehmed Han zamanında eski bir cami idi. Sonunda Sultan IV. Murad zamanında İstanbul'da büyük bir deprem oldu. Bu depremde temellerine kadar yıkılıp tamamen harap oldu. Bizzat Gazi Murad Han üzerine gelip nice bin ırgat, duvarcı ustası ve usta mimarlar toplayarak yapımına başladılar. Ancak dar yerde olduğundan hiçbir insanın evine ve arsasına el sürülmedi. Yedi yılda öyle güzel bir cami oldu ki sanki açık bir nur oldu. Sağlam olsun diye usta mühendis orta kubbenin çevresine küçük küçük kubbeler yaparak güya gül benzeri bir kubbe olduğundan Gül

Camii derler. Tamamlanınca 100 güğüm gülsuyu ile camiin içini yıkadılar.

Mihrabı ve minberi sade güzelidir. Ancak bir kapısı kıbleye bakar. Bu kapıdan mihraba kadar bu camiin boyu (---) ve eni (---) ayaktır. İçinde somaki mermer ve başka türden sütunları yoktur ve kıble kapısının iki tarafında yan sofaları vardır. Ancak dış avlusu yoktur. Dış haremi hayli geniştir.

Eski bir ibadethane olduğundan bazı zaman bu cami için yağmur duasına çıkarlar. Duaların kabul olduğu bir yerdir. Ancak bir minaresi ve bir şerefesi vardır. Minare ve camiin zemini tamamen zerzeminler olduğundan büyük bina yapmaya çekindiler. Bu cami içinde daima hâl sahibi kimseler eksik değildir.

Murad Han'ın bu camiden başka Karadeniz Boğazı'ndaki karşı karşıya iki adet kaleleri de yeniden yaptırıp içine pek çok asker ve dizdâr yerleştirdi. Cephanelik ve birer cami yaptı. Kandilli Bahçesi'nde büyük bir köşk, İstavroz Bahçesi'nde bir Havernak Köşkü ve Üsküdar Bahçesi'nde Revan Köşkü'nü yaptı. *Allah bol bol rahmet etsin.* Murad Han'ın babamın eseri olan simin tahtının tarihidir,:

İki târîh edüp esnâ-yı ta'rîfinde ey Cevrî.
Dedi bu matla'ı kerrûbiyân-ı arş-ı Rahmânî
Serîr-i sîm-i kubbe mesned-i vâlâ-yı Sultânî

Sene (---).

Mu'alla kadr ü âlî pâye-i evreng-i Süleymânî.

Sene (---).

Hasoda'nın yapılış tarihi:

Bu sa'âdethânenin Cevrî dedi târîhini
Devlet-âbâd ü makâm-ı pâdişâh-ı Cem-cenâb. *Sene (---).*

Diğer tarih:

Vasf edüp Cevrî dedi târîhini,
Beyt-i ma'mûr oldu bu âlî makâm. *Sene (---).*

Sultan Murad Han'ın diğer kasrının tarihi:

Bu nüzhetgâh-ı zîbânın dedi târîhini Cevrî
Zehî kasr-ı hümâyûn ve bülend-eyvân-ı şâhâne.

Sene (---).

***Sultan Murad Han'ın** (Allah'ın affı ve bağışlaması üzerine olsun) tahta çıkışından saltanatının sonuna kadar günlük olayları, karışıklıkları, vezirlerin hükûmetlerini, görevden alınmalarını ve atanmalarını bildirir [63a]*

Tanrı'nın takdiri bu imiş ki günahsız Osman Han'ı asker isyan ederek şehit edip yerine Mustafa Han'ı yine padişah ettiler. Ancak mükellef değil aklında hafiflik vardır diye mezar taşı yerine kodular. Ancak dünyayı terk etmiş Behlül Dânâ gibi akıllı ve bilgili bir sultan idi. Ancak onun döneminde her gün fitne ve fesat olup bütün asker zorba oldular ve nice evleri yağmalayıp bir cübbeye sahip olmayan bin keseye sahip olup, köşk sahipleri bir buğday tanesine muhtaç kaldılar.

Yeniçeri Ocağı'nda Kara Mezak'ın zorlamasıyla sadrazamlık mührünü Davud Paşa'ya verdiler.

Yine ondan mührü alıp Mısır'dan azledilmiş olan Merre Hüseyin Paşa'ya verdiler.

Askerler ondan da memnun olmayıp mührü Lefkeli Mustafa Paşa'ya verdiler. O da bu derde şaştı kaldı.

Yetmiş sekiz günde azledilip zorbaların zorlamasıyla mührü Gürci Mehmed Paşa'ya verdiler.

O da padişah hazinesini çarçur etmeye başlayınca tekrar mührü Merre Hüseyin Paşa'ya verdiler.

Ancak o da Haccac-ı Zalim olup padişah divanında kadıaskerin huzurlarında bir mollayı alt edip 200 değnek vurdu. Bütün bilginler ve dindar kişiler bu haberi duyunca Şeyhülislâm ile birlikte Sultan Mehmed Camii'nde toplandılar. Şeyhülislâm,

"Ben veziriazam'a varıp onu cezalandırayım" diye kaçtı.

Bilginlerin bu toplantısını Merre duyunca bütün hizmetçileri, seyisleri ve Mercan Çarşısı'ndaki pabuççu bekârlarına ferman gönderdi. İkindiden sonra yüzlerce bilgin ve bilgeleri öldürüp Fatih Camii'nin avlusundaki kuyulara cesetlerini lahit gibi doldurdular. Bu durumu Erzurum'da Abaza Paşa ve Diyarbakır'da muhafız Hafız Ahmed Paşa duyunca, bilginlerin, bilgelerin Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olan Osman Han'ın kanlarının intikamını almak için isyan ettiler.

Önce Erzurum'un iç kalesini Abaza alıp bütün yeniçerileri öldürdüğü haberi gelince derhâl Cağalazâde Mahmud Paşa'yı Abaza üzerine kumandan, Kara Mezağı yeniçeri ağası tayin ettiler ve Bursa'ya vardıklarında,

"Biz bu kadar asker ile Abaza'ya karşı koyamayız" diye Bursa'dan İstanbul'a geri geldiler.

Bu sırada Kızılbaş fırsat bulup mel'un Çopur Bekirzâde'nin yardımıyla Acem 1033 [1624] yılında Bağdad'ı işgal edip Musul'u da aldı.

Sonra 1032 [1623] senesinde Merre azledilip Kemankeş Ali Paşa sadrazam oldu.

Tekrar isyan edip Bayram Paşa o sırada Yeniçeri Ocağı'nda kethüdayeri iken zorbalar ile bir olup Sultan Ahmed'in kızı Hanzâde Sultan'ı nikâhı altına aldı. Bir çorbacı parçası iken bu kadar zorbalıklar etti.

Sonra yeniçeri ve sipahiler birlik olup Sadrazam Kemankeş de onlara uyunca zulüm haddi aştı gitti. Ancak halk, ileri gelenler, fakirler, bilginler, bilgeler, imamlar, hatipler, şeyhler, seyyidler, vezirler, diğer devlet adamları, Has sarayda, Enderun ve Birun'da padişahın yakını olanlar çok rahatsız oldular. Zorbaların korkusundan kadınlar ve çocuklar hamamlara ve çarşı-pazara çıkamaz oldular.

"Filân ağanın evini basalım" diye gizli değil açıkça söylerlerdi.

Sonunda bu hâl "Osmanoğulları devletini yaralamaya başladı" diye devletin hayrını isteyen halk toplanarak "Cülûs edelim ancak Sultan Ahmed'den beri üç kez cülûs bahşişi verilip Müslümanların hazinesinde bir habbe yoktur, nice olur?" dediler.

Hepsi "Cülûs bahşişinden vazgeçeriz, yeter ki devlette düzen sağlansın ve huzur gelsin" diye Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelenlerinin tamamı yemin edince 1032 yılının Zilkâdesinin 14. günü [09.09.1623] Ahmed Han oğlu Sultan IV. Murad, Tanrı'nın gölgesi padişah olup tahta oturdu.

Allah'ın yardımıyla hemen o anda Belde-i Tayyibe yani İstanbul Kalesi içinden karanlık kalkıp cihan halkı rahat ve sevince erip ölü bedenler yeniden can *[63b]* buldu. Zengin ve fakir herkesin yüzü güldü.

Hemen ertesi gün yedi iklimin padişahı büyük bir tören ile Ebû Eyyûb-ı Ensârî hazretlerine varıp orada Cuma namazını kılarak iki yerden gayret kılıcını kuşandı. Bu kılıçlardan biri Yavuz Sultan Selim'in, diğeri de Hz. Resûl'ün ateşe benzer kılıcı idi. Böyle kılıç kuşanmak hiçbir padişaha nasip olmamıştır.

Yine törenle Edirnekapı'dan içeri girip töreni bekleyen insanlara selâm vererek ve insanların hayır dualarını alarak Hasoda içindeki Hz. Resûl'un Hırka-i şerîfine yüz sürüp Hz. Yusuf'un Sultan Gavrî hazinesinden alınan sarığını başına giydi. İki rek'at namaz kılıp,

"İlâhî beni halk içinde hor hakîr etme, yüce dine layık hizmetler nasip eyle" diye niyazlar ve dualar eyledi.

Gerçi yaşı (---) ulaşmış idi. Ancak gayet olgun, yetişkin, tedbirli, akıllı ve bilgili idi. Derhâl huzuruna hasodabaşı, hazinedarbaşı, hazine kâtibi ve hazine kethüdasını çağırıp "Hemen cülûs bahşişi için hazineye" dediler.

Onlar da "Padişahım kanundur, saadetle hazinenize teşrif buyurun" dediler.

Meğer bu hakîrin babası Derviş Mehmed Zıllî de hazırmış. Beraber padişah hazinesine girmişler. Orada çer çöpten ve değersiz atıklardan başka bir akçe eder gümüş ve altın cinsinden bir şey bulamamışlar. Ancak altı kese mal, bir çuval mercan ve bir sandık fağfurî fincan bulundu. O an Murad Han'ın gözlerinden damla damla kanlı yaşlar aktı ve kanlı göz yaşlarından hazinenin içine hüzün doldu. Derhâl hazine içinde iki rek'at hâcet namazı kılıp duadan sonra,

"İnşaallah bundan böyle bu hazineyi yağmalayanların malı ile öncesi gibi ağzına kadar doldurup elli hazine daha toplarım" diye buyururlar.

Var kuvveti pazuya getirip on gün içinde cülûs bahşişi için 3.040 keseyi hazır edip bütün ocağa haber gönderilince ocak mensuplarının tamamı,

"Biz bahşişi almamaya yemin etmişiz, bizden padişaha helâl olsun" diye haber gönderdiler.

Hemen divan toplantısı için ferman çıkarıldı, zorla bütün ocaklara maaş zammı ve cülûs bahşişi verilip zengin ve yoksul herkes mutlu oldular.

O gece Murad Han rüyasında Hz. Ömer'i gördü, "Ey Murad korkma" diye Murad Han'ın beline bir kılıç kuşatıp kılıfından kılıcı çıkararak Murad Han'ın eline verir.

Hemen Murad Han rahat uykusundan uyandı. Ertesi gün amcası Mustafa Han'ı Eski Saray'a sürüp, "Bizim hayır duamıza meşgul olsun" buyurdular.

Murad Han kimi zaman elbise değiştirerek yaya olup dünyanın hâlini öğrenmek için Melek Ahmed Ağa ve bostancıbaşı ile yoldaş olup köşe köşe bazı eşkıyayı yakalayıp kellelerini kopardıktan sonra vücutlarını toprağa salıp ruhlarını gönderir ve başlarını sırıklar üzerine dikerdi. Bu padişahın ettiği kan dökücülüğü bir padişah etmemiştir. Kahvehaneleri, meyhaneleri, bozahaneleri ve tütünü yasak edip yüz binlerce insanı o bahane ile her gün yüzer, ikişer yüzer adamı öldürürdü.

Anadolu tarafında da Abaza Paşa yeniçeri adında ve zorba sipahi namında olanları ve üzerine gelen askerleri beşer onar binini

birden karınca gibi ezer kırardı. Hâsılı bütün zorbalar bilek zoruyla veledeş ve gulâmiyeler isteyip defterleri gereğince hepsine görevler verildi ve o defter Murad Han'da kaldı.

Her bir zorba bir diyarda görevde iken bunları beşer onar kırdı, ancak yedi seneye dek zorbaların zoru kesilmeyip yer yer gizlice yine varlıklarını devam ettirirlerdi. Ancak Murad Han yaratılmış tek bir kişinin malı mülkünden bir tek dermedi, almadı. Bütün eşkıyalar korkularından iyi hâlde görünüp kimi softa, kimi ummâl (işçi), kimi hammâl (deveci), kimi Üsküdarî Mahmud Efendi müridi ve kimi vatanına gidip kimi Ashâb-ı Kehf uykusuna dalıp bir köşeye gizlendiler.

O sırada, (---) *[64a]* tarihinde Kemankeş Ali Paşa'nın kışkırtmasıyla Şeyhülislâm Yahya Efendi görevden alınıp yerine Esad Efendi getirildi. Yine bu sene içinde Kemankeş'in telkiniyle Halil Paşa'yı ve Gürci Mehmed Paşa'yı hapsettiler.

Daha sonra bunların Abaza Paşa isyanından haberleri olmadığını Sultan Murad öğrenince bu iki vezir bağışlanıp hapisten çıkarıldılar.

Kemankeş Paşa, "Padişahı tahta çıkartan vezirim" diye böbürlenmeye ve tuhaf tavırlara girmeye başlayınca padişahın gazâbını çekti ve Harem-i Hâs'ın sırça sarayına hapsedilip ertesi gün katlolundu.

1033 [1624] tarihinde Çerkez Mehmed Paşa, Berhıyâ vezir gibi Abaza üzerine kumandan olup Revan tarafına yola çıktı. Adı geçen vezir inançlı, dürüst, dindar ve onurlu bir kumandan idi ki gördüğümüz vezirlerin içinde benzeri yoktu.

O kutlu senede Kayseri altında Abaza ile benzersiz bir savaş yaptı ve nice can ve baş oynadı. Sonunda Abaza Paşa bozguna uğrayıp Erzurum Kalesi'ne can atarak kendisine ve kahrolan askerine sığınak eyledi. Ölüleri cehennemde karar eyledi.

Daha sonra Bakî Paşa ve Çerkez Mehmed Paşa öldüler ve Mardin'de gömüldüler, sene 1034 [1625].

Diyarbakır'da Hafız Ahmed Paşa mühür ile serdâr olup Hüsrev Paşa'ya yeniçeri ağalığı gitti. Yine bu yıl içinde Şah Abbas nedimlerinden Karçgay Han'ı askeriyle Gürcistan Beyi Mavro kırıp 20.000 Kızılbaş başı ve başbuğlarıyla Diyarbakır'da kumandan Hafız Ahmed Paşa'ya götürüp bütün kelle, zurna, davul, kös ve İran sancaklarını Murad Han'ın ayağına gönderilip Mavro'ya Gürcistan beyliği ile süslü kaftanlar ve çıgalar gitti.

Hafız Ahmed Paşa (---) senesinde Diyarbakır'dan Bağdad üzerine kumandan olup Bağdad'ı dokuz ay dövdü. Kale döven toplar ile Akkapı ve İmam-ı A'zam kapısından delikler açılıp yürüyüş

düşünülürken Şah Abbas, İran askeriyle İslâm askerinin dört tarafından kuşattı. Önlerinde Bağdad içinde düşman, artlarında da dininden pişman sapık topluluğun arasında kalıp çevreden yiyecek de gelmeyince İslâm askeri arasında büyük bir kıtlık içinde kaldılar ve İslâm gazileri gece gündüz Nemrud ateşi arasında savaş etmeye devam ettiler.

Şah da bir gece fırsat bularak gece baskını yaptı ve kale içine 20.000 İran askeri koydu. Sabahleyin İslâm siperleri basılıp geriden Şah da hücum edince öyle bir savaş olmuştur ki bir tarihte olmamıştır. İslâm askeri ne çare eylesin iki düşman arasında kaldı. Her tarafı amansız çöl ve çölistan olup gece gündüz hem kaleyi döver, hem Şah askeriyle cenk ederlerdi. *Tanrı'ya hamdolsun,* Şah tarafından barış önerisi gelince İslâm askerinin canına minnet oldu. Bağdad'dan Diyarbakır'a sağ salim ulaştıkları haberi geldi.

Bu hâl yüce padişahın hoşuna gitmedi ve 1036 [1627] tarihinde Hafız Ahmed Paşa'yı görevden alıp mührü ikinci defa Halil Paşa'ya verip İslâm ordusuna gönderdi. Bu senede İslâm askeri Tokat kışlağında iken Ahıçka Kalesi'ni Kızılbaşın aldığı haberi geldi. Hemen sonunu düşünen kumandan Halil Paşa, Dişlek Hüseyin Paşa'yı 10.000 seçkin asker ile gönderip Abaza Paşa'ya da padişah emirleri yazılıp,

"Gayret senindir, dahi Hüseyin Paşa ile Ahıçka'nın kurtarılması için yola çıkasın" diye fermanlar varınca "İşittim ve itaat ettim" dedi.

Ancak Abaza korkup "Hay gidi Osmanlı Ahıçka bahanesiyle üzerime geliyor" deyip Dişlek Hüseyin Paşa'yı ziyafet yoluyla kaleye çağırıp dışarıda kalan askerinin bütün yiyeceklerini yağmalattırıp günahsız ve habersiz binlerce Muhammed ümmeti şehitlik şerbetini içti.

Hüseyin Paşa da kalede bu ecel içkisinden içip *[64b]* sarhoş olup kılıç artıkları çıplak, ağlayarak ve inleyerek Tokat'ta Halil Paşa'ya yetişip feryat ettiler ve durumlarını anlattılar.

Bu durumlar İstanbul'a arz olundu ve Abaza Paşa'nın isyanı açıkça belli oldu. Abaza Paşa, Kayseri altında yenilince suçu affedilerek kendisine Erzurum eyaleti ihsan olunmuş idi. Ancak Dişlek Hüseyin Paşa askerini kırdığı haberi gelince hemen o an padişah tarafından bütün vezir ve vekillere hatt-ı şerifler yazıldı, (---) tarihinde mühür Tokat Kalesi'nde Halil Paşa'ya gitti.

Erzurum'da Abaza Paşa'yı kuşatmaya başladılar. Yalnız kale döven topları yok idi. Kaleyi döverken Abaza, kaç kere içerden dışarı çıkıp yeniçeri siperlerini basarak Osman Han'ın kanı aşkına yeniçerileri kırıp binlercesini işkencelerle öldürürdü. Bu hâlde iken

bir gece büyük bir fırtına olup bütün çadırlar kar ve buz altında kaldı, binlerce adamın eli ve ayakları dondu, bütün asker isyan edip seferden geri döndüler, Abaza askeri artlarına düştüler. Her gün yeniçerileri kıra kıra Hınıs ve Mama Hatun adlı menzillerde binlerce insanın el ve ayakları donup Zekeriyyâ testeresiyle kesip bir kuyuya doldurdular. Bugün de o kuyuya El ve Ayak Kuyusu derler. Mama Hatun Türbesi yâkınındadır. Bazı insanlar kurtuldu, ancak binlercesinin eli ayağı kesildiğinden şehit oldular.

Bu içler acısı durum İstanbul'da Murad Han'a haber verildi. 1038 [1629] tarihinde sadâret mührü Hüsrev Paşa'ya verildi ve Abaza üzerine kumandan oldu.

Hüsrev Paşa Bosnalı idi. Silahdarlıktan yetişip Bayram Paşa yerine yeniçeri ağası ve Diyarbakır valisi olup Diyarbakır'a giderken mühür ile Abaza üzerine kumandan oldu. Ahıçka'nın kurtarılması için de görevlendirilip Tokat'tan ılgar ile onca kar var iken Erzurum içine yardım ve yiyecek girmeden Erzurum altında konaklayıp kaleyi kuşattılar. Belki Abaza'nın kaleyi Kızılbaş'a vermek ihtimali ola diye 40.000 salt atlı asker ile bu senenin Muharrem'inin yedinci [06.09.1628] günü kaleyi kat kat kuşatıp siperlere girildi.

Safer ayında [30.09-28.10.1628] geriden İslâm askeri çadırları, katırları, ağırlıkları, cephane ve balyemez topları ile deniz gibi asker gelip göz açıncaya kadar hazır siperlere girildi. Gece gündüz aman verilmeden lağımlar atılarak yedi koldan balyemez toplar ile Erzurum Kalesi'ne yaralar açıldı. Sabah akşam saldırılar olup içerden dışarı ve dışardan içeri yürüyüşler ve gece baskınları olup hükümdara yakışır çarpışmalar oldu. İçeriden sekbân tayfası birer ikişer dışarı kaçtılar. Dışarda kumandanın bağışladığını ve bahşişler verdiğini içerideki sekbânlar işitince küme küme dışarı çıkıp,

"El-aman, ey Osmanoğulları, ey arslanlar Hüsrevi" deyip her biri bir kola sığınıp kurtuldular. Abaza Paşa da kaleden bütün bilginler, salihler ve şeyhlerle dışarı çıkarak kılıcını boynuna asıp aman ile kumandanın huzuruna gelip yüz sürünce, "Af, fethin zekâtıdır" deyip hepsinin suç defterlerine af kalemi çekildi ve süslü hil'atler ile şereflendiler. Anılan ayın 9. günü [08.10.1628] idi. İslâm ordusu kale içine ağzına kadar dolup sert kış gelmeden kaleyi onardılar ve 50.000 asker ile Kenan Paşa'yı komutan ettiler. Ahıçka Kalesi de Mavro Han yardımıyla alınıp Çıldır eyaleti, Sefer Paşa'ya verildi.

Bu güzel fetihlerin zafer sevinçleri padişahın kulağına ulaşınca Abaza Paşa'yı İstanbul'a getirmek ferman olundu. Kışın şiddeti

bastırmadan menzilleri kat ederek Hüsrev Paşa büyük tören ile Abaza Paşa'yı padişahın huzuruna getirdi. Abaza padişahın huzurunda yer öpüp ayak üzere durdu. O gün büyük bir toplantı vardı ki bin bir ayak bir ayak üzere idi. Bütün vezirler ve devlet adamları huzurunda Cem yapılı padişah, kutlu sözleri ile Abaza Paşa'ya hitap edip buyurdular ki:

"Bre kâfir, bu senin bu kadar seneden beri Müslümanlara ettiğin zulüm ve düşmanlık [nedir?] ve benim nice bin seçkin kullarımı [niye] katledip isyan eyledin?" buyurduklarında Abaza Paşa, yerinden fırlayıp üç kere yer öptükten sonra:

"Padişahım Hz. Peygamber'in pâk ruhiyçün ve yüce atalarının *[65a]* ruhlarıyçün olsun bana bu ayda aman verip afv ile muamele edip içimdeki derdimi söylesem" diye izin isteyince,

"Söyle" diye Sultan Murad cevap verince Abaza:

[Abaza Paşa'nın savunması]: "Padişahım, kardeşin Sultan Osman Han Gazi merhum, azametiyle yüce din uğruna düşmandan intikam almak için Hotin Seferi'ne çıktıklarında gördü ki yeniçeri kesimi azıcık, ancak ulûfeleri çok. 'Bunları yoklama ederim' deyince isyan edip yoklamaya razı olmadılar.

Bu durumdan padişahın gönlü incinip Hotin Kalesi siperinde yüz bin sıkıntı, zorluk ve naz ile sipere girip yeri cehennem olası kâfirleri korumak için daima kuru sıkı tüfek atıp perde arkasından kâfirler ile anlaşarak yüce dine ihanet ettikleri güneşten daha açık idi.

Kaleden kâfir bunlara şarap, bunlar kâfire kebap gönderip yiyip içerlerdi. Bu halde iken Budin Veziri Karakaş Paşa, kara kaşından kurşun ile vurulup şehit olup, bütün askeri meydanda kalarak şehit olup bir fert yardımlarına varmadı. Ve Tatar Han'a 'Kâfir taburu üzere gelme ve İslâm ordusuna geç gel, tez gelme' diye haber gönderirlerdi.

Bazı vezir kulların, yeniçeri çaşıtlarını tutarak kardeşin Osman Han huzuruna getirip katlederlerdi. Bu hâl üzere yüce dine bu şekilde ihanetleri açıktı ve Hotin gibi bir saray benzeri bir küçük kaleyi fethetmeyip siperden bir gün tamamen çıkıp kaçtılar.

Müslümanların hazinesinden 7.000 kese boşa gidip yüz binlerce insanlar dağıldı ve perişan oldu. Bir pul değer iş görülmedi. İslâm padişahının, benzerleri arasında adına leke geldi.

İstanbul'a gelip o şanı yüce padişaha karşı nice kere ayaklanmalar oldu. Padişah da onların ettiklerine kalmayıp ocaklarına ayağıyla varıp sığınınca ağır küfürler ve hakaretlerle ağa kapılarından Osman Han'ı kovdular. Oradan yeniçeri odaları içindeki Orta Cami'ye varıp oraya sığındı. Orada Binyaz adlı bir pehlivanı

padişah üzerine musallat ettiler. Kendileri mübarek elleri ile Orta Cami mihrabının sol tarafındaki pencereye mübarek kollarını geçirip sarılmış idi.

'Aman, ey ümmet-i Muhammed' diye mazlum Osman Han feryat ederken Binyaz adlı kâfir:

'Ey Osman Çelebi seninle dilberi çok Yusuf Şah kahvesine yahut bizim odaya gidelim' diye hakaret içeren nice boş sözler edince Osman Han razı olmadı.

Osman Han'ın pencerede olan pazularına birer pehlivan yumruğu vurup mübarek kollarını kırarak Orta Cami'den Osman Han'ı bir arabaya koyup Yedikule'ye götürdüler. Bu kadar kanunsuz işler ile mel'un Binyaz Pehlivan, Osman Han'ın hayâsın burup orada şehit oldu.

Şerefli cesedi bir parça eski hasır üzerinde gösterişsizce yatarken cebecibaşı olan (---) Ağa kâfir, Padişah'ın mübarek sağ kulağın kesti. Bir yeniçeri mührü için mübarek parmağım kesti. Hemen Davud Paşa'ya kulağını ve parmağını müjde ile getirdiler. Onlara birer kese altın verince cebecibaşı, Davud Paşa'ya:

'Bre Sultanım, hemen cümle ocaklara altın dağıtıp Sultan hazretlerinden olan Süleyman Bey efendimiz olan tâlii açık şehzâdeyi padişah eyle, dünyanın sonuna kadar devletin ebedî olup Davudoğulları diye cihanda adın söylene' deyince bu kulağını getiren cebecibaşıya sipahiler ağalığı verdi. Oğlu Süleyman Bey'i padişah etmeye çalışarak bütün yeniçerilere Selânik çukası yerine kırmızı saya çuka vermeye söz verdi. Padişahım, bu içler acısı durum dostların dilinde olup yayılınca bütün namus sahibi ve garazsız dindar olanlar *'Hayfâ ve dirîg vâ hasretâ ve vâ firkatâ'* diye ah edip inlediler. Ve yine bütün acemi oğlanı ve yeniçeri haşereleri Sultan Mehmed Camii'nde binlerce yazar ve bilginleri katledip cesetlerini kuyuya doldurarak bu kadar rezillikler çıkarıp bu kadar insanların evleri, dış hazine ve içeri hazine zorbaların elinde yağma olundu.

İşin sonunda bu durumları işittiğimde üzüntümden *[65b]* hasta olup şifa buldum. Ancak öyle bir Cem-yapılı padişah Osman Gazi'den ayrılıp böyle haksız yere şehit ettiler. Hemen padişahım sağ olsun bu Abaza lalan da ekmek tuz gayretine düşüp 'Aya velinimetim efendim Osman Gazi'nin intikamını bu âsi kâfirlerden nice alam', derken Rabbimin hikmeti amcan Mustafa Han, Erzurum eyaletini (---) tarihinde ihsan eyledikte gördüm ki, bir Kahkaha Kalesi ve kışının sertliği bol. Her gün Lala Paşa merhumun camiinde vakit namazlarını kıldıkça yeniçeri eşkıyaları önüme gelip:

'Abaza Lala akraba ve taallukatından yine Lala Paşa Kilisesi'ne vardın' diye o kutsal cami-i şerifi kiliseye benzetirlerdi.

Kol dolaşmaya şehir içinde dolaşsam anayol üzerinde yatan köpeklere seslenip bana işittirerek 'Oş Abaza oş' dediklerini duyup göz yumardım. Bunları yine geçiştirip giderdim ve yine armağanlar verirdim.

Padişahım buna göre nice bin boş ve tatsız saçmalıklarını hazmederdim. Divanhaneye şarap ve kebapları ile gelip,

'Abaza, senin mehterhanen ile bir meclis edelim' diye mehterhane ile padişah divanhanesinde çalgı çalarak içtiklerinde göz yumup yine yiyecek ve içeceklerini verirdim.

Şehir içinde ileri gelenlerin çoluk çocuklarını ve kadınlarını çekmeye başlayıp yüzlerce evleri ve bedesteni yağmalamaya başladıklarını mahkeme siciline kaydettirip elime padişahım 'Hüccet-i şeriye aldım' diye koynundan hücceti Sultan Murad'a verir.

Bundan sonra padişahım, yeniçerinin bu isyan ve taşkınlıklarının haddi aştığını Acem Şahı duydu. Bir gün Şah, Ahıçka Kalesi'ni kuşatma niyetinde iken,

'Bre gaziler, yüce dinin en uç sınırı olan Ahıçka Kalesi'ni kurtarmaya yetişelim' diye feryat ettim. Bir yeniçeriyi meyhanelerden, Ermeni evlerinden ve bozahaneden çıkarmak mümkün olmadı.

Sonunda uğursuz Kızılbaş, yüce atanız Sultan Selim Han'ın fethi olan Ahıçka Kalesi'ni alıp mülk etti. Daha sonra bu içler acısı durumu yakınımızda olan mirimiranlar da duydu. Meğer onlar da yeniçerilere kırgın imişler. Bütün mirimiranlar gizliden yeniçeri kırıp Osman Gazi'nin kanını almak için yemin-billâh ve kasem-tallah edip herkesin yönetimi altında olan zorbaları ve eşkıya yeniçerileri kırmaya yemin etmiştik.

O gün ki oldu, bu hakîr [Abaza] yemine uydum, önce Erzurum'un iç kalesini fethedip bütün yeniçerileri kırdım. Diğer vezirler ve beyler beni bir kenara atıp yan çizdiler. Benim adım âsi olup iş başa düştü, günden güne durumum kötüleşti. İşte başımdan geçenler budur ki ne ettim ise bu yüce devletin hayrını istemem yüzünden ettim, yoksa padişahım bu Abaza kulun yetmiş kuruşluk bir kölendir, âsi olup cihangirlik ile padişah olacak değilim" deyip başından geçenleri binlerce adam içinde bir bir çekinmeden sakınmadan anlatıp yine yeri öptükten sonra el bağlayıp sustu.

Bu sözleri Padişah ciddiyetle dinleyip Osman Han'ın şehit edilmesini anlatırken mübarek ceylan gözlerinden damla damla kanlı yaşlar akıp derinden bir ah çekti ki toplantıda hazır olanların hepsi mest oldular.

Sultan Murad Han'ın cevabı: "Ya Kayseri altında Lalam Çerkez Mehmed Paşa ile cenk edip yenildiğinde suçunu bağışlayıp sana Erzurum eyaletini ihsan eyledim. Daha sonra Ahıska'nın yardımına

gönderilen Dişlek Hüseyin Paşa'yı ve bu kadar Allahın kullarını katledip malların yağmalayıp Halil Paşa lalam ile cenk edip kaleyi teslim etmeyip ayağıma niçin yüz sürmedin?" buyurduklarında.

Abaza Paşa'nın cevabı: "Padişahım, üstüme me'mur olup gelen kumandanların her biri askerine *[66a]* mağlup olup onları yönetmeye güçleri yetmiyordu. Uğradıkları yerleri Karayazıcı, Kalenderoğlu ve Said Arap gibi eli vilâyeti harap ve halkını yakarak gelip beni kuşatıp her gün kumandana karşı isyan edip kumandanın başına otağın yıkıp çeşit çeşit kötülükler işlerler, onlar celâlî ve haramî, ben onların yanında temiz ve uslanmış bir adam idim. Canım korkusundan cenk edip verilmedim.

Aman ile çıksam bir alay aman bilmez başsız buğsuz Cemapûr askeri gibi bunlara boyun eğmek büyük yanlış ve tehlikedir diye var kuvveti pazuya getirip cenk ederdim.

Ancak bu Hüsrev Paşa lalan İstanbul'dan padişah fermanı ile Tokat'tan kalkıp üzerime gelince çaşıtlarım (casuslarım) her gün gelip, bütün menzillerde adaletli davrandığını, ordusuna sahip olduğunu ve eşkıyaya aman vermeyerek katledip Abdülmümin askeri gibi geldiğini söylediler. Bildim ki bu gerçek bir yiğittir. Günden güne yiğitliği ve gücü duyulunca içime bir korku yayıldı. Sonunda bir gün gördüm ki Erzurum altına gelip yerleşti. Hemen o an günün aydınlığında askere aman vermeyip ol saat bütün askeri siperlere koyup aç kurt koyuna sarılır gibi sarılıp güya ciğerime yapıştılar.

O gün toplar ile yedi yerden kaleye yaralar açtılar. Erzurum sahrasına gece gündüz bakardım. Asker sınıfından tek bir kişi siperinden çıkıp köylere gitmezlerdi. Köylüler ve halk bölük bölük askere yiyecek götürürlerdi. Ondan bildim ki irade ve güç sahibi kumandandır.

Ovada bir köy ateşle yakılmazdı. Her gece bütün çadırlarda Feth-i şerifler ve ezanlar okunup beş vakit namaz kol kol büyük cemaatler ile kılınırdı. Ancak önceki kumandanlarda ne tâat ve ne ibadet yoktu. Bütün köyleri ateşe vurup köylüleri yakarlar, iki üç ayda ancak sipere girip isteksizce birkaç tüfek atıp yine çadırlarında fesatlık ederlerdi. Çalgı ve çengi ve Ermeni avratları ve Ermeni oğlanları feryadından çadırlarda durulmazdı.

Ben bunları bu hâlde görüp üçer dörder kere kaleden dışarı çıkarak gece baskınları yapardım. Her çıkışta bu kadar yeniçeri kırıp bu kadar ganimet malıyla yine kaleye kapanırdım. Yeniçeri kelleleri ile kalenin burclarını süslerdim. İki aydan sonra kış gelip kumandanın başına otağın yıkıp geri dönerlerdi.

Ancak bu Hüsrev Lalan gerçekten Rüstem gibi hareket ettiğinden 'Ha, işte bu adaletli kumandandır' diye el-aman deyip ayağının to-

zuna yüz sürdüm. Tanrıma hamdolsun düşüncemde yanılmadım. Bu kadar günden beri denizler gibi asker içinde beni padişahıma sağ salim getirdi. Emir padişahımındır. İşte gayretimden böyle ettim. Yüce şanınıza ne layık ise eyle. İşte kılıç boynumda, padişahıma Erzurum'dan kurbana geldim" deyip ayağının tozuna toprağına yüz sürüp iki dizi üzerinde yüzü kıbleye dönmüş olarak çöküp kelime-i şehâdet getirmeye başladı.

Çok merhametli padişah, Abaza Paşa'nın samimi ve dürüstçe sözlerinden ve bu derece bağlılığından hoşlanıp kızgınken kızgınlığının gittiğini bütün musahipleri, yakınları, toplantıda olan vezirler, devlet adamları, bilginler, salihler, imamlar, hatipler ve Şeyhülislâm Yahya Efendi ve Serdâr Hüsrev Paşa, hepsi tahtın eşiğine yüz sürüp,

"Padişahım, Abaza Paşa kulunun suçunu bağışla" diye rica ettiklerinde ricaları kabul edilerek bağışlandı.

Bosna Eyaleti ihsan olunup Abaza gazâsından gelen bütün vezir, beylerbeyi, diğer beylere ve ocak ihtiyarlarına süslü hil'atler giydirildi ve Abaza Bosna'ya gitti.

Oradan azledildikten sonra Silistre Eyaleti verilip derya gibi asker ile Kamaniçe tarafında Leh diyarından bol ganimet malı ile Kamaniçe'den fetihsiz dönerek Silistre'ye *[66b]* geldi. Oradan da azledilerek İstanbul'da padişah musahibi olup herkesten fazla yakınlık bulmuş idi.

Bir gün yeniçeri sınıfı Murad Han'a gücenip Divan'da çorba içmediler. Hemen Abaza Paşa,

"Padişahım izninizle ben onlara bir kere görüneyim. O an ben onlara çorba tasların bile yutturayım" dedi.

Padişahın izni ile Abaza, Divan'a çıkınca yeniçeri arasında bir dedikodu olup "Bre Abaza geliyor" diye bütün yeniçeriler çorba ile tasları yutayazdılar. Abaza tâ bu derece yeniçerilerin gözlerini korkutmuş idi.

Daha sonra Revan seferi sırasında kul arasında bir dedikodu olup "Abaza bizi kıragelmiştir. Anadolu'ya çıkarsak yine Abaza bizi kırar. Padişahımızın isteği Revan ise Abaza ile gidip fethetsin" diye söz birliği ettiler.

Sonunda zorunlu olarak bir gece Hasoda sırça sarayında hapsettiler. Sabahleyin bostancıbaşıya, Abaza'yı bir beyaz çarşafa sarılmış olarak teslim ettiler. Bostancıbaşı Abaza Paşa'yı boğarak öldürdü. Bostancıbaşının eli ile Kazâ (Allah) eli birleşip Abaza'nın dilini zamanın kitabından koparıp cesedini insanların gözü önünde Sultan Bayezid'e Mürekkebcilerbaşı'nda Gazi Murad Paşa'nın yanında gömdüler. Onlar da ettiğini buldular. *Allah rahmet eylesin.*

Tuhaf durumlar: Bu hakîr [Evliya Çelebi] 1056 [1646] tarihinde Süleyman Paşa Erzurum valisiyken Acem diyarından Abaza Paşa gelince Süleyman Paşa bütün yiyeceklerini ve gereksinimlerini verip gizlice İstanbul'a arz eyledi. Beri tarafta Abaza günden güne eski dostları ve yandaşları ile avlanmaya başlayıp büyük topluluklara sahip oldu. Bütün ettiklerini bir bir anlatıp güç sahibi oldu. Abaza Paşa'nın anlattığına göre Revan seferi sırasında yeniçeri isyan edip,

"Biz Abaza olduğu yerde gazâya gitmeziz" diye ayak dirediklerinden zorunlu olarak Murad Han başka bir adamı çarşaf içine sarıp bostancıbaşıya öldürterek o gece Abaza Paşa'yı bir Sönbeki fırkatesine koyup Gelibolu'da Cezayir kalyonlarına binerek yedi sene Cezayir'de korsanlık edip kalyon sahibi kaptan olur.

Tanrı'nın hikmeti yedi seneden sonra Murad Han İstanbul'da öldüğü gün Abaza Paşa da Tementiş Burnu adlı yerde büyük bir savaş edip Allah'ın emriyle yenilerek Danimarka kâfirlerinde yedi sene tutsak olur.

Onlar Abaza Paşa'yı Portekiz kâfirlerine satıp Portekiz donanmasıyla üç sene Hindistan'a seferler edip oradan yine Portekiz ile Çin'e varıp orada gemileri bir kenarda batar. Abaza, Çin, Fağfur, Kalmah, Horasan, Belh ve Buhara'dan İsfehan'a seyahat ederek gelir.

Buradan (---) tarihinde Erzurum'da Süleyman Paşa'ya gelip başından geçenleri bir bir anlatınca aklımız perişan olurdu. Başından geçen nice bin türlü maceraları ve yaptığı işleri kanıtlayarak anlatırdı. Meğer daha önce Süleyman Paşa'nın Abaza'yı arz eylediği İbrahim Han'a varınca bostancıbaşıyı çağırıp,

"Karındaşım Murad Han zamanında Abaza'yı nice katleyledin" deyince,

"Vallahi Padişahım bir beyaz çarşaf içine sarılmış bir adamı verip Abaza'dır diye öldürdüm. Bahçe imamı yıkayıp bütün vezirler ile Murad Paşa Türbesi'nde defneyledik, onu bilirim, *vesselâm*" diye sözler etti.

Bunun üzerine Erzurum'a fermanla bir kapıcıbaşı geldi. Aşağı Divanhanenin iç mehterleri kapısı arasında Abaza Paşa'nın başına üşüşüp başını gövdesinden ayırarak kellesini İstanbul'a getirdiler.

O şehirde Süleyman Paşa'yı, Veziriazam Salih Paşa, görevden alıp çelebisi Defterdar Mustafa Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'ya Erzurum eyaleti verildi. Terzi Mustafa Ağa müsellem gelip hakîr gümrük nâzırlığı ile Revan *[67a]* Han'ı tarafına kervan getirmeye gittik, *vesselâm*.

Hâsılı Abaza Paşa'nın içler acısı durumu bu şekilde yazıldı.

Daha sonra Hüsrev Paşa'nın kumandanlığı 1038 [1628-29] tarihinde Abaza Paşa fethinden sonra Hüsrev Paşa derya gibi çok asker ile Bağdad üzerine kumandan olup asla Bağdad tarafına bakmayıp Acem memleketlerini yağmaladığı yukarıda yazılıdır.

Daha sonra İslâm askeri ile "Ta İsfehan'a dek yağmalayalım" diye niyetlenip gitmek üzere iken kutlu padişahtan ferman gelip,

"Bizzat kötü işler işleyen şahı yakalayarak ayağıma getirsen bile bana makbul değildir. Elbette başın sana gerek ise Halife memleketi Bağdad'ı fethedip mezhebimizin kurucusu Sabit oğlu Numân olan İmam-ı A'zam'ı ve Hz. Şeyh Abdülkadir Gilânî hazretlerini, kalleş, kötü işler yapan ve başı tıraşlı Kızılbaş elinden o sultanları kurtarasın" diye hatları gelip 1040 yılının Safer ayının yedinci günü [18.08.1630] Bağdad siperine girildi ve kırk gün kuşatıldı.

Acem ülkesini İslâm askeri yağmalamadan ganimet oldu. Sonunda şiddetli kış geldiğinden Bağdad'dan vazgeçip geri dönüldü. Hille Kalesi'ne asker konulup oradan selâmetle Musul'a girildi. Kahkaha Kalesi gibi onarılıp padişaha arz edildi.

O kışta Mardin'de kışlanıp ilkbaharda Revan üzerine gitmek niyetinde iken "Âsitâne-i saadetime (İstanbul'a) gelesin" diye ferman geldi.

Hüsrev Paşa İstanbul'a giderken Murtazâ Paşa'ya Diyarbakır verildi.

Hüsrev Paşa Tokat Kalesi'ne gelip hastalanmıştı. Murtazâ Paşa, Hüsrev Paşa'yı Tokat'ta şehit eyledi 18 Şaban sene 1041 [10.03.1632].

Murtazâ Paşa Diyarbakır'a vardı. 18 Recep 1041'de [09.02.1632] Hafız Paşa, tekrar veziriazam oldu. Anılan ayda kul ayaklanıp Bâb-ı Hümâyûn'un iç yüzünde Hastalarkapısı önünde Hafız'ı atından indirdiler, kendisi Hastalar odaları içine kaçıp kapıyı kapattı. Oradan iplerle Hasbahçe'ye kaçtı ve bostancıbaşının külâhını ve elbisesini giyerek padişah huzuruna varıp başına geleni anlattı,

"Birkaç veled-i zinâ üstüme hücum edip ben de üstlerine at sürüp cümlesini dağıttım" diye padişah huzurunda yalan söyler.

Ertesi gün asker yine ayaklanıp padişahtan Hafız Paşa'yı alarak gözü önünde önce Hüsrev Paşa'nın bir ağası, Hüsrev'in kanını almak için Hafız'ın tepesinden bir hançer vurdu, çenesi altından geçip o an Hafız'ı bin parçaya ayırdılar.

1040 Receb'inin [03.02-28.02.1631] sonlarında Recep Paşa'yı veziriazam edip fetva işlerini Hüseyin Efendi'ye verdiler. Recep Paşa Bosna asıllı olup bostancıbaşılıktan vezâretle çıkıp kaptan paşa oldu. Akdeniz'de (---) tarihinde üçer parça büyük İngiliz kalyonları aldı ki gerçekten güzel gemilerdi. Daha sonra Karadeniz'de 300

parça Ak Kazak şaykasıyla büyük cenkler edip Kazak'ın bütün şaykalarını alıp baş eğmiş haçlı bayrakları İstanbul'a girdi.

O sene Halil Paşa Anadolu'da mühür ile Abaza üzerine kumandan iken Recep Paşa kaymakam oldu. Yerine Hasan Paşa 1036 [1627] senesinde kaptan olup Özü Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü boğazda bir kale yaptı. Özü Kalesi'ni genişletip dört köşe bir kale dahi yapıp ekledi. Recep Paşa, Hüsrev Paşa serdârlığında da kaymakam oldu. Hafız Ahmed Paşa'nın katline sebep olup yerine veziriazam oldu.

Musa Çelebi padişah musahibi iken hançer üşürerek zorbalara öldürtüp Musa Çelebi'nin cesedini Atmeydanı'na attılar. Muradını almamış genç, Murad Han'ın hizmetçisi ve yakını iken öldüğüne tarihidir:

Mûsâ'ya cemâliyle tecellî kıla Bârî. *Sene 1041. [67b]*

Yeniçeri Ağası Hasan Halife'yi bir köşede gizlenmiş iken bulup kellesini koparark vücudunu toprağa saldılar.

1040 senesi Ramazan ayının [03.04-02.05.1631] başında Defterdar Boşnak Mustafa Paşa efendimiz gizlenmiş olduğu yerde hizmetkârları Recep Paşa'ya haber verip zorbalar öldürüp cesedini Atmeydanı'ndaki çınar ağacına ayaklarından astılar. Recep Paşa'nın ihaneti ve zorbalar ile yakınlığı olup Musa Çelebi'yi öldürttüğü belli oldu. Divan'a gelince boğularak öldürüldü. Hakîr, babamla o gün Divan'da hazır idim. 27 Şevval sene 1041 [17.05.1632].

Daha sonra vezirlik Mısır'dan gelen Tabanıyassı Mehmed Paşa'ya verildi. Sultan Osman'ın Kızlar ağası Mustafa Ağa'nın çırağı Arnavut asıllı idi. Harem-i Hâs'tan çıkıp Mısır eyaleti verilmiş, mühür ile Erzurum'da Revan muhafızlığına kumandan iken Revan'a yardım yetişmediği için ve Boğdan ile Eflâk maddesi için (---) tarihinde öldürülüp Eyüpsultan merkadi yanında gömülüdür.

Yerine Bayram Paşa veziriazam oldu. İstanbul toprağından (İstanbullu) olup yeniçeri sınıfından yetişmiştir. Ancak Murad Han, Tabanıyassı'nın vezirliğinde (---) yılında yüce atalarının gittiği gibi ikinci taht merkezi olan Edirne'ye giderek halkın durumunu ögrendi ve bazı zorbaların hakkından geldi. Avusturya imparatorundan barış antlaşmalarının yenilenmesine ait mektuplar geldi. Daha sonra İstanbul'a döndü.

1044 yılının Ramazan'ında [18.02-19.03.1635] Revan Seferi'ne gitmeye niyetlenip Tabanıyassı Mehmed Paşa'yı mühür ile komutan edip önce Revan'a yönelince Bayram Paşa kaymakam oldu.

Padişah hazretleri Serdâr Mehmed Paşa'nın arkasından Üsküdar'a çıkıp Süleyman çadırında Hz. Ömer adaletine başladı. O

gün merhum babam iş görmüş bir ihtiyar olup Süleyman Han ile Sigetvar gazâsında bile olduğundan padişah fermanı çıkıp Revan Seferi'ne babam da gitmeyé me'mur oldu. Bütün araç gereç ve gereksinimlerini devlet malından hazırladı. Ben de birlikte idim.

Yine Süleyman Hanlılardan nice gazâlarda bulunan nice yaşlı ve saygı duyulan kimselerden Unkapanı'nın iç yüzünde oturan Ayasofya'da sergüzeşt sahibi Gülâbî Ağa ve Zeyrekbaşı'nda Pirinççizâde'nin hanesi sahibi Matbah Emini Abdi Efendi, Kuzu Ali Ağa, İsa Ağa ve bu gibi Süleyman Hanlı ihtiyar çöngelmiş beli bükülmüş ve gücü tükenmiş adamları tahtırevan ile Revan Seferi'ne çıkarıp gece gündüz bu yaşlı ve işbilir ihtiyarlar ile danışma toplantıları yaparak yol aldığı menzillerde ve yerlerde celâlî ve her türden zorba yeniçeriyi kıra kıra Konya'dan Kayseri'ye, oradan Sivas'a varıp Kurban Bayramını orada kutlayıp Silahdar Mustafa Paşa'yı has nedim edip ikinci vezir pâyesi vererek taşra çıkardılar. Yine sohbet şerefleri ile gece gündüz şereflenir idiler.

Oradan Erzurum'a varıp serdârın hazırladığı toplardan başka Tebriz Kapısı'nda kırk parça balyemez top döküp 2.000 çift sığırlar ile topları Erzurum'dan sürükleye sürükleye çekerek Sınır Çayırı adlı yerden Kağızman altından Revan Kalesi altına varıldı.

1044 senesinde [1634-35] Revan Kalesi altında çadırlar kurulup kale dibinden akan deniz gibi Zengi Nehri'ni İslâm askeri ayaktan geçip o gün kaleye aman vermeyerek siperlere yedi koldan girildi. *Bismillâh* ile önce kendileri nehir aşırı Muhanet Bayırı adlı yerden kaleye bir balyemez topu atıp delik açınca bütün İslâm askeri "Mübarek faldır" diye sevinerek yedi gün yedi gece göz açtırmayıp Tanrı'ya hamdolsun fethi müyesser olup Revan Hanı Emirgûneoğlu, aman ile dışarı çıktı ve kendisine iki tuğ ile Halep eyaleti verildi.

Kalenin top güllelerinden yıkılan yerlerini onarıp kale içine Murtazâ Paşa'yı 40.000 asker ile muhafız koydu. Kırk bin asker ile Koca Kenan Paşa, Ahıçka Kalesi'ne kumandan olup o ayda *[68a]* Ahıçka Kalesi de fethedilip Cem azametli padişah, Revan altından Acem ülkesini yağmalamaya gittiler.

Revan'dan on altıncı günde gönüller alan Tebriz şehrine girip derhâl yağmacı Tatar gibi İslâm askeri Tebriz şehri içine velvele saldılar, yağmaya koyuldular, halkını esir ve evlerini ateşle yakarak yerle bir edip taş üstünde taş bırakmadılar.

İslâm askerlerinin en alt rütbelisi, katırcıları, seyisleri, meş'alecileri, saka hizmetçileri, hepsi büyük defineler bulup ganimet mallarıyla zengin oldular.

Tebriz şehrinin o yüksek Havernak köşkleri, takları ve ünü dünyaya yayılmış İrem bağı gibi Şah Bağı adıyla ünlü olan bağı biz-

zat Murad Han seyredince parmağı ağzında kaldı. Fermanları üzere göz açıp kapayıncaya kadar denizler gibi asker bu bağa girip bütün duvarlarını ve köşklerini yerle bir edip zerre kadar toprağını bile komadılar. Ferhad'ın kazması ve Müslim'in kargısı ile meyve ağaçlarını kesip Tih sahrası gibi bir çöle çevirdiler. Sanki o yerde Âdem Peygamberin yere inmesinden beri bir yapı yapılmamıştı.

Padişah Tebriz'den dönüp Azerbaycan'ın sağı ve solunda Hoy, Menend, Tesu, Ordubar, Dümdümi, Dünbüli ve Rumiye ülkelerini yağmalayarak (---) günde selâmetle ve ganimetlere sahip olarak, Kızılbaş'ın Katur Kalesi adlı sağlam kalesine hayli toplar attı, ancak boyun eğmedi. Kış mevsimi geldiğinden ona göz yumulup geçildi.

Buradan Şah Gediğini aşıp Mahmudî Deresi içinde Mahmudî vilâyeti, oradan beşinci günde biraz kar yağdı.

Van Kalesi'ne, oradan Amik Kalesi'ne, Bargiri Kalesi, Erciş Kalesi, Adilcevaz Kalesi, Ahlat Kalesi, Tahtvan Kalesi, bu anılan kalelerin tamamı Van Gölü kenarındadır.

Buradan büyük şehir Bitlis Kalesi, Kefindir Kalesi, Hazzo Kalesi, Meyyafârıkîn Kalesi, Diyarbakır Kalesi, Malatya Kalesi, Sivas Kalesi, Tokat Kalesi, Amasya Kalesi, Osmancık Kalesi, Tosya, Bolu ve altı günde İzmit Kalesi.

Bu yukarıda yazılan kalelerin aralarında olan köy ve kasabaların menzillerini Tebriz'den Üsküdar'a gelinceye kadar (---) menzilde girip 1045 Receb'inin 9. günü [19.12.1635] mutluluk dolu tahtının bulunduğu şehre Sam Nerimân gibi büyük bir törenle girmiştir ki diller ile anlatılması ve kalemler ile yazılması mümkün değildir.

Padişahı karşılamaya çıkan ümmet-i Muhammed kaymakam olan Bayram Paşa'dan rahatsız idiler. Padişahın kutlu yüzünü gördüklerinde sanki cihanın halkı taze can buldular, zira Bayram Paşa zulmünden sanki halk bitkin, güçsüz ve bütün insanlar cansız birer kalıp idiler. Padişahın nurlu yüzünü görünce bütün insanlar taraf taraf köşe köşe pencerelerden ve damlardan,

"Allah'ın yardımı senin üzerine olsun ey Gazi Murad Han. Muradın alıp vefk-i muradın üzere bahtın açık oldu, gazân kutlu olsun, hoş geldin" diye duacılar hayır dualar edip canları yerine geldi, yüzleri gözleri güldü ve bizzat kendileri gök demire batmış olup demir butluklar ve demir uyluklar ve başlarında ankâ simurgunun üç çatal otağalarını İran serbendi üzerine Acem biçimi süsleyip serbendini eğriltip süvarilerin büklümleyüp Nogay alacası üzere binip o küheylân atı da yedi parça silahlara yançık ve bahri hotasa baştan ayağa koşumlarla süsleyip Revan Hanı Emirgûne Yusuf Han ve gayrı esir hanlar cümle askerleriyle padişahın önü sıra kös ve davullarını, zurna ve Efrâsiyâb borularını çalarak geçerlerdi.

Kendileri ise saadetle kağan arslan avını almış gibi iki tarafına selâm vererek ardı sıra üç bin savaş âletlerine gömülmüş has gılmânlar geçerlerdi. *[68b]* Seyreden Tanrının kulları ise Tanrı'ya hamd edip yüzlerini yerlere sürerlerdi. Caddenin iki tarafına bütün sanatkârlar atlas, kadife, ipek, keneviz, hara ve darâ ve çeşit çeşit renkli süslü kumaşlar ile ana caddenin iki tarafına serilip solaklar, peykler ve başka musahip hizmetçileri yağma ederlerdi.

Koca Solakbaşı'nın anlattıkları

"Bizim solak taifesi İstanbul içinde 7.000 kuruşluk ipekli halılar toplamışlar, diğer askerlerin topladıkları ne derecede ola" diye anlatırdı.

Padişah Has saraya varınca denizde olan bütün gemiler, Saraybumu'ndan, Kızkulesi'nden ve Tophane'den öyle bir top şenlikleri oldu ki sanki deniz tutuştu.

Dellâllar bağırdı ki "Yedi gün, yedi gece İstanbul süslenerek geceleri Kadir ve gündüzleri bayram günü gibi olacaktır".

Gece gündüz İstanbul'un ileri gelenleri hoş geldin diye değerli armağanları ile padişahın tahtının eşiğine yüz sürüp hediyelerini verirlerdi. Öyle değerli hediyeler geldi ki hazine ağzına kadar dolduğundan başka Kuşhaneye de çok mal doldurdular.

Ertesi Cuma günü büyük bir törenle Ebû Eyyûb-ı Ensârî hazretlerine ziyarete gitti. Bahçekapı'dan deniz kenarı ile İstanbul'un onarılmasını seyrederek Cuma namazını kıldı. Ziyaretini tamamlayarak Edirnekapı tarafının kale duvarlarını da seyredince keyiflendi ve Bayram Paşa'nın suç defterinden suçunu silip bir samur libaçe verip törenle Fatih Sultan Mehmed Camii'ne geldi.

Burada iki rek'at hâcet namazı kıldı ve camii aydınlanmış görünce mütevelliye ve yine Bayram Paşa'ya birer samur giydirdi. Burada nurların indiği Fatih Türbesi'ne girip ziyaret ederek binlerce hamd ü senâ etti.

Buradan Şehzâde Camii'ne ve türbesine, buradan Sultan Bayezid-i Veli Camii ve türbesine, buradan aziz babası *Allah'ın bağışlamasına mazhar olsun ve yattığı yer cennet olsun* Sultan Ahmed Han Camii ve türbesini ziyaret edip bu camilerin onarıldığını görünce Tanrı'ya şükredip sarayına gelerek karar etti.

Bu ayda Erzurum'da muhafız olan serdâr Tabanıyassı Mehmed Paşa'dan feryatçı gelerek Şah'ın Revan'ı aldığının ve kışın sertliğinden dolayı yardımlarına yetişemediklerinin haberi gelince o an mührü Bayram Paşa'ya verdi. Paşa derhâl Bağdad'a gitme hazırlığına başlayıp karadan ve denizden gereçleri hazırlanmaya girişti. Hemen arkasından her tarafa yani Osmanoğulları yönetimi

altında, doğuda ve batıda olan, birden bine binden yüz bine kadar padişah kulu olanların ilkbaharda padişah seferine hazır olsunlar, diye taraf taraf padişah fermanları ile dergâh-ı muallâ kapıcıbaşıları, hasekiler ve padişah musahipleri bütün eyaletlere gönderildi ve denizler gibi ordu gelecek sene için toplanmaya başladı.

Evliya'nın başından geçenler Bu hakîrin Harem-i Hâssa (saraya) girip Gazi Murad Han'a kapılanmamızı ve huzurlarında ettiğimizi şaka yollu sözler ile bildirir

1045 yılı Ramazan ayının [08.02-08.03.1045] Kadir gecesinde Büyük Ayasofya'da her sene üç gece ibadet olunup binlerce adam toplanır. Ben o zamanda merhum üstadımız Evliya Efendi'den hafızlığı tamamlayıp sekiz saatte hatm-i şerif edip Seba kıraatini de mehazları ve Şatıbî kitabıyla tamamlayıp Aşere kıraatine başlamıştık.

Merhum babam Derviş Mehmed Ağa'nın teşvikiyle o senenin Kadir gecesinde Büyük Ayasofya'nın Bilâl-i Habeşî makamı olan müezzinler mahfilinde teravih namazından Hafz kıraati üzere hatm-i şerîfi okumaya başlayıp Enâm suresini tamamlayınca Kozbekçi Mehmed Ağa *[69a]* ve Silahdar Melek Ahmed Ağa mahfile çıktı. Yüz bin cemaatin içinde başıma altınlı bir Yusuf tacı giydirerek,

"Buyrun sizi saadetlü padişah ister" diye elime yapıştı.

Padişah mahfeline varıp Gazi Murad Han'ın güzel yüzünü görüp huzuruna varınca yer öptüm. Selâmdan sonra gülümseyerek,

"Kaç saatte hatm-i şerif edebilirsin?" dediler.

"Padişah'ım sürat etsem yedi saatte ederim, ancak açık ve gizli nağme olmasın için sekiz saatte Allah'ın izniyle hatmederim" deyince buyurdular ki,

"İnşaallah merhum şehit Musa'mın yerine yed-i beyzâ (beyaz el) gibi ustalığını gösterip musahibim olur" buyurdular ve iki avuç altın verdiler ki hepsi 623 sikke-i hasene idi.

Ben bu sırada gerçi ince yapılı, zayıf ve çocuk görünüşlü idim. Ancak yaşım yirmiye ulaşmış ergin idim. Meclis töresini bilip nice vezirler, devlet adamları ve şeyhülislâmlar huzurunda Kur'ân ve na't okuyup sohbet ederdim.

Daha sonra Murad Han Ayasofya Camii'nden kalktı ve yollar fenerlerle süslendi ve aydınlatıldı. Ben de bir ata binip Servi Kapısı'ndan Saray-ı hâssa girdim. Padişah bizzat Hasoda'ya girdi ve beni Hasodabaşı'na teslim etti. Kilâr-ı hâssada kaftanlı olmamı ferman eyleyip kendileri Harem-i Hâssa gittiler.

Sabahleyin beni Kilercibaşı Hadım Kara Ali Ağa'ya teslim edip Kilâr-ı hâssa önünde ağalara özgü odada bir yer belirlediler.

Turşucubaşı Ahmed Ağa lalamız, Güğümbaşı Mehmed Efendi hat hocamız, müzikte Musahip Derviş Ömer pederimiz, nahiv ve Kâfiye ilmi dersinde Kiçi Mehmed Efendi hocamız ve yine Evliya Efendi tecvit ilminde eski hocamız olup "Hayırlı ve kutlu olsun" dediler.

Horoz İmam, Hasoda'da hafızlıkta ortağımız, Tayezâde Handan, Ferruhoğlu Assaf Bey, Maanoğlu, Keçeci Süleyman ve Amber Mustafa müezzinlikte ayakdaşlarımız olup gece gündüz has hamamın yanında meşkhane adlı yerde saz, söz ve çeşit çeşit fasıllar edip Hüseyin Baykara faslı ederdik.

Bir gün bu hakîri altınlarla süslenmiş kumaşlarla giydirip altınlı bir Yusufî takkeye, geçici bir amber kokulu zülüf ekleyip başıma "Devlet nişanı tacıdır" diye dua ve övgülerle giydirdiler.

Bazen de ayakdaşlarımız küçüklere samur kalpak giydirirlerdi. Ancak her an Silahdar Melek Ahmed Ağa ile görüşürdüm, zira annem tarafından akrabalığımız olduğundan dolayı daima beni yoklayarak hatırımı sorar ve hediyeler verirdi. Harem-i Hâssa girmemize sebep onlar ile Ruznâmeci İbrahim Efendi ve Hattat Hasan Paşa olmuştur.

O gün anılan süslü giyeceklere gömüldüğümüzde Civan Dilsiz ile Tavşan Dilsiz gelip çeşit çeşit şaka ederek beni alıp Hasoda'da Silahdar Melek Ağa ve eski Silahdar Musahib Mustafa Ağa odasına ilettiler.

Onlar hakîre hayli teselliler verdiler. Padişah huzuruna varıldığında; meclis adabını, dua etmeyi, övmeyi ve gerekecek nice sözleri öğrettikten sonra beni Hasoda'ya götürdüler.

Orada da bir saat oturup seyrettik. Bir büyük kubbe içinde dört köşe birer büyük taht, birçok şahnişinlerin dört tarafında pencereler süslenmiş, havuz ve şadırvanlar ile bezenmiş ve döşemesi bukalemun renkli çeşit çeşit mermerler ile döşenmiş öyle bir yerdir ki sanki çini galerisidir.

Bizzat kendileri Harem-i Hâs'dan dünyayı aydınlatan güneş burcundan doğar gibi doğarak bütün kırk hasodalılara ve diğer musahiblere selâm verdi. Herkes hayır dua ile selâm aldıktan sonra padişah bir tahta oturduktan sonra ben uçarak tahtının ayağına yüz sürüp yer öptüm.

Hemen hatırıma bu şiir gelince çekinmeden bu şiiri dile getirdim, beyt:

Âfâkı şehâ ma'deletin nûr-ı pür itsin
Hurşîd gibi encümen-i dehre çerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle deri deşt-i mu'attar
Geh gonca-sıfat gülşene gel zînet-i bâğ ol

Dîdâr-ı cihân eylemesin âlemi sensiz
Her kande isen padişehim dünyede sağ ol

diye *[69b]* bu gibi hayır dualar edince sevinerek,

"Bir şey oku" dediler. Ben de:

"Padişahım yetmiş iki ilimden Farsça mı, Arapça mı, Rumca mı, İbranice, Yunanca, Süryanice, Türkü, şarkı, varsağı, kâr, nakş, savt, zecel veyahut şiir ilminden bahr-i tavil, kaside, tercî-bend, terkîb-bend, mersiye, ıydiye, muaşşer, müsemmen, müsebba', müseddes, muhammes, penc-beyt, gazel, kıta, müselles, beyt, müfred ve mu'niyât-ı ilâhiyattan ne emriniz olursa başım gözüm üstüne buyrun okuyayım" dedim.

O an buyurdular ki, "Bre şu köylü ne büyük iddiada bulundu. Acaba işidir revanî mi yoksa söylediklerini yerine getirmeye gücü yeter mi?" buyurduklarında,

"Padişahım eğer bağışlamakla muamele edip serbest ve mazur ederseniz inşaallah padişahımın huzurunda meclis-i emanet olmak üzere nedim-i hâslık edip padişahımı eğlendiririm" dedim.

Bunun üzerine "Nedimlik ne demektir?" dediler.

"Padişahım bir adam herkes ile güzel geçinerek sohbet etse ona nedim derler. Şarap meclisine girip sohbet edenlere de nedim-i nâb derler, bu lügatın türemesi münâdimdendir ki lafzen müdâminden maklûbdur ve müdâm lügatta şaraba derler, manası şarap içmek demek olur. Yani mest ü müdâm derler. Sözün kısası musahip manasına gelir ki nedim-i şehriyârî (padişah nedimi) derler. Allah padişahıma ömürler versin" dedim.

Hünkâr "Aferim işidir revanî değil imiş" deyince;

"Padişahım işidir Revanı veren Revan'ı rüyada görür. Revanî bu Revan Han'ı Yusuf Paşa kulundur" dedim.

Hemen Hünkâr iki dizlerine vurup kahkaha ile güldü ki yanakları gül rengi ve kırmızı olup,

"Mîr gûne ne dersin şu şeytan çırağına" buyurduklarında,

Revan Hanı "Hey şahım bu tıflı göresin Anadolu, İran, Turan ve Suran ülkeleri halkını şaşkına çevirse gerektir, zira göresin gözleri saat rakkası kimi durmadan oynar" dedi.

Ben "Doğru Anadolu halkı başka ülkelerin halkını Anadolu'ya getirip saat rakkası gibi oynatır" demekten maksadım bazen Revan Hanı'nın keyfi yerinde olunca kalkıp raks edip oynardı".

Hemen Hünkâr "Hay veled ne aceb hazır cevap imiş" deyip güldü ve sevincinden "Çakır getirin" dedi. Çakır onların dilinde içkiye derler idi. Bir kadeh içki içip buyurdular ki .

"Evliya Çelebi şimden gerü sırdaşımsın, sırrı açıklama." buyurdular. Hemen hakîr bu beyitleri söyledim. Beyt:

Şöyle sakla sırr-ı aşkı tende cânın duymasın
Yanılup ağzına alma kim zebânın duymasın

Hadis *"Kim çenesini tutarsa afetlerden emin olur."* buyurmuşlar ki "Padişahım sırdaş olanın sırlar mahzeni olması gerektir" dedim.

"Evliya Çelebi demin huzurumda bu kadar ilim ve marifetlerini saydım. Şimdi musikiden bir şey oku" dediler.

Hakîr "Hünkârım musiki ilminden yegâh makamı mı dügâh, segâh makamı mı ve çargâh, pençgâh makamı mı şeş-agâz makamı ve rast, isfehan makamı ve nişaburek ve nikriz makamı, mahur makamı, rehâvî, ırak, hüseynî, nevâ, uşşak, saba ve muhayyer makamı ile aya bûselik makamı edip gerdâniyye makamı ile zengüle makamı ile rast makamı karar etsem olur mu?" diye Emirgûne Han'ın kadehcisi Ali Han'a hitap ettiğimde Hünkâr ve diğer musahipler tebessüm edip hayran kaldılar.

Sağ ve solda, toplantıda hazır olanların hepsi altınla kaplanmış süslü ve mücevher kemerli gençlere hünkâr bakıp,

"Evliya Çelebi'nin zengüle makamını hanginiz dinler?" dedi.

"Hünkârım onlar uşşak makamını dinler, ancak Yusuf Han kulunuz Mirzâyâr-ı makamı İsfehanî'dir, büzürg makamı onda vardır, bir zengüle faslın eylesem ruhuna rahat olup lezzetinde gönlü açılırdı." dediğimde yine Hünkâr,

"Hay şaki gör ne nezaketlerle ne sözler etti." deyip şaşırdı kaldı.

"İlâhî Evliya ömrün uzun olsun ama biz de burada dükkân kirası çekip işyeri sahibiyiz. Sen nice gerdâniyede karar edersin" deyince,

"Hünkârım yegâh, şehnaz ettikçe hakîr bûselik makamını ederiz, zira ilk defa girişmemizdir, nefesimiz ancak o perdelere el verir. Dervişçe af ile muamele buyurun" dedim.

"Hay veled her güftesinde zerafet *[70a]* ile öyle çeşitli incelik ve gizli işaretler var. Evliya Çelebi sana izin verdim ve seni affedip hatırı sayılır kimse eyledim ve şimden gerü sana nasıl-niçin ve kapı-baca yoktur musahibimsin" diye bir samur kürk ihsan edince hakîr;

"Tanrı'ya şükür ki bağışladı bize şu kürkü" deyip kutlu ayağını öpünce,

"Bu kürk sana uzundur babana gönder, bizi hayır duadan unutmasın" diye bir başka kürk hakîre verdi ve kutlu eliyle başıma bir samur kalpak giydirdiler. Nice zaman Tatar çocukları gibi kalpak ile gezerdim. Sonra

"Ve bir varsağı oku" dediklerinde musiki ilminde ustamız hânendeler sultanı olan Derviş Ömer, tarikatın kurucusu Ömer Rûşenî tarikatinde Gülşenî fukarası idi. Hatta Süleyman Han zamanında bizzat İbrahim Gülşenî hazretlerinin sohbetleri şerefi ile şereflenmiş çok yaşlı bir zât ve asrın hocalarından idi ki Mısır'da İbrahim Gülşenî dergâhında on yedi sene hizmet edip bu kadar kâr, savt ve zikirleri o dergâhta okunmuştur. Bir zâkir Derviş Ömer'im diye kendisini ortaya çıkarmadan yerle bir olup gâh hâcethâneci, gâh meydancı, gâh mihmândar ve gâh aşçıbaşı, sonra zâkirbaşı olup yedi sene tamam olduğunda bir gün İbrahim Gülşenî hazretleri keşfedip,

"Ey Tokatlı Derviş Ömer, sedef içre eşsiz bir inci gibi gizlendin, yürü Rum 'da (Anadolu) seni Sarı Süleyman ister. Sigetvar gazâsında bile bulunup Süleyman'ın arzularının sonunda orada bulun ve Rum'da seccade-nişin post sahibi ol" diye mübarek seccadelerini verüp on bir Osmanoğlu padişahıyla diz-dize olup Ahmedleri elinden nimet yiyip İbrahim bereketin bulup Muradla erip *Tarîk-i Muhammedî* kitabını okuyup onda söze son ver" diye bu gibi (ileriye dönük) birçok şeylere gizliden işaret ederlerdi.

Derviş Ömer yetmiş adet derviş ile Anadolu'ya gelip şeyhinin mübarek sözleri üzerine Süleyman Han ile Sigetvar gazâsında bulunup Süleyman Han'ın cenazesinde hazır olmuş, o zamandan tâ efendimiz Sultan Murad Han devrine dek padişah musahibi Gülşenî tarikatı şeyhi vakar sahibi bir aziz, haslar hası nedimi ve musikide üstad idi. Onlardan öğrendiğimiz musiki bilgisinden Murad Han'ın fermanı üzere elime bir daire alıp padişah huzurunda yer öptüğümde Murad Han daireye bakıp ellerine alıp

"Ne acayip süslü dairedir, al imdi sana izin, bu daireyi sana verdim, ancak asla bu daireden çıkma" buyurduklarında levendce çabuk davranıp seğirderek tahtının eteklerini öpüp ondan Derviş Ömer'e temennâ edip "İnşaallah bu Osmanoğulları dairesinden mahrum çıkmam, haddim bilirim" diye bu beyti okudum. Beyt:

Kişi haddin bilmek pek revâdır
Eğer derviş eğer bây [u] gedâdır.

diye dizlerimi yere koyarak edep üzere durup Feyyâz-ı Mutlak'tan (Allah'dan) yardım isteyip önce segâh makamında,

"Ya Hazret gülüm Gülşenî pirimin piri Ömer Rûşenî hû"

deyip davudî yüksek sesle okumaya başladım.

Daha sonra segâh makamı taallukatından mâye makamı ve bestenigâr gibi şubelerde gezip dolaşarak dübeyt:

Şehâ çeşm-i çerâğ -ı âlem-i nûr-ı basarsın sen
Nazîrin görmedim bir merdüm-i sâhib-nazarsın sen
Görüp ben nâ-tüvânı kaçma lutf it ey perî peyker
Seni görsem vücûdum mahv olur kimden kaçarsın sen.

bu dübeyti bestenigâr makamında karar edip yine Murad Han'ın güftesinden Musahib Musa Çelebi hakkında bestesi üstadımız Derviş Ömer bestesinden bu varsağı[yı] okudum.

Yola düşüp giden dilber
Mûsa'm eğlendi gelmedi
Yohsa yolda yol mı şaşdı
Mûsa'm eğlendi gelmedi

diye yakıcı sesle okurken Murad Han mendillerini ellerine alıp ağlar gibi olunca

"Hay veled açış taksiminde cana taze can kattı. Bir anda bir varsağı ile merhum Musa Çelebi'nin ruhunu yâd etti. Tez doğru söyle ben bu türkiyi ettiğime pişman olup yasak eyledim. Bunu sana Hünkâr huzurunda kim oku dedi ve kimden öğrendin" diye zorladılar. Hakîr,

"Hünkârım ömrün uzun olsun babamın Ferahzad ve Behzad adlı rahmetli köleleri var idi. Armağanî Mehmed Efendi yazdığı vebada öldüler, onlardan öğrenmiştim. Başka kimseden duymadım ve bir adam *[70b]* hünkâr huzurunda oku dememişti. Allah bilir" deyip sustum.

"Hay veled ne kadar âriftir, ölmüş adamlara isnat etti ki onlardan bir dahi sorulmaz. Eğer hayatta olan filân adamdan öğrendim dese belki hünkârın bir zararı dokunur düşüncesiyle ölmüş kimselerin ağzından aktarıp sözü bitirdi. İlahî ömrün uzun ve bereketli olsun" diye hayır dua edip,

"De bu faslı tamam eyle" buyurduklarında hemen yine daireyi elime alıp yine segâh makamı taallukatında mâye makamından murabba:

Yârin dehânı sırr-ı nihândan haber verir
Güftâre gelse sihr-i beyândan haber verir
Hışmıle baksa vermez amân Rüstem-i zaman
Kirpiği kaşı tîr-i kemândan haber verir

Beğenilen güfte ve besteden sonra semâî:

Alını hüsn-i mükemmel kadd-i dil-cû da güzel
Ol siyeh gözleriyle Hak bu ki ebrû da güzel
Hatt-ı nev-hîzimle dedi ne dersin ruhuma
Dedim ol rû da güzel hatt-ı semen-bû da güzel.

deyip bir de taksim edip hânendelerin kanununu yerine getirerek yer öpüp ayağa durdum.

O an yüzlerce övgüyle bir avuç altın ihsan eyledi. Hünkâr, Emirgûne Han'a hitap edip,

"Ey mir",

"Emret padişahım" dedi.

"Bu Evliya Çelebi'nin okuduğu murabba benim nedimim Musa garibim için etmiştim. O benim has nedim, gam ortağım ve sırdaşımdı. Birkaç sene önce bir gün o gencecik mazlumu Recep Paşa lalama gönderdim. O da, zorba eşkıyalara göz yumunca öldürdüler ve leşini Atmeydanı'na attılar. Bu murabba onun hakkında mersiye olmak üzere etmiş idim. Hele görseydiniz ey Mîrgûne Han böyle zarif, nükteci, temiz, olgun, tez anlayışlı ve izan sahibi cihanın sevgilisi bir hizmetkâra şu ana kadar sahip olmadım. Böyle günahsız mazlumu zalimler şehit ettiler" deyince bu cevaba karışılık Mir de,

"Ey padişahım sen de o şehidin kanını toprağa salanların damarlarını kesmedin mi" deyince Sultan Murad,

"Ey Mir onun için ve aziz kardeşim şehit Osman Han Gazi kanı için bu ana dek üç kere yüz bin ve yedi bin dahi eşkıya ve zorbanın kellelerini yuvarladım" buyurunca Mir de çekinmeden:

"Hey şahım, Perverdigâr seni ıslah eyleye. Pes bunlar gerçi insan oğlu değillerdir. Ohum zeminden mantar gibi çıkarlar" dedi.

"Onun için senin askerinin canları acıyıp yoldaşlarının kanını onlar da Revan Kalesi'nde benden alıp yedi günde İran ülkesi askerinin kökünü kestiler" diye cevap verince bu güzel sözden padişah hoşlanıp "Çakır" deyip bir kadeh içti. İkindi sonu sohbet bitiminde hakîre,

"Kur'an-ı azimden bir sure oku" diye seslenince üstadımız Evliya Efendi'den gördüğümüz üzere Kadir gecesinde Büyük Ayasofya'da Enâm suresinin sonunda kalıp *Bismillâh* ile A'râf suresinin başından başlayıp 206 adet âyeti yüksek sesle on iki makam, yirmi dört şube ve kırk sekiz terkip üzere tamamlayıp duadan sonra Sultan Osman'ı, babası Sultan Ahmed'i ve Osmanoğullarından geçmiş sultanların ruhlarını anıp Kur'an-ı azimin sevabını ruhlarına hibe eyleyip *Fâtiha* ile sözü bitirip ellerinde tek parça mücevher balık dişinden bir arka kaşağısı var idi, hakîre verdi. Ondan Mîr'e hitap ederek:

"Ey Mîr Acem'de böyle Kur'an-ı azim okunur mu?" buyurdular. O da,

"Hey şahım onlar cemaatle namaz kılmazlar ve Kur'an'ın hükmüyle amel etmezler. İran ülkesinde Kur'an okumak nerededir? Tanrı'ya hamdolsun ki padişahımın devletinde İslâm şerefi ile şereflenip gece gündüz ibadet edip Hüseyin Baykara makamı zevklerini ederiz" dedi.

Dışarı saray meydanında Arzodası merdiveni ki, saray meydanına bakar, orada iç müezzinleri hüseynî makamında ezan okumaya başladıklarında hemen Hünkâr,

"Var sen de Evliya Çelebi yardım eyle" deyince derhâl tavus gibi takla atarak merdiven başında *"Hayya ale's-salâ"* kısmını aldım.

Ezandan sonra padişah huzuruna varıp namazı beklerken velinimetimiz üstadımız Hünkâr imamı Evliya Mehmed Efendi, gelip hakîri görünce Hasoda'ya bitişik Hünkâr Camii'nin dışında *[71a]* mahfil içinde Hünkâr ile buluşunca:

"Padişahım bu benim ciğer-köşem Evliya Çelebi Kadir gecesinden beri derse gelmedi. Meğer Harem-i Hâssa almışsınız. Lütf eyle padişahım, ona hakîrin nazarı var, hâlâ kıraat-ı seb'ayı yedi parça kitap ile ezberleyerek tamamlamıştır. Özellikle Şatıbiyye'nin manzum kitabını ezberleyip Aşere kıraatine başladı. Bu içerde ve seferde ve barışta boş şeylere kapılır, bende yetişip ilim öğrendikten sonra yine padişahımın hizmetinde olsun" diye kurtulmamız için bir hayli yalvardı. Ancak bu yalvarış padişahın kulağına sivrisinek sesi kadar gelmeyip,

"Efendi ya bu bizim âsitânemiz tembel evi, meyhane ve eşkıya yatağı mıdır? Bunda 3.000 kadar has hizmetçiler gece gündüz ilimle uğraşırlar. Sizinle birlikte yedi ders hocaları ve yardımcıları haftada iki kere burada ders verirsiniz. Her an, önceden olduğu gibi yine sizden okusun. Ancak size hizmet etmeyecek, ara sıra bize sohbet arkadaşlığı edecektir. Bir zaman bizim de oğlumuz olsun ve babası koca Kuyumcubaşı babamızdır, daima benimle gelip buluştukta gelip oğlunu görsün" buyurduklarında Evliya Efendi üstadımız bildi ki bu ricasının kabul edilmesi mümkün değildir. Sonunda,

"Ey Padişahım evinden kitaplarını ve giyeceklerini getirsin" deyince hemen Hünkâr,

"Tez hazinedarbaşıyı çağırın, divit ve kalem getirin" deyip eline cevher saçan kamış kalemini alarak bir hatt-ı şerif yazıp,

"Sen ki hazinedarbaşısın, Evliya'ya bir *Kâfiye*, bir *Molla Câmî*, bir *Tefsir-i Kâdı*, bir *Misbâh*, bir *Dibâce*, bir *Müslîm* ve *Buharî*, bir *Mülteka*, bir *Kudûrî*, bir *Gülistan* ve *Bostan*, bir *Nisâbü's-sıbyân*, bir

Ahterî lügatı" hâsılı 20 parça padişahlar için yazılmış nefis kitapları hazine kethüdası hemen getirdi.

Kendilerinin okudukları Yakut-ı Mustasımî hattıyla bir Kur'an-ı Kerim, bir süslü gümüş divit ve bir Hind sedef işlemesi ûd levhalı küçük sandık ihsan edip yiyecek içeceklerim için kilercibaşıya bizzat kendileri tenbihte bulundular.

Gece gündüz ilimle uğraşıp yine Evliya Efendi'den haftada üç kere Aşere okurdum ve üç yerden Farsça, Arapça ve hat ilmiyle uğraşırdım. Bu şekilde padişah hizmetinden hiç kesilmezdim. Padişahımız benimle o kadar yakınlaşmıştı ki azıcık üzüntülü olsalar bütün musahipleri,

"Bre medet Evliya'yı getirin" der, ben de huzuruna varırdım. Beni görünce,

"İşte def'-i gam (üzüntü giderici) geldi" diye gülümserdi.

Cenâb-ı Allah hakîre o kadar güzel sözler dil açıklığı vermişti ki nice tumturaklı sözler, kendi icadım olan çeşit çeşit şakalar ve kendime özgü nice cümleler söylerdim. Bir kere ettiğim şakayı tekrar etmek ihtimalim yok idi. Eğer kendileri isterlerse söylerdim.

Karahisarî tarzı hat ile yazı yazardım. Hâlâ Harem-i Hâs'da çok alâmetlerim vardır ki her fende ustalık sahibi olduğumdan padişahımızın iltifat ve ihsanından daima mutlu ve sevinçli idim. Böyle derviş huylu sıcak kanlı bir padişah idi. Hatta hakîre bir gün,

"Beni sever misin?" dedi ben de:

"Yok sevmem" dedim.

"Niçin sevmezsin?" dedi. Ben söyledim:

"Sevdiğin için sevdiğinin cisimleşmiş ruhusun, onu severim ki bir taze gonca-i verd-i handân (taze yeni açılan bir gonca) takınmıştır" dedim.

"Hay kâfir, benim Handân'a âşık olduğumu nazikçe söyledi.

Tez bu duruma uygun bir beyit söyle" deyince hemen *"Yâ Fettâh"* isminden yardım isteyip hemen Allah bir yardım etti ve hatırıma bu beyit geldi. Beyt:

Gelsin ol gonca-dehen gül gibi handân olsun
Âh edip bülbül-i dil aşk ile nâlân olsun

dedim, derhâl buyurdular ki:

"Handân'ım başındaki gülü Evliya'ya ver. Bir gülünü koklasın ve her an Evliya ile hem-celîs ve hem-enîs ol. Ancak derslerinize dikkatli olun. Ara sıra sizi dinlerim" dediler.

Nice bin kere sohbet şerefleri ile şereflendik. Öyle bir şanı yüce Cem yapılı padişahın hayır dualarını almışız. Eğer bütün sohbetle-

rimizde olan sözleri yazsak bir kitap büyüklüğünde olur ki bu da sözün uzamasına sebep olur. *[71b]*

Sözün kısası, bir haluk, derviş-huylu, yiğit, iri yapılı, çok çevik bir kimse idi. Parmakları kalın ve düzgün idi. Pazuları kalın idi. Pençesini güçlü bir pehlivan çeviremezdi.

Kırık levendâne kesim ipekli elbiseler ve demirli (poladî) kumaşlar giymeyi her zaman severdi. Ata gayet hızlı binerdi. Kısacası Osmanoğulları devletinde başka İslâm sultanlarından bu kadar güçlü, yiğit, korkusuz, iyi yönetici, kan dökücü, düşmanlarını avlayan, vakar sahibi bir padişah gelmemiştir. Böyle kan dökücü iken yine büyük ve küçükle iyi ilişkiler kurup aracısız söyleşirdi. Yoksul ve zayıfların durumlarını öğrenmek için gece elbiseleri giyerek giysi değiştirip gece gündüz İstanbul içinde, çarşı-pazarda, orada burada, uzun günlerde yaya gezer, açlığını gidermek için bir aşçı dükkânına girerek arkadaşları ile yemek yiyip giderlerdi. Bu derece yoksul-sever bir padişah idi. Bu padişahın ettiği yiğitlikleri bir padişah etmemiştir.

Murad Han'ın vasıfları

Bağdad'a giderken Kayseri'den kalkıp Develi Karahisarı Dağları'nda giderken yabani bir koç görmüş, üzerine şimşek gibi at sürüp ellerinde olan bir mızrak ile o koça yetişmiş, ister istemez koçu mızrak ile vurunca terzi iğnesi ipekten geçer gibi geçmiş ve o da şahin gibi avını alıp kurban etmiştir. Bütün vezirlere o kurbandan hisse verdi. Bütün asker o yalçın dağlara at bırakıp çıktığını görünce parmaklarını ağızlarına götürerek hayran kaldılar. Gerçek bir pehlivanlıktır.

Başka bir olay: Bir gün efendimiz Melek Ahmed Ağa'yı ve Silahdar Musa Ağa'yı, -ikisi birer adam azmanları iken- ikisinin kemerlerine birer ellerini sokup mübarek başları üzerine kaldırdı. Musa Paşa'yı sol elinden bırakıp sağ eliyle Melek Ahmed Ağa'yı yedi sekiz kere gürz gibi dönderdi.

Başka bir vasfı: Melek Ahmed Paşa, Deli Hüseyin Paşa, Hattat Hasan Paşa ve Pehlivan Dişlek Süleyman bunların hepsi zorlu ve oyun bilir pehlivanlar idi, bunlar yağlı kispet giydiler. Bizzat kendileri de çıplak olarak kispet giyinip Çemensoffa adlı yerde güreşcilik ettiklerinde hakîr duacıları idim ki güreşçiler duası:

"Allah Allah, hâce-i azim ve seyyid-i kâinat ve mefhar-i mevcûdât ber-kemal-i cemal Muhammed Mustafarâ salavât. Engürü'de er yatır, Rum'da Muhammed Buharî Sarı Saltık ton giyer, tummân çeker, pirimiz Hz. Mahmud pir-i yâr-ı veli aşkına dest-ber-dest kafa-ber-kafa sîne-ber-sîne muhabbet-i Ali, şîr-i Yezdân-ı Veli aşkına Allah onara" diye dua ederdim.

Bu duamızdan sonra saadetli Padişah evren gibi apul apul meydana gelip, Melek Ahmed Ağa ile ya Deli Hüseyin Paşa ile hasmâne musafahadan sonra pehlivanlar kanunu üzere birbirlerine üç kelle pir yârî urup, el tutuşup, öpüşüp görüşüp birbirlerine ejderha gibi sarılırlar idi. Ancak Hünkâr gazâba gelip bir dizini yere koyup yerden güreşmeye başlayınca ona karşı koymak zor olup elbette rakibini bir oyun ile atıp galip olurdu.

Pehlivanların oyunlarından ters kabza, iç kabza, dış kabza, kesme-bend, şirazî, hevâyî, karakuş, sade sarma, Cezayir sarması, kündeden atma, kabak dikme, kabak atma, girdimân dikme, boğma, ters kepçe, şirazî bulma, göğüs şakısı, yanbaş, sergele, Tâlût-bendi ve Ali bendi kısacası Hz. Peygamber huzurunda bütün kemer bağlamış ve meyan-bağlamış olan pehlivanlardan Hz. Ma'dî Kereb, Hz. Ebû Tâlib oğlu Akîl, Süheyl-i Rumî, Sa'd ve Said, Hz. Velid oğlu Hâlid, Mikdâd oğlu Esved, Haddâd, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Hamza ve Hz. Malik Ejder gibi ashâb-ı güzîn Hz. Peygamber huzurunda pehlivanlık ederlerdi.

Bizzat Hz. Peygamber de pehlivan idi. *[72a]* Defalarca Ebû Leheb ve Ebû Cehil mel'unlar ile güreş edip yenmiştir. İslâm şiarından olup ululuk ve yiğitlik olsun için pehlivanlara itibar edip herkese Mahmud pir-i yâr-i veliyi kemer-beste edip pehlivanlar ser-çeşmesi etmişti.

Yukarıda yazılan oyunlar kırk fen, yetmiş bend ve yüz kırk hevâ oyunlardır ki güçlü, yiğit ve hünerli kahramanlar yeri gelince bu oyunları uygulayıp savaşlarda düşmandan intikam alırlar. Ancak pehlivanlar arasında karakuş oyunu, boğma ve girt etme yasaktır, zira yağ oyunudur ve hasmı düşman değildir. Eğer düşman ile cenkte kucak kucağa olursa karakuş, boğma ve kelle kesme bile makbuldür. İşte Murad Han genç bir yiğit olduğundan adı geçen oyunların çoğunu bilip yapardı. Elbette hasmını bir oyun ile sırtını yere getirirdi. Tâ bu derece gürbüz er idi.

Şaka: Bir gün harem hamamından dışarı Hasoda'ya terleyip çıktığında herkese selâm verip:

"Şimdi bir hamam faslı eyledim" dedikte herkes,

"Sıhhat ve afiyet" dediler. Hakîr,

"Hünkâr'ım pâk olup nur olmuşsunuz. Bugün artık yağlanıp güreş etmeyin, zira içeri haremde salavâtsız güreşip damarınız kırılıp kuvvetiniz kalmamıştır. Hattat gibi, Melek gibi hasmın vardır" dedim.

"Yâ kuvvetim kalmamış mıdır, gör imdi" deyip bu hakîri hemen kemerimden kartal gibi kapıp doğancılar pefteresi ve bebe fırlağı gibi bu zayıfı başı üzerinde fır fır çevirip dönderirken hakîr,

"Bre Hünkâr'ım bu duacın sakın yenme ve koyuverip düşürme" dediğimde hemen,

"Kendini pek tut" dedi.

"Be-meded hünkâr, hemen Allah tuta yoksa iş işten geçti" diye feryat edegördüm. Yine hakîri gürz gibi çevirip,

"Bre Hünkâr'ım dönmeden gönlüm bulandı, kusacağım geldi, edepte si.ime sıçarsın, bre padişahım başın için o da geldi" deyince gülmekten güçsüz kaldı ve bu şakadan hoşlanıp hakîre 48 altın verdi. Defalarca Silahdar Musa Ağa'yı şahin gibi kemerinden kapıp öyle cüsseli adamı genç pazusu üzerine alıp Çemensoffa'yı iki üç kere dönderirdi. Bir gürbüz er, aslan gibi bir padişah ve bir yiğitti. Bunlar kuvvetinin çokluğuna delildir. Özellikle Cenâb-ı Hakk'ın nimetleriyle yetişmiş obur bir padişah idi. Böyle Rüstem gibi yaptığı işleri ne Sam ve Zal ne Nerimân, ne Efrâsiyâb ve Köstehem etmemiştir. Onlar övücülerin dilinde övülmüştür, ancak bu padişahın binlerce yiğitliklerini gözlerimizle gördük.

Başka bir özelliği: Bir kere bir cirit ucu ile dokuz kat incir kökünden Arnavut kalkanını bir seferde delip iki karış geçirerek yalman gösterip Mısır divanına gönderdi. Hâlâ Mısır'ın Gavrî divanhanesinde asılıdır.

Hat sanatında zamanın birincisi olduğundan uzunluğu ve genişliği 5 arşın olan bir kâğıt üzerine bir levhalı tuğra yazmıştır ki geçmiş hattatlar yazmamıştır. Bu da büyük bir levha üzerine altınlı ve lâciverdî ile hâlâ Mısır'ın Gavrî divanhanesinde durur. Bu hakîr de bu Murad Han'ın tuğrasının altında bir levha üzere Peygamberimizin dört dostunun isimlerini Karahisarî tarzı üzerine tuğra gibi yazıp bir *Fâtiha* rica eyledik.

Murad Han'ın başka özelliği: Bir kere yine yiğitlik damarları kabarıp bir tuğ ile on adet deve derileri ile Felemenk ve Avusturya imparatorundan gelme kalkanları elçinin önünde sapladı. Tuğ tereddütsüz geçip Nemse çâsârının gönderdiği kalkanları yine Nemse'ye armağan gönderdi. Hâlâ Beçkapısı'nın kemeri altında tuğ ile asılıdır ki bunu ben de gördüm.

Başka bir özellik: Yine bir gün Avusturya imparatorunun hediye gönderdiği kalkanlardan on adet kalkanı bir tuğla delip üç karış geçti. Budin'de Musa Paşa'ya gönderdi, o da Budin'in Beçkapısı'nın iç yüzünde kapının üzerine astırdı.

Diğer bir belirti: Bağdad'a giderken Halep Kalesi'ne çıkıp Halep şehrini seyrederken bir cirit atmıştır ki bir ok menzili vardır. Kalenin tâ hendek boyunu geçip aradaki kale meydanını da geçerek Üzengiciler Çarşısı üzerine düşmüştür. Hâlâ yüksek bir direk üzerinde tarihiyle belirtisi vardır. Tarih:

Dediler Cevrî gibi tahsin edip târîhini
Bârekallâh ey müsellem dâver u sâhib-i hüner.

Sene (---). [72b]

Başka bir özellik: Yine bir gün Gazi Murad Han İstanbul'da Eski Saray'a göç ettiğinde saray meydanında silahşörlük esnasında Sultan Bayezid Camii'nin sağ tarafındaki minarenin alemi üzerine karga gelip durur. Hemen Murad Han bu kargayı görüp altındaki Nogay alacası adlı atına binerek mahmuzlayıp şimşek gibi at sürüp elindeki ciridi Bayezid Han minaresi üzerindeki kargaya atar. Allah'ın izniyle kargaya isabet edince karganın leşi ile birlikte cirit minarenin altına düşer. Hâlâ bir ok menzili yoldur. Eski Saray'ın tâ ortasından Cirit Meydanı nerede Bayezid Han minaresi nerede. Bundan başka hendese ilmi üzere hesap edilse o cirit minare tepesindeki kargaya değmeyip geçse o minarenin tepesinden öte taraftaki yere indiğini kabul edersek bir o kadar daha gidecektir ki ihtimaldir Tavukpazarı'nda Dikilitaş'a düşerdi. Gerçekten genç yiğit pazu idmanıdır ki mucize derecesindedir. Hâlâ bu ciridin atıldığı yerde minare dibinde bir adam boyu beyaz mermer üzerine yaldızlı Teknecizâde hattı ve Cevrî Çelebi'nin güftesiyle tarihi vardır:

Sıdk ile Cevrî dua edip dedi târîhini
Kuvvet-i bazu-yı Sultânı kıla Mevlâ füzûn. *Sene (---).*

Diğer özellik: İstanbul'da Beykoz Bahçesi'nde piyade cirit attığının tarihidir.

Dedi târîhini görüp Cevrî
Aferîn ey dilîr-i Sâm-akrân. *Sene (---).*

Başka bir vasfı: Pehlivan Hacı Süleyman'dan ve Sarı Solak'tan öğrenip yaycılığı ustalığa erince Okmeydanı'nda yıldız rüzgârı ayağından lodos tarafına attığı ok menzili ki Okçular Tekkesi yakınında bir mermer direk üzerinde yaldızlı bir tarihi var. Alimallah Okmeydanı'nda eski zaman pehlivanlarının alâmetinden geçkin menzildir.

Allah bilir Tozkoparan menzilinden sonra (---) Murad Han menzilidir. Kara Lendühâ menzili, Bayezid Han menzili, Hattat Şeyh menzili, Şüca menzili, Demir Delisi menzili ve Mısırlı Düveydar menzillerinden yetmiş kez ileri yetmiş menzildir. Ve sahib-i şasta yetişmiştir.

Bir kere Tokat Bahçesi menzilinde bir eşeğin cıdav (omuzundaki yara) yerinden ateş saçan bir kılıç çaldığı gibi kılıç eşeğin döşünden çıktı.

Diğer bir hüner: Her an sağ elleri ile 200 okka zeytunî somaki taş direk gürzü on iki hane ve kırk bend üzere o dolaştırırdı. Önce sağ eliyle bu gürzü sağbend, solbend, silar, vefa, payesa, alem, kalem, dival, kemer, ketifeyn, asma ve kesme, kemer-karar, zabtî, rehâ ve pâyidâr kısaca bu bendler üzere gürz oyunları, kılıç oyunları, kuvvet oyunları ve gariplere çare buluculuğu son haddine vardırmıştı.

Her hünerde zamanının birincisi Sam benzeri bir padişah idi. Hatta üstadımız hânendelerbaşı Derviş Ömer bazı asma, kesme, vurma ve tutma sözleri sırasında şaka yollu Murad Han'a "Baka kasapbaşı" der idi. Yani çok kan dökücülüğünden dolayı her gün adam öldürttüğünden kasapbaşı dediklerinde bizzat kendileri gülümserlerdi.

Diğer ustalık: Matrakbâzlıkta o kadar büyük usta, hızlı ve yaman idi ki onun karşısında bir pehlivan karşı duramazdı. Her ustanın elbette bir tarafından açığını bulup ona bir sopa vururdu kim top karşı verenin matrak topundan geçip başına "Matrak-tırak" deyip vururdu. Ancak matrakbâzlık 160 benddir ancak yetmiş bendini bilirdi. Yalnız icra etmeye gücü yeterdi. Önce kesme, bağla, tanı, haddâd, bağal, muhalif, sürme ve gazel, kulak, serre, zîr ve hevâ, bağla top ve rehâ top, fidye, cângüş, top kafa ve hevâkes.

Bu gibi ustalıkları yaptığında insan hayran kalırdı. Hatta üstadı olan Başdarda cambazı Taslak Kaptan, o kadar usta, hızlı, levend bir matrakbâz adam idi.

Cevrî Çelebi Şeyhzâde on iki dil ile kaside-i düvâz-deh dilinde Arap dilinde beyt:

Jeldi Taslak verdi matrak benim aldım saşisin
Biz açıtmızdır sizi Şeyhzâde kimler ajısın

diye yermiştir.

O Taslak Kaptan *[73a]* bu kadar usta matrakbâz iken Murad Han'a karşı durup oyun yapamaz oldu.

Başka bir ustalık: Şairlikte Nef'î ve Cevrî ayarında şiirleri olduğundan başka 300 varak (600 sayfa) bir divanı vardır. Ancak "te" ve "ayn" harfleri redifleri eksiktir. Vehbî Osman Çelebi tamamladım derken o da tamamlayamadan öbür dünyaya göçmüştür.

Murad Han'ın alışkanlıkları

Bir haftayı yaz ve kışta sekize çıkarmıştı.

Önce Cuma gecesi âlimler, salihler, şeyhler ve Kur'an hafızlarıyla toplanıp sabaha kadar bilimsel konuşmalar yaparlardı.

Cumartesi geceleri ilâhî ve na't okuyanlar, hânende ve sâzendelerle sohbet ederdi.

Pazar gecesi meddahlar, şairler, Tıflî, Cevrî, Nef'î, Arzî, Nedimî, Nisârî, Beyânî, Uzletî gibi şairler toplanır ve can sohbetleri olurdu.

Pazartesi gecesi bütün oyunculardan veled-i zinânın yetmiş çilelerinden başta şebbâzbaşı Kör Hasanoğlu, damadı Muslu Çelebi, Mukallit Çufut Hasan, Akbaba, Sarı Celeb, Çakman Celeb, Simitçizâde ve çengilerden Pıtrakoğlu, Parpul Kolu, Osman Kolu, Nazlı Kolu, Ahmed Kolu ve Şehiroğlanları kolları toplanıp tâ sabaha dek Hüseyin Baykara meclisleri olur.

Salı gecesi İstanbul'un yetmiş tastan geçme ve bin çemberden geçmiş cihanı çekmiş çevirmiş yaşlı köhne kocalar ile has sohbetler edip her birinden bir hisse çıkarıp mahsul dererdi.

Çarşamba gecesi ümmetin salihlerinden mazınneler ile.

Ve Perşembe geceleri dervişler, gönlü yanıklar ve macera sahibi bilgili kimselerle sohbet ederdi.

Sabahleyin Müslümanların işlerini görerek zevkini sürer, dört tarafında olan düşmanlarından intikam alıp tasarruf altında olan Osmanoğulları memleketleri üzerine kuş kondurmazdı. Böylece bütün halk güvenlik ve emniyet altında idi..

Eğer güzel huylarını, iyi vasıflarını, güzel ahlâk ve iyi davranışlarını, gördüğümüz kadarıyla yazsak ciltli bir kitap olur. Tanrı'ya şükürler olsun babamız, Sultan Süleyman'dan Sultan İbrahim Han'a dek on padişahın şerefli hizmetinde bulunmuş kuyumcubaşı idi. Bu hakîr de Gazi Murad Han gibi Allah yolunda savaşan bir padişahın sohbeti ile şereflendik ve hayır duaları ile Bağdad Seferi'nden önce Harem-i Hâs'dan kırk akçe ile sipah zümresine çıkıp hisse sahibi olduk. *Vesselâm.*

Merhum Sultan IV. Murad Han efendimiz zamanında olan vezir kaptan paşaları bildirir

Vezir Kaptan Recep Paşa: Karadeniz'de 300 parça Kazak şaykasıyla cenk edip zaferle İstanbul'a geldiği (---) tarihinde yukarıda yazılmıştır.

Kaptan Halil Paşa: (---) asıllı idi. Akdeniz'de Kara Cehennem adlı bir kâfir gemisine rast gelip üç gün cenkten sonra Kalora kıyılarında ele geçirmiştir ki Osmanoğulları devletinde görülmek değil belki öyle bir gemi yapılmamıştır. İçinde değirmeni ve hamamı ve kıçında bahçesi vardı.

Kaptan Çelebi Hasan Paşa: İstanbul yakınında Çatalca adlı kasabadan bir yeniçerinin oğludur. Hünkâr Çaşnigîrbaşısı Mehmed Ağa'ya hizmet edip ondan Kızlar Ağası Mustafa Ağa'nın kethüdası olmuş, Sultan Ahmed ilk defa Edirne'ye giderken Kızlar Ağası

Hasan Çelebi, hünkâr kapıcıbaşısı, büyük mîrâhûr ve kaptan paşa etti. Şevval 1035 [26.06-24.07.1626]. Özü Nehri kıyısında iki parça kale yaptı. 1040 [1630-31] tarihinde görevden alınıp Rumeli'ne asker sürmeye gittiğinde Yenişehir'de ansızın ölmüştür. Sene 1041 [1631-32].

Kaptan Vezir Canpoladzâde Mustafa Paşa: Padişah damadı olup Murad Han'ın kız kardeşi Fatma Sultan'la evlenmiştir. 1040'da [1630-31] kaptan olup Akdeniz'de kâfir gemilerinin isimlerini silmiş ve kıtlıktan kâfiristan "aman" deyip tâ Mağrip ülkesinde Sebte Boğazı'nı, Malta kıyıları, Sicilya kıyıları, Mankortonya kıyıları, Kalora kıyıları ve Tementis kıyılarını harap edip Atina adlı şehrimizin limanında büyük bir kale yapmıştır ki sanki Canpolad'ın polad-ı Nahşivânîsidir. Henüz bitmemişken kaptanlıktan azledilip Rumeli eyaleti verildi. Bu eyalet ile *[73b]* Revan Seferi'ne görevlendirilip denizler gibi bir ordu toplamıştır ki Okmeydanı, Kâğıthane, Karadeniz Boğazı ve Çatalca'ya varıncaya kadar asker cihanı tutup Beşiktaş'tan Üsküdar'a 100 parça at gemisiyle tam üç ayda geçebildiler. Daha sonra Revan'a gittiler.

Bundan sonra **Cafer Paşa** kaptan oldu, sene 1043 [1633-34]. Bostancıbaşılıktan sert bir kaptan oldu ki bütün kâfiristana velvele verdi. Hatta 1043 [1633] kurban bayramının birinci günü Akdeniz'de Kesendire Kalesi ve Koloz kaleleri arasında üç parça İngiliz kalyonlarına rast geldi ve bir gün büyük savaş oldu. İngiliz kâfirleri ateş-perest olduklarından iki gemiyi ateşe vurup yaktılar.

"Sahiplerini (suda) boğasın diye mi deldin? Andolsun sen büyük bir iş yaptın." [Kehf, 71] âyetinin anlattığı üzere gemi kâfirleri boğulurken hepsini deniz üzerinden filikalar ile topladılar.

Bir gemiyi yanmadan ele geçirdiler. 200 parça yatırtma top çekerdi. Murad Han'ın huzuruna dolu dolu ganimetler şenlik ederek getirdiler.

Dedim ey Evliyâ serdâra bir beyt
Cihânda oldu târîh bu gazânız. *Sene 1043 [1633]*

Sonra **Deli Hüseyin Paşa** kaptan olup kaptanlık ile Revan Seferi'ne gitti. Daha sonra Mısır verilince yerine Yeniçeri Ocağı'nda yetişen,

Akil Kara Mustafa Paşa kaptan oldu. Arnavut asıllı idi. Ancak iyi yönetici, olgun ve devletin hayrını isteyen biri idi. Kaptanlık ile Bağdad Seferi'ne gidüp yerine Piyale Kethüda tersane ağası iken kaymakam oldu. 200 parça gemiyle Karadeniz'de donanma-yı hümâyûn ile dolaşırken Azak denizi boğazından Çoçka adlı sığlarda

iken 100 parça Kazak-ı Ak şaykalarına rastladı, büyük bir savaş ederek 70 parça fırkatesini hatmanları ile ele geçirdi.

O gece karanlığında sığ deniz içinde diğer Kazak şaykaları dışarı, Karadeniz'e çıkıp kaçtılar. Piyale Kethüda bu mel'unları artlarınca kova kova Taman adası yakınlarında Kuban Nehri'nin Karadeniz'e katıştığı yerde Adahon Boğazı ile Yeleşke Boğazı'ndan içeri o sazlık, bataklık ve hınzır bataklığı içine girip saklandılar.

Sabah olunca Piyale Kethüda 200 parça fırkate, kadırga ve kalita ile boğaz ağzını kapatıp yattı. Kâfirler de bütün gemilerini o bataklıktan çıkarıp arkaları ile karadan başka bir göle koyunca boğaz ağzında Piyale Kethüda çaresiz kaldı.

Kara tarafından, Özü eyaletine mutasarrıf Koca Kenan Paşa ve Tatar Hanı Selâmet Giray Han kâfirlerin bu tedbirle kaçtığını görünce Piyale Kethüda'ya haber verdiler.

Derhâl Piyale Kethüda "Salpa demir avanta kürek" diyerek Taman adasını dolaşup hemen kâfirlerin kurtulacağı boğazı da aldı. Kâfirler göl içinde, kara tarafı Tatar ve Kenan Paşa, deniz tarafı donanma ile beyler ve paşalar sonunda Adahon Boğazı'nda o sazlık içinde gemilerini büyük bir tabur haline getirdiler, yedi gün yedi gece karada ve denizde çok büyük çarpışmalar olmuştur ki hâlâ Adahon Cengi dillerde destan olmuştur.

Sonunda Murad Han devletinde 200 parça gemiden biri kurtulmamış, on bin yere gelesi kâfirleri ayakları bağlı, gönülleri hasta büyük bir tören ile İstanbul'a getirdiler, haçlı bayraklarını başaşağı ederek Sarayburnu'ndan içeri girip şenliklerle kaymakam Musa Paşa'dan hil'atler giyip tersanede demir attılar.

Bu kutlu zafer Murad Han'a arz olunup Bağdad kuşatma altında iken bu bu sevinç haberi varınca yedi iklim padişahı ve bütün İslâm gazileri şenlikler ettiler. Musâhib Silahdar Mustafa Paşa'nın kapdan olduğuna tarih:

Kapudan oldu hâlâ Mustafa Paşa mübârek-bâd. Sene (---)

Bağdad dönüşünden sonra **Siyavuş Paşa** kaptan oldu. Abaza asıllı idi. Silahdarlıktan kaptanlık ile çıkmış yiğit ve cesur bir veri idi. Rüşveti sevmezdi. Kaptanlığına tarihtir.

Dâd-ı Hak kıldı Siyâvuş'u kapûdan vezir. Sene (---).

Lâkin Tersane-i Âmire halkı padişah malını yeme ve yutma işinde ustalaşmış olduğundan Siyavuş Paşa'nın engel olması yüzünden azebistan halkının rahatını bozunca görevden uzaklaştırıldı. Murad Han'ın zamanında kaptanlık Siyavuş Paşa'da tamam oldu.

Murad Han'ın zamanında olan
şeyhülislâmları ve diğer büyük âlimleri bildirir

Şeyhülislâm **Yahya Efendi oğlu Zekeriyyâ** Efendi 1031 Receb'inde [12.05-10.06.1622] Hocazâde Esad Efendi emekliye ayrılınca Yahya Efendi şeyhülislâm olmuştur. Padişahın tahta çıkışı sırasında bunlar şeyhülislâm idi. *[74a]* 1032'de [1624] Yahya Efendi köşesine çekilince yine **Esad Efendi** şeyhülislâm oldu.

Sene 1034 Şaban'ında [09.05-06.06.1625] vefat edince yine **Yahya Efendi** şeyhülislâm oldu ve daha sonra Recep Paşa'nın hilesiyle emekliye ayrıldı.

1041 [1631-32] yılında **Hüseyin Efendi** şeyhülislâm oldu. Askeri karışıklıkta azledilerek sürülüp İskender Çelebi Bahçesi'nde bostancıbaşı boğarak şehit etti. Deniz kıyısına gömdüler.

Daha sonra 1043 [1633-34] tarihinde yine **Yahya Efendi** üçüncü defa şeyhülislâm oldu. *Allah esenlik versin.*

Hakîre Çarşambapazarı'nda Tavaşî Mehmed Ağa Camii'nin ser-mahfilinin devrhânlığını ve naathânlığını ihsan edip her cuma iki cihan Serverinin na't-ı şerifi hizmetinde olup dünyalar kadar Yahya Efendi'nin hayır dualarına devam edip her cuma huzurlarına varmaya görevli idik. Eğer güzel vasıflarını yazsak bir ciltli kitap olur.

Kethüda Mustafa Efendi tahta çıkış gününde **Molla Ali** yerine Rumeli kazaskeri oldu sene 1034 [1625].

Daha sonra **Bostanzâde Efendi** Rumeli kazaskerliğinden emekli iken **Hekimbaşı Musa Efendi** yerine Anadolu kazaskeri oldu sene 1031 [1622].

Daha sonra **Bostanzâde Yahya Efendi** kardeşleri yerine Rumeli kazaskeri oldu, 1032 Safer'inin sonu [05.12.1622-02.01.1623].

Azil ve nasptan sonra **Mevlânâ Azmîzâde Efendi**, Zilhicce 1032 [26.09-24.10.1623].

Salih Efendi cülûs gününde **Hoca Abdullah Efendi** yerine İstanbul mollası olmuşken o gece azledildi, sene 1032 [1623].

Sonra **Çeşmî Mehmed Efendi**: İstanbul mollası oldu ve görevden alınınca yerine **Hasan Efendi** oldu.

Bunun azledilmesi üzerine **Çeşmî Efendi** üçüncü defa İstanbul mollası olup yine görevden alınınca yerine **Salih Efendi** İstanbul mollası oldu, sene 1032 [1623].

Hüseyin Efendi, cülûs sırasında Rumeli kazaskeri bulunup sonra emekli oldu.

Bostanzâde Mehmed Efendi damadı Kemankeş Ali Paşa zamanında görevden alındı, sene (---).

Abdülganî Mehmed Efendi ikinci defa Rumeli kazaskeri olup sonra emekli oldu, sene 1034 [1625].

Şerif Mehmed Efendi Anadolu'dan Rumeli kazaskerliğine tayin olunup emekli oldu, sene 1035 [1626].

Kara Çelebizâde Mehmed Efendi ikinci defa Rumeli kazaskeri olup Gürci Mehmed Paşa'mn öldürülmesinde görevden alındı sene 1035 [1626].

Hüseyin Efendi ikinci defa Rumeli kazaskeri olup sonra emekli olmuştu, sene 1037 [1628].

Azmîzâde Mustafa Efendi Anadolu'dan azledilip Rumeli kazaskeri oldu ve azledildi, sene 1038 [1628-29].

Hasan Efendi, Anadolu'dan emekli iken Rumeli kazaskeri olup görevden alındı, sene 1039 [1629-30].

Bostanzâde Yahya Efendi, Anadolu'dan azledilmiş iken Rumeli kazaskeri olup emekli oldu, sene 1039 [1629-30].

Ebû Said Efendi Anadolu'dan Rumeli'ye naklolunup emekli oldu sene 1041 [1631-32].

Hüseyin Efendi ikinci defa Rumeli kazaskeri olup "Şîr-pençe hastalığından öldü" diye haberi gelince **Çeşmî Efendi,** yerine Rumeli kazaskeri oldu.

Hüseyin Efendi'nin şîr-pençeden ölmesi haberi yanlış çıktığından yine **Hüseyin Efendi** Rumeli ve **Çeşmî Efendi** Anadolu kazaskerliğinde kaldı, sene 1041 [1631-32].

Hüseyin Efendi dördüncü defa Rumeli kazaskeri olup fetva makamına yükseltildi, sene 1041 [1631-32].

Kara Çelebizâde Mehmed Efendi üçüncü defa Rumeli kazaskeri olup taundan öldü, sene 1042 [1632-33].

Abdullah Efendi Anadolu'dan Rumeli'ye naklolundu.

Bostanzâde Yahya Efendi Anadolu kazaskeri iken büyük kardeşleri yerine Rumeli kazaskeri olmuşlar idi. Padişahın tahta çıkışından sonra görevden alındılar, sene 1032 [1623].

Azmîzâde Efendi İstanbul'dan azledilmiş iken Anadolu kazaskeri olup görevden alındı, sene 1032 [1623].

Şerif Mehmed Efendi ikinci defada Anadolu'dan emekli iken tekrar Rumeli kazaskerliğine naklolundu, sene 1034 [1625].

Ali Çelebizâde Abdullah Efendi İstanbul'dan *[74b]* azledilmiş iken Anadolu kazaskeri oldu, sonra azl oldu, sene 1035 [1626].

Hüseyin Efendi İstanbul'dan azledilmiş iken Anadolu kazaskeri olup sonra azl oldu, sene 1037 [1628].

Ebû Said Efendi İstanbul kadılığından naklolunup sonra Rumeli kazaskerliğine yükseltildi, sene 1039 [1630].

Ebûssuûdzâde Efendi, İstanbul'dan emekli iken Anadolu kazaskeri olup görevden alındı, sene 1041 [1631-32].

Hocazâde Abdullah Efendi, İstanbul'dan ayrılmış iken Anadolu kazaskeri olmuşlar idi. Hüseyin Efendi hayatta olduğundan tekrar göreve iade edildi.

Çeşmî Efendi de Anadolu'ya dönderilip **Hocazâde Abdullah Efendi,** aralıkta kaldı, sene 1041 [1631-32].

Çeşmî Mehmed Efendi, Rumeli kazaskeri olmuşken on günden sonra Anadolu kazaskerliğine geri dönderilmesi kanuna aykırı idi. Sonra **Hüseyin Efendi** müftü oldunca tekrar ona halef oldu, sene 1041 [1631-32].

Hocazâde Abdullah Efendi tekrar Anadolu kazaskeri olup **Kara Çelebizâde**'nin boşaltmasından dolayı Rumeli kazaskerliğine naklolundu, sene 1042 [1632-33].

Molla Ahmed Efendizâde Nuh Efendi atalığı ile iyi geçinmekteydi. Biri Rumeli kazaskeri ve biri Anadolu kazaskeri idi.

Murad Han'ın defterdarlarını bildirir

Mehmed Paşa'mn defterdar olmasının tarihi:

Ehl-i cûd oldu yine defterdar. *Sene (---)*

Sultan IV. Murad Han'ın adaletli zamanında olan İstanbul mollalarını bildirir

Çeşmî Mehmed Efendi, sene [10]42.

Salih Efendi, istifa etti, sene [10]31 [1622].

Hidayetullah Efendi, görevden alındı, sene [10]33 [1624].

Uşşakîzâde Efendi, sonra azl oldu, sene [10]34 [1625].

Ebû Said Efendi, azledildi, sene [10]45 [1635-36].

Tulumcu Hüsâm Efendi, azledildi sene [10]35 [1626].

Ebûssuûdzâde Efendi, sonra azledildi, sene [10]36 [1627].

Ebû Said Efendi, ikinci seferde Anadolu'ya naklolundu, sene [10]38 [1629].

Nuh Efendi, daha sonra azledildi, sene [10]39 [1629-30].

Recep Efendi, sonra azledildi, sene [10]40 [1630-31].

Musa Efendi, İstanbul mollası azledildi, sene [10]41 [1631-32].

Çivizâde Efendi, Galata'ya naklolundu.

Hüseyin Efendi, sene [10]42 [1632-33].

Mahdûm Hüseyin Efendi, Edirne'den İstanbul'a naklolup suzsuç olarak Kıbrıs adasına sürülüp orada öldü, sene [10]43 [1633-34].

Aziz Efendi oğlu Kara Çelebizâde, görevden alındı. Bu da günahsız olarak Kıbrıs'a sürüldü, sene [10]44 [1634-35].

Reisületıbbâ'nın tarihi:

Emir Çelebi hikmetiyle oldu Eflâtun etibbâya re'îs. Sene (---).

Sultan Murad Han'ın zamanındaki yeniçeri ağalarını bildirir

ÖnceÇeşteci Ali Ağa, Kara Mustafa Ağa, Bayram Ağa, Hüsrev Ağa, Mehmed Kethüda Ağa, çavuşbaşılıktan çıkma Ali Ağa, Halil Ağa, Süleyman Kethüda Ağa, Kâtip Hasan Ağa, Maktul Hasan Halife Ağa, Mustafa Ağa, Köse Mehmed Ağa ve diğer Mehmed Ağa.

.....(2 satırlık yer boş).....

Gazi Sultan Murad Han'ın cennete benzeyen Bağdad'ı fethettikten sonra İstanbul'a gelip Akdeniz'de Malta adasının fethi için bizzat kendileri Mora'da Avarin'e, oradan Donanma-yı hümâyûna binip Malta gazâsına gittiklerini imkânımız elverdiği ölçüde beyan ederiz

Malta gazâsına gitmesinin sebebi şudur ki; Akdeniz adalarında ve deniz kenarlarında olan Cezayir, Tunus, Trablus vilâyetleri, Mora, Kıbrıs, Rodos ve diğer İslâm beldeleri halkları, gazileri ve Akdeniz kaptanlarının hepsi Devlet kapısına gelip Malta kâfirlerinden ve ona bağlı kâfiristanın diğer Hıristiyan milletlerinden şikâyet ettiler. Diğer İslâm bölgelerinin bilginleri ve ileri gelenlerinden şikâyet dilekçeleri getirip,

"Akdeniz'in bütün kıyı şehirleri, iskele ve adaları elden gitti ve Mısır yoluna tüccar, hacılar ve ziyaretçiler gitmeden kaldı. Bu güzel ülkelere pis kâfirler hadden aşkın saldırdılar.

Özellikle Mora adası içinde güney tarafı ucunda bir burunda aşılmaz ve ormanlık yerde Manya adlı bir *[75a]* vilâyet vardır. (---) Tarihinde yüce atanız Fatih Sultan Mehmed Han fethedip güvenli iken bu an padişahımızın kutlu zamanında Manya kâfirleri asi olup 50.000 küffar ile Malta'ya tabi olup 100 parça yarar firkate ve balkırmatalar ile Akdeniz içinde Rodos, İstanköy, Sakız, Susam adasını, Limni ve Midilli adalarını köy ve kasabalarını yağmalayıp her sene halkından haraç ve baç memleketlerini yağmalayıp halkını aç bırakır ve bir buğday tanesine muhtaç eder oldular.

Her sene tüccar, ziyaretçi ve hacılardan ve deniz kenarlarında olan diğer köy ve kasabalardan her yıl kırk, elli bin insan ayakları bağlı esir olup mal mülkleri yağmalanır.

Azametli padişahımıza arzımız odur ki: "Kaptan Canpoladzâde Mustafa Paşa lalan kâfiristanın Manfortoniyye, Klora, Sicilya, Korsika, Sardilya ve Tementiş taraflarını yağma ettiğinden beri bir Donanma-yı hümâyûn'un o tarafta baş göstermediğinden bütün kâfirler ve Malta kâfirleri baş kaldırmışlardır.

Bütün kefere ve fecereler yüz bulup günden güne fitne ve fesatları artmış ve eşkıyalıkları haddini aşmış olup daima deniz kıyısında olan diyarları yağmalarlar ve o mübarek cami-i şerifleri pisleyip köyleri ateşe verirler. Her sene bu gibi fitne ve fesat temelini bırakıp türlü türlü şeytanlıklar yaptıkları padişahımın saadetli ayaklarına arz olundu. Ferman padişahımındır" diye bu gibi arzlar ve çeşit çeşit feryatnâmeler okunup içeriği belli olunca bu arzları Kara Mustafa Paşa özetleyerek padişaha gönderdi. O da okuyunca hemen Kara Mustafa Paşa ile Kaptan Siyavuş Paşa ve Tersane Kethüdası Piyale Kethüda ve 70 adet derya beylerinden Bekir Paşa, Hüsâm Paşa, Abdurrahmân Paşa, Köse Ali Paşa, Memi Paşa, Cafer Paşa, Kasım Paşa, Cıgalazâde, Hüsâmoğlu, Moralı Maryoloğlu, Hasan Bey, Manca Çarıkoğlu, Elvan Kaptan ve Melemenlioğlu, Mustafa Korsa kaptanlar hâsılı 70 adet derya beyleri ve Tersane-i Âmire'nin güngörmüş iş-erleri ve işbaşında olan güngörmüş ihtiyarları bir araya gelip görüştükten sonra,

"Tersane-i Âmire'nin her gözünde birer yarar başdarda ve diğer geniş yerlerde yirmi adet seksener marangoz arşını çektirir mavunalar yapıla" diye padişah fermanı çıkıp Ruznâmeci İbrahim Efendi eliyle hazine mührüyle mühürlenerek Kaptan (---) Paşa'ya, Tersane Kethüdasına ve Tersane emini Salih Efendi'ye 2.000 Rum kesesi verildi, mühimmatı ve levazımatına harcanmaya başlandı.

Bütün Osmanlı ülkesinde asker sürmeye Dergâh-ı âlî kapıcıbaşıları gitti. Tersane Divanhanesi yakınında beş göz tersane var idi. Onları yıkıp üç adet göz yaptılar ki her biri birer kervansaray gibidir. Onların içinde bizzat saadetli padişaha özgü bir parça mücevher denizler sultanı başdarda ve iki adet yeşil melik mavunalara *Bismillâh* ile yapımına başlandı.

Her geminin kıçları tersane gözlerinin gökyüzüne baş uzatmış kisra taklarına eş idi. Murad Han'ın himmetiyle ve Tersane Emini Salih Efendi'nin çalışmasıyla iki adet mavuna ve bir adet başdarda yapılmıştır ki Nuh Peygamber zamanından beri yedi deryada buna benzer gemi ve tekneler yapılmamışdır.

Üç ayda üçü de tamam olup denize indi ki deniz üzerinde sanki birer dağ gibi hazır dururlardı.

Mavunalar yetmiş oturak olup 140 adet kanatlı sağ ve solundaki küreklerde sekiz forsa ve her birinde biner gemi adamı ve biner yarar silâhlı asker var idi. Ve her birinin kıçında ve başında ellişer adet kırkar okka gelir demir gülleler atar balyemez toplar, *[75b]* sağ ve solunda küçük ve büyük 100 adet şayka topları, kolomboruna topları, saçma topları, darb-zen topları, şahî topları ve muşkât topları var idi. Kısacası ilkbahar olunca İstanbul'da 200 parça başdarda,

kadırga, kalita ve kanca kıçlı forsa kadırgalar eksiksiz aleste olup demir atıp her birine üçer kat mühimmat, levazımat ve levendler verildi.

Yukarıda yazılan yetmiş adet beylerin birer ve ikişer yedekleri ile 100 parça çekdirir, aleste, sogurya, palpa, müsellah ve mükemmel derya kuşu gemileri ile on iki Cezayir kadırgası, on iki Tunus, on iki Trablus, altı kadırga Mısır İskenderiyesi, Reşid ve Dimyat, altı kadırga Kıbrıs adasının, altı adet Rodos'un, altı adet İstanköy, Sakız, Limni ve Midilli adalarının ve altı kadırga da Mora'nın.

Bu anılan kadırgalar hepsi bir yerden Âsitâne-i Saadet'e gelip Tersane-i Âmire'de cümle 500 parça kadırga oldu. 500 parça kalyonlara diğer mühimmat, levazımat, cephane, beylerbeyileri, zeamet ve timar sahipleri, lağımcı, cerahor taifesi konmak için 500 parça karavana kalyonlardan Kara Hoca kalyonu, Bodur Cafer, Memiş Kaptan, Karamanlı Ali, Topal Muharrem, Sarı Solak, Kartaloğlu, Katrazoğlu, Kalafatoğlu, Solak İbrahim Çelebi, Kara Solak Abacıoğlu, Ciminni, Tafralı, Bahçeli, Yüz Arşın ve İskerledoğlu oğlu isimli karavana kalyonlarının her biri dörder ambarlı yüzer adet top çeker karavanalardır kim yılda bir kere Mısır'a sefer edip altı ayda dolar ve altı ayda boşalır. Bisütun Dağı gibi gemiler idi ki, bir padişah zamanında ikisi bir yere gelmemiştir.

Her birinin beşer yüz levendâtı ve beşer yüz gemi adamı vardır. Her birine ikişer bin asker konup hazır durdular. Bu karavanalardan başka 700 barça, kalyon, pink, borton, şitiye, şayka ve karamürsel kısacası bu gibi 700 parça tamamen silahlı gemilere mühimmat, cephane ve diğer levazımatları ile ağzına kadar asker doldurup 700 parça gemiye padişah tarafından tamamen kiraları verilip hazır oldular.

Hâsılı bütün kadırga, kalyon, şayka ve karamürsellerin hepsi 1.700 parça yelken olmak üzere limanda hazır oldular.

Sultan IV. Murad Han'ın geçici dünyaya veda edip sonsuz saltanat ülkesine göçtüklerini mersiyeler ile bildirir

Saadetli padişahın da tuğ ve çadırı Davudpaşa'ya kurulmak üzere iken yüce huylu padişah nikriz, verem, çeşitli müzmin hastalıklar, sefer sıkıntıları ve yorgunluklarından hasta olup yatağa düştü ve ah ve inlemelerle kurtulması imkânsız hâle düşdü. Mutlaka insan vücudu *"(Yer) üzerinde bulunan her canlı fânîdir."* [Rahman, 26] âyetine mazhar düşüp işin sonunda ecelin eline düşer. Beyt:

Eğer dünyâ bekâ bûdî Muhammed Mustafa bûdî
Eğer hüsneş bekâ bûdî ne mürdî Yûsuf-ı Ken'ân

sözünün manasınca ecelden ne mümkün kurtulmak.

Eski bilgeler akıllarıyla ince bir kılı kırk yarıp akdan karayı ayırdılar ve hendese ilmi ile göklere merdiven bulup perhiz ve mücahede ile göklere çıkıp isteklerine ve meramlarına yettiler. Ancak ecel derdine derman bulamadılar. Ecel sonundan bir kurtuluş yeri bulup o belâdan kurtulamadılar. Pes bu merhum padişah da ölüm hastalığına şifa bulamayıp *"Dön Rabbine"* [Fecr, 28] emrine "evet" deyip Cenâb-ı Hak emrine uyarak geçici saltanata veda ederek ebedî ülkenin padişahı oldu, sene (---).

Menzili Firdevs-i berîn ola.

Merhum Gazi Murad Han'a mersiye:

Dâd elinden bî-bekâ girdiş-i devvâr âh-dâd
Sen Muradın aldın ancak halkı etdin nâ-Murad

Böyle bir şîr-i Hudâ'yı hâke saldın âh-kâr
Kime dâd etsek elinden kim ide feryâd [u] dâd

Bütün Müslümanlara matem düşüp Atmeydanı'nda siyah donlu *[76a]* atlarını yokluk ülkesine salıp kendisini babası Sultan Ahmed Han yanında gömdüler. Yerine Sultan İbrahim Han padişah olduğunda Kara Mustafa Paşa sadrazam, Kara Hasan Paşa defterdar ve Abdürrahim Efendi şeyhülislâm bulunup Sultan Murad Han merhumun donanması boşa gitmesin diye yine Akdeniz'e Donanma-yı hümâyûn çıktı. Ancak sanki cansız çıktılar. Sonunda mavunanın biri battı. Akdeniz'de o kadar iş de görülmeyip Kasım günlerinden sonra bütün İslâm ordusu İstanbul'a gelip karar ettiler. Murad Han'ın bir mavunasını Tersane-i Âmire'de kara dağ gibi kara gemiyi kara katran ile matem donuna batırıp Şahkulu İskelesi yakınında büyük gözlerin birisine çektiler.

Tanrı'nın hikmeti dünyanın hali, Malta küffarının imiş. Öyle ileri görüşlü ve tedbir sahibi bir padişah vefat edince bu kadar masraflar boşa gitti, Malta ve diğer kâfirler kurtuldular.

Hemen "İnsan tedbir alır, Allah takdir eder" ve havaleden gayrı çare yoktur.

Daha sonra efendimiz Kara Mustafa Paşa'nın cevher saçan dilinden duyduk ki eğer Cenâb-ı Allah nasip edip de merhum padişah altı ay hayatta olsaydı karada ve denizde bütün kâfir krallarının haraca bağlanmaları kesindi. Hatta İspanya ve Malta kâfirlerleri, Dobra Venedik herseğini aracı koyup İspanya Kızılelma'yı ve Malta küffarı Malta adasını ve altı parça kadırgasını padişaha vermeye söz vermişlerdi. Ancak Allah'ın takdiri bu imiş diye bu sözü Kara Mustafa Paşa'dan duyduk, *vesselâm.*

Sultan Ahmed Han oğlu şehit Sultan İbrahim Han'ın
toprağı tertemiz olsun ***tahta*** *çıkışı*

Sene 1049 [1639-40]. İbrahim Han, merhum Sultan Ahmed Han'ın yedi şehzâdesinin küçüğü idi. Tersane Bahçesi'nde doğmuştur. Tahta çıkışı sırasında (---) yaşına ulaşmıştı. Ancak olgunluk yaşına gelmiş değil idi.

İbrahim Han'ın tahta çıkış tarihi:

Yine kadr ü şeref buldu serîr-i mülk-i Osmanî
Erişdi âfitâb ü asumâna efser ü dîhim

Yazıldı resm-i Osmanî ile teşrîfine târîh
Cülûs-ı pâdişâh dâd ger Sultân İbrahim. *Sene 1049 [1639-40].*

Diğer tarih:

Halledallâhu mülk-i İbrahim *(---)*

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan İbrahim devrindeki vezirleri bildirir

Tahta çıktığı gün **Kara Mustafa Paşa** veziriazam bulunup yerinde bırakıldı. Bütün insanlar rahat olup (---) sene sadrazam oldu. Sonunda padişahın haset ve çekemeyen nedimlerinin fesatlıklarıyla öldürüleceğini bilip Hasbahçeden sarayına kaçtı. Ardından kıyafet değiştirerek sarayından çıkınca dışarıda Musa Paşa Sarayı önünde Bostancıbaşı Sarhoş İbrahim Paşa rastgeldiği yerde bir bostancı, başına bir tüfek kundağı vurarak şehit ettiler ve Parmakkapı'da türbesinde gömdüler.

Şam'da vali olan **Cüvan Kapıcıbaşı** sadrazam oldu. (---) Sonra azledildi ve Girit'e serdâr olup vefat etti.

Bundan sonra **Salih Paşa** veziriazam oldu. Hersek sancağının Loben Kasabası'ndan olup Boşnak asıllı idi. (---) sene sadrazam olup Tezkireci Ahmed Paşa'nın hilesiyle boğarak şehit ettiler.

Ardından **Hezârpâre Ahmed Paşa** sadrazam oldu. (---) sene sadârette kalıp halk ayaklanması korkusundan saklanmıştır. Mevlevî Derviş Mehmed Paşa bulup boğarak öldürmüştür. Ölüsünü Atmeydanı'na bıraktılar, cesedini halk parça parça ettiler. O gün o ayaklanmada çirkin lâkaplı Oğlan Püzevengi adlı (---) ve Hünkâr Musahibi Hoca Cinci *[76b]* (---) Atmeydanı'nda bütün âlim ve salihlerin izniyle parça parça eyleyip leşlerin Ahmed Paşa'nın leşi yanına bıraktılar.

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan şeyhülislâmları bildirir:

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan kazaskerleri bildirir:

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan İstanbul mollalarını bildirir:

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan hekimbaşı ve müneccimbaşıları bildirir:

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan vezâret ile defterdarları bildirir:

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan nişancı paşaları bildirir:

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan yedikubbe vezirlerini bildirir:

Tarih:

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan olan eyalet vezirlerini bildirir:

Boynueğri Mehmed Paşa'nın tarihi:

Mîr-i mîrân-ı Halep oldu, Mehmed Paşa. *Sene (---).*

.....(1.5 satırlık yer boş).....

İbrahim Han zamanında isyan eden vezirleri bildirir

Varvar Ali Paşa, Sivas valisi iken İbrahim Han İpşir Paşa'nın karısı Mavrol kızını isteyince Varvar Paşa "Şeriata aykırıdır, vermem" deyince Sivas'tan azledilip katline ferman vardıkta başına asker topladı. "Şer' ile davam vardır" diyerek gelirken Köprülü Mehmed Paşa'yı bozdu. Çerkeş adlı yere gelince İpşir Paşa ansızın Varvar'ı bastı. İpşir için asi olmuşken İpşir, Varvar'ı öldürdü, sene (---).

İbrahim Han fermanı ile Yeni Saray'da yapılan kasırların tarihlerini bildirir

Dedi fermân ile târîh-i binâsın Cevrî
Nüzhet-âbâd-ı cedîd oldu bu kasr-ı âlî. *Sene (---).*

Tarih:

Bu müferrâh menzilin Cevrî dedi târîhini
Seyr için oldu binâ bu kasr-ı Sultân-ı cihân. *Sene (---).*

Tarih:

Mübârek eylesün Mevlâ bu âlî kasr-ı zîbâyı. *Sene (---).*

Tarih:

Keşşi mübârek ola Yarâb yümnile bu zevrak-ı zîbâ. *Sene (---).*

İbrahim Han'ın şehzâdeleri:

Dua-yı hayr ile Çevrî dedi Şehzâdeye târîh
Ola Sultân Mehmed âftâb matla'-ı ikbâl

Benzersiz tarih (---) (---) (---) (---) (---)

Nûrdur geldi Mehmed sulb-i İbrâhîm'den. *Sene (---).*

Diğer tarih:

Vechini bir ârife sordum dedi târîh için
Geldi dünyâya vücûdu Han Mehemmed yümnile. *Sene (---).*

.....(1 satırlık yer boş).....*[77a]*

Sultan İbrahim Han'ın zamanında olan kumandanların fetihlerini bildirir

Mirimiran Nasuh Paşazâde tarihi:

Mübârek eyleye câh-ı vezâreti Mevlâ. *Sene (---).*

Nasuh Paşazâde Hüseyin Paşa'nın Vezir Kara Mustafa Paşa eliyle Üsküdar sahrasında bozguna uğratılması sene (---).

Sonra Nasuh Paşazâde'nin Kara Mustafa Paşa eliyle çok kötü sonla katledilmesi, aynı sene.

Moskof kâfirleri (---) tarihinde Karadeniz kıyısındaki Azak Kalesi'ni Tatar Han'ın ağır davranması sebebiyle Kazak işgal etti. 700 parça yelkenli gemilere denizler gibi çok askeri doldurulup Azak Kalesi'ni tam (---) ay kuşatıp kale döven topların darbesinden kalenin duvarlarında bir alâmet kalmadı. Bütün cehennemlik kâfirler hayatta iken yer altına girip bir ay da yer altında savaştılar. Sonunda kış vakti gelip bütün İslâm gazileri gemilere dolarak fetih yapamadan dönüp İstanbul'a geldiler.

İkinci defa Serdâr Cüvan Kapıcıbaşı gelecek sene yine denizler gibi İslâm askerini Azak Denizi'nde yüzen 300 parça fırkateye doldurdu. Önceden olduğu gibi kanun üzere Donanma-yı hümâyûn ile denizden ve karadan bu kadar 10.000 asker Azak Kalesi'ni kuşattılar. Kâfirlerden ses sedâ çıkmadı. Bütün Kazakların kararları kaçmak olmuş ve kaleyi bırakıp cehenneme gitmişler.

Tanrı'ya hamdolsun Azak Kalesi Osmanoğulları eline savaşsız olarak bu biçimde girdi. Bugün bile "Hüseyin Paşa Azak'ta cenk etti, Mehmed Paşa cenksiz fethetti" derler.

Ardından Serdâr Mehmed Paşa, Eflâk ve Boğdan, Tatar, Çerkez ve Osmanlı askerine koma kurdum edip yedi ayda yeniden bir Azak Kalesi yaptı ki hâlâ azap yurdu sağlam bir kaledir. Sultanzâde Mehmed Paşa eliyle İbrahim Han binasıdır.

Tanrı'ya hamdolsun bu hakîrin dördüncü gazâsı bu Azak kalesidir. Hakîr o sene Kırım ülkesinde kalıp bütün İslâm askeri, Tatar Han gazileri ile Azak'ta kışladı. Serdâr kendi mensupları ile Donanma-yı hümâyûna binip İstanbul'a doğru yola çıktı.

İkinci fetih
İbrahim Han zamanında, Akkirman askerlerinin yardımı ve Tatar Han eliyle Eflâk ve Boğdan vilâyeti

Eflâk Beyi Matey voyvoda ve Boğdan Beyi Lipol voyvoda (---) tarihinde yirmişer sene hükûmet ederek Karun hazinesine sahip olmuşlardı. İki kâfir birbirine şiddetli düşman idiler. Boğdan Beyi Lipol Bey, bir kızını Kazak-ı Ak hatmanı Ihmılınc'a verdiğinden 20.000 tüfekli kefere yardıma geldi. Eflâk Beyi Mati voyvoda da 100.000 asker ile Berkovişte adlı tahtından hareket ederek iki kâfir birbirine gelmede.

Bu durum Devlet kapısına arz olununca Rumeli eyaleti, Özü eyaleti ve Tatar Han askeri bu kâfirlerin cengine engel olmak için görevlendirilerek İslâm ordusu toplandı.

İki kâfir askeri Eflâk ve Boğdan sınırında Fuhşan şehrinde Fuhşa Nehri kıyısında büyük bir savaş ettiler.

Eflâk Beyi Mati galip gelip Boğdan Beyi Lipol bozguna uğradı ve iki taraftan 70.000 kâfir kılıçtan geçti. Tatar ve Osmanlı askeri bu bölgede Eflâk ve Boğdan ülkelerine akınlar ve gece baskınları yapıp yüz binden fazla esir ve yüz binlerce hayvan ve ganimet malları alarak Eflâk ve Boğdan ülkesini harap ve halkın esir edip evlerini barklarını ateşe vererek yerle bir ettiler. İslâm Giray Han, Boğdan Beyi Lipol'u esir ederek Devlet kapısına gönderdi ve Yedikule'de Lipol haps olundu. Eflâk Beyi Mati'den 2.000 kese alınıp suçu bağışlanarak beyliği yine kendisine verildi.

Tanrı'ya hamdolsun, rüzgâr gibi giden ve düşmanı kıran Tatar ile bu büyük savaşta birlikte oldum ve ganimet mallarıyla nimetlenip Kırım'a geldim. *Vesselâm.*

Üçüncü fetih
İbrahim Han zamanında ve Serdâr Silahdar Yusuf Paşa eliyle Girit adasında Hanya Kalesi

Hanya Kalesi'nin fethinin sebebi Sultan Ahmed Han'ın kutlu nefeslerinin etkisidir ki Girit fethi, evlâdı İbrahim Han'a nasip oldu.

İnşaallah Ahmed Han'ın, Venedik'ten Girit adasını Yeni Cami'ye vakıf olması için istediği yazılır. Ancak anılan senede İbrahim Han'ın Dârüssaâde Ağası Sümbül Ağa azâd *[77b]* olmuştu.

Esirî Mehmed Efendi ile birlikte Mısır'a gitmek için İbrahim Çelebi adlı reisin büyük bir karavana kalyonununa 3.000 kadar hacı, ziyaretçi ve tüccar binip Mısır'a giderken Değirmenlik adlı ada önünde 6 parça Malta gemisi bu İbrahim Çelebi kalyonunu çevirerek top ile döve döve [insanları şehit eder]. İki günde kalyon içinde insan az kalır. O yerde Kızlar Ağası ve kalyon sahibi İbrahim Çelebi de şehit olup kâfirler gemiyi ele geçirerek yedek ile Girit Adası'nda Hanya Limanı'na varıp demir atıp yattı.

Hayreddin Paşa ahitnâmesinde öyle der ki "Âl-i Osman'dan bir gemiyi düşman alıp ellik olan kâfiristanın limanına komayalar."

Bu Hanya kâfirleri bu sulh ve ahitnâmeye aykırı davranıp Malta kâfirlerine göz yumarak limanlarına kodular ve Kızlar Ağası'nın bütün atları, kısrakları ve ganimet mallarını Hanya Kalesi'nde sattılar. Bu içler acısı durum, İbrahim Han'a yansıyınca "Tez Malta üzere seferim vardır" diye 700 parça gemiyle Silahdar Yusuf Paşa kumandan olup Malta niyetine giderken Anavarin Kalesi'nde sulanup yirmi parça yavaş hareket eden yaralı kadırgaları bırakıp içinde olan mühimmat ve levazımatlarını diğer kadırgalara askerleri ile doldurdu ve tekrar dönüp önce Girit Adası'nda Todori kalelerini birer saatte fethetti. Ardından Hanya Kalesi'ni kuşatıp (---) günde Tanrı'ya hamdolsun nasıl fetholduğu yazılır.

Tanrı'ya hamdolsun bu altıncı gazâmızda bulunup İnebahtılı Durak Bey fırkateleri ile Çukalar Adası'nın yağmalanmasında bile bulunup Durak Bey ile İnebahtı vilâyetine gittik. Hanya fatihi Yusuf Paşa İstanbul'a Donanma-yı hümâyûn ile vardığında mazlum Yusuf Paşa'yı hizmeti karşılığında, Cinci Hoca'nm kışkırtmasıyla zalimler aman vermeyip haksız yere şehit ettiler.

Dördüncü fetih
Hain İpşir Paşa eliyle mazlum
Varvar Ali Paşa'nın bozguna uğraması

Yukarıda yazıldığı üzere günahsız Varvar azledilmeyi seçip İpşir'in karısını İbrahim Han'a kanunsuz olarak vermemişti. Tokat Kalesi'nde Perî Han Hatun'u emanet koyup sonunda İstanbul'a gelirken zalim ve hain İpşir, "Babam sen benim ehlim için azli kabul eyledin, ben de senin ile gönül ve yol birliği ederek şeriat kapısı İstanbul'a giderim" diyerek Varvar'a tavşan uykusu verip bir gün Çerkeş adlı yerde gafilce Varvar'ı bastı, binlerce adamını kırarak

Varvar'ı şehit edip kellesini İstanbul'a gönderdi. Sivas eyaleti de İpşir'e verildi.

Serdâr Tekeli Mustafa Paşa'nın bozguna uğraması: Hanya (---) tarihinde fetholunca, Venedik kâfirleri bunun intikamını almak için Hırvat asıllı olan Hanya fatihi Yusuf Paşa'nın, ilini vilâyetini yağmalayıp yetmiş adet kaleye, kiliseye ve Derniş Kalesi'ne yayıldılar. Bosna ve Hersek, Kırka ve Kilis sancaklarını berbat ettiler, bütün halkı uskok olup Venedik'e tabi oldular. Aynı sene sonunda anılan senede Tekeli Paşa serdâr olarak Venedik körfezi kıyısında Şibenik Kalesi demlen kötü adlı uğursuz kaleyi 100.000 asker ile kırk gün kırk gece kuşattı. Topçubaşı kale döver toplar ile kaleyi yaralayınca Mustafa Paşa,

"Bak â topçubaşı siyah barudu israf edip bu kaleyi yıkarsın, ancak fetheyledüğüm zaman sana kaleyi kirpiğinle yaptırırım" der idi.

İşin sonunda kaleyi içinden gelerek dövmedi. Bütün asker kalenin altında oturdular. Kırkıncı gün gökten şiddetli bir yağmur inince İslâm askeri toza, toprağa ve belâ çamuruna battı. Zorunlu olarak bütün asker siperden çıkarak Şibenik Kalesi yakınında Danilova adlı büyük bir sahrada toplandı. Sabahleyin, adı geçen sahranın dört tarafından yüz binlerce haçlı bayraklı kâfirlerin İslâm askerlerini kuşattıklarını gördük.

Öğle vaktinde büyük bir savaş olup 22.000 Müslüman şehit ve 18.000 adam esir olup binlerce çadır ve çerge ile bu kadar ganimet malları kâfirlerin ellerine geçti. *[78a]*

Hakîr o uğursuz savaşta Yeniçeri Ocağı'yla idim. Hemen var kuvveti pazuya getirip at boynuna düşerek Gılamuc Kalesi dağlarına kaçtım. Atımı da koşumlarıyla bırakarak sık bir orman içine girip yedi gece dağlarda saklandım. Ot yiyerek karnımı doyururdum. Daha sonra kâfirler bu kadar çadır ve çerge ile Kilis Kalesi altına vardılar. Tekeli Mustafa Paşa'nın otağını kurup mel'un general başına serdârın selimîsini giyerek âdet üzere Osmanlı divanı edince Kilis kalesinin bütün âyanı, eşrafı, kumandanları ve dizdârı dışarı çıktılar. Gizlenmiş olan kâfirler hemen kaleyi işgal ettiler. Bu şekilde Kilis Kalesi gibi göklere baş uzatmış sağlam bir kaleyi tasarruflarına alıp kalenin bütün ileri gelenlerini çoluk çocuklarıyla esir ettiler.

Bunun gibi bir uğursuzluk Osmanlı Devleti'nde bir tarihte olmamıştır. Venedik kâfirlerinin bu şekildeki isyanı sebebiyle Akdeniz'de olan bütün adaları kâfirler haraca kesip binlerce hacı ve tüccar gemilerini alır oldu. Her sene Akdeniz'e çıkan Donanma-yı

hümâyûnu bozguna uğratıp gemileri Venedik'e götürür oldu. Bu hal üzere Osmanlının durumu perişanlaştı.

Sultan Ahmed Han oğlu şehit Sultan İbrahim Han'ın saltanat yıllarının sonları

İkisinin de toprağı mis kokulu olsun

Padişah (---) tarihinde tahta çıktığında Kara Mustafa Paşa sadrazam olarak bulunuyordu. Kara Mustafa Paşa devletin hayrını isteyen yiğit bir vezir idi. Onu öldürüp musahipler, cüceler, dilsizler, hadım Araplar, haseki kadınlar, musahibeler, diğer musahip Cinci Hoca ve Hezârpâre Veziriazam Ahmed Paşa, her biri fırsat bulduklarında ol saf kalpli padişahın nice bin tatlı dil ile kanına girip türlü türlü heveslere düşürdüler. Vezirler, devlet adamları, âlimler ve salihlerden mal toplamak için rüşvet almayı başlattılar.

Padişahı kadınların sohbetine dadandırıp Mısır'dan gelen hazineyi Milkî Bola, Şekerpâre Bola, Telli Haseki ve Saçbağlı hasekilere dağıttırdılar. Bir hazine de Cinci Hoca'ya ve nice hazineler de gereksiz saraylara, saray düğünlerine ve samur döşeli köşklere harcandı.

Bu şekilde "Hazineyi yok ettin" diye bir kere ayaklanma olup hayli karışıklıklar çıktı. Bu ayaklanma hareketinden vezir, Cinci Hoca ve diğer musahipler ders almadılar. Girit Adası'na serdâr Deli Hüseyin Paşa ile İslâm askeri içi yanmış ve ağlayarak bre imdâd el-aman diye feryat ederek gittiler.

Beri tarafta Cinci Hoca padişahtan bir an ayrılmazdı ve padişah yanında ondan yakın bir kimse yoktu. Veziriazamdan ve vâlideden yakınlığı fazla idi. Hinto koçuya binse birlikte binerdi. Tahtırevana girse birlikte girip iner binerdi. Her an öğüt verenlere güleryüz gösterip yüzlerine gülerdi.

Her saat o mazlum padişahı hoşa giden sözlerle gururlandırıp tedbirsizlik ederdi, çünkü devlet hizmetinde bir iş görmemiş, Safranbolu'dan Şeyhzâde adlı bir softa idi. İstanbul'a gelmiş, Hakîr [Evliya Çelebi], Hamid Efendi Medresesi'nde *Molla Câmi* ve *Kâfiye*'yi Ahfeş Efendi hocamızdan okurken bu adı geçen Cinci, İzzî kitabını okurken Tanrı'nın hikmeti aziz ismine mazhar düşüp bir günde izzet bulmuştu.

Saadetli padişaha *"Sürh-bâd"* ve *"Gencü'l-arş"* dualarını okuyunca İbrahim Han düzeldi ve şeyhzâdenin ismi Cinci Hoca adıyla ünlü oldu. Ancak Hudâ âlimdir ders arkadaşım olması cihetiyle biz biliriz ki davet ilminden asla bir harf bilmezdi. Ancak baht ve şansı bir zaman izin verdi. O da bukalemun renkli felek atlasında kumaşçılık edip sağa ve sola mekikler attı.

Sonunda Girit Adası'ndan feryat ile Kara Murad Ağa gelip yardım istediğinde padişah tarafından feryatçı Murad Ağa'dan 1.000 kese, bu kadar şemâme amber, yetmiş sandık samur kürk ve iki haseki cariye istediler.

Hemen Murad Ağa bütün yeniçeri odalarına ve sipahi ağalarına haber etti. *[78b]* Sipahiler Atmeydanı'nda, yeniçeriler Etmeydanı'nda toplanıp ayaklandılar. "Allah Allah" diyerek Atmeydanı'nda toplanıp Sultan İbrahim Han mazlumu sırça sarayda hapsettiler.

Yerine oğlu Şehzâde Mehmed Han'ı padişah edip bütün vezirler, devlet adamları bilginler ve salihler bîat ettiler. Mevlevî Derviş Mehmed Paşa veziriazam olup Kara Murad Ağa yeniçeri ağası oldu ve Ahmed Paşa firar etti.

Ertesi günü Ahmed Paşa'yı gizlenmiş olarak buldular. Koca Veziri katledip leşini Atmeydanı'na bıraktılar.

Yanı sıra Oğlan Püzevengi lâkaplı (---) Mollayı parça parça ederek ölüsünü Ahmed Paşa'nın yanına bıraktıklarında bütün asker Ahmed Paşa'nın leşine kılıç üşürüp parça parça ettiler. Bütün yağını sızı hastalığına ilaç diye yağma ettiler.

Daha sonra Cinci Hoca'yı da katlettiler. Bütün musahiplerin kimini öldürdüler ve kimini ömür boyu sürgün eylediler.

Musahibe avratlardan Şekerpâre Bola'yı İbrim'e sürdüler. Diğer kadınları Eski Saray'a sürüp her birini bir vezire ve seçkine verdiler. Ertesi gün, sabahleyin Recep ayının 25. [15.08.1648] günü Sultan Mehmed Han'ı Eyüpsultan ziyaretine götürüp padişah alayı kılıç kuşattılar. Yine alay ile Edirnekapı'dan içeri gelip atası Fatih'i ziyaret edip "Şahin âşiyânında tünekler gibi" Hasoda'da karar etti. O arada,

"Bre, Sultan İbrahim sırça saraydan kurtulup hapisten kaçarak bostancıbaşı ocağına sığınmış, kulun bir kısmı yine İbrahim Han'ı istermiş" diye İstanbul içinde büyük bir söylenti ve çalkantı olup Atmeydanı'nda silahlı yüz binlerce adam toplandı.

Bunun üzerine Abdürrahim Efendi'den fetva alarak Koca Vezir Kara Murad Ağa, Emir Paşa ve nice iş-erleri Hünkâr'dan ferman alıp sırça saraya toplandılar. Koca Vezir, Cellat Kara Ali'yi binlerce değnek vura vura sırça saraya koydu. Cellat Kara Ali *Bismillâh* deyip içeri girince mazlum İbrahim Han,

"Canım Usta Ali neye geldin?",

"Hünkârım cenaze namazı kılmaya geldim" deyip İbrahim Han'a sarılır.

İbrahim Han da gürbüz yiğit er, birbiriyle güreş ederken cellâdın bir yardımcısı da yetişip İbrahim Han'ın can evine bir diz bendi

vurdu. İbrahim Han can havlinde iken Kara Ali kemendle bağladı, çırağı da yardım etti. 1058 yılı Recep ayının 29. [19.08.1648] uğursuz gününde mazlum İbrahim Han'ı boğarak şehit etti.

Kara Ali'ye 500 altın verip "Durma hacca git" derler.

İbrahim Han'ın na'şını kefenleyerek Hasoda önünde yıkadılar. Divanhane önünde serviler altında cenaze namazına er kişi niyetine durdular. Bütün vezirler ve devlet adamları İbrahim Han'ın cenazesinde hazır oldular. Abdürrahim şeyhülislâm idi imam oldu.

Mehmed Han da namaza geldi. Cenaze namazı kılındıktan sonra İbrahim Han'ın tabutu önü sıra ters eğerli atlar ve bütün vezirler siyah nikablar örtünüp müezzinler *"Vahdehû lâ şerîke leh"* diyerek İbrahim Han'ın tabutunu amcası Mustafa Han'ın mezarına götürdüler.

Amcası Sultan Mustafa Türbesi'nde, yanına gömdüler. IV. Mehmed Han, Osmanlı'ya müstakil padişah oldu.

Sultan İbrahim Han oğlu şanı yüce Sultan
IV. Mehmed Han'ın saltanat yılları
Allah saltanat ve halifeliğini sonsuza
kadar sürdürsün, âmin

Tahta çıkışının tarihidir:

Cülûs-ı Han-ı Mehemmed eyledi âsûde dünyâyı.

Diğer tarih,

Oldu Sultân Mehemmed Gazi cümle hâkandan a'del ve ekrem.
Sene 1058 [1648].

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Tahta çıkışı; 1058 Receb'inin 18. günü [08.08.1648] Cumartesi idi. İkindi vakti saadetle taht sahibi padişah olduğunda yedi yaşına henüz ulaşmış idi. Tahta çıkışı sırasında hazinede bir kızıl mangır kalmamış ve merhum Sultan Murad Han'ın din uğruna harcanacak yedi adet hazinesinden de bir habbe kalmamış idi. İmdi "Kula da cülûs inâmı (bahşişi) gerektir" diye şanı yüce Mehmed Han, babası zamanında hazineyi yok edenlerin yakasına yapıştı.

Cinci Hoca malından 3.000 kese, maktul Hezârpâre Ahmed Paşa'dan 5.000 kese ve Şekerpâre'den 1.000 kese kısacası bunların benzeri yüzlerce yerlerden beş Mısır hazinesi tahsil olundu.

1058 Şaban'ının 5'i Salı günü [25.07.1648], 3.700 kese cülûs bahşişi *[79a]* verildi. Ardından 7000 kese maaş verildi.

Bağdad'a yardım için henüz kapıya çıkmış 3.000 yeniçeri ve Girit'e yardıma yazılan 3.000 sipahileri hak etmedikleri halde

cülûs bahşişine yeni mevâcib kaydolundu. Onlar için de 1.000 kese bahşiş aldılar. Bütün 'askerî sınıflar ihtiyaçtan kurtuldular. Devletinde bir bolluk oldu ki tabir olunmaz. Günden güne memleketin etrafının korunmasında olup yok edilen hazineleri tamamen yerine koyarak Osmanoğulları devletine düzen verdi. 1058 Şaban'ının 11'i Pazartesi günü [31.08.1648] bütün saraylara cülûs bahşişi dağıldı. Aşçı ve helvacılarına bahşişleri noksan çıkıp bütün askerler ayaklanınca kilârcıbaşı azl edildi, saray ağası kilârcıbaşı oldu.

Sultan IV. Mehmed Han'ın dış görünüşü

Gerçi tahta çıkışında (---) yaşında gayet zayıf ve ince bir çocuktu. Ancak gayet yetişkin, zeki, Aristo akıllı, sessiz sakin idi. Yaşı yirmiye ulaştığında avcılığa merak saldı. Açık havada dolaşmaktan dolayı dinçlik kazandı. Orta şişmanlıkta ve iri olup vücudu cüsseli, göğsü yerinde, omuzları geniş, sırtı enli ve belinden aşağısı uzun idi. Boyu, babasının boyu gibi uzundu.

Pazuları kalın ve elleri arslan pençesi gibi genişti. Yüzünün görünüşü güzeldi. Açık kaşlı, elâ gözlü, şirin sözlü ve aydınlık yüzlü idi. Görünüşünde, davranışında ve sözlerinde sanki bir sahip-kıran idi.

Gerçekten yine şanları için bütün yıldızlar ilminde ve cifir ilminde;

"İbrahim Han oğlu Yusuf adlı bir padişah olup Yusuf güzelliği gibi olup kırân sahibi olup Doğuya ve Batıya velvele salıp bütün kâfiristana, reâyâ ve berâyâya, celâlî ve cemâlîlere vâveyla salıp Venedik ve Nemse ve Leh ve Çeh ve Rus ve Moskof diyarların harap edip Yusuf-sıfatlı gayretli bir padişah ola" diye bütün cifirciler böyle çıkarıp yazmışlar idi.

Tanrı'nın hikmeti bu Mehmed Han, anasından doğmazdan önce İbrahim Han,

"Eğer bir erkek evlâdım doğarsa, müjde edenden başka ilk kimi görsem evlâdıma onun ismini korum" diye söz vermişti.

Hudâ'nın hikmeti Hünkâr imamı Yusuf Efendi sabah namazını kılmaya varmıştı. Bu sırada Kızlar Ağası Mehmed Han'ın doğumu müjdesini getirince Hünkâr imamı Yusuf Efendi görünmüş, hemen İbrahim Han,

"Vallahi şehzâdemin ismini Yusuf kodum, zira ilk sözüm böyledir ki evvel gördüğüm adamın ismini koyam. Tanrı'ya şükür böyle insanların kendisine uyduğu, büyük bir âlim kimseyi gördüm" deyip ismini Yusuf koydu. Bahtı açık şehzâdenin kulağına ezanı da Yusuf Efendi okudu. Bu hâl üzere yedi saat ismi Yusuf oldu. Daha sonra musahibeler padişahın kanına girerek,

"Yusuf kul ismidir, meymenet yoktur, ismi Mehmed olsun" diye rica edince Mehmed dediler. Ancak ilk başta, kulağına ezan okunduğunda Yusuf ismiyle isimlenmiş idi. Tanrı'nın hikmeti cifircilerin çıkarımları üzere ilk başka ismi Yusuf olmuştu. Allah'ın emriyle Yusuf yüzlü cihanın sevgilisi şanlı bir padişah oldu. Sakalı az, bıyığı çok, iyi ata biner, avlanmaya ve savaşa düşkün, gayretli bir padişah idi.

Zamanında olan veziriazamları bildirir

Cülûs gününde yeni vezir **Mevlevî Koca Derviş Mehmed Paşa** (---) asıllı güzel huylu bir adamdı. Daha önce vezirlik ve defterdarlıktan uzaklaştırılmış ve Mevlevîhanenin bir köşesine çekilmiş idi. Tahta çıkış günü sadrazam ettiler. Sonra devletin gelir ve giderlerine düzen vereyim diye çok çalıştı, hak etmeyen kimselerin maaşlarını kesti. Devlette öyle dindar, tedbirli, hizmet eden bir veziri azlettikten sonra Malkara'ya sürdüler ve orada boğarak şehit ettiler. Ancak ebedî makama ulaştı.

Sonra yerine (---) tarihinde **Kara Murad Paşa** veziriazam oldu. Yeniçeri Ocağı'nda yetişmiş Arnavut asıllı biri idi. Bu da selefi Koca Vezir gibi bir Donanma-yı hümâyûn ile Girit Adası'na asker gönderip kâfirlerin Akdeniz'de ödleri patladı, illeri vilâyetleri yerle bir oldu. Bu da (---) ay *[79b]* sadrazam oldu. Hazineden çok mal sarf ettin diye görevden uzaklaştırıldı.

Efendimiz **Melek Ahmed Paşa** (---) tarihinde (---) ayının (---) günü sadrazam oldu. İstanbul toprağında Tophane semtinde doğmuş. Üç yaşına geldiğinde Abaza diyarında (---) adlı aşirette süt annesinin yanında büyüdü. 15 yaşında bu hakîrin annesiyle birlikte Sultan Ahmed'e hediye getirmişlerdi. Melek'i Harem-i Hâssa almış ve annemizi babamıza hediye etmişti. Bu hakîr ondan doğmuşuz.

Melek Ahmed Paşa'nın babası, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın kapıcılar kethüdası olup Gence, Şirvan, Şamakı ve Demirkapı seferlerinde beraber bulunmuş ve 140 yaşında ölmüştür..

Daha sonra Melek, Murad Han'a silahdar ve musahip olup Bağdad'ın fethi günü Diyarbakır eyaleti vezirlik verildi. Osmanoğullarının bütün yüksek mansıplarına üçer dörder kere, (Mısır ve Budin'den başka) tayin oldu. Sonunda gün görmüş, işbilir, dindar ve yiğit bir vezir olduğundan sadrazam ettiler.

Girit Adası'na 3.000 sipahi ile defterhaneyi Deli Hüseyin Paşa'ya vezâretle, bir tuğ da Bıyıklı Mustafa Paşa'ya gönderip Girit'e yardım etti. Akdeniz'e benzeri görülmemiş bir Donanma-yı hümâyûn çıkarmıştır. O büyük yardım Girit Adası'nda kumandan Hüseyin Paşa'ya varınca Marko Zavil'in pis askerlerini Hüseyin

Paşa bozguna uğratarak Seline Kalesi ve Resmo Kalesi'ni fethetti ve İstanbul'a müjdeciler geldî.

Hüsâmoğlu Ali Paşa'yı (---) ayında kaptan paşa edip 300 parça kalyon kadırga ile bir Donanma-yı hümâyûn da çıkarmıştır ki sanki Kılıç Ali Paşa donanması idi. Akdeniz'de kâfirler ile bir kere elleşip kâfirler bozguna uğramışlar ve akşam vakti olunca kâfirler kaçmışlardır.

Donanma-yı hümâyûn Kara Foçalar Limanı'nda demir atıp bütün asker dışarı bağ ve bahçelerde zevk ve eğlenceye dalmışlardı. Şafak vaktinde kâfirler habersiz donanmayı bastılar. Bütün askerler dışarıda ve bir kısmı da rahat uykusunda iken kâfirler ateş etmeye başladılar. Bütün gemileri ateşe verdiler. Kalan asker karaya çıktı. 40 parça kadırga ve 11 adet kalyonları yedeğe alıp diğer kalyonlarımız cenk ede ede 20 parça kâfir gemileri[ni] helâk etti. Her biri bir tarafa kaçıp donanmamızın yenilgisi haberi geldi. Sonra paşa mührü saadetli padişaha teslim etmek isteyince kendisine padişah tarafından sert uyarı geldi ve yine mühür kendisinde bırakıldı. Senelik 700 kese vezir hâssını Bâb-ı Hümâyûn'a teslim etmeyi kanun haline getirdi.

Melek Ahmed Paşa'nın azlinin sebebi: Azak Kalesi'nde kul ayaklandı. Ağalarını ve bazı çorbacılarını parçalayıp maaş için İstanbul'a feryatçılar gönderdiler. Ancak mevsim kış olduğundan paralarının denizden gitmesi mümkün olmadı. 300 kese kuruşu altın edip ulaklar ile karadan Kırım'a, Kırım'dan Azak'a göndermek için bu 300 keseyi İstanbul esnafına dağıttılar. Bu arada Defterdar Emir Paşa, Kudde Kethüda ve Gümrük Emini Hasan Çelebi Müslümanların hazinesinden kalmış Diyarbakır bezi, kırmızı ve sarı sahtiyan ve aktar şebine benzer eşyaları da sanat sahiplerine dağıttılar. Bir sabah Atmeydanı'ndan beri bir "Allah Allah" sesi koptu. Bütün esnaf silahları ile Bâb-ı Hümâyûn önüne gelip,

"Padişahımıza Defterdar Emir'den, vezir kethüdası Kudde Kethüda'dan ve gümrük emininden feryadımız vardır" diye bağırıştıkları Padişah'ın kulaklarına ulaşınca Padişah üç kere Melek Paşa'yı huzuruna davet etti.

Paşa mührü verip "Umum içre gitmek büyük hatadır ve tehlikedir" diye padişah huzuruna gitmezdi.

Sonunda dördüncü kere Kapıcılar Kethüdası İbrahim Ağa ile Hasodabaşı gelip "Ya padişaha gelip cevap verin, yahut mührü geri verin" dediler.

Paşa can u baş üstüne deyip mührü kapıcılar kethüdasına teslim ederek birer kese altın ve birer samur elbise verilerek kendisine Silistre eyaleti sadaka olundu. (---) senesi Ramazan *[80a]* ayının

(---) günü sadrazamlıktan azledildi ve İstanbul dışında Topçular adlı sarayında yerleşti.

Siyavuş Paşa veziriazam oldu. Abaza ırkından idi. Sultan Murad Han'ın çukadarlığından kaptan paşa oldu. Mısır'dan başka bütün yüksek makamlara gelerek sadrazam olduğunda herkesten güçlü olmak düşüncesinde olup önce efendisi Sultan Murad Han'ın annesi Kösem Vâlide'yi Kızlar Ağası Div Süleyman Ağa eliyle saçıyla boğarak şehit eylediler. Yeniçeri Ağası Kara Çavuş'u, Kul Kethüdası Çelebi Mustafa Ağa'yı, Bektaş Ağa'yı, Sarı Kâtib'i ve nice iş erlerini katletti. "Herkesten melik veziriazam oldum" der iken elli dördüncü günü adı geçen Kızlar Ağası Div Süleyman Ağa, kudurmuş dev gibi Siyavuş Paşa'nın çehresine bir Firavun sillesi vurdu.

"Ver mührü bre sefih oğlan" diye mührü alıp **Gürci Mehmed Paşa**'ya verdi. (---) yetişmiş, Hotin Seferi'nde cebecibaşı olmuştur. Beylerbeyi ve vezir olarak zapt etmediği mansıp kalmamıştır. Bu da büyük bir donanma çıkarıp Girit'e 2.000 yeniçeri ve 3.000 sipahi yazarak yardım gönderdi. (---) sene halk ile karışıp iyi geçinirken "bunaktır" diye azledildi.

Tarhuncu Ahmed Paşa, veziriazam oldu. Musa Paşa ve Hezârpâre Ahmed Paşa'ya da kethüda olup sonra Diyarbakır'ı müsellimi zaptederken Mısır verildi. (---) asıllı idi. Mısır'da kubbe altında adaleti meşhurdur. Bu da Girit'e donanma (---) kula aylıklarını tamam olarak verirken "devlet haini" diye bahane edip padişah divanından kaldırıp o an katlettiler.

Yerine kaptan olan **Bıyıklı Derviş Mehmed Paşa** sadrazam oldu. Osman Han'ın Kızlar Ağası Mustafa Ağa kullarından idi. Çerkez asıllı tedbirli ve yiğit bir vezir idi. Osmanoğulları devletinin işleriyle ve halkın sorunlarıyla uğraşırken Tanrı'nın hikmeti felç hastalığına yakalandı. Altı ay süren yatalaklığı sırasında mühür yine kendinde durardu ve Melek Ahmed Paşa Kubbealtı'nda kaymakamlık ederdi. Sonunda (---) sene vezirliğinde felç hastalığına çare bulamayıp öbür dünyaya göçtü.

Yerine **Melek Ahmed Paşa** tekrar sadrazam oldu. Ancak Melek Paşa yedi saatte bütün âlimler ve salihler ile toplanarak görüştü, mührün İpşir Paşa'ya gitmesini daha uygun gördüler.

Ahmed Paşa'nın görüşüyle mührü Halep'te **İpşir Mustafa Paşa**'ya gönderdiler. Erzurum'da celâlî olan Abaza Paşa'nın aşiretinden ve akrabası idi. Revan Seferi'nde Sultan Murad Han'ın imrahoru idi. Nice yüksek görevlere gelmişti. Varvar Ali Paşa'yı bozguna uğrattığında ün sahibi olmuştu. Sadrazamlık mührü kendine gittiğinde Melek Ahmed Paşa İstanbul'da kaymakamı olup veziriazam gibi yönetimde bulunurdu. İpşir'e mühür varınca kabul etti an-

cak İstanbul'a gelmeyerek İran taraflarında bir iş açmak için Kürtlere haber gönderdi,

"Barışa aykırı bir iş edersiniz" diye başına 100.000 asker toplayıp "Kızılbaş'ın isyanı vardır" diye saadetli padişaha haberi gelince asla bakılmadı.

Voynuk Ahmed Paşa'dan boş kalan Ayşe Sultan'ı verip elbette "Âsitâne-i saadetime gelesin" diye nikâh müjdesiyle ferman gitti. Zorunlu olarak "Allah'a tevekkül ettim" diyerek menzilleri katederek ve merhaleleri uçarak yedi ayda İstanbul'a geldi ve Üsküdar'da karar edip padişaha gitmedi.

Sonunda padişah tarafından kızlar ağası ve Şeyhülislâm Ebû Said Efendi Üsküdar'da Salacak İskelesi'ne oradan Ayşe Sultan Sarayı'nda İpşir Paşa'ya geldiler. Bir samur kürk ve bir mücevher hançer getirip,

"Buyurun sizi İstanbul'dan saadetli padişah ister" dediklerinde İpşir'i karşılamaya çıkan Melek Ahmed Paşa'yı, Koca Nişancı Paşa'yı, Dellâl Mustafa Paşa'yı, Defterdar Moralı Mustafa Paşa'yı ve ulemâdan nice kimseleri nezaketle bölükbaşılarına teslim etti ve bunları rehin olarak alıkoydu.

İpşir Paşa bostancıbaşı kayığıyla Sarayburnu'nda saadetli padişahla *[80b]* buluşup yine samur elbiseler ile mutlu olup güzel sohbetten sonra yine Üsküdar'a geçince yüz kurban kesti.

Ertesi günü İstanbul'a geçmeyip yine geriye dönmek sadedinde olduklarında tören için karşılamaya çıkan yeniçeriler o gün korkularından hep birlikte İstanbul'a geçtiler. Kaptan Murad Paşa da başdardayı tersaneye getirip yattılar. Kısacası İpşir'in basireti bağlanıp kendisi başdardaya bindi. 80.000 askeri de İstanbul'a geçip büyük bir tören ile Eyüp'ten ve Edirnekapı'dan Ayşe Sultan Sarayı'na girerek saadetli padişaha,

"Padişahım Kızılbaş'ın hareketi olduğundan İstanbul'a yedi ayda gelmemin sebebi odur. Gerektir ki padişahım Melek Ahmed Paşa lalana Van eyaletin verip o taraflarda öyle bir iş görmüş mühürden azledilmiş şanı yüce bir vezir lâzımdır" deyince, padişah buyururlar ki,

"Yâ lala, öyle bir ihtiyar veziri öyle gelirsiz eyalete atmak revâ değildir" dedi. İpşir:

"Hayır padişahım iyi eyalettir, ben bir kere Van eyaletine mutasarrıf olmuşum, 27 sancağı vardır. Senelik 100.000 kuruş hâsıl olur" deyince,

"İhsânım olmuştur, berat emrin gönder" deyip ferman eder.

Ardından İpşir, sarayına gelip bir kapıcıbaşı ve on çavuş ile Van emrini getirir. Paşa derhâl padişah emrini okur. İçindekinin ne

olduğunu anlayınca padişah emrini başı üstüne koyarak "Emrederler" der. Ağa'ya üçer kese kuruş, bir samur kürk ve on çavuşa ellişer kuruş verdi.

"Buyurun Sultanım bu an Üsküdar'a geçin" diye ısrar ettiler. Sabit-kademli Paşa ayak direyip dışarı çıkmadı ve beş gün İstanbul'da hazırlıklarını görüp bekledi. Beşinci gün İpşir padişaha varıp,

"Hünkârım Ahmed Paşa lalan emrine itaat etmeyip Van'a gitmeyip durur, elbette padişahım öldür" diye ısrar eder. Derhâl padişah bir haseki gönderip,

"Buyurun sizi saadetli padişah ister" dediler.

Melek Paşa hemen padişahın huzuruna vararak selâmdan sonra ayak üzere durur. Hemen saadetli padişah,

"Lala ben sana Van eyaletin ihsan eyledim, niçin gitmezsin?" deyince,

"Padişahım ihsan eylediğinden sonra niçin gitmem, yüzüm üzere iki evli bir köy ise de giderim" dedi. Padişah:

"İpşir lalam bir kere Van'a hâkim olmuş, 100.000 kuruş hâsıl olur" dedi. Hemen Melek Paşa,

"Padişahlar huzurunda ve bütün dinlerde yalan haramdır. İşte lalana yüz yüze söylerim. 150 adam ile bu İpşir Paşa lalanın Van'a vardıkta kale kapılarını kapayıp kaleye komayarak zalimsin diye reddettiler, zira sınır boyunda verimsiz bir yerdir, iki yüz adamla varmaya tahammülü yoktur. Cevz-i madûdu 7.000 kuruştan başka bir geliri yoktur. O vilâyete beni hakaret için gönderip padişahıma yanlış anlatmışlar" deyince hemen padişah divit kalem getirterek kutlu kendi yazılarıyla,

"Üsküdar'dan Mısır'a, Bağdad'a ve Erzurum'a varıncaya kadar bütün Anadolu vilâyetlerinin yüksek mansıplarının azil ve tayinleri elinde olup Van üzere serdâr-ı muazzamımsın" diye bir yarlığ ile harcırah 5 kese altın, 100 katar deve, 100 katar katır ve bir padişah çadırı ihsan edip iki samur elbise hediye ederek,

"Yürü Allah âsân getire, tuğra çeker vezir-i serdârımsın. Ardından İnşaallah ben de lalam ile o taraflara gelirim" deyince İpşir Paşa üzüntüsünden sapsarı kesilip yürüyen ölüye döndü.

Melek Paşa yer öper gibi olup padişaha hayır dualar etti. Sarayına gelmeden Sarayburnu'ndan bostancıbaşı kayığına bindi. Hazır olan bütün askeri de 150 parça kayıklara binip Üsküdar'daki Kaya Sultan Bahçesi'ne geçerek karar etti.

Tam bir hafta ihtiyaçlarımızı görüp Paşa Van'a yola çıktı. 117 günde Van'a büyük bir tören ile girerken İstanbul'dan Yıldırım adlı kapıcı yıldırım gibi yetişip İpşir Paşa'nın *[81a]* öldürülmesi haberini getirdi.

İpşir'in Halep'ten katli gününe gelinceye kadar (---) ay sadrazam oldu. Gayet salih ve dindar adam idi. "Kahve haramdır" diye süt ve baharatlı şerbet içip bir candan kırk elli bin kuruş alırdı, zira büyük topluluk sahibi idi.

Bundan sonra ikinci defa **Kara Murad Paşa** veziriazam oldu. Kul ile iyi geçinemediğinden dolayı sadâretten alınıp Şam eyaleti verildi. Hama'da Arnavut Mehmed Paşa Sarayı'nda hastalanıp orada öldüğünde Arnavut Paşa kendi türbesine Murad Paşa'yı gömer, zira Arnavut Paşa, Murad Paşa sadâretinde bu türbeyi yaparken Arnavut Paşa'nın bir kapıcıbaşısı Murad Paşa'ya hediyeleri teslim ettiğinde Murad Paşa:

"Arnavut Paşa ne kârdadır (ne işle meşguldür)" deyip ağadan sorduğunda ağa,

"Sultanımın hayır duasına meşgul olup ihtiyar olduğundan hâliyle kendi için bir türbe yapıyor" der. Murad Paşa,

"İnşaallah o türbe ona nasip olmayıp ben o türbeye bir kara domuz gömdürürüm" diye konuşur.

"Halkın dili, Hakkın kalemidir" Kara Murad Paşa'nın bu sözü Hama'da Arnavut Paşa'ya gelince,

"Belki bu türbeye kendisini gömeler" der.

Tanrı'nın hikmeti yine öyle olup Kara Murad Paşa'yı anılan türbeye Arnavut Paşa gömdü. Bu sözler pek çok kişinin bildiği destan hâlini almış sözlerdir.

Sonra **Silahdar Süleyman Paşa** veziriazam oldu. Sultan İbrahim'in silahdarlığından 1056 senesinde Erzurum eyaleti ile nasiplenip mutasarrıf olmadığı yüksek mansıplar kalmadı. Daha sonra (---) tarihinde sadrazam olup büyük donanmalar ile Girit Adası'na ve dört taraftaki sınır boylarına yardımlar gönderip uyanıklık üzere hareket ederdi. Malatya'da doğmuş ve Harem-i Hâs'da yetişmiştir. Yumuşak huylu, hoş tabiatlı yiğit bir vezir idi. (---) vezirlik edip (---) bahanesiyle görevden uzaklaştırıldı.

Yerine **Zurnazen Mustafa Paşa** veziriazam oldu. Arnavut asıllı olup Harem-i Hâs'da yetişmişti. (---) lıktan (---) Melek Ahmed Paşa vezirliğinde defterdar olup aç gözlülüğünden azlolunmuştu. Nice derecesi düşük eyalet ve sancaklara hâkim olmuştu. "Aç gözlü mahrum olur" sözü uyarınca bir saat yani bir an çaşnısı helâl lezzetini görmesi için mührü verip lezzeti dimâğını kokulandırmadan bir saatte mührü aldılar.

Sipahi Mehmed adlı haseki mührü **Deli Hüseyin Paşa**'ya, Girit Adası'na getirdi. Menekşe adlı yerde haseki Girit'e haseki geçmek üzere iken İstanbul'dan bir haseki dahi gelip mührü geriye dönderdi.

Mührü Özü eyaleti beylerbeyi **Siyavuş Paşa**'ya gönderdiler. (---) tarihinde ikinci defa Siyavuş Paşa veziriazam oldu. O an Melek Ahmed Paşa'yı Van'dan azledip,

"Âsitâne-i Saadet'te bilece olalım ve bilece ölelim" diye mektupları ve emirleri geldi. O sert kışta Van'dan Erzurum'a güç ile gelip kıştan kıyametten kapanıp kaldık. Allah'ın hikmeti İstanbul tarafında Siyavuş Paşa hasta olup (---) günden ölünce Defterdarzâde Mehmed Paşa'ya,

"Sen Siyavuş Paşa'ya enâm okudup katlettin" diye öyle yiğit bir veziri zalimler haksız yere boğarak şehit ettiler.

İki vezirin ölüm haberi ile **Boynueğri Mehmed Paşa**'nın vezirliği haberi Erzurum'a geldi. (---) tarihinde mühür Âsitâne'den (---) Boynueğri Mehmed Paşa'ya gidip Haydar Ağazâde kaymakam oldu. Boynueğri'den, Melek Ahmed Paşa'ya Erzurum'da emirler gelip İstanbul'a çağırıldı. Boynueğri İstanbul'a tören ile girip Kaymakam Haydar Ağazâde'ye Özü eyaleti verildi.

Melek Ahmed Paşa İstanbul'a gelince saadetli padişahla buluşup kubbe veziri olduğu gün Haydar Ağazâde'nin hakkında ferman çıkıp Silivri Kalesi'nde Silistre'ye gitmek *[81b]* hazırlığında iken öldürüldü.

Boynueğri, Melek Ahmed Paşa'ya o saat Özü eyaletini bedava verdi. Hacıoğlupazarı'na vardığımızda Boynueğri'ye açgözlülük isnat edildi. (---) sadâretinden sonra 1067 [1657] tarihinde **Köprülü Mehmed Paşa** bağımsız sadrazam oldu.

Osmanoğulları devletine velvele salıp Anadolu'da celâlî ve cemâlî adıyla 400.000 adam, 17 vezir, 41 beylerbeyi, 70 sancakbeyi, üç molla ve bir cifirci Şeyh Sâlim Mağribî'yi katletti.

Osmanoğulları devletinde gelir ve gideri dengeleyip üçer yıllık tedâhülü kaldırıp nice yerleri fethetti. Yıldız bilimciler ve falcılar bu Köprülü'ye sahib-i hurûcdur derlerdi.

Bilginlerin sözünün işareti: *"Ali ka'b"* adı, cisrî (köprülü) halk arasında kifrî ve Allah katında kutuplar kutbu ve gerçek veli sözünü Köprülü Mehmed Paşa hakkında buyurmuşlardır ki *"ka'b"* ve *"Mehemmed"* kelimeleri doksan ikişerdir ve *"cisir"*den kasıt Köprülü Mehmed'dir.

Kısacası Osmanoğulları devletini düzetmiştir. (---) sene veziriazam olup (---) tarihinde (---) öldü. Cenazesini İstanbul'a getirip Tavukpazarı yakınında türbesine gömdüler.

Sonra Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu **Fâzıl Ahmed Paşa** veziriazam oldu. Babası gibi kan dökücü olmayıp adaletli, gazi, erdemli ve Allah yolunda cihat eden tedbirli ve Aristo akıllı, vakar sahibi bir vezir idi. Sivas eyaletinde Köprü adlı kasabada doğdu. Önce il-

miye sınıfında idi. Bursa'da kendisine önce Erzurum eyaleti, sonra Şam, ardından İstanbul'da kaymakam ve sonra veziriazam oldu. Babadan oğula ilk defa mührün miras değmesi bunlardan kaldı.

Köprülü Mehmed Paşa Arnavut asıllı, İslâm dini için inatçı, tahsil eden ve hâkim idi. Harem-i Hâs'da yetişmiş, Hüsrev Paşa Harem'den yeniçeri ağalığı ile çıktığında bu Köprülü Mehmed Paşa içerden birlikte çıkıp hazinedarı olmuştu Bağdad seferlerinde, Abaza seferinde ve bu kadar zaman sadâretinde müdebbir hep hazinedar Köprülü idi.

Nice fetihlerden sonra Kandiye Kalesi'ni ve Kamaniçe Kalesi'ni fethedip (---) sene sadrazamlıkta saygın ve keremli olup (---) tarihinde Edirne ile Tekirdağı arasında Karabüber adlı adamın çiftliğinde ecel şerbetini içti. Cenazesini İstanbul'da babası Köprülü Mehmed Paşa'nın yanına gömdüler.

Yerine Edirne Kaymakamı **Kara Mustafa Paşa** veziriazam oldu. Yine Köprülü'nün hareminde yetişip büyük imrahor, Silistre valisi, kaptan paşa ve kaymakam olup (---) tarihinde Edirne'de veziriazam oldu. Merzifon şehrinden bir sipahinin oğludur. Ancak gayet gözü pek, ileri görüşlü, akıllı ve bilgili bir vezirdir.

Sultan Mehmed Han'ın zamanında olan eyalet vezirlerini bildirir

Tahta çıktığı gün sipahi ve yeniçeri birbirleriyle Atmeydanı'nda büyük cenk oldu. Yeniçeriler sipahileri bozguna uğrattılar. Minarelerde kuşluk vaktinde "müezzinim" diye ezan okuyan sipahileri ve cami içinde Kur'an okuyanları tamamen öldürüp leşlerini arabalar ile taşıyarak Ahurkapı'dan denize dökünce Allah'ın büyüklüğü ile denizde dalgalar coştu. O saat Haydar Ağazâde Mehmed Paşa donanma ile Sarayburnu'ndan içeri giremedi. Nice kadırgalar bir tarafa düşüp parça parça oldu ve çok miktarda adam boğuldu. O gün Mehmed Han silahdarlıktan Murtazâ Paşa'ya ilk defa vezirlik ile Şam verildi ve Diyarbakır'dan Melek Ahmed Paşa'ya Bağdad verildi. Zileli Çavuşzade Mehmed Paşa'ya Kudüs, Emir Paşa'ya Mısır verilip Haydar Ağazâde'nin Mısır hapsinden bırakılması ferman olundu ve Nogayoğlu'na Halep ihsan olundu. Hamalı Arnavut Mehmed Paşa'ya Trablus verildi Basra Efrâsiyâb-oğlu Hüseyin Paşa'da bırakıldı. (---) *[82a]*

.....(2 satırlık yer boş).....

Sultan Mehmed Han'ın zamanında olan kubbe vezirlerini bildirir:

.....(2.5 satırlık yer boş).....

Devrinde olan vezir kaptan paşaları bildirir:

.....(2.5 satırlık yer boş).....

Zamanında olan defterdarları bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Saltanatı zamanında olan vezir nişancı paşaları bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Meşhur beylerbeyileri bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Adaletli devrinde olan sancakbeylerini bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Saygın çocukları olan şehzâdeleri bildirir:
Şehzâde Mustafa Han'ın doğum tarihi:

Hazret-i Hân Mehemmed-i Râbi'
Tavvelallâhu ömrehu ebedâ

Şâni-yâ sûret-i mu'ammâda
Nazm-ı târîh buldu semt-i edâ

Yazdı levh-i burûc üzre felek
Enbetallâhu nebâten hasenâ *Sene 1071 [1661].*

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Mutlu zamanlarında olan şeyhülislâmları bildirir:
.....(3.5 satırlık yer boş).....

Devirlerinde olan Rumeli kadıaskerlerin bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş)..... *[82b]*

Halifeliklerinde olan Anadolu efendilerin bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Adaletli hükümlerinde olan İstanbul mollalarını bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Devirlerinde olan sultan imamlarını bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Eflâtun-ı İlâhî ilmiyle işgören hekimbaşıları bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Yıldızlar ilminde rasad sahibi müneccimbaşıları bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Sultan Mehmed Han devletinde şeyhleri bildirir:
.....(2.5 satırlık yer boş).....

Adaletli zamanlarında yaptırdıkları imaretleri açıklar: Önce ümm-i dünya (dünyanın anası) Mısır'da Defterdar İbrahim Paşa Kademü'n-Nebî adlı dinlenme ve ziyaret yerinde bir cami yapıp se-

vabını Sultan Mehmed Han'a bağışlamış, kıble kapısı üzere talik hattıyla Zeki Çelebi güftesiyle tarihleri Sultan Mehmed adına yazılmıştır. Tarih:

Dua edip dedi itmâmına Zekî târîh
Yerinde cami-i âlî esâs bî-hemtâ. *Sene 1074 [1663-64].*

Çamlıca kasrının tarihi,

Dedim ey Evliyâ Çelebi bu kâha târîh
Mübârek ola kasrın pâdişâhım. *Sene (---).*

Sütlüce Kasabası yakınında Karaağaç Bahçesi köşkünün tarihi:

Dediler Evliyâ bu câya târîh
Zehî kasr-ı ser-efrâz-ı hümâyûn. *Sene 1083 [1673].*

Edirne yakınında Akpınar kasrı tarihi:

Görünce Evliyâ Çelebi târîhini der
Latîf şâhâne eyvân oldu kasr. *Sene 1082 [1672].*

Adalet kasrı, yandıktan sonra yapılmasının tarihi:

Evliyâ itmâmına târîh dedi
Kasr-ı dîvân oldu şâhâne latîf. *Sene 1083 [1673].*

Zaranta Kalesi'nin yapılış tarihi:

.....(6.5 satırlık yer boş)..... *[83a]*

Cem mertebeli padişahın bizzat kendilerinin bulunarak yaptıkları savaşları ve serdârları tarafından yapılan fetihleri ve savaşları mümkün olduğu kadarıyla bildirir

Tahta çıkışının başında Atmeydanı'nda sipahi eşkıyası baştan başa ateş saçan kılıçtan geçtiler. Yine o ayda Anadolu diyarında (---) adlı yerde Celâlî Kara Haydaroğlu bozguna uğratılarak bütün pis askerleri katledildi. Elebaşıları olup ortadan kaldırılmaları şart olanlar ile Kara Haydaroğlu adlı celâlîyi Türkmen Ağası Kara Abaza Hasan Ağa yakalayarak İstanbul'a, Mevlevî Koca Vezir huzuruna getirdi. Biraz konuştuktan sonra gördüler ki kurşun yarasından uyluğu parça parça olup ilaç fayda etmezdi. O an aman vermeyip hamal beygirine saygı ile bindirdiler. Asesbaşı ve subaşı adamları ile Haydaroğlu'nu siyaset divanına getirip beygir üstünde iken Parmakkapı'da astılar ve altındaki sehpayı çektiler. Haydarzâde darağacında üç gün asılı kaldı. Üç günden sonra pis leşini denize attılar, orada balıklara yem oldu. Yine o kutlu yılda,

Cezayir vilâyetinde Emir Paşa eliyle yapılan fetihler: Bölge Arapları Cezayir Kalesi üzerine gelirken Cezayir gazileri Çöl Araplarına karşı çıktılar. 20.000 çıplak Arapları kılıçlara yiyecek edip sevinç haberleri geldi. Yine bu senenin sonunda,

Gürci Nebî ve Katırcıoğlu'nun vezir Kara Murad Paşa eliyle bozguna uğratılması: 80.000 asker ile Gürci Nebî adlı eşkıya isyan etti. İli vilâyeti tâ Üsküdâr'a gelinceye kadar yağmalayıp zulm ederek Bulgurlu ve Çamlıca adlı yerde çadır ve çergesiyle karargâh kurdu ve yetmiş adamın öldürülmesini ve Halep eyaletini isteyip cenge hazır durdu. Beri taraftan denizler gibi asker dalga dalga ve bölük bölük olup Defterdarzâde Mehmed Paşa ordunun öncüsü oldu. Çamlıca altında büyük bir savaş oldu. Murad Paşa da yetmiş yerden bütün beylerbeyiler davullarını döverek yardıma yetişti. Dört saat boyunca büyük bir savaş oldu. O an Tanrı'ya hamdolsun bütün celâlîler bozguna uğrayıp dağlara kaçtılar. Artlarınca İslâm askeri kovarak, kırarak zaferle İstanbul'a geldiler. 1059 [1649] tarihinde,

Şam'da iyi ün sahibi Kara Murtazâ Paşa eliyle Dürzîlerin bozguna uğraması: Safet hâkimi Tabanıyassı Yavaşca Mehmed Ağa ve Nalband Ali Ağalar, Safet hâkimiyken 500 kese mallarından 1.000 kese mal Dürzî şeyhleri üzerinde kalmıştı. Padişah emriyle Murtazâ Paşa Şam eyaletiyle anılan malı tahsil etmeye çadırlarıyla ve 70 bayrak askeriyle Dürzî üzere çıkıp Nakura adlı boğazda büyük bir cenk oldu. Bütün Dürzî, Teymâni ve imansızlar bozuldular. Daha sonra Murtazâ Paşa çekinmeden 1.000 kese yerine 3.000 kese tahsil edip İstanbul'a gönderdi. Hakîr o sene Mısır'a Hacca gitmek için Şam'a geldiğimizde bu gazâda bulunmuştuk: Kırık dökük o gazâya tarihtir:

Lafzen ve ma'nen dedim Evliyâ Çelebi bir nâm içün
Sene elli dokuz târîhdir oldu gazâ.

Sene 1059 [1649].

Daha sonra Girit Adası'nda Serdâr Deli Hüseyin Paşa eliyle, Selne Kalesi ve Retime Kalesi fethi ve Pençpirimoğlu'nun bozguna uğraması, Apo Koron Kalesi ve İsfakiye Kalesi fethi, sene 1006 (1060) [1650].

Daşnık Emirza ve Celâlî Hanefî Halife'nin (---) tarihinde bozguna uğratılmaları: Bu celâlîler, kendilerine Türkmen ağalıkları ihsan olunmadığından Veziriazam Melek Ahmed Paşa'ya gücenerek Üsküdar'dan hayli asker topladılar ve Anadolu'yu yağmalamaya çıktılar. Hersek dilinden denizi geçip rastgeldikleri kervanları yağmalayarak Lefke ile Söğüt adlı kasabalar arasında çadırlarını kurmuşlardı. Hemen Melek Ahmed Paşa, Bektaş Ağa, yeniçeri ağası

Kara Çavuş ve Kul kethüdası Çelebi Mustafa Ağa *[83b]* askerleri yetişip şafak vaktinde kimsenin haberi yokken bu yabancılara Allah deyip kılıç çalındı. Gerçekten ansızın basılıp yiğitçe savaşıldı. Gece baskını yapan vezir askerinden haylice namlıca yiğitleri toprağa saldılar.

Sonunda onlar da kurtulmayıp kılıçtan geçtiler. Kılıç artıkları ise dağlara kaçtı. Ancak murdâr liderleri olan Daşnık Emirza ve Hanefî Halife adamları ile birlikte esir edilerek İstanbul'a götürülürken Bostancıbaşı köprüsü adlı yerde padişah emri gelince hepsi öldürülerek kelleleri Bâb-ı Hümâyûn önünde yuvarlandı. Hakkın işi o gece Hanefî Halife kellesinin üzerine nur yağdığını yüzlerce adam görmüştür.

On yedi günden ayaklanma olup Allah Allah sesleri ile Melek Ahmed Paşa azledildi ve Özü eyaleti verildi.

Kaptan Çavuşzâde Mehmed Paşa eliyle (---) tarihinde Girit Adası'nda (---) kalesi fethedilmiş, yine aynı kaptan eliyle kâfir donanması bozguna uğratılmış ve üç parça kâfir kadırgası ve kalyonu alınarak İstanbul'a gelinmiştir.

Mehmed Giray Han eliyle (---) tarihinde Kazak-ı Ak vilâyetine çapkun İşçerez şehrine ve İlvov sahrasına baskın: Bu sevinçli seferde rüzgâr gibi esen ve düşman avlayan Tatar, 150.000 tutsak ile hesapsız ganimet malları almışlardır. Yine bu yılda,

Kalgay Sultan Mehmed Giray Han eliyle Boğdan vilâyetinin yağmalanması: Boğdan ülkesinin uğursuz başkenti olan Yaş şehri, tâ Fohşan'a, Hotin'e ve Seçovaya kadar Boğdan vilâyeti ateşe verilip 50.000 esir, bir milyon at ve sığır, sayısız ve hesapsız koyun, keçi yağmalanmıştır. Diğer kumaşların ve kapkacak cinsinden olan şeylerin hesabını Allah bilir.

Melek Ahmed Paşa eliyle 1061 [1651] tarihinde Varna Kalesi'nde Kazak gemilerinin yenilmesi: Karadeniz kıyısında Varna Kalesi'ni ve Balçık Kasabası'nı yetmiş parça şayka ile uğursuz Ruslar yağmalamak için şehre çıktılar. Melek Ahmed Paşa askeri önce yetişip habersizce deniz kıyısında olan kâfirlerin gemilerini basarak yirmi adedini aldılar. Geri kalanı denize açılıp kaçınca bütün kâfirler kaldılar. Bunlar ile Melek Ahmed Paşa cenk etti. Bütün kâfirleri dere ve tepelerden topladı, kimini tepeledi, kiminin boyunlarına lânet halkaları geçti. 700'den fazla esir alındı. Binden fazlası kılıçtan geçerek yokluk dünyasına gittiler. Binden fazlası denize batıp denizin dibinde karar ettiler. Bu fethe tarihtir:

Evliyâ Çelebi bu fethi gördükde dedi târîhini
Bârekallâh olmamışdır bir dahi böyle gazâ

Başka bir tarih:

Lafzen ve ma'nen dedim ey Evliyâ târîhini
Sene-i altmış birin târîhidir böyle gazâ.

Sene 1061 [1651]

Ketencizâde Mehmed Paşa ve Seydî Paşa eliyle 1064 [1654] tarihinde Karadeniz kıyısında Çoruh Nehri'nin denize karıştığı yerdeki Gönye Kalesi'nin kurtulması.

Melek Ahmed Paşa eliyle 1065 [1655] tarihinde Bitlis Hanı Abdal Han'ın yenilmesi: Van eyaletinde böyle büyük bir cenk olmamıştır.

Daha sonra Melek Ahmed Paşa eliyle (---) tarihinde Özü Kalesi'nin kurtulması: Karadeniz ile Özü Nehri'nin karıştığı yerde Kazak sınır boylarında sağlam bir kaledir. Kazaklar işgal etmişlerdi. Melek Ahmed Paşa eliyle kurtuldu. Uzun bir savaştır. Yeri geldiğinde yazılacaktır.

Köprülü Mehmed Paşa eliyle (---) tarihinde Bozcaada'nın kurtarılması: Venedik kâfirleri elinden büyük bir savaş ile fetholundu.

Yine bu senede Köprülü Mehmed Paşa eliyle (---) adasının kurtarılması: Bu adayı da Venedik kâfirleri istilâ etmişti. Bütün Donanma-yı hümâyûn ile yardım dökülüp (---) adası fetholundu.

Mehmed Giray Han ve Melek Ahmed Paşa eliyle (---) tarihinde Leh vilâyetinde Erdel Kralı Rakofçı Kral taburunun bozguna uğratılması: Erdel Kralı Rakofçı, Leh kralı olmak için Boynueğri'den padişah emri almıştı. Boynueğri vezirlikten azledilip Köprülü veziriazam *[84a]* olunca Rakofçı'yı Leh kralı olmaktan men etti. Rakofçı Köprülü'nün men etmesine bakmadan 200.000 kâfirler ile Leh üzere gelirken Leh kralı Osmanoğullarından yardım isteyerek,

"Harac-güzârınız olayım (size haraç vereyim), bu Rakofçı'yı üzerimizden def eyleyin" diye küçük elçi ile hediyeleri gelince, Tatar Hanı Mehmed Giray Han'ı, Özü eyaletiyle ve aşağı dört bölük sipahiyle Melek Ahmed Paşa'yı serdâr etti.

Melek Paşa, ağır asker ve cephane ile Bender Kalesi adlı kaleye sefere varıncaya kadar geçip Tatar Han daha önce Leh diyarında (---) kale sahrasında Rakofçı taburunu komayıp on yedi kralzâde Tatar Han'a rehin oldular. Kâfirler yine Erdel vilâyetine dönmek üzere iken bir yerden düşman avlayan Tatar hep birden "Cilo cilo" deyip bir anda taburu bozguna uğrattı. Mel'un Rakofçı 300 kadar toprağa gelesi kâfirler ile Seykel dağlarına kaçıp 40.000 kâfir belâ okundan ve kılıçtan geçtiler. 70.000 kâfir, 17 kralzâde ve Rakofçı veziri Kemen Yanoş da esir oldular. Bütün Tatar askeri Orhay altında

Melek Ahmed Paşa ordusuna katıldı. İki deniz gibi kalabalık ordu Akkirman altına esenlikle ve ganimetlenmiş olarak geldikleri gazâya tarihtir. Tarih:

Hamdü-lillâh bu gazâ oldu bin altmış yedide
Bu fütûhâtı müyesser ede Mevlâ Girid'e

Devr-i Âdem'den beri olmuş değildir bu gazâ
Seyf-i Mehemmed çekildi şimdi Macar-ı pelîde

Esb-i tâzî seyf-i müczem tîrkeş hep sizdedir.
Sehm kavsından çıkınca güzer eyler hadîde

Evliyâ Çelebi feth-i fütûhu göricek târîh didi
Hamdü-lillâh bu fütûhât oldu hâlâ ulvîde. *Sene (---).*

Hudâ'ya hamdolsun bu gazâda bu hakîrin eline 17 esir, 20 at, 3 samur ve bir çift gümüş üzengi ve gayrı gümüş kapkacak elimize girdi. Kemen Yanoş'un esir olmasının tarihi:

Bir eksikli Kemen Yanoş Macar
Bir âh edip dedi kim geldi Tatar. *Sene (---).*

Macar kâfirleri bu yenilgiyi gördükten sonra Erdel vilâyetine varıp kırk milyon hazine malı definelerden çıkarıp Seykelistân'dan, Saz Macarı ve Hayduşak'tan, Çek ve Leh'den, İsfeç, İsloven, Korol ve Rus'tan, Nemse, Doduşka, Hırvat ve Orta Macar'dan 100.000 asker Tımışvar eyaletinde Lipova Kalesi, Çanat Kalesi, Göle Kalesi, Façat Kalesi ve Fanlak Kalesi adlı kaleleri yağmaladığının feryatçıları İstanbul'a gelince Budin Veziri Kenan Paşa'yı tayin ettiler.

Budin Veziri Serdâr Sofu Kenan Paşa'nın yenilgisi: Adı geçen kumandan 80.000 asker ile Moreş Nehri kıyısındaki Arat Kalesi ve Lipve Kalesi adlı kaleler arasına geldi. İki asker birbiriyle karşılaşıp savaşınca İslâm askeri yenildi ve kâfirler galip geldi. Sofu Kenan Paşa binlerce küheylân atlı ile Salanta sahrasına can atıp kurtuldu. Elçi Hasan Paşa da Moreş Nehri'ne can attı. Kimi batarak ve kimi yatarak suya battılar ve kurtulamadılar. Sözün kısası, bu yenilgide 11.000 adam yok oldu.. Daha sonra yenilen Kenan Paşa'yı Budin'den azlettiler. Bosna'dan Seydî Ahmed Paşa'ya tuğrâsız Budin serdârlığını verdiler. Seydî Ahmed Paşa (---) tarihinde Erdel'e başkomutan oldu ve Bosna eyaleti Melek Ahmed Paşa'ya sadaka olundu.

Gazi Seydî Ahmed Paşa bu senenin o sert kışında 12.000 salt ve hafif asker ile Erdel Demirkapısı'ndan içeri girdi. Haçek sahrasında Kolcuvar Kalesi'ne arka vermiş mel'un Rakofçı'nın 100.000 askerine 12.000 namlı asker ile cenk edip aç kurt koyuna sarılır gibi Tımışvar Veziri Siyavuş Paşa kardeşi Hüseyin Paşa kâfirlerin böğründen girip bir anda, beyaz kar üzere bütün beyaz *[84b]* tenli kâfirleri kılıçtan geçirip kar suyu gibi erittiler.

Hepsinin kelleleri ve kaptanları, hinto arabaları ve cephaneleri, hepsi büyük bir tören ile Devlet kapısına gönderildi. Bu Seydî gazâsı asla minnete geçmedi. Karşılığında hayırlı olsun bile demediler. Ancak Eğre Fatihi Mehmed Han'ın gazâsına denk bir gazâdır. Fakat Seydî askeri 12.000'den fazla değil idi. Cehenneme gidesi kâfirler 160.000'e ulaşmış idi. Mel'un Rakofçı bu arbededen kurtularak Kolojvar Kalesi'ne kaçıp sığındı ve yine asker toplamaya başladı.

Venedik kâfirlerinin (---) tarihinde Bosna eyaletini yağmaladığı haberi vakar sahibi padişaha ulaştı. Bunun üzerine Melek Ahmed Paşa Bosna eyaleti ile Zadra Kalesi üzere kumandan oldu. 80.000 asker ile Zadra Kalesi altına varınca kâfirlere mahsul kaldırtmayıp ilini vilâyetini yağmaladı. Bu kadar hasardan sonra Ribniçse Kalesi'ne sarıldı ve aman vermeyip yedi saatte fethetti. Çok büyük ganimet mallarıyla İslâm askerleri zengin oldular. Kaleyi harap edip çoluk çocuklarını esir ettiler.

Buna hakîrin tarihidir,

Bi-hamdillâh bu ceng içre aceb feth-i fütûh oldu
Şibenik kâfirinin ekseri makyûd-ı katloldu

Leb-i deryâda eyi ceng eyledin hakkâ dilîrâne
Tüfek-endâz olanlar sürdüler atını meydâne

Bu cenge Evliyâ Çelebi târîh ne ola dedi rızâyı
Biri kalkıp dedi yaz târîh ile böyle gazâyı. *Sene (---)*

Seydî Ahmed Paşa'nın (---) tarihinde ikinci kumandanlığı: Yine Erdel diyarında Rakofçı Kral isyan etti. Devlet kapısına, Süleyman Han kanunu üzere haracını göndermedi. Başına asker toplayarak 200.000 kâfir ile Kolojvar Kalesi'nin altında karargâh kurdu. Beri taraftan Seydî Paşa Budin, Eğre, Kanije ve Tımışvar askerlerinin seçkinlerinden 40.000 silahlı, cesur ve namlı yiğitlerini topladı. İlkbaharda Kolojvar sahrasında iki asker birbiriyle karşılaşıp savaşa tutuşunca Allah'ın yardımıyla kâfirlerin 200.000 askeri kılıçtan geçip bütün gaziler ganimet mallarına boğuldular. Mel'un

Rakofçı o çatışmada yaralı olarak kaçıp Varat'a can atar. Orada da karar edemeyip "Tut beni ey İsa" diyerek Kalova Kalesi'ne kaçar. Oraya vardığında İsa Peygamber tutmayıp, Hz. Azrail tutunca orada ölür. Seydî Ahmed Paşa hazineyi hazırladı, bu kadar mal ile padişah hazinesini, kaptanları ve nice bin kelleleri gülle gibi davulları çalarak İstanbul'a getirdiler. Yine padişaha makbul olmadı.

Kumandan Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa eliyle (---) tarihinde Yanova Kalesi, Şebeş Kalesi ve Logoş Kalesi'nin fethi: Sadrazam yedi varoş dahi fethetti. Arat Kalesi adında yeni bir kale yaptı. Yanova Kalesi'ni tamir ederek İrem bağı gibi bir şehir haline getirdi ki Tımışvar vezirlerine taht etti.

Sonra Erdel diyarında Şarbatak Kalesi, Segelhit Kalesi ve Açatvar Kalesi adlı kalelerin fethine gitme hazırlığında iken İstanbul'dan padişah hazretlerinden birkaç parça fermanlar gelip,

"Erdel kralın ve Nemçe çâsârın bağlayarak huzuruma getirirsen makbulüm değildir. Anadolu vilâyetlerinde Kara Hasan Paşa, Sarı Kenan Paşa, Tayyaroğlu Ahmed Paşa ve kırk adet mirimiran vesair imansız bir sürü mirlivâlar bana asi olup denizler gibi asker ile eski tahtım Bursa üstüne gelmededirler. Elbette ve elbette Der-i devlete alelacele gelesin" der.

Köprülü'ye bu ferman gelince donup kalarak "Aferin Kara Hasan Paşa aferin Macar kâfirine yardım ettin, olmaya illâ-hayr" deyip Yanova altından *[85a] Bismillâh* ile "Hain kâfir Kara Hasan üzerine gazâ niyetiyle" deyip kemerine iki yerden gayret kılıcını kuşanıp dellâllar,

"Her kime ekmek parası ve ırzı lâzım ise Der-i devlete gelsin" diye Yanova'ya Sinan Paşa'yı kumandan ve Seydî Paşa'yı yardım olarak koydu.

Köprülü ılgar ile (---) günde gelip çadır ve çergesiyle Kâğıthane sahrasında durdu. Dellâllar bağırarak yoklamalar yapıldı ve gece gündüz meş'aleler ile maaşlarını verip devir tamam oldu. Hasan Paşa ve gayrı paşaların yanında olup mevcut olmayan kimselerin, 13.000 sipahi ve 7.000 yeniçerilerin esâmelerin defterden silip imzaladı. Yedi iklim padişahı ile celâlî gazası gitmek üzere (---) tarihinde Üsküdar'a geçip durdu. Anadolu vilâyetlerine dört mezhepten fetvalar gidip *"İşte bu suretle, zulmedenler güruhunun ardı arkası kesilmişti. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allahındır."* [En'âm, 45] âyeti üzere celâlî, cemâlî, yağî, bâğî ve dağî zalimleri katline emirler ile teftişçiler ile vilâyet vilâyet topluluklar gitti.

Diyarbakır valisi Kara Murtazâ Paşa'ya, Erzurum valisi Gürci Mustafa Paşa'ya ve Halep valisi Tutsak Ali Paşa'ya emirler ve fermanlar gidip Abaza Kara Hasan Paşa üstüne görevlendirildiler. Birkaç gün Üsküdar'da durup sonra İstanbul'a dönüldü.

Bu yılın (---) günü Ilgın sahrasında Kumandan Murtazâ Paşa'nın Celâlî Hasan Paşa tarafından bozguna uğratılması: Daha sonra perişan şekilde Halep Kalesi'ne vardı. Kara Hasan Paşa'nın da dört tarafını bütün halk çevirdi. Şiddetli kış da gelince büyük kıtlıklar oldu. Sonunda Kara Hasan Paşa sekbân ve sarıca haşerâtı derdinden Halep'te Murtazâ Paşa'ya, Çerkez Kadri Paşa'ya ve Halep valisi Tutsak Ali Paşa'ya sığındı. Her bir veziri birer saraya izzet ve ikramı kondurdu. Suçlarından affedilmek için Devlet kapısına dilekçeler ile Murtazâ Paşa ve Kadri Paşa'nın adamlarıyla Abaza Hasan Paşa'nın ve diğer celâlî paşaların yarar adamları gizlice gitti. Ancak bunların Halep Kalesi'ne sığınma yüzünden girmelerinde bir şeytanlıkları vardır diye bir günde hepsini Halep içinde evlerinde öldürüp devletsiz kellelerini Devlet katına yolladılar. (---) tarihinde ulaşınca Köprülü,

"Elhamdülillâh henüz Yanova kâfirine yardım eden kâfirleri fetheyledim" diye hamd ü senâ etti.

Padişahın celâlî katline Bursa'ya yönelmelerini bildirir: Selâmetle Bursa'ya vardı. Her gün yüz, iki yüz Hasan Paşa'lı celâlî gelip otağ önünde katlolunurdu.

Padişahın Kilidülbahreyn yani Boğazhisarlar'a gitmesi: Anadolu Kalesi'nin (---) tarihinde yapımına Ankebut Ahmed Paşa'yı mutemed tayin ettiler. Rumeli tarafına Kaptan Köse Ali Paşa'yı tayin ettiler. Bu arada (---) tarihinde Bosna'dan Serdâr Melek Ahmed Paşa tarafından 7.000 kelle, Kamin Kalesi, Kamingrad Kalesi ve Rinice Kalesi fetih haberleri ile anahtarları geldi.

Boğazhisar'da Kaptan Ali Paşa (---) tarihinde azledildi ve yerine Kaptan (---) Paşa olup Köse Ali Paşa Varat Kalesi üzere kumandan oldu.

Varat Kalesi, Senkuy Kalesi ve bazı kaleler Serdâr Köse Ali Paşa eliyle fetholmuştur. İnşaallah yeri geldiğinde yazarız.

Varat tarihi:

Varad'ı aldı adüvden Ali Pâşâ-yı dilîr. *Sene (---).*

Ali Paşa Varat'ı fethedip tamir ederken (---) tarihinde Mehne Bey'in Eflâk vilâyetinde isyanı: 10.000 kadar Müslüman tüccarı şehit ederek isyanını açıkladı. Fazlı Paşa'yı, Can Arslan Paşa'yı ve nice beylerbeyi ve sancakbeylerini tayin eylediler. Yergöğü Kalesi adlı kalede büyük bir savaş oldu. İslâm askeri yenilerek Yergöğü Kalesi altında taburlanıp Tuna Nehri'ne arka verip gece gündüz cenk etmede bir tarafta yine aynı ayda,

Boğdan isyanı: Burunsuz Kostantin adlı mel'un, 50.000 kâfir ile *[85b]* Boğdan taht merkezi olan Yaş şehrini ele geçirip yeni zolta

kesmeye başlayarak Boğdan ülkesini kendi yönetimi altına aldı. Bu acı durum devlet katına yansıyınca Tatar Han'a, Özü eyaleti vezirine ve Bucak Tatarına padişah emirleri giderek Boğdan Seferine görevlendirildiler.

Sonra Yedikule'de hapis yatan eski Boğdan Beyi olan Lipol Voyvodaoğlu Cüvan İstifan adlı veledi Boğdan beyi ettiler.

Fazlı Paşalı Kemankeş Ahmed Ağa'yı iskemle ağası ve Gazzâzoğlu Silahşör Ahmed Ağa'yı sancak ağası edip süratle Boğdan tahtı olan Yaş şehri altında bütün asker toplandı. (---) günü beyaz kar üzere büyük bir savaş olunca Allah'ın emriyle kâfirler yenildi ve Burunsuz Kostantin adlı mel'un kaçtı. 10.000 kâfir beyaz kar üstüne kızıl kanları akarak hepsi kılıçtan ve mızraktan can verdiler ve Cüvan İstifan'ı sarayda hükûmet sahibi ettiler. Sonra Yalı Tatarı ve Kalgay Sultan ile Kırım Tatarı yenilerek kılıç artığı olan kâfirlerin artlarına düşüp çapul bıraktılar. Boğdan diyarını ateşe vererek ve kaçan kâfirleri kırarak Eflâk diyarına düşürürler. Allah'ın hikmeti, daha önce Yergöğü Kalesi'nde kuşatılmış olan Fazlı Paşa ve Can Arslan Paşa bozulup Tuna Nehri'ne kendilerini atmak üzere iken kâfirler hendek içinden dışarı çıkarak,

"Bre Boğdan'da Burunsuz Kostantin bozulup koma Tatar askeri geldi" diye Yergöğü Kalesi'nde kuşatılmış olan Osmanlı askerini kuşatmadan vazgeçip Tirgovişte tarafına kaçmaya başladılar. Kuşatma altındaki İslâm askeri de artlarınca kâfirleri kova kıra çok bol mallar, esirler ve hazineler almışlardır ki diller ile anlatılmaz ve kalemler ile yazılmaz. Hatta o gazâda "Konakçı Ali Paşa adlı yiğit öyle bir savaş çıkarıp o kadar mal almıştır ki yazılması mümkün değildir", derler.

Daha sonra Tatar askeri de gelip Praşova Dağları'na ve Irşova bellerine varıncaya kadar kâfirleri kulübelerde ve sığınaklarda bulup "20.000'den fazla Eflâk esiri ve 67.000 Boğdan esiri alındı" diye yazılmıştır. Allah'a hamdolsun bu şekilde Eflâk ve Boğdan vilâyeti 20 günde fetholup bu hakîrin eline yirmi esir parası girdi.

Yine Boğdan tahtında Cüvan İstifan Bey'e gelip bir kese, altı yorga at, bir paça kürk ve bir raht elde ettik. Gazzâzzâde Ahmed Ağa'dan bir kese, bir yorga at ve bir güzel köle hediyesini alıp kırk ikinci günde Edirne'ye geldik. Tanrı'ya hamdolsun bu gazâlarda ve Varat gazâsında bulunduk. Daha sonra Bosna'da efendimiz Melek Ahmed Paşa'ya Hilevne Kalesi altında ulaşıp sohbet etme şerefiyle şereflendik. Burada da nice gazâlarda bulunduğumuzu yazsak bu kitabımız çok uzun olur.

Sözün kısası Köprülü vezir, Melek Ahmed Paşa'yı Bosna'dan 1071 yılı Rebiülevvel ayının 12'si Pazartesi [15.11.1660] azlederek

Rumeli eyaletini verdi. Bosna, Varat fatihi Serdâr Köse Ali Paşa'ya verildi.

Ali Paşa'nın 1072 [1661-62] tarihinde Erdel ülkesinde Kemen Yanoş üzerine kumandan olduğunu bildirir

Rumeli ile Melek Ahmed Paşa, Anadolu ile Çavuşzâde Mehmed Paşa kısacası yirmi eyalet sahibi beylerbeyi, yetmiş sancak, yirmi oda yeniçeri, cebeci, topçu ve dört aşağı bölükler ile hepsi 87.000 asker Tımışvar sahrasında toplandı. 1072 [1661-62] tarihinde Gazi Seydî Ahmed Paşa'yı Serdâr Köse Ali Paşa şehit edince İslâm ordusu cansız bedene döndü. Yine zorunlu olarak Erdel Demirkapısı'ndan içeri girilip Haçek sahrasında duruldu.

Yirminci gün 40.000 Tatar ile Yalı Ağası Şah Polat Ağa gelip İslâm askeri taze can buldu. Tatar askerine çapullar ferman olunup Kemen Yanoş askerinden habere gidilerek binlerce casus kâfir getirildi. Kemen Yanoş üzerine gitmek için yola çıkıldı. *[86a]* Budin Veziri İsmail Paşa çarkacı olup tuğlar ile öncü asker oldu.

Sözün kısası Erdel içinde ünümüz yerleşip sekiz ayda Erdel memleketini yakıp yıkarak ve talan ederek tâ Tise Nehri kenarına varıldı.

Siyavuş Paşa kardeşi Hüseyin Paşa'ya Tise Nehri'ni geçmesi ferman olundu. Eyaleti askerinin seçkinleriyle Tise Nehri'ni geçerek ta Kaşa Kalesi'ne ve Husvar Kalesi'ne vardı.

Zolomioğlu adlı kâfiri krallığa istediğinde kâfirler,

"Kralımız Kemen Yanoş Kraldan hoşnuduz, biz gayrı kral istemeziz" diye cevap vererek Zolomioğlunu kral etmek için vermediler. Hüseyin Paşa yine Tise Nehri'ni yüz bin zorluklarla beri tarafa geçti.

Serdâr Köse Ali Paşa Tise kıyısından döndü ve İsmail Paşa'yı Seykel vilâyetine kumandan etti. Seykel Boğazı'nda büyük bir çarpışma ile tabur alınıp Seykel sahrasında bütün kâfirler evli evinde rahat şekilde dururlarken binlerce kâfir katlolup 17.000 esir ve bu kadar ganimet mallarıyla Serdâr İsmail Paşa İslâm ordusuna geldi.

Buradan kalkıp Odvarhel adlı kale altında Betlen Gabor soyundan Apofi Mihal adlı kâfiri kral atayıp halk elinde geri kalan üç sene hazineden 2.000 kese tahsil edip Sibin Kalesi adlı Saz Macarı Kalesi altına yerleştiğimiz sene (---) tarihinin (---) günü idi.

Köprülü Mehmed Paşa'nın ölümü ve oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'nın veziriazam olduğu: Kapıcılar kethüdası (---) Ağa ile haber geldi. Foğraş Kalesi adlı kale altında büyük bir cenk oldu ve bol kar yağdı.

Yine aynı ayın (---) günü 40.000 araba ganimet malı ve 100.000 esir ile Demirkapı'dan dışarı çıkılarak bütün İslâm askerine kışlaklar verildi.

Melek Ahmed Paşa efendimize Belgrad şehri kışlak verilip zevk ü safada iken Ahmed Han kızı Fatma Sultan nikâh olunmuştu. Bu yüzden Melek Ahmed Paşa'ya ferman geldi. Hızla İstanbul'a gelerek Fatma Sultan'la evlendi. Melek Ahmed Paşa üç ay kubbe veziri olup (---) tarihinde vefat etti ve Eyüpsultan Mezarlığı'nda Kiçi Mehmed Efendi üstadının ayağı ucuna defnedildi. Bu garip Evliya Çelebi kimsesiz kaldı. *Hudâ kerimdir.*

Köprülüzâde Ahmed Paşa eliyle (---) tarihinde Uyvar Kalesi, Litre Kalesi, Leve Kalesi, Novigrad Kalesi, Seçan Kalesi, Kermat Kalesi, Diregel Kalesi, Hollok Kalesi ve Buyak kaleleri fetholdu. Yüzlerce şehirleri, binlerce köyleri ve nice bin esirleri alındı. Uyvar Kalesi'ne Budin veziri Hüseyin Paşa'yı serdâr tayin edip Kurd Paşa'yı eyalet sahibi ettiler. Ancak bu kaleler fetholunmazdan kırk yedi gün önce Estergon gazâsında olan büyük savaşın benzeri meğer Eğri'de ve Mohaç gazâlarında ola. İnşaallah yeri gelince ayrıntılarıyla yazılacaktır.

Andan (---) tarihinde yine denizler gibi asker ile Keçkıvar Kalesi, Keminvar Kalesi, Eğirvar Kalesi, Eğrisek Kalesi, Tuzda Kalesi, Yeleşke Kalesi, Vajon Kalesi ile 40 adet kaleler de fetholup cephaneleri ve ganimet malları alındıktan sonra hepsi ateşe verilerek yerle bir edildi.

Bu anılan kalelerin hepsi Zirinoğlu ve Beganoğlu kaleleri idi. Bu anılan Keçkıvar yani Yenikale fetholunmazdan önce Ösek Kalesi, Valpova, Şıklofça, Peçoy, Kapışvar, Kopan, Nedaj, Bobofça, Berezinçe, Sigetvar ve Kanije kalelerini baştan aşağı yedi hersek mel'unları kuşattılar.

Yüce saltanat sahibi padişahın desteği ve her biri bir vezirin yardımları ile kâfirlerin elinden kurtuldu. Kanije *[86b]* Kalesi altında yedi kralın kâfirleri Kanije'yi kuşattılar. Sadrazamın denizler gibi asker ile geldiğini duyunca bütün kâfirler Kanije Kalesi altındaki çadırlarını, ağırlıklarını, cephanelerini, balyemez toplarını ve hesaba gelmez mallarını tamamen bırakarak Yenikale adlı uğursuz evlerine kaçtılar. Orada karar ederiz sanırken orayı da sadrazam (---) gün kuşatıp başlarına dar etti.

Fetihten sonra tarumar olup kale temelinden yıkıldı., Kılıç artığı olan kâfirler kaleden (---) nehri üzerindeki köprüden geçerken artlarınca İslâm askeri kovdu. Köprüden geçerken karşı taraftaki kâfirler, "Türk beri tarafa geçmesin" diye köprüyü kesip bütün kâfirler, *"(Musa) dedi ki: Sahiplerini (suda) boğasın diye mi onu deldin?"* [Kehf, 71] âyetinin anlattığı şekilde boğuldular. Hırvatistan vilâyeti yağmalanıp sayısız ganimet malları ve bol esirler alındı. 36 adet kalelerini ateşe verip vilâyetlerini yağmalayarak

halkını esir ve nâlân ettiler. İslâm askerinin gurur damarları hareket edince Raba Nehri tarafına gidildi.

Keçkıvar Kalesi fethinden sonra Raba Nehri kıyısında Sadrazam, İsmail Paşa ve Gürci Mehmed Paşa'nın tedbirsizliği sonunda İslâm askerinin bozulması

Burada büyük bir felâket olup binlerce Müslüman Raba Nehri'nde suda boğuldular. Cenkte bir adamın burnu kanamamışken, kâfirlerden ilk defa bu kadar kelle ve hinto araba mallar alınıp zafer elde edilmişken, Yeniçeri Ocağı savaşta iken beyaz buyurdu varıp "Geriye dönüp siperlerinize giresiz" diye ferman çıkınca bütün yeniçeriler fermana uyup hepsi siperlerine döndüler. Sipahiler bu hâli görüp,

"Bre yeniçeri yoldaşlar bre kardaşlar bre nereye gidersiz" diye bağırdılar. Onlar yeniçeriyi firar etti zannederek at boynuna düşüp suya vurdular.

Yeniçeriler de sipahilerin suya vurup karşı geçtiğini görünce onlar da sipahiler kaçıyor sanarak kötü bir karar olan siperlerinde kalma buyruğuna uymayarak siperleri terk ettiler. Bütün yeniçeriler top ipleriyle bağlı köprü üzerine varınca köprü kırıldı ve bütün yeniçeriler biri biri üzere kat kat bağlandılar.

Raba Nehri bükünerek deniz gibi olup gelen asker boğuldu. Sahranın savaş meydanında kalanları savaşa savaşa şehit oldu. Sadrazam yine sabrederek o gün o gece ayak diredi. Ertesi gün bütün balyemez toplar ve cephaneler ile (---) günde Üstolni-Belgrad Kalesi altına, oradan Estergon'a, oradan tekrar Uyvar Kalesi'ne varıldı.

Avusturya imparatoru (---) tarihinde sulh istedi. Sadrazam ise bütün İslâm askeri ile Belgrad'da kışlak verdi. Avusturya tarafından elçiler gelince Osmanlılar tarafından Kara Mehmed Paşa Rumeli pâyesiyle Avusturya imparatoruna elçi tayin edildi.

Bu hakîri devlet tarafından buyruk ile tayin ettiler. Hızla yola çıkarak Avusturya imparatoruna vardık ve sulh anlaşması yapıldı. Bundan sonra imparatorun papinte hattıyla Alman diyarına, oradan Don Karkız vilâyetine, oradan Danimarka vilâyetine, oradan Felemenk vilâyetinde Amsterdam'a, oradan İsveç vilâyetine, oradan Çek vilâyetine, oradan Leh vilâyetine, oradan Krako vilâyetine tam üç buçuk senede bu yedi kral kâfiristanda, zamanın padişahı gibi Cenâb-ı Allah'ın mülkünü seyredip gezdik. *Âlemlerin Rabbi böyle nasip etmiş.*

(---) yılının Miraç gecesinde Özü Nehri kenarında İslâm ülkesinden Doğan Geçidi Kalesi adlı yeni bir kale yapılmış. Kılavuzlarımız Kazaklar hakîri getirdiler. Tanrı'ya hamdolsun İslâm dini

törenlerinden miraç kandillerini orada görüp üç buçuk senede ezanı ilk defa orada işittim. O gece kale kapısını açmayıp dışarda bozahanede misafir olduk.

Sonra Özü Nehri'ni geçip karşı tarafta Şahinkirman Kalesi'ne, oradan üç günde Kırım'a, oradan Dağıstan'a, oradan Moskof vilâyetine girdim, ancak kralını görmedim. Tanrı'ya hamdolsun yedi iklimde seyahatim bu Moskof diyarında tamam oldu.

Oradan Moskov elçisi ile yetmiş günde Azak Kalesi'nde Ak Mehmed Paşa'ya ve Kul Kethüdası Süleyman Paşa'ya, oradan Ak Mehmed Paşa ile Azak'tan azledilerek tekrar Kırım vilâyetine, oradan Çoban Girayoğlu Tatar Han'dan ihsanlar alıp Ak Mehmed Paşa ile seksen günde karadan İstanbul'a geldik. Buradan hakîr Edirne'ye, oradan Girit Adası'na, sadrazama ulaştık.

Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa eliyle Kandiye Kalesi'nin fethi: Tam üç sene büyük savaşlar olup (---) tarihinde (---) günü aman ile fetholundu. Karada ve denizde barış anlaşmaları olup İslâm askeri Edirne'ye girdi. Ancak bu Kandiye Kalesi'nin üç sene daha savaş yapmaya gücü yeterdi. Fakat bizzat saadetli padişah *[87a]* bizzat kendileri Ağrıboz Adası'na gelip oradan Köse Ali Paşa başdardasıyla Girit Adası'na geçmeleri muhakkak olunca beri Kandiye Kalesi altında İslâm askeri korkuya düşüp var kuvveti pazuya getirdiler. Kandiye bu şekilde fetholdu.

Serdâr Kaptan Köse Ali Paşa (---) tarihinde eliyle Manya vilâyetinin fethi ve Zaranta Kalesi'nin yapımı: Beş sancak askeri görevlendirilip savaşsız fetholduğuna tarih:

Evliyâ Çelebi bu feth içinde bulunup etdi pesend
Âh edip Manyalı dedi târîhin vay Zaranta.

Sene 1081 [1670-71]

Sadrazam Ahmed Paşa, Serdâr Ahmed Paşa ve Yeniçeri Ağası Abdurrahmân Paşa'nın görüş ve tedbirleriyle padişahın sefere çıkması ve Leh vilâyetinde olan Kamaniçe Kalesi'nin fethedilmesi

.....(1 satırlık yer boş).....

Leh memleketinde değil belki bütün kâfiristanda yed-i kudret kayası üzere böyle bir sağlamlar sağlamı cevher gibi bir kale yoktur. Denizler gibi askerler gün'ün aydınlığında ve halkın gözleri önünde kaleyi kuşattılar. (---) günde cebren ve kahren vire ile fetholunup içinde selâtin camii yapılarak İslâm âyini yapıldı. Dört tarafındaki İşçerez ile İlvov Kalesi ve pek çok varoşlar itaat altına alınıp Leh kralı haraca bağlandı. Bizzat saadetli padişah galip

olarak ve zaferle ikinci taht merkezi Edirne tarafına yola çıkıp Hacıoğlupazarı Kasabası'nda kışladı. Vezir Babadağı'nda kaldı.

Kamaniçe Kalesi'nin fethi tarihi:

Hâtif-i Gaybî beşâretle dedi târîhin
Aldı Leh'den Kamaniçe'yi şehinşâh-ı cihân.

Sene 1083 [1672].

Padişahın (---) tarihinde Omaniçse gazâsı seferi: Bizzat kendileri saadetle Boğdan tahtı olan Yaş şehrinde karar edip Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa'yı kumandan edip Omaniçse Kalesi'nin fethine gönderdi.

.....(3.5 satırlık yer boş).....

Veziriazam Mustafa Paşa eliyle (---) tarihinde Çehriliçse kalesinin fethedilmesi:

.....(2 satırlık yer boş).....

Kahrolası taburda büyük savaş olup iki taraftan binlerce adam kılıçtan geçti. Meydan İslâm askerinde kalır gibi olup Çehriliçse Kalesi yerle bir edildi. Saadetli padişah Edirne'ye gelip sadrazam Babadağı'nda kışladı.. Çehril fethi tarihi: (---) (---) (---)

Oldu bu hısn-ı metîn el-ma'mûr. *Sene 1089 [1678].*

Bu yukarıda yazılan kaleler fethedilerek *Tanrı'ya hamdolsun* İslâm memleketine eklendi, bütün kiliseleri İslâm mabedi yapılarak içinde İslâm âyini yapılarak beş vakit namaz kılınır oldu. *Yaradana hamdolsun* bu fetihler Sultan IV. Mehmed Han'ın adaletli devrinde oldu. Hak Taalâ ömrünü uzun edip niçe gazâlar daha nasip eyleye. Cenâb-ı Hak bu kusurlu Evliya'yı nice gazâlarda hazır eyleye, *âmin ve yâ Muîn.* Haremeyn-i Muhteremeyn padişahı hakkında beyt:

Hak Te'âla tâ kıyamet pâdişâh-ı âlemi
Kendü Zât-ı pâkine zıl olmağa tayin ede.

.....(2.5 satırlık yer boş)..... *[87b]*

Burada, Fatih Sultan Mehmed Han'dan, Sultan IV. Mehmed Han'a gelinceye kadar bütün padişahların kısaca saltanat yılları, vezirleri, devlet adamları, yaptıkları hayır işleri ve fetihleri tamam oldu. Bu anılan padişahların hepsi İstanbul'da yetişmiş ve burada gömülmüş olduklarından İstanbul evsafında camilerin vasıflarını yazarken konu dışına çıkılarak bazı kanunları ve bazı olayları mahalle uygun yazıldı. Yine İstanbul şehri içinde olan selâtin camilerinin anlatılmasına dönelim. Önce hâlen padişah olan,

Sultan IV. Mehmed Han'ın annesinin camiini bildirir

Sultan IV. Mehmed Han'ın annesinin camiinin anlatılması: Önceden (---) fatihi Sultan (---) Han'ın annesi on Mısır hazinesi mal harcayarak direkler yapılacak yere kadar yapılmıştı. Yapımcısı olan Vâlide sultan ölünce (---) sene harap ve eksik kalmış ve **Zulmiye** adıyla ünlü olmuş eksik bir cami idi.

Daha sonra (---) tarihinde Mehmed Han'ın annesi, dolaşırken İstanbul'un yanması günlerinde bu camiin temelini görünce,

"Tez bu temelin tamamlanmasına adalet ile başlanılsın" deyip malından 5.000 kese ayırdı ve yapımına başlanılarak adına **Adliye Camii** dediler. Bugün İstanbul Kalesi içinde onuncu selâtin camii budur. Şehitkapısı ile Balıkpazarıkapısı'nın arasında Yahudiler içinde kalmış bir garip temel idi. Allah'ın emriyle bütün Yahudi evleri yanınca Yahudiler o taraftan sürülüp yanan evlerinin arsalarını Vâlide Sultan kendi malıyla alıp camiin avlusuna ve çarşı pazarlarına kattı. (---) senede tamam bir nurlu cami olup Zulmiye iken Adliye oldu.

Kuzey tarafı kale duvarı üzere, güney tarafı taşra büyük avlu içre geniş bir alanın ortasında kat kat kubbeler ile yapılmış dünyayı süsleyen bir köşk gibi şirin güzel bir camidir. Kubbesinin zeminden tepesine kadar boyu 70 melik zirâîdır (1 melik zirâı=66,5 cm) ve zeminden 5 arşın (1 arşın 68 cm) yüksektir. Dört tarafındaki kapılarından taş merdivenlerle çıkılır yüksek bir camidir.

Camiin şekli: Hemen Şehzâde Sultan Mehmed Han ve Atmeydanı'ndaki Ahmed Han Camii tarzmda orta kubbenin dört tarafında yarım kubbeler, üç tarafında yan maksûreleri ve dört sütun üzerinde büyük kubbe vardır, Yan maksûreleri (---) adet ince sütunlar üzere, müezzinler mahfili (---) nazik ayaklar üzeredir. Sol tarafta hünkâr mahfili Havernak köşküne benzer bir maksûredir ki ham mermer işçilikleriyle yapılmıştır. (---) adet sütunun birini Hanya Fatihi Yusuf Paşa getirmiştir ki Paşa bu sütun için katlolunmuştur. Fesatçılar "Altın direktir" diye şikâyet etmişler, öldürüldükten sonra sarı bir direk olduğunu görünce pişman olmuşlardır. Ancak ba'de harâbü'l-Basra (Basra harap olduktan sonra [neye yarar]).

Sonra o kanlı direği hünkâr mahfili altına koydular. Altın bu direğin yanında bir şey değildir. Bu direğin dünyada bir benzeri yok yerekan taşı cevheri gibi kıymetli bir cevherdir.

Bu camiin dört tarafında (---) adet pencereler ve (---) adet billûr, necef ve moran camlar ile aydınlık bir camidir. Üç tabaka kandil yakacak tabakaları vardır. Mihrap ve minberi anlatılmaktan âciz kalınacak ibret verici yapılardır.

Beş kapısı vardır. İki yan kapıları, bir imam kapısı, bir hatip kapısı ve bir kıble kapısı vardır.

Bu cami içinde olan değerli avize ve askılar İstanbul'daki camilerde, belki bütün İslâm memleketlerinin camilerinde olmadığı kesindir ki her bir avizeyi bir padişah ve birer vezir hediye göndermiştir.

Bütün pencerelerin ve kapıların kapakları baştan aşağı sedef işlemelidir. Bu camide olan Acem halıları ve Mısır halıları Çin resimhanelerinde yoktur.

Burada olan güzel hatlı Kur'an-ı Kerimler bir mabedhanede yoktur.

Bütün pencereler üzerinde Teknecizâde Mustafa Çelebi'nin Karahisarî tarzı kâşî çini üzere Mülk suresi ve başka âyetleri *[88a]* çok güzeldir.

İmamları, hatipleri, müezzinleri Şeyhi Vanî Efendi ve İspirî (---) Efendi, hafızları, naathân ve tarifhânları bir camide yoktur. Bütün maarif erbâbının ve dersiâm şeyhülkurrânın seçkini bu camide toplanmıştır.

Bu camiin kıble kapısından mihraba varıncaya kadar dikdörtgen şekli uzunluk ve genişlik olarak (---) ayaktır. Kıble kapısı gayet işlemeli yüksek kapıdır. Tezhipli celî hat ile kapısının üzerinde camiin tarihi budur:

Câmi-i Vâlide Sultân bulup itmâmı
Oldu her köşesi bir şeyh-i güzîne me'vâ

Sâl-i itmâmına târih murad etmişdim
Biri kalkup dedi kim ka'betü ehl-i takvâ.

Sene 1074 [1663-64].

Diğer musanna tarih,

Dedi bir merd kalkıcak târîh
Accilû bi's-salâti kable'l-fevt. *Sene 1074 [1663-64].*

Diğer tarih,

Evliyâ Çelebi gördüğünde itmâmın
Dedi târîhini binâ-yı azîm. *Sene 1074 [1663-64].*

Bu kapıdan dışarısı sahra gibi bir cilâlı beyaz ham mermer ile döşenmiş avlunun dört tarafında yan sofaları üzere (---) adet çeşit çeşit direklerin üstüne kurulmuş kemerlerin üstünde (---) adet kurşun ile döşenmiş mavi kubbeler vardır. Dört tarafındaki pencereler

camlıdır. Avlunun ortasında havuz şadırvanı vardır Avlunun iki yan ve kıble kapısı vardır. Dış avlusu, geniş bir alanın içinde yüzlerce cins meyve ağaçları ile süslenmiş bir avludur. Kıble tarafında nurlu bir kubbesi vardır. Vâlide Sultan, *Allah uzun ömür versin,* kendileri için türbe inşa etmişlerdi. Sultan Mehmed Han mihrap önündeki bahçe dışında Gömlekli kule adlı burç üzerinde yüksek bir köşk yapmıştır ki sanki İrem köşküdür.

Bu camiin büyük avlusunun güney ve batısında bin kadar kârgîr yapı dükkânlar yapılmıştır ki tabir olunmaz. Bu avlunun etrafında da dört kapı vardır.

İki yüksek minaresi var ki göklere baş çekmiş külâhı bakır kaplıdır ve parıltısından insanın gözleri kamaşır. Üçer şerefeli sanatlı iki yüksek minaredir. *Allah dünyanın sonuna kadar ömür versin.*

Şeyh Hazret-i Ebülvefa Selâtin Camii: İstanbul içinde on birinci selâtin camii budur. Fatih Sultan Mehmed yapmıştır. O kadar büyük cami değildir, ancak ruhâniyetli, duanın kabul olduğu büyük ve eski bir camidir. Bir şerefeli bir minaresi, avlusu, medresesi, imareti ve hamamı vardır. (---) tarihi (---)

.....(1 satırlık yer boş).....

Şeyh Emir Buharî Selâtin Camii: Fatih Sultan Mehmed Han yapımı bir küçük camidir, ancak nur ile dolu bir aydınlık camidir. Zâviyesi, avlusu, bir şerefeli bir minaresi ve imareti vardır. İstanbul içinde on ikinci selâtin camiidir.

Fethiye Selâtin Camii: Bir kilise iken (---) tarihinde fetihten sonra (---) Han Gazi için cami yapılmıştır. Büyük bir yapı, eski bir camidir. Bir minaresi ve büyük avlusu vardır. Fakirler yurdu, aydınlık bir camidir.

Yedikule içinde **Ebülfeth Camii,** eski bir ibadetgâhtır.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın Orta Camii: Yeni Odalar içinde yüksek bir camidir ancak kubbeli değildir. Yandıktan sonra Süleyman Kethüda tamirine tarihtir:

Ey Nisârî şükr edip Hakka dedim târîhini
Hamdü-lillâh Orta Câmi oldu pek a'lâ binâ. *Sene (---).*

.....(2 satırlık yer boş).....

İstanbul Kalesi içinde olan selâtin camileri bu yazılanlardır. Ancak İstanbul'un dışında dört mollalık yerde olan camilerin en güzeli **Eyüpsultan Camii,** Tophane'de **Cihangir Camii,** Ebülfeth ve Boğazhisar Rumeli Kavağı'nda **IV. Murad Han Camii,** yine **IV. Sultan Murad Camii,** Göksu **Ebülfeth Camii,** Üsküdar'da İskele başında Süleyman Han'ın kızı **Mihrimâh Sultan Camii,** yine

Üsküdar'da Yeni Mahalle'de **Sultan (---) Han Vâlide Camii,** yine Üsküdar'da Sultan IV. Murad'ın *[88b]* vâlidesi **Kösem Vâlide Sultan Camii.**

Bu yazılan camilerden başka İstanbul'un dört mevleviyet yerinde olan (---) adet hünkâr bahçelerinde de birer cami vardır. Bu hesaba göre İstanbul içinde ve çevresinde toplam (---) selâtin camii vardır. İnşaallah İstanbul çevresindeki kasabaların selâtin camileri de yerleri geldikçe yazılır.

İki yüz beşinci bölüm
İstanbul içinde ilk defa yapılan vezir, devlet adamı ve ileri gelenlerin camileri

Vezir camilerinin eskisi Yeni Bedesten yakınında **Mahmud Paşa Camii:** Fatih Sultan Mehmed'in vezirlerindendir. Ancak selâtin camii gibi büyük bir camidir. Üç kubbesi ve üç kapısı ve büyük bir avlusu vardır. Kıble kapısı üzere tarihi,

Yesserallâhu lenâ kâ'ımakâmen Mahmûd. *Sene (---).*

Unkapanı'nın iç yüzünde Kazancılar içinde **Molla Hayreddin Camii:** Fatih zamanında yapılmıştır. İstanbul içinde bundan başka üç mihrablı cami yoktur. Üç kubbesi ve üç kapısı var, ancak dış avlusu dardır. Duaların kabul olduğu bir yerdir. Bu cami yapılırken Molla Hayreddin mutemet gibi bakarken bir leylek kuşu gelip "Lak lak" diye feryat eder. Hemen Molla Hayreddin hazretleri sinirlenerek "Bre var hey kuş İstanbul'dan taşra feryat eyle" deyince Allah'ın emriyle inci gibi sözleri etkisini gösterir ve bütün leylekler İstanbul içinden kalkıp başka köy ve kasabalara giderler. Bugüne kadar İstanbul'da leylek yerleşmesi şöyle dursun damlar üzerinde bile bir fert görmemiştir.

Bu sözü edilen **Kazancılar Camii** öyle bir nefes sahibi ulu sultanın yapımıdır.

Edirnekapı yakınında **Kahretiyye Camii.** Önceden sanatlı bir kilise imiş.

Silivrikapısı yakınında **Koca Mustafa Paşa Camii:** Mevlânâ İdris güftesiyle tarihi:

Hâzihi buk'atün mübâreketün
Üssiset hasbehu mebânîhâ

Rüttibet fî zilâli sultânin
Mâ re'â'd-dehru kattu sânîhâ

Bâyezîdin efâza merhameten
Küllü fâzin bihâ ve dânîhâ

Kad benâha vezîruhu sıdkan
İsmuhu lafzuhu me'ânîhâ

Mustafa'l-halki Âsafen rateben
Lem tecid rütbeten tüdânîhâ

Hâtifün sâhe fî müverrihihâ
Rabbi evsil sevâbe bânîhâ. *Sene 980 [1572-73].*

Fatih'e ve II. Bayezid'e vezir olmuştur. Üç kubbeli dua kabul olunur bir yerdir ki dört tarafında Mesleme, Ebû Eyyûb ve Harun Reşid zamamnda Alina adlı mel'un kralın elinde şehit olan binlerce sahâbe ve sahâbe çocukları bu camiin avlusu çevresinde gömülüdürler ki bu camide olan ruhaniyet bir camide yoktur. Avlusunda Zincirli Servi adlı yeşil servinin dalları perişan olduğu için bir hayır sahibi zincirler ile bağladığından Zincirli Servi derler. Seyre değer bir ağaçtır. Burada binlerce derviş bulunur. İmareti, medrese ve zâviyesi bakımlıdır.

Atmeydanı yakınında **Firuz Ağa Camii**: Bol cemaati olan bir kubbeli camidir. Kıble kapısı üzere tarihi budur:

Hâzinü's-Sultân Sultân Bâyezîd
Ve hüve Fîrûzun, re'îsü'l-hâzinîn

Kâle rıdvânu'l-Ali târîhuhû
Cennetü'l-me'vâ ve dârü'l-hâmidîn. *Sene 896 [1491].*

Çarşambapazarı'nda III. Murad Han ağası **Mehmed Ağa Camii**: Aydınlık güzel bir camidir. Kapısı üzerinde tarihi budur:

Dedi âsârı târîhin Hâtif
Beyt-i Hâdî ve cami-i ümmet. *Sene 992 [1584].*

Uzunçarşı içinde **İbrahim Paşa Camii**: Kârgîr kubbeli değildir. Dört köşe levha kubbedir ancak gayet sanatlıdır.

İlk yapılışına tarih:

Ve men dahale kâne âminen. *Sene (---)*

Bitirilişine tarih:

Hayr-ı celîl-i mü'ebbed. *Sene (---).*

Fethiye yakınında **Drağoman Camii** tarihi:

İzz u câhile k'oldu Yûnus Bey
Tercemân-ı şeh-i cihân-ârâ

Yapdı bu cami-i şerîfi ol
Kıluben avn [u] lutf ana Hudâ

Ruh-ı kudsî dedi ol dem târîh
Dâr-ı tâ'ât ve menzîl-i sulehâ. *Sene (---)*

Mimar Sinan yapımıdır.

Zincirlikuyu yakınında **Üçbaş Camii:** Bu camiin sahibi Selmân-ı Pâk köçeğinden idi. Üç adam başını bir akçeye tıraş ederek helâl mal biriktirmişti. Bu camii yaptırdığından Üçbaş Camii derler. Bir küçük camidir, ancak bunda bir ruhâniyet vardır. Kapısı üzere tarihi:

Lemmâ re'â sâhibü'l-yemîni fe-kâle li't-târîhi itmâmehu
Ahsene hayrin ebedâ. Hamza bin Atâ'ullâh.

Sene 929 [1523] [89a]

Diğer tarih-i ahar,

Tekabbelallâhu vallâhu cezâhu bi'l-gufrâni
Ve kad ıhtârehû fî târîhihî hayre latîfin. Sene 929 [1523].

Kırkçeşme yakınında **Sunullah Efendi Camii:** Yanmıştı. Tamirinden sonraki tarihidir.

Hacı Bektaş Ocağı'nın kethüdası sa'yile,
Kim Süleymân-ı zamandır vire ecrin lem-yezel

Hark-ı nâz oldu velî ta'mire dedim târîhin
Câmi-i ra'nâ ibâdetgâh-ı nîk u bî-bedel. *Sene 1072 [1661-62].*

Silivrikapısı yakınında eski bir ibadethane olan **Kürkçübaşı Camii:** Bu camiin kıble köşesinde bir vakit nişanı vardır. Yaz ve kış bir dakika yanılmaz zaman ölçeğidir.

Balatkapısı'nın iç yüzünde **Balat Camii:** Süleymanlı Ferruh Kethüda'nındır ve Mimar Sinan yapımıdır. Dış sofasının kıble duvarında baştan ayağa Kudüs'ten Mısır'a ve Mısır'dan tâ Medine'ye ve Mekke-i Mükerreme'ye varıncaya kadar bütün menzillerde olan dereleri, tepeleri ve tehlikeli geçit yerlerini şekil ve durumlarıyla usta bir nakkaş resmetmiştir ki Erjenk ve Mânî kalemini çekmede âcizdir.

Sultan Selim yakınında **Sivasî Efendi Tekkesi Camii** derler. Ancak (---) yapısıdır. Altı (---) adet direkler üzere sarnıçtır ancak suyu yoktur. Gazzâzlar ibrişim bükerler.

Karagümrük yakınında **Akşemseddin Camii**: Dua kabul olan bir yerdir ki gece gündüz bol cemaati olur.

Unkapanı'nın iç yüzünde **Azebler Camii**: Fatih zamanında Elvan Çelebi yapısıdır. Halk arasında **Şeftali Camii** derler. Yapıldığı sene mihrap duvarı dışında bir şeftali ağacı yetişmişti. Dördü bir okka gelir şeftalisi olur büyük bir ağaç idi. Onun için Şeftali Camii diye meşhur idi. Daha sonra (---) tarihinde Süğlün Muslu Sultanı Sarayı'nda bir yangın olunca cami yandı. O mahalle halkı hâlâ şeftalisiz kalıp et şeftalisiyle geçinirler.

Âşık Paşa Camii: Ziyaret yeri bir yerdir.

Müftü Hamamı yakınında **Altıpoğaça Camii**: Fatih'in Ekmekçibaşısı, Cübbe Ali neslinden olup her gün Bayezid-i Veli'ye ateş görmemiş, sanki güneşte pişmiş altışar poğaça getirdiği için Altıpoğaça Camii derler.

Kara Pirî Paşa Camii: Zeyrekbaşı yakınında Soğukkapı üzere cihannümâ yüksek bir camidir. Altı, 300 direk üzerinde güzel su ile dolu bir sarnıçtır ki hayat suyundan nişan verir.

Atpazarı Camii: İstanbul içinde her gece Fatih kanunu üzere bekçilik eden on iki yeniçeri çorbacıları akşam namazını bu camide kılarlar, tâ sabaha dek İstanbul'u bekleyip suçluların hakkından gelirler.

Mîrâhûr Camii: Yedikule yakınında Sulu Manastır'a yakın yine kiliseden çevrilmiş büyük bir camidir. Ancak cemaati azdır. Mimar Sinan yapısıdır.

Hadım İbrahim Paşa Camii: Süleyman Han'ın veziriazamı idi. Emekli olup Silivrikapısı'nın iç yüzünde tek katlı ruhanî bir cami yapmıştır ki sanki cennet köşküdür. Avlusu içi yüksek ağaçlar ile süslenmiş olup irfan sahiplerinin toplandığı bir gölgeliktir. Gayet sanatlı ve gönül açan süslü bir camidir. Kapısı üzere tarihi (---), Mimar Sinan yapısıdır.

Davud Paşa Camii: Eski bir camidir. Sultan Bayezid-i Veli vezirlerindendir. Geniş bir avlusu ve bir tarafında mahkeme vardır. Tarih (---).

Cerrah Mehmed Paşa Camii: (---) Han vezirlerindendir. Avratpazarı yakınında süslü bir camidır ve kapısı üzere tarihi (---).

Eski Hüsrev Paşa Camii: (---) Han vezirlerindendir. Aksaray yakınında bir şirin camidir. Kapısı üzere tarihi (---). *[89b]*

Eski Ali Paşa Camii: (---) Han vezirlerindendir. Tavukpazarı dikilitaşı dibinde büyük bir camidir. Tarihi (---).

Aklbend Camii: (---) Cemaati kalabalık bir camidir.

Koca Mehmed Paşa Camii: Süleyman Han vezirlerindendir. Atmeydanı'na yakın büyük bir camidir. Tarihi (---).

Nişancı (---) Paşa Camii: (---) Han'ın nişancılığı hizmetinde idi. Kumkapı yakınında aydınlık bir camidir. Tarihi (---).

Vezir Ahmed Paşa Camii: Selim Han ve Süleyman Han vezirlerindendir. Topkapı'nın iç yüzünde bir tepe üzerinde selâtin camii gibi bir camidir. Kapısı üzere tarihi (---). Koca Mimar Sinan yapısıdır.

Bayram Paşa Camii: IV. Murad Han'ın veziriazamıdır. Fatih yakınında Kepkepçiler içinde iki katlı bir camidir. Merdivenler ile çıkılır. Tarihi budur.

Oldu vâlâ câmi-i cennet harîm ve bî-adîl. *Sene (---).*

Keskindede yakınında **Nişancı Paşa Camii:** (---) Han'ın nişancısı idi. Donanımlı ve kusursuz selâtin camii gibi bir camidir. Tarihi türbesi üzere:

Kudsiyân fevtini Sa'î dediydi târîhini
Dediler vâsıl-ı Hak oldu Nişânî Paşa. *Sene (---).*

Hafız Paşa Camii: (---) Gazi'nin vezirlerindendir. Fatih Camii yakınında olduğundan bu Ahmed Paşa bir gece rüyasında Fatih'i görmüş. Fatih bu Hafız Paşa'ya azarlayarak hitap edip,

"Niçin benim camimin yakınında cami bina edip niçin cemaatım aldın" diye Hafız Paşa'yı katleder.

Paşa uykudan uyanınca hemen bu rüyayı yorumlattırır. "Hayrola" derler. Yetmiş gün sonra ölür. Mezara gömerken lahid kenarından bir taş uçup Paşanın üzerine düşer. Allah'ın emriyle kılıç gibi başını keser. Herkesin bildiği meşhur bir hikâyedir. Tarihi budur (---).

Halil Paşa Camii: (---) vezirlerindendir. Sultan Mehmed İmareti yakınındadır. Ancak sanatlı ve süslü bir camidir. Tarihi (---).

Terkim Camii: (---) yapısıdır. Yeniodalar yakınındadır.

Sarıgürz Camii: (---)

Fatih yakınında Ali Paşa Çarşısı içinde **Hadım Mesih Paşa Camii:** Kilâr-ı Hâssa'dan Sultan III. Murad zamanında Mısır valisi oldu. Daha sonra veziriazam oldu ve sonra emekli olup adı geçen camii yaptı. Mükellef camidir. Tarihi (---).

Balî Paşa Camii: (---) Han veziridir. Emir Buharî yakınında iki katlı bir camidir. Kapısı üzere tarihi böyle yazılmıştır:

Yapdı bu câmii Hümâ hâtûn
Bint-i İskenderî vezir ol mâh

Hak kabul ede gösterüp dîdâr
Kıla mahşerde şefkatiyle İlâh

Dedi anın Hüdâyî târîhin
Mescid-i ümmet-i Resûlullâh. *Sene (---).*

Mimar Sinan yapısıdır.

Rüstem Paşa Camii: Süleyman Han veziridir. Tahtakale'nin yakınında iki katlı baştan başa kâşî çini ile döşenmiş aydınlık bir camidir. Diller ile anlatılmaz. Altında mahzenler ve dükkânlar vardır. Kıble kapısı üzere tarihi (---). Mimar Sinan yapısıdır.

Yavuzer Camii: Fatih Sultan Mehmed Han'ın (---) idi. Unkapanı'nın iç yüzünde Sağrıcılar içinde bir kubbeli camidir. Bu hakîrin atasının yapısıdır. Tarihi yoktur.

Kara Çelebizâde'nin **Unkapanı Camii:** Daha önce Sultan Süleyman Han zamanında Süleyman Subaşı yapmıştı ve Mimar Sinan yapısı idi. Unkapanı'nın dışında deniz kenarında olduğundan zamanla camii ve minaresi yıkıldı. Kara Çelebizâde yeniden büyük bir kubbe, altı dükkân, ince bir minareli ve mahzenli iki katlı bir cami yaptı. Hâlâ İstanbul şehrinde benzeri yok uzun bir minaresi vardır.

Kemal Mimar Camii: Sultan Bayezid yakınında. Tarih:

Mâlı ile eyledi ta'mîr dedim târîhin
Câmi-i zîbâ ibâdetgâh-ı nîk dilgüşâ. *Sene (---). [90a]*

Aksaray yakınında **Osman Şah Vâlidesi Camii:** Süleyman Han'ın mimarı Koca Mimar Sinan yapısıdır.

Molla Güranî yakınında Kadıasker **Abdurrahmân Efendi Camii:** Balık sırtı kubbe, Mimar Sinan işidir.

Yedikule'de **Hacı Evhadullah Camii:** Mimar Sinan yapısıdır.

Ahırkapı yakınında Kapıağası **Hadım Mahmud Ağa Camii:** Süleyman Han ve II. Selim ağasıdır. Mimar Sinan yapısıdır.

Yenikapı yakınında **Odabaşı Camii:** Mimar Sinan Ağa yapısıdır.

Kocamustafapaşa yakınında **Koca Hüsrev Bey Camii:** Mimar Sinan Ağa yapısıdır.

Sulu Manastır Hamamı **Hatun Camii:** Mimar Sinan yapısıdır.

Üsküplü Çeşmesi dibinde yedi yol ağzı ki İstanbul içinde bunun gibi yedi yol birleşmemiştir, orada **Defterdar Süleyman Çelebi Camii:** Dört köşe ve balık sırtı kurşun kubbeli, Mimar Sinan yapısıdır.

Yenibahçe yakınında **Hurrem Hatun Camii:** Mimar Sinan yapmıştır.

Kadıçeşme'de iki katlı **Sinan Ağa Camii**: Yine Mimar Sinan yapısıdır.

Yemiş İskelesi'nde helâl malla yapılmış **Ahî Çelebi Camii**: Mimar Sinan yapısıdır.

.....27 satırlık yer boş..... *[90b]*

[İki yüz altıncı bölüm]

İstanbul içinde olan eski mescitleri açık seçik bildirir

İstanbul içinde tam 270 mescit vardır.

Eskiodalar yakınındaki **Kırımî Mescidi**'nin tarihi:

Harîk oldu olup Sâ'î bu hayra
Süleymân Kethüda Bey ol ağa nâm
Edüp ta'mîrini bu düşdü târîh
Kırımî Mescidi pes oldu itmâm. *Sene (---).*

Haraccı Muhyiddin Mescidi: Fatih yakınındadır.

Haraccı Bey Mescidi: Unkapanı'nın iç yüzünde Süğlün Muslu Sultan Sarayı dibinde bir ölçülü ve düzgün tuğla minaresinin en tepesindeki kapısı üzere beyaz tuğla ile kırmızı tuğla üzere yapı ustası Kûfî hat ile tuğladan bir *"Lâ ilâhe illallâh, Muhammedün Resûlullâh"* yazmıştır ki diller ile anlatılamaz.

Salih Paşa Mescidi: Unkapanı yakınında.

Tavaşî Haydar Paşa Mescidi: Yine mahallesindedir.

Hacı Hasan Mescidi: Haydar Paşa yakınında mükellef mescittir ve Mimar Sinan yapısıdır.

Demir Han Mescidi: Sovukkuyu yakınında.

Hamid Efendi Mescidi: Filyokuşu Mahallesi'nde. Tarihi:

Hazâ makâm-ı Mahmûd. *Sene 985 [1577].*

Arabacılar Mescidi: Unkapanı yakınında.

Payasoğlu Mescidi: Unkapanı içinde.

Yarhisar Mescidi: Cibalikapısı içinde.

Revanî Mescidi: Kırkçeşme yakınında. Sultan Süleyman ve II. Selim Han zamanında Koca Abdülmennân oğlu Mimar Sinan'ın hendese ilmi ile yaptığı güzel bir mescittir.

Sultan Süleyman ve II. Selim Han zamanında Koca Mimar Sinan Abdülmennân Ağa'nın hendese ilmi ile yaptığı güzel mescitler zikrolunur

Yenibahçe'de **Rüstem Paşa Mescidi**,

Yine Yenibahçe'de **Sinan Paşa Mescidi**,

Topkapı'da **Müftü Çivizâde Mescidi**,

Yukarıdaki hayır eserlerini yapan **Abdülmennân oğlu Mimar Sinan Mescidi,**

Karagümrük yakınında **Emir Ali Mescidi,**

Buna yakın **Üçbaş Mescidi, Defterdar Şerifzâde Mescidi,**

Lütfipaşa yakınında Yenibahçe başında **Sırmakeş Mescidi,**

Sultan Mehmed Han yakınında **Hâcegîzâde Mescidi,**

Silivrikapı yakınında **Çavuş Mescidi,**

Davudpaşa yakınında Müftü Çivizâde kızı **Afife Bânu Mescidi,**

Silivrikapı yakınında **Takyacı Ahmed Çelebi Mescidi,**

Ağaçayırı'nda **Debbağ Hacı Hamza Mescidi,**

Kumkapı yakınında İbrahim Paşa hatunu **Âsiye Hanım Mescidi,**

Langa Bostanı yakınında **Şeyh Ferhad Mescidi,**

Kumkapı dışında **Kürkçübaşı Mescidi, Kamhacılar İşlikleri Mescidi, Kuyumcubaşı İşlikleri Mescidi, Terziler Mescidi,**

Ayasofya'da Hersek bodrumu üzerinde **Ağa Mescidi,**

Fenerkapısı içinde **Yayabaşı Mescidi,**

Selimiye yakınında **Abdi Subaşı Mescidi,**

Yine Selim Han yakınında **Hüseyin Çelebi Mescidi,**

Ali Paşa Hamamı yakınında **Hacı İlyas Mescidi,**

Lâlezâr yanında **Damad Çelebi Mescidi,**

Kocamustafapaşa yakınında **Duhanîzâde Mescidi,**

Çukur hamam yakınında **Kadızâde Mescidi,**

Unkapanı'nda **Tüfekhane Mescidi,**

Edirnekapı dışında **Saray Ağası Mescidi,**

Topkapı'dan dışarıda **İlyaszâde Mescidi,**

Yine Topkapı'nın dışında **Sarrafzâde Mescidi,**

Sulu Manastır'da **Ruznâmeci Hamdullah Hamidî Çelebi Mescidi.**

Bu yazılan mescitlerin hepsini Süleyman Han Camii'ni yapan Koca Mimar Sinan Ağa yapmıştır ki, 3.060 adet han, cami, imaret, medrese, dârülkurrâ, dârülhadis, vezir, âyan sarayı ve Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Segedin ve Bender kaleleri gibi binalara mühendis yapıcı olmuştur. İstanbul'da Süleymaniye Camii yakınında Ağakapısı köşesinde sebilhanesi yanında tek parça mermerden yuvarlak bir kubbeyi mesken etmiştir. Ebedî dünyaya 170 yaşında gitmiştir. Başlarının önünde olan mermer üzerindeki tezhipli celî yazıların tamamı Karahisarî Hasan Çelebi hattıdır.

.....(5 satırlık yer boş).....

İstanbul'un bizzat içinde (---) adet mescit vardır. Ancak mükellef kubbeleri kurşunlu mescitler yukarıda yazılanlardır. *[91a]*

İki yüz yedinci bölüm
İstanbul şehrinde ne kadar sultan, vezir, âlim, ileri gelenler beylerbeyi medreseleri var ise mümkün olduğu kadarıyla tarihleri ve pâyeleri ile bildirir

İlk başta İstanbul şehri içinde medrese adıyla yapılan, fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed Han Gazi yapısı **Büyük Ayasofya [Medresesi]**. Önceden kefere zamanında da patrik ve papazların İncilhaneleri idi. Hâlâ âlimler arasında (---) pâyesidir.

Sonra ikinci medrese **Fatih Sultan Mehmed Han Medresesi**: İstanbul içinde ilk Osmanlı yapısı bu medreselerdir. Sultan Mehmed Han Camii'nin dış büyük avlusunun sağ ve solunda, yani kuzey ve güneyinde sekiz adet medreselerdir ki, bunlara bilginler **Medâris-i Semâniye** derler. Dinî bilgileri öğretmek, yüceltmek, halkını ikram ve tefhim için cihanın sekiz cenneti gibi Sekiz medrese yaptı ki her bir medresesinin sahnı bir Rıdvan bahçesidir. Âlimler arasında pâyesi (---) âlidir.

Büyük avlunun kıble kapısı dibinde Müslüman çocukları için bir dârülkurrâ yaptı. Bu medreselerin doğu tarafında yol aşırı hastalar, fakir fukara ve miskinler için bir dârüşşifa (hastahane) yaptı. Beyt:

Bir aceb dârü'ş-şifâdır kûy-ı yâr
Hasta varan mübtelâsı hoş gelür.

mazmunu üzere orada olan olgunlaşmış üstadlar, usta cerrahlar yetkin hekimler dertlilere şifa dağıtırlar. Elbette iyileştirir, can bağışlayan bir mekândır. Kısacası ibret verici bir hastahanedir. Bu Sekiz medresenin kuzeyinde ve güneyinde suhteler müştemilâtı (öğrenci odaları) vardır. Hepsi 366 odadır. Her odanın içinde dörder beşer öğrenci suhteler vardır. Her odanın et, yiyecek ve aydınlatma masrafları vakıf tarafından karşılanır. Âlimlere ziyafet evi bir mutfağı var ki yetmiş kubbedir. Sanki Keykâvus mutfağıdır. Gece gündüz iki vakit varlıklı, yoksul ve kimsesizlere nimeti boldur. Bu imaret yakınında bir kervansarayı vardır. Misafir binek hayvanları için ahırı vardır. 3.000 at, katır ve deve gibi hayvanlar alır büyük bir hayrat ve eski medreselerdir.

Sonra **Sultan Bayezid-i Veli Medresesi**: Yine camiin dış avlusu güneyinde büyük bir medresedir. Dersiâmı şeyhülislâm ve nezareti de müftülere şart koşulmuştur.

Sonra **Yavuz Sultan Selim Medresesi**, ki Mısır fatihidir. Yenibahçe yakınında Halıcılar köşkü adlı mahalde büyük bir yapı, eski bir medresedir. Süleyman Han yaparak babasının ruhuna bağışlamıştır. Evkafı Yenibahçe sahrasının otları, bahçeleri ve bostanlarıdır. Bu gönül açan alanın huzur veren sahanın uzunluğu tam bir

mildir. Öyle hoş bir çemenzârdır ki her tarafı yemyeşildir. Hatta I. Selim Han tahta çıkışı sırasında, Acem ve Mısır seferlerinden gelip babası Bayezid Han üzere yürüdüğünde bu sahrada padişah otağını kurmuştu. İstanbul'un ileri gelenlerinin çoğu bu sahrada bîat ettiklerinden daima bu yeşil alana gelip gezinir ve rahatlardı. Daha sonra Süleyman Han, Selim Han Medresesi'ne bu sahrayı vakfeyledi.

Sonra **Sultan Süleyman Medresesi**: Kuzeyinde ve güneyinde dört adet medreselerdir ki övülmesinde dil âciz kalır. Bir dârülhadisi, bir dârülkurrâsı, başka tıp medresesi, bir imareti, hastahanesi, birkaç hamamı, dârüzziyâfesi, gelen-gidenlere misafirhanesi, hayvan ahırı, sıbyan mektebi ve diğer imaretleri hadden aşkındır.

Şehzâde Mehmed Han Medresesi: Âlimler arasında (---) pâyesidir. Hepsi Mimar Sinan yapısıdır.

Sultan Ahmed Han Medresesi: Pâyede (---) (---) (---) (---) *[91b]*

Alayköşkü yakınında **Şah Hûbân Medresesi** tarihi:

Yapdı bu medreseyi Şeh Hûbân
Olmaya izz ü şerefden hâlî

Emelî gördü dedi târîhin
Dar-ı tahsîl u mekân-ı âlî. *Sene (---).*

Parmakkapı yanında **Kara Mustafa Paşa Medresesi** tarihi:

Seyr edenler birbirine gösterüp dedi târîhin
Mustafa Paşa baka yapdı ne zîbâ medrese. *Sene (---).*

Kadıçeşmesi yakınında **Muid Ahmed Efendi Medresesi:** Sanatlı ve yeni süslü bir medresedir.

Hamid Efendi Medresesi: Filyokuşu Mahallesi'nde.

Canpoladzâde Sarayı yakınında **Hasan Paşa Medresesi**: Tarihi budur:

Sadr-ı bülend kadr-i Hasan ki zamanda
Oldur Kemal-i lutfile cûyâ-yı ehl-i fasl

Rûhî erince medrese itmâmâ zevk idüp
Târîh söyledim ana me'vâ-ı ehl-i fazl. *Sene (---).*

Diğer tarih:

Âsaf-ı sâhib-kerem / Daver-i âlî-himem
Mâlik-i seyf [ü] kalem / Sadr-ı mekrem-i Hasan

Söyledi târîhini / Rûhî-i sâhib-kelâm
Oldu bu âlî binâ / Ba'is-i nâm-ı Hasan. *Sene (---).*

Gerçekten yüksek bir binadır. Altı baştan başa dükkânlarla doludur. Çok sanatlı iki katlı büyük bir yapıdır.

Edirnekapı içinde **İsmihan Sultan Medresesi, Cafer Çelebi Medresesi, Kadı Mahmud Efendi Medresesi, Murad Paşa Medresesi, Davud Paşa Medresesi, Eski Ali Paşa Medresesi, Mesih Paşa Medresesi, Rüstem Paşa Medresesi** Mimar Sinan yapısı,

Zeyrekbaşı yakınında **Çivizâde Medresesi, Kepenekçi Medresesi, Başcı İbrahim Bey Medresesi, Altımermer Medresesi, Nişancı Mehmed Bey Medresesi** Mimar Sinan yapısı, **Kürkçübaşı Medresesi,**

Soğukkapı yakınında **Kara Pirî Paşa Medresesi, Efdalzâde Medresesi,**

Kızılmusluk yakınında **Merdümiye Medresesi,**

Molla Güranî Medresesi: İsmi İsmail Güranî oğlu Şemseddin Ahmed'dir. Fatih'in hocası idi. Fatih'e gücenerek Mısır'da Sultan Kayıtbay'a gitmişti. Orada çok para mala sahip olmuştu. Sonra Mehmed Han'ın ricasıyla yine Sultan Mehmed'e gelip İstanbul fethinde bulunmuştur. Hâlâ cami sahasında gömülüdür.

Revanî Medresesi: Yavuz Sultan Selim'e ve Süleyman Han'a erişmiş edebiyatçı ve sanatkâr bir kimsedir. Edirne'de doğmuş olup isimleri Şücâ'dır. Medresesi Kırkçeşme yakınındadır. Kendisi de Mescidi sahasında gömülüdür. *Allah rahmet eylesin.* Tarihi (---).

Vefa yakınında **Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi:** Sultan Ahmed Han'ın defterdarı idi.

Ve **Sünnî Kadın [Medresesi] ve Fatma Sultan Medresesi, Üçbaş Medresesi,** Mimar Sinan yapısıdır.

Edirnekapı içinde **Nureddin Medresesi, Ferruh Kethüda Medresesi, Manav Kadı Medresesi.**

Selimiye Hamamı yakınında **Ak Hüsâmeddin Medresesi, Eski İbrahim Paşa Medresesi.**

Selimiye yakınında Haseki Sultan'ın **Kahriyye Medresesi,** Mimar Sinan yapısıdır.

Avratpazarı'nda **Haseki Medresesi** Mimar Sinan Ağa yapısıdır ki Süleyman Han malıyla olmuştur.

Aksaray yakınında **Osman Şah Vâlidesi Medresesi,** Mimar Sinan Ağa yapısıdır.

Topkapısı içinde **Makbul Ahmed Paşa Medresesi, Sofu Mehmed Paşa Medresesi, İskender Paşa Medresesi,**

İsakapısı'nda **İbrahim Paşa Medresesi, Kapıağası Cafer Ağa Medresesi, Hazinedarbaşı Ahmed Ağa Medresesi, Malûl Emir Medresesi, Ümm-i veled Medresesi, Kadıasker Perviz Efendi Medresesi,**

Sultan Mehmed yakınında **Hâcegîzâde Medresesi, Ağazâde Medresesi, Defterdar Abdüsselâm Bey Medresesi, Tûtî Kadı**

Medresesi, Hekim Mehmed Çelebi Medresesi, Hüseyin Çelebi Medresesi, Emir Sinan Çelebi Medresesi, Şahkulu Medresesi, Dragoman Yusuf Medresesi, Karcı Süleyman Medresesi, Hacı Hatun Medresesi, Defterdar Şerifezâde Medresesi,

Küçük Karaman'da **Kadı Hakîm Çelebi Medresesi, Baba Çelebi Medresesi, Kirmastîzâde Medresesi,**

Karagümrük'te **Sekbân Ali Medresesi,**

Bezzâzistân Kethüdası Medresesi Sultan Selim yakınındadır,

Kovacılar Medresesi ve **İmamzâde Medresesi.**

Kısacası bu yukarıda yazılan medreselerin elli bir adedi Süleyman Han ve II. Selim Han zamanında Koca Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. *Allah rahmet eylesin. [92a]*

İki yüz sekizinci bölüm
İstanbul içinde ne kadar eski sultanların dârülkurrâları varsa onu bildirir

Öncelikle ne kadar sultan, vezir ve ileri gelenler camileri varsa her birinde birer dârülkurrâ vardır. Ancak özellikle dârülkurrâ olarak **Süleyman Han dârülkurrâsı** hepsinden teşkilatlı büyük bir kubbedir.

Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi yakınında Mimar Sinan yapısı, **Hüsrev Kethüda dârülkurrâsı** tarihi:

Bi-fazlillâh çü Hüsrev Kethüda ol sâhibü'l-hâtem
Yapup bu dârü'l-kurrâyı bir ev edindi ukbâda

Emânî n'ola târîhi bunun derken dedi Hâtif
Mübârek dârü'l-kurrâdır bu târîh oldu dünyâda. Sene (---).

Hoca Paşa yakınında **Mehmed Paşa Medresesi** tarihi: (---).
Küçük Karaman'da **Sadî Çelebi kurrâsı** iki katlıdır.
İmaret camii yakınında **İmamzâde kurrâsı,** büyük bir binadır.
Bosnalı Mehmed Paşa kurrâsı ve Müftîzâde kurrâsı.
Bu dârülkurrâların hepsi Mimar Sinan Ağa işidir.

.....(10 satırlık yer boş).....

İki yüz dokuzuncu bölüm
İstanbul'da ne kadar bin dârültalim, ebced okuyan sıbyan mektebi var ise onu bildirir

Bütün sultan ve vezir camilerinin sıbyan mektebleri vardır. Ancak Parmakkapı'da Kara Mustafa Paşa Türbesi önünde **(---) Mektebi** büyük vakıftır.

Kapısı üzerindeki tarihi,

Kâlû lâ ilme lenâ illâ mâ allemtenâ. *Sene (---).*

Yenibahçe yakınında **Eski Hüsrev Paşa Mektebi**'nin tarihi:

Izz u ikbâl ile Hüsrev Paşa mektebi yapdı ide Hak bâkî
Dedi bir kâmil o dem târîhin dâr-ı tahsîl-i kelâm Bâkî.

Sene (---).

Süleymaniye yakınında **Ağakapısı Mektebi:** Bu okulda 300-400 çocuktan az öğrenci bulunmaz. Bir kerre *Bismillâh* diyen mahrum kalmamıştır.

Unkapanı yakınında **Papazoğlu Mektebi, Âşık Paşa Mektebi,** Zeyrekbaşı seddi üzerinde **Ali Cemalî Mektebi** ulu âsitânedir.

Hocapaşa Mahallesi yakınında **Mehmed Paşa Mektebi,** tarihi böyledir:

Dedi bu mısra'ı târîh edip hoş
Binâ-yı mekteb-i âlî-i dil-keş. *Sene 996 [1588].*

.....(10 satırlık yer boş)..... *[92b]*

İki yüz onuncu bölüm
İstanbul'da ne kadar dârülhadis dershaneleri varsa onu bildirir

Bütün sultan medreselerinde Müslim hadisleri, Buharî hadisleri ve Meşârîk hadisleri râvîleri ile okunur. Ancak hadis ilmi okunması için yapılmış olan Keskindede yakınında **Hasan Efendi Dârülhadisi** tarihi:

Hâtif-i Kudsî dua edip dedi târîhini
Bânî-yi darü'l-hadîse ola ihsân-ı cezîl. *Sene (---).*

Molla İshak Çelebi, dârülhadis olduğunda tarih demişlerdir. Her vezni birer tarih düşmüştür,

Âlim-i ehl-i tefsîr. *Sene 926 [1520],*

Rûşen-i fakîh-i âfâk. *Sene 926 [1520],*

Allah ne müstahıkdır. *Sene 926 [1520],*

Darü'l-hadîs-i İshâk. *Sene 926 [1520].*

sanatlıca tarihtir.

Sinan Ağa Camii yakınında **Damad Mehmed Efendi Dârülhadisi.**

.....(10 satırlık yer boş).....

İki yüz on birinci bölüm

İstanbul'da ne kadar tarikat ehli tekkeleri var ise onu bildirir

Öncelikle hepsinden eski olan **Fatih Gazi Tekkesi** ki hâlâ Ayakapı'nın iç yüzünde **Sirkeci Tekkesi**'dir. Hz. Peygamber'den sonra sahâbeler (---) tarihinde Mesleme ve Ebû Eyyûb-ı Ensârî İstanbul'un yarısını fethettiklerinde de tekke idi. Fatih, fetihten sonra tekke hâline getirip üç gece orada sabahladı.

Ali Paşa yakınında **Akşemseddin Tekkesi, Emir Buharî Tekkesi, Sofular Tekkesi, Koca Mustafa Tekkesi,** Harun Reşid İstanbul'un yarısını fethettiğinde bu tekke yeri kızlar manastırı idi. Tekke ve kale yapıldı. Fetihten sonra tekke oldu ve ilk şeyhi Şeyh Üveys'dir. 70.000 müride sahip olup hırka giydirmiştir. Şam'da Bilâl-i Habeşî Türbesi yakınında gömülüdür.

Ümm-i Sinan Tekkesi, Sivasî Tekkesi.

Çarşambapazarı'nda **Tavaşî Mehmed Ağa Tekkesi, Keskindede Tekkesi, Dragoman Tekkesi**

Büyük Ayasofya yakınında **Kapıağası Mustafa Ağa Tekkesi,** tarihi:

Ola makbûl-i Hudâ'dır bânî dedi târîhin
Hamdülillâh oldu zîbâ tekkesi hâlâ tamâm. *Sene (---)*

Ekmel Tekkesi, Ayasofya yakınında **Erdebilî Tekkesi, Sümbül Sinan Tekkesi, Gülşenî Hulvî Tekkesi.**

Aksaray'da **Gülşenî Şeyh Masum Tekkesi** ve **Gülşenî Ali Paşa Tekkesi.**

.....(10 satırlık yer boş).....*[93a]*

İki yüz on ikinci bölüm

İstanbul'da ne kadar imaret (aşevi) var ise onu bildirir

Öncelikle o rızık vermede cömert ve nimetler cennetinin yaratıcısı olan Allah'a yüzlerce hamd ve senâlar olsun ki bütün varlıkların rızıkları onun üzerinedir. *"Yerde yürüyen ne kadar canlı var ise hepsinin rızkı ancak Allah'a aittir."* [Hûd, 6] âyeti üzere o âlemlerin Rabbi İstanbul'un fethini Fatih'e ihsan etti. O Allah'ın *"Kerîm"* ve *"Ganî"* ismine mazhar düşüp cömertlik ederek başta garip, fakir ve zayıflara büyük nimeti dağıtmak için **Yenisaray İmareti**'ni yaptırdı. Burada bütün yıl boyunca sabah ve akşam zengin ve fakirlere, seçkin ve halka günde üç kere nimeti dağıtılır.

Sonra **Sultan Mehmed Han Fatih İmareti, Sultan Bayezid-i Veli İmareti.** Bunun da iki öğün seçkinlere ve halka minnetsizce sofrası açıktır.

Sonra **Sultan I. Selim İmareti, Sultan Süleyman Han İmareti, Şehzâde Mehmed Han İmareti, Sultan Ahmed Han İmareti,**

Avratpazarı yakınında **Haseki Sultan İmareti, Vefa Sultan İmareti, Eyüpsultan İmareti,** Tophane yakınında **Şehzâde Cihangir Sultan İmareti,** Üsküdar'da **Mihrimâh Sultan İmareti,** Üsküdar'da **Vâlide (---) Han İmareti,** Sultan Murad Han annesi **Kösem Sultan İmareti, İbrahim Han İmareti** ve **Osman Han İmareti.** *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Bunlardan başka nice yüz tekkelerde Keykâvus mutfakları vardır. Ancak geçmiş sultanların imaretleri bunlardır ki bu güne gelinceye kadar her gün iki öğün fakirlere, miskinlere, yaşlı ve gençlere, gelen giden misafirlere birer ekmek parçasıyla birer tas çorbası devamlı dağıtılır.

Bu hakîr elli bir senede on sekiz padişahlık ve krallık yer gezdim, bu kadarını görmedim. *Dünyanın sonuna kadar Osmanoğullarının nimeti devamlı ola.*

İki yüz on üçüncü bölüm
İstanbul şehrinde olan hastahaneleri ve tımarhaneleri bildirir

Önce **Fatih Sultan Mehmed Tımarhanesi:** 70 oda, 80 kubbe ve 200 hademeleri vardır. Ders hocası, hekimbaşısı ve cerrahbaşısı vardır. Gelen ve giden yolculardan bir adam hastalansa tımarhaneye getirerek ona hizmet ederler. Vaziyetine uygun ilaçlar verirler. Diba, sırmalı ve ipekli gecelikleri vardır. Her gün iki vakit hastalara lezzetli çeşit çeşit yemekler pişirilerek dert sahiplerine yemek dağıtırlar. Öyle sağlam bir vakıftır ki mutfağında keklik, turaç ve sülün kuşlarının eti bulunmaz ise bülbül, serçe ve güvercin pişirilip hastalara dağıtılsın diye vakfiyesinde yazılmıştır. Hastalara ve akıl hastalarına hastalıklarının iyileşmesi için saz çalanlar ve şarkı okuyanlar tayin edilmiştir. Kadınlar ve kefereler için başka bir tımarhanesi vardır.

Sonra **Süleyman Han hastahanesi:** Bu şifa yurdu güzel havalı öyle bir deva yeridir ki Allah'ın izniyle hasta üç günde şifa bulur. Uzmanlaşmış çok usta cerrah ve hekimleri vardır. Bu sığınılacak yerin anlatılmasında dil âciz kalır.

Ancak Bayezid Han ve Selim Han'ın hastahaneleri yoktur.

Sonra **Sultan Ahmed Han Hastahanesi:** Bu da hepsinden iyi sağlam vakıf olduğundan çoğunlukla fakir ve akıl hastalarını bu şifa yurduna getirirler, zira bunun da havası güzeldir. Hizmetlileri iyi ve güzel adamlardır ki hastalara daima can u gönülden hizmet ederler. Sorumlusu kızlar ağası olduğundan her zaman gelip hastaların hâllerini sorar.

Avratpazarı yakınında **Haseki Sultan Hastahanesi:** Bu da anlatılmaya ve övülmeye gerek duymayan bir şifa yurdudur.

.....(2 satırlık yer boş)..... *[93b]*

İki yüz on dördüncü bölüm
İstanbul içindeki vezir, âlim, ileri gelen sarayları ve çeşitli evlerin bazıları, tarihleri ile anlatılır

Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim zamanında Mimar Sinan Ağa eliyle yapılan büyük sarayları bildirir: Önce Fatih'in yaptığı **Yeni Saray** Hakk'ın emriyle yanmıştı. Süleyman Han yeniden yaptırdı. Sene (---).

Bayezid Han'ın yaptığı **Galatasarayını** Süleyman Han yeniden yaptırdı. **Yenikapı Sarayı.**

Kadırga Limanı'nda **Mehmed Paşa Sarayı.**

Ayasofya'da **Mehmed Paşa Sarayı.**

Süleyman Han Veziri **Rüstem Paşa Sarayı, Koca Ali Paşa Sarayı.**

Atmeydanı'nda **Güzel Ahmed Paşa Sarayı** yerine Ahmed Han Yeni Camii yaptı. İçinde çarşı ve pazarı var idi.

Bayezid Han Camii yakınında **Ferhad Paşa Sarayı.**

Vefa Meydanı'nda **Pertev Paşa Sarayı.**

Atmeydanı'nda **Koca Sinan Paşa Sarayı.**

Hoca Paşa Mahallesi'nde **Sofu Mehmed Paşa Sarayı.**

Yenibahçe'de **Mahmud Ağa Sarayı.**

Kara Kasım Paşa Çeşmesi yakınında **Şah-ı Hûbân Sarayı.**

Bu sarayların hepsi iki Selim arasında, bir Süleyman Han zamanında Üstad Mimar Sinan inşa etmiştir.

Önce hepsinden büyük saray; Atmeydanı'nda **İbrahim Paşa Sarayı,** Süleyman Han veziridir. Bu sarayın yarısı bölünüp padişahlara özgü saray-ı has etmiştir ki, hâssa kölelerinden 2.000 zülüflü padişah kölesi vardır ve padişah sarayından sonra bundan büyük saray yoktur.

Sultan Bayezid yakınında **Mihrimâh Sultan Sarayı,** 700 odası vardır.

Sonra, Süleyman Han Camii'nin kuzeyinde Süleyman Han binası. **Siyavuş Paşa Sarayı,** Mimar Sinan yapısıdır. 300 büyük ve şahnişinli çeşitli odaları vardır ve 7 hamamı ve 50 esnaf dükkânları vardır. Bütün deniz ayak altında görülür. Mutfağı, ahırı padişah sarayında yoktur.

Sonra **Yeniçeri Ağası Sarayı,** Süleyman Han binası, Mimar Sinan yapısıdır. Süleymaniye yakınındadır. Yeniçeri ağalarına mahsus saraydır.

Tekeli Mustafa Paşa kasrına tarihtir:

Kasr-ı dil-cû latîf nüzhetgâh *Sene (---).*

Süleymaniye yakınında **Dellâk Mustafa Paşa Sarayı.**
Yine Süleymaniye yakınında **Defterdar Mustafa Paşa Sarayı.**
Vefa Meydanı'nda **Pertev Paşa Sarayı.**
Unkapanı'nda **Süğlün Muslu Sultan Sarayı.**
Zeyrekbaşı'nda Yeniçeri Ağası **Pirinccizâde Sarayı** tarihidir,

Barekallâh oldu vâlâ menzil-i nüzhet-fezâ. *Sene (---).*

Zeyrekbaşı'nda **Kurşunlu Sultan Sarayı.**
Eski Odalar yakınında **Tekeli Mustafa Paşa [sarayı]** tarihidir:

Ola bu beyt-i âlî dâimâ ma'mûr [u] âbâdân. *Sene 1034 [1625].*

Acemiyân Meydanı yakınında **Moralı Mustafa Paşa Sarayı.**
Mürekkepçiler yakınında **Kuyucu Murad Paşa Sarayı.**
Süleymaniye yakınında **Silahdar Mustafa Ağa'nın ağasının Sarayı** tarihidir,

Cennetü'l-me'vâya mânend oldu bu âlî makâm. *Sene (---).*

Şehzâde Camii yakınında Koca Vezir **Mehmed Paşa Sarayı**
Eski Saray yakınında **Koca Kenan Paşa Sarayı.**
Hocapaşa yakınında **Musa Paşa Sarayı.**
Aksaray yakınında **Kara Mustafa Paşa Sarayı**
Alayköşkü yakınında **Sokullu Mehmed Paşa Sarayı.**
Ayasofya yakınında **Melek Ahmed Paşa Sarayı.** Mimar Sinan yapısıdır. Üç hamamı 200 odası vardır.
Mahmudpaşa yakınında **Reisülküttâb İsmail Efendi Sarayı.** Tarih:

Mübârek ola sa'âdetle dâimâ bu mekân. *Sene (---),*

Başka bir tarih,

Dilârâ câyegâh ve beyt-i ma'mûr. *Sene (---).*

Ayasofya yakınında **Hanzâde Sultan Sarayı,** yani Bayram Paşa.
Ahmed Han Camii yakınında **Varvar Ali Paşa Sarayı.**
Ahırkapı yakınında **Emirgûnezâde Yusuf Paşa Sarayı.**
Mukabeleci Hasan Efendi Sarayı, tarihi:

Kasr-ı âlî dilgûşâ câ-yı sefâ. *Sene (---).*

Ayasofya yakınında **Kaptan Hasan Paşa Sarayı.**
Ayasofya yakınında **Ayşe Sultan Sarayı, Canpoladzâde Hüseyin Paşa Sarayı, Cûybâr Kadın Sarayı.** Tarihi:

Bu ayn ile bu saray oldu cennetü'l-me'vâ. *Sene (---).*

Karaca Ahmed Sultan Tekkesi yakınında **Cüvan Kapıcıbaşı Sarayı, Rüstem Paşa Sarayı, Ankebut Ahmed Paşa Sarayı.**

Hoca İbrahim Han Sarayı (Cinci Hoca). Tarih:

Mu'âllâ devlet-âbâd oldu bu menzil mübârek-bâd,

Diğer tarih:

Yümn-i devletle mübârek ola dâîm bu ***mekân.*** *Sene (---).*

Mahmudpaşa yakınında **Vezir Salih Paşa Sarayı.**

Kadırga Limanı yakınında **Kaptan Siyavuş Paşa Sarayı.** Tarih:

Safâ-yı ayn ile oldu bu menzil cennet-i me'vâ. Sene (---).

Cündî Meydanı yakınında **Ak Mehmed Paşa Sarayı.**

Balatlı Solak Çelebi Hanesi tarihi:

Bu Hane-i zîbâyı mübârek ide Allah. Sene (---).

Sultan Selim yakınında **Hüseyin Ağa Sarayı.** Tarihi:

Mübârek ola bu kasr-ı küşâde-i zîbâ. Sene (---).

Orta Camii yakınında **Yeniçeri odaları** tarihi:

Dedim ey Uzletî kurbü bu resme târîh
Der-i devlet ola dâ'im küşâde. Sene (---).

Vefa Meydanı yakınında Tersane emini **İbrahim Efendi Sarayı.**

Dua ile bu kasrın Evliyâ Çelebi târîhin dedi
Mübârek eylesün Mevlâ bu âlî kasr-ı vâlâyı.

Sene 1064 [1654].

.....(1 satırlık yer boş)..... *[94a]*

İki yüz on beşinci bölüm
Yüce saltanat merkezinde olan hâcegân hanlarını bildirir

Önce Mahmudpaşa yakınında **Hoca Hanı:** Bütün zengin Acem tüccarları bu handa sakin olur. 70 odalı sağlam bir handır.

Mahmud Paşa Hanı, 120 ocaktır.

Kebeciler Hanı, 100 ocaktır. Bosna ve Belgrad'ın zengin tüccarları buradadır.

Hallaçlar içinde **Pirî Paşa Hanı,** 80 odadır.

Esir Hanı, 200 odadır. IV. Murad Han veziri Bayram Paşa'nındır. Bütün esirler burada alınır satılır. Mîrî pençikhanesi vardır.

Mahmudpaşa'da **Tahtalı Hanı,** 70 odadır.

Aynı yerde **Merdivenli han, Engürü Hanı,** bütün sofçular (yüncüler) burada bulunurlar, 100 odadır.

Uzunçarşı'da **Pertev Paşa Hanı,** 200 odadır.
Bedesten yakınında **Ferhad Paşa Hanı,** 300 odadır.
Kilid Hanı, 200 odadır.
Uzunçarşı'da Gazi Murad Han ve İbrahim Han annesi **Vâlide Kösem Sultan Hanı.** Bu han önce Cerrah Mehmed Paşa'nın sarayı idi. Zamanın geçmesi ile yıkılınca merhum vâlide altlı üstlü 300 sağlam hane inşa etmiştir ki hâlâ İstanbul şehri içinde **Mahmud Paşa Hanı** ve bu handan başka büyük han yoktur. Bir hanesinde dört köşe bir cihannümâ kulesi var göklere baş çekmiştir. Develiği ve ahırı 1.000 adet at ve katır alır. Ortasında camii var.
Mahmud Paşa Hanı yakınında **Kâğıt Hanı.** Tahtakale yakınında **Katır Hanı. Balkapanı Hanı,** kale gibi büyük ki handır. Bütün Mısır tüccarları burada bulunurlar.
Keten Hanı, Kına Hanı, Rüstem Paşa Hanı, Eski Yusuf Paşa Hanı, Müftü Hanı, Çukur Hanı, Sulu Hanı, Yağkapanı Hanı, Zindankapısı Hanı. Bu hanların tamamı Tahtakale etrafındadır ve büyük kurşunlu kârgîr yapı hanlardır. **Cüvan Kapıcıbaşı Hanı,** Uzunçarşı ortasındadır, ancak kalabalık handır. Hocapaşa yakınında Sultan IV. Mehmed'in veziri Kara Mustafa Paşa'nın **Yeni Hanı,** küçüktür ancak çok sağlam bir yapıdır.
Tavukpazarı yakınında Sultan IV. Mehmed'in veziri **Köprülü Mehmed Paşa Hanı.** Gerçi yeni handır ancak sağlamlıkta Vâlide Hanına yanbaşı gelse de olur. Toplam altlı üstlü 220 odadır.
.....(15.5 satırlık yer boş)..... *[94b]*

İki yüz on altıncı bölüm
İstanbul içinde gelen-giden yolculara ait ne kadar misafirhane, kervansaray varsa onları anlatır

Önce Tavukpazarı'nda **Elçi Hanı:** Önceleri kâfirler zamanında da han imiş. Daha sonra (---) tarihinde İslâm tarzı üzere (---) Paşa'nın hayratıdır.
Fatih Sultan Mehmed Han Kervansarayı.
Sonra **Bayezid Han Kervansarayı.**
Yavuz Sultan Selim Han Kervansarayı, Mimar Sinan yapısı.
Süleyman Han Kervansarayı, Mimar Sinan yapısı.
Haseki Sultan Kervansarayı, Mimar Sinan yapısı.
Ahmed Han Kervansarayı.
Ayasofya yakınında **Kapıcılar Kervansarayı,** karşı karşıya iki büyük handır.
Atmeydanı yakınında **Koca Mehmed Paşa Kervansarayı.**
Kurşunlu Han Kervansarayı.
Baklalı Han Kervansarayı.

Vefa Hanı Kervansarayı, sahibi Pertev Paşa, Mimar Sinan yapısı.

Atpazarı Hanı Kervansarayı.

Melek Ahmed Paşa Sarayı yanında **Sinan Paşa Kervansarayı,** Mimar Sinan yapısı.

Bitpazarı yanında **Atik Ali Paşa Kervansarayı.**

.....(8 satırlık yer boş).....

İki yüz on yedinci bölüm
İstanbul içinde bulunan mücerred yani bekâr odalarını bildirir

Bunların başka odabaşıları, hâkim ve zabitleri vardır. Kefili varsa odalara korlar.

Önce hepsinden büyük **Yolgeçen odaları,** dört yüz hücrelerdir. Ancak gerektiği zaman bin adet eli silahlı yarar ünlü yiğit çıkar.

Sonra **Mercan odaları** sekiz adet odalardır. Bunun da başka hâkimleri vardır. Bir kere Süleyman Han yeniçerilere gücenip öfkelenerek:

"Vallahi epsem olun yohsa sizi Mercan Çarşısı'nda pabuççu bekârlarına kırdırırım" buyurmuşlardı.

Anında bu sözler pabuççu bekârlarına ulaşınca hemen silahlı, eli muştalı, beli puşkalı 40.000 namlı yarar yiğitler Allah Allah ile Bâb-ı Hümâyûn'dan içeri girerek gülbang-ı Muhammedî çekmişler.

Süleyman bunları duyunca bunların ileri gelenlerini huzuruna çağırarak "Nedir şehbâzlarım?" demiş.

Onlar da "Demin padişahım pabuççu bekârlarını yeniçeri kırmaya talep etmişsiz, ferman padişahımındır. İşte göz açıncaya kadar 40.000 yiğit hazırız. Eğer sabaha ertelerseniz 80.000 adamız, cümle hazır olup ferman ınızı bekleriz" demişler.

Süleyman Han memnunluğundan "Dilen benden ne dilersiz" demiş, onlar da,

"Padişahım malımız sûk-ı sultanîde (sultan çarşısında) bahası belli olmaması için bir pabuç ve mest yüz, iki yüz hesabıyla satılsın" şeklindeki istekleri kabul olur.

Mahmudpaşa yakınında **Cephane Odaları, Pertev Paşa Odaları,** Süleymaniye'de **Hilâlci Odaları.**

Atpazarı'nda kırk bekârhane ve Büyük Karaman'da kırk bekârhane vardır. **Gedikpaşa Bekârhanesi** ve Unkapanı yakınında yedi azebler bekârhanesi.

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Nice yüz bekârhaneler vardır. Bunların her birinde biner ikişer bin adam vardır ki sarıca arı erlerdir. *[95a]*

İki yüz on sekizinci bölüm
Eski Makedonya şehrinde (İstanbul'da) sultanlar, vezirler, devlet adamları ve ileri gelenler hayır eserlerinden sanatlı, tarihli ne kadar hayat pınarı çeşme varsa onu bildirir

Önce kâfir zamanında **Kırkçeşme**'den başka akar su yok idi. Yağmur suyuna yollar yaparak İstanbul içinde beş yerde üstü açık sarnıçlara akıtılarak bunlar yağmur suyuyla dolardı.

Üstü kapalı (---) adet sarnıçlara, kışın Kırkçeşme suyunu oluklarla getirerek doldurup Temmuz ayında içerlerdi. Daha sonra (---) tarihinde Fatih bu Makedonya'yı (İstanbul'u) fethedince cami yapmış ve hayat suyu getirmiştir.

Fatih Çeşmesi 200 adet, Bayezid Han Çeşmesi 70 adet, Süleyman Han Çeşmesi 700 adet.

Daha sonra nice vezirler binlerce pınarlar bularak Süleyman Han kemerlerine ekleyip İstanbul'u suladılar. Ancak Süleyman Han'dan önce İstanbul şehrinde su azdı. Daha sonra Süleyman Han su kemerlerini yapıp İstanbul halkını susuzluktan kurtardı. *Allah rahmet eylesin.*

Önce Haydar Paşa Hamamı yakınında **Haydar Paşa Çeşmesi**'nin, Edirnekapı ile Topkapı dışı arasındaki hendek kenarında **Beylerbeyi Çeşmesi**'nin ve Bağdad Kerbelâsı'nda İmam Hasan ve İmam Hüseyin ruhuna bina olunan **İmameyn Çeşmesi**'nin tarihi böyle vaki olmuştur.

Mâ Hasan ile Hüseyin aşkına su. *Sene (---).*

İskender Bey Çeşmesi: Eyüp semtine açılan kale kapısının dışında bulunan can bahşeden çeşmenin tarihidir:

Safâ-yı tab'ile Sâ'î bunun itmâmı târîh
Dedim bulmuş Sikender ayn ile âb-ı hayvânı. *Sene (---).*

Sultan III. Murad Çeşmesi: Bu da Eyyûb-ı Ensârî kapısının dışında deniz kenarında Fatma Sultan Yalısı'nın ana yola bakan şahnişinin altındaki Murad Han Çeşmesi'nin tarihidir:

Pâdişâha çok dualar eyleyüp nûş edenler diyeler azb-i furât
Oldu âsârı bu târîh-i azîm ayn-ı âlî çeşme-i Sultân Murad.

Sene (---).

Alayköşkü yakınında **Soğukçeşme**'nin tarihi:

De düşünce Hâfızâ târîh olur
Vire ehl-i meşrebe bu mâ hayât. *Sene (---).*

Kara Mustafa Paşa Çeşmesi'nin türbesi yanında tarih:

Hamdî-i Dâ'î görünce dedi bir hoş târîh
Çeşme-i Mustafa Paşa'dan için âb-ı zülâl. *Sene (---).*

Okçularbaşı yakınında **Fatma Sultan oğlu Hasan Bey Çeşmesi**'nin tarihi:

Sebîlin yaptılar Hak ana bâb-ı rahmeti açdı
Kılup bu bâbda re'y-ı Hasan rûhı revanıyçün. *Sene (---).*

Saraçhanebaşı yakınında Yeniçeri Kethüdası **Süleyman Ağa Çeşmesi**'nin tarihi,

Târîh dedi Nisârî şevkıle târîhini
Çeşme-i âb-ı hayât âleme oldu sebîl. *Sene (---).*

Ayvansaraykapısı yanında Fatma Sultan Sarayı'nda **III. Murad Han Çeşmesi**'nin tarihi:

Düşdü bir mısrâ bu âb-ı dilküşâ târîhine
Oldu cârî âb-ı pâk çeşme-i Sultân Murad. *Sene (---).*

Karagümrük yakınında Süleyman Han hibesi **Ali Paşa Çeşmesi**'nin tarihi:

Târîh-i Revan ayn-ı Ali kevser-bâd. *Sene (---).*

Aksaray'da Oğlan Şeyhi Tekkesi yakınında **Kâtib Hüseyin Ağa Çeşmesi**nin tarihi:

Fevz-i Rabbâniyle târîh-i âb-ı kevser dediler. *Sene (---).*

Âşık Paşa Türbesi yakınında **Hacı Mansûr Çeşmesi**'nin tarihi:

Teşne diller dediler târîhini
Çeşme-i aynü'l-hayât-ı can-fezâ. *Sene (---).*

Yenikapı yakınında **Kösem Vâlide Sultan Çeşmesi**'nin tarihi:

Bu cihân içre dilen ey teşneler,
Âb-ı Kevser'dir başı bu çeşmenin

Dedim içen âşıka târîhdir
Nûş-ı can ola bu suyu çeşmenin. *Sene (---).*

Şehzâde Camii'ne bitişik **İbrahim Paşa Çeşmesi**'nin tarihi:

Hükm-i Da'î dedi itmâmına târîhini
Oldu İbrahim Paşa rûhu için sâ'il âb. *Sene (---).*

Diğer tarih:

Hükmiyâ söyler dehân lülesi târîhini
İçin İbrahim rûhına eylen duâ. *Sene (---).*

Cânpoladzâde Hüseyin Paşa Sarayı **Hasan Paşa Çeşmesi**'nin tarihi, babamın güftesiyle:

Nûş edip Zıllî dedi târîhini
Çeşme-i cân-perveri mâ-i zülâl. *Sene 903 [1497-98].*

Sultan Mehmed Han *[95b]* yakınında Haraccı Muhyiddin Mescidi önünde (---) **çeşmesi**nin tarihidir.

Nâdirî anın tamâm oldukta târîhin dedi
Çeşme-i dilcû-yı pâk u bî-bedel aynü'l-hayât. *Sene (---).*

Yeni Bedesten yakınında **Mahmud Paşa Çeşmesi**'nin tarihi,

Bülbülî gördü çu itmâmını dedi târîh
Yapdı Hak yoluna bu çeşmeyi Mahmud Paşa. *Sene (---).*

Ali Paşa Çarşısı yakınındaki **Mesih Paşa Çeşmesi**'nin tarihi:

Hâtif-i Kudsî dedi târîhini
Mâ-i Sâfî çeşme-i âb-ı hayât. *Sene (---).*

Bozdoğan Kemeri yakınındaki çeşmenin tarihi:

Hâtif-i gayb duâ ile dedi târîhin
Yâ İlahî ola bu çeşme hemîşe cârî. *Sene (---).*

Arabacılar Mahallesi Unkapanı içinde **Hasodabaşı Hasan Ağa Çeşmesi**'nin tarihi:

Evliyâ Çelebi bu âb-ı nâbı nûş edip târîh dedi
Bir içim su mâ sana kim şâd ola cân-ı Hasan. *Sene (---),*

.....(28 satırlık yer boş)..... *[96a]*

İki yüz on dokuzuncu bölüm
İstanbul şehri içinde Kerbelâ şehitleri mübârek ruhları için yapılan nakışlı ve süslü sebilleri, sanatlı tarihleri ile bildirir

Alayköşkü yakınında **Musa Paşa Sebili**'nin tarihi:

Hak bu kim ayn-ı sevâb oldu bu Lillâh sebîl. *Sene (---).*

Sultan **Bayezid-i Veli Sebili**'nin tarihi:

Nûş edip Azmî, 'şair dedi târîhini
Selsebîl olmuş râh-ı Hakka sebîl. *Sene (---).*

Büyük Ayasofya'nın kıble kapısında **Kenan Ağa Sebili**'nin tarihi:

Her kim çeker zülâlini târîhi hemen ,
Der : Şâdbâd cân-ı şehidân be-Kerbelâ. *Sene (---).*

Okçularbaşı'ndaki **Ayşe Sultan Sebili**'nin tarihi:

Zehî âb-ı musaffâ sundu atşânına dedi sakkâ
Sebîl-i pâkdir mâ Âişe Sultân cânıyçün. *Sene (---).*

Çinili Hamam Sebili'nin tarihi:
Ruh-ı Resûl-i Ekrem için eyledim sebîl. *Sene (---).*

Büyük Ayasofya yakınında Serhazinedar **Mustafa Ağa Sebili**'nin tarihi:

Ser-hâzin Ağa-yı âlîşân
Mustafa nâm o kân-ı sıdk u sefâ

Râh-ı Hâkk'a kılup hazine fedâ
Kıldı bir çeşme-i latîfi binâ

Dedi târîhini Fedâyî anın
Selsebîl oldu bu behşt-i me'vâ. *Sene (---).*

Büyük Ayasofya yakınındaki sanatlı sebîlhanenin tarihi:

Göricek bülbüli akduğunu bu âb-ı pâkin bil
Dedi târîhini Allâh için kevser sebîl oldu. *Sene (---).*

Büyük Ayasofya yakınındaki **Erdebilî Sebili**'nin tarihi:

İnnâ a'teynâke'l-kevser. *Sene (---).*

Unkapanı kapısı içindeki **Kaptan Köse Ali Paşa Sebili**'nin tarihi:

Verince Evliyâ Çelebi teşnelere su
Dediler târîhini yâ Gânî Hû. *Sene 1082[1671].*

Lâlelî çeşme yakınında **Dârüssaâde Abbas Ağa Sebili**'nin tarihi:

Evliyâ Çelebi bu târîhi dedi cemîl
Âb-ı Kevser Hak için oldu sebîl. *Sene 1081 [1670-71].*

Aksaray'daki Çeşmenin tarihi:

"Ve sakâhum Rabbühüm şerâben tahûrâ". *Sene (---).*

Vefa Meydanı yakınında Vezir Köprülüzâde'nin eski kethüdası **Ebülhayr İbrahim Paşa'nın sebil**inin tarihi:

Evliyâ bu âb-ı berdin târîhin dedi cemîl
Bu sebîl Hak yoluna ayn-ı sevâb oldu sebîl. *Sene (---).*

Sırmakeşhane yakınında Yemen fatihi **Sinan Paşa'nın sebil**inin tarihi:

Görüp itmâmını ol dem dedi târîhini Hâtif
Sinan Paşa sebîl eyledi Mevlâ için cârî. *Sene (---).*

.....(17 satırlık yer boş)..... *[96b]*

İki yüz yirminci bölüm
İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar'da bulunan ve güzel şehrin yüz akı olan eski sultanların hamamlarını, suyuyla, havasıyla ve sanatlı tarihleri ile bildirir

Tabiatımızdan dostlar arasında bir lâtife olması için bütün hamamları birer esnafa dağıtıp, her çeşit sınıfa uygun hamamlar verdik.

Böylece dört mevleviyette olan hamamları bildirir: Bu hamamlar İslâm'ın güzel törelerindendir. Bütün Müslümanlar hamamlara girip yıkanarak temizlenirler, zira Müslümanlara âyetlerle kesin hükümler inmiştir. *"Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın"* [Mâide, 6] emrine uyarak bu hoş havalı hamamlarda temizlenip ibadet ederler.

Önce İstanbul şehrinde kefere zamanında **Azebler Hamamı, Tihtâb Hamamları** var idi.

Ancak İstanbul içinde ilk olarak, Fatih Camii'nin amele ve ustaları için **Irgat Hamamı** yapılmıştır ki bütün işçiler yıkanıp camie temiz olarak hizmet etsinler.

Sonra ikinci hamam **Azebler Hamamı,** kefere tarzından çevrilip İslâm tarzı üzere yapılmıştır.

Sonra **Vefa Hamamı,** sonra **Eyüp Hamamı** yapılmıştır. Sonra **Çukur Hamam** yapılmıştır. Hâlâ bu hamamların onarımları Sultan Mehmed Gazi vakfı tarafından yapılır. Mütevellileri her sene tamir edip kiraya verirler. Büyük vakıftır.

Hamamların dağıtılmasının anlatılması

Hastalara Eyüp Hamamı.

Şeyhlere Ayasofya Hamamı, Haseki yapısı, Mimar Sinan yapımı.

Sofulara Sofular Hamamı.
Azeblere Azebler Hamamı.
Bostancılara Bostan Hamamı.
Pazarcılara Cumapazarı Hamamı.
Mülhidlere Çukur hamam.
Hîzlere Havuzlu Hamam.
Nakkaşlara Çinili hamam, Hayreddin Paşa yapısı, Sinan Ağa yapımı.
Vâsıtalara Hacı Kadın Hamamı.
Koruculara Koca Mehmed Paşa Hamamı.
Kıncılara Sarrachanebaşı Hamamı.
Yeniçerilere Yeni Odalarbaşı Hamamı.
Irgatlara Irgat Hamamı.
Cerrahlara Cerrahpaşa Hamamı.
Ermenilere Samatya Hamamı.
Saraylılara Aksaray Hamamı.
Kara Araplara Sıçanlı Hamam.
Velilere Sultan Bayezid-i Veli Hamamı.
Delilere Alaca Hamam.
Zalimlere Zincirlikapı Hamamı.
Mazlumlara Sultan Selim Hamamı.
Hamallara Sırt Hamamı.
Şairlere Sultan Süleyman Hamamı.
Dervişlere Haydar Paşa Hamamı.
Araplara Tahtakale Hamamı.
Hasekilere Haseki Hamamı.
Müneccimlere Yıldız Hamamı.
Bezirgânlara Mahmud Paşa Hamamı.
Vâlidelere Vâlide Hamamı.
Süvarilere Atmeydanı Hamamı.
Müftülere Müftü Hamamı.
Zaimlere Gedik Paşa Hamamı.
Zırhçılara Davud Paşa Hamamı.
Hocalara Hoca Paşa Hamamı.
Sultanlara Sultan Hamamı.
Mollalara Molla Güranî Hamamı.
Rumlara Fenerkapısı Hamamı, Kaptan yapısı, Mimar Sinan yapımı.
Hânendelere Balat Hamamı.
Eşkıyalara Hançerli Hamamı.
Sâzendelere Lonca Hamamı.
Gemicilere Kadırga Limanı Hamamı.

İmamlara Küçük Ayasofya Hamamı.
Divan ehline Bayram Paşa Hamamı.
Hadımlara Mehmed Ağa Hamamı.
Vezirlere Ali Paşa Hamamı.
Cömertlere Lütfi Paşa Hamamı.
Bahçıvanlara Yenibahçe Hamamı, Süleyman Han veziri Mustafa Paşa eseri, Koca Mimâr Sinan yapımı.
Arnavutlara Edirnekapısı Hamamı, Süleyman Han kızı Mihrimâh Sultan eseri, Mimar Sinan yapımı.
Mevlevîlere Yenikapı Hamamı, Merkez Efendi eseri, Mimar Sinan yapımı.
Taşcılara Silivrikapısı Hamamı.
Mahpuslara Yedikule Hamamı.
Gidilere Çardaklı Hamamı.
Kâtiplere Nişancı Paşa Hamamı.
Tercümanlara Dragoman Hamamı.
Mefluçlara Tihtâb Hamamı.
Oturaklara Langa Hamamı.
Lağımcılara Sarıgürz Hamamı.
Hükemâlara Macuncu Hamamı, Müftü eseri, Sinan yapımı.
Kadıaskerlere Kadıasker Hamamı.
Acemilere Acem Oğlanı Hamamı.
Kantarcılara Vezneciler Hamamı.
Şatırlara Pertev Paşa Hamamı.
Oyunbâzlara Tasvîrli Hamam.
Şâfiîlere Darphane Hamamı.
Zamparalara Kafesli Hamam.
Ağalara Küçük Ağa Hamamı.
Arpacılara Arpa Emini Hamamı.
Seyyidlere Abbas Ağa Hamamı.
Avratlara Avratpazarı Hamamı.
Yahudilere Çufutkapısı Hamamı.
Seyislere Ahırkapı Hamamı.
Bunaklara Koca Mehmed Paşa [Hamamı].
Maskaralara Şengül Hamamı.
Kaptanlara Deniz Hamamı.
Tevhid ehline Koca Mustafa Paşa Hamamı.
Cücelere Küçük Ağa Hamamı.
Mahbublara Aksaray yakınında Çelebi Hamamı.

İstanbul Kalesi dışında olan hamamları bildirir

Mevlevîlere Yenikapı Hamamı.

Çadırcılara Otakçılar Hamamı.
Kavarazenlere Topcular Hamamı.
Atıcılara Kemankeş Hamamı.
Kocalara Zal Paşa Hamamı.
Hastalara Eyüp Hamamı.
Müezzinlere Bülbülderesi Hamamı.
Derbederlere Eyüp yakınında Dere Hamamı.
Mezarcılara Ulu Bey Hamamı, Nişancı Paşa yapısı, Mimar Sinan yapımı.
Kâğıtçılara Kâğıthane Hamamı.
Çobanlara Sütlüce Hamamı.
Kiremitçilere Hasköy Hamamı *[97a]*.
Yaşlılara Pirî Paşa Hamamı.
Pehlivanlara Kasım Paşa Hamamı.
Sağırlara Kulaksız Hamamı.
Sarhoşlara Piyale Paşa Hamamı.
Hekimlere Emir Hekimbaşı Hamamı.
Kaptanlara Tersane'de Kaptan Hamamı.
Azebistana Azebkapısı Hamamı.
Oğlancılara Bokluca Hamam, Galata'da.
Mübtecil kavmine Mübtecil Hamamı Galata'da.
Ulefecilere Karaköykapısı Hamamı.
Kullara Kulekapısı Hamamı.
Yalancılara Tophane yakınında Yalancı Hamamı.
Topçulara Tophane'de Ali Paşa Hamamı.
Eskicilere Yamalı Hamamı, Tophane'de.
Çavuşlara Çavuşbaşı Hamamı.
Yahudilere Çufut Hamamı, Tophane'de.
Beylere Galatasaray yakınında Bey Hamamı.
Balyozlara Balyoz Hamamı.Galatasaray'da.
Lâzlara Fındıklı Hamamı.
Masumlara Beşiktaş Hamamı.
Hayır sahiplerine Hayreddin Paşa Hamamı.
Dindarlara Yahya Efendi Hamamı.
Fahişelere Ortaköy Hamamı, Hüsrev Kethüda eseri, Mimar Sinan yapımı.
Bî-namazlara Kuruçeşme Hamamı.
Hisarlıya Hisar Hamamı.
Dilencilere İstinye Hamamı.
Reislere Yeniköy Hamamı.
İçkicilere Tarabya Hamamı.
Balıkçılara Büyükdere Hamamı.

Sevgililere Sarıyer Hamamı.
Çaresizlere Kavak Hamamı.
Papazlara Yoroz Kalesi Hamamı.
Kozbekçilere Beykoz Hamamı.
Kuşçulara Akbaba Sultan Hamamı.
Kanlılara Kanlıca Hamamı.
Gezinti ehline Anadolu Hisarı Hamamı.
Hırsızlara Çengelköy Hamamı.
Kuzgunlara Kuzguncuk Hamamı.
Yolculara Üsküdar'da Eski Vâlide Hamamı.
Gariplere Orta Vâlide Hamamı.
Köselere Kösem Vâlide Hamamı.
Avcılara Arslan Ağa Hamamı.
Kasaplara Kasapbaşı Hamamı.
Hacılara Hacı Paşa Hamamı.
Mezarcılara Türbedâr Hamamı.
Bağcılara Kadıköy Hamamı.

.....(1.5 satırlık yer boş).....

İstanbul şehrinin içinde ve dışında, dört mevleviyet yerde toplam 151 hamam vardır. Ancak hakîr Habeş, Sudan, Asvan ve Mısır ülkelerinde seyahatte iken İstanbul şehri içinde 17 hamam daha yapılmıştır, bunları görmedim, ancak yukarıda yazılan hamamların hepsine girerek gezip görmek nasip olmuştur.

Eğer her birinin havasını, suyunu, güzel yapılarını ve biçimlerini yazsam Seyahatname mecmuamız çok büyük bir kitap olur. Ancak Fatih Sultan Mehmed'in **Çukur Hamamı** gayet sanatlı ve aydınlık yapılı bir hamamdır ki bütün hamamlardan büyüktür. Toplam 110 kurnadır. Yarısı bölünüp keçecilere verilmiştir. Bütün renk renk mermerler ile döşenmiş büyük bir hamamdır. Büyük bir kubbesi var ki 5.000 adam alır çifte hamamdır.

Bu hamamdan biraz küçük **Mahmud Paşa Hamamı**, bundan küçük **Tahtakale Hamamı**, sonra **Sultan Bayezid Hamamı**, sonra **Hoca Paşa Hamamı**, bunlar büyük hamamlardır. Ancak **Haydar Paşa Hamamı** ve **Süleymaniye Vâlide Hamamı** ve Darphane yakınında Küçük Havuzlu hamamlar hepsinden aydınlıktır.

Ayasofya Hamamı, Sofular Hamamı, Abbas Ağa Hamamı ve Çarşambapazarı'nda **Tavaşî Mehmed Ağa Hamamı** bütün hamamlardan her şeyi tertemiz seçkin hamamlarıdır.

Anılan hamamların hepsinden, suyu, havası, yapısı ve hizmetçileriyle temiz ve güzel Harem-i Hâs'da,

Osmanlı padişahları hamamı

Bu hakîri Sultan IV. Murad Han (---) tarihinde Kur'an okutup Harem-i Hâssa aldığında bu padişaha mahsus hamama girip görmek nasip olmuştur.

Osmanoğulları devletinde değil, on sekiz padişahlık yeri gezdim, dünyada suyu, havası ve yapısı tatlı aydınlık hamam görmedim. Bütün hamamlardan sanatlı olmasının sebebi yapı ustası hamam içinde bir hamam daha yapmıştır. Dört tarafta has gılmânların yıkanma yerleri vardır. Ortadaki ise padişahlara özgü ibret verici hamamdır.

Bazı köşelerindeki havuz ve fıskiyelerden güzel sular akmada, temiz suyu içinde güneş parçası gılmânlar deniz balıkları gibi yüzmede. Bütün şadırvan ve kurnaların lüleleri ve tasları altın ve gümüştendir. Bazı kurnaya bir lüleden hem sıcak ve hem soğuk saf su akar. Bütün döşemesi yerekan taşı, somaki mermeri, zenburî, ferah taşı, balgam renkli taş, yemani, Nişabur piruzesi ile döşeme ustası büyülü *[97b]* Hind püsüskârisi gibi bukalemun nakşı bir mermer döşemiş ki adamın gözü kamaşır.

Dört köşe duvarlarını koklasan od, gülsuyu ve amber kokar. Her an hizmetçiler micmerelerle sünbül amberi yakıp adamın dimâğını kokulandırırlar.

Kubbelerinde olan billûr, necef ve moran camların parıltısından hamam içinde sanki nur parlar.

Bütün duvarlarından ve kubbelerinden bir damla ter akmaz. Havası o kadar tatlıdır ki adama hararet vermez. Bütün kurnaları beyaz ham mermerdendir. Her halvette altın, gümüş ve işlemeli iskemleler vardır. Dokuz kat gökkubbesinde çeşit çeşit işlemeli kandiller ve dış büyük camekânda olan mermer işi meğer Mısır'da ola. Böyle büyük bir kubbedir.

Bu hamam büyük bir set üzerinde olduğundan göklere baş çekmiş büyük bir yapıdır. Bütün pencereleri doğuya, deniz aşırı Üsküdar'a ve Kadıköy'e bakar. Camekân kapısının sağ tarafı çalgıcılar yeridir, sol tarafı has hazine kubbesidir. Kısacası yeryüzünde öyle benzersiz gönül açıcı yer yoktur. Meğer Van Eyaletinde Bitlis Hâkimi Abdal Han Hamamı ola. *Vesselâm.*

Yukarıda yazılan hamamların sanatlı tarihlerini bildirir

Fındıklı Kasabası Hamamı'nın tarihi:

Görenler ol makâm-ı dil-küşânın dedi târîhin
Leb-i deryâda seyrân eyle Hamamı'nı Monlânın. *Sene (---).*

Tavukpazarı yakınında **Sultan III. Murad'ın annesinin hamamının** tarihi:

Görüp itmâmını Sâ'î-i Dâ'î dedi târîhin
Yapıldı Vâlide Sultân hamamı şerif oldu. *Sene (---).*

Bu tarih üstünde *"Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın"* [Mâide, 6] âyeti yazılmıştır.

Çarşambapazarı'nda **Tavaşî Mehmed Ağa Hamamı**'nın tarihidir.

(---) (---) (---) (---) (---)
Rûşenâ menzil tâhir-i hamam. *Sene (---).*

.....(17 satırlık yer boş).....

Yukarıda yazılan 151 adet İstanbul hamamlarının çoğu çifte hamamlardır. Ancak Küçükpazar yakınında Mehmed Paşa Hamamı birdir. Öğle vaktinden sonra avratlar girer. Bu hesaba göre İstanbul içinde özel ve genel olarak 302 hamam vardır. *Vesselâm.*

Gerçi böyle büyük bir şehre bu kadar hamam azdır ancak vezir ve ileri gelenlerin saraylarında bulunan özel hamamlarla birlikte 14.536 hamam vardır. *Vesselâm. [98a]*

İki yüz yirmi birinci bölüm
İstanbul'da gömülü Osmanoğullarının geçmiş sultanlarından, Fatih Sultan Mehmed'den günümüze kadar defnedilen padişahların nur dolu kabirlerinin sanatlı tarihleri ile ziyaret yerlerini bildirir

Öncelikle **Fatih Sultan Mehmed Han Gazi ziyaret yeri** ki, İstanbul fatihidir, yazılı olan cami-i şerifinin mihrabı önünde bir İrem bağı içinde büyük bir kubbede gömülüdür. Üsküdar tarafında, Maltepe adlı yerde vefat etti. Cenazesini İstanbul'a getirip anılan nur dolu kabirde gömdüler. *Allah rahmet eylesin.*

Fatih Gazi'nin vefat tarihi:

Ölmedi Şeh Mehemmed oğlu Murad
Belki bâğ-ı cinâna kıldı seyr
İşi hayr olduğiyçün halka
Oldu târîh ona dua-yı hayr. *Sene 886 [1481].*

İsfendiyar Bey kızından doğmuş, güçlü bir padişah olmuştur. Saltanat müddeti 31 ve ömrü 51 sene sürmüştür. 834 [1431] tarihinde doğmuş ve 13 yaşında iken 847 [1444] yılında tahta çıkmıştı.

İki sene saltanat sürdükten sonra çocuktur diye tahttan indirilmiş, babası Murad Han padişah olup kendileri Manisa'ya hâkim olmuşlardır.

Beş sene geçince yine kul ayaklanarak Murad Han yaşlandı diye tahttan indirmişlerdir.

855 Muharemi'nin 16. günü ki [18.02.1451] Perşembe günüdür, ikinci defa olarak yine tahta çıktılar. Yaşı 21 iken ikinci taht merkezi Edirne'de ikinci defa tahta çıktığına tarihtir:

Rahmet-i rabbih. *Sene (---)*

vaki olmuştur. Bir gönül ehli, bilginleri ve şairleri sever, deniz gibi zengin gönüllü bir padişah idi.

Fatih'in kutlu zamanlarındaki şairleri bildirir

Önce **Şair Ahmed Paşa,** Bursalıdır. Kaside yazmada eski ustaların piridir. Sene 902 [1496-97]. Vefatına Mevlânâ Eflâtunzâde tarih demiştir:

Kâle Rûhu'l-Kuds ifî târîhihi
İnne fi'l-cennâti me'vâ rûhihi

Şair Türâbî, Kastamonuludur. Yoksullukta ilâhî cezbeye tutulmuş bir kimse idi. Rabbânî ilhamı ile inci gibi sözleri vardır.

Senâyî Çelebi, Kastamonuludur. Naathân ve muarrif olduğundan Senâyî mahlasını almıştır.

Câmî-i Rumî, Kastamonuludur.

Cemâlî, Karamanlıdır.

Molla Hamdi, Kastamonuludur, Molla Latîfî'nin atasıdır.

Haydar, Sivrihisarlıdır, Cem Şah'ın defterdarı ve dert ortağı ve sırdaşıdır.

Harirî, Bursalıdır.

Hafî, Edirnelidir.

Halilî, Diyarbakırlıdır, Rum'a geldiğinde cihan süsü bir güzel imiş.

Dâî, Kastamonuludur.

Dâî-i Diğer, Bursalıdır.

Resmî, Bursalıdır. Ahmed Paşa'nın nedimlerindendir.

Zeyneb Hatun, Kastamonuludur, divan sahibi afif halli bir saliha hatun imiş.

Sadî Paşa, Cem Şah Sadîsi, Sivrihisarlıdır.

Şehrî Çelebi, Kastamonuludur ve Cenderecizâde'nin atasıdır.

Şehdî, bazıları Şehidî yazmışlar.

Safî, bizzat Cezerî Kasım Paşa'dır.

Sun'î, Bursalıdır.

Adnî Paşa, Fatih'in Makbul Mahmud Paşası'dır.

Aşkî ve **Ulvî,** Bursalıdırlar.

Gülşenî, Saruhanlıdır. Mısır'da gömülüdür, ancak İbrahim Gülşenî hazretleri değildir.

Kemal-i Zerd (Sarı), Bergamalıdır.

Lâlî, Tokatlı iken Acem'de çok seyahat etmiştir. Acem tarzında güzel şiirleri vardır.

Melîhî, Tokatlıdır ve Ahmed Paşa nedimlerindendir. Çok eserleri vardır.

Mehdî, Bursalıdır, hazır-cevap ve tatlı hitaplı usta bir şairdir.

Nişanî, Celâleddin-i Rumî soyundandır ki, Karamanî Mehmed Paşa'dır, Fatih tarafından Uzun Hasan'a yazılan mektubu bu zât yazmıştır. Aşağıdaki beyt onundur, beyt:

Fazl ehli hayli mu'teber u kâmrân imiş
Rüşvet yoğ imiş anda zaman ol zaman imiş.

Nizamî, Selçuklu tahtı olan Konya'dandır. Salih ve fıkıhçı Veliyyeddin adlı bir vâizin oğludur.

Nurî, kadı sınıfındandır.

Fatih Mehmed Han oğlu **Cem Şah**, âşıkâne güzel şiirleri vardır. Kardeşi Bayezid-i Veli ile ceng edip yenilince Mısır'a, Mekke'ye, Medine'ye, Yemen'e ve Aden'e, oradan Frengistan'da *[98b]* yokluk diyarına gitmiştir. Cenazesinin Bursa'ya geldiği yukarıda yazılıdır.

Şeyh Yazıcızâde Mehmed Efendi, *Muhammediyye* kitabı bunundur.

Ahmed Bîcân, Yazıcızâde'nin kardeşidir. *Envârü'l-Âşıkîn* adlı kitabın sahibi sadık bir âşık, hâl sahibi erler ve pirler imiş.

Şeyh Kâtib Salâhaddin, Ankaralıdır. Yıldız ilminde sanki Fisagores-i Tevhidî idi. *Melheme* kitabı ve *Tabîrnâme* kitabı gibi eserleri vardır. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Fatih'in kutlu zamanlarında olan şeyhleri bildirir

Önce Şeyh kutuplar kutbu **Hz. Akşemseddin**: Mübarek isimleri Hamza oğlu Mehmed'dir. Şam'da doğmuşlardır, Ebûbekir-i Sıddîk neslindendir. Şeyh Şehâbeddin Sühreverdî ve Hacı Bayram-ı Veli'nin meclislerinde bulunmuş, İstanbul'un fethi gününü haber vermişlerdir. Fetihten sonra Anadolu'da Türbeli Göynük adlı bir kasabada vefat etmiş ve orada çocuklarıyla gömülmüşlerdir. Kırk kere ziyareti nasip olmuştur. 66 sene ömür sürmüştür. Zamanında kutupluğa ayak basmıştır. Yüzlerce cilt eser yazmıştır. Tıp ilminde ikinci Lokman'dır. *Allah rahmet eylesin.*

Akşemseddin oğlu Şeyh Sadullah: Çocuklarının en büyüğüdür. Daha sonra yerine şeyh ve kâmil mürşid oldu. 897 [1492]'de vefat ederek babasının yanına defnedildi.

Akşemseddin oğlu Şeyh Fazullah: Ledün ilminde çok bilgili idi. Binlerce halkı irşat etmişti. Babasının yerinde post sahibi idi. 906 [1500-01] tarihinde vefat edip babasının yanına gömüldü.

Akşemseddin oğlu Şeyh Nurullah: Bu zât da o temiz soydandır. Bursa'da ilim öğrenirken Allah'ın hikmeti kalemtraş karnına batarak vücudu defterinden (ölmüştür) adını silmiştir. Bursa'da gömülüdür.

Akşemseddin oğlu Şeyh Emrullah: Babasının mesleğini sürdürdü. Daha sonra nikriz hastalığına tutularak öldü. Babasının yanında gömülüdür. Hayli değerli eserleri vardır.

Akşemseddin oğlu Şeyh Nasrullah: İlim öğrenimi için Acem ülkesine gitmiş ve orada ölmüştür.

Akşemseddin oğlu Şeyh Mehmed Nurülhüdâ: Bu meczup imiş. Hatta Şems hazretleri diğer çocuklarına,

"Sakının Nurülhüdâ celâlinden" derler imiş. Hatta bu Nurülhüdâ Camie vardıkta cemaati görüp,

"Bu cennetliktir, bu cehennemliktir" diye açıklarlarmış.

Sonunda Aziz, Nurülhüdâ'ya pazar yemeği yedirip bu hâlini yasaklamış. Nice kerametleri açık olmuş er oğlu erdir. Sultan Murad Han kendisine Evlek adlı köyü mülk olarak vermiştir. Hâlâ orada gömülüdür.

Akşemseddin oğlu Şeyh Mehmed Hamdeddin: Bu zât ana karnında iken babası Hamdi'nin annesinin karnına vurarak,

"Bre benim şair ve becerikli ve âlim ve fâzıl ve kâmil oğlum" diye annesi karnında iken yeyişüp okşarmış.

Tanrı'nın hikmeti, 853 [1449] tarihinde doğmuş, sekiz yaşında divan sahibi olup *Leylâ vü Mecnûn* ve *Mevlid*'i Manzum yazmıştır. Ancak *Yusuf u Züleyhâ*'sının yazılması insan gücünün yeteceği şey değildir ki Büyük Ayasofya'nın kubbesi ortasında altın top altında yazmışlardır ki güya mucize söyleyicidir. Ancak ilâhî aşka tutulan kimselerin kelimeleri ile yazılabilir. Ömürleri (---) sene iken (---) tarihinde vefat etmiştir. 170 cilt eserlerinin tamamı herkesçe övülmektedir.

Bu zâtın ciğer-köşesi **Hamdullah oğlu Şeyh Mehmed Zeyneddin:** Çok değerli bir inci idi. O çağda ünü bütün âlemi kaplamıştı. Bütün Arap ve Acem'in âlimleri ona cevap vermekte âciz kalırlardı. Şanki ikinci İmam-ı A'zam idi. Sözün kısası bütün ilimlerde söz sahibi idi. Özellikle hat ilminde ustaydı ve Yakut-ı Mustasımî gibi hattat idi. Fatih Camii'nde olan hatlar bu kişinindir, derler.

Akşemseddin oğlu Şeyh Abdülkadir: Bu zât Aziz hazretlerinin oğlunun oğludur. Halktan uzak bir yokluk köşesini seçmiş bir ihtiyar, ilim ve yumuşaklık sahibi kimse idi. *Allah sırrını kutlu eylesin. [99a]*

Şeyh Abdürrahim: Akşemseddin'in halifesidir. Tasavvuf ilminde *Vahdetnâme* adlı bir kitabı vardır. Gayet saygın nefis bir kitaptır.

Sarraf Hüseyin oğlu Şeyh İbrahim Tennûrî: Bu zât da Akşemseddin'in halifelerindendir. Sivas'ta doğmuştur. Daha sonra Akşemseddin hizmetine girdi. Keskin'de yatan Şeyh Hamza-i Şamî ve Karahisar-ı Sahib'de yatan Abdürrahim-i Mısrî ve İskilib'de yatan Muslihiddin Attar, bu üçü halvete girip post sahibi olur. Ancak bu İbrahim Tennûrî büyük yetenek sahibi olduğundan halvete girmeden Akşemseddin hazretlerinden mezun olup şeyh olurlar.

Şeyh Habîb-i Karamanî: Niğde yakınında Ortaköy'den çıkmıştır. Çankırı yakınında Karacalar adlı köyde gömülüdür.

Şeyh Hacı Hamza: Habîb-i Karamanî halifesidir. Amasya'da Mehmed Paşa İmareti'nde gömülüdür. Eflâtunzâde güftesiyle,

İnne fi'l-cennâti me'vâ rûhahû. *Sene (---).*

Bu mısra, ölümüne tarih olmuştur.

Rahmetullâhi aleyhim ecma'în.

Burada Fatih Gazi'nin ölüm tarihi ve şeyhlerinin tarihleri tamam oldu.

Fatih Sultan Mehmed oğlu Sultan Bayezid-i Veli ziyaretleri

Trabzon'da doğup (---) tarihinde İstanbul'da tahta çıkmıştır. Saltanat süresi [Hicrî olarak] 32 yıl ve ömürleri 57 yıl olup 918 [1512] tarihinde, Edirne yakınında Havsa Kasabası'nda vefat etmiştir. Mübarek cenazesi buradan İstanbul'a getirilip camiin mihrabı önünde cennet bahçesi içinde olan nur dolu türbesine gömülmüştür. Hâlâ herkesin ziyaret ettiği bir yerdir. Bir kere bir hasta ziyaret etse Allah'ın emriyle iyileşir, zira Orhan Gazi gibi ve Sultan Mustafa Han gibi hal sahibi, üstün vasıflı padişah idi.

Bu Bayezid Han'ın çok menkıbesi var ancak bu menkıbesi gariptir. Saltanat zamanlarında ölümünden yedi sene önce canlı, kanlı ve ruh sahibi cinsi yememişlerdi. Bir günde canı paça istedi. Nefsi o kadar ısrar ettiği halde paça yemeyip nefsi ile büyük kavga eder. Sonunda huzuruna bir sahan sirkeli ve sarmısaklı paça getirip nefsine seslenip,

"Ey nefs muradın üzere işte paça geldi, eğer hâcetinse çık ye" deyince o an mübarek ağzından hemen gelincik gibi iki gözü kör bir mahlûk çıkarak sahanın kıyısına çıkıp kudurmuş köpek gibi paça suyundan içip açlığını giderir.

Sonra yine o yaratık Bayezid-i Veli'nin hırkasına uçarak yine ağzından içeri girmek isteyince mübarek elleriyle çarpar. Yere düşerek tortop olup yatarken "Şunu urun" diye buyurur.

Masdıcıbaşı gediğinde olan hasoda gılmânı yetişip ökçesiyle katleder. O devrin şeyhülislâmı (---) Efendi,

"Olgun insan, bir nefs ile muazzezdir. Nefs insan vücudunun bir parçasıdır. Bunu kefenleyerek gömmek gerektir." diye kefenleyip ve kalabalık cemaat ile namazını kılarlar. Hâlâ nur dolu kubbe yakınında bir küçük mezarda gömülüdür.

Onun için halk arasında "Sultan Bayezid iki kere ölüp iki kere namazı kılındı" diye yaygındır.

Ancak bu nefsi öldürdükten sonra gamhane köşesinden çıkmayarak halktan gizlenince devletin ve insanların işleri ortada kaldı. Kul tayfasının idaresi ve zaptedilmesi zorlaştı. Dört taraftan düşmanlar serkeşlik etmeye başladılar.

Eflâk ve Boğdan, Mengli Giray Han ile anlaşıp birleşerek dört taraftan Kili, Akkirman, İsmail, İbrail, İshakça, Kalas ve Tomaravay'ı ele geçirip Tuna Nehri'nin beri tarafında Silistre, Ruscuk, Niğbolu, Vidin ve Feth-i İslâm taraflarını da haraca kesip yağmalardı.

Anadolu tarafında ise Kızılbaş, Kemah'ı, Koyulhisar'ı, Niksâr'ı ve Arpaçukuru olan Sivas'ı ve Tokat'ı tamamen işgal edip Acem çapkıncısı İzmit şehrinden *[99b]* baş alıp Tokat'a giderlerdi. Acem tâ bu derece Osmanlı üzerine musallat oldu.

Osmanlı Acem'e at çulu hediye gönderdiği için Bayezid-i Veli'ye "Çulcu Baba" derlerdi.

Selim Han tahta çıkınca "Çulcu Baba gidip Topuzcu Baba geldi" dediler.

Şah İsmail'e mektupla "Vaktine hazır ol seninle Çıldır sahrasında devlet sınaşalım, ya taht ola ya baht" deyip elçi gönderdi.

Sözün özü Bayezid Han'ın bu derece veli bir padişah olduğunda kuşku yoktur. Bayezid-i Bistâmî de nefislerin çıkarıp muhallebi yedikten sonra yine mübarek ağızlarından içeri girmiştir. Ancak Bayezid Han-ı Veli öldürtmüş, kendileri de yaşamamışlardır. Bir iyi ve yumuşak huylu ve güç sahibi, celâlli bir padişah idi.

Kutlu zamanlarında olan hayır eserleri ve fetihleri tamamen yukarıda yazılıdır. 340 kale fethetti. 400 hutbesi okunur.

Sultan Bayezid-i Veli zamanında olan veziriazamları bildirir

Önce tahta çıkış günü öldürülen Mehmed Paşa, İshak Paşa, Kasım Paşa, Davud Paşa, Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa, Fenârî Ahmed Paşa, Ali Paşa oğlu İbrahim Paşa, Osmancık'tan beri babadan dedeye vezir oğlu vezirdir. Hadım Ali Paşa, İskender Paşa, Hersekoğlu Ahmed Paşa, Hadım Yakub Paşa, II. Davud Paşa, Koca

Mustafa Paşa, Zincirliservi'de olan büyük cami bunlarındır. Yahya Paşa, Üsküp şehrinde büyük bir camii var. Karagöz Paşa, Hasan Paşa, Sinan Paşa ve Yunus Paşa (---).

Bayezid Han nişancıları zikreder

Mevlânâ Muhyiddin, Ahmed Çelebi, Cenderecizâde Ahmed Çelebi, Leys Çelebi, Ali Çelebi, Zağanos Paşa, Yegânzâde Hüseyin Çelebi, Siracüddevle Kasım Çelebi, Pir Mehmed Çelebi, Kasım Çelebi, Sinan Çelebi, Ahmed Çelebi ki, Hind'den başvuruyla Rum'a geldi. Taczâde Cafer Çelebi, çok meşhur bir hattattı.

Sultan Bayezid-i Veli zamanında olan şeyhülislâm ve diğer bilginleri bildirir

Önce Şeyhülislâm (---) Efendi, Hasan Niksarî oğlu İbrahim oğlu Mevlânâ Mehmed, Şeyh Vefa Camii haziresinde gömülüdür.

Yakub oğlu Mevlânâ Kasım Hatib, Amasyalıdır ve yine orada gömülüdür.

Mevlânâ Alâeddin Yegân, vefat tarihi:

"Haddede ve kayyede mâte merhûmen sa'îden". Sene (---)

Müeyyed oğlu Ali oğlu Mevlânâ Abdürrahmân, Amasyalıdır. Ölümüne tarih:

Kul lillezî yenbağî târîhu rıhletehû
Tahallü'l-mü'eyyed merhûm ve mebrûm. *Sene 924 [1518].*

Bayezid Han devrinde olan şeyhleri bildirir

Şeyh Fahreddin İskilibî: Şeyh Yavsi derler, Ali Kuşçu'nun damadıdır ve Ebûssuûd hazretlerinin atasıdır yine İskilip şehrinde gömülüdür, sene 902 [1496-97].

Şeyh Seyyid-i Vilâyet: İstanbul'da mescidi bahçesinde gömülüdür, sene 941 [1534-35].

Arrâf oğlu Şeyh Mehmed: Medine-i Münevvere Bakî mezarlığında gömülüdür. Babası Mısır'da Çerkez beylerinden ve kendisi bey iken dünyayı terk ederek Seyyid Ali hizmetine yetmiş yaşında yetmiştir. Medine'nin şiddetli sıcağında yirmi günde bir su içtiği ünlüdür.

Şeyh Seyyid Ahmedü'l-Buharî: Şeyh İlahî hazretleri ile Simav şehrinden Rum'a gelip Şeyh Vefa hazretleri ile sohbet etmişlerdir. Emir Buharî, Şeyh Buharî namıyla meşhurdur. Sultan Mehmed yakınında tekkesi ve camii sahasında gömülüdür.

Şeyh Uzun Muslihiddin: Bursa'da gömülüdür.

Şeyh Âbid Çelebi: İstanbul'da tekkesinde gömülüdür.

Şeyh Lütfullah: Üsküplüdür ve yine orada gömülüdür.

Şeyh Baba Yusuf: Bayramî tarikatındandır ve Eyüp'te gömülüdür.

Bayezid Han zamanındaki şairleri bildirir

Önce **Şehzâde Cem Şah:** Fatih Sultan Mehmed Han'ın oğlu ve Bayezid Han'ın küçük kardeşidir. Divan sahibi şairdir. Arapça itibarlı eserleri vardır.

Bayezid Han oğlu Şehzâde Korkud Han: Bu zât Selim Han'dan büyük ve Şehzâde Ahmed'den küçük olup Bayezid Han'ın ciğerköşesidir. *[100a]* Babası Bayezid Han'dan korkup Antalya'dan bozulmuş olarak gemilere binip hac niyeti ile Mısır'da Sultan Kayıtbay'a gitmiştir. Bu beyit onundur:

Tâc-ı kabâyı terk edip uryân olalım bir zaman
Gurbette seyrân eyleyüp mihmân olayın bir zaman.

Âfitâbî: Bursalıdır.

Emirî: İsmi Seyyid Mahmud'dir, âşıkâne naatları vardır.

Nasîrî: İran'da doğmuştur. Molla Câmî ve Molla Güranî mektupları ile bazı Rum ileri gelenleri gelmiştir. Farsça şiirlerine son yoktur. Bu beyt onundur:

Âşıklarını âh ol Mesîhâ-dem öldürür
Bu âdem oldur ki Mesîh âdem öldürür.

Bu beytten şairin maksadı, *"Muhakkak İsa'nın hâli de Allah indinde Âdem'in hâli gibidir."* [Âl-i İmrân, 59] âyetidir.

Behiştî: İsmi Sinan'dır. Karışdıran'da Süleyman oğludur. *Hamse* adında eseri vardır.

Tacî: Nişanî Cafer Çelebi'nin pederidir.

Sânî: Anadolu'dandır. Güzel yüzünden dolayı İkinci Yusuf derlerdi. Tıraş olunca Yusufluğu gidip sadece sânîliği (ikinciliği) kaldı.

Çâkerî: Bayezid Han beylerindendir.

Celîlî: Bursalıdır.

Hasan Muid: Anadolu'dandır. Memleketini terk ederek seyahat ile İran'a vardığında bir sapık, Sünnî'dir diye Hasan Muid'i şehit etmiştir. Âlimâne güzel şiirleri vardır.

Hâkî: Üsküplüdür, şiirleri o kadar güzel değildir.

Zekâyî: Şehzâde Alemşah'ın divan kâtibi idi.

Zihnî: Bayezid Hanzâde şehzâdesi Mehmed Han'ın Kefe'de divan kâtibi idi.

Râzî: Üsküplüdür. Koca Hasanzâde derler, pâk beliğ şiirleri vardır.

Seyfî: Sinopludur. Sofya şehrinde hayır eserleri olup orada gömülüdür. Şamî beylerindendir. Şamlıdır, ancak şumî (uğursuz) değildir. Ne tarafa görevlendirilse zaferle gelirdi. Kendi kasideleri ve sanatlı tarihleri vardır.

Şâhidî: Edirnelidir. Cem Şah defterdarı idi.

Şevkî: Edirne'de yaşlı bir kadının kölesi idi. Bütün şiirleri alçak ve kocamış dünya içindir.

Safayî: Sinopludur. Bayezid Han adına bir divanı vardır.

Likâyî: Güzel şiirleri vardır.

Sun'î: Kastamonuludur ve Necâtî Bey öğrencilerindendir. Firdevsî şiirlerine nazire olacak eserleri, hoş kasideleri var. Bir naat yazmıştır ki asla nazire kabul etmez.

Tarikî: Vidinlidir. Dünyayı süsleyen bir genç iken dünyadan gitti. Vidin'de kale yanında gömülüdür.

Zarifî: Boluludur. Hayli güngörmüş gezgin idi.

Amrî: Abdülkerim oğludur, babadan dedeye şairdir ki benzersizdir.

Andelibî: Şehzâde Mehmed Han'ın nedimlerindendir, bülbül gibi nağmeler ile kendi şiirlerini yanık bir ses ile dübeyt ve taksim ederdi. Çok usta bir okuyucu idi.

Ahdî: Edirnelidir. Şiir,

Kande varsam sâye-i serv-i bülendim var iken .
Kime kul olam senin gibi efendim var iken.

Firdevsî: Bursalıdır. 360 cilt *Süleymânnâme* onun eserlerindendir ki sanki Ebülmeâlî'dir.

Figanî: Karamanlıdır. *İskendernâme* manzumu onundur. Figanî daha sonra asılmıştır, zira mahlasındaki gayn harfinin etkisidir, derler. Eskiden iki Figanî daha gelmiştir. Biri asılmış, biri dinsizdir diye derisi yüzülmüştür.

Kâdirî: Edirnelidir.

Kandî: Sirozludur.

Kâtibî: Bursalıdır.

Kebirî: Filorinelidir ancak filorili değildir. Firûzîne tabiatlı Filorinelidir.

Mestî: Edirnelidir, baygın bakan gözleri âşıkları mest ettiğinden dolayı Mestî demişler. Sonunda mahlasanın etkisiyle Mestî içkiden mest olmuştur. İçmeye dair pâk şiirleri vardır.

Münîrî: Amasyalıdır. Farsça ve Türkçe şiirleri çoktur. Şehzâde Sultan Ahmed'in vezirlerindendir, ancak kasidelerine söz yoktur. Her mısraları birer matla olduğundan liyâkatli kasideleri vardır.

Mihrî: Amasyalıdır, Sanki İmrülkays kızı gibi aşkla oynayan bir kadın idi. Bikr ü fikri gibi seçkin olup *[100b]* açılmadan cennet bağına gitti. Divan sahibidir. Fıkıha dair hayz ve nifâs bahsinde manzum kitapçıkları vardır.

Necâtî Bey: O asırda şairlerin ve edebiyatçıların sultanı eşsiz bir beydi. Edirne şehrinde Sâilî adındaki şairin *kurret-i ayn lî ve lek* sözü gibi kölesi ve oğulluğu idi. İsmi İsa'dır. Ok ve yay vasfında bir penç-beyti vardır ki gerçekten ok ve yayım arşa asmıştır. Yetmiş altı cilt eseri ve *Hamse*si vardır. (---) tarihinde vefat edip Vefa Sultan yakınına gömülmüştür.

Sehî Bey: Necâtî Bey damadıdır. Zarif dostlarının dedikodularına göre; Sehî Bey, Necâtî'nin kızını almaktan maksadı Necâtî'nin *Perişan Evrak*'ını almaktır, diye bugün de söylenir. Gerçekten Sehî Bey şiirleri sanki Necâtî'ye necat (kurtuluş) vermiştir. Yahut Sehî'nin ağacı kuru iken Necâtî'nin şiirleri ile necat bulmuştur.

Necmî: Caniklidir. Yıldız ilminde de ustaydı. Usturlap sembolleri nazik şiirlerine renk vermiştir.

Niyâzî: Üç Niyâzî vardır, ancak bu Niyâzî, Necâtî ile çağdaş olup Geliboluludur. Pâk şiirleri vardır.

Vaslî: Aydınlıdır gayet dehhâllık ile meşhurdur.

Vasfî: Sirozludur.

Hâşimî: Acem seyyidlerindendir. Acemce pâk şiirleri vardır.

Hilalî: Bursalıdır.

Asacaksın cihânda ey Mansûr
Sana görmem imâmeti ma'kûl

İsm-i mef'ûl adın takındın çün
Ca'iz olmaz imâmet-i mef'ûl.

Mef'ûl ve ma'kûl sözü de me'fûl sözüdür ki nâ-ma'kûldür.

İki yüz yirmi üçüncü bölüm
Sultan Bayezid Han oğlu Sultan I. Selim Han ziyaret yeri
Allah kabrini nurlandırsın

Trabzon'da 875 [1470-71] tarihinde doğmuştur. 918 [1512] tarihinde tahta çıkmıştır. Bu sırada 43 yaşında idi. Ancak 8 sene padişah oldu. Fakat 800 hutbesi okunur. Osmanoğullarında ilk "Hâdimü'l-Haremeyn" bu zât olmuştur. Ali cifrinde evsafı vardır.

Hz. Ali *"Âl-i Osman'dan Selim; Rum, Acem, sonra Ceziretü'l-Arab'a sahip olacaktır"* lafzı dürer-bârlarıdır.

Ceziretü'l-Arab'dan kasıt Mısır'dır ki cezire (ada) denir, zira Mısır'ın bir tarafı, batı tarafında Akdeniz'dir. Bir tarafı, doğu tarafında Süveyş denizidir. Bu iki denizin ortası iki konak Acerûd Çölü'dür. Bu çölü de Hz. İbrahim zamanında Melik Tutis kesip birbirine karıştırınca Mısır ada olmuştur. Bunun için Hz. Ali sözünde *"Selim Mısır adasına sahip ola"* buyurmuşlardı. (---) tarihinde sahip olmuşlardır.

Yukarıda bütün fetihleri yazılıdır.

Şehzâdeliği sırasında Trabzon hâkimiyken Kemah'ı, Tercan'ı, Bayburt'u ve Gümüşhane'yi ve 70 parça kaleyi fethetmiştir.

Tahta çıkışında ilk fethi Şah İsmail fethi ile Çıldır gazâsı ve Ahıçka Kalesi fethidir. 8 sene padişahlığında 800 kale fethedip sonunda Mısır fetholdu. Babasından padişahlığı Çorlu Ovası'nda zorla aldı, yine Çorlu'da hastalanarak (---) tarihinde vefat etti.

Bu kadar gazâ eyleyip kılıcını arşa asdı. İşin sonunda ömrü yayını yasdı. Saltanat müddeti (---) sene ve ömrü (---) sene olup pâk cenazesi İstanbul'da camii mihrabının önünde bir cennet bahçesi içine defnedildi. I. Selim'in vefat tarihi:

Hest-târîh temîz orâ
Nevverallâhu kabrehu nûra. *Sene 926 [1520].*

Diğer tarih,

Ehl-i imân ruhiçin Fâtiha. *Sene 926 [1520].*

.....(2 satırlık yer boş).....

Nur dolu türbesinin önünde yine yüksek bir kubbe içinde Süleyman Han oğlu Şehzâde Sultan Murad, Sultan Mahmud ve Sultan Abdullah. Bu şehzâdelerin üçü dedeleri Selim Han çevresinde gömülüdürler. Bunlardan başka I. Selim Han'da sultan kabri yoktur. Ancak kendilerinin kabrinde olan heybet bir padişah türbesinde yoktur. Selimî destâriyle *[101a]* sanki yedi başlı bir ejder gibi pusuda hazır yatar. *Allah rahmet eylesin.*

Bu türbede hakîr üç sene cüz okuyucusu, camiinde devirhân ve naathân idim.

Sultan Selim zamanındaki vezirleri bildirir

Önce **Hadım Sinan Paşa:** Mısır cenginde Tomanbay ve Kertbay adlı yiğitler bu Sinan Paşa'yı Selim Han zannedip Mısır'da Adiliyye cenginde şehit ettiler. Mısır'da Şeyh Bekkâr yakınında gömülüdür.

Yunus Paşa: Mısır'a giderken Gazze yakınında öldürüldü. Malı ile orada bir kale ve cami yapılarak orada gömüldüğü için hâlâ Mısır yolunda Yunus Hanı derler bir sığınak yerdir.

Hüsâm Paşa: Bu da Mısır yolunda öldürüldü.

Ahmed Paşa: Dukagin oğullarının büyük atasıdır. Çaldıran gazâsı dönüşünde Amasya kışlağında öldürüldü.

İskender Paşa: Azledilip öldürülmüştür.

Zeynel Paşa: Kefe eyaletiyle emekli olmuştur.

Mehmed Paşa: Hocazâde demekle meşhurdu.

Pir Mehmed Paşa: Karamanlıdır, Hz. Ebûbekir soyundandır. Ustaca şiirleri vardır. Remzî mahlasını kullanır, mükellef divanı vardır.

Mustafa Paşa: Gebze'deki camii bu zât yapmıştır. Çeşit çeşit değerli mermerleri Mısır'dan ustalarıyla getirip cami yaptı. Mısır'dan azledildikten sonra Şam verildi. Mısır, Hain Ahmed Paşa'ya verildi. **Ahmed Paşa:** Süleyman Han'ın tahta çıkışında isyan ettiğinden Hain diye meşhur oldu. **Makbul iken Maktul İbrahim Paşa:** Mühür ile Mısır'a varmazdan önce askerler Ahmed Paşa'yı hamamda çıplak yakalayıp Bâb-ı Züveyle'de astılar. Daha sonra İbrahim Paşa Mısır'a girdi. Bayındır hâle getirdiğine tarih:

Âsaf-ı Sultân-ı âdil Mısr'ı âbâd eyledi. *Sene 931 [1525].*

Ancak (b) harfi kaldırılmıştır.

Bıyıklı Mehmed Paşa: Kemah Kalesi'ni fethedip Şah İsmail'in hanlar hanı Kara Han adlı ünlünün başını kesip ve 80.000 Kızılbaşı öldürüp sadrazam oldu.

Hemdem Paşa: Acem seferine giderken öldürüldü. Erzincan'da gömülüdür.

Selim Han zamanında olan defterdarları bildirir

Defterdar Abdülkerim oğlu Abdülvehhab ve **Abdüsselâm:** Yahudi iken Müslüman olup hesap ilminde benzersiz olduğundan defterdar oldu.

Kadızâde Mehmed Bey: Kırım Hanı Mengli Giray ricasıyla nişancı oldu.

Ali Yegânîoğlu Yusuf Çelebi : Defterdar idi. Ancak zamanın yegânesi (biriciği) idi.

Sultan Selim Han zamanında olan bilginleri bildirir

Önce **Kemal Paşa oğlu Süleyman oğlu Mevlânâ Şemseddin Ahmed:** Bunların vasıfları bir ciltli kitap olur. 140 cilt kitap telif-

leri ve âlimâne tasavvufî şiirleri vardır. Mahlas kullanmadıkları kendisine mahlas olmuştur. Mısır fethinde Rumeli Kadıaskeri bulunup mevleviyet ile Mısır kendisine verilmiştir.

Mısır valisi Hayre Bey ve Gazalî: Mısır'ın tahrîrine (yazımına) memur olmuşlardır. Tahrirden sonra gördüler ki Mısır'da gökte uçan, yerde gezen ve denizde yüzen her şey vakıftır. Padişaha hardal tanesi çıkmadığını Selim Han'a bildirdiklerinde Selim Han,

"Bize Hâdimü'l-Haremeyn hizmetçisi olduğumuz yeter" buyururlar.

Sonra Kemal Paşazâde Mısır mollalığından alındı. İstanbul'da şeyhülislâm oldu. Ölünce Edirnekapı dışında toprağa verildi.

Ali oğlu Mevlânâ Abdülhalim: Kastamonuludur. Selim Han'a imam olmuştu. Şam'da Muhyiddin Arabî yakınında gömülüdür.

Yusuf oğlu Ali oğlu Mevlânâ Mehmed Şah: Fenârî soyundandır. Sultan Mehmed zamanında doğmuştur. Bursa'da Zeynîler civarında gömülüdür.

Yusuf Balı oğlu Ali oğlu Mevlânâ Mehmed: Bu da Fenârî soyundandır. Eyüp'te gömülüdür.

Alâeddin Cemâlî oğlu Mevlânâ Muhyiddin ve Mevlânâ Şah Mehmed Hacı Hüseyinzâde Çelebi: Manalar denizinin yüzücüsü ve verâ sahibi idi.

Abdürrahmân oğlu Mevlânâ Hüsâmeddin ve Halil oğlu Mevlânâ Muslihiddin: *Şakâyık-ı Numâniyye* musannifi Taşköprüzâde'nin babasıdır.

Halil oğlu Mevlânâ Kıvâmüddin Kasım: Mevlânâ Hüsâmeddin'in kardeşidir.

Hızır oğlu Mevlânâ Abdülvasi: Sene 945 [1538-39], Mekke'de gömülüdür.

Seyyid Yusuf oğlu Mevlânâ Abdülaziz: *[101b]* Âbid Çelebi derler.

Mevlânâ Pir Ahmed: Aydınlıdır.

Hatib Kasım oğlu Mevlânâ Muhyiddin: İlim deryası idi.

Mehmed Şah oğlu Mevlânâ Zeyneddin: Fenârîdir. Şam'da Kasr-ı Mencik'te gömülüdür.

Kemal oğlu Mevlânâ Davud: Kocavîdir.

Mevlânâ Bedreddin Mahmud: Alim ve fâzıl idi.

Mevlânâ Üçbaş Nureddin Hamza: Edirnekapı içinde mescidi ve medresesi vardır.

Berda'î oğlu Mehmed oğlu Mevlânâ Mehmed: Edirnekapı'da gömülüdür.

Mücellidzâde Mahmud oğlu Mevlânâ Seydî ve Mevlânâ Mehmed oğlu Yakub Ecezâde derler hakîrin atalarındandır.

Şeyh Şâdillü oğlu Mevlânâ Mehmed: Edirne'de gömülüdür.

Nureddin oğlu Mevlânâ Pir Ahmed: Leysîzâde derler.

Selim Han zamanı uzun olmadığından bütün şeyhleri Bayezid Han zamanındaki büyük şeyhler olduğundan âlimler arasında yazılmadı, *vesselâm.*

Selim Han zamanında olan şairleri bildirir

Önce **Ahî Çelebi:** Rum'da Niğbolu şehrinde Benli Hasan derler. Yüz güzelliğinde Yusuf-ı Sânî (İkinci Yusuf) imiş. Gül yüzünde bir Hâşimî beni vardı. Gören âşıklar ciğer yakan âh çektiklerinden Ahî mahlasını kullanırdı. Mahlasının etkisinden hayatı ah u vahla geçmiştir. Karafirye yakınında gömülüdür. Pek çok eserleri vardır, ancak *Hüsn-i Dil*'i nazire kabul etmez bir divandır.

Habîbî: Acem'dir.

Hudûrî: Gelibolululudur.

Halimî Çelebi: Kastamonuludur Selim Han ile şehzâdeliği sırasında Çıldır ve Mısır fethinde bulunup Mısır'dan dönerken Şam'da ölmüş ve oraya defnedilmiştir. Nazikâne pâk şiirleri vardır.

Halimî: Acem'den gelip Şam'da *Lügat-ı Halimî*'yi yazmıştır. Orada gömülüdür.

Revanî: Edirne'de bir bağda doğmuştur. İsmi Şüca'dır. Kırkçeşme yakınında mescidi avlusunda bir pencere içinde ana yola bakan bir yerde gömülüdür. Tarih:

İşidüp rûh-ı kudsi dedi târîh
Cinândan yana azm etdi Revanî. *Sene (---).*

Sücûdî: Rumeli'nde Kalkandelen'dendir ve Pirî Paşa hizmetçilerindendir.

Surûrî: Doğu adamıdır ancak doğum yeri ve nereli olduğu belli değildir.

Sa'yî: Pirizneli'dir.

Sûzî: Bu da Pirizneli'dir. Allah yolunda mücahit olup Mihaloğlu Ali Bey ile yoldaş, yiğit şairlerdendir ancak divan sahibi değildir. Lâkin penç-beyt ve müfredâtta benzersizdir.

Sehî Bey: Abdullahoğlu ve Necâtî Bey damadıdır. Hayli eserleri vardır. Şiir:

Dağlar halka zırhlar geyirüpdür tenime
Cebe satmak nice olur göstereyim düşmenime.

951 [1544] de vefat etti.

Şemsi: Bursalıdır.

Sabayî: Edirnelidir. Aruz ilminde maanî (manalar) denizidir.

Sun'î Bey: İskender Paşazâde Mustafa Bey'dir. Trablusşam valisi idi. Hoş şiirleri vardır.

Tâli'î: Kastamonuludur, Necâtî'ye denk bir şairdir. Şiirlerinden:

Göreli tal'at-ı garrâsını ol sîm-berin
Çarhı batdı güneşin yıldızı düşdi kamerin.

Fakirî: Rumeli'dendir, haylice matbu şiirleri ve güzel söz söylerliği vardır. Onunla meşhur olmuştur.

Neşrî: Germiyanlıdır, ancak Bursa'da yetişmiştir. Osmanoğullarına bir tarih yazmıştır. Güzel şiirler ile meşhurdur.

Nihâlî: Bursalıdır. Şiirinden:

Hamama girdi nâzla bir sîm-ten güzel
Şol şöyle diyecek yeri yok cümleten güzel.

Nihânî: Arnavut İskenderiyesi'ndendir. Şiirinden,

Lâleler çıkdı kızıl tâc ile şâhîler gibi
Çaldı süsen tîğını Sünnî sipahîler gibi

Râfızîdir lâle tâcın bâde ver Yârap deyü
Yâsemenler Hakka yüz tutmuş ilâhîler gibi

Ey Nihânî çâr-yârî sev Muhammed aşkına
Bâyezîdî meşreb ol olma tebâhîler gibi

.....(4 satırlık yer boş).....*[102a]*

İki yüz yirmi dördüncü bölüm
Merhum Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman hazretlerinin nur dolu kabirlerini ve ölüm tarihlerini bildirir
Allah'ın rahmeti ve acıması üzerine olsun ve cennete göndersin

900 [1495] tarihinde babası gibi Trabzon'da doğmuştu. Selim Han'ın bundan başka evlâdı olmamıştır. 1000 senesi başında yani tam 900 tarihi başında doğmuştur.

Hadis *"Allah, her yüzyılın başında bu ümmete dinlerini yenileyici birini gönderir"* Hadîs-i şerîfinin mazmununa mazhar düşmüşlerdir. Onun için kırk sekiz yıl padişah olup yedi iklimde ülkeler fethedip hissedar olmuştur. On sekiz padişahı kendine boyun eğdirip haraca bağlamıştır.

İlk gazâsı Tuna Belgradı ve ikinci gazâsı Malta Adası yani Rodos ve (---) gazâsından sonra son gazâsı Sigetvar'dır. 974 yılı Safer'inin 22. gününün [08.09.1566] gecesi dokuzuncu saatte *"Dön*

Rabbine, sen ondan razı, O senden razı olarak" [Fecr, 28] âyeti uyarınca saltanata veda etti.

Mübarek cesedini Sokullu vezir sakladı. Cesedini muzahferâttan temizledi. Süleyman Han'ın iç organlarını Sigetvar'da Türbe Kalesi adlı yüksek bir yerde altın leğen içinde gömdüler. Orada türbe, kale ve tekke yaptılar. Daha sonra Süleyman Han'ın cesedini misk, amber ve tuz ile tuzlayıp bir salamura (mumya) edip gizlediler. Ölümünden kimsenin haberi olmadı.

Sonunda tedbir sahibi vezirin görüşüyle Sigetvar Kalesi fetholdu. "Sigetvar'ı Süleyman Han'ın ölüsü almıştır" diye meşhurdur.

Daha sonra II. Selim Sigetvar altına gelip bütün ordu ona itaat etti. Süleyman Han'ın (---) günde ölümü haberi yayıldı.

Süleyman Han'ın cesedi sarılıp sarmalanıp İstanbul'da camii mihrabının önünde cennet bahçesine benzer bağ, bostan ve gülistan içinde olan türbesinde gömülmüştür.

Mübarek başındaki Süleymanî sarığı üzere yedi sekiz otağa mücevher ve turna telleri ile süslenmiş nurlu bir kabirdir. Saltanat müddeti 48, ömrü (---) senedir. Ölümüne tarihtir (---).

.....(1,5 satırlık yer boş).....

Yaptığı hayır eserleri, fetihleri, vezirleri, devlet adamları, âlimleri ve şeyhlerinin hepsi yukarıda yazılıdır. Ancak mezarının yanındaki türbede bulunan,

Süleyman Han şehzâdeleri
Allah hepsine rahmet eylesin.

Önce orta türbede (---).

.....(2 satırlık yer boş).....

Süleyman Han oğlu Şehzâde Bayezid: Kardeşi Selim Han'la şehzâdelikleri sırasında mansıp yüzünden düşman olmuşlar, aradaki kötülerin yanıltmasıyla Bayezid, Selim üzerine asker çekmişti. Konya ovasında büyük cenk ettiklerine tarih:

Eyledi Sultân Selim ile kıtâli Bâyezîd. Sene 966 [1559].

Sonunda iki taraftan binlerce adam şehit oldu. Şehzâde Bayezid bozularak beş evlâdı ve bu kadar asker ile Şah'a kaçarak sığındı. Bunun üzerine Süleyman Han mektuplarla elçiler gönderip Bayezid'i İstanbul'a isteyince Şah da İsfehan'dan Şehzâde Bayezid'i elçiye teslim etti. Sivas'a gelince beş evlâdıyla katledildi. Paşahisarı-kapısı önündeki mezarlıkta gömülüdür.

Günahsız Şehzâde (---)'yi bizzat Süleyman Han kendi eliyle hançerleyerek öldürmüştür. Eyüpsultan'm doğu tarafında harem kapısı dibinde şehirli fakirleri arasında fakirce gömülüdür.

Hatta mezar taşında tarihleri ve mücevvezesi taşında mermer ustası hançer resmi işlemiştir. Hatta,

İnsanların dilinde anlatılır ki: Bir gün Süleyman Han av için Kâğıthane'ye giderken şehit Şehzâde (---) nin kabrine *[102b]* uğrayıp,

"Hay zalim padişah olurmuş, yoksa böyle olurmuş" derken hemen şehzâdenin kabrinden kara bir duman çıkar, Süleyman Han'ın atı ürküp Süleyman Han yere yuvarlanır. Bütün musahipler attan ayılıp mezarlık içinde bir feryat ve gürültü kopar.

Süleyman Han'ı yaya bir köşede ah çeker halde bulurlar. Sarı Rüstem Paşa'nın yüzü ve Çarkap Ali musahibin yüzü simsiyah olmuş. Bu hâle hayran kalıp ol günden Süleyman Han'ın sağ ayağı nikriz hastalığına tutuldu. Kaysunîzâde tedavi ederdi. Rüstem Paşa'mn yetmiş gün yüzü kara olup divana varmazdı. Yüzünün bir kat derisi yüzülüp yine sarı benizli oldu. Meğer o mazlum şehzâdenin öldürülmesine sebep Rüstem Paşa ve Çarkap musahip olmuşlardı.

Orada Süleyman Han, "İlahî Rüstem âhirette yüzün kara olsun, bizi kana ortak ettin" diye Rüstem'e beddua ederler. *"Mekr-i Rüstem"* Şehzâdenin şehit edilmesine tarih düşmüştür; sene 960 [1553].

Şehzâde Sultan Mustafa'nın şehit edilmesi

Süleyman Han (---) tarihinde, Nahşivân Seferine giderken Karaman Ereğlisi adlı yere vardığında Şehzâde Mustafa Han, eski kanun üzerine padişah çadırına girip babası Süleyman Han'ın elini öpmeye girdi. Ancak orada boğarak şehit edip cesedini siyaset meydanına bıraktılar. Dış ağalarından yedi adet ağasının da kellelerini yuvarladılar. Bütün İslâm ordusu cansız hâle geldi. Merhum şehzâdenin cesedini Bursa'da (---) gömdüler. Ölümüne tarihtir:

Kad kutile şehîden. *Sene 960 [1553]*

Dürüst tarihtir. Bunun da Rüstem Paşa'nın ikinci sadrazamlığı hilesiyle oldu derler. Kerim ve şanı yüce bir şehzâde idi. Yaşı henüz kırka ulaşmış olgun ve zeki bir şehzâde imiş. *Şah [u] Gedâ* sahibi Yahya Bey, merhuma bir mersiye etmiştir ki sanki *Hadîkatü's-sü'adâ*'dır. İnsan okumaya takat getiremez. *Hüküm Allah'ındır.*

Süleyman Han oğlu Şehzâde Sultan Mehmed ziyaret yeri

Bu Süleyman Han'ın, Şehzâde Mustafa Han'ından büyük şehzâdesi idi. Gayet zeki, anlayışı hızlı, akıllı, bilgili ve tedbirli bir gençti. Hatta Süleyman Han yaşlanıp nikriz hastalığına yakalanınca sağlıklarında veliaht tayin etmeleri kesin iken *Kul tedbir alır, Allah da takdir eder.*, ecel haramisi Manisa şehrinde şehzâdenin yolun kesti, ömür kadehini kırdı. Cenazesi İstanbul'a getirilerek

yine Şehzâde Camii mihrabı önünde defnedildi. Süleyman Han, sevgisinden her zaman ziyaretine giderken birer kese mümessek filori sadaka dağıtırdı. Şehzâdenin vefat tarihi, Süleyman Han-ı Muhibbî güftesiyle:

Merkad-i Sultân Mehemmed-bâd Firdevs-i ebed. *Sene 950 [1543].*

Süleyman Han'ın diğer tarihi:

Şehzâdeler güzîdesi Sultân Mehemmed'im. *Sene 950 [1543].*

Şehzâde Sultan Cihangir'in ziyaret yeri

Daima âlem padişahı babası ile inip biner, ava gider ve gazâ ederlerdi. Nahçıvan Seferi'ne yöneldiklerinde Halep kışlağında öldü. Cihangir'in vücudunu İstanbul'a getirip Şehzâde Camii'nde yer altına gömdüler, cihangir iken zemin-gîr oldu. Ölümüne tarih:

Firdevs ede makâm-ı Cihangîri ol Celîl. *Sene 960 [1553].*

.....(5 satırlık yer boş)..... *[103a]*

İki yüz yirmi beşinci bölüm
Sultan Süleyman Han oğlu Sultan II. Selim'in yaptığı eserleri, saltanatını ve ömrünün müddetini bildirir

II. Selim (---) tarihinde doğdu. Manisa hâkimiyken babası Süleyman Han Sigetvar'da ölünce ılgar ile Sigetvar altına (---) günde orduya yetişerek (---) tarihinde tahta çıktı. Buna tarihtir:

Şeh Selîm oldu emîrü'l-mü'minîn. *Sene (---).*

İstanbul'a gelirken Edirne altına uğrayıp orada bir cami yapımına başlandı. İstanbul'da müstakil padişah olup çevredeki ülkelere kumandanlar salarak karada ve denizde Kıbrıs adasını fethettiği ve nice kaleler fethettiği yukarıda bütün vasıfları ile yazılıdır.

Saltanat süresi kısa olduğundan vezir, devlet adamı, şeyhler ve şairlerin tamamı babasının zamanında olanlardır, tekrar yazılmasına gerek yoktur. İçkiye ve eğlenceye düşkün, yumuşak huylu ve kerim bir padişah idi. Tanrı'nın hikmeti babası Süleyman, dedesi Selim ve kendisi Selim idi. Süleyman Han bu iki Selim arasında gelerek zamanın Süleymanı olmuş idi.

Sonunda bu Selim Han da bâkî âleme gitmeye himmet edip tuğ ve bayraklarını Edirne tarafına göndererek Edirne'de yapımı tamamlanan camiin ilk cuması için yola çıktı. Çorlu adlı yere varınca bir sancıya yakalandı. Hekimlerin hiçbiri çare bulamayınca (---) tarihinin 18 Şaban'ında cuma günü öldü.

Edirne'de yaptığı camiin ilk cumasını kılmaya giderken son cumasını Çorlu'da kıldı. Mübarek cenazesini İstanbul'da Büyük Ayasofya avlusunda nurlu türbesine gömdüler. Saltanat müddeti 9 ve ömrü (---) senedir. Ölümüne tarih:

Hâtif-i Kudsî dedi târîhini
Türbe-i Sultân-ı Selîm-i pâk-ı dîn. *Sene (---).*

Nurlu türbesinin kapısı üstünde Karahisarî tarzı ile kâşî çini üzere bu âyet yazılıdır *"Ancak Allah'a selim* (halis ve temiz) *kalp ile varan müstesnâ."* [Şu'arâ, 89]. Sanki bu âyet onların şanına inmiştir.

Bir tarihte ilk defa İstanbul'da ölen padişah bu II. Selim'dir demiş. Ancak yanlış aktarmış, zira merhum pederimiz II. Selim ile Edirne'ye birlikte gitmeye me'mur olup cenazesinde hazır olduklarını anlatırdı. Süleyman Han'lı Kuzu Ali Ağa ve Gülâbî Ağalar da Çorlu adlı yerde çorlu olup öldüğünü anlatırlardı. Anlattıklarının biri de budur:

Sultanların bedduasının tahkiki beyanındadır: Sultan Bayezid Han-ı Veli (---) tarihinde üzerine oğlu I. Selim Han isyan etti. Çorlu adlı yerde Selim, Bayezid Han ile savaştı. Kul taifesinin galebesi ile babasından padişahlığı alınca Bayezid Han beddua edip,

"Selimler ömrünüz az olsun ve gazânız çok olsun. Padişahlığı benden Çorlu'da aldınız yine Çorlu'da veresiz" dedikleri sabittir ki işbaşında olan güvenilir adamlardan naklolunur.

Tanrı'nın hikmeti inci saçan sözleri gerçekleşmiş, iki Selim de Çorlu'da ölmüş, ikisinin de padişahlıkları sekiz ile dokuz sene olmuştur. Allah bilir, başka Selimlere de tesir eder derlerdi. *"Gaybı ancak Allah bilir."*

II. Selim Han şehzâdelerinin ziyaret yeri

Şehzâde Murad Han ki babasının yerine hayırlı halef olup Osmanlı tahtında müstakil padişah olmuştur. Ancak babaları yanında gömülü olan şehzâdeler bunlardır ki ziyaret olunur.

Önce **Şehzâde Sultan Mustafa,** Murad Han'dan küçüktür.

Şehzâde Osman Han, Şehzâde Süleyman, Şehzâde Ali Han ve iki şehzâdenin de ismini bilmiyoruz. Türbedârlardan sordum, onlar da bilmiyorlar. Bu türbe içinde o kadar şehzâde ve sultanlar gömülüdür ki sayılmaz. Hepsi kemer ve altın taçlı ve otağlı şehzâdelerdir.

.....(1 satırlık yer boş).....*[103b]*

İki yüz yirmi altıncı bölüm
Selim Han oğlu Sultan III. Murad'ın nur dolu türbesi, şehzâdeleri, tahta çıkışları, ömürleri ve ölüm tarihlerini bildirir

Önce doğum tarihi *"Küllü sâbit"*, lafzıdır.

Diğer tarih, *"Küllü beşâreti hayrü'n-neseb"*, tarih olmuştur, 952 Cemâziyelevveli'nin 5. günündedir [15.07.1545].

Tahta çıkışları 982 Ramazan'ının 8. [22.12.1574] Çarşamba günü gerçekleşmiştir.

Babası Selim Han, kardeşi Şehzâde Bayezid Han ile Konya ovasında savaşırken bu Murad Han 12 yaşında olup Konya Kalesi'nin burçları üzerinde babasıyla amcasının savaşlarını seyredermiş. Fetâ yiğit olduğundan, Selim Han kardeşi Bayezid'i yenip ganimet mallarıyla bu Murad Han'ı dedesi Süleyman Han'a göndermiştir. Nice zaman dedesi Süleyman Han'ın yüzünü seyretti.

Bu Murad Han'a Süleyman Han Manisa sancağını verdi. Daha sonra (---) tarihinde babası Selim Han yerine yeryüzü padişahı oldu. Yüzlerce fetihleri, vezirleri, âlimleri tamamen yukarıda yazılıdır.

Bizzat kendileri bir sefere gitmediler. Ancak dört tarafa her sene kumandanlar göndererek fetihlerde bulunurdu. Sonunda (---) tarihinde geçici saltanatı terk edip bâkî âlemde karar etti. Kabri Büyük Ayasofya avlusunda başka bir yüksek türbede muhterem çocuklarıyla yatmaktadırlar.

Saltanat müddetleri (---) ve ömürleri (---) senedir. İşte ilk defa İstanbul'dan dışarı çıkmayıp ölen budur. Övülür ahlâk ve güzel hayırları ile meşhur iyi görüşlü bir padişahtı. Ölümüne tarih:

Şâh-ı cihân oldu bin üçünde fevt. *Sene (---).*

Hâlâ herkesin ziyaret ettiği yerdir.

[III. Murad'ın] Çocukları zikrolunur: Aşırı derecede cimâya (birleşmeye) düşkün, eğlence ve zevk isteyen bir hünkâr olduğundan "Dünyaya gelen erkek ve kız çocukları haddinden fazladır" derler. Ancak toplam 326 oldu diye sağlam kişilerden duyulmuştur. Bir gece elli beşik sallanıp dadıların hizmet ettiği kesindir. Murad Han'ın ölümü sırasında hünkârlık yasası gereği 19 şehzâdeyi bir seferde şehit ettiler. Hatta biri o kadar küçük imiş ki kestane yerken cellat öldürmeye gelince o şehzâde "Katlan kestanemi yiyeyim sonra boğ" der. Acımasız cellat hemen şehit eder. Birini de şehit etmeye gelip annesi kucağından alır, bir bucakta boğazdan boğarken annesinin sütü burnundan, ruhu ağzından çıkıp ruhunu teslim eder. Yıldız gibi temiz kızlarından İbrahim Paşa sultanı Ayşe Sultan ve Halil Paşa sultanı

Fatma Sultan'dan başka Murad Han'ın vefatlarından sonra büyük, küçük 26 adet kızı kalmış idi. Hâlâ Murad Han'ın türbesine küçük ve büyük dolu olup nurlara batmış yatarlar. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

İki yüz yirmi yedinci bölüm
Sultan III. Murad oğlu Sultan III. Mehmed Han'ın ziyaretlerini bildirir
İkisinin de toprakları temiz olsun

Manisa'da 976 [1568-69] yılında doğmuştur. 1003 Cemâziyelevveli'nin 16. cuma [27.01.1595] günü tahta çıkarak müstakil padişah oldu. Bütün fetihleri, vezirleri, devlet adamları, âlimleri ve şeyhleri yukarıda yazılıdır. Ancak tahta çıkış tarihi:

Cülûs etdi bu gün Sultân Mehemmed adl [u] dâd ile.

mısraı tarih olmuştur, 1003 [1595]. Son gazâsı Eğri gazâsıdır ki Âdem Peygamberin yeryüzüne inmesinden beri olan yedi büyük savaşın biri de Eğri savaşıdır ki 700.000 kâfir Osmanoğulları kılıcının dişleri arasından geçti. Eğri tarihi:

.....(1 satırlık yer boş).....

Daha sonra bunlar da okunu atıp kemanın yasdığı (öldüğü) (---) tarihinde meydana gelmiştir. Ayasofya avlusunun Divanyolu köşesinde baştan ayağa beyaz ham mermer ile yapılmış büyük bir türbe içinde gömülüdür. Sandukası *[104a]* altına batırılmış olup başları ablak , şahin ve turna telleri ile süslenmiş mübarek bir kabirdir.

Saltanatı 9 ve ömrü (---) senedir. Vefat tarihi, nurlu türbenin ana yola bakan pencereleri üzerinde Karahisarî tarzı tezhipli hat ile yazılan tarihtir:

Harem-i Firdevs idüğüne Azmiyâ târîhdir
Okuyun Sultân Mehemmed cânıçün Fâtiha. *Sene (---).*

Diğer süslü tarih:

Hükmî görüp binâsı için târîhin dedi
Firdevs oldu merkadi Sultân Mehemmed'in. *Sene (---)*

Hâlâ halk ziyaret eder.

Merhum Sultan Mehmed'in şehzâdeleri

Önce şehit **Şehzâde Sultan Mahmud Han**: Gayretli bir şehzâde idi. Münafıklar Mehmed Han'a,

"Padişahımın vefatiyçün filân şeyhe tılsım ettirip En'âm okutturur" diye şikâyetle kızlar ağası bir sahte tılsım peyda ederek

padişaha verdi. O an Şehzâde Mahmud'u, iftira ettikleri tılsımcı şeyhi ve Şehzâdenin annesini boğarak şehit ettiler. Nur dolu türbesinde gömülüdür.

Şehzâde Sultan Selim Han: Mehmed Han'ın tahta çıkmasından sonra ölmüştür.

Şehzâde Sultan Cihangir: Bu da babasının hayatında öldü. Cihangir Han'ın vefat tarihi,

Firdevs ede makâm-ı Cihangîr'i ol Celîl. Sene 960 [1553].

Şehzâde Sultan Ahmed Han: Manisa'da doğdu. Kendisine Osmanoğlu tahtı nasip olduğunda on yaşında idiler.

Şehzâde Mustafa Han: İki kere padişah oldu.

Mehmed Han oğlu merhum Sultan Ahmed Han'ın nurlu türbesi, saltanatı terkedişi ve ölümü tarihini bildirir

Doğumu Manisa'da, tahta çıkışları İstanbul'da (---) Recebinin on sekizinci günü idi. Saltanatları zamanı, celâlî ve isyancılar ile çatışmalar ve Estergon Kalesi savaşıyla geçip bir an rahat etmediler. Nice nice fetihlerde bulunup binlerce hayır eserleri yaptığı yukarıda yazılıdır. Bütün vezirleri ve âlimleri ayrıntılarıyla birlikte verilmiştir. Sonunda bu padişah da ecel kabzasından ömür yakasını kurtaramadı, ecel tırnağı yakasını parça parça edip toprağa gönderdiler. Kendi yaptırdığı camii yakınında Atmeydanı'na bakan cennet köşesi türbesine defnedildi.

Saltanat süreleri (---) ve ömrü (---) sene olup mezarının kapısı üzerinde ölüm tarihi böyle yazılmıştır. Türbesinin tamamlanmasına tarihidir:

Türbe-i Sultân Ahmed evc-i illıyîn ola. Sene (---).

Bu nurlu türbe, bütün kabirlerden süslü, değerli mücevherler, mücevher sorguç, kemer ve değerli kandiller ile süslüdür.

***Sultan Ahmed Han** toprağı temiz olsun*
şehzâdelerinin ziyaret yerleri
Allah hepsine rahmet etsin

Önce bu türbede (---) tarihinde şehit olan,

Ahmed Han oğlu mazlum Sultan Osman: Yüce babasının (---) tarafında gömülüdür. Şehit edilmesinin sebebi yukarıda yazılmıştır. Ahmed Han'ın en büyük oğludur. Babasının ölümünde bunlar küçük ve amcaları Mustafa Han büyük olduğundan Mustafa Han padişah oldu. Sonra kul ayaklanarak "Delidir" diye tahttan indirip Osman Han'ı padişah ettiler.

Hotin Seferi'ne gittiğinde fetihsiz dönünce askerlere gücendi. Şam ve Mısır'a gitmek niyetinde iken yumurtalarını sıkarak Yedikule'de şehit ettiler ve (---) tarihinde bu türbede gömdüler.

Ahmed Han oğlu Şehzâde Bayezid Han ve Şehzâde Süleyman Han: Bayezid Han, Sultan Murad'dan yedi ay küçük idi. Sonunda Sultan Murad kan dökücülük edip Revan'dan Beşir Ağa'yı ve kapıcılar kethüdasını gönderip iki mazlum şehzâdeyi boğarak şehit ettirdi. Babalarının yanında bu türbe içinde gömülüdürler.

Ahmed Han oğlu Şehzâde Sultan Mehmed: Bu şehzâde Sultan Osman'ın ana baba bir küçük kardeşidir. Hotin'e giderken Osman Han bu fakiri şehit edip *[104b]* gitti. Sonunda haksız yere kan dökmesinin cezası, "Eden bulur" sözüne uygun olarak onu da şehit edip bu Şehzâde Mehmed Han ile bir yerde gömdüler. Daha sonra (---) tarihinde Bağdad fatihi Sultan IV. Murad Han vefat etti ve bu nurlu türbede Revan Seferi'nde iken şehit ettiği iki kardeşinin yanına gömüldü. Ancak hepsinin arasında bir heybet ve haşmetle yedi başlı ejderha gibi toprağa batmış olup yatır. Cülûs tarihi (---), saltanat müddeti (---) ve ömrü (---) sene oldu. Murad Han'ın bütün şehzâdeleri (---) neferdir. Hepsi kendisinden evvel vefat edip bu türbe içine gömülmüşlerdir.

Kaya Sultan, Melek Ahmed Paşa'nın nikâhı altında olup uzun yaşamıştır. Sultan Murad Han'ın kendilerine mahsus türbeleri olmadığından babasının yanına defnedilmiştir. Bu yüzden bu yere yazıldı. Ancak bütün vasıfları, vezirleri ve seçkin âlimleri yukarıda yazılıdır.

Murad Han zamanında olan şairleri bildirir

.....(16 satırlık yer boş).....

İki yüz yirmi dokuzuncu bölüm
Sultan Mehmed Han'ın oğlu, Sultan Ahmed Han'ın kardeşi, Osman Han, Murad Han ve İbrahim Han'ın amcası Sultan Mustafa'nın ziyaret yeri

Allah hepsine rahmet eylesin.

Önce bu hakîrin aklına göre Mustafa Han hakkında şöyle kaydolmuştur ki, Sultan IV. Murad Han Revan kuşatmasında iken Kapıcılar kethüdası eliyle kardeşi Bayezid Han'ı ve Süleyman Han'ı boğarak şehit ettirince Sultan Ahmed Han Türbesi'nde gömdüler.

Ertesi gün Mustafa Han'ı da hanesinde ölü olarak buldular. Bu konuda pek çok dedikodu vardır. "Onu da ol gece şehit ettiler" diye insanların dilinde çeşit çeşit söylentiler vardır.

Bu Mustafa Han keramet sahibi bir padişah idi. Dünya devletinden el çektiği hâlde yine kendi hâline komazlardı. Eğri fatihi

Mehmed Han'ın evlâdı idi. Dünya devletine tamah etmediğinden babası zamanında padişah idi. Ahmed Han zamanında yine ve iki kere kendileri padişah oldular. Osman Han da ve Murad Han da yine padişah idi. Bu hesaba göre altı kere padişah olmuştur.

Ömür süresi (---) sene olup öldüklerinde bütün padişahların *[105a]* mezarları, geçmiş sultanlar ve şehzâdeler ile dolu olduğundan Mustafa Han'a dünyada rahat bir yer bulunamayıp ve cenazesi 17 saat musalla taşında kaldı.

Büyük Ayasofya'nın avlusunda eskiden bir yağhane binası var idi. Yüzlerce yıldır boştu. Sonunda babamın söylemesiyle Mustafa Han'ı burada kârgîr yapı içine gömüp üzerine Hasbahçe'den toprak getirip kapattılar. Daha sonra dört tarafına pencereler açarak nurlu bir türbe oldu. Kapının üzerindeki tarih:

.....(1 satırlık yer boş).....

Garip ve acayiptir ki bu eski kubbe tâ Ayasofya yapıldığından beri vardır ve (---) kralın yapısıdır ki Hz. Peygamber'den (---) öncedir. Bu kubbeyi türbe yapmaya başladıkları asırda bin sene olmuştu. Yapı ustası kazıcılar bu kubbenin güney tarafında ferhadî külünkler ile bir pencere yeri açarken, bütün halkın gözü önünde iki tuğla arasından bir demirden tütün lülesi çıkmış ki, yine içinde tütün kokusu kesilmemiş idi. Bundan belli oldu ki yeryüzünde tütün içmek eski imiş, *vesselâm.*

Ahmed Han oğlu Sultan İbrahim Han ziyaret yeri

1049 [1639-40] tarihinde tahta çıktı. Zamanlarında dünya güven içinde oldu. Kara Mustafa Paşa veziriazam olduğundan âlem halkı rahat buldu. Daha sonra (---) tarihinde Kara Mustafa Paşa'yı, kötü nedimleri şehit ettirdiler. Bütün musahipler ve eksik akıllı kadın musahibeler fırsat buldular. Padişah bunlarla sohbet edip danıştığından devletin her taraftan yaralar açılmaya başladı. Beyt:

Avretile kim ki çok sohbet eder
Şah ise kendüyi bî-hürmet eder.

İşin sonunda Hezârpâre Veziriazam Ahmed Paşa ve Cinci Hoca (---) Efendi kışkırtmasıyla yazmaya gelmez kötülükler ve çirkinlikler ettirerek o saf padişahı rüşvete alıştırdılar. Böylece kullarından zulüm ile binlerce mallar alındı. İstanbul'un seçkinlerine ve ileri gelenlerine amber ve samur kürkler ferman olunmaktaydı.

Bu sırada Hanya fatihi Yusuf Paşa, fetihten sonra Saraybur-nu'na gelip şenlik ederken o an şehit ettiler.

Yine o ayda Girit'ten Kara Murad Ağa, kul kethüdalığıyla Devlet kapısına feryada gelince ondan da bin kese ve bu kadar amber ve samur istediler.

O an Atmeydanı ve Etmeydanı denizler gibi insan kalabalığıyla dalgalanır. Veziriazamı, Cinci Hoca'yı, Mulakkab (---) Efendi'yi ve nice musahibleri öldürdükten sonra Şehzâde Mehmed Han'ı padişah ettiler.

Ertesi gün yine Sultan İbrahim sırça saray hapsinden kurtulup yine "Kul tayfası onu padişah isterlermiş" diye dedikodu yayıldı.

Sonunda bu bahane ile o mazlum ve günahsız oğuz padişahı, ister istemez o Sultan İbrahim Han'ı (---) yılının (---) gününde Cellat Kara Ali eliyle kötü bir son ile boğarak şehit ettiler. Amcası Mustafa Han yanında yan yana gömdüler.

Bir Hatem-i Tay ve Cafer-i Bermekî huyunda cömert padişah idi. Öyle cömert idi ki sıradan bir adama ve bir musahibe kadına bir Mısır hazinesini kaç kere vermiştir. Devamlı fakirlere yardım ederdi. Bir hamamcı garibi vezirlik ile yeniçeri ağası etti. Musahibe Şekerpâre Hatun'un ricasıyla Pirinccizâde adlı birini yeniçeri ağası ettiğine tarihtir:

Amel-i sükker ile oldu pirincim zerde. *Sene (---).*

demişler sonra zırva etmişler.

Ahmed Kolu adlı oyuncu Çingenelerinin oyunculuk ve hünerlerinden hoşlanıp yüz kese ve yeniçeri ağalığı verdi.

Sonunda Çingene Ahmed "Padişahım biz bir oyuncu taifesiyiz (topluluğuyuz), atalarımız Firavunoğulları'ndan beri vezir ve yeniçeri ağası olmuş yoktur. Ancak uluca mertebe davasında Firavun dedemiz olmuştur" diye yeniçeri ağalığını kabul etmeyerek akıllıca hareket edip Hacca gitmek için izin aldı.

Diyarbakırlı (---) *[105b]* bir şaç bağı hediye vermişti. (---) adlı haseki ricasıyla vezirlik ile (---) verilip akranları arasında Saçbağı Paşa lâkabıyla anıldı. Ancak gölgesi uzun olmayıp zamanın rüzgârından sönüp kara dumanı sarı yüzüne vurdu.

Bir Tikritli Arap meş'alecinin yanık sesle maval ve dübeyt okuduğundan hoşlanıp bu meş'aleciye kapıcılar kethüdalığı ve beylerbeyilik verdi.

Tâ bu derece cömertlik sahibi idi. Kutlu zamanlarında dilenciler dilenmeden kurtuldular. Osmanoğulları ülkesinde çok mal ortaya çıkıp bütün halk mutlu oldular. *Allah bol bol rahmet eylesin.*

Yüzlerce şairler inleyerek ölümüne mersiyeler ve tarihler demişlerdir. Tarih: (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Hâlâ Ayasofya avlusunda Sultan Mustafa ile bir kubbe içinde birlikte yatmakta olup kadınların ziyaret yeridir, zira kadınları çok severdi, onlara ihsanda bulunup binlerce cariyeleri vezir ve beylerbeyilere vermiştir. Allah'ın hikmeti yine bu kubbe altında kadın sultanlar gömülüdürler.

Önce Bayram Paşa sultanı ve Ahmed Han kızı Hanzâde Sultan (---) tarihinde öldü.

Kenan Paşa sultanı ve Ahmed Han kızı Burnaz Âtike Sultan (---) başlarında öldü.

Melek Ahmed Paşa efendimizin eşi ve Sultan IV. Murad'ın kızı İsmihan Kaya Sultan, Murad Han gibi, 27 yaşında hamile iken Eyüpsultan Yalısı'nda ciğeri parça parça olup öldü. Ciğer-köşesi hayatta olup öksüz kaldı. Melek Ahmed Paşa kızı Fatma Hanım'ın doğum tarihi: (---).

Dua ile dedim ey Evliyâ Çelebi târîh ola mahfûz.
Sene 1072 [1661-62].

Melek Ahmed Paşa, Kaya Sultan'ı aldığında tarih düşmüştür,

Kaya Sultân'ı alan sikkeyi mermerde yazar. *Sene (---).*

Merhume Kaya Sultan'ın ölümüne tarihtir:

Bir eksikli dedim ey Evliyâ fevtine târîhin
Melek seng ile döğünsün kim ayrıldı Kaya'sından. *Sene (---).*

Diğer tarih Evliya Çelebi güftesiyle:

Mevtine târîh için dedi Melek bin âh ile
Gülşeni Firdevs-i me'vâ eyleye cânım Kaya
Sene (---).

Diğer güzel tarih:

Hâtif-i gayb dua ile dedi târîhin
Kaya Sultân rûh-ı pâki ide Firdevs-makâm. *Sene (---).*

Diğer tarih:

Evliyâ hayr dua ile dedi târîhin
Kaya Sultân'ın ola rûhuna menzil Firdevs. *Sene (---).*

.....(12 satırlık yer boş).....

Şehzâde Camii avlusunda Süğlün Muslu Sultanı (---) tarihinde öldü. Türbesinde gömülüdür.

.....(1 satırlık yer boş).....*[106a]*

İki yüz otuzuncu bölüm
İstanbul içinde gömülü olan vezirlerin türbeleri ve tarihleri ile ziyaret yerlerini bildirir

Önce vezir **Gazi Makbul Mahmud Paşa Türbesi:** Camii avlusunda yüksek bir kubbede gömülüdür. Tarihi budur, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Silivrikapı yakınında **Koca Mustafa Paşa ziyareti:** Bayezid Han veziridir. Türbesinin tarihi böyle yazılıdır.

Süleymân Han sâhib-i cisr.
(---) (---) (---) (---) (---)

Süleyman Han veziri ve köprü sahibi Mustafa Paşa'nın vefat tarihi:

Bildi merhûm Mustafa Paşa
Köprüdür fi'l-hakîka bu dünya

Geçdi merhûm dediler târîh
Köprüden geçdi Mustafa Paşa. *Sene (---).*

Yemen fatihi **Sinan Paşa**'nın türbe ve sebili tarihi:

Görüp itmâmını Hâtif dedi târîhini ol dem Sinan Paşa.

Pirî Paşa'nın vefat tarihi, Hz. Ebûbekir soyundan ve Yavuz'un veziri.

Pirî Paşa'nın mekânın adn ide Hayy [u] Vedûd. Sene 999 [1591].

Bayram Paşa Türbesi tarihi:

Mehbıt-ı nûr-ı Hudâ ola bu türbe daima. *Sene (---).*

IV. Murad Han veziri Bayram Paşa, Bağdad'a serdâr olup giderken (---) adlı yerde ölünce cenazesi İstanbul'a geldi ve Avratpazarı'nda bu türbesinde gömüldü. Ölüm tarihi:

Eyledi Bayram Paşa adn-ı a'lâyı makâm. *Sene (---).*

Şehzâde Camii avlusunda **Kaptan Hasan Paşa oğlu Hüseyin Bey** mezarının tarihi:

Debîri lutf-ı Hâdî çün ana kam'-ı atâ yazup
Hüseynin ola ukbâda makâmı cennet-i me'vâ. *Sene (---).*

Saraçhane yakınında, Sultan IV. Mehmed veziri Kul Kethüdası **Süleyman Paşa**'nın türbesinin tarihi:

Ey Nisârî dediler târîhini tahsîn idüp
Türbe-i pâk-ı Süleymânî zihî vâlâ makâm. *Sene (---).*

Yenibahçe yakınında **Atik Hüsrev Paşa** Türbesi'nin tarihi, bu tarih süslü ve güzel bir türbe kapısı üzerinde yazılıdır.

Hak kıyâmette inâyet eylesün
Mustafa ana şefâ'at eylesün

İşidenler dediler târîhin
Da'im Allah ana rahmet eylesün. *Sene (---).*

Sultan IV. Mehmed Han sadrazamı **Köprülü Mehmed Paşa**'nın Dikilitaş yakınındaki türbesinin tarihi:

Dedi tahsîn ile gördükde Nisârî târîh
Türbe-i bî-bedel ve câ-yı Mehemmed Paşa. *Sene (---).*

.....(16 satırlık yer boş)..... *[106b]*

İki yüz otuz birinci bölüm
İstanbul'un içinde ve dışında gömülü olan büyük evliyalar, zamanın bilginleri olan şeyhülislâmlar, bilginler, ünlü mollalar ve hal sahibi şeyhlerin ziyaret yerleri, tarihleri ve gömülü oldukları semtleriyle bildirir

Kostantiniyye Kalesi kâfirlerin elinde iken Emevîler zamanında İstanbul üzere dokuz kere sefer edip üç kere yarısını barış ile alıp İstanbul içinde binlerce sahâbe-i güzîn yerleşmişti. Kocamustafapaşa'da ve Cibalikapısı'nın iç yüzünde Gül Camii ve Sirkeci Tekkesi'nde, Şehitkapısı dışında ve İstanbul'un içinde, Kasımpaşa'da Tersane ardında binlerce sahâbenin gömülü olduğu, Ebû Eyyûb-ı Ensârî hicretten sonra (---) tarihinde serdâr olup İstanbul'da şehit olduğu ve Harun Reşid zamanında Baba Cafer Sultan elçilik ile İstanbul'a gelip Zindankapısı içinde yattığı yukarıda ayrıntılarıyla yazılmıştır.

Fetihten sonra Fatih zamanındaki evliyaullahları ve diğer kabir sahiplerini bildirir

Önce İstanbul fetholduğu gün vefat eden,

Yâvedûd Sultan: Ayasofya içinde cesedi bulunmuştu. Göğsü üzerinde kudret eliyle kırmızı et parçasından Yâvedûd ismi yazılmıştı.. Eyüpsultan'a yakın Yâvedûd İskelesi'nde defnolunmuştur.

Aya Dede ziyareti: İstanbul'u fethederken Ayakapısı'nda şehit olup yine Ayakapısı içinde eski mahkememiz olan Sirkeci Tekkesi'nde bazı fukarasıyla gömülüdür.

Horosî Dede: İstanbul fethinde bulundu. Unkapanı'ndan fethedip orada şehit oldu. Unkapanıkapısı dışında gömülüdür ve yukarıda menkıbeleri geçmiştir.

İsmail Molla Güranî oğlu Şeyh Şemseddin ziyareti: Fatih'in hocası iken gücenerek Mısır'da Sultan Kayıtbay'a gitmişti. Orada Karun malına sahip olmuştu. Yine Fatih ricasıyla Kayıtbay şeyhi İstanbul'a gönderdi. Fethinde bulundu, fetihten sonra camii sahasında defnedildi. Sene (---).

Hasan Niksarî oğlu İbrahim oğlu Mevlânâ Mehmed: Vefa Camii avlusunda gömülüdür. Fatih âlimlerinden ulu sultandır.

.....(2.5 satırlık yer boş).....

Hz. Vefa'nın vefat tarihi: Vefa Meydanı'nda, sene (---). Bu Şeyh Vefa'dan aşağı Unkapanı yolu üzerinde eski Pehlivanlar Tekkesi civarında şairler sultanı Necâtî Bey gömülüdür. Zamanında asrın biriciği ve devrin seçkini idi. Selîs ve hoş divanı ve pek çok ciltli eserleri var. Hatta Edirneli Sehî Bey, Necâtî Bey'in kızını aldı. Necâtî Bey'in ölümünden sonra Sehî Bey Necâtî'nin kalan evrakıyla Sehî adıyla bir divan etmiştir. Ancak Necâtî, padişah hizmetinde sancakbeyi olmasa, daima köşesinde otursa idi her gün birer kitabı olurdu. Lâkin Necâtî, 914'te [1508-09] dünyanın gürültüsünden kurtulamadı. Kendi mısraı üzere,

Ölmeyince gelmedi mesken Vefâ meydânına.

dediği gibi sonunda cenazesi Vefa Meydanı'nda kılınıp anılan yerde gömüldü. Nurlu türbesi içinde bir sebilhanesi ve bir su kuyusu var, Necâtî çeşmesinden su içen kurtulur. Mezar taşında Karahisarî hattıyla damadı Sehî Bey güftesiyle tarihi budur.

Gitdi Necâtî hây. *Sene (---)*

tarih olmuştur. *[107a]*

Şeyh Hz. Veli Efendi: Fatih şeyhlerinden olup Saruhanlıdır. Silivrikapı dışında hendek kenarında yol üzerinde gömülüdür. Veli Sultan adıyla ziyaret yeridir.

Ramazan Efendi: Karahisarlıdır. Halvetî tarikatında Muhyiddin Efendi halifesidir. İstanbul'a geldikte Bedesten Kethüdası Hoca Hüsrev, bunlara bir tekke ve bir cami yaptı. Kapısı üstündeki tarihi:

Seyr edip anı Sâ'î-i Dâ'î
Dedi târîh Kâ'betü'l-uşşak. *Sene (---).*

Bu tekkede binlerce adamı aydınlattıktan sonra öldü. Âhirete gitmesine tarih:

Hâşimî dedi geçdi Şeyh bugün. *Sene 1025 [1616].*

Yerlerine oğlu Abdülhalim Efendi şeyh oldu.

Şeyh Hz. Seyyid-i Vilâyet: Bayezid Han şeyhlerindendir.. İstanbul içinde mescidi avlusunda gömülüdür.

Şeyh Hz. Seyyid Ahmedü'l-Buharî: Şeyh İlâhî ile Simav şehrinden Bayezid Han zamanında İstanbul'a geldi. Şeyh Vefa ile buluşarak erbaîn çıkardı ve itikafa girdi. Sonunda Sultan Mehmed Camii yakınında Bayezid Han'ın yaptığı camiin avlusuna gömüldü. Hâlâ ulu tekkedir. Bütün Belh ve Buhara halkı tekkesinde sakinlerdir.

Şeyh Hz. Âbid Çelebi: Bayezid Han şeyhidir. Celâleddin-i Rumî neslindendir. Kadı idi. Mesleğini terk ederek Şeyh-i İlâhî'ye mürit olup ermişlerden bir kimse oldu. Sonunda İstanbul'da bir mescit ve bir tekke yaptı. Orada gömülüdür.

Kemal Paşa oğlu Süleyman oğlu Şeyh Mevlânâ Şemseddin Ahmed: Bayezid Han ve Selim Han bilginlerindendir. Selim Han ile Mısır fethinde bulunup kadıasker kalmıştır. Sonra İstanbul'da Müftissakaleyn yani insanlara ve cinlere fetva verip kutbiyete ayak basmış idi. Eğer bu zâtın vasıflarını yazsak büyük bir kitap olur. Ancak 70 adet muteber kitaplarından başka 200 risalesi, tasavvufâne ve âlimâne şiirleri vardır. Mahlassızlıkları kendine mahlas olmuştur. Sonunda tertemiz olarak vefat edip Edirnekapısı dışında ana yol üzerinde demir pencereli ve üstü açık bir yerde yatar. İnsan ve cinlere fetva sahibi olduklarında her cumaertesi seher vaktinde yüzlerce saralı adamlar gelirlerdi. Üç hafta ziyaretine gelirlerse Allah'ın emriyle sara hastalığından kurtulurlar. Herkesin ziyaret ettiği bir yerdir.

Kemal Paşazâde Ahmed Efendi'nin vefat tarihi:

İrtihale'l-ulûm bi'l-Kemal. *Sene 941 [1534-35].*

Diğer tarih:

Kabr-i Ahmed dâ'im ola pür-nûr. *Sene 941 [1534-35].*

Diğer tarih:

Hâzâ makâm-ı Ahmed.

Diğer tarih:

Hiye âhirü'l-kıyâs. *Sene 941 [1534-35].*

Şeyh Abdüssamed Efendi: Kayseri'dendir ve Nakşibendî tarikatına mensuptur. İstanbul'da nice zaman mürşid olup öğrencilerine tevhid usulü öğretti. Sonra cennete gitti. Ebedî yerde karar ettiğine tarih:

Bin zâr girye birle gûş eyleyince târîh
Dedim ki irtihâl-i Abdüssamed Efendi. *Sene (---).*

Şeyh Adlî Efendi: Senelerce seyahatten sonra zâviyelerinde oturdular. Kocamustafapaşa Şeyhi Hasan ölünce yerine bu Adlî Efendi post sahibi oldu. Sonunda bu zât da âhirete göçtü. Kocamustafapaşa avlusunda Zincirli Servi altında gömülüdür. Adlî mahlasıyla güzel tasavvuf şiirleri bestelenmiş olup tekkelerde okunur.

Mevlânâ Şeyh Edîbî Efendi: Bursalıdır. Fâizî güftesiyle ölümüne tarih:

Edîbî'nin makâmın cennet-i adn eyleye Allâh.

Sene 1025 [1616].

Mevlânâ Kara Abdurrahmân Efendi: Kefe Müftüsü Süleyman Efendi'nin oğludur. Emir Buharî Türbesi karşısında Kadıasker Abdurrahmân Efendi Türbesi civarında gömülüdür. Güzel ahlâk ile bezenmiş bir kimse idi. Bunlara yakın

Kutuplar kutbu, Şeyh Memicân Efendi'nin tarihi:

Âlemin kutbu Memicân bu cihândan gitdi
Bâğ-ı Rıdvan'a yer etsün yine mihmân-ı azîz

İşidüp Hâşimî dâ'î dedi târîhin anın
Eyleyüp rûh-ı Revan verdi Memi cân-ı azîz. *Sene (---).*

Mevlânâ Şeyh Mehmed Taşköprülüzâde: Kemal Efendi'nin oğludur. 1018 [1609] yılında taundan öldü. Âşık Paşa Camii avlusunda *[107b]* atasının yanında yatar. Neciplik bostanının turfandası, keremli, cömert bir çelebi idi.

Mevlânâ Sadîzâde Efendi: Keskindede yakınında nurlu türbesinde gömülüdür. Bu hakîr 11 sene Karaman'daki dârülkurrâsında *İbn Kesîr, Seb'a* ve *Şatıbiyye*'yi okuduk. *Bu rabbimin bir fazlıdır.*

Mevlânâ Dursunzâde Abdullah Efendi: Kadıçeşmesi yakınında Âbid Çelebi Mescidi avlusunda gömülüdür. Bütün ilimlerde çok bilgili ve çok sayıda risale yazmış bir zâttır.

Mevlânâ Feyzullah yani Kâfzâde: İsmi Mustafa iken Feyzî mahlasını kullandığından ismi Feyzullah olmuştur. Açık sihir şiirleri vardır. Yaşı 71 seneye varmış iken vefat etti. Zincirlikuyu yakınında kayınbabaları Malûlzâde Türbesi çevresine gömüldü.

Mevlânâ Mehmed Efendi: Hasan Kethüdazâde derler. Âşık Paşa Camii avlusunda sırlıdır. Bu zât cömertlik ve eli açıklıkta Hatem-i Tay huylu idi.

Mevlânâ Muzaffer Efendi: Halep Müftüsü Ali Efendi'nin oğludur. Keskindede yakınında gömülüdür. Sene 1002 [1593-94].

Cafer el-İmâdî oğlu Mevlânâ Sunullah Efendi: (---) tarihinde vefat etti. Fatih Camii'nde Üsküdarî Aziz Mahmud Efendi cenaze

namazını kıldı. Kırkçeşme yakınında camii içinde yol üzerindeki pencerenin dibine gömüldü. Ölümüne tarih:

Dedim ey Fâ'izî târîh-i fevtin
İlâhî eyle Sun'ullâh'a rahmet. *Sene 1031 [1622].*

Hakîrin çocukluk hâlleri

Bu hakîr gösterişsiz Evliya, anadan doğduğumuz sırada merhum Sunullah Efendi evimizde bulunuyormuş. Kulağımıza küpe olması için yüksek sesle ezan okumuşlar ve akika kurbanımızı da Mevlevî Şeyhi İsmail Efendi keserek "İsmail kurbanıdır" buyururlar.

O gece evimizde yetmiş adet ârif derviş canlar bulunuyordu. Giysüdâr Kapanî Mehmed Efendi de gelip hakîri kundağıyla kucağına alıp kulağımıza ezan-ı Muhammedî okumak istediğinde,

"Ya bu oğlanı âgâh edip kulağına kim ezan okudu" diye sorunca, orada hazır olanlardan, sonraları hocamız olan Dersiâm Ahfeş Efendi,

"Ezanı Sunullah Efendi okudu" deyince hemen Giysüdâr Mehmed Efendi,

"Biz dahi abdalâne fenâfillah ezanın okuyalım" deyip yanık bir sesle ezan okur. Ellerinde olan teberini (derviş baltası) yanımıza koyup,

"Bu oğlana ihsan eyledim, bununla çok gazâda bulunup dervişlikte post sahibi olsun ve gençliğinde bir şeyden korkmayıp kumda oynayup ayağına çöp batmasın" diye *Fâtiha* okur ve selâmsız giderler.

Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Divane Abdi Dede hazretleri, mübarek ağzından ekmek parçası çıkarıp "Fukara lokmasıyla büyüsün" diye ilk defa ağzımıza onlar bir ekmek parçası korlar.

Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Doğanî Dede bu hakîri kucağına alarak havaya atıp "Bu oğlan bu cihanda bizim uçurmamız olsun" diye buyurmuşlar. *Allah hepsinin sırlarını aziz etsin.*

Allah'ın hikmeti kırk seneye ulaştığımızda Giysüdâr Mehmed Efendi'nin verdiği baltayı senelerce taşıdım. 1051 [1641] tarihinde Leh Seferi'ne gittiğimizde yağmalama sırasında teberi bir kapı halkasına geçirip diğer ganimet mallarına tamahkârlık ederken yerle bir olası kâfirler bizi âniden bastılar. Çıplak olarak birer yaldak at ile canımızı kurtarıp bir aylık yolu çapkın alaşalarımız ile yedi günde Kırım'a selâmetle girdik.

Ancak gece gündüz "Ah Giysüdâr Mehmed Efendi teberi" der idim. Hudâ'nın hikmeti gelecek sene yine Leh Seferi'ne atlanup Izbaraş vilâyetlerini harap, halkını kebap, evlerini türap (toprak)

ederek geçen sene yenilerek kaçtığımız İşcereş adlı uğursuz şehre varıp yine geçen sene yağmaladığımız saraya varıp ayak bastım ve kapısına bir ok saplayıp sarayı yağmalamaya başladım.

Tatar kanunu üzere bir fert el koymayıp bütün ganimet mallarını, yirmi esir, kırk ağırmak at, sayısız bakır ve kalay kaplar ve samur elbiseler ile ganimetlendim.

Bir odanın kapısına vardığımda Hudâ'nın emriyle *[108a]* geçen senede teberi kapı halkasına koyup kaçmıştık, teberi kapıda nasıl kodum ise öylece durur. Hemen Yaradan'a yüzlerce hamd edip teberi, merhum İslâm Giray Han'a, diğer dostlara ve arkadaşlara gösterdim. Bütün dostlar hayret içinde kaldılar.

Sözü bu kadar uzatmaktan maksat odur ki, Tanrı'ya hamdolsun bu hakîr böyle ermiş kimselerin nazar-kerdesiyiz yine *elhamdülillâh,* hepsinin himmetleri hazır ve nâzır ola. *Âmin.*

Kulağımıza ilk defa ezan okuyan Sunullah Efendi, dört kere şeyhülislâm olmuştur. Hiçbir kimseye nasip olmamıştır.

Mevlânâ Sunullah Efendi oğlu Derviş Mehmed: Bu zât da Kırkçeşme'de babasının türbesinde yatar. Fâizî Çelebi güftesiyle tarihi:

Etdi Derviş Mehemmed azm-i cinân. *Sene (---).*

Merhum cennet bahçesinin bir ışığı idi ve bilimde söz sahibi idi.

Mevlânâ Mehmed Kestelî: İmamzâde'dir ve Edirnekapı dışında Kestel Sekisi adlı yeşillik yüksek bir sofa üstünde gömülüdür. Âlim, fâzıl ve usta şair idi.

Mevlânâ Damad Mehmed Efendi: Anadolu'da Mudurnu kazasına bağlı Çini adlı köydendir. İstanbul'da Sinan Ağa Camii yakınında yaptıkları dârülhadis sahasında gömülüdür.

Mevlânâ Sunullah-ı Hamidî: Yalvaç adlı kasabada Şeyh Abdülkerim'in oğludur. Sun'î mahlasım kullanarak meşhur olmuştur. Keskindede çevresinde gömülüdür. Edebî yazı yazmada usta olduğu gibi gönül açıcı şiirleri vardır.

Mevlânâ Rıdvan Efendi: Macar asıllı ve Hırvat soyundan idi. Akşehir'de Fazlullah Efendi yetiştirmesi idi. Yirmi yılda ilim deryası olup bütün bilginleri sınava çağırır zeki bir kimse idi. Rıdvan Efendi Keskindede civarında görkemli bir mermer sanduka ile cennet bahçesinde yatmaktadır.

Mevlânâ Şeyh Edhemzâde: Tirelidir. Edirnekapı dışında Beylerbeyi çeşmesi yakınında Cevizli Sofa adlı yerde gömülüdür. Bütün bilimlerde ustalığı olduğundan başka büyük şeyhler ile de dostluk eder, öteler bilmine de sahip salih bir kimse idi.

Mevlânâ Zeynelabidin: Bursalıdır. Keskindede civarında gömülüdür. Bilgili, şişman ve fıkıh ilminde benzersiz idi.

Mevlânâ Ahmedî: Bursalıdır. Hayrî mahlasıyla güzel şiirleri vardır. Sinan Paşa Medresesi'ne mutasarrıf iken ecel kılıcına uğradı. Fâizî güftesiyle ölümüne tarih:

Ede Ma'bûd Hayrî'ye rahmet. *Sene 1025 [1616].*

Hafız Ahmed Paşa nedimlerinden idi.

Mevlânâ Niksârîzâde Mahmud Çelebi: Edirnekapı dışında annesinin yanına gömüldü. Sert dilli, gönlü pervâsız, manalar denizi, nuranî bir çelebi idi. Niksârî mahlası ile hayli tatlı şiirleri vardır.

Mevlânâ İsmail: Amasyalıdır. Keskindede civarında gömülüdür. Fazilet ve ilmiyle meşhur kimsedir. Cömertlik sahibi Tayy huylu idi.

Şeyh Abdülkerim Emin İştibî: Üç defa hacc edip Yemen'de binlerce şeyh ile sohbet etti. İstanbul'da vefat etti ve Fethiye Mehmed Paşa'da bulunan zâviye alanında gömülüdür. Kısbî güftesiyle tarihi:

Geçdi İştibî Emîn. *Sene 1015 [1606-07].*

İştib şehrinde cami, hanları, hamamı, dükkânları, tekke imareti, Üsküb'de bedesteni ve dükkânları vardır.

Mevlânâ Şemseddin Ahmed el-Ensârî, Molla Ahmed Efendi: Azerbaycan'da Karabağ Gencesi'ndendir. Şeyh Vefa Camii avlusunda gömülüdür. Defalarca ziyaret ettik.

Mevlânâ Arabzâde Abdurraûf: Bütün mansıpları sınav ile almıştır. Selimiye yakınında Kovacı Mescidi avlusunda yatmaktadır.

Mevlânâ Memikzâde Mehmed Efendi: Amasyalıdır. Kayınatası Nişancı Paşa Camii avlusunda gömülüdür. Asrın fâzılı ve usta şair idi.

Mevlânâ Seyfullah: Hamidlidir. Karaman yakınında müstakil nurlu bir türbede gömülüdür.

Mevlânâ Bostanzâde Efendi: İsmi Mustafa'dır. Şehzâde Camii avlusunda yol üzerinde babasının yanında gömülüdür. Ümmetin salihlerinden idi.

Mevlânâ Bıyıklı Süleyman Efendi: Edirnekapı dışında gömülüdür. *Allah rahmet eylesin. [108b]*

Mevlânâ Kâtibzâde Zeynelabidin: Babası Koca Mahmud Paşa'nın kâtibi olduğundan Kâtibzâde derler. Şeyh Vefa Camii'nde gömülüdür. Bütün saygın kitaplarını Vefa Camii'ne vakfetti. Hakîr, *Mülteka* ve *Kuhistânî* kitabını hafız-ı kütübden (kütüphane me'murundan) alarak okumuştum.

Mevlânâ Şemseddin: Selim Han hocası olan Atâullah Efendi'nin oğludur. Bu da Şeyh Vefa Türbesi avlusunda gömülüdür.

Mevlânâ Nefeszâde Mustafa Efendi: Emir Buharî Tekkesi yakınında gömülüdür.

Mevlânâ Dukaginzâde oğlu Ahmed Paşa oğlu Mehmed Paşa oğlu Osman Bey: Babası Mısır valisi olup Mısır'da camii vardır. Ancak kendisi ulemâ sınıfından olup nice medrese ve mansıplar (mevkiler) zapt etti. Sonunda Âşık Paşa haremine âşık oldu. Biçare Osman orada yatar. Mezar taşı derd ehlinin dua oklarının nişan tahtasıdır.

Şeyh Beyânî ziyaret yeri: Tuna kıyısında Ruscuk adlı kasabadandır. Tasavvuf ilminde ve şiirde benzeri yoktur. İstanbul'da tekkesi sahasında yatmaktadır.

Şeyh Abdüllâtif: Vefa civarında gömülüdür. Sırlar mahremi cennet bahçeleri bahçıvanı idi.

Şeyh Yuluk Mehmed Hamidî: Ali Paşa avlusunda gömülüdür.

Sultan Ahmed Han zamanında vefat eden büyük bilginleri ziyaretlerini bildirir

Mevlânâ Nâmî: Seyyidlerdendir ve İstanbulludur. Tarih,

Küm oldukta dehr içre nâm u nişânı
Bir eksikli dedi vefât etdi Nâmî. *Sene (---).*

Edirnekapı dışında yatmaktadır.

Mevlânâ fâzıl ve üstad Abdülhalim Efendi, yani Ahîzâde Çelebi: Bu zât ikinci Ebûssuûd'dur, diller ile medh olunmaz. Hâşimî güftesiyle tarihi:

Cinân ola Ahîzâde Efendi'nin câyı. *Sene 1013 [1604-05].*

Diğer tarih:

İrtehale'l-ulûm ba'de'l-halîm. *Sene 1013 [1604-05].*

Pâk şiirleri vardır. Halimî mahlasını kullanırdı.

Mevlânâ Akçalı Bekir Efendi: Nazilli'dendir, ancak nâ-zilden değildir. Mezar taşı üzerindeki ölüm tarihidir:

Şoden Bû Bekir Efendi vâsıl-ı Rab. *Sene 1013 [1604-05].*

Edirnekapı dışında Gûr-kazanlar (Mezar kazanlar) ve Türbedârlar Tekkesi yanında bir sofa üzerinde gömülüdür. Burada olan türbedârlar da Fatih Gazi'den beri ne kadar bin ileri gelenler defnolundu ise yıl yıl her gün sicillâtlara yazılmışlardır. Gömülenlerin hepsi isimleriyle yazılıdır, zira bazı zamanda kabir sınırları davası olup ferman ile sicillâtlarına baş vurulur, acayip ölüler tarihidir. Sanki bu hakîrin *Seyahatnâmesi*'dir. Ancak o sicillâta bakılsa kıyametten bir işarettir. Bütün ölüleri bu şekilde yazmak bir ülkeye ve bir padişah memleketine özgü değildir.

Mevlânâ Abdülvehhab Efendi: Küçük Taceddin Efendi'nin oğludur. Sur içinde Sarıgürz Mescidi avlusunda yatar, manalar denizinin yüzücüsü idi.

Mevlânâ Rıdvan Efendi, Salıncak Rıdvan: Zal Paşa hademelerinden olup Ravza-i Rıdvan ile meşhurdur. Edirnekapı'da gömülüdür. Naz ve nimetlerle büyüyüp naziklikle yürüdüğü için âlimler arasında Salıncak Rıdvan derlerdi. Ancak bütün konuşmalarında hazır-cevap idi.

Ali oğlu Mevlânâ Müftü Mustafa Efendi: Sarıgürzzâde kayını denmekle meşhurdu. Doğum tarihi:

Hayrü'l-benîn. *Sene (---).*

Ölüm tarihi:

Çeküp câmî mey-i mevtidemiş âh eyleyüp târîh
Benim fülk-i vücûdum rûzgârı geldi yaprakdan. *Sene (---).*

Tırhala yakınında Fenâr Kasabası'nda öğrencisi olan Şeyh Habîb Efendi, Müftü Mustafa Efendi'nin ölümünü işitince bu şekilde tarih demiştir:

Küntü ed'û lehu bi-enne lehu indenâ rabbihi cenneti'l-me'vâ
Hâtifün kâle fîhi târîhen edhalallâhu rûhahu fîhâ.

Sene (---)

Sultan Mehmed Camii'nin avlusuna bitişik evinin karşısında gömülüdür. *Allah rahmet etsin.*

Mevlânâ Sunullah Efendi oğlu Şeyh Mehmed Çelebi: Âlimlerin göz bebeğidir. Atpazarı yakınında Hüsâm Beyzâde Mescidi avlusunda gömülüdür. Bu zât güzel hal ile meşhur, yumuşak huylu ve cömert bir çelebi idi. *[109a]*

Mevlânâ Mustafa Efendi: Sultan Ahmed Han'ın hocası idi. Sultan Selim Türbesi avlusunda bilinen mezar, Yaradıcının rahmet denizine dalmıştı. Tatlı dilli, temiz kalpli, temiz inançlı kimse idi. Bu hakîr her sabah derse giderken elbette ruhu için bir Fâtiha okuyup geçerdim.

Mevlânâ Cünûnî İsmail Efendi: Fâzıl, kâmil, âlim ve usta şair kimse idi. Keyif veren her şeyin tiryakisi olduğundan cinnet getirmişti. Üç sene şifa yurdunda olduğundan zincire bağlı kalıp şarab-ı asa ile aklı başına gelir şekilli olunca bu şiiri demişlerdir

Başka bir gûne cefâ eylerise her Mûsâ
Geçemem çember-i gîsû-yı mutarrâsından

Çok güzel bir beyttir. Akıl sahipleri bile zor söylerler. Daha sonra sağlığına kavuşmuş ve her türlü günah ve kötülüklerden tövbe edip temizlenmişti. Veba hastalığından ölünce Kesegendede civarına gömülmüştür.

Mevlânâ İbrahim Hüsâmzâde: Germiyanlı Hüsâmzâde'dir ki bu hakîrin akrabasıdır., Çarşambapazarı'nda Mehmed Ağa Camii yakınında Şerife Hatun Mescidi sahasında gömülüdür. Mevlânâ, âlimlerin ileri gelenlerinden sayılır, olgun bir zât idi. Şerifî mahlası ile yazdığı güzel ve temiz şiirleri vardır.

Mevlânâ Abdullah Abdülkerimzâde: Nişancı Mehmed Paşa avlusunda gömülüdür.

Mevlânâ Mehmed Muarrefzâde: Koğacı Mescidi avlusunda gömülüdür.

Mevlânâ Küçük Mustafa Efendi: Kurşunlu türbede gömülüdür. *Allah rahmet eylesin.*

Mevlânâ Mehmed Fehmî Çelebi: Kınalızâde Fehmî Çelebi'dir ki doğumuna tarih, *"Mehemmed fahr"*, sene 972 [1564-65] düşmüştür. Vefat edince bütün halk Fatih Camii'nde Arife günü cenaze namazını kıldı. Cenazesi Nişancı Paşa Camii avlusuna gömüldü. Ölümüne tarih:

Bin sûz-i derdile dedi târîh Hâletî
Gitdi adem diyârına Fehmî gibi vücûd. Sene 1004 [1595-96].

Mevlânâ Abdülkadir Kadri Çelebi: Suûdî Efendi'nin oğludur. Karaman yakınında kayınatası Beyzâde Efendi civarındaki Mimar Sinan Mescidi sahasına gömüldü. Tabîbî'nin doğumuna tarihi:

Etdi Kadrî Çelebi azm-i bekâ.

Diğer Tarih:

Gitdi hayfâ bilinmedi Kadri. *Sene (---).*

Arapça ve Farsça şiirleri gücünü göstermeye yetmektedir. İyi bir at binicisi idi.

Mustafa oğlu Mevlânâ Mehmed yani Bostanzâde Efendi: Şehzâde Camii avlusunda ana yola bakan yerde babası Mustafa Efendi yanında gömülüdür. Yaşı altmışa yetmiş idi. Herkesi bilgisiyle besleyen pınar ve manalar denizi idi.

Mevlânâ Mehmed Remzîzâde: Büyük şeyhlerden Müeyyedzâde Hacı Efendi'nin kızından dünyaya gelmiştir. *Kamûs-ı Ahteri*'[yi] ezberlemiş lügat ilminde derin bir deniz idi. Koğacı Mescidi avlusunda gömülüdür. Fasih ve beliğ şair idi.

Nev'î Efendi diye bilinen, Nasuh oğlu Pir Ali oğlu Mevlânâ Yahya: Medrese-i Dâhil'e girince Seyfî Çelebi bu tarihi demiştir. Tarih:

Dedi ahbâb cem' olup târîh
Geldi Nev'î Efendi Dâhil'e hâ. *Sene 991 [1583].*

Bu da ehline tarihtir:

Er gibi çok sevdiğim Nev'î Efendi er gibi. *Sene 993 [1585].*

Diğer tarih:

Nev'î Efendi aldın ehliyyetinle sahnı. *Sene (---).*

Sultan III. Murad'ın Şehzâde Mustafa Han'ına hoca oluşuna tarihtir:

Aşkıyâ târîhini edüp hiâb
Hâce-i şehzâde oldı dediler. *Sene (---).*

Bütün ilimlerde kendisini yetiştirmişti. 70'ten fazla ciltli kitabı vardır. Nev'î Efendi eseri *Şerh-i Füsûs* tarihi:

Tamâm oldukta ol şerhin Fedâyî-i senâ-güster,
Dedi târîhini Şerh-i Füsûs-ı Nev'î-i kâmil. *Sene (---).*

Şehzâde Camii yakınında Rüstem Paşa Türbesi, Eski Hüsrev Paşa Türbesi ve Topkapı'nın iç yüzünde Ahmed Paşa Türbesi.

Bu üç adet nurlu türbeler Mimar Sinan'ın yapısıdır. Yenibahçe yakınında Şah Hûbân Türbesi ve Edirnekapı dışında Ahmed Paşa Türbesi de Usta Sinan işidir.

Sonunda öbür dünyaya göç edince Şeyh Vefa hazretleri camii avlusunda cihan kutbu Şeyh Şaban Efendi yanında gömdüler. Manastırlı Keşfî güftesiyle tarihi:

Yerün cennât ola Nev'î Efendi.

Diğer tarih-i Vahdetî Bağdadî,

Adem gülzârını cây etdi Nev'î. *Sene 1007 [1598-99].*

Fakir'in (Evliya) ıslahıyla tarihi,

Cinân gülzârını cây etdi Nev'î.

Mevlânâ (şairler ve edibler sultanı) Bakî Efendi: Süleyman Han şairlerindendir. Uzun yaşayıp III. Mehmed'e erdiler. İstanbullu olup Kargazâdeliğiyle ünlüdür. Kimi *[109b]* zarifler Gurabzâde Bakî dermiş. Muteber divanı, kasideleri, muhammesleri ve müseddesâtı benzersizdir. Edirnekapı dışında Emir Buharî Tekkesi yakınında bir sofa üzerinde gömülüdür. Mezar taşında celî yazı ile yazılan tarihi budur. Hâdî-i Bağdadî güftesi:

Sultân-ı mülk-i ma'nî /Bâkî Efendi ya'nî
Edüp vedâ-ı fânî /Dünyaya bin sekizde

Mevtine lafz u ma'nen /târîh dedi Hâdî
Bâkî Efendi gitdi,/Ukbâya bin sekizde.
Sene 1008 [1599-1600].

Diğer güzel tarihi,

Bir seher esdi meğer bâd-ı fenâ
Mevtden Bâkî'ye erdi râyıha

Câhî-i dâ'î dedi târîhini
Oku rûh-ı Bâkî için Fâtiha. *Sene 1008 [1599-1600].*

Bakî Efendi civarında Hattat Abdullah Kırımî hazretlerinin mezar taşında kendi yazısı ile açık sihir mertebesi yazılan tarihtir kim keramettir. Hayatında tarihlerini iki dokuz rakamı yazarlar. Dostlarından bazısı "Yâ Sultanım bu iki dokuz tarih değildir" derler. Hattat da "Bir dokuz yeri alıkodum, fevtimizden (ölümümüzden) sonra bir dokuz daha yazıp sene 999 ola" derler. Ana yol üzerinde bir sofada gömülü olup hattatların seyirlik ziyaret yeri garip bir hattır.

Şeyh Hz. Sümbül Efendi: Kocamustafapaşa avlusunda gömülüdür. Tarih:

Cennete azm eyledi pir-i azîz. *Sene 936 [1529-30].*

Sümbül Efendi'nin diğer tarihi:

Eyledi bostân-ı zühdün sümbül üme'vâya azm.
Sene 936 [1529-30].

Şeyh Yakub Efendi: Bu da o avluda yatmaktadır. Oğlu Sinan Çelebi dilinden tarihtir:

Gitdi kutb-ı rûzgâr. *Sene 979 [1571-72].*

Şeyh Sunullah oğlu Şeyh Ebûsaid: Tebriz yakınında Gürgerân Köyü'ndendir. Süleyman Han ile Tebriz'den birlikte geldi. Vefat edince Şeyh Vefa civarında defnedildi. Nur dolu türbesinin kapısı üzerinde yazılı olan kıtadır:

Çün Şeyh Ebûsa'îd merhûm
Zin (...) fenâ bi-âb-ı rû şüde
Ez beski vefâ nümûd bâ-halk
Meydân-ı Vefâ ezân û şüde

Şeyh Ramazan Efendi: Muhakkık Ali Paşa avlusunda gömülüdür.

Şeyh Sarhoş Balı Efendi: Tirelidir, Kurşunlu türbede gömülü olup türbesinin kapısı üzerinde bu mısra yazılıdır. Sa'î'nin tarihi:

Fenâ câmı ile BalıEfendi mest idi geçdi.

Sene 1040 [1630-31].

Mevlânâ Kınalızâde Ali Efendi: Nişancı Paşa Camii avlusunda gömülüdür. Tarih:

Kadıasker-i İslâm-ı güzîn
Ol Ali nâm reîsü'l-fudalâ
Nakl idicek dediler târîhin
İrtihâl eyledi kutbü'l-ulemâ. *Sene 979 [1571-72].*

Nureddinzâde diye bilinen Şeyh Muslihiddin: Filibe yakınında Kesi nahiyesinde Ambarlı adlı köyden çıktı. Süleyman Han'ın cenazesini Sigetvar'dan birlikte getirdi. Kendisi de Kocamustafapaşa avlusunda gömülüdür. Ölümüne tarih:

Vâ-şeyh. *Sene 981 [1573-74].*

Mevlânâ Müezzinzâde Mahmud Efendi: Edirnekapı'nın dışında bir sed üzerinde gömülüdür.

Abbas Yusuf oğlu Hüsâm oğlu Mevlânâ Sinaneddin: Amasya sancağı Sonisa Kasabası'ndandır. Muhaşşî lâkabıyla anılır. Sarıgürz Mescidi avlusunda amber kokulu toprakta yatmaktadır. Anadolu âlimlerinin Kemal Paşazâdesi ve Ebûssuûd'dan sonra bu Muhaşşî Sinan Efendi, zamanının en bilgililerindendir.

Mevlânâ Sinaneddin oğlu Mehmed Çelebi: Bu da babasının yanında gömülüdür.

Mevlânâ Kâmî Efendi: Edirnelidir. Sahn-ı Semâniye olduğuna tarihtir:

Mübârek-bâd Kamî sahn-ı izzet. *Sene 966 [1559].*

Âhirete göçtüğünde Edirnekapı dışında bir sofa üzere defnedildi. Mezar taşında yazılı olan tarihtir:

Dilâ yüz kodu hâke Kâmî nâgâh. *Sene (---).*

Kadızâde diye meşhur Mevlânâ fâzıl Şemseddin Ahmed: Babasının türbesi kapısında *"El-hayru fihi"* diye tarih yazar. Zariflerden biri de tashih edip *"La-hayre fihi"* yazar. Bu Şemseddin Kadızâde şeyhülislâm iken vefat etmiş olup Küçük Karaman yolunda nur dolu türbelerinde gömülüdür.

Ahîzâde diye tanınmış Mevlânâ Mehmed Nurullah Efendi: Yemiş İskelesi'nde camileri avlusunda gömülüdür. Mezar taşındaki tarihi:

Ahîzâde ukbâya azm eyledi. *Sene 989 [1581].*

Bu hakîr Evliya'nın ilk defa seyahate izin aldığımız yer bunların cami-i şerifidir. İtikâf niyeti ile uykuda iken Hz. Peygamber'i ve Dört Halife'yi gördüğümüz bunların helâl malıyla yaptığı nurlu camidir. *[110a]*

Mevlânâ (---) Ahaveynzâde, meşhur Hoca Çelebi: Ölümüne tarih:

Bu iki sadra geldi nekkâd iki birâder. *Sene 1015 [1606-07].*

Mevlânâ Ali Cemâlî oğlu Mevlânâ Fazl: "Fazl" kelimesi doğumlarına tarihtir. III. Murad zamanında fetvayı teklif ettiklerinde kabul etmedi. (---) tarihinde vefat etti. Zeyrekbaşı seddi üzere babasının türbesi içinde babasının ayak ucunda defnederken babasının ayakları gözüktü. Aradan 59 sene geçtiği halde mübarek ayaklarının taptaze durduğu görülmüştür. Bu nur dolu türbede bir sıbyan mektebi vardır. Her sabah bir hatm-i şerif okunur.

Mevlânâ Hüseyin: Muhaşşî Sinan Efendi'nin büyük oğludur. Sarıgürz'de babasının mescidi sahasında yatmaktadır. Güzel hâl ile bilinir.

Malülzâde Mehmed oğlu Mevlânâ Seyyid Mehmed: Peyâmî güftesiyle tarihi:

Rahmete vâsıl oldu Nakîb. *Sene 993 [1585].*

Zincirlikuyu yakınında annesinin dârülkurrâsının avlusunda gömülüdür. Bu zât Aziz ismine mazhar olduğundan âlimler ve şerifler arasında şerefli idi.

Mevlânâ Hüseyin Sadrî Çelebi: İştib şehrindendir. Vefatına tarih:

Gitdi Sadrî cihân-ı fânîden. *Sene 993 [1585].*

Nerede gömülü olduğunu bilmiyorum..

Manavgadî Mevlânâ Ivaz Efendi: Alâiye sancağında Manavgat nahiyesindendir. Eğrikapı'nın iç yüzünde bir lâtif camii, medrese ve dârülhadisi avlusunda gömülüdür. Tarih:

Bursa'ya vâlî oldu Manav. *Sene 983 [1575].*

Sultan III. Murad ile lâtifeleri ve telifleri çok, hoş-sohbet, dost canlısı zarif kimse imiş. Vefat tarihi:

Vahîdün kazâ nahbehu. *Sene 994 [1586].*

İlyas oğlu Şeyh Mehmed oğlu Mevlânâ Mehmed, meşhur Çivizâde: İstanbulludur. Zeyrekbaşı'nda camii haziresinde başka mezarı vardır. Hâverî güftesiyle doğum tarihi:

İnnehü hayrü'l-veled. *Sene (---)*

Vefatına tarih:

Dedi Sâ'î-i Da'î intikâli sâline târîh
Çivizâde Efendi bu cihândan eyledi rıhlet. *Sene 993 [1585].*

Babasının vefatına tarih:

Mâte zübtetü'l-hükkâm. *Sene 954 [1547].*

Mevlânâ Mustafa Mehmed: Birgi şehrindendir. Ebedî nimetler yurduna gidince Edirnekapı dışında Kemal Paşazâde Tekkesi ile Emir Buharî Tekkesi arasında bir bahçe sofası üzerinde defnedildi.

Mahmud el-Bagavî oğlu Ahmed oğlu Üveys oğlu Seydî Ahmed oğlu Mevlânâ Mehmed: Ataları *Bagavî Tefsiri* sahibidir. Kendisine Gürz Seydîzâde derler, soylu soplu bir çelebidir. Bütün ilimlerde yetkin bir yazardır. Kadıçeşmesi'ne bitişik babasının mektebi haziresinde gömülüdür.

Mevlânâ Ahîzâde Hasan Çelebi: Doğumuna tarih, *"Fazlullâh"* sene 976 [1568-69]. Evlâdı tarihi,:

Hüsnü'l-hulk Hasan. *Sene (---).*

Babasının camii sahasında yatmaktadır.

Mevlânâ Seyyid Murtazâ: Karaman sancağında Beyşehri'ndendir. Edirnekapı dışında gömülüdür. Asabi ve inatçı kimse idi. Sonunda ibadet için bir köşeye çekilerek halkla ilişkilerini kesti.

Mevlânâ Mustafa: Uzun Hasan Efendi'nin oğludur. Cenânî Efendi mahlası kullanır. Vefatına tarih:

Kıldı rıhlet Cenânî Efendi âh. *Sene 999 [1591].*

Tarihçidir. Türkçe ve Farsça tarihleri herkesçe makbuldür.

Mevlânâ Bitli Ali Efendi: Şeyhülislâm Çivizâde Şeyh Mehmed Efendi'nin küçük kardeşidir. Çarşambapazarı'nda Tavaşî Mehmed Ağa Camii yakınında annesi Şerife Kadın Mescidi sahasında gömülüdür.

Mevlânâ el-Azam Zekeriyyâ Efendi: Ankaralıdır ve şeyhülislâmdır. Hayatî Çelebi ölümüne tarih demiştir,

Füc'eten Zekeriyyâ Efendi geçdi hemân. *Sene 1010 [1601-02].*

I. Selim Camii yakınında yaptıkları dârülhadis civarında gömülüdür. Ne tür bir manalar denizi dalgıcı olduğu isimlerinden

bellidir. Bu zât IV. Murad zamanında şeyhülislâm olan Yahya Efendi'nin babasıdır ve yedi adet öğrencileri de şeyhülislâm olmuştur. *[110b]*

Mevlânâ Nâmî Nişancı Paşa: Boyalı Mehmed Paşa derler. Sâ'î Çelebi güftesiyle tarihi:

Dedi ihvân-ı safâ fevtine târîh ne ola
Dediler vâsıl-ı Hak oldu Nişânî Paşa. *Sene 1001 [1593].*

Kesegendede yakınında camiine bitişik türbesinde gömülüdür ve bu tarih türbe kapısı üzerinde yazılıdır:

Mevlânâ Abdülkerim, meşhur Deli İmam: Manisalıdır. Vefatına tarih:

Vâsıl-ı cennet-i Hak oldu İmâmü's-Sultân. *Sene (---).*

Kira adında Yahudi avradını bu katlettirdi ve katline tarih, *"Gazâ"* kelimesidir, sene 1008 [1599-1600].

Adı geçen İmam, Okmeydanı'nda tekke önünde gömülüdür.

Mevlânâ Tacbeyzâde Nişanî: Vefatına tarih:

Dedi târîh fevtine vâlî
Âh fevt oldu Tâcbeyzâde. *Sene 996 [1559].*

Mahmudpaşa'da beddâvî şerbetçisi dükkânının karşısında anayola bakan bir demir pencere içinde babasının yanında gömülüdür. Dünyaca ünlü divanî hattat olan Taczâde budur. Ancak bu Tacbey vefat ettiği gün Şair Mevlânâ Sûzenî Efendi de vefat etmişti. Tac ile Sûzenîzâde'nin cenazeleri bir musallâda kılındı. Sûzenî Edirnekapı dışında gömülüdür. Hayatî güftesiyle vefatına tarih:

Sefer kıldı bugün fânî cihândan Sûzenîzâde. *Sene (---).*

Büyük şeyh ve salih zât **Şeyh Süleyman Efendi:** Diyarbakırlıdır. Mücahede mihrabının ışığı, görünenler denizinin dalgıcı, cömert ve büyük kerametler sahibi bir er idi.

Şeyh Seyyid Muslihiddin Efendi: Halvetî tarikatından Merkez Muslihiddin Efendi'nin halifesi ve damadıdır. (---) tarihinde Yenikapı dışında kendisinin yaptırdığı tekkesinin avlusunda Merkez Efendi Türbesi yanında kendilerine mahsus türbelerinde gömülüdür.

Pir Merkez Efendi menkıbeleri

Aziz pîri Merkez Efendi hayatta iken dervişlerine "Şu yerde bir kere secde ederken 'Ya Şeyh ben şu yerde yedi bin yıl mahpus bir kırmızı renkli lezzetli bir pınarım, senin sebebinle yeryüzüne çıkmaya me'murum ve beni Tanrı humma hastalığına tutulanlara çare (ilâç) olarak yaratmıştır. Elbette beni bu hapisden kurtar' diye

yer altından bir ses geldi. Gelin ey dostlar, sizinle şu seccademizin olduğu yerde bir kuyu kazalım" deyip *Bismillâh* ile ilk olarak kendileri yere bir ayak tabanı vurdu. Daha sonra bütün dervişler üşüşüp bir su kuyusu kazarlar. Hâlâ kırmızı renkli büyük bir pınardır. Bir kimse bu hoş lezzetli suyu sabahleyin üç kere kahvaltı etmeden içse Allah'ın emriyle ateşli ve yakıcı sıtmadan kurtulur. Merkez Efendi Ayazması adıyla meşhur bir su kuyusudur.

Şeyh Hz. Ekmeleddin Efendi: Ayas Paşa hademelerindendir. Halvetî tarikatından Süleyman Efendi'nin halifesidir. Sofular Hamamı Tekkesi sahasında gömülüdür. Bu aziz irfan sırları ile meşhurdur.

Şeyh Selâmî Mustafa Efendi: İzniklidir. Edirnekapı dışında Emir Buharî Tekkesi haziresinde gömülüdür.

Şeyh Ahmed Buharî: Unkapanı yakınında evi yanında kendisine III. Murad'ın yaptırdığı türbe içinde yatmaktadır. Bekâr ve çocuksuz, fânî meşreb, tasavvuf ehli bir aziz idi.

Şeyh Ahmed Sadık: Buhara vilâyetinden Taşkend toprağındandır. Üç kere İstanbul'dan ve üç kere Belh'ten yaya olarak hacca gitmiştir. İstanbul'da vefat edince Emir Buharî Tekkesi'ne defnedildi. Vefatına Sâ'î tarihi:

Dirîğâ Taşkendi derdile yüz koydu toprağa
Anın tek kanı bir şeyh-i muhakkık âlim u fâ'ik

Vefâtın kör kaç aytur Sâ'î-i da'î anın târîh
Vebâdan keçdi Sünnî Nakşibendî Ahmed-i Sadık.

Sene 994 [1586].

Özbek kişisi olduğundan tarihi de Çağatayca denmiştir. Misâlî Çelebi'nin diğer tarihi:

Ahmed-i Sadık Efendi gitdi dünyadan meded.

Sene 994 [1586].

Fâzıl bir şeyh ve kâmil mürşid idi.

Meczupların serçeşmesi Şeyh Hz. Nalıncı Dede: Bergamalıdır. Hayatı boyunca Unkapanı'nın iç yüzünde Azebler Camii Çarşısı'nda bir dükkânda nalıncılık edermiş.

Nalıncı Dede menkıbeleri

Kendisinden sonra Abdi Çelebi, postuna geçip ömründe Habîb Neccâr keseri vurmamış iken usta nalıncı olur. Ancak bu da meczup imiş.

Sözün kısası bu dükkân nalıncı dükkânından başka bir şey olmazdı. Tanrı'nın hikmeti (---) tarihinde Unkapanı'nda Süğlün Muslu Sultan Sarayı'nda büyük bir yangın çıktı. Tarihi: (---) (---) (---).

Bu yangında hakîrin ev ve dükkânları da yandı ve yangın tâ Eskiodalar'da durdu. Anılan Nalıncı Memi Dede dükkânının *[111a]* dört tarafındaki dükkânlar tamamen yandığı halde Dede'nin dükkânı tamamen tahtadan iken bir levhasına asla zarar gelmedi. İçinde olan Nalıncı Hüseyin Çelebi

"Benim dedem dükkânıdır, ben bunda yanarım içinden çıkmam" diye o Nemrud ateşi içinde kalıp nalıncı yongalarını dükkândan dışarı atarken yer yer elbisesi ve sakalı yanardı.

Allah'ın işi Unkapanı'ndan tâ Vefa Meydanı'na kadar bütün alan azap ateşinden bir çöl olduğu halde bu dükkân meydanda kaldı. Bütün halk seyrine gelip hayret içinde kaldı. Bu Hüseyin Çelebi, sanki yangın görmemiş gibi o şiddetli ateşte, o yoğun dumanda dükkânda oturup nalın işlerdi. Soranlara,

"Benim dedemin postu döşendiği dükkândır" diye gülümseyerek cevap verirdi.

Yangından sonra dükkân kıymetlendiğinden, Küpeli adlı bir Yahudi aktar bu dükkânı mütevellisinden birkaç akçe fazla kira ile anahtarını alır, Nalıncı Hüseyin Çelebi'yi dükkândan çıkarır. Mahalle halkı Yahudi girdiğinden hoşlanmadılar. Sonunda Yahudi dükkâna girip kepengleri açayım derken kepengi Yahudi zapt edemez. Kepenk Yahudi'nin başı üzere düşünce başı ezilip ölür.

Merre Hüseyin Paşa ağalarından bir vezir ağası ve Hacı Subaşı gelerek keşif yapıp Yahudi'nin murdâr leşini o mübarek dükkândan kaldırdılar ve dükkânı yine Nalıncı Hüseyin Çelebi'ye verdiler. *Allah âlim ü dânâdır.*

Bu Hüseyin Çelebi de büdelâ-meşrep, yumuşak huylu mübarek bir adamdı. Nalıncı Memi Dede hazretlerinin türbedârı idi. Bu hakîrin semtinde olduğundan bütün hâllerini bilirim, ermişlerden güzel huylu bir kimse idi. Şeyh Nalıncı Memi Dede Sultan, İlâhî cezbeye sahip ve can yakan ateş ile kül olduğundan, nurlu türbesi anılan yangının içinde kaldığı halde nurlu kubbesinin kurşunu Nemrud ateşinden erimedikten başka çevresinde olan Hacı Kasım evi ve Mehmed Çelebi evi de Allah'ın emriyle kurtularak harabistan meydanında kaldı. Bizzat Murad Han kendileri gelerek seyretti ve azizi ziyaret edip dervişlerine sadakalar dağıttı.

Bu Nalıncı Dede Tekkesi Süğlün Muslu Sultan Sarayı'na bitişik Haraccı Mescidi karşısında yüksek bir kubbedir. Dede Sultan bizzat orada gömülüdür ki sohbet ettiklerinde oturup ibadet ettikleri mihnethaneleri imiş. Vefat ettiği gece Sultan III. Murad'ın rüyasına girip,

"Murad cenazemi Fatih'te kılmaya hazır olup yine beni hanemde defnedip üzerime bir kubbe, bir tekke ve bir çeşme yap ki dünyada 51 yıl su içmedim" der.

Sabahleyin Murad Han, Sultan Mehmed Camii'nde Dede'nin cenazesinde hazır olup diğer müminler gibi nöbet ile Dede'nin cenazesini iki kere omuzlarına alır, tâ Dede'nin evine getirip orada defnederler. Definden sonra üzerlerine bir türbe ve bir çeşme yapar. Hâlâ herkesin ziyaret ettiği bir yerdir. Babamızın güftesiyle çeşmeye tarih, (---).

Vefatına tarih, Bursevî Cenânî demiştir:

Kerd Na'leynî Dede azm-i saray-ı ukbâ
Emr-i Hak râz-ı ser-i sıdk u safâyı zed lebbeyk

Kademeşrâ çü be-vâdî-i mukaddes be-nihâd
Geşt târîh-i vefâteş lî fahle' na'leyk. *Sene 1001 [1593].*

Diğer Cenânî tarihi:

Gitdi Na'lînî Dede hayf meded ukbâya. *Sene 1001 [1593].*

Bütün ömürleri boyunca yaz kış nalın giyerlerdi. Meczup gibi dermiş ancak sözleri rumuzlu ve sinesi hazineler mahzeni idi.

Şeyh Şaban-ı Sânî: Bu da Kastamonu toprağındandır ve Büyük Şaban Efendi halifesidir. Şeyh Vefa Camii haziresinde gömülüdür. Diğer vasıflarını bilmediğimizden *"Yalancı, her işittiğini söyleyen kimsedir"* hadisinin muhatabı olmamak için başka menkıbeleri yazılmadı.

Şeyh Yakub Helvâyî: Pir Ali Dede'nin halifesidir, Bozdoğan Kemeri altında gömülüdür.

Şeyh Fethullah Şamî: İdris-i Halvetî'nin halifesidir. Şeyh Vefa Türbesi civarında gömülüdür.

Şeyh Nimetullah: Lügat sahibidir. Sofyalıdır *[111b]* ve Nakşibendî tarikatındandır. Edirnekapı dışında Emir Buharî Tekkesi sahasında gömülüdür. Acem ülkesindendir. *Lügat-ı Halimî*'yi, I. Selim ile Mısır fethine gittiğinde bir sene Şam'da kışlayıp orada yazmıştır. Âlimâne temiz şiirleri vardır.

Sinan Efendi: Yenikapı dışında bir sofada gömülüdür. Her zaman saralılar ziyaret ederler.

Abdülkerim oğlu Abdülvehhâb oğlu Mevlânâ Mehmed: Ârif billâh âlimlerden idi. Edirnekapı dışında Kemal Paşazâde yakınında yatmaktadır.

Mevlânâ Mustafa, meşhur Bostan Efendi: Tire şehrinde bir tüccarın oğludur. Edirnekapı dışında gömülüdür. Büyük fazilet sahibidir ve güzel ahlâkı hiçbir şekilde anlatılamaz.

Ahmed oğlu Mevlânâ Atâullah: Birgi Kasabası'ndandır. Cenaze namazını Ebûssuûd Efendi Süleymaniye Camii'nde kıldı. Şeyh Vefa Camii sahasında gömülüdür. Vefatına tarih:

Hatt-ı Molla. *Sene 979 [1571-72].*

Mevlânâ Sinaneddin: Saruhan Akhisarı'ndandır. Edirnekapı dışında Emir Buharî Tekkesi yakınında gömülüdür.

Mevlânâ Muhterem Efendi: Taşkendlidir, Ayasofya'da evi yakınında gömülüdür.

Mevlânâ Niksârîzâde Mehmed Efendi: Edirnekapı dışında babasının yanında gömülüdür.

Şeyh Mehmed Dede: İstanbulludur. Yedikule yakınında zâviyesi sahasında yatmaktadır.

Şeyh Yorgancı Emir Efendi: Gilânlıdır. İstanbul'da Ebû Eyyûb-ı Ensârî ile şehit olan atalarını ziyarete gelip Gül Camii yakınında Sirkeci Tekkesi'nde atalarının amber kokulu toprağına yüz sürdü. Kendisi de o şehitlerin ve sahâbenin içinde yatmaktadır.

Mevlânâ Kara Nişancı hısımı Şah Mehmed Efendi: Yine Nişancı Paşa Camii Avlusunda gömülüdür.

Fâzıl, âlim, âmil Taşköprüzâde diye meşhur Mevlânâ Ahmed oğlu Kemaleddin Mehmed: *Şakâyık-ı Numâniyye* sahibi Taşköprüzâde Efendi'nin oğludur. Sultan Osman ile Hotin gazâsına beraber gitti. Boğdan'da Yaş şehrinde yaşı tamam kuruyup cenazesini araba ile Tuna Nehri üzere yürüterek Tolça adlı kale altında rahmet denizinde yıkadılar. O denizden kadırga ile İstanbul'a getirdiler, Cibalikapısı'ndan geçirip Âşık Paşa avlusunda babasının yanında defnettiler. Temiz soylu, melek huylu ve temiz kalpli ve müellif kimse idi.

Mevlânâ Nişancızâde Seyyid Mehmed Efendi: 1025 [1616] yılında vefat edip Emir Buharî Tekkesi'ne defnedildi. Tarih ilminde ve bazı ilimlerde eserleri vardır. Hatta *Mir'atü'l-Kâinat* adlı tarih onundur. Gınâyî Çelebi tercüme etmiştir.

Mevlânâ Mehmed Kudsî: Nişancızâde Efendi'nin oğludur ve Emir Buharî'nin damadına damat olan Abdüllâtif Efendi'nin kızının oğludur. Osman Gazi ile Leh Seferi'ne bile gidip yol zorluğundan sağlığı bozulunca padişahın izni ile dönerken yolda öldü. Büyük ataları Emir Buharî hazretleri haziresine defnolundu. *Allah rahmet eylesin.*

Emir Ali Efendi güftesiyle vefatına tarih:

Rûh-ı Kudsî cennete buldu vusûl. *Sene 1029 [1620].*

Tarihtir:

Rûh-ı Kudsî ide arşı me'vâ. *Sene 1041 [1631-32].*

Hatib Zâkirî: Kocaelilidir. İstanbul'a gelip Şeyh Nureddinzâde Efendi hizmetlerine ulaşıp bu zâtın dergâhında nice yıllar zâkir ve şâkir olduğundan Zâkirî mahlası ile meşhur olmuştu. Musiki ilminde sanki Abdullah Farabî idi. Hakîr Evliya,

"Gülşen-i vahdetde dâ'im açılup cân bülbülü"

zikrini onlardan öğrenmiştim.

Daha sonra, Sultan Mustafa Han zamanında da Kazancılar Camii'ne hatip oldu. Bir gün öğle vakti ezanında, gerektiğinden dolayı minareye sarığıyla çıkmış, mahur makamında ezan okurken hemen bir çaylak kuşu yuvasından uçup gelmiş, Zâkirî Efendi'nin başından sarığını kapıp minarenin en tepesine, alem üzerine koyunca alem üzere bir alem olmuştu. Halk bunu hayretle seyrederdi.

Böylece tam bir hafta durdu. Durumdan padişahın haberi olunca, Zâkirî Efendi, Mustafa Han huzuruna varıp sarığının hikâyesini anlatır. O gece mevlid-i şerif, ilâhîler ve zikirler okur. *[112a]* Mustafa Han buna bir kese altın vererek,

"Şununla borçları ödeyip kefen ve cenaze masraflarıma harcayınız" buyururlar. Allah'ın hikmeti sanki keşfetti.

Zâkirî Efendi evine gelince sert bir rüzgâr çıkarak minarenin tepesindeki sarığı yere düşürür. O gece devleti tacı yerde yatıp ertesi gün kendisi de aniden ölünce gerçekten devlet tacı başından gider. Bütün âşıklar cenazesinde hazır olup Kazancılar Camii sahibi Molla Hayreddin hazretlerinin yanına defnederler.

Ermiş, hâl sahibi zarif bir kimse idi. Hâlâ Anadolu'da tevhid ehli arasında zâkir ve şâkirlerin söyledikleri savt, zecel, zikir, tasnîfât ve ilâhîlerin hepsi Zâkirî Efendi'den yayılmıştır. *Allah rahmet eylesin.* Vefatına tarih:

.....(1 satırlık yer boş).....

Receb Efendi oğlu Mevlânâ Mehmed: IV. Murad Han bilginlerinden ve İstanbul'dandır. Mel'un karısı, zehir yedirerek İmam Hasan gibi şehit etmiştir. Eğrikapı dışında gömülüdür.

Mevlânâ Şeyhzâde: Edirne yakınında Akçakızanlık adlı meşhur yerdendir. İstanbul'da vefat etmiş ve Kesegendede civarında gömülmüştür. İlim ve irfan ile mümtâz (üstün vasıflı) idi.

Abdürrauf oğlu Mevlânâ Ali: Kendisi Zengibar ülkesindendi. Sultan Bayezid Camii avlusunda Okçular'a bakan bir pencere içinde gömülüdür. Celî yazı ve Atâyî Çelebi güftesiyle tarihtir:

Meskeni Molla Alî'nin cennet-i a'lâ ola.

Sene 1033 [1624].

Adaletli molla, kadılığında isabetli ve keskin kılıç gibi idi.

Şeyh Hz. Kesegen Dede: (---) zamanında ilahî aşka dalmış ulu sultandır. Hâlâ herkesin ziyaret yeridir. Mezarlığında, hâl ehli olanların anlattıklarına göre sahâbe-i kirâmdan, şehitlerden ve başka ileri gelenlerden kırk, elli bin ermiş kimseler yatmaktadır. Başka bir nurlu mezarlıktır. Eğer bu dergâhta gömülü olan büyük kâmillerin mezar taşları tarihleri ile ziyaret ettiklerimizi yazsak başka bir ciltli kitap olur. Ancak yine bu mezarlıkta,

Yusuf oğlu Mevlânâ Mehmed, meşhur Bahşî Efendi: Hamid vilâyetine bağlı Isparta şehrindendir. Hakkında (---) zâde, hiciv olarak halk lehçesi ile "Deli Bahşı gadı oluyor" diye bir muhammes söylemiştir. Ancak kendisi hoş-sohbet, hafif-meşreb bir kimse idi. Sonunda 1033 [1624] ortasında hayat gülşeni yaprağı toprağa düştü. Kesegendede Mezarlığı'nda yatmaktadır.

Mevlânâ Bostanzâde Küçük Mehmed Efendi: Kayınataları Nişancı Mehmed Paşa Camii avlusunda yatmaktadır. Bu zât atalarından âlim, erdemli, güzel ahlâk ve tatlı dil sahibi idi. Üç dilde yazı yazma ve şiir söyleme yeteneğine sahip açık sözlü idi.

Abdülganî oğlu Mevlânâ Mehmed: Cenaze namazı Sultan Mehmed'de denizler gibi kalabalık cemaatle kılınıp Âbid Çelebi Mescidi avlusuna defnedildi. Mezar taşı gönül ehlinin dua oklarının nişangâhıdır. Tahlîl tarîkî üzere ömrüne tarih:

Bî-günâh vâkı'dır. *Sene [10]56 [1646].*

Vefat tarihi:

El-cennetü mesvâhü. *Sene 1036 [1626-27].*

Mevlânâ Abdülkerim Çelebi: Sağlam soylu âlim oğlu âlimdir. Edirnekapı dışında babasının yanında yatmaktadır. Zamanın seçkini idi.

Mevlânâ Kınalızâde Abdurrahmân Çelebi: Tırhala'da dünyaya gelip Kesegendede civarında ikâmet etti. Sakin ve güzel huylu, keremli bir zât idi.

Mevlânâ Mehmed Sadık, yani **Sıdkı Çelebi** derler. Manav Tac olan Efendi'nin oğludur. Annesi tarafından Muhaşşî Şeyhzâde Efendi soyuna bağı vardır. Sur içinde Muhaşşî Şeyhzâde atası yanında gömülüdür.

İlyas oğlu Şeyh Mehmed oğlu İlyas oğlu Abdullah oğlu Ali oğlu Mevlânâ Abdullah Efendi, meşhur Ali Çelebizâde: Halk yanında Bitlicezâde demekle ünlüdür. Doğum tarihi: *"Fazlullâh"*dır, sene (---). Kale içinde Şerife Kadın Mescidi *[112b]* avlusunda babalarının yanında gömülüdür. Bu akıl vasıtası, seçkin bilgin, iki denizi toplayan, makul ve menkul cevheri, metod ve bilgide zamanın biriciği idi.

Mevlânâ Kecdehân Abdullah Efendi: Karaman'da Gafiryad adlı kasabasındandır, (---) hilâlinde vefat edip Koğacı Dede Mescidi karşısındaki evi civarında defnedildi. Merhum fakirlere yardım eder bir zât idi.

Şeyhülislâm Hüseyin Efendi oğlu Mevlânâ Ahmed Efendi: (---) tarihinde vefat etti. Babalarının medreseleri civarındaki türbede yatmaktadır. Tarih:

Dedi târîhini Atâyî anın
Rûhuna rahmet eyleye Allah. *Sene (---).*

Azmîzâde Hâletî Çelebi oğlu Mevlânâ fâzıl, kâmil Mustafa Efendi: Zamanında şairler sultanı idi. Pek çok cilt kitap yazmıştır. *Dîvân-ı Hâletî* çok muteberdir ve rubaîde eşsizdir. Hatta bu Hâletî can çekişirken bu kıtayı demişlerdir. Kıta:

Mahzûn oluruz kaçan kim dil-şâd olsak
Vîrân oluruz kaçan kim âbâd olsak
Şol murg-ı hümâ perver-i aşkız biz kim
Dama düşeriz kafesden âzâd olsak.

Sonunda Süleymaniye Dârülhadisi'nde iken hadisi son bulup cennete göç etti. Evleri yakınında yaptırdıkları okulu Mühürdâr Ahmed Çelebi çok mal harcayarak büyük vakıf ile dârülkurrâ etmişti. Buranın avlusunda gömülüdür. Vefatına tarih:

Kesbî târîhin dedi ol fazl-ı nazm-âverin
Adne kıldı azmi geçdi Azmîzâde Hâletî. *Sene 1040 [1630-31].*

Ünlü bir molla, zamanın eşsiz sedefi, yazan kalem, manaların görünen yüzü idi. Sayısız eserlerinden başka rubaîlerine zamanımızın şairleri nazire yazamamışlardır. Gerçekten rubaîleri akıcılıkta ve süslülükte eşsizdir. Acemâne tarz ve üslup tutturmuştur ki garip özel lehçeli sözlerdir.

Şeyh Hz. Kapanî Mehmed Efendi (Melâmîler Sultanı): Giysüdâr Mehmed Efendi derlerdi, zira yalın ayak ve başı kabak olup kâkülleri büklüm büklüm, salkım saçak ve dağınık şanlı bir derviş olduğundan Giysüdâr lâkabıyla ünlü bir kimse idi. Yaz ve kışta beyaz bir İmroz kebesinden başka elinde bir teber ile *"Lâ-cübbete velâ-sivâllâh"* diye dolaşır idi. Gelibolu etrafındandır derlerdi. Ancak, İrem bağı benzeri Peçoy taraflarında akrabaları kabaniçeli ve kopçalı çakşırlı adamlar gelip Unkapanı'nda Arabacılar Meydanı önündeki (---) Paşa Mektebinde kalırlardı. Akrabaları da atları ve donları ile orada olurlardı. Bizzat kendileri de Boşnak dilini çok güzel konuşurlardı. Konya'da Erlizâde hazretlerinden el aldıktan

sonra ilâhî cezbeye erişmiş, meczup ve harâbâtî erenlerinden olup Giysüdâr olmuştu. Yıllarca kararsızlık vadisinde oturmuş ve mahviyetkâr olup yıldız gibi Giysüdâr Mehmed Efendi demekle meşhur olmuştu. Kırk yıl semtimizde oturdu. Hatta bu fakir (Evliya) doğduğumuzda sağ kulağımıza Sunullah Efendi ve sol kulağımıza küpe için bu Giysüdâr Mehmed Efendi ezan okumuştur. Onun için tanışıklığımız ezelî olduğundan her gün bütün hâllerine ve yüzlerce keşif ve kerametlerine vâkıf olmuşuz.

Kapanî Mehmed Efendi'nin menkıbelerinden

Bir gün bu hakîr çocukluğumda Unkapanı'nın iç yüzünde kuyumcu dükkânlarımızda sure-i (---) *'Biz onda (Tevrat'ta) onların üzerine yazdık cana can ...'* [Mâide, 45] âyetini okurken Kapanî Efendi geldi. Bu âyeti duyunca "Allah Allah" dediler. Derhâl berber dükkânında Güleşciler Tekkesi Şeyhi Pehlivan Ali Halhali belirdi. Bizim dükkân önünde Giysüdâr'ı görünce bir nara atarak,

"Ey dost, Şahımız Şah Ali'dir kurban olsun Şah *[113a]* Hüseyin'e canım, başım top eyleyüp geldim belâ meydanına, Kerbelâ Meydanı'dır meydanımız" deyip Kapanî Mehmed Efendi'ye temennâ edip el öpünce hemen Kapanî Efendi,

"İnşaallah Derviş Ali bu anda arzu ve isteğine erip Kerbelâ Çölü'nün şehitleri sevabına bu Aşure gününde nail olursun" deyip elindeki çoçtura testisini Derviş Ali'nin eline verdi. Derviş Ali o şaraptan birkaç nefes çekti ve bir kere nara atarak çıplak olup berber dükkânına girince Kapanî Efendi hakîre:

"İşte ve *ketebnâ* âyeti mahalli geldi yine tekrar oku" derken onu gördük Derviş Ali kaçarak bizim dükkânımızın önüne gelince berber dükkânından Hacı Ahadoğlu adlı bir yiğit dal-bıçak gelip Derviş Ali'yi memesi üstünden vurup şehit etti. Hemen Kapanî Mehmed Efendi Derviş Ali'ye,

"Kerbelâ şehâdetin buldun mu ve *'Biz onda (Tevrat'ta) onların üzerine yazdık cana can ...'* [Mâide, 45] âyetine mazhar oldun mu?" deyip gitti. Hemen babam,

"Bre şu Hacı Ahadoğlu'nu tutun" deyip hademelerimiz derhâl katilin yakasını toplayıp Yeniçeri Ağası Şehit Hasan Halife'ye götürdüler. Suçlu bulununca Ahadoğlu'nu da Ağakapısı'nda esâmesin çalıp zindanda katlederek çardak önünde geceleyin denize attılar. Peder Derviş Ali'yi Güleşciler Tekkesi bahçesinde gömdüler. Derviş Ali'nin okuduğu beyitlerine uygun cevapları Kapanî Mehmed Efendi keşfedince anında çıktı. Allah bilir böyle olmuştur.

Başka bir menkıbe: Bir kere Veziriazam Recep Paşa, Kapanî Mehmed Efendi'ye Unkapanı meyhaneleri içinde elinde çoçtura şarabıyla rastladı.

"Dede bize dua eyle" deyince Kapanî:

"Sıhhat-i bedenle ye iç, sıç gine ye, gine iç, sonra sıç" derler.

"Â Dede bu dua değildir, bunu kabul etmem dahi bir himmet eyle" deyince,

"Hâlâ veziriazamsın padişah olacak değilsin, ey imdi bu duayı kabul etmedinse ye, iç, sıçma" der.

Sonra sadrazam yedi gün hâli kötüleşip kabızlık çeker.

"Bre meded Dede'yi bulun" der. Derhâl Giysüdâr'ı bulurlar. Bir kere kutlu elleriyle Recep Paşa'nın vücuduna el sürer. O an Recep Paşa kabızlıktan kurtulur.

Üçüncü menkıbe: Bir gün Sultan Murad'a varıp,

"Murad Çelebi Unkapanı'nda Süğlün Muslu Sultanı halan, üç günden sonra iflâs etse gerek, ona elli kese yardım eyle, evini tamir edip borcuna versin" diye rica eder.

Murad Han "N'ola?" diye cevap verir.

Kapanî, bu cevabı pek çok yerde söyler. Allah'ın hikmeti üçüncü gün Muslı Paşa Sultan'ının sarayında büyük bir yangın çıkar. Hemen Sultan yalın ayak kaçıp canını zor kurtarır, bir anda büyük mal kaybına uğrayıp iflâs eder.

Buna benzer kerametleri sayısızdır. Sonunda Giysüdâr (---) tarihinde giyisilerini dağıtıp âhirette karar eyledi. Oturduğu tekkesi sahasında, ana yola bakan bir pencere içinde defnedildi. Herkesin ziyaret ettiği bir yerdir. Vefatına tarih:

.....(1 satırlık yer boş).....

Şeyh Hz. Ömer Efendi, (Dragoman Camii Şeyhi): Üsküp yakınında Debre adlı kasabadandır. Tercüman Şeyhi Abdülmümin Efendi'den el aldı, sonra yerine şeyh oldu. Hacca gidip geldikten sonra (---) tarihi Şaban ayında yine tabut tahtırevanıyla âhiret âlemine gitti. Tercüman Tekkesi haziresinde gömülüdür. Ölüm nedeni, "Kendi katırı tepti" derler. *Allah rahmet eylesin.*

Bu zât *Kur'an-ı Kerim*'i ezberlemiş sağlam bir hafız, çok iyi bir vâiz ve her zor sorunu çözmeye gücü yeter derin bir deniz ve gerçekler ummanı bir kişi idi.

Şeyh Hüseyin Lâmekânî: Budin Kalesi karşısında Tuna aşırı Peşte Kalesi içindendir. Bayramî tarikatında eğitimini tamamladıktan sonra her şeyden el etek çekerek İstanbul'da Şah Sultan Camii avlusunda yalnızlığı seçti. Ölümünden sonra tekkesi yakınında gömüldü. Allah'a hamdolsun bu azizin söyleşileriyle şereflendik. Bu zât Lâmekânî lâkabıyla ünlü, *[113b]* fenâ ehli derviş, evsiz barksız, kâmil, ârif billâh, âlim, ameli düzgün ve namuslu bir kimse idi.

Şeyh Hüseyin Doğanî Dede: Sofya şehri yakınında Bergofça adlı kasabadan çıkıp sipahilerle birlikte nice yıllar yere batası kâfirlerle savaşmıştı. Sonunda dünyanın sonunu bulamayıp sonsuzluk tarafından haberdar olunca Mevleviye tarikatında karar kıldı. Yenikapı Tekkesi'nde 30 sene cefa ile çile çekip ilim öğrenerek sonunda Celâleddin halifesi post-nişin oldu. Mesnevî dersi verirken (---) tarihinde vefat ederek doğanı ruhunu uçurdu. Tekkesi alanında kendisinden önce gelen şeyhler yanında huzura kavuşup doğanı ruhu yer altında yuva edindi. Vefatına tarih:

.....(1 satırlık yer boş).....

Bu hakîr Evliya'nın zamanında hayatta olup kutlu ellerini öperek hayır dualarını aldığımız büdelâ (abdallar), melâmîler ve meczuplardan olan ermiş kimseleri bildirir

Önce **Abdallar sultanı Hasan Dede:** Fatih Camii'nin Boyacılarkapısı içinde otururdu. Göklere baş çekmiş kat kat, tabaka tabaka kulübeler yaptırırdı. Ancak içinde oturma asla mümkün değil idi. O derece yüksek idi ki Fatih minaresi boyunda olup marangozlar da tepesine bir çivi çakmaya cesaret edemezlerdi. Çeşit çeşit kerametleri görülmüştü. Sonunda bir gece sert bir rüzgâr eserek Hasan'ın kulübesinin güzelliğini bozarak yıktı. Sabahleyin Hasan Dede'yi odasında kefenine sarılı bulup Kestelzâde yanında toprağa verdiler.

Anılan **Giysüdâr Mehmed Efendi.**

Armağanî Mehmed Efendi: Kocaelilidir. Her kişiye bir hediye verdiğinden Armağanî derlerdi. Murad Han'dan izin alıp memleketine giderken Üsküdar tarafında Bostancıbaşı Köprüsü'nde askerinin iyi ve kötü ruhlarıyla buluşarak üç gün sohbet eder. İstanbul'da kim vebadan ölecek, kim kurtulacaktır diye tamamını yazıp defterini yine Sultan Murad'a verir. Üçüncü gün İstanbul'da bir feryat yükselir, Armağanî Mehmed Efendi defterinde nasıl yazıldıysa öyle olur. Yedi günde 70.000 adamın öldüğü sicille kaydolundu. Daha sonra Armağanî Mehmed Efendi sırrı açıkladığından hoşlanmaz. Yine Kocaeli'ne varıp orada merhum oldu.

Kapanî Deli Sefer Dede: Unkapanı'nda Ekmekçi Ali Çelebi'nin şiddetle yanan ekmek fırınına girip uykuya vardı. Oradan çıkıp yüzlerce kişiyle vedalaşarak Unkapanı'nda kendini denize atıp kayboldu. Unkapanı halkı bu durumu bilirler. Deli Sefer Dede yedi yıldan sonra Cezayir'den Kara Hoca ve Ali Peçenoğlu kalyonları ile İstanbul'a gelerek Unkapanı'na yerleşti, ancak dilsiz olmuştu. Çöplüklerde papuç eskilerinden başka bir şey yemezdi.

Kara Hoca ve Ali Peçenoğlu adamları, "Yedi sene önce bu Kapanî Sefer Dede'yi, Septe Boğazı'ndan dışarı okyanus üzere bir balığa binip yüzerken gemimize aldık, uygun hava ile Cezayir'e gelirken Sefer Dede'nin bindiği balık arkamızdan ayrılmadı. Biz Cezayir'e geldiğimizde balık da limana girdi, kenara düşerek öldü. Ölüsünü Sefer Dede ricasıyla gömdük" diye anlattılar.

İşte merhum Kapanî Sefer Dede, böyle candan bir âşık, seçkin büdelâ idi. O sene Unkapanı mahzeninde vefat etti. Unkapanı dışında Horosî Dede yanına gömdüler.

Gerçek yolunun kervancısı **Yetmiş Kuruş Dede**: Budin eyaletinde Şamaturna Kalesi'nin ağasıyken Eğri fatihi Sultan Mehmed ile yedi kralın, yedi kere yüz bin kâfir ile öldürüldükleri zaman bu Yetmiş Kuruş *[114a]* Dede ricalü'l-gayb askeri içinde kalarak kâfirlere kılıç vurmuştu. Fetihten sonra tabur cengini açıkladığı için yedi sene dilsiz olup yedi yıl sonra "Yetmiş kuruş" sözünden başka bir söz bilmez ve "Yetmiş kuruş" diye feryat edip gezerdi. Yine kobçalı çakşırı, çekirdekli kubadî, Boşnak pabucu ve kaba kabaniçe ve serhadlı gibi kısa dolama giyer, "Yetmiş kuruş" diyerek gezerdi.

Ancak gariptir ki Unkapanı semtinin çamuru İstanbul'da ünlüdür. O bol çamur içinde ve o kışta gezerken pabucunun üzerine değil ökçesinde bir zerre çamur bulunmazdı, tâ bu derece temiz gezer, beş vakit namazı cemaatle kılardı.

Sultan Murad'a "Yedi günde Revan'ı fethedersin, ancak yine verirsin" diye Revan'ın fethedileceği müjdesini vermişti. Gerçekten yine yedi günde fetholmuş, yine Kızılbaş işgal etmişti. Murad Han İstanbul'a gelirken Yetmiş Kuruş yetmişe yetmiş iken âhiret hesabını görüp Zeyrekbaşı'nda Çivizâde kabristanında Kaymakam Bayram Paşa buyruğuyla gömüldü. Merhum efendimiz Melek Ahmed Paşa, Sultan Murad ağzından anlatır. Murad Han birkaç kere,

"Her zaman ordu içinde Yetmiş Kuruş'un sesini duyarım, görün ordu içinde hangi çadırda kalıyor" diye sorarmış.

O ise İstanbul'da "Vardı Murad yetmiş kuruşa aldı, Murad yetmiş kuruşa verdi" diye çağırıp serseri gezmede idi.

Karaman'da **Eskici Dede**: Ulu büdelâ idi. Bir kere Cüvan Kapıcıbaşıya Şam'a, bir pirinç mühür hediye gönderir, o hafta mühür kendine varıp sadrazam olur. İstanbul'a geldiğinde Eskici Dede vefat eder. Yine Karaman'da oturduğu yerde defnedildi. Mehmed Paşa üzerine bir nurlu türbe yaptırdı.

Nalıncı Hüseyin Çelebi: Azebler Çarşısı'nda idi. Daha önce yazıldı.

Keçeli Dede: Giysüdâr Mehmed Efendi halifelerindendir. Mevlevî külâhı, bol yenli kebe cübbe ve ayağına nalın giyip elinde

nakışlı keçesiyle ileri gelenleri dolaşır, keçesine altın ve kuruş doldururdu. Sonra kırk elli yetim toplar, onlara temiz elbiseler giydirerek çalgıcılar ve hây-hû ile bu masumları sünnet ettirirdi. Daha sonra birer ustaya, hocaya yahut bir vezire ve seçkine hizmete verirdi. Böyle güzel halli bir derviş adam idi. Bağdad fethi haberi geldiği gün Ramazan'da vefat edip Necâtî Bey Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Uşum Dede: Saraçhanebaşı'nda idi. Daima sessiz sakin gezip ara yolda yuvarlanan taşları kaldırıp caddeyi temizler idi. Nerede gömüldüğünü bilmiyorum.

Divane Duhan-keş Dede: Meczuplardan dilsiz kayalık sahibi bir divane idi. Burun otu içmeye tutkundu. Bazı çocuklar burun otudur diye toprağı avucuna korlar, o da burnundan çekerdi. Günde yüz dirhem toprağı içse çok değildi. Birkaç kere kerameti görülmüştür.

Giysüdâr Seyyid Abdullah Çelebi: Selânik mollalığından alınmış iken Giysüdâr Mehmed Efendi çoçrasından bir nefes içki içince bütün erzakını terk ederek kâkül dağınık yalın ayak başı kabak gezer harâbât erenlerinden olmuştu.

Giysüdâr Molla Mustafa Çelebi: Kazancılar Camii müderrisi iken Giysüdâr Mehmed Efendi'yle dost olunca bütün kitaplarını Hayreddin Camii'ne vakfetti. Bu da kâküllü olup harâbâta yüz tuttu. Ancak bunda türlü türlü hâller belirirdi ki kürsü vâizlerinde olmazdı. Hakîr, Trabzon seyahatine gittiğimde öldü. Kabrini bilmiyorum.

Eyüp'te **Bülbül Divanesi:** Yaz ve kış bir kafes ile bülbül gezdirirdi. Her bülbül bahar günlerinde öterken bunun bülbülü kış vaktinde öterdi. Bütün dostların şaştığı şeydir ki acayip bir sırdır. *[114b]*

Kasımpaşa'da **Tabak Divanesi:** Bütün günlerde çıplak gezerdi. İstanbul'un şiddetli kışında Okmeydanı'nda kar içinde yatar, kırmızı yanakları terlerdi. İki elleri omuzlarında şallak mallak gezerdi.

Yine Kasımpaşa'da **Boynuzlu Divane Ahmed Dede:** Kocamışoğlu adlı bir yeniçeri evinde otururdu.

[Birinci gariplik]: Uzun günlerde Kasımpaşa mezbahası köprüsü üzerine oturup gelen gidene, "Şalla Kâbe'ye gidesin, Ahmed Çebü şalla Kâbe'ye gidesin, Mehmed Çebü" diye söz atardı.

[İkinci gariplik]: Gariplik bunda ki, ömründe görmediği adamı görünce adıyla filânca bu diye tanıdıklık gösterirdi. Yirmi yıl geçmiş adamı görünce "Filânca kadının oğlu filân çebü, hoş geldin" diye ayağa kalkıp sıçrayıp dolaşırdı. Koynu ve koltuğu, koyun, sığır, keçi, kuzu, karaca, sığın ve ceylan boynuzları ile dolu idi.

Üçüncü gariplik: Bazı zarifler fal niyetiyle varıp "Ahmed hani benim boynuzum" dediğinde, Allah'ın hikmeti eğer herif evli ise ev halkının durumuna göre "İşte senin boynuzun" diye kimine küçük, kimine büyük boynuz çıkarırdı.

Dördüncü gariplik: Eğer o adam bekâr ise, "Hani benim boynuzum" diye sorarsa senin boynuzun bitmedi, derdi.

Beşinci gariplik: Bazı kefere ve Yahudi giysi değiştirip Deli Ahmed'in yanına götürürdük. Bizi gördüğünde "Filânca bu" diye ilgi gösterir, fakat kâfirlere asla ilgi göstermezdi. Dostlarımla Ahmed Dede bunlara âşinâlık etmedi ki dediğimizde, "Gavur beşe çufut ağa" diye açıklar, edep yerini tamamen açarak öfkelenirdi.

Altıncı gariplik: "Ahmed Dede sana bir boynuz vereyim, bana bir dandin eyle" desen hemen ayağa kalkarak sağ elinin parmaklarını silktikçe leylek sesi gibi parmakları ses verirdi. Sanki Zühre gibi raks ederdi. Herkes kendine bir boynuz hediye getürürdü.

Yedinci gariplik: Bir aydan sonra "Hani benim boynuzum" desen hemen elini koynuna sokup "işte senindir" diye verdiğin boynuzu çıkarır. Bu da garip sırdır.

Sekizinci sır: Bir adama üç kere biri biri ardınca "Şalla Kâbe'ye gidesin" dese o adam Mekke'ye giderdi. Kısacası hafif ruhlu, hoş yüzlü dostlardan bir divane idi. Habeş, Sudan ve Asvan diyarları seyahatine düşeli divaneden haberimiz yoktur.

Galata'da **Papaz Divane**: Bu bir eğlencelik kefere idi ki her gören adam davranışlarından, hareketlerinden ve sözlerinden hoşlanıp hayran kalırdı. Bütün ileri gelenlerce bilinen bir divane idi. *Şakanâme*'mizde taklidi ayrıntılı olarak yazılmıştır.

Rumelihisarı'nda **Durmuş Dede**: Bütün gelen-giden gemiciler gidip sadaka birer at verirlerdi. Bazı reislere "Sen filân tarafa gitme filâna git" dediği yere giden esenlikle varıp, kâr edip gelirdi. Gitme dediği yere giden zarar görür, ya kârsız gelir ya gelmezdi. Böyle bir gizli sır sahibi olup durmuş kalmış durulmuş Durmuş Dede idi.

Atmeydanı'nda **Sümüklü Dede:** Divana giden bir adama sümük atsa o gün divanda elbette faydadan geri kalmazdı. Eğer bir adamın üzerine tükürse divanda azarlanması kesindi. Böyle bir hizmete me'mur meczup idi.

Elekçi Divanesi: Dilsiz bir divane idi. Allah'ın işi elekten başka bir şey yemezdi, istemezdi. Elekçi avratları bu divanenin yanı sıra gezer, istedikleri adama işaret ederler, o adam da bir elek alırdı. Hemen eleği parçalar, çemberini atıp bürüncüğünü helva gibi ağzını köpürdeterek yer ve ceylan gözlerini süzüp zevklenirdi. Gariptir ki, zindandaki cellatlar bir hırsıza işkence ettiklerinde, başta o suçluya bürüncük yuttururlar, ipiyle ağzından çıkarırken

adamın ödü ve midesi ağzına gelirdi. İpek büründüğü böyle berbat bir şey iken bu divane büründüğü helva gibi yerdi. Hal böyle iken hiç kimse bu divanenin büyük ve küçük abdestini yaptığını görmemiştir. *[115a]* Her zaman ana karnından çıktığı gibi çıplak gezip dünya kelâmı etmemiştir. Can çekiştiği günden bir gün önce yanına gelen birine selâmdan sonra;

"Biri inşaallah yıkayıp kefenlenmemiz masrafını helâl malınızdan yapıp bizi (---) kapının dışında defneyle. Yürek oynamasına tutulanlar gelip ziyaret edip toprağımdan az su ile ezip içeler. Allah'ın emriyle içeler, şifa bulalar" diye vasiyet ettikten sonra o yere varıp ruhunu teslim eder.

Daha sonra o adam gelir, vasiyeti üzere defneder. Hâlâ (---) dışında köprü üzere herkesin ziyaret ettiği yerdir. Hafakân derdine tutulanlar ziyaret edip Allah'ın izniyle şifa bulurlar.

Ama Melâmîlerin sultanı, meczupların seçkini, insanların sevgilisi, herkesin seyirliği **Divane Burnaz Mehmed Çelebi:** Sabah Sabah Delisi diye meşhurdur. Babası Eğri fatihi Mehmed Han'dan beri (---) ocağında çavuş kethüdası olup eski kanun üzere yeniçeri ağaları kola bindikte Deli Çelebi'nin babası da bile kol dolaşıp kendisini ilgilendiren suçlu bir yoldaşı ele girse hapsederdi. Bir gün bu Deli Çelebi babasına kırılıp "Sabah ölürsün" der. Allah'ın hikmeti seher vaktinde babası ölür. O zamandan beri bu Divane Çelebi'ye "Sabah sabah" dediklerinde başını taştan taşa vurur. Allah bilir, başı Adana kabağı gibi küt küt öter. Burnu çok büyüktür ki sanki Minkârîzâde kendileri, bir adama öfkelense burnundan pof diyerek bir konralı lakoz balgam çıkarıp atınca zavallı herifin üstü sandalozlu balgam olur.

Birinci seyirlik: Bir kere birkaç dost ile divan seyrine giderken Divanyolu'nda bu divaneye rastgeldik. Başına paramparça bir bostancı külâhı giymiş, omzunda bir tüfek kundağı ve altında bir ağaca at gibi binmiş, elinde yuları ağaç atını sıçratıp gelirken sağda ve solda olan dükkân sahiplerine değişik tavırlarla çeşit çeşit şakalar ederek gelir. Bir dostumuzun yanından geçerken,

"Sakın atım teper" diye altındaki deynek atın aşağı ucunu dostumuzun ayağına öyle vurdu ki dostumuz topal olup,

"Bre gidi deli" diye bir tokat vurdu. Divane hemen elini burnuna koydu, dev burnundan bir fasla sümüğü dostumuzun çehresine vurdu. Dostumuz,

"Vay gözüm çıktı" diye feryada başladı. Biz de,

"Hay gidi divanesi, elinde taş var imiş. Dostumuzun gözü çıktı" diye baktık. Meğer zalim divanenin burnunda bir aydan beri kaskatı olmuş sümük varmış. Onunla vurunca dostumuz, balgamı gözünün akı karası sanıp feryat ederdi.

"Bre aç gözünü birâder gözün sağdır, vurduğu balgamdır, taş değildir" dediğimizde dostumuz gözünü açıp,

"Elhamdülillah deli balgamı imiş" dedi.

Gerçekten bu derece, yarım akçe tahtası kadar burnu var idi. Ancak kibirliliğinden burnu büyük değil idi. Hafif ruhlu, herkesin eğlencesi bir divane idi. Kısacası tuz bütün yemeklerin tadı olup her nimette bulunduğu gibi bu Burnaz Deli de her topluluk ve her yerde, her törende ve divanda, karada ve denizde bulunup gece gündüz yatmaz uyumaz İstanbul'u gezer bir divanedir.

İkinci seyirlik: Bir kere bu divanenin annesini tütün içerken tutup hapsederler. Bu Divane, Kara Mustafa Paşa'ya annesinin kurtulması için Divan'a vardığında Boynueğri Çavuşbaşı,

"Sabr eyle Paşa'nın işi vardır" der. Divane, Çavuşbaşıya,

"Sen bok yeme, Paşa beni bekler" deyince Divanda bulunanların hepsi gülümserler.

Hemen Mustafa Paşa Divane'nin feryadı ve şakasını duyup,

"Nedir Çelebi?" der. Çavuşbaşı erken davranıp,

"Sultanım, Çelebi'nin annesini borçlu olduğundan hapsetmişler, bırakılmasını ricaya gelmiş" deyince,

"Yalan söyler anam borçlu değildir bok yer, anamı, tütün içerken tutup zindana kodular, avratlar zindanından çıkarıp erler zindanına kosunlar zira babam yoktur" der. *[115b]*

Bu şekilde rica edip Çavuşbaşı ile bu tür tartıştığından bütün Divan erbâbı gülmekten kırılırlar.

Kara Mustafa Paşa zevkinden Divane'ye bir avuç hediye verir, annesinin serbest bırakılmasını buyurup,

"Annesini bir adama versinler" diye kethüdasına tenbih eder, zira Kara Mustafa Paşa, divanelere çok inanırdı.

Üçüncü seyirlik: Her zaman her işte bulunmak huyu idi. Çoğunlukla ölünün önü sıra müezzinler ile beraber fodullanup tuhaf sesler çıkarır ve kayığa girip kürek çekerdi.

Gariplik: Bir gün bu Divane, Nesim adlı bir Yahudi'nin cenazesine 300 çufut ile rastgelir. Koca Divane, Yahudilerin içine girip başındaki bostancı külâhını bir Yahudi'nin başına giydirir, Yahudi'nin şapkasını kendi başına giyip çufut ölüsü önü sıra müezzinlik ederek geçerken Yahudiler bağırıp "Bre Çelebi çufuttur, Müslüman değildir" dedikçe kimine balgam kimine sümük atarak kimine tokat vurur. Yahudi tabutu altından geçmek isteyince çufutların aklı başlarından gidip tabutu anayol üzere bırakırlar. Meğer Yahudilerin batıl inançlarınca bir Müslüman, Yahudi ölüsünün altından geçse yahut üstünden atlasa o ölü cadı olup cehennemlik olur. Bu hâl üzere meydanda kaldı. Sonunda Divane'yi bazı Müslümanlar birkaç kuruşa

barıştırdılar. Barıştan sonra yine erkeklik organını çıkararak Yahudi leşi üzerine sepe sepe işeyip başında şapka ile kaçtı. İşte böyle bir büdelâ can idi. Bu gibi özelliklerini yazsak uzun bir kitap olur. Nasreddin latifeleri gibi cümle şakaları taklitçi ve güldürücüler arasında meşhurdur. İleri gelenlerin toplantılarında söylenirdi. Ancak boş divane değildir.

Dördüncü menkıbe: Bir kere üç gün üç gece "Kızıladalar'da yangın vardır" diye bağırdı. Divane sözüdür diye kimse dinlemedi. Allah'ın hikmeti dördüncüsünde (---) tarihinde büyük bir yangın oldu. Odunkapısı'ndan tâ Yedikule yakınına, bir tarafı Molla Güranî'ye varıp üç gün üç gecede karar etti. Yani bu derece boş divane değildir. Bunun da ne tarafta gömülü olduğunu bilmeyiz.

.....(16 satırlık yer boş)..... *[116a]*

[Sultan IV. Murad döneminde vefat eden ulemâ ve şeyhler]

Kadızâde diye meşhur Şeyh Mehmed: Sultan IV. Murad Han'ın şeyhi idi. Sofyalıdır. Dragomanî Şeyhi Şeyh Ömer Efendi yerine şeyh oldu. Ayasofya'da Sofyalı Kadızâde diye meşhur olan zâhir âlimlerinden idi. Bazen tevhid ehli sufilere taşcağız atardı. Onlar da ona karşılık tahta kakardı. Sultan Murad ile Bağdad Seferi'ne giderken Konya'da Hz. Mevlânâ ziyaretine varmadığı gibi varanları engelledi. Sonunda Murad Han ziyaret edip semâ ederken,

"Bre meded şeyhi çağırın. Gelip bu ney ve kudümü dinleyip semâ ve safayı görsün" diye haber gönderdiğinde gelmedi. Sonunda,

"Ya gelsin yoksa ayağını kırarım, yahut kendini bu dergâhta aşçı ederim" diye ısrarı üzerine dergâh kapısına gelir.

Padişah tarafından bir adam hışımla seğirdip giderken şeyhin göğsüne vurunca şeyh tepesi üzere yuvarlanıp ayağı kırılır.

Mevlânâ'yı ziyaret nasip olmayıp İstanbul'a geri döner. (---) yılı ortasında ölür. (---) gömülüdür. Ancak yüzyıl başında çıkan büyük şeyhlerin seçkini idi ki bunda olan fesâhat, belâgat, zekâ, asillik, fikir, sezgi ve dil açıklığı o çağda bir kimseye nasip olmamış idi. Bayezid Camii'nden Ayasofya Camii şeyhliğine nakledildiğinde sayısız adamlar Perşembe gününden Ayasofya'da itikafa çekilirlerdi. Âlim ve erdemli olduğundan başka üstadca pâk şiirleri vardır. İlmî mahlasını kullanır. Âşıkâne sözleri vardır.

Mevlânâ Niksârîzâde Mustafa Efendi: Âşıkpaşa avlusunda gömülüdür. 156 cilt muteber nefis kitap yazmıştır.

Mevlânâ Ak Hüsâmeddin: Selimiye Hamamı yanında kendi medresesinde gömülüdür.

Mevlânâ Kara Haşan Efendi: Karasi'dendir. Emir Buharî Tekkesi'nde medfundur. Zamanın bilginlerinden idi; ancak dehrî mezhebinden (dünyanın sonsuzluğuna inanlardan) değil idi.

Mevlânâ Cemâlî Hurrem Çelebi: Aksaraylıdır. Kemal Paşazâde yakınında gömülüdür. Tarihçi ve bilgin bir kimse idi.

Rûşenîzâdeoğlu Nimetullah oğlu Mevlânâ İbrahim: Eğrikapı dışında gömülüdür.

Mevlânâ Küçük Taceddin İbrahim Çelebi: Hamid (Isparta) diyarındandır. Zamanın biriciği idi. Edirnekapı dışında Emir Buharî zaviyesinde yatmaktadır.

Yusuf oğlu Mevlânâ Hatib Sinaneddin: Süleymaniye Camii'nin imamı ve hatibi idi. Beş vakti Süleymaniye'de kılıp camiden dışarı çıkmazdı. Sinan Efendi'nin hatipliğini, imamlığını ve güzel sesle Kur'an okuduğunu dinlemek için büyük bir cemaat gelir ve itikafa çekilirlerdi. Kabri, Selim Han Camii yakınında Koğacı Dede Mescidi alanındadır.

Hz. Şeyh Vefa oğlu fukaralar sultanı Şeyh Muslihiddin: Âşıkpaşa Türbesi'nde gömülüdür. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

İbretler ve eser sayfalarını seyreden görüş sahiplerine gizli değildir ki şeyhlerin silsilesi (zinciri) meşrep yönünden birkaç dala ayrılır

Açık ve gizli zikir dolayısıyla Nakşibendî ve Halvetî tarikatı diye ikiye ayrılır.

Halvetî tarikatı da birkaç bölüme ayrılır. Ancak *"Yaratılan canlar sayısınca Allah'a giden yol vardır"* mazmunu üzere binlerce tarikat (yol) vardır. Bunların hepsinden eskisi Hz. Muhammed'in tarikatıdır (yoludur). Bundan sonra Nakşibendî ve Halvetî, Bayramî, Vâhidî, Zeynî, Mevlevî, Rûşenî, Gülşenî, Bektaşî, Nimetullahî tarikatı ve Nurbahşî tarikatlarıdır ki çok ünlü olan bu tarikatlardan başka 140 tarikat daha vardır.

Hepsinin başı Nakşibendî tarikatıdır ki Hz. Ebûbekir'e ulaşır.

Bir bölümü Vâhidî'dir ki Hz. Ömer'e ulaşır.

Bir kısmı Zeynî'dir, Hz. Osman'a ulaşır.

Bir kısmı da Halvetî'dir ki Halvetî tarikatı ondan ayrılmıştır. Bu da Hz. Ali'ye ulaşır.

İstanbul'da ilk tarikat şeyhi olan Habîb-i Karamanî hazretleridir. Vefat edince Eyüpsultan karşısında Sütlüce adlı kasabada Caferâbâd Tekkesi yakınında gömülüdür. Hayatlarında 70.000 dervişe sahipti.

Sonra yerine Kocamustafapaşa Tekkesi'nde halifesi Şeyh Üveys, şeyh oldu. Eski tekkedir ki kefere zamanında Kızlar ma-

nastırı idi. (---) tarihinde Harun Reşid İstanbul'un yarısını barış ile ele geçirince tekke ve kale yaptı. *[116b]* Fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed tekke yaptı. Daha sonra Bayezid-i Veli vezirlerinden Koca Mustafa Paşa, cami ve imaret yaptığından Mustafa Paşa derler.

Bundan sonra İstanbul şehrinde Yahya-i Şirvanî'nin dört halifesi meşhur oldu. Sonra Zeynîler tarikatı ünlendi. On İki İmam gibi ve On İki Hadis imamı gibi on iki büyük şeyhleri vardır. Onlara şeyhler, Abadile derler. Allah'a hamdolsun çoğunu ziyaret etmek nasip olmuştur. Seyyid Yahya Şirvanî halifesi Seyyid Ömer Rûşenî'dir. Bundan Seyyid İbrahim izin aldı ve Rûşenî'den Gülşenî tarikatı doğdu. Kendisi Mısır'da yatmaktadırlar. Gülşenî, Mevlevî, Halvetî, Kadirî, Cevletî ve Sinanî tarikatı (---) meşhur olmuşlardır.

Şairler sultanı Revanî ziyaret yeri: Edirne'de doğmuştur. İsimleri Şüca'dır. Süleyman Han hareminde yetişmişti. Sonra Kırkçeşme yakınında kendi camii avlusunda anayola bakan bir pencere içinde gömülüdür. Vefatına tarih,

İşidüp rûh-ı kudsi dedi târîh
Cinândan yana azm etdi Revanî. *Sene (---).*

Pâk şiirleri, sözleri ve toplanmış bir divanı vardır.

.....(23.5 satırlık yer boş).....

Allah'a hamdolsun İstanbul Kalesi içinde olan imaretleri, hayır eserlerini, ziyaretlik yüksek makamları, bütün eski yapıların hayır sahiplerini isimleri ile ve her yapının kapısı üzerinde olan sanatlı tarihleri yazıldı. Şimdi İstanbul surunun çevresinde olan yerlere geçelim. *[117a]*

İki yüz otuz beşinci bölüm
İstanbul dışında üç mevleviyet yerde, Karadeniz Boğazı'na kadar mamur ve İrem bağı gibi şehirleri, imaretleri, camileri ve diğer hayır yapıları ile ziyaret yerlerini tarihleri ile bildirir

Önce **Yedikule Kasabası:** kefere zamanında nazarete (karantina) yani taunlu (vebalı) yoldan gelmiş adam şehre girmeyip burada yedi gün kalarak İstanbul'a girdiği için bu yere nazarete derler. Fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed bütün debbağları, mezbahaları buraya koyup mamur etti. Deniz kıyısındaki kasabası bakımlıdır.

Bir camii, 7 mescidi, bir hanı, bir hamamı, 7 sebili, 3 tekkesi vardır. 300 adet Ahî Evran işyeri yani debbağ dükkânı vardır. 50 adet tutkalcı işliği vardır. Deniz kıyısında 70 adet kirişçi işliği

vardır. Ancak evli Mahallesi azdır. Hepsi bekârlar pazarıdır. Savaş veya çatışma olduğunda 5.000 güçlü-kuvvetli debbağ bekârı yiğitleri çıkar, her biri birer Ahî Evran'a benzerdir. Ancak bu kasabanın kötü kokusundan dolayı, dışardan bir kimse bir an dursa ölür. Onlara kötü koku misk ve amber gibi kokar. Misk kokulu adam yanlarına varsa hoşlanmazlar. Gayet eli açık adamları vardır. Cenâb-ı Allah mallarına Halil İbrahim bereketi vermiştir.

Meşhurdur kim önderleri ve kurucuları Hz. Ahî Evran, halifelerinin birine "Eteğindeki nedir?" diye sorar. Meğer halifenin eteğindeki köpek pisliği imiş. Utancından "Eteğimdeki kuruştur" diye cevap verir. Hemen Ahî Evran "İlahî mal ve rızkınız bereketli olup çok ola" diye dua ederler.

Bugün de debbağlarda eli açık, ikramı seven adamlar çoktur. Hacı Ali adlı bir debbağın kırk yıllık köpek pisliği vardır. "İngilizler 40.000 kuruş vermişler, ancak vermemiştir" diye meşhurdur.

Bu kasabanın dışında cana can katan bir çeşmenin kemeri altında dört köşe beyaz bir mermer üzerine mermer ustası bir kaz kuşu resmi yapmış ki diller ile anlatılmaz, sanki canlıdır. Halk arasında Kazlıçeşme adıyla ünlüdür.

.....(1 satırlık yer boş).....

İki yüz otuz altıncı bölüm
Yenikapı Kasabası'nın imaretlerini bildirir

Yenikapı'nın batısı dışında İrem gibi bir kasabadır. 500 kadar bağ ve bahçeli, gül-gülistanlı sarayları, evleri vardır. Merkez Efendi Camii, 7 zâviye, 1 hamam ve (---) mevlevîhanesi var. 70 adet Mevlevî dervişi odaları, semâhanesi, imareti ve etrafında yeşillik köyleri ve büyük ağaçlar ile süslenmiş büyük bir mevlevîhanedir. Âsârî adlı Bihzad'a denk, benzersiz bir ressam gelip bu dergâhın duvarının yüzüne kalın hat ile *"Ve hüve'l-azîzü'l-hakîm [O güçlüdür, Hakîm'dir]"* [Nahl, 60] âyetini yazmıştır ki sanki mucizedir.

Yine duvarın yüzüne kükreyen bir aslan resmi yapmış ki şanki Şattularap kıyısında av için dolaşır bir aslandır. Her gelen şair, aslana uygun beyitler yazmışlardır, diller ile anlatılmaz. Daha binlerce kıta şiirler yazılmış bir Mevlevî dergâhıdır. Bu kasabada 70-80 kadar da dükkân vardır. Âb-ı hayat suları meşhur ve boldur.

Yenikapı Kasabası'nın ziyaret yerleri:

.....(6.5 satırlık yer boş).....*[117b]*

İki yüz otuz yedinci bölüm
İstanbul surlarının dışında havadar ve lâle bahçesi olan Topçular Mahallesi

Fatih zamanında Rumeli tarafına sefer olduğunda topçu askeri burada çadırları ile durdukları için Topçular derler. Yüksek ve iç açıcı bir yerdir. Bağ ve bahçeli bin kadar köşkleri ve başka evleri vardır.

Nişancı Paşa Camii, yedi adet hanı, yedi mescidi, bir tekkesi, bir küçük hamamı, (Yeniçeri ağası Kara Çavuş yapısıdır) ve yüz adet küçük dükkânları vardır, ancak yine de her şey bulunur. Havasının tatlılığından başka suyu da Kırkçeşme suyudur ki âb-ı hayata benzer.

Melek Ahmed Paşa köşkü sanki bir melekler bahçesidir. Eski zamanlarda (---) (---) (---) (---) yapısıdır ki sanki bir kaledir. Çeşitli bölmeler, odalar, maksûreler ve hamamlar ile süslenmiş bir gül ve gülistanlı, bostanlı bahçedir. Burada çok hoş büyük bir havuz vardır. Eyüp nâibine bağlı başka subaşısı vardır. Gürci Paşa Sarayı ve Defterdar Nişancı Paşa Sarayı vardır. Bunun çeşmesinin tarihidir,

Nişânî fikr ederken bu binânın sâl-i garrâsın
Dedi mülhem anın târîhin de hayr-ı Sultânî. *Sene (---).*

Bu saraya yakın Beyzâde Çelebi Çeşmesi'nin tarihidir:

Dedi târîh-i binâsın Nâ'ilî
Âb-ı lâtif çeşme-i aynü'l-hayvân. *Sene (---).*

.....(6 satırlık yer boş).....

İki yüz otuz sekizinci bölüm
Sur dışındaki mahallelerden mamur Otakçılar

Fatih Sultan Mehmed Han devrinde Rumeli tarafına gidileceği zaman bütün çadırcılar Osmanlı otağlarını, burada kurdukları için Otakçılar derler. Havası ve suyu tatlı, cennet bahçeli iki bini aşkın köşkler ve başka evler vardır. Eyüpsultan mollalığı ve başka hâkim hükmündedir. Eğrikapı'nın bin adım batısında yüksek yerde kurulmuş, gönül açıcı ferah bir semttir. Otak Meydanı adıyla yemyeşil çimenlik mesire vadisi vardır. Zevk ve safa ehli ikindiden sonra o yere gidip dinçleşir, dinlenir ve cilvelenirler. Burada 4 cami, 17 mescit, 6 tekke vardır. Emir Buharî tekkesi hepsinden mamurdur. 3 han

vardır ancak saray hamamları çok olduğundan çarşı hamamı yoktur 100 kadar her çeşitten dükkânları vardır. Çarşı Camii (---) (---) (---) yapısıdır. Kalabalık cemaate sahiptir. (---) (---) (---) Tarihi budur. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Hüseyin Ağa Sebili'nin tarihi:

Görüp anı dedi bu abd-i za'îf
Târîh olsun sebili hûb u latîf. *Sene 1008 [1599-1600].*

Bu Otakçılar ile Edirnekapı arasında Emir Buharî Camii ve tekke ulu dergâhdır. Süleyman Han'ın Koca Mimar Sinan'ı yapısıdır.

.....(7 satırlık yer boş).....*[118a]*

İki yüz otuz dokuzuncu bölüm
Nişancı Paşa Kasabası

Sur dışının batı tarafında havalı yüksek bir dağ üzerinde cennet bahçeli 3.000 adet mamur ve süslü büyük köşklü büyük mahalledir. (---) camii vardır. Bunlardan,

Nişancı Paşa Camii: Sultan (---) (---) (---) tuğra çekme hizmetine memur idi. Kalabalık cemaate sahip rahat bir camidir. Yüksek bir tepe üzerinde yapılmış aydınlık yapı güzel bir camidir. (----) tarihi budur:

Nişânî fikr ederken bu binânın sâl-i garrâsın
Dedi mülhem anın târîhin hayr-ı Sultânî. *Sene (---).*

50 adet mescidi, 4 adet tekkesi, yeni yapılan bir hamamı ve 20 adet dükkânları vardır. Ancak hanları yoktur. Nişancı Paşa'nın gönül açan aydınlık bir hamamı vardır ki benzersiz cinsindendir. Eyüp'e yakındır. Süleyman Han asrında olduğundan Mimar Sinan yapısıdır.

.....(10 satırlık yer boş).....

İki yüz kırkıncı bölüm
Kûzeciler Kasabası yani Çömlekçiler Mahallesi

İstanbul Kalesi'nin batı tarafında İstanbul Halici kıyısında bir alçak düz yerde 4.000 haneli bağ ve bahçeli mamur, kat kat İrem sütunlu büyük köşkler ve yalılar ile bezenmiş, çiçekli bostanlar ile süslenmiş büyük bir şehirdir.

Bu mamur yerin dört tane iskelesi vardır. Biri Yâvedûd İskelesi, biri Defterdar İskelesi, biri Zal Paşa İskelesi, biri Hoca Efendi İskelesi.

Bu iskelelerin deniz aşırı karşı tarafı Hasköy ve Pirîpaşa kasabalarıdır ki kadın ve erkek fark olunur. Araları tuzlu denizdir. Bu kentin de subaşısı ve kadısı vardır. Eyüp mevleviyeti nahiyesidir.

Cami ve mescitleri vardır. Ancak hepsinden mükellef ve mükemmel **Zal Paşa Camii**dir. Bir İrem bağı içinde iki tarafı ana yol olan aydınlık bir camidir ki Osmanlı ülkesindeki vezir camilerinin içinde böyle aydınlık bir cami yapılmamıştır. 366 billûr cam ile süslenmiş ünlü bir camidir. Kuzey tarafından avlusuna (---). Altı tamamen talebe hücreleridir (öğrenci odalarıdır). Güney tarafındaki avlusuna (---) basamak merdiven ile çıkılır, zira bu camiin bir tarafı yüksek bayırlı zemindir. Eğer bu camiin tarzını, şeklini, yapısını olduğu gibi yazsak ciltli bir kitap olur. Bu camide olan mimarî özellik bir camide yoktur. Ölçülü kubbesinin dışında olan güzel tasarlanmış marifetler haddinden fazladır. Zamanımız mimarlarının öyle bir şirin işi yapmaya güçleri yetmez. Minberi, mihrabı ve müezzin mahfilindeki ince işçilikler, meğer Sinop Kalesi'ndeki minberde ola. Avlusunun üç tarafı medrese odaları ile süslenmiştir. Dört tarafındaki güllük gülistanlık içindeki bülbüllerin nağmeleri insana hayat verir. Tarihi budur: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Minaresi gayet sanatlı ve yüksektir. Koca Mimar Sinan bu cami yapılışında bütün ustalığını göstermiştir. *[118b]*

Defterdar Nazlı Mahmud Paşa Camii: Defterdar İskelesi kenarında eski yapı küçük bir camidir, ancak cemaati çoktur. Sultan (---) (---) (---) Han defterdarlarındandır. Kapısı üzere tarihi budur:

Ârifî güft beher o târîhi
İsm-i mescid makâm-ı Mahmûdest. *Sene (---).*

Eski yapı bir alçak minaresi vardır. Mimar Sinan yapısıdır. (---) (---) (---) camii, (---) (---) (---) camii, (---) (---) (---)

Bunlardan başka 170 adet mescit vardır. İmareti yoktur. Bir hanı ve 7 tekkesi vardır. Sultan Mustafa'nın tahta ilk çıkışında Yeniçeri Ocağı başçavuşu Kara Mezak adındaki Osman Han katili, Zalpaşa yakınında güzel çiçekli bir bahçe içinde bir mevlevîhane yapmıştı ki benzeri yok idi. Allah'ın hikmeti, bir gece büyük bir deprem oldu. Mevlevîhane yerle bir olup zemini çiçeklik iken bostan oldu. Hoş havalı bir hamamı var ki belde halkına açık aydınlık bir temiz hamamdır. Bu şehrin ana caddesinin iki tarafında 300 adet her esnaftan süslü dükkânları vardır. Bütün değerli eşyalar mevcuttur. Ancak bedesteni yoktur. Nalbant dükkânları gayet çoktur ve

geniştir. Bir ana caddenin iki tarafı da baştan başa, 250 adet çanakçı, bardakçı ve çömlekçi dükkânlarıdır. Kâğıthane ve Sarıyer çamurundan maşrapa, çömlek ve sürahiler yaparlar ki benzerleri ancak Çin ve İznik çinisinde olur. Ancak bunun amber kokulu toprağında olan özellik başka bir diyarın toprağında yoktur. Özellikle bir testi taze iken ondan su içenin dimâğı kokulanıp taze can bulur ve *"... Her diri şeyi sudan yarattığımızı..."* [Enbiyâ, 10] âyetinin sırrını açıkça görür. Bu işliklerde öyle yetişmiş ustalar var ki toprak bir testiyi kırk elli kuruşa satıp padişaha, vezirlere ve seçkinlere hediye götürürler. Bu derece olgun ve yetişmiş ustalar vardır.

Çömlekçiler Mahallesi'ndeki Halil Ağa Çeşmesi'nin tarihi:

Dedi târîhin Fedâyî hakîr
Ayn-ı pâk çeşmeyi mâ'ü'l-hayât. *Sene (---).*

Zalpaşa yakınında Sokullu Mehmed Paşa Çeşmesi'nin tarihi:

Hak kabûl eyleye kim dedi Nihâdî târîh
Kıldı bu çeşmei bünyâd Mehemmed Paşa. *Sene (---).*

Zalpaşa bitişiğinde Şah Sultan Çeşmesi'nin tarihi:

Teşne-diller dediler târîhini
Çeşme-i mâ'-i hayat-ı cân-fezâ. *Sene (---).*

Camiin yakınında Defterdar Nazlı Mahmud Paşa Çeşmesi'nin tarihi:

Temeddet bünyâdına târîh
Dedi târîh innehâ hayrun cemîl. *Sene (---).*

.....(11 satırlık yer boş).....

Zalpaşa Kasabası'nın ziyaret yerleri

Mevlânâ Muslu Efendi: *Şerh-i Miftah*'a hâşiyesi olan Balî Efendi'nin oğludur. Mimar Sinan yapısı olan Defterdar Camii avlusunda gömülüdür.

Kâfzâde Mevlânâ Ahmed Efendi: Defterdar Camii avlusunda gömülüdür. Sene 965 [1558]

Kâfzâde verâ-yı kâfa kadem basup kâfı kâf oldu kad.

(---) mahlasıyla güzel şiirleri vardır.

Mevlânâ Bâkî Efendi Muslusu: Zalpaşa yolu üzerinde gömülüdür.

Şeyh Pir Ahmed: Eşrefî tarikatındandır. Edirne'de Pir Ali Dede'nin halifesidir. Defterdar Camii karşısında yatar.

Şeyh Mahmud Karamanî: Niğdelidir. Defterdar Mahmud Paşa Dârülhadisi'nde muhaddis iken ölmüştür. Orada gömülüdür. *[119a]*

İki yüz kırk birinci bölüm
Büyük şehir [Eyüp]'ün cami, mescit, medrese, han, hamamları ve diğer imaretleri ile ziyaret yerlerini tarihleri ile bildirir

Eyüp şehri: İstanbul'un batı tarafında denizden dokuz mil uzak, karadan iki saat geride bir cennet gibi şehirdir. Ancak yine arasında boş bir yer yoktur. Baştan sona mamur, bakımlı, vezir, devlet adamları, seçkinler ve sultan yalılarıdır ki bu şehir İstanbul'a bitişiktir. Ancak başka hükûmettir.

Önce Fatih kanununa göre 500 akçe mevleviyettir, 700 parça köye hükmü geçer, 26 nahiye nâibi vardır. Adalet üzere senelik 10.000 kuruş hâsıl olur. Başka subaşısı ve mütevellisi hükûmet eder.

Bu şehrin dört tarafında sur yoktur. Kuzey tarafı İstanbul Halici'dir. Karşı tarafı, deniz aşırı Sütlüce Kasabası'dır. Bir ok atımı yerdir. Bu şehirde, müvellâ defteri üzre bağ ve bahçeli kat kat mamur 9.800 civarında köşkler ve başka evler vardır.

Bu şehrin uzunluğu, Haliç kenarınca Zal Paşa Camii'nden Kâğıthane yolu üzere Civankapıcıbaşı Sarayı'na kadar 3.000 adımdır. Ondan ötesi kiremit hanelerdir. Yine Zal Paşa'dan İdrisköşkü'ne kadar 3.000 adımdır. Yine Zal Paşa'dan Bülbülderesi'ne kadar 3.000 adımdır. Yine Zal'dan yokuş yukarı Nişancı'ya ve Topçular'a kadar 3.000 adım İrem bağlı büyük şehirdir. Bu büyüklükte olan,

Büyük Eyüp şehrinin içinde olan camileri bildirir

Önce **Eyüpsultan Selâtin Camii:** Bizzat Fatih Sultan Mehmed Han yaptırıp Ebû Eyyûb-ı Ensârî hazretlerinin ruhuna sevabını bağışladı. Deniz kıyısına yakın Ensârî Türbesi yerinde, düz bir zeminde büyük bir camidir. (---) kubbedir. Mihrap tarafında yarım bir kubbe daha vardır. O kadar yüksek kubbeler ve cami içinde asla sütunlar yoktur. Orta kubbe etrafında sağlam kemerler vardır. Minberi ve mihrabı sanatlı değildir. Sağ tarafta hünkâr mahfili vardır. İki kapısı vardır. Sağ tarafta yan kapı ve kıble kapısı. Bu selâtin camiinin bir yanından bir yanma uzunluğu (---) ayaktır. Kıble kapısından mihraba kadar genişliği (---) ayaktır. Kıble kapısı üzerinde bir parça mermer üzere celî hattıyla yazılan tezhipli tarihi budur:

Dedi târîhin tâ beyt-i atîk
Hamdülillâh beyt-i ma'mûr oldu bu
Dendi Kostantîne târîh-i âhirûn. *Sene (---).*

Bu camiin sağında ve solunda birer şerefeli iki yüksek minaresi var. Avlusunun üç tarafı medrese odaları ile süslenmiştir. Bu avlusunun ortasında bir cemaat maksûresi (Câmilerde etrafı parmaklıkla çevrilmiş biraz yüksekçe yer) vardır. Bu maksûre (---) adet ham mermer sütunlar üzerine oturtulmuş Havernak köşküdür. Bu dinlenme yeri ile Ebû Eyyûb kabri arasında göklere baş çekmiş iki çınar var ki her dalı dilberlerin kâkülleri gibi dağılmış olup gölgesinde kalabalık cemaat ibadet ederler. Bu avlunun da iki kapısı var. Ancak batı tarafı kapısından dışarı büyük bir avlusu daha vardır. İçinde dut ağaçları ve yedi adet büyük çınar ağaçları ile süslenmiş bir avludur. İki tarafında abdest muslukları vardır.

.....(1 satırlık yer boş).....

Kâğıthane yolu üzerinde **Şah Sultan Camii:** Bir bağ ve bahçe içinde aydınlık güzel bir camidir. Dört köşe balıksırtı çivit renkli has kurşun ile Mimar Sinan kapatmıştır.

.....(1 satırlık yer boş).....

Bu camilerden başka bu şehir içinde 1.080 mescit vardır. Bunlardan cemaati çok Düğmecibaşı Mescidi, Arpacıbaşı Mescidi ve Karcı Süleyman Mescidi. Bu mescitler Mimar Sinan yapısıdır.

Medreseleri vardır. Önce Eyüpsultan Medresesi ve Sokullu Mehmed Paşa Medresesi (---).

.....(2 satırlık yer boş)..... *[119b]*

Cümle (---) adet dârülhadis vardır.

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Cümle (---) adet dârülkurrâları vardır. Bunlardan, Hocazâde diye meşhur Sadeddin Hasan dârülkurrâsı ünlüdür.

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Sıbyan mektepleri vardır.

.....(1/2 satırlık yer boş).....

Vezir ve ileri gelen sarayları vardır. Ali Paşa Sarayı, Mimar Sinan yapısıdır.

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Ve yine zâviyeleri vardır.

.....(2.5 satırlık yer boş).....

Hanları vardır.

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Ancak bir imareti (aşevi) var ki gelen-gidenlere nimeti boldur.

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Fatih Sultan Mehmed Han'ın yapısı olan hamamı vardır. Havası ve suyu gayet tatlıdır. Erkek ve kadınlar için çifte çifte hamamdır. Hasta olan girse Allah'ın izniyle şifa bulur. Bundan başka 600 saray hamamı vardır.

.....(1 satırlık yer boş).....

Sebilleri vardır. Avlusundaki Sultan Ahmed sebilhanesinin tarihi:

Eyledi Sultân Ahmed şükr-i nu'mâ-yı celîl
Bin yirmi ikisinde yapdırıp bir nev-sebil. *Sene (---).*

Eyüpsultan Türbesi yakınında Kasım Paşa Sebili'nin tarihi:

Dedi târîhini Nihâdî içüp
Selsebil behişt-i âb-ı zülâl. *Sene (---).*

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Hayat suyuna sahip çeşmeleri vardır. İskelebaşı'nda üç köşeli Resûl Paşa Çeşmesi'nin tarihidir:

Bu Nihâdî dedi târîhi se tâ
Çeşmeyi pes üç taraf kıldı sebil. *Sene (---).*

Çarşıdaki çeşmenin tarihidir:

Kim Nihâdî dedi târîhin latîf
Oldu ayn-ı çeşmesâr-ı sel-sebil. *Sene 975 [1567-68].*

Pâk-i safî çeşme-i âb-ı hayât. *Sene 975 [1567-68].*
Oldu âb-ı kevseri âb-ı sebil. *Sene 975 [1567-68].*

.....(11 satırlık yer boş).....*[120a]*

Bin seksen beş dükkân vardır. Gerçi bedesteni yoktur ancak bütün değerli şeyler bulunur. Haffaf (kavaf) çarşısı, halis süt çarşısı ve masumlara (çocuklara) (---) çarşısı dört başı mamur ve donanımlı çarşılardır. Kaymağı, yoğurdu gayet lezzetlidir. Berber dükkânları da gayet süslüdür. Her Cuma gününde bu Ebû Eyyûb ziyaretine binlerce adam gelir, çarşı pazarda adam deryası olur. Kaymakçı dükkânlarının balkonlarında oturarak halis süt, beyaz peynir ve saf bal yiyip safa ederler.

Eyüpsultan Mesiresi: Önce Kâğıthane yolu üstünde Küplüce, Ayazma ve Halice bakan yüksek bir tepe üzerinde yüksek ağaçlar altında safa sürülecek bir mesiredir. Hayat suyu gibi bir ayazması

vardır. Sıtmaya yakalanan kimse üç hafta seher vakti içse Allah'ın izniyle şifa bulur.

Ağa Sekisi Mesiresi: Bu da Haliç'e bakan yeşillik yüksek bir yerdir.

Ceres Meydanı Mesiresi: Bu şehrin bitiminde Kâğıthane yolu üzerinde bir at meydanıdır. Her cuma binlerce süvari askerler toplanıp silahşörlük ederler. Acayip seyirlik yerdir.

Kalamış Mesiresi: Her zaman yüzlerce arkadaş kayıklara binerek bu adalarda kaya balıkları avlarlar ki, bu balıklar başka yerlerde olmaz. Gerçi çirkin görünüşlü, siyah renkli tuhaf bir balıktır ancak gayet lezzetli ve güç verici bir balıktır. Özelliklerinden birisi de asla balık kokusu olmaz. Ne kadar yenirse yensin, ağırlık ve yangınlık vermez.

Deniz Hamamı Mesiresi: Yine kayıklar ile bütün dostlar her cuma günleri bu Eyüp şehri önündeki adalar arasındaki haliçlere girerek birbirine hasret âşıklar aracısız birbirlerini kucaklayarak felekten kâm alırlar. Deniz yaratıkları gibi insanlar mavi futa ile yüzerler. Her adanın yeşilliklerinde yiyip içerek dünyanın gamını unutup can sohbetleri ederler. Bu gönül açıcı yer de bir diyara mahsus değildir, ancak Eyüp şehrine mahsustur.

Can Kuyusu Mesiresi: Eyüp'ün kuzeyinde mezarlık içinde birkaç ev vardır. Orada eski bir evde bir su kuyusu vardır. Bir adamın bir şeyi kaybolsa önce temiz abdest alıp o su kuyusu kenarında iki rek'at namaz kıldıktan sonra Fâtiha'yı okuyup sevabını Hz. Yusuf ruhuna bağışlayarak,

"Ey kuyu sahibi Hz. Yusuf-ı sıddîk aşkına olsun, benim filân akrabam yahut filân evlâdım veya kaybolan eşyam nice oldu?" diye kuyu ağzından aşağı bağırıp dura. Derhâl sorduğu kimseyi veya kaybolan eşyaları isim ve resmiyle hayatta, ölmüş, hangi diyarda, kim hırsızlık edip eşyanı çaldıklarını bir bir sayarak ince bir ses çıkar.

Acayip ve tuhaf hikmetli talih kuyusu mesiredir ki kim ne çeşit soru sorarsa ona göre cevap duyulur. Beş bilinmeyenden sorulduğunda, mesela bir kadın "Karnımdaki erkek midir?" diye sorsa "Azıcık ye" diye cevap gelir, başka haber çıkmaz.

Hakîr birkaç kere gördüm. Hatta bir kere "Bizim Osman dayımız hayatta mıdır?" dedim "Edincik şehrinde un alır, yakında size gelir" diye haber verdi. Gerçekten on üç gün sonra Osman Dayı geldi. Şaban ayının yedinci pazar günü "Nişlerdiniz?" dedim "Edincik'te un alırdım" diye yemin eyledi. Sözün kısası acayip bir can kuyusudur.

İdrisköşkü Mesiresi: Bayramiye tarikatından Şeyh İdris adında bir şeyh bir tekke yapmıştı. Bütün derviş dostlar orada toplanarak safa ederlerdi. Daha sonra Sultan Mustafa'nın tahta çıkışında bu şeyhe "Dinsizdir" diye iftira ederek tekkesinin evkafını harap, binasını toprak edip yerle bir ettiler. Hâlâ birkaç büyük ağaçları, yeşil sofaları, namaz seddi, tatlı çeşmesi ve büyük havuzu kaldı. Hâlâ yine İdrisköşkü adıyla bir mesiredir.

Kırkserviler Mesiresi: Havadar, yüksek, ağaçlık bir gezilecek yerdir.

Ağakârlığı Mesiresi: Yeşillik içinde bir yerdir ki sanki zemini yeşil bir kadifedir.

Bülbülderesi Mesiresi: Binlerce bülbülün nağmesinden insanda safa ve sevinç meydana gelir. *[120b]*

Bu şehrin suyunun ve havasının tatlılığından güzel kadın ve erkekleri övülmüştür. İleri gelenleri çoktur. Halkının çoğunluğu âlimlerdir. Onlara kurbancılar derler, zira bu şehirde kurbanhane vardır.

Bazı kimseler, "Eyüpsultan'a bir kurban ve yüz kurban adağım olsun" deyip kurbanhanede birer kurban kestiğinde yüzlerce yedirip içiren adamlar toplanırlar. Kurbanhaneden hissesini aldıktan sonra aç gözlülük edip koluna bir başka elbise daha giyerek "Bize de hissemizi verin" diye söylerler. Üç dört çeşit elbise ile hisse aldıklarından İstanbul zarifleri, Eyüp halkına Kurbancılar derler, ünlüdür.

Eyüp şehrinin övülecek şeyleri: Önce has beyaz ekmeği, kaymağı, yoğurdu, şeftalisi, kayısısı ve ekşi narı bir diyarda yoktur. Avludaki çınarlar üzerine yuva kuran balıkçıl kuşları her sene başlarından ikişer adet tellerini Eyüpsultan kubbesi üzerine bırakırlar.

..... (1 satırlık yer boş) .....

Hz. Ebû Eyyûb-ı Ensârî ve diğer büyük evliyaların ziyaret yerleri, âlimlerin, salihlerin, şeyhlerin, vezirlerin, devlet adamlarının ve diğer ileri gelenlerin mezarlarını tarihleri ile tek tek bildirir

Önce Ârif-i Samedânî (---) Hz. **Ebû Eyyûb-ı Ensârî:** Sahâbe-i kirâmdan ve Ensârdan olup hadis rivayetçisidir. Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde Resûlullah'ın devesini Cebrail yularından çekip bu Ebû Eyyûb evi önüne çökertmişti. Hz. Risâleti, bu Ebû Eyyûb evine misafir alıp kendisi başka bir eve göçtü. Hâlâ Hz. Peygamber'in kabr-i şerifi bu Ebû Eyyûb'un evinin yeridir ki, Hz. Ebûbekir, Resûl-i Kibriyâ'yı orada defnetti. Bu Ebû Eyyûb, Peygamberimizin böyle bir dostudur.

Peygamberimizden (---) hadis nakletmiştir. Sonunda Emevîlerden Muâviye'nin saltanat yıllarında, Hicretten sonra 52 [672] tarihinde Ebû Eyyûb, Mesleme ile iki kere Kostantiniyye üzere kumandan oldu. Barış ile Kostantin Kral'dan mallar alarak Şam'a gelmişti.

İkinci defada yine Ebû Eyyûb kumandanlıkla İstanbul'u kuşattı. Galata'yı fethedip İstanbul'u almak üzere iken kâfirler barış istediler. Barış gereği Ebû Eyyûb Ayasofya içinde ibadet edip dönerken kâfirler Eğrikapı'da bunları taşa tuttu. Ebû Eyyûb taş ile yaralanarak vefat etti. Başka bir rivayette ishalden öldü, derler.

Acı dolu hâlleri yukarıda yazılmıştır. Fatih Sultan Mehmed Han Gazi, (---) tarihinde İstanbul'u fethedince 77 büyük veliler ile yedi gün Ebû Eyyûb kabrini aradılar. Sonunda Akşemseddin hazretleri,

"Müjde olsun beyim, Resûlullah'ın alemdârı olan Ebû Eyyûb-ı Ensârî bu yerde gömülüdür" diye sık bir orman içine girdi. Bir seccade üzerinde iki rek'at namaz kıldı, selâmdan sonra bir secde daha etti ve sanki uykuya dalıp kaldı. Bazı kimseler,

"Efendi Eyyûb'un kabrini bulamadığı için utancından uykuya vardı" diye nice ayıplayıcı sözler söylediler.

Bir saat sonra Akşemseddin hazretleri seccadeden başını kaldırdı. Mübarek gözleri kan dolu tasa dönmüş, surati ter içinde kalmıştı. Hemen Fatih'e hitap ederek,

"Beyim, hikmet-i Hudâ seccademizi tâ Ebû Eyyûb kabri üzere döşemişiz, hemen şu mahalli kazsınlar" deyince Şemseddin dervişlerinden üç kişi, ile Fatih ve Akşemseddin seccadenin altını kazdılar.

Üç arşın kazdıklarında bir yeşil somaki dört köşe taş çıktı. O taş üzerinde kûfî hat ile *"Hazâ kabru Ebû Eyyûb-ı Ensârî"* [Bu mezar Ebû Eyyûb-ı Ensârî'nindir] diye yazılmış.

O an o mermer taşı kaldırdılar. Bunca seneden beri Eyyûb'un vücudu safran ile boyanmış kefen içinde taptaze bulundu. Mübarek sağ ellerinde bir tunç mühür vardı. Bu yeşil renkli taşı yine eski hâline koyup kapattılar.

Bütün Osmanlı askerleri gözleriyle gördüler, kazılan toprağı tevhit ve zikirlerle yine doldurup bütün müminler ziyaret ederek nur dolu türbenin temelini attılar. Bugün üzerinde bulunan nur dolu türbe, cami, medrese, han, hamam, aşevi, çarşı ve pazar tümü Fatih Sultan Mehmed'in yapısıdır.

Ancak Fatih'ten *[121a]* beri ne kadar sultanlar gelmiş ise uğurlu olur diye birer eser ekleyerek cennet gibi kutsal bir makam olmuştur ki nur dolu türbesi bir cennet bahçesi içinde kalmıştır. Kabri dehlizi-

nin pencereleri camiin avlusuna bakar. Bütün duvarları kâşî çini ile süslenmiş nurlu bir türbedir. Nurlu kabrinin bahçesi fırdolayı saf gümüş örgü ile yapılmıştır.

Kutsal başları tarafındaki aleminin dört tarafında olan gümüş ve altın şamdanlar, kandiller ve adam boyu kadar yaldızlı şamdanlar üzerinde beyaz mumlar, çeşit çeşit buhurdanlar mücevher gülâbdânlar ile dolu bir mübarek kabirdir.

Burada olan hüsn-i hat kelâm-ı izzetler meğer Düldül süvarisi Allah'ın arslanı Ali *Kerremallâhu vechehu*'nun kabr-i şerifinde ola.

Eyyûb Sultan kabrinde olan hediye yadigâr sanatlı ve kıymetli avizeler meğer Sultan Ahmed Camii'nde ola. Kutlu ayağı tarafında bir su kuyusu vardır. Bütün ziyaretçiler uğurlu olsun diye suyundan içerler, hafakan hastalığından Allah'ın izniyle kurtulurlar. Bu türbenin duvarlarında olan tezhipli levhalı hüsn-i hatlar meğer İmam Rıza meşhedinde ola. Bu türbenin tarihi:

.....(1.5 satırlık yer boş).....

Âlimlerin ve fâzılların sultanı Mevlânâ Ebûssuûd Efendi *Allah bol bol rahmet eylesin* **ziyaret yeri:** İstanbul yakınında Müderris adlı bir köyde doğmuştur. Hz. Peygamber'den beri böyle bir faziletli gelmemiştir. Âlimler arasında ikinci İmam-ı Az'am'dır. Muteber bir tefsiri vardır. Üç bin ilimden ve 1.700 tefsirden alarak bir tefsir yazmıştır ki hâlâ âlimler arasında tutulur ve meşhur olup ona denk bir tefsir yoktur. Süleyman Han asrında şeyhülislâm idi. Zâhir âlimlerinden olduğundan dervişleri kötülerdi. Sonunda İbrahim Gülşenî hazretleri, Süleyman Han'ın huzurunda Ebûssuûd Efendi'yi tasavvuf ilminde irşâd etti. Bunun üzerine "Tevhid devr ehline helâldir" diye fetvalar verdi.

Ümm-i Sinan hazretlerinin ölüsünden irşâd olup Sinanî tarikatı üzere vefat etti. Gerçekten hayatında asrın biriciği olup mızrak ve kılıç idi.

Mevlânâ Mehmed Münşî güftesiyle, *Ebûssuûd Tefsiri*'nin tamamlanmasının tarihi:

Tâc-ı tefsîr-i kelâm-ı mu'ciz. *Sene 972 [1564-65].*

Feyzullah Efendi güftesiyle (---) sene vefatına tarihtir:

Mâte ferdü'z-zaman Mevlânâ. *Sene 982 [1574].*

Diğer tarih:

Monlâ Ebûssuûd'a ola makâm cennet. *Sene 982 [1574].*

Diğer tarih:

Müftî-i zaman eyledi azm-i ukbâ. *Sene 982 [1574].*

.....(1 satırlık yer boş).....

Mübarek kabri, Ebû Eyyûb civarında Sütçüler Çarşısı içinde kubbesiz demir pencere içinde mermer direkli nurlu bir yerdir. Bütün yakınları ile o makamda sonsuza kadar karar etmişlerdir. Yanında zâviyesi, sıbyan mektebi ve sebili vardır, ki herkesin ziyaret yeridir.

Ebûssuûd Efendi oğlu Mevlânâ Abdülkerim Mehmed Çelebi: Yüce atası yanında gömülüdür.

Sahib-i hurûc Timur Han oğlu Hüseyin Baykara oğlu Bedîüzzaman kabri: Bu Bedîüzzaman, (---) Han'ın Tebriz şehrinde ayağına yüz sürerek İstanbul'a birlikte gelmiştir. Vebadan vefat edip Eyüp avlusunda gömülmüştür.

.....(8 satırlık yer boş).....*[121b]*

Şeyh Ömer Bâkî ziyareti: Müftü Ahmed Efendi'nin küçük kardeşidir. Eyüp Camii'nde vâiz iken 1020'de [1611] öldü. Eyüp civarında gömülüdür. Gönül gözü Ömer'in gözü gibi açık olarak Acem ülkesinde seyahat ederken Ömrî mahlasını kullanarak kurtulmuştur, zira Acem ülkesinde Ömer adı kullanılmamıştır. *Hâşâ sümme hâşâ* Ömer adına "Adıyaman" derler.

Mevlânâ Hocazâde Abdülaziz Efendi: Eyüp'te babasının yanında gömülüdür. Kardeşi Esad Efendi Rumeli kadıaskeri olduğundan tarih demişlerdir:

Bu iki sadra geldi nakkâd iki birâder. *Sene 1015 [1606-07].*

Azledildiği gün kardeşinin yerine Damad Efendi tayin olunup bu şekilde tarih denmiştir:

Azl-i azîzân
Nasb-ı dü-nâdân
Târîh-i îşân
Telvîs-i divan. *Sene 1017 [1608].*

Diğer tarih:

Besmele bâsı ile târîhin
Yazdılar Hocazâdeler ma'zûl. *Sene (---).*

Mevlânâ Sadeddin oğlu Mevlânâ fâzıl Ahmed Efendi, Hocazâde Efendi: Manada üstad Aristo ve Murad Han'ın hocası olan zamanın Sa'dının şerefli oğludur. Vefat tarihi:

Ve'msikû kavle Muhammedin aleyhi'l-fetva.
Sene 1010 [1601-02].

Eyüp Camii'nde cenaze namazını Üsküdarî Mahmud Efendi kıldı. Yine Eyüp civarında özel kabirlerine götürülerek babasının yanında gömüldü. Nazar ehlinin ziyaret yeridir. Bütün ilimlerden marifet deryası olmaktan başka pâk şiirleri vardır.

Hüsrev oğlu Şeyh âlim Ali Bey: Fâzıl Ali Bey diye ünlü olmuştur. Osmancık devrindeki Edebalı adlı zâtın soyundandır. Sultan Ahmed Han'ın tahta çıkışında Eyüpsultan'da Ahmed Han'ın beline bu zât kılıç kuşatmışlardır. (---) tarihinde geçici dünyadan kalıcı âleme göçtü. Yine Eyüpsultan Türbesi avlusunda gömülmüştür. Bu zât güzel özellikler ile meşhur ilahî ilim deryasına malik Allah adamı idi.

Şeyh Eyyûbî Mahmud Efendi: Halvetî büyüklerinden Yakub Efendi halifesidir. Yine Eyüp'te Cezerî Kasım Paşa Camii'ne yakın bir mescit ve aydınlık, tatlı bir tekke yapmıştı. Gönül açan o makamın avlusunda gömülmüştür.

Şeyhler şeyhi, tecvit ve kıraat sahibi Hz. Ahmed Efendi El-Mısrî: Padişah hocası ve dârülkurrâ sahibi idi. Rum'da Kur'an-ı Kerimi kıraat ile okumak bu zâttan kalmıştır. Eyüpsultan Camii'nin imamı iken 1000 [1590-91] tarihinde öldü. Sokullu Mehmed Paşa Türbesi sahasında yatmaktadır. Bu hakîrin üstadı Evliya Efendi'nin üstadıdır. *Allah ikisine de rahmet eylesin.*

Şeyhülislâm Hamid Efendi: Eyüp'te yatmaktadır. İstanbul'da Filyokuşu'nda camii ve medresesi var. Hakîr Evliya, o medresede bir odada kalıp Ahfeş Efendi adlı büyük hocadan yedi sene bazı ilimler okuduk, kutlu yerdir.

Merhum Hamid Efendi'nin ölümüne tarihtir. Hamid Efendi öğrencisi Vankulu Mehmed Efendi güftesi:

Müftî-i dîn-i Ahmed Hâmid Efendi çünkim
Etdi güzer cihândan ukbâya oldu mes'ûd

Seyrimde gece gördüm bir gülistânda anı
Anda Habîb-i ekrem ashâbı cümle mevcûd

Dedim ki bu kadardır oldu makâm-ı Hâmid
Hâtif'den erdi târîh hâzâ makâm-ı Mahmûd.

Sene 985 [1577].

Mevlânâ Hocazâde Mes'ud Çelebi: Eyüp'te babasının yaptırdığı mektep alanında gömülüdür.

Mevlânâ Sarı Muslihiddin: Amasyalıdır. Eyüp civarında bir pencere içinde gömülüdür. Çok güzel Farsça bildiğinden zarif bir şekilde Farsça konuşurlardı.

Mevlânâ Abdullah Martaloszâde: İstanbul'un temiz toprağındandır. Eyüp Türbesi 'yakınında Hamid Efendi yanında gömülüdür. Gerçekten ilmi ve erdemi ile meşhur idi.

Hocazâde diye bilinen, **Mevlânâ Sa'deddin Hasan:** Ayasofya Camii içinde abdest tazelerken dünyadan el yudu. Eyüp'te yaptırdığı dârülkurrânın avlusunda, ıtırlı temiz toprakta gömülüdür.

Kıbrıs adasının fatihi Kara Mustafa Paşa mezarı: II. Selim'in veziridir. Eyüp avlusunun sol kapısının iç yüzünde yüksek bir kubbe içinde gömülüdür. gazâ ettiği ok ve yayı başı uçunda asılıdır.

Mevlânâ Saçlızâde Abdülevvel Efendi: Eyüp civarında gömülüdür.

Mevlânâ Pir Mehmed Azmi Efendi: Defterdar Pir Ahmed Çelebi'nin oğlu Azmi Efendi, Kıbrıs'ı tahrir ederken bu beyt tarih olmuştur:

Nizâm-ı sübha-i ömrü erüp encâma hatm oldu
Anınçün makta'-ı itmâmına târîh nazm oldu.

Diğer tarih:

Rûh-ı pâkîne dembedem rahmet. *Sene 1040 [1630-31]*

Vefatına tarihtir:

Azmî dâr-ı alâya azm etdi. *Sene (---).*

Eyüp'te gömülüdür.

Güzel Siyavuş Paşa kabri: Süleyman Han veziridir. *[122a]* Çarşı içinde yüksek bir kubbede bütün yakınları ile gömülüdür. Ana caddeye bakan penceresi üzerine yazılan tarihtir, (---) (---) (---). Mimar Sinan yapısıdır.

Mevlânâ Babazâde Mehmed Efendi: Lârende Kalesi'ndendir. Eyüp'te özel bir mezarlık içinde gömülüdür.

Hubbî mollasıdiye meşhur **Abdullah oğlu Mevlânâ Mehmed:** Eyüp'te müstakil türbesinde gömülüdür.

Mevlânâ Mehmed Bâkır, meşhur Düğmecizâde kabri: Acem Irak'ındandır. Allah'ın hikmeti Acem şehzâdesi Haydar Mirza'nın öldüğü saat bu Mehmed Bâkır da ölünce iki Acem çocuğu sanki anlaşmışlar diye İstanbul zarifleri içinde nice dedikodu ve lâtife oldu. Eyüp'te yatmaktadır. Bakî Efendi güftesi:

Şadumân olsun Acemler gözleri aydın yine
Mir-i Haydar nûr-i çeşm-i Hüsrev-i İran gelür.

diye beyit denilmiştir. Daha sonra Kızılbaşlar kemiklerini çalarak Acem'e götürmüşlerdir.

Mevlânâ Hâcegîzâde Mustafa Efendi ziyareti: Eyüp'te gömülüdür. Büyük erdem sahibi ve temiz hal ile ünlüydü.

Mevlânâ, fâzıl, aziz Hacı Müeyyed oğlu Abdülkadir yani Şeyhülislâm Şeyhî Efendi: Eyüp Türbesi civarında gömülüdür.

Mevlânâ Tevkii Feridun Beğ türbesi: İsmi Ahmed'dir, Çivizâde yetiştirmesidir. Eyüp Türbesi civarında özel türbesi vardır. III. Mehmed nişancısı olduğundan Mehmed Han'ın tahta çıkışına sanatlı tarih demiştir. Tarih budur:

Atâ bahş oldu ihsânına târîh
Cülûs-ı sâline şemşîr-i İslâm. *Sene 982[1574].*

Şeyh Baba Mahmud Efendi ziyareti: Filibelidir. Âlim, fâzıl ve şair bir kimse idi. Nice teliflerinden başka *Ebûssuûd Tefsiri*'ni yazdı. Edebî yazıda, aruz ilminde ve başka fenlerde ikinci Molla Câmî idi. Belki daha üstün idi. Eyüp civarında bulunan kabri âlimlerin ziyaret yeridir.

Gazi Palak Mustafa Paşa ziyareti: Süleyman Han veziri kaptan paşalarındandır ki İstanbul'dan kırk parça kadırga ile Septe Boğazı'ndan mühimmat ve cephane ile çıkıp Mısır ceziresini Habeş burnunu dolaşarak Lahsa ve Basra'dan Bağdad altına yirmi parça kadırga ile Süleyman Han'a ulaşıp Bağdad fethinde bulunan Palak Mustafa Paşa'dır. Hizmeti karşılığında Mısır verildikten sonra İstanbul'da kubbe veziri iken öldü. Eyüp avlusunda Hünkârkapısı dışında özel kubbesi içinde gömülüdür.

Tevkii Celâl oğlu Kandî Mustafa mezarı: Eyüp'te kardeşi Salih Efendi ile yaptırdığı camiin sahasında gömülüdür. Ölüm tarihidir:

İlâhî rahmet eyle Mustafa'ya. *Sene (---).*

Tarih konusunda pek çok eserleri vardır.

İbnü'n-neccar oğlu Mehmed oğlu Mevlânâ Mehmed: Karaman'dan çıkmıştır. Pâk mezarı Eyüp'tedir.

Mevlânâ Cafer Efendi ziyareti: Ebûssuûd Efendi'nin amcası Abdünnebî Efendi'nin oğludur. Eyüp'te Cezerî Kasım Paşa avlusunda gömülüdür.

Mevlânâ Mahmud Emin Karabağî mezarı: Şirvan'da Karabağ'dandır. Eyüp'te Şah Sultan Camii karşısında gömülüdür.

Abdülaziz oğlu Mevlânâ Ali meşhur Ümmüveledzâde: Eyüp'te Ebûssuûdzâde Mehmed Çelebi'nin yanında gömülüdür, sene 981 [1573-74].

Sadeddin-i Sânî oğlu Mevlânâ Esad Efendi kabri: Eyüp'te şerefli babası ve şanı yüksek kardeşinin yanında gömülüdür. 76 hâssa (bir şeyde bulunup başkasında bulunmayan) üzere herkesçe övülen yapıtları vardır. Sanki ikinci Ebûssuûd idi.

Mevlânâ Seyyid Kasım Gubarî kabri: Diyarbakırlı idi. Eyüp civarında gömülüdür. Bu molla ilim sahibi bir zât idi. Değerli bir edip, tatlı dilli ve akıllı olduğundan, büyüklerin meclisinde herkesi hayr ile anmayı, güzel şeylerle müjdelemeyi alışkanlık ettiğinden hüzünlü kişileri neşelendirirdi.

Mevlânâ fâzıl Salih Efendi kabri: Sultan III. Murad'ın hocası Sadeddin Efendi'nin dördüncü oğludur. Yaşı kırka ulaştığında 96 cilt muteber kitap yazmış idi. Bu kadar mansıplara mutasarrıf olup dünya meşgalesiyle uğraşırken ne garip ilahî kuvvettir ki sanki ikinci İmam-ı A'zam olmuştur. Vasiyetleri üzere Ebû Eyyûb-ı Ensârî yakınında babasının yanına defnedilmiştir.

Tabanıyassı Mehmed Paşa mezarı: Sultan IV. Murad'ın vezirlerindendir. Eyüpsultan Türbesi'ne bitişik bir köşede gömülüdür.

Mehmed oğlu Mevlânâ Ali: Osman Han Hocası Ömer Efendi'nin küçük kardeşidir. Eyüp civarında yatmaktadır. Gayet dindar bir kimsedir. Beş vakit [namazını] çoğunlukla Fatih Camii'nde kılar, daima hamd ederdi.

Seyyid Mehmed oğlu fâzıl Seyyid Mehmed ziyaret yeri: Hamid vilâyeti içinde Eğirdir adlı kasabada yatmakta olan *[122b]* Şeyh Hz. Burhaneddin'in asil oğludur. Mısır'da Nakibüleşraf Burhaneddin hazretleri de anılan sultanın saygın evlâtlarındandır. Anılan Şerif Mehmed Efendi, Eyüp'te hazırladıkları güzel kokulu türbede yatmaktadır. Şiir ve yazı yazmada yegâne, eğitimde zamanın biriciği idi. Pederimiz ile gayet iyi dostlukları var idi.

Hüsâm oğlu Mevlânâ Mehmed, meşhur Kara Çelebizâde Efendi: 1042 yılının Zilhiccesi'nde [09.06.1633-07.07.1633] vefat etti. Cenazesi Fatih'te kılınıp Eyüp civarında amber kokulu temiz toprağa sırlanmıştır (gömülmüştür). Yetmiş yerde hayır eserleri vardır. Bu hakîr çok ihsanın görmüşüz.

Mevlânâ Bitlice Mustafa Efendi: Eyüp'te gömülüdür.

Hânende Sütçizâde'nin ölüm tarihi:

Kıla mahâfil-i cennette Südcizâde makâm. *Sene (---).*

Sultan IV. Murad'ın musahibi Musa Çelebi'nin kabri tarihi:

Mûsa'ya cemâliyle tecelli kıla Bârî. *Sene (---).*

Recep Paşa sipahi zorbalarına katlettirdi. Musa'nın na'şını parça parça ederek İbrahim Paşa Sarayı'ndan Atmeydanı'na bıraktılar. Murad Han cenazesinde hazır bulundu. Eyüp'te anayol üzerinde demir bir parmaklık içinde gömülüdür. Yukarıdaki tarih, mezar taşında lâcivert altın ile yazılıdır.

Kara Monla Sümbül Ali Efendi'nin vefatına tarihtir:

Mürd-şod Monla Ali der-sâl-i mûş. *Sene (---).*

Eyüpsultan İskelesi yakınında III. Murad ve III. Mehmed veziri **Ferhad Paşa türbesinin tarihi:** Mimar Sinan yapısıdır. Nurlu türbesinin kapısı üzerine yazılmıştır.

Teng-mû ilhâmıyla İlmî didi târîhini
Eyledi Ferhad Paşa adn-i âlîde makâm. *Sene (---).*

Eyüp İskelesi yakınında, **Sultan İbrahim Han musahibesi Şekerpâre Kadın Türbesi'nin tarihi:** Kendisi IV. Mehmed Han devrinde İbrim'e sürülmüştü. Serbest bırakıldıktan sonra Mısır'da öldü, türbesi boş kaldı. Tarihi böyledir: (---).

Mevlânâ Gınâyî Efendi: III. Murad devri şairlerindendir. Ebû Said hanesi karşısında anayola bakan bir yerde gömülüdür. Ciltli divanı ve *Bahirnâme*'si vardır.

Eyüpsultan Çarşısı'nda **Kasım Paşa Türbesi tarihi:**

Diyelim rûhıçün Fâtiha dâ'im el açup
Adn-i a'lâyı makâm eyleye Kasım Paşa. *Sene (---).*

Kasım Paşazâde Türbesi'nin tarihi:

Dedi târîhi Nihâdî el açup
Fâtiha okuyalım rûhıçün. *Sene (---).*

Eyüp Ortayol tarafında **Selim ve Murad Han veziri Cafer Paşa Türbesi tarihi:**

Ederken âlemi seyr [ü] temâşâ
Adem iklîmine erişdi râhı

Bir eksikli Beyânî dedi târîh
Behîşt ola makâmı yâ İlahî. *Sene 995 [1587].*

Sokullu Koca Mehmed Paşa türbesinin tarihi: Mimar Sinan yapısıdır. Süleyman'a, Selim'e, Murad Han'a kırk yıl vezirlik edip sonunda Divanda bir eli kanlı deli serhadli bıçağıyla şehit olduğuna tarihtir:

Hükm-i Hak ile şehîd oldu Mehemmed Paşa. *Sene 987 [1579]*

Vezir türbeleri içinde bundan büyük türbe, imaret ve medrese yoktur.

Şeyh Baba Yusuf: Bayramî tarikatındandır. İdrisköşkü'nde gömülüdür.

Pertev Paşa Türbesi: Süleyman Han vezirlerindendir. Süleyman Han Sigetvar Kalesi altında öldüğü gün, Sigetvar'ı Süleyman Han'ın

ölüsü fethettiğinden başka bu Pertev Paşa 87.000 asker ile Erdel diyarı kalelerinden Göle Kalesi'ni Süleyman Han'ın öldüğü saat fethedip Sigetvar altında Sokullu Mehmed Paşa'ya müjde gelmiştir. Pertev Paşa vefat ettiğinde Eyüp'te defnedilmiştir. Koca Mimar Sinan, üzerine nurlu bir kubbe yapmıştır.

.....(7 satırlık yer boş)..... *[123a]*

İki yüz kırk ikinci bölüm
Sütlüce Kasabası'nın cami, mescit, medrese, han, hamam, tekke ve köşkleri ile ziyaret yerlerini tarihleri ile bildirir

Önce **Sütlüce Kasabası:** Eyüpsultan önündeki halicin karşı kuzeyinde erkek ve kadının belli olduğu Haliç kıyısında Galata mevleviyeti nahiyesinde, başka subaşı hakimli, 1200 bakımlı, İrem bağlı, köşkler ve başka binalar ile süslenmiş şirin bir kasabadır.

Acem dilinde "Kend-i şîr" derler. Arap dilinde "Rabta-i leben" derler. Türkçe'de "Sütlüce" derler. Rum'da "Galata" derler. Hepsi süt anlamındadır. Bu kasabanın otunun ve havasının letafetinden sütü halis olduğu için Sütlüce derler.

Buradan Eyüpsultan şehrine kayıklar ile geçilir. İkisinin arası sığlıktır, büyük gemiler gelemezler. Kâfirler zamanında burada zincir üzere büyük bir köprü varmış. Bugün kalıntıları bellidir. Buradan yine deniz ile Alibeyköyü'ne, Kâğıthane Köyü'ne ve kuzey tarafa dokuz mil anılan haliç ile iki taraftaki yeşillikleri seyrederek Kâğıthane'ye varılır. Sütlüce Kasabası bu Kâğıthane Boğazı ağzında kurulmuş, bütün evleri deniz kıyısından tâ Caferâbâd Dağı'na çıkıncaya kadar biri biri üzere Haliç'e ve Eyüp'e bakan bağlı ve bahçeli havadar yapılardır. Hepsi (---) mahalle ve (---) camidir.

Hepsinden mükellef kurşunlu, **Çavuşbaşı Camii:** Dört köşe, balık sırtı tahta kubbesi ve bir şerefeli ölçülü taş minaresi var.

Hekim Kaysunîzâde Mescidi: Süleyman Han'ın Mimar Sinan yapısıdır. Diğerleri mescittir.

Dört tekkesi, bir hamamı, bir hanı, 50 kadar dükkânı, İskele başında bir irfan ehlinin dinlenme yeri, gezinti sofası var.

Vezir saraylarından **Karaağac Yalısı:** Deniz kıyısında karaağaç ile çevrilmiş bir yalıdır. Daha önce **Defterdarzâde İbrahim Paşa bahçesi** idi. Sultan IV. Murad, bu bahçenin havası ve suyu hoş geldiğinden daima bu bağda içer eğlenirdi ve binlerce kayık peremeler ile Kâğıthane'ye gezintiye giden kimseleri seyredip armağanlar dağıtırdı. Hâlâ o İrem bağı Sultan IV. Mehmed Han'ın mülkü olup padişahlara mahsus bahçe oldu. Bostancı ustası ve hizmetçi bostancıları vardır.

Ebûssuûd Bahçesi: Bu da ona bitişik çam fıstığı ağaçları ile süslenmiş güllük gülistanlık bağdır. Ebûssuûd Efendi, *Tefsir*'ini bu bağda yazmıştır.

Buna bitişik, **Bezirgânbaşı Bağı:** Pek çok avlular ile süslenmiş bir yalıdır.

İbrahim Hanzâde Yalısı: Sokullu Mehmed Paşa yapısıdır. Burada olan çeşitli meyveler ve ibret verici çiçekler başka bir bağda yoktur.

Reis Şâmîzâde Yalısı: Yeni yapıdır ancak bahçesi yoktur.

Kemal Efendi Yalısı: Küçüktür.

Tekkelerinin en eskisi ve en büyüğü **Caferâbâd Tekkesi**'dir. Süleyman Han hademelerinden Cafer adlı zevk sahibi bir kimsenin hayrıdır. Şehrin yüksek bir yeri üzerinde yapılmış, çeşit çeşit yüksek ağaçlar ile süslenmiş, birçok avlu ve sofalarla bezenmiş bir yerdir. Süleyman Han bu tekkenin denize bakan bir köşesinde oturup dinlenirken Hindistan padişahından bukalemun nakışlı telâtin derisinden bir yemek sofrası, yüz Hıtâyî tabak, yüz adet kâse ve nice değerli yemek âletleri hediye gelir ki bu eşyaların hepsini bu tekkeye vakfeder. Daha sonra bu eşyalar, zorbalar asrında hazineye alınıp sofra ile bir şeftali çekirdeğinden bir derviş keşkülü kalmıştır ki çok gariptir. Hindistan'da yetişen şeftali çekirdeğinin yarısıdır. Hâlâ iki okka su alır. Kenarları altın ve dîvâre gümüş halhallar ile ibret verici bir Hudâ işidir. Yarısı hâlâ hazinededir. II. Selim bu keşkülden içki içmiştir. Gerçekten yek merdi kâse değil penç merdi kâseden fazla içki alır. Bu tekkenin parlak duvarlarında olan güzel yazılar ve ibret verici bukalemun nakışlı resimler hiçbir şekilde anlatılamaz. Hatta Nakkaş Ağa Rıza duvarın yüzüne siyah kalem ile bir kaya şekli üzerine vahşi bir keklik resmi yapmış ki, Behzad ve Mânî kalemini çekmede âcizlerdir. Bütün maarif erbâbının nazargâhı, dinlenecek ve gezilecek bir köşedir. *[123b]*

Hasanâbâd Tekkesi: Sultan IV. Murad zamanında Unkapanı'nın iç yüzünde Perviz Ağa adlı bir ağanın, eli açık ve zengin kölesi Hasan adlı bir köle yaptığından İstanbul zarifleri bu tekkeye **Niznâm-âbâd Tekkesi** derler. "Niznâm", Rusça'da "bilmem" demektir. Her yeri gören bir tepe üzerinde yeni yapı güzel bir tekkedir. Hayır sahibi hayatta olduğundan her ay başında gezinti sevenleri çağırıp hânende ve sâzendeler ile ziyafetler verirdi. Nice tekke gibi bahçeler vardır.

Bunlardan **Abdüsselâm Bahçesi Tekkesi:** İrem ağaçlığında insan kaybolur bir bağdır. Bütün zanaatkârlar burada gezinirler.

Ali Ağa bahçesi, Eski Yusuf bahçesi ve **Ganîzâde bahçesi.** Kuzey tarafı Okmeydanı'na, batı tarafı Eyüp tarafına bakan fıstık ve servi ağaçları ile süslenmiş bir bağdır.

Sütlüce Kasabası ziyaret yerleri: Önce Çavuşbaşı Camii alanında denize bakan, Süleyman Han hattatı, **Ahmed Karahisarî:** Kubbesi yoktur. Ancak dört köşe beyaz mermer sanduka içinde gömülü olup mezar taşında olan yazıları bizzat kendisi mermere yazmıştır. Gerçekten ibretle seyredilecek şekilde kazmıştır.

.....(1 satırlık yer boş).....

Bütün hattat ve maarif erbâbının nazargâhıdır.

Şairler sultanı Habîbî ziyaret yeri: Acem evlâdıdır. Gerçekten çok temiz şiirleri vardır. I. Selim'in nedimlerindendir. Bu Sütlüce'de Caferâbâd Tekkesi'nde gömülüdür. "Caferî mezheb olduğundan Caferâbâd Tekkesi'nde gömülmeyi vasiyet etti" diye iftira ettiler.

.....(2 satırlık yer boş).....

İki yüz kırk üçüncü bölüm
Kara Pirî Paşa Kasabası'nın imâretleri, bağ ve bahçeleri, haneleri ve mesire yerlerini bildirir

Bayezid Han ve I. Selim Han'ın veziri, Hz. Ebûbekir neslinden olan Kara Pirî Paşa buranın suyunu ve havasını beğenince bu güzel yerde bir bahçe yaptığı ve kasaba olunmasını ferman ettiğinden Pirîpaşa derler. Bin kadar bağlı bahçeli mamur haneleri vardır. Galata mevleviyetine bağlıdır, ancak başka subaşısı vardır. Bu kasaba içinde bir cami ve üç mescit var. Camii, Aynî Hatun yapısıdır. (---) ile örtülü bir tuğla uzun, ince, zarif ve ölçülü bir minaresi var ki hendese ilmini bilenler hayran olurlar. Kırmızı renkli ölçülü bir minaredir. Bu camii Serbevvâb Arslan Ağa adlı yiğit tamir etmiştir. Kapısı üstündeki onarım tarihidir:

Ser-bevvâb-ı der-pâdişeh-i âlem o kim
Şîr-i dildir Esedullâh denildi ana nâm

Çün tamam oldu bu cami dedi Hâtif târîh
Câmi-i has olup oldu bu câ-yı ubbâd. *Sene 1000 [1592].*

Turşucuzâde Hüseyin Çelebi Camii: Kiremitçiler içindedir. Mimar Sinan yapısıdır.

Bunlardan başka han, imaret, medrese ve kurrâ yoktur. Burayı Yahudi, Rum ve Ermeni kefereleri istilâ etmişlerdir.

Hamamı (---) ve iskele başında iki yüz kadar dükkânları vardır. Çoğu meyhane ve bozahanelerdir, zira lâtif limanlı ve deniz kıyısında olduğundan bütün gemiler burada kışlaya bağlanır. Gemiciler ise meyhane erbabıdır.

200 kiremitçi dükkânı vardır. Bu yerin denizi dibinden Temmuz'da Arnavut dalgıçları bir tür siyah çamur çıkarırlar ki bir diyara mahsus değildir. Daha sonra o çamuru gemilerden çıkarıp kaplara doldururlar. Kırk gün durup havalandıktan sonra işçiler çamurun içine girerek ökçeleriyle yoğurarak kiremit ve tuğla yapıp pişirdiklerinde Allah'ın emriyle siyah renkli iken kırmızı renkli kiremit olur. Bütün İstanbul binaları bu kiremitten örtüldüğü için İstanbul baştan aşağı kıpkırmızı görünür. Bundan dolayı Pirîpaşa Kasabası'nın kiremiti ve tuğlası meşhurdur.

Mesireleri ve bahçeleri hesapsızdır. (---) Ayazması adlı bir tatlı su kaynağı vardır ki *[124a]* Temmuz'da sıtmaya tutulan bir adam üç kere bu saf sudan içip yıkandıktan sonra kussa hastalığından kurtulur.

Rumların maşatları (mezarları) çoğunlukla burada olduğundan bu ayazmayı ziyaret ederler. Bu kasaba dışında, Yanova, Varat, Uyvar ve Girit Adası'nda Kandiye fatihi olan Sultan IV. Mehmed Han, burada bir bağ içinde bir saf su bulup bir günde bir hayat pınarı çeşmesi yaptırarak selsebil gibi akıttığına, çeşme üzerinde beyaz mermerde Teknecizâde Mustafa Çelebi hattıyla tezhipli lâcivertli süslü güzel tarihtir:

Bahtiyâ tahsîn edip Hâtif dedi târîhini
Oldu câri adlile Sultân Mehemmed çeşmesi. *Sene (---).*

.....(1 satırlık yer boş).....

Ziyaretlerini bilmiyorum.

.....(1.5 satırlık yer boş).....

İki yüz kırk dördüncü bölüm
Hasköy Kasabası'nda olan cami, mescit, tekke, han, hamam, dükkân, evler ve diğer imaretleri bildirir

Önce bu belde Hasköy namıyla bilinir ancak süslü bir şehir gibidir, zira 3.000 adet kat kat bağlı bahçeli güzel evleri vardır. Bazı bağlarında limon, turunç ve kebbât yetişir. Suyu ve havası tatlıdır. Denize karşı kurulmuş kat kat evleri vardır. Özellikle, Küpelioğulları Murdehay, Nesim ve Kemal adlı Yahudilerin hanelerinin imarı, bağ ve bahçelerinin baharı çeşit çeşit limonu ve ekşi narı var ki bir bağda yoktur. Bu kasaba, Galata mevleviyeti hükmünde naipliktir. Başka subaşısı ve yeniçeri çorbacısı kolluğu vardır.

Bir cami, İskele Mescidi ve Saraçhane Mescidi vardır. Bunlardan başka han, imaret ve medrese yoktur.

Ancak bir hamamı ve bir Müslüman mahallesi var. Başka 11 cemaat tabir ederler, Yahudi mahallesi var. İstanbul'da yangın olup Şuhudkapısı'ndan içeride oturan Yahudilerin evleri berbat olup yandığında yerinde Vâlide Sultan Camii yapıldı.

O Yahudi mahallesine baştan başa dükkânlar yapılıp Yahudileri bu Hasköy'e sürüleliden beri "Hasköy'de yirmi cemaat Yahudi fazlalaşıp hepsi 11.000 Yahudi oldu" derler. Sanki bu Selânik şehridir, yahut Arabistan'da Safet şehridir, onlar gibi Yahudilerle doludur. 7 kiliseleri, 12 sinagog ve hahamları vardır. İki mahalle Rumlar var ve üç kiliseleri var, bir mahalle Ermeniler var.

600 dükkân var. Gerçi bedesteni yoktur ancak bütün kıymetli şeyler bol bol bulunur. 50 dükkân debbağhane, 100 meyhane ve 3 bozahane var. Fakat Küpeli Yahudi'nin kokulu elma suyu ve Tiryandafile Rum'un misket şarabı, harâbâtî erenlerince meşhurdur, zira bağlarında olan misket üzümü meğer Akdeniz Boğazı'nda Bozcaada'da ola. Bu Yahudi çoçuklarının terbiye ettikleri şeftalileri hoş olur. Yer yer cana yakın Rum dilberleri vardır. Bütün Yahudilerin mezarları bu Hasköy dağlarında beyaz çakıl taşı gibi yere serilmiş yatarlar. Başka yerde olmak ihtimali yoktur. Üsküdar ve Galata'dan hep bu yere getirirler. Ancak birkaç senedir hahamları izin vermiştir. Hâkim izni ile başka yerde de maşatlık yaptılar. Bu Hasköy mezarlıkları yakınında "İne Ayazma" adlı bir tatlı su vardır, mahmûm-ı ribâ'a (bir tür sıtma) tutulan insan yedi kere içip yıkanırsa bu sıtmadan kurtulur. Rumların ziyaret yerleridir.

Hakîrin aşk âleminde olduğum bir cumaertesi gecesi buradaki Yahudi mezarlığı içinde "Gel tâliim gel" diye seslendim. Gulyabani bir dev belirdi. Korkumdan "Yâ Hafîz" ismiyle kaçıp bu İne Ayazma içinde o gece *[124b]* gizlenip bî-hûş olduğum maceram, inşaallah yerinde yazılır ki, yaratılmış bir kimsenin başına gelmemiştir.

..... (2 satırlık yer boş) .....

Bu Hasköy yakınında yine deniz kıyısında padişahlara mahsus **Tersane Bahçesi:** Önceleri kefere asrında da krallara mahsus bahçe imiş. Ancak fetihten sonra Sultan Fatih ilk defa otağını burada kurup gazâ malını Müslüman gazilere dağıttığından, fermanıyla mamur edilmiştir. Nice avlular, hamamlar, köşkler, çeşitli odalar ve sofalar, havuz ve şadırvanlar ile mamur hâle getirilmiştir. Satranç nakşı dikilmiş 12.000 servi ağacı kokusundan insanın dimâğı kokulanıp binlerce çeşit çeşit meyve ağaçları, çınar, salkım söğüt, şimşir ve fıstık çamları ile bu bağ süslenip sanki cennet bahçelerinden bir bahçe olmuştur.

Tanrı bilir bu bağda göklere doğru baş çekmiş öyle binlerce servi ağaçları var ki insan hayran olup şaşırır. Bu bağa asla güneş tesir etmez bir Acem gölgeliğidir. Gece gündüz fıskiyeleri selsebil gibi akmadadır. Sayısız güzel sesli kuşların ve bülbüllerin ötüşü insanın ruhuna gıda verir. Meyvelerinden sulu şeftalisi ve kayısısı ünlüdür.

İbrahim Han, deniz kıyısında bir İrem köşkü yapmıştır ki sanki Havernak köşküdür. Buranın denizinden bir tür deniz yaratığı çıkar, başka avcıları vardır. İstiridye derler inci sedefi kabuğu gibi beyaz kabuk içinde canlı bir mahlûktur. İçki içen kimseler zeytinyağıyla pişirilerek, yahut limon ile çiğce yiyerek içki içerler, güzel yemektir. Ancak içki içmeden bir adam beş on gün o istiridyeden yese her gece ehliyle (eşiyle) veya nâ-ehliyle beşer onar kere cimâ eder. Böyle bir yaratıktır ki Tersane Bahçesi önünde çıkan daha iyidir.

Bahçe üstadına, avcıları senelik 10.000 akçe gelir verirler. Bu bağın bir bahçe üstadı ve 300 halifesi var, hizmet ederler. Böyle bir Mehmed Han Gazi nazargâhıdır. Burada hünkârlara mahsus kayıkhaneler vardır. Padişah Yeni Saray'a veya başka yere gitmek istese kırlangıç kayığının kıçında cevahir kubbe altında mücevher taht üzere sade cura, zurna ve nakkare faslı ederek Haliç'in iki tarafında olan kat kat yalıları, bağ, bahçe ve tersaneleri seyrederek istedikleri yere giderler.

Bu Tersane Bahçesi'nde has ahur vardır. Burada safkan, soylu küheylân atlara binip bağın kuzey tarafında Okmeydanı'na çıkıp orada cirit ve çevgân oynatırlar. Dört tarafı böyle hıyâbân bağı gibi mesire yerleridir. *Allah ömrünü uzun etsin.*

Allah'a hamdolsun hakîr orada fakirâne çok ibadet etmişiz. Burada hizmet eden bostancıların hepsi tarikat erbâbı, salih kimselerdir, elbette berhurdâr olurlar. İstanbul fethedilince Akşemseddin hazretleri bu gönül açan yerde oturup olup çile-i merdân erbaîn çıkarırdı ve hizmet edenlere hayr dua ederdi. Onun için hizmetçileri mutlu bir şekilde ömür sürerler. Bizzat Fatih Sultan Mehmed, kutsal elleriyle yedi servi dikmiştir. Hepsinden uzun, düzgün ve yeşil servilerdir. Akşemseddin hazretleri de kutlu elleriyle bir servi dikmiştir. Allah'ın yaratması üzerine servi ağacı yeşil olur, ancak Allah'ın emriyle, bu serviyi Akşemseddin diktiğinden servi ak olmuştur. Çimşirlik havuzunun yakınında olan bu ağaç hâlâ zamanımızda seyirliktir.

İki yüz kırk beşinci bölüm
Kasımpaşa şehrinin bütün imaretlerini, hanelerini, İrem bağlarını, tersane ve ziyaret yerlerini bildirir

Önce bu Kasımpaşa eski zamanda mamur manastırlık imiş. Kâfirler arasında Ayalonka şehri adıyla meşhur imiş. Ancak fetih-

ten sonra Müslüman mezarlığı olması ferman olunur, zira Abdülmelik zamanında Mesleme ve Eyyûb-ı Ensârî, Harun Reşid ve Yıldırım Bayezid Han zamanında da İstanbul'un yarısı ve Galata'nın yarısı fethedildiğinde yine Kasımpaşa'da *[125a]* Tersane ardı tamamen mezarlık olup sahâbe-i kirâmdan ve onların soylarından pek çok saygın zâtların gömülü oldukları kesin olarak bilinmektedir. Hâlâ mezar taşlarında kûfî hattıyla yazılmış işaretler vardır ki herkes tarafından görülmektedir. Yukarıda ayrıntılarıyla yazılıdır.

Bu yüzden Fatih Sultan Mehmed de buranın mamur hâle gelmesine çaba göstermiş, tersane, bir kaptan paşa divanhanesi ve bir cami yaptırmıştır. Daha sonra (---) tarihinde Süleyman Han, dünyaya velvele veren şanı yüce bir padişah olunca devletinde İstanbul şehri insan denizi olup omuz omuzu sökmez olmuştu.

Vezirlerinden Anabolu fatihi Kasım Paşa'ya, Sakız fatihi Piyale Paşa'ya, Ahıçka fatihi Ferhad Paşa'ya ve Alâüddevle fatihi Ayas Paşa kullarına fermanları çıkıp Kasımpaşa şehrini mamur etmeye gayret sarfettiklerinden binlerce devlet adamı var güçlerini sarf edip nice bin evler, hayır eserleri yaparak mamur hâle getirdiler.

Galata mevleviyeti nâibi, kanun tarafından hâkimdir. Halk tarafından kaptan paşa, tersane kethüdası ve subaşısı hâkimlerdir. Hâlâ 10.085 bahçeli kat kat evler vardır. Merhum Koca Piyale Paşa kendi malı 12.000 tutsağa sahip olduğundan Kasımpaşa'nın tâ arka taraflarında bir cami, medrese ve tekke yaptırmıştır.

Piyale Paşa Camii: Bir saatlik yerde olduğundan camiin cemaati azdır. Sonunda bu camie çok cemaat peyda etmek için eski tersane boğazından denizi kesip denizi oraya götürdü. Böylece Haliç'in iki tarafı bağlı bahçeli kat kat evler olunca camiin etrafı mamur olup cemaati kalabalıklaştı. Piyale Paşa'nın ölümünden sonra Haliç temizlenmeyerek yağmur selinin çer çöpünden Haliç dolup pereme kayıkların girip çıkması mümkün olmayınca herkes evini ileriye yaptı. Bugün Haliç muattal kalmıştır.

Babam "Kasımpaşa Çarşısı içine Dört Ağızlı adlı kuyulara kadar denizin geldiğini bilirim" diye anlatırdı. Bugün padişahlar istese yine denizin iç kısımlara kadar akıtılması kolay bir iştir.

Tersane-i Âmire'nin vasıfları: (---) göz tersane Süleyman Han yapısıdır. Baruthane kulesi, yetmiş kaptan mahzenleri, kürekhane, yedi adet kurşunlu mahzenler ve yeni divanhane hepsi Süleyman Han'ın hayratıdır.

San Pavla Zindanı, Cirit Meydanı kasrı, Şahkulu kapısı, Meyyit İskelesi kapısı, hepsi Süleyman Han'ındır. Kaptan Paşa'ya 12.000 azebistan askeri, 150 enderun kaptanı, 150 bîrûn kaptanı ada-

larda, yetmiş sancak ve tuğ sahibi azebistan ağası, kırk sancak yerde halktan kürek çeken Azeb gelmesi Süleyman Han kanunudur. (---) adet tersane gözleri öyle mamur ki her birinin kemerleri, samanyoluna benzer.

Her gece her bir göze birer bekçi ve San Pavla Zindanı'na 300 azeb nöbetçi tayin olunur. Tersane kaptanlarının otuz beşi tersane gözlerinde sabaha dek kol dolaşırlar ve otuz beş kaptanı da askerleriyle şehirde kol dolaşırlar, zira Süleyman Han asrında Galata Kulesi ve Tersane zindanlarında 31.000 esir var idi ki devamlı ayakları bağlı ve gönülleri hasta esirlerdir. Yakaları bekçileri ve vardiyanları elinde, gözü yaşlı gönlü buruk esirlerdir.

Mahpushaneleri olan San Pavla Zindanı öyle bir şekilde yapılmış ki hiçbir şekilde insanın oradan kurtulması mümkün değildir. Zeyrek kuşu bile bu kafese girse uçması mümkün değildir, zira yerin altı bile kat kat büyük mermer döşenmiştir ki tünel kazmak da mümkün değildir. Bu tertip üzere Kasımpaşa şehri öyle mamur oldu.

Yedi dağın dere tepesi üzere hâlâ IV. Murad Han tahririne (yazımına) göre Kasımpaşa 11.060 hanedir. Süleyman Han çağında her mahalle camii, mescitleri ve tersane gözlerinde, her dükkânda ve her hane kapısı önünde birer kandil yanardı. Bu şekilde imar olmuş bezeli şehirde (---) adet Müslüman, 10 Rum keferesi ve 1 Ermeni mahallesi var ancak Yahudi yoktur, dükkânlarda oturup giderler. Bu şehrin dört tarafında kale yoktur ancak kaleden daha sağlam ve korumalıdır. Bu şehir, iskeleden Piyalepaşa Mahallesi'ne kadar (---) adımdır. Okmeydanı'ndan Galata sınırında dört yol ağzına kadar 9.000 adım yerdir.

Genişlik ve uzunluk olarak bu çapta olan büyük şehrin içinde en eski cami, **Koca Kasım Paşa Cami**'dir. Bir düz yerde dört köşe bir duvar üzere dört köşe balıksırtı tahta kubbeli tek kat eski bir camidir. İçinde asla direkleri yoktur. Dış avlusu çınar ve dut ağaçları ile süslüdür. Eskiden imareti var imiş, şimdi hastahanedir. *[125b]* Bir şerefeli ölçülü minaresi var, bir kıble kapısı var, bunun üzerindeki tarih (---) (---) (---) (---). Mimar Sinan yapısıdır. Avlusunda mahkeme vardır. Avlusunun sağında ve solunda iki kapısı var. Bu cami şehrin kalabalık yerinde olduğundan kalabalık bir cemaate sahiptir.

Kethüda Camii: Balıksırtı kurşun kubbeli ve bir minareli camidir.

Eski divanhanede ilk yapısı **Fatih Mehmed Han Camii,** bir küçük camidir.

Yeni divanhanede **Süleyman Han Camii.** Hâlâ bu iki cami hizmetçilerinin aylıkları padişah tarafından verilir, selâtin camileridir.

Şeyh Eyyühüm Efendi Camii: Cemaati gayet seçkinlerdendir.

Yahya Kethüda Camii: Mevlevîhane yakınındadır, balıksırtı kurşun kubbelidir, bir minaresi vardır.

Hacı Hüsrev Camii: Tatavla yolunda bir yokuşta kiremitli bir minareli camidir.

Hamdi Efendi Camii: Okmeydanı yakınında bir minareli kurşunlu camidir. Bu camiin sahibi, Emir Efendi'nin damadıdır. (---)

Emir Sultan Camii: (---) (---) yapısıdır. Yüksek bir dağın tepesinde dört köşe balıksırtı, bir minareli ve kurşun ile örtülü ziyaret yeri bir camidir ki ulu yerdir.

Kulaksız Camii: (---) yapısıdır. Bir minareli ve kurşun kubbelidir.

Sinan Paşa Camii: Bu da balıksırtı kurşunlu kubbedir. Avlusuna (---) basamak merdiven ile inilir. Bir tepe üstünde her tarafı gören aydınlık bir camidir.

Piyale Paşa Camii: Bir dere ağzında kıble tarafı yüksek bir set üzere sağlam bir camidir. Sakız fatihi, vezir Kaptan Koca Piyale Paşa yapısıdır. On iki yüksek kubbesi vardır. Kırmızı somaki büyük direkler üzerine oturtulmuş (---) adet kubbesi var. Mihrabı ve minberi sade güzelidir. Pencereleri tunçtur, demir değildir. "Bütün fethettiği kâfir kiliselerinin çanlarını getirip camiin pencerelerine kafes etti" diye söylerler. (---) adet necef ve moran camlar ile bezeli olduğundan gayet aydınlık camidir. İki kıble kapısı var.

Kapısı üzerinde Karahisarî hattıyla *"Selâmün aleyküm"* [Araf, 46] âyeti saf altın ile yazılmıştır. Dış dehliz sofaları üzerinde (---) adet petek direkler üzerinde kubbeler vardır. Bu sofaların mihrap duvarında baştan başa çeşit çeşit, şiirler, beyitler, mısralar ve büyük bir Ömer resmi (hat ile) yazılmıştır.

Bundan dışarı dehliz sofaları üzerinde (---) adet küçük direkler üstünde tahta tavandır. Bu cami tamamen saf kurşun ile örtülmüş nurlu bir camidir. Kıble kapısından mihraba uzunluğu (---) adımdır. Bir yanından bir yanına (---) adımdır. Dış büyük avlusunda, göklere baş çekmiş altı adet büyük çınarlar var ki her birinin dalları gölgesinde gezintiye çıkanlar yatıp dinlenirler. Bu avlunun da dört kapısı vardır. Batı tarafı kapısının sağ ve solunda kırk adet medrese odaları vardır. Allah'ın hikmeti, Piyale Paşa merhum bu camii yapmaya başladığında camiin kuzey tarafında yedi büyük küp altın bulmuştur. Küpleri bulduğu yer hâlâ bellidir ki, o küpler İstanbul'da Uzun Çarşı başındaki sebilhanesi içinde durur, mermer küplerdir. Böyle helâl mal ile yapılmış camidir. Bir tekke, kendisine bir mezar, bir hamam ve bir çarşı yapmıştır. *Allah rahmet eylesin.*

Bu camilerden başka (---) adet mescit vardır: Bunlar Piyale Kethüda Mescidi, Yahya Kethüda Mescidi, Şehremini Hüseyin Çelebi Mescidi ve Memi Kethüda mescididir.

..... (1.5 satırlık yer boş) .....

İlim medreselerinin vasıfları: Kasım Paşa Medresesi, camiin yol aşırısındadır ve Paşa Medresesi.

..... (1 satırlık yer boş) .....

Yetmiş sıbyan mektebi ve üç yerde dârülkurrâsı vardır. Gerçi halkı sefer erbâbıdır derler ama kâmil ve fâzıl çelebileri vardır.

Yirmi bir adet Halvetî, Celvetî, Uşşakî, Mevlevî ve başka tarikat tekkeleri vardır.

Hepsinden *[126a]* Hz. **Emir Sultan Tekkesi:** (---) tarikatına ait ulu tekkedir. Yüzden fazla oda ve dervişleri vardır. Her (---) gecesinde bütün dervişler *"Allahı zikredin"* [Bakara Suresi, 203] âyeti emrine uyarak zikir çekip vücutlarını yok ederek ihya ederler. Kaptan Halil Paşa, gazâ malı sarf eyleyip bu tekkeye tatlı bir su getirtmiş ve fakirlere imaret (aşevi) yapmıştır. Bu imaretin zengin ve fakir herkese nimeti boldur.

Kulaksız Tekkesi: Halvetî tarikatındır.

Sinan Paşa Tekkesi: Ümm-i Sinan tarikatındır.

Piyale Paşa Hamamı yakınında **Muabbir İbrahim Efendi Tekkesi:** Dervişleri gayet çoktur.

Hacı Haydar Bostanı yakınında Hz. **Uşşakî Efendi Tekkesi:** Ümmetin salihlerinden dervişleri var.

Mevlevîhane Tekkesi: Sultan IV. Murad Han çağında bizzat Abdi Dede hazretleri, dostlarının yardımları ile kendileri Ferhad gibi ırgatlık ederek yapmışlardır. Yüksek yerde bir Mevlânâ-yı Rumî Tekkesi'dir.

..... (2 satırlık yer boş) .....

[Hamamları]

Kasım Paşa Hamamı: Eski, hoş havalı, güzel binalı hamamdır ki suyu tatlıdır.

(---) Hamamı: Tersane Hamamı duvarı ardında bir küçük basık hamamdır, ancak gayet yerinde yapılmıştır.

Hekimbaşı Hamamı: Hikmetle yapılmıştır ki benzeri yoktur. Ancak o kadar büyük hamam değildir. Lâkin suyu lezzetlidir.

Kulaksız Hamamı: Malzemeleri, çarşafları ve hizmetçileri pak ve temiz, dellâkları çevik olup herkese hizmet ederler. Ancak Kulaksız Hamamı olduğundan hizmetçilerinin çoğu sağırdır.

Piyale Paşa Hamamı: Gayet tatlı ve aydınlık hamamdır ki herkesçe meşhur lâtif hamamlardan biri de bu hamamdır.

..... (1 satırlık yer boş) .....

Mamur olan sarayları bildirir: Önce Piyale Paşa Sarayı, Kara Hoca Sarayı, Kurd Çelebi Sarayı, Hüseyin Ağa Alisi Sarayı ve Sıçan Halife Sarayı.

..... (1.5 satırlık yer boş) .....

Sebilhaneler: Tamamı,

..... (5 satırlık yer boş) .....

Can bağışlar çeşmelerden Hacı Ahmed Çeşmesi'nin tarihidir,

Kandî-i dâ'î dedi itmâmının târîhini
Hacı Ahmed Çeşmesin cârî ede dâ'im lâtif. *Sene (---)*

Dinlenme ve mesire yeri olan tekkeler

Bu tekkelerin en eskisi **Tîr-endâzân Tekkesi**'dir. İlk başta Fatih Sultan Mehmed yapmıştır. Ayasofya'dan putları çıkarıp Okmeydanı'nda bu puta sepeti mahalline koydu. Haftada iki gün bütün gaziler bu putlara oklar attıkları için hâlâ puta oku derler, bir tür sehm-i kazadır. O zamanlarda kemandâr (yaycı) ve okçuların sohbet etmeleri için bu tekke yapıldı. Daha sonra Bayezid Han-ı Veli yaycı ve okçu olduğundan kemankeş Hattat Şeyh hazretlerinin özendirmesi ile bu tekkeyi genişletti. Zamanla bu tekke yer yer yıkıldı. Sultan IV. Murad da ok atıcı olduğundan bu tekkenin onarılmasını ferman edince Musahip Silahdar Mustafa Paşa tamir etti. *[126b]* Tîr-endâzân Tekkesi'nin tamirine tarih:

Himmet-âbâd-ı cedîd oldu binâ-yı tekyegâh. *Sene (---).*

Bundan aşağı **İne Ayazma Seyirliği:** Maceramız olan yerdir. Gerçi imaretinden bir belirti yoktur ancak büyük ağaçların gölgesinde bir ayazmadır. Bazı dostları için lâcivert peştemala sarılmış billûr gibi beyaz dilberler seyr olunur bir vakitli vakitsiz dinlenme yeridir. Her gâh değildir mâh be-mâhdır (aydan aya) ki mehpâreler (güzeller) harmanıdır.

Hasan Karlığı Mesiresi: Geniş bir dere içinde ok atmak için sekiler yapılmıştır. Herkes arkadaşlarıyla bu yerde ahdlerine sadık kalıp yabancılardan uzak sohbet ederler. Kardan akar soğuk bir suyu vardır.

Putayeri Mesiresi: Bir yeşillik derede beş altı sofa vardır. Her cuma binlerce yaycı, okçu ve Sa'd Vakkas esnafı toplanır, okçuların önderi "Pir Vakkas ruhuna Fâtiha" deyip Fatih kanunu üzere Puta

Sepeti'ne binlerce ok atarak putayı hedef ederler. (---) adım menzil yerdir. Üç yerde hayat suyu çeşmeler, nice büyük çınarlar ve başka ağaçlar var.

Divdâr Çeşmesi Mesiresi: Bu da Okmeydanı'nın bir köşesinde hayat suyundan nişan verir bir çeşmedir. Dört tarafındaki büyük çınarların gölgesi yeşilliğinde bütün dostlar can sohbeti ederler.

Piyale Paşa Tekkesi Mesiresi: Bir çukur yerde dört tarafı kale gibi duvarlı bir tekkedir. Altlı üstlü ikişer bin adam alır sofaları var. Bütün sanat ehli orada halife gönderip post sahibi ederler. Binlerce sahan nefis yemekler herkese dağıtılarak yenir. Büyük mutfağında 3.000 adet bakır kapları vardır. Nice büyük çınarları ve bir hayat suyu kuyusu var ki anlatılmaz.

Söğütçük Ayazması Mesiresi: Bir havadar yerde salkımsöğütler ile süslü bir ayazmadır.

Hacı Ahmed Bostanı Mesiresi: Çeşit çeşit meyveleri vardır.

Boşnakbağı Mesiresi: Kayısı ağacı gibi gül ağaçları vardır. Anadolu, Arabistan ve İran'da böyle gülistan görülmüş değildir. Sahibi Boşnak Şeyhi Uşşakî tarikatından hâl sahibi bir adamdır ki bizzat kendileri bu gülistanın bağcısıdır.

Dede Bostanı Mesiresi: Mevlevîhane Şeyhi Abdi Dede'nin meydana getirmesidir.

Kurd Çelebi Bağı Mesiresi: İrem bağı ağaçlığıdır.

.....(1 satırlık yer boş).....

Daha nice mesire yerleri vardır ancak bildiğimiz bunlardan ibarettir.

Kasımpaşa dükkânlarının vasıfları: (---) mahallede 3.060 dükkân vardır. Gerçi bedesteni yoktur ancak bütün değerli şeyler bulunur. Özellikle debbağlar esnafı çok kalabalıktır. 300 adet büyük işlikleri vardır. Her birinde yirmişer otuzar usta pehlivan yiğitleri vardır. Sarı sahtiyanı, kırmızı köselesi ve tutkalı meşhurdur. Bu esnafın içine bir kanlı katil veya bir hırsız girse hepsi baş kaldırıp o suçluyu hâkime vermezler. Ancak o suçlu da ölünceye kadar bunların içinden kurtulamaz. Bir hizmete tayin ederek sanat öğretir ve kâr ettirerek o adamı hırsızlıktan kurtarırlar. Bunlardan başka çeşit çeşit sanat erbâbı vardır.

Bu şehir içinde akan iki derenin iki taraflı baştan başa dükkânlardır. (---) yerde köprüleri vardır. Bu köprülerin üç tanesi kârgîr birer gözlü köprülerdir.

Önce **Kasımpaşa Köprüsü**, sonra **Emir (---) Ağa Köprüsü**, (---) gözdür. Tarihi budur ki Teknecizâde hattıyla yazılıdır: (---) (---) (---) (---) (---).

Sonra **Tersanekapısı Köprüsü:** Bir gözdür, insanların geçtiği yer ve ana yol kapısıdr. Bu köprülerden başka Piyalepaşa Deresi'ne kadar on bir tahta köprü vardır. Cumapazarı Köprüsü'nden Şeyh Deresi'yle Hacı Ahmed Bostanı'na kadar bu dere üzerinde on yedi yerde alçacık yaya adam geçecek iskele köprüleri vardır. Hepsi pranka zincirler ile bağlıdır.

Çarşı pazarları: Önce Cumapazarı, Kasımpaşa Çarşısı, Piyalepaşa Pazarı, Terziler Pazarı, Kulaksız Pazarı, Debbağlar Pazarı ve İskele Pazarı.

.....(1 satırlık yer boş)..... *[127a]*

Kasımpaşa mahallelerinin adları

Önce Türbedâr Mahallesi: Bütün ölüleri bunlar defnederler, salih adamlardır. Eski mahalledir ki mezarlık içinde kurulmuştur.

Kanlıkozlar Mahallesi: Mezarlık içinde baştan aşağı ceviz ağaçlarıyla kaplıdır..

Kasım Paşa Mahallesi, Kethüda Mahallesi, Ketehorya Mahallesi, Piyale Kethüda Mahallesi, Cumapazarı Mahallesi, Büyükdere Mahallesi, Küçükdere Mahallesi, Uşşakî Tatavla Mahallesi, Tepebaşı Mahallesi, Badille Mahallesi, Sarı Kethüda Mahallesi, Dere Mahallesi, Aydın Çavuş Mahallesi, Kara Sümbül Ali Efendi'nin efendisi kimya sahibi Aydın Çavuş'tur. *Allah rahmet eylesin.*

Çelebi Çetin Kozdin Mahallesi, cevize hâşiye sahibidir. Yeni Divanhane'ye bakan tepe başındaki mahalledir.

Yeldeğirmeni Mahallesi, Küçükpiyalepaşa Mahallesi, Emirefendi Mahallesi, Sinanpaşa Mahallesi, Kocapiyalepaşa Mahallesi, Kulaksız Mahallesi, Hamdiefendi Mahallesi, Hacıahmed Mahallesi, Ketehorya Mahallesi.

.....(2.5 satırlık yer boş).....

Bu mahallelerden başkalarını bilmiyorum.

Kasımpaşa şehri halkının vasıfları: Bu büyük şehrin halkı üç fırkadır. Bir sınıfı asker topluluğudur ki, bunlar kaptanlar, azebler, vardiyanlar, ip cambazları ve gemici dayılardır. Hepsi Cezayirli elbisesi giyip kırmızı fes üzerine kafesî sarık, arkalarına bornoz, demir-koparan, kapod ve çeşit çeşit parankona dolamalar, bellerinde çatal pala bıçaklar, ayaklarında tomaklar bazıları baldırı çıplak seren-bâz, conda-bâz gazi askerlerdir.

Bu askerin hepsi (---) seçme askerdir. Süleyman Han kanunu üzere yıllık tam maaşları 3.070 kese maldır. Tersane Divanı'nda kaptan paşa huzurunda her üç ayda bir maaş alırlar seçkin askerlerdir.

Bir sınıfı çeşit çeşit esnaftır, ancak bağcıları çoktur.

Üçüncü kısmı ise tüccar ve gemi marangozlarıdır. Bunlar istedikleri gibi çeşit çeşit elbise giyerler. Özel giyecekleri yoktur.

Bir fırkası da ilim erbâbı ve aba giyen yüreği yaralı dervişlerdir. Ancak her biri yüce bir padişahtır. Bağdan bağa gidip ibadet ve has sohbetler ederler. Kadınları gayet edepli ve kapalıdırlar ki her biri sanki Râbia-i Adeviye'dir.

Bu şehrin güzel kadın ve erkeklerinin haddi yoktur, zira suyu ve havası gayet tatlıdır. Enlemi ve boylamı İstanbul ile aynıdır. Ancak aralarında bir mil uzunluğunda bir halici vardır.

.....(1 satırlık yer boş).....

Yiyecek ve içeceklerini bildirir: Önce has ve beyaz kurabiye gevreği, beyaz simidi, yağlı çöreği, sulu ve al renkli dürrâkı, papa şeftalisi, şirin kayısısı, Cem Şah üzümü, Şam üzümü, Boşnak Dede gülü, kaymaklı yoğurdu ve semiz koyun eti meşhurdur, çünkü yeşillik yerleri çoktur.

.....(1 satırlık yer boş).....

Sanat ehlinin övülecek işleri: Önce terzileri, Cezayir biçimi elbiseler kesip öyle sihirli iğne vururlar ki İstanbul ustaları ona denk iğne vuramazlar.

Esirlerinin hapishanelerde işledikleri çeşit çeşit nakışlı eldivenler ve çoraplar ancak Frengistan'da, Gürcistan'da işlenir.

Debbağlarının yaptıklarından sarı sahtiyanı ve kırmızı köselesi herkesçe meşhurdur. Piyalepaşa Çarşısı'nda çeşit çeşit keçe külâhlar ancak Manisa'da Konya'da işlenir.

Tersane-i Âmire'de yetkin usta gemi yapıcı marangozlar var ki kâfir memleketlerinin hiçbirinde benzerleri yoktur. Her ne tip ve yapıda bir gemi istesen ona göre yaparlar.

.....(1.5 satırlık yer boş)..... *[127b]*

Kasımpaşa şehrinin içinde ve dışında yatmakta olan büyük zâtların ve ileri gelenlerin nur dolu mezarlarını ve ziyaret yerlerini bildirir

Önce Tersane ardında nice bin Ashâb-ı Kirâm, Tebe-i Tâbiîn, Suffe erbâbı ve sahâbe çocukları gömülüdür. Mezar taşlarında bu beyit yazılmıştır:

Bunlar anlardır ki gelüp gitdiler
Gelüben iş bu cihanda n'ittiler

diye yukarıda ayrıntılı olarak yazılmıştır. Sözün özü herkesin ziyaret yeridir.

Meyyitzâde kabri: Babası Eğri seferine gittiğinde annesi hamile imiş. Babası,

"İlahî gazâya gidiyorum. Bu ehlimin karnındakini sana emanet eyledim" deyip sefere gidince karısı ölür ve defnederler. Allah'ın emriyle mezarda doğurunca bebek ölü annesinin memesine yetişip emer. Babası seferden selâmetle gelip ehlini sorar. "Öldü" derler. Hemen inançlı gazi,

"Ben onun karnındakini işyeri sahibine emanet verdim, tez ehlimin kabrini bana gösterin" der. Derhâl kabrine vararak kulak tutar, görse ki bir bebek sesi duyulur. Derhâl mezarın kapağını açar. Bir can-pâresi annesinin sağ memesini emer, asla çürümemiş. Babası hamd edip ciğer-köşesini bağrına basıp evinde terbiye eder. Fâzıl âlimlerden bir kimse olup Ahmed Han zamanında vefat eder. Yine annesinin yanına gömdüler. Üzerinde yüksek bir kubbesi vardır. Meyyitzâde diye herkesin ziyaret yeridir. *Allah rahmet eylesin.*

Bu zâtın yakınında kârgîr bir sofa üzere babam **Derviş Mehmed Zıllî**, annesi, dedemiz **Demirci Kara Ahmed**, dedemiz **Yavuzer Beğ**, annem ve kısacası pek çok sayıda kardeş, kız kardeş akrabalarımız orada gömülüdür. *Ruhları için el-Fâtiha.*

Süleyman Han Desterecibaşısı **Şeyh Abdullah kabri** ziyaret yeridir.

Meyyitkapısı yakınında **Kırklar mezarı.**

Muabbir İbrahim Efendi ve Gazi Piyale Paşa: Nur dolu bir kubbe içinde, camiinin mihrabı önünde gömülüdür. Bu kubbe içinde bir cam top içine üstad keski ile Sakız adasını oyup nasıl komuştur, akıl perişan olur, ibret vericidir.

Şeyh Hz. Pir Ali kabri: İdris adıyla meşhurdur. Rumeli'de Tırhala şehrinde fakir bir terzinin evlâdı olduğundan İdris künyesiyle meşhur olmuştu. Hacı Bayram-ı Veli tarikatındandır. Hüsâmeddin Ankaravî hazretlerinden mezun oldu. "Şeriatten taş kopardı" diye (---) tarihinde boğup başını koparark şehit ettiler. Nice yüz kerametleri görülmüştür. Kabri Kasımpaşa'da Tersane ardında Okmeydanı yolu üzerinde yüksek bir yerdedir. Nice hayır işleri var idi. Bunlardan biri Ebû Eyyûb-ı Ensârî'nin Yıldız yönündeki İdriskköşkü adlı tekke ve namazgâhdır. Kendilerinden sonra IV. Murad Han ölünce yıkmışlardır. Hâlâ havuzu, çeşmesi, yeşillik sofasında namazgâhı ve servileri bâkidir, kendileri de bâkî âlemindedir.

Şeyh Osman yani Emir Sultan: Halk Emir Efendi derler. Sivaslı ve Bayramî tarikatındandır. Kasımpaşa'da Kulaksız Mahallesi yakınında büyük tekkesinde gömülüdür.

Mevlânâ Mustafa Uşşakîzâde: Kasımpaşa'da babasının yanında âşıkların Kâbesi olan Uşşakî zâviyesinde gömülüdür. Şimdi de ulu

tekkedir. Merhum çok dindar, şeyh mertebesinde ilmiyle amel edenlerin mesleğinde bir çelebi idi.

Şeyh Mevlevî İsmail Dede: Ankaralıdır. Kulekapısı Mevlevîhanesi'nin şeyhi idi. 1041 [1631-32] tarihinde İsmail gibi Hakk yoluna kurban oldu. Tekke alanında gömülüdür. Sonra yerine Adalyalı (Antalyalı) Âdem Dede şeyh oldu. Merhum İsmail Efendi yedi sene kör olduğu halde yine Kur'an sırlarının tefsiri olan *Mesnevî* okuturdu. Allah'ın izniyle gözü açıklardan olup *Mesnevî*'yi şerh etti ki hâlâ Farsça okuyanlar arasında çok itibarlıdır. On bir cilt de değerli kitaplar yazmıştır. Manalar denizi, dindar, derviş ve alçak gönüllü idi. Kulekapısı Mevlevîhanesi'nde gömülüdür. Yerine Âdem Efendi şeyh oldu.

Bu zâtla çağdaş **Şeyh Hz. Abdi Dede**: Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ni yaptıran ve buranın şeyhi idi. Meczup (divane) görünüşlü, İlâhî aşka bulanmış, dedikodudan uzak ve hâl ehli bir kimse idi. Böyle iken tasavvufâne mesnevîyi yorumlardı ki bütün âşıklar mest olurdu. Sanki Celâleddin vaazı idi. Vaaz verdiği sırada tekkeye bir adam gelse görmediği, bilmediği adama adıyla sanıyla "Safa geldin, filân efendi" diye söylerdi. Kendileri semâ'a girdiğinde dervişler mest olurlardı. Kabri, tekkesi sahasındadır. Kerametlerinden biri IV. Murad Bursa'dan İstanbul'a gelirken Bozburun mahallinde denize batıyordu. Murad Han bu Abdi Dede'yi kayık başında görür. Elinde bahçe küreğiyle denize vurup "Melik, Kuddüs hakkı için sakin ol" diye denize seslenir, denizin dalgaları sakinleşir. Ermiş kimse idi.

Sürûrî Çelebi kabri: Gelibolu'da Hoca Şaban adlı bir tacirin oğludur. Her bir ilimde öğrenimi tamamlamış bilgili bir zât idi. 150 adet ciltli telifleri vardır ki her biri cihan süsüdür. Zorunlu olarak Sürûrî köşesine çekilip cennete gitti. Kabri Kasımpaşa'da yaptırdığı mescidi sahasında gömülüdür. Tarih:

Gitdi cihandan Sürûrî.

Tarih:

Mireved behişt. *Sene 965 [1558].*

Mevlânâ İmamzâde Mehmed Efendi: Bağdadîzâde ile bir anda öldü. Cenazeleri arkadaş iki kardeş gibi olup Okmeydanı'nda Vâiz Sinan Efendi mezarlığında gömülmüşlerdir. Ancak her biri zamanının biriciği idi diye babam anlatırdı. *[128a]*

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, bir on yedinci yüzyıl klasiği olarak hem zevkle okunabilecek bir edebiyat eseri hem de tarih, dil, halkbilimi, sanat tarihi, topografya, dinler tarihi, tasavvuf tarihi ve yerel tarih araştırmacıları için kaynak niteliği taşır.

Asya, Avrupa ve Afrika'da gezip gördüğü yerler için yalnızca onun kullandığı bir dil ve bakış açısı ile tanıklık eden Evliya Çelebi, on ciltlik dev eserinin birinci cildiyle aynı zamanda ilk Türkçe "İstanbul Monografisi"ni de yazmıştır. Adlarını vermiş olsa bile birçoğunu bugün bilemediğimiz pek çok kaynaktan derlediği mitoloji ve tarih karışımı bilgilerden saray hayatına; pek çok ünlünün kişisel tarihinden şehrin gündelik hayatına; şehrin etrafını çevreleyen surlardan her türlü mimari esere; kapılardan tepelere ve iskelelere; savaş ve barışta şehrin ve ordunun ihtiyaçlarını karşılayan yüzlerce esnaftan bahçe ve mesirelere; padişahlardan her sınıftan yönetici, bilim adamı ve ilginç tiplere; devletçe düzenlenen şenliklerden çok özel meclislerde yaşanan eğlencelere varıncaya kadar akla gelebilecek her şey bu ciltte anlatılmıştır.

Günümüz Türkçesiyle ve iki kitap halinde sunulan Birinci Cilt ile okur, Evliya Çelebi'nin açtığı kapıdan uzun bir İstanbul gezisine buyur ediliyor ve şehrin olanca gizemi ile ayrıntılı bir haritası çiziliyor.

Takım ISBN 978-975-08-0562-3
ISBN 978-975-08-0563-1
35 YTL
9 789750 805639